MAKÂLÂT

İLMİHÂL

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 92

Dinî İlimler Serisi	:	17
Kitabın Adı	:	MAKÂLÂT İlmihâl
Müellifi	:	Anonim (17. yy)
Özgün Dili	:	Osmanlı Türkçesi
Hazırlayan	:	Prof. Dr. Fahrettin Atar Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku), (Em. Öğr. Üyesi)
Son Okuma	:	Yazma Eser Uzman Yrd. Hüseyin Örs Yazma Eser Uzman Yrd. Muhammed Said Güler
Arşiv Kayıt	:	Prof. Dr. Raşit Küçük'ün Şahsi Kütüphanesi
Kitap Tasarım	:	AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti. Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
Baskı	:	İmak Ofset Basım Yayın Merkez Mah. Atatürk Cad. Göl Sk. No. 1 Yenibosna / İstanbul Tel: 444 62 18 www.imakofset.com.tr / Sertifika No. 12531
Baskı Yeri ve Yılı	:	İstanbul 2017
Baskı Miktarı	:	1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Anonim
İlmihâl, *Makâlât*

1. İslâm Hukuku, 2. Fıkıh, 3. İlmihâl, 4. Fetvâ, 5. Osmanlı Düşüncesi.

ISBN: 978-975-17-3995-7

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

MAKÂLÂT

İLMİHÂL

(İNCELEME – METİN – TIPKIBASIM)

ANONİM
(17. yy)

Hazırlayan
Fahrettin Atar

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan

Cumhurbaşkanı

SUNUŞ

Tarihte her büyük medeniyet, sosyal, kültürel ve bilimsel alanda kendi dünya görüşüne uygun, özgün terkipler ortaya koyarak hayatını sürdürmüştür. Yaşamın her alanında kendini belli eden ve medeniyetleri birbirinden farklı kılan bu sosyo-kültürel ve bilimsel faaliyetler, medeniyetler arası etkileşimleri canlandırarak insanlık tarihinin renkliliğini artırmıştır. Bu etkileşimler sonucu ortaya çıkan -gerek sözlü, gerek yazılı- eserler insanlığın hafızasını temsil etmektedir.

İnsanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde sözlü ve yazılı kültüre damgasını vurmuş olan İslâm medeniyeti, adeta insanlığın hafızasını yazıya geçirme görevini üstlenmiştir. Okumayı, yazmayı ve öğrenip öğretmeyi her bireyin birincil gayesi olarak gören İslam medeniyeti, kültürel ve bilimsel etkileşime daima açık olmuştur. Bunun tabii bir neticesi olarak hem bilimsel alanda hem de sosyal ve kültürel alanda İslam medeniyeti pek çok özgün sentezler yakalamayı başarabilmiştir.

Bu sentezin doğal bir neticesi olarak ortaya çıkan pek çok devlet, özellikle Selçuklular ve Osmanlılar İslam medeniyetinin birikimini tevarüs etmiş, yeni fethedilen bölgelere İslam dünya görüşünü yine özgün terkiplerle götürmüşlerdir. Sadece bilimsel alanda değil, hayata ve insana dokunan her alanda bu katkı gözlemlenmektedir. Mimariden sanata, edebiyattan bilime, felsefeden tıbba, pek çok çeşitli sahada İslam medeniyetinin ürünleri ortaya konmuştur.

Bu mirasın yazılı kayıtları hükmünde olan yazma eserlerimizin bilinçli şekilde korunması, çağın gerektirdiği şekilde insanların hizmetine sunulması ve gelecek nesillere sağlıklı şekilde aktarılmasını temin etmek, şüphesiz hayati önem arz etmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığımıza bağlı

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, bilim, sanat ve edebiyat alanındaki nadide eserleri ilmi usullere uygun olarak neşretmenin yanında, gerek katalog bilgilerinin güncellenmesi, gerek yazma eserlerin restore edilerek yeniden ilim dünyasına kazandırılması gibi kültürel açıdan oldukça mühim görevleri yerine getirmektedir. Bu kıymetli eserlerin gün yüzüne çıkartılması, ilim, hikmet ve irfanla yoğrulmuş olan kadim medeniyetimizi daha doğru şekilde anlamlandırmamızı ve gelecek nesillerin kendilerinden daha emin bir şekilde tarihlerine sahip çıkmalarını sağlayacaktır.

Kültür ve medeniyetimizin bu çok renkli ve özgün tarihini, yazma eserleri neşretmenin yanında, kataloglama ve restorasyon faaliyetleriyle de gün yüzüne çıkartarak ilim dünyasına sunmak, hem kültürel bilincimizi artıracak, hem de gelecek nesillerin dünya görüşlerini en sağlam şekilde inşa etmelerine katkı sağlayacaktır.

Binali Yıldırım

Başbakan

ÖNSÖZ

Bir milletin kendi kültür ve medeniyet tarihine olan bakış açısı, o milletin hâlihazırdaki ve gelecekteki kültürel, sosyal ve bilimsel faaliyetlerine de doğrudan yansır. Varisi olduğumuz Türk-İslam medeniyetinin tarihinde gerçekleşmiş pek çok askeri-siyasi, bilimsel ve sosyal tecrübeleri idrâk edip dikkate almak hiç şüphesiz kültürel kimlik ve bilincimize katkı sağlayacaktır. Bu tecrübeler, zengin yazma eser koleksiyonlarımızda kayda geçirilmiş şekilde mevcuttur. Milli kültür bağımsızlığı hedefleri doğrultusunda bu eserleri yayınlayarak milletimizin istifadesine sunmak, medeniyet tarihimiz açısından büyük önem arz etmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca medeniyetlerin çekim merkezi konumundaki Akdeniz-Anadolu coğrafyasını asırlarca idare etmiş olan Selçuklu ve Osmanlılar, bilim ve sanat alanlarında da çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, insanlığa örnekler bırakmıştır. Bunun bir neticesi olarak ülkemiz, dünyadaki en geniş ve en zengin yazma eser koleksiyonlarına sahip olmuştur. Bilim ve sanata ne kadar önem verdiğimizi bugün hala ayakta duran dönemin kurumlarına, eğitim müesseselerine, özellikle tıp ve astronomi gibi ihtisas medreselerine bakarak daha iyi anlayabiliriz. Gün yüzüne çıkartılacak her yazma eser şüphesiz bu değerli birikimi daha yakından inceleme ve araştırma imkânı sağlayacaktır.

Medeniyetimizin bilimsel yönünü temsil eden eserlerin yanı sıra hikmet ve irfanı temsil eden tasavvuf ve ahlâka dair asırlar içinde ortaya çıkmış eserler de kültürel hafızamızı yansıtmaktadır. İnsanlığın ilim, hikmet ve irfan boyutlarından hiçbirini ihmal etmemiş olan kadim medeniyetimizin bu kıymetli eserlerini milletimizin istifadesine sunmak büyük önem taşımaktadır. Tarih ve medeniyet farkındalığı, geçmişin birikim ve tecrübelerinden üretilmiş fikir ve eserler üzerine araştırma ve incelemeler yapmakla hiç şüphesiz daha da gelişecektir.

Kültür ve Turizm Bakanlığımıza bağlı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, kadim medeniyetimizden tevarüs ettiğimiz bu birikimi çeviri, çeviri yazı ve tıpkıbasım olarak çeşitli şekillerde yayımlamakta ve mevcut yazma eser envanterinin ayrıntılı tespiti ve kataloglanması yanında, hasarlı eserleri modern tekniklerle restorasyona tabi tutarak bu kıymetli eserlerin fiziksel olarak muhafazasını da temin etmektedir.

Asırlara ve çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan yazma eserlerimizin bu şekilde ilmî neşirlerinin ve kataloglamalarının yapılarak fiziksel muhafazasının özenle temin edilmesi, hem araştırmacıların çalışmalarına sağlam bir zemin teşkil edecek, hem de gelecek nesillerin tarih ve medeniyet yaklaşımlarına katkı sağlayacaktır.

Numan Kurtulmuş

Kültür ve Turizm Bakanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
SUNUŞ 6
ÖNSÖZ 8
HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ 19
GİRİŞ 21
I. İLMİHÂL KİTABI YAZMA GELENEĞİ 21
II. İLMİHÂL KİTABININ İSMİ VE TELİF TARİHİ 22
III. İLMİHÂLİN YAZILMA SEBEBİ 23
IV. İLMİHÂLİN BÖLÜMLERİ VE MUHTEVASI 25
V. İLMİHÂLDE AHLÂK VE EĞİTİM KONULARI 27
A. Ahlâk-ı Hasene/Güzel Ahlâk 27
B. Ahlâk-ı Zemîmenin Değiştirilmesi, Küçük ve Büyük Günahlardan Sakınma 29
C. Çocuk Eğitimi ve Çocuğun Meslek Sahibi Olarak Yetiştirilmesi 30
VI. DİN VE MEZHEP KAVRAMLARI 31
A. Dinin Tanımı, Dinlerin Tasnifi, Din Hürriyeti 31
B. Fıkıh Mezhepleri 34
C. Kelâm Mezhepleri, Ehl-i Kıble Kavramı 35
D. Felsefî Ekollar 38
VII. İLMİHÂLİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 40
VIII. İLMİHÂLİN KAYNAKLARI 44
IX. METNİN HAZIRLANMASINDA UYULAN KURALLAR VE İMLÂ ESASLARI 55
KISALTMALAR 57

BİRİNCİ MAKÂLE
İ'TİKÂD

Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhîd 59
İmanın Rükünleri: İkrar ve Tasdîk 59
İmanın Şartları 60
1. Allah'a İman 61
2. Meleklere İman 63

3. Kitâblara İman 64
4. Peygamberlere İman 65
5. Ahirete İman 66
6. Kadere İman 67
İmânın Hükümleri 67
İmanın Bekâsının Şartları 68
İ'tikâd-ı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at 69
İslâmın Mahiyeti ve Şartları 71

İKİNCİ MAKÂLE
TAHÂRET

Sular 75
İstincâ 76
Abdest 78
Abdestin Nevileri: Farz, Vâcip ve Sünnet 78
Abdestin Meşrûiyeti 78
Abdestin Farzları 79
Abdestin Sünnetleri 79
Abdestin Müstehapları 81
Abdestin Mekrûhları 81
Abdesti Bozan Şeyler 82
Özür Sahipleri 82
Gusül: Boy Abdesti 83
Guslün Farzları 83
Guslün Vâcipleri 83
Guslün Nevileri: Farz, Vâcib ve Müstehab 83
Guslün Sünnetleri 84
Necâset 84
Necâset-i Hükmiyye 84
Hayız, Nifâs ve İstihâze Kanı 85
Teyemmüm 86
Necâset-i 'Ayniyye/Hakikiyye ve Temizleme Yolları 88
Mestler Üzerine Mesh 89
Bâtınî Tahâret ve Abdestsiz Câ'iz Olmayan İşler 90

ÜÇÜNCÜ MAKÂLE
NAMÂZ

Namâzın Meşrûiyeti 95
Namâzın Şartları 95
Namâz Kılmanın Mekrûh Olduğu Vakitler 98
Namâzın Rükünleri 98
Namâzın Vâcibleri 101
Namâzın Sünnetleri 102
Namâzın Dışındaki Sünnetleri: Ezân ve Kâmet 102
Namâzın İçindeki Sünnetleri 103
Namâzın Müstehabları 105
Namâzın Edebleri (Âdâbı) 105
Sehiv Secdesi 106
Namâzın Müfsidleri 106
Namâzın Mekrûhları 108
Namâz Kılmanın Mekrûh Olduğu Vakitler 111
İmâmeti Câ'iz Olmayanlar 119
Sehiv Secdesi ve Sebepleri 120
Farz Namâzlar ve Kılınışı 123
1. Salât-ı Mukīm 124
2. Salât-ı Sefer 124
3. Gemide Namâz 127
4. Hasta Namâzı 128
5. Baygının Namâzı 129
6. Korku Halinde Namâz 130
7. Müsâyefe Namâzı 130
8. Taharri Namâzı 130
9. Emenin Namâzı 131
10 ve 11. Mahbus ve Eli-Ayağı Bağlı Olanın Namâzı 131
12. Ârînin Namâzı 132
13. Ümmî'nin Namâzı 132
14. Özürlünün Namâzı 132
15. Kazâ Namâzı 133
16. Unutanın Namâzı 134
17. Muhdisin Namâzı 134
18. Teyemmümlünün Namâzı 137

19. Cemâatle Namâz Kılma: Müdrik, Mesbûk ve Lâhik 137
20. Cuma Namâzı 142
Vacip ve Sünnet Namâzlar 147
1. Fıtır Bayramı Namâzı ve Bayram Günü Müstehapları 147
2. Kurban Bayramı Namâzı, Teşrîk Tekbiri 148
3. Vitir Namâzı 150
4. Yağmur Namâzı 153
5. Güneş ve Ay Tutulması Namâzı 153
6. Terâvîh Namâzı 153
7. İhrâm Namâzı 154
8. Tavâf Namâzı 154
9. Sabah Namâzının Sünneti 154
10. Öğle Namâzının İlk Sünneti 155
11. Öğle Namâzının Son Sünneti 155
12. Akşam Namâzının Sünneti 155
13. Yatsı Namâzının Sünneti 155
14. Tilâvet Secdesi 155
Nâfile ve Müstehab Namâzlar 158
İkindi ve Yatsının Gayri Müekked Sünnetleri 158
Nâfile Namâzların Önemi 158
Duhâ/Kuşluk Namâzı 159
İşrâk Namâzı 159
Tesbîh Namâzı 159
Teheccüd Namâzı 160
Evvâbîn ve Bekâ-i Îmân Namâzları 161
İstihâre Namâzı 161
Hâcet Namâzı 162
Sefere Çıkış ve Seferden Dönüş Namâzı 163
Abdestten Sonra Şükür Namâzı 163
Tahiyyetü'l-Mescid 163
Sabî Namâzı, Çocuklarla İlgili Hükümler 163
Farz ve Nâfile Namâzları Arasında Farklar 165
Cenâze Namâzı, Hastanın Vasiyeti ve İskât 166
Ölümcül Hasta ve Telkīn 166
Ölünün Yıkanması, Kefenlenmesi 166
Cenaze Namâzının Kılınışı 168
Ölünün Kabri ve Defnedilmesi 172

DÖRDÜNCÜ MAKÂLE
ORUÇ VE KEFFÂRETLER

Orucun Önemi ve Tarihçesi 175
Orucun Meşruiyet Delilleri 177
Orucun Vücûb Şartları 178
Çocuklarla İlgili Hükümler 179
Orucun Edâsının Şartları 180
Orucu Bozup Bozmayan Şeyler ve Mekrûhları 183
Oruç Tutmamayı Câ'iz Kılan Haller 185
Fidye, Fitre 187
Orucun Kazâsı, Vasiyet ve İskât-ı Savm 187
Orucu Kasden Bozma: Kaza ve Keffâret 188
Keffâretler 189
1. Yemin Keffâreti 189
2. Hacda Avlanma Keffâreti 190
3. Hataen Öldürmenin Keffâreti 191
4. Oruç Keffâreti 191
5. Zihâr Keffâreti 192
Orucun Mekrûhları 195
Orucun Nevileri: Farz, Vâcip, Nâfile 196
1. Farz Oruç 196
2. Vâcip Oruçlar: Nezir ve Keffâret Oruçları 196
3. Nâfile Oruçlar: Yasak, Mendup ve Müstehab Oruçlar 197
İzne Bağlı Tutulan Oruçlar 198
Peş Peşe Tutulan Oruçlar 199
Orucun Müfsidleri 199

BEŞİNCİ MAKÂLE
ZEKÂT, FİTRE, KURBAN, NEZİR VE ZEBÎHA

Zekât: Hükmü ve Şartları 201
Zekâtta Nisâb 202
Fıtır Sadakası 206
Zekât ve Fitre Verilmesi Câ'iz Olan ve Olmayan Kimseler 208
Zekâtın Sarf Yerleri ve Mü'ellefe-i Kulûb 209
Zekât Verilmesi Mekrûh Olan Kimseler 211

Kurban ve Nezir 212
Kurbanlık Hayvanlar 213
Kurbanın Dini Hükmü Yönünden Nevileri 218
1. Vâcib:Udhiyye, Hedy, Nezir Kurbanı 218
2. Müstehab:Akīka Kurbanı 218
3. Câ'iz: Nafile Kurbanı 218
4. Haram: Ma'siyet Kurbanı 218
Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar 219
Ölmüş Hayvanın Derisi ve Organları 220
Masiyet ve Nezir Kurbanının Eti 220
Nezir ve Keffâret Kurbanı ve Etleri 221

ALTINCI MAKÂLE
HAC VE UMRE

Haccın Meşrîyet Delilleri, Nevileri 223
Haccın Vücûbunun Şartları 223
Haccın Edâsının Şartları 227
Mîkâtlar 227
İhrâm 228
Hac Nevileri: İfrâd, Kıran ve Temettu' 229
Haccın Vâcibleri 230
Hâtûnlarla Erkekler Arasındaki Haccın Farkı 231
Hac ve Umre Yasakları ve Cezaları 232
Hacda Kurban Etmeyi Vâcib Kılan Fiil ve Haller 232
Muhrimin Sadakayı Gerektiren Fiilleri 234
Muhrimin Deve Kurban Etmeyi Gerektiren Fiilleri 234
Muhrimin Cezayı Gerektirmeyen Fiilleri 235
Muhrimin Etini Yiyemiyeceği Kurbanlar 235
Muhrimin Etini Yiyeyeceği Kurbanlar 235
Muhrim Kadınlara Ait Özel Hükümler 235
Haccın Müfsidleri 235
Niyâbet Yoluyla Hac 236

YEDİNCİ MAKÂLE
ALIM-SATIMLAR, NEVİLERİ VE HÜKÜMLERİ

Bey'in Nevileri 239
Helâl Kazancın Önemi ve Ribâ 240
Bey' Akdinin Şartı, Rüknü ve Hükmü 242
Bey'de Fâsid Şartlar 244
Satılık Malların Miktarlarını Belirleme Ölçüleri ve Ribâ 245
1. Mekîlât 245
2. Mevzûnât 246
3. Mezrû'ât 248
4. Ma'dûdât 249
5. Götürü Usulü İle Alım-Satım 249
Sarf: Para Bozma, Sarraflık 250
Mekrûh Alım-Satım 251

SEKİZİNCİ MAKÂLE
HELÂL KAZANÇ VE MUDÂREBE ŞİRKETİ

Helâl Kazanç Farzdır 253
Kazanç Yolları 254
1. Kazanç Yolu: Gazâ 254
2. Kazanç Yolu: Ziraat 255
3. Kazanç Yolu: Sanat. Peygamberlerin Meslekleri 255
4. Kazanç Yolu: Ticaret 256
İhtikâr 257
Narh 259
Mudârebe 259
Selem 261

DOKUZUNCU MAKÂLE
KÜFÜR, ŞİRK VE GÜNÂHLAR

Küfür ve Şirkin Sözlük ve Terim Anlamları 263
Küfür, Günah, Bir Kimseyi Tekfir Etmenin Şartları 264
Elfâz-ı Küfür ve Tecdîd-i Îmân 267
Allah'a İmana Muhalif Sözlerden Sakınma ve Tecdîd-i Îmân 267

Peygamber ve Melekler Hakkında Uygun Olmayan Sözlerden Sakınma 269
Sahâbîler Hakkında Uygun Olmayan Sözlerden Sakınma 272
Âlim, Sûfi ve Dinî Hükümleri Küçümsemeden Sakınma 272
Bâtıl İnançlar: Ateşe, Puta, Yıldızlara Tapma 273
Hurâfelerden Sakınma 274
Ölülerden Yardım Dilemeden Sakınma 274
Şirk Nevileri 275
Büyük ve Küçük Günâhlar 277

ONUNCU MAKÂLE
KERÂHİYYE VE İSTİHSÂN

Fil Kemiği 279
'Ârifâne 280
Kirpi ve Yılan Eti Yemek 280
Hatim Duası, Mekrûh Tanımı ve Hükmü 281
'Avret Yeri ve Örtme 281
İpek Elbise İle Namâz Kılma 282
Tavuk Kesimi ve Tüylerini Yolma Usulü 282
Namâza Mani Olmayan Kan 282
Haram İle Tedavi 284
Sıtma Bağı, Muska 284
Rüşvet 285
Duhân/Tütün Kullanımı 286

BİBLİYOGRAFYA 289

DİZİN 299

SÖZLÜK 305

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Makâlât adıyla neşre hazırladığımız bu eser 17. asrın sonlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir ilmihâl kitabıdır.

İlmihâl "ilim" ve "hâl" kelimelerinden oluşmuş bir isim tamlaması olup terkip anlamı "durum bilgisi"dir. İlmihâl tabiri bütün müslümanların dinî bilgi ve uygulama bakımından durumlarının birleştiği ortak alana ait temel bilgileri ifade eder. Hz. Peygamber'e gelen vahyin "Oku" emriyle başlaması, İslâm'da ilme verilen önemin açık bir delilidir. Yüce dinimiz bu emri işlevsel kılabilmek için de ilim öğrenmeyi erkek olsun kadın olsun her müslümana farz kılmıştır.[1] Hiç şüphesiz ilmin fert bakımından farz olan kısmını "zarûret-i dîniyye"[2] denilen ve bir müslümanın ferdî ve toplumsal hayatında bilmesi ve uygulaması zorunlu olan dinî bilgiler oluşturur. İlmihâl tabiri ile de bütün müslümanlar için kaçınılmaz olan asgari bilgilerin yanı sıra her bir müslümanın da kendi durumuna göre ferdî ve ictimâî hayatında öğrenip uygulaması gerekli olan "dinî bilgiler"[3] ve bu bilgileri içeren kitaplar kastedilir.[4] İlmihâl bilgilerinin başında inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile hemen herkesin günlük hayatta karşılaştığı meselelere ilişkin temel hükümler gelir.[5] Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö. 483/1090) bir müslümanın durumuna göre bilmesi gereken dinî bilgileri şöyle örneklendirmiştir: "İlim öğrenmenin farz olduğu Hz. Peygamber'in 'İlim talep etmek her müslümana farzdır' buyruğu ile açıklanmıştır. Burada ilim ile kastedilen "ilmu'l-hâl"dir. Mükellefin üzerine farz olan ilmihâl bilgisinden maksat, her bir müslüma-

---

1 İlim öğrenmenin her müslümana farz olduğunu bildiren hadisteki (İbn Mâce, "Mukaddime", 17) "ilim" kelimesi "ilm-i hâl" olarak yorumlanmış ve bunun kapsamına îmân, namaz, oruç, helâl ve haram gibi temel bilgilerin girdiği belirtilmiştir. "İlmihâl" adının kullanıldığı ilk kitap ise XVI. yüzyıldan sonra yazıldığı tahmin edilen ve zamanımıza kadar etkisini sürdüren Mızraklı İlmihâl'dir. (Hatice Kelpetin, "İlmihal", *DİA*, C.22, s.139).

2 A. Hamdi Akseki, *İslâm Dini*, Ankara 1970, s.59.

3 Candaroğuları Beyliği'nin son beyi olan İsmail Bey (ö. 884/1479) *Hulviyyât* adlı eserinde ilmihâli şöyle tanımlar: "Herkese kendi haline münsasib ilim." (*Hulviyyât*, Edirne Selimiye Ktp., nr. 4948, vr. 2a).

4 İlmihâl kavramı ve kitapları hakkında fazla bilgi için bk. Hatice Kelpetin, a.g.m., s.139-141; Hatice Kelpetin, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal, Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu", *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi 22 (2002/1)*, s. 25-56; Osman Güman, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)", *Osmanlı'da Fıkıh ve Hukuk, (ed. S. Kaya-H. Şahin)*, Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 69-101; Adnan Memduhoğlu, "İlmihâl Edebiyatının Tarihi Serencâmı", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 20, sy. 66, Bahar 2016, s. 21-49.

5 "İlmihal", *İFAV Ans.*, (ed. İ. K. Dönmez), İstanbul 2006, II, 914.

nın günlük yaşantısında yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgilerdir. Namaz kılmak için tahâret (abdest, gusül gibi) ile ilgili bilgileri öğrenmeye ihtiyaç gibi. Bir kişi ticaret yapmak isterse, faizden ve fâsit akitlerden kaçınacak kadar ilim öğrenmesi o kişi üzerine farz olur. Bir kişinin malı varsa, sahip olduğu malın cinsinden nasıl zekât verileceğini bilecek kadar zekât konusunu öğrenmesi o kişinin üzerine farz olur. Bir kişinin hacca gitmesi gerekiyorsa, hac ibadetini eda edecek kadar hacla ilgili bilgi edinmesi o kişinin üzerine farz olur. İşte bu, ilmihâlin anlamı/açıklamasıdır."[6]

Makâlât adını verdiğimiz bu eser, 17. asra kadar Türkçe olarak yazılmış en kapsamlı ilmihâl kitaplarındandır. Akaid, namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlere, helâl-haram ve muâmelâta dair belli başlı hükümlerin açıklandığı bu ilmihâl kitabı, on makaleden yani on bölümden oluşmaktadır. Halka İslâm'ın akaid, ahlâk ve ibadet esaslarını, helâl ve haramlarını öğretmek üzere kaleme alınan bu eser, eğitici-öğretici kimliğinin yanı sıra döneminin Türk kültürünü, sosyal yapısını, gelenek-görenek ve inanç sistemini de çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

Meslektaşım ve dostum Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK Beyefendi, ***Makâlât*** adını verdiğimiz bu ilmihâl kitabından beni haberdar etti. Ben onun tavsiyesi üzerine kitabı inceledim ve bu kitabın, telif edildiği asrın bilimsel metotlarıyla yazılmış bir kitap olduğunu anladım ve bu kitabı latinizesiyle birlikte neşre hazırlamaya karar verdim. Bu vesile ile beni bu eserin hazırlanmasına teşvik ettiği için dostum Raşit Bey'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Önceden olduğu gibi eserin basılması esnasında da yakın ilgi gösteren çok değerli meslektaşlarım ve dostlarım Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin MACİT ile yardımcısı Doç. Dr. Ferruh ÖZPİLAVCI'ya, eseri baştan sona kadar okuyup alanlarıyla ilgili katkıda bulunan genç bilim adamları Hüseyin Örs ile Muhammed Said Güler'e, eserin yayım sürecini büyük bir titizlikle yürüten genç bilim adamı Arafat Aydın'a teşekkür eder, nice Türk-İslâm kültür eserlerinin neşrine vesile olmalarını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ederim.

Çalışma bizden başarı Allah'tandır.

01.09.2017

Fahrettin Atar

---

6 Serahsî, *Mebsût*, XXX, 260.

GİRİŞ

I. İLMİHÂL KİTABI YAZMA GELENEĞİ

İslâm bilginleri ilk dönemlerden itibaren, müslüman halkın istifade etmesi için -bu adla olmasa da- dini bilgileri içeren ilmihâl kitapları yazmışlardır.[7] Türk bilginleri Arapça ilmihâl kitapları yazdıkları gibi Türkçe ilmihâl kitapları da yazmışlardır. Osmanlı âlimi ve mutasavvıfı Kutbüddin İznikî'nin (ö. 821/1418) ibadet konularını Hanefî mezhebine göre anlattığı ve helâl-haram, inanç ve ahlâka dair meselelere de yer verdiği *Mukaddime* adlı eseri Türkçe ilmihâl geleneğinin ilk örneklerindendir.[8] Bir giriş ve beş bölümden oluşan ve XIV. yüzyıl Türkçesi'nin tüm özelliklerini bünyesinde barındıran *Mukaddime*'nin yazma nüshaları kırk varak yani seksen sayfa civarındadır.[9]

Hiç şüphesiz her asırda sosyal şartların, insanların ihtiyaç ve ilgi alanlarının değişikliğe uğraması ve bu değişimlere paralel olarak da ictihâdî görüşlerde değişikliklerin gündeme gelmesi tabiidir. Bu sebeple her asrın insanına hitap eden farklı üslûp ve içeriklerde pek çok manzum[10] ve mensur ilmihâl kitabı[11] veya

---

7 Bu konuda Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin (ö. 373/983) *Mukaddime fi's-salât* adlı eseri örnek olarak zikredilebilir. Namaz bahsinden sonra bazı akaid konularına da yer verilen bu eserin şerhleri yapılmış ve Türkçeye de tercüme edilmiştir.

8 Reşat Öngören, "Kutbüddin İznikî", *DİA*, C.26, s. 485; Alimcan Buğda (Alimujgan Atawula), *"Kutbuddin İznikî'nin Mukaddime Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili",* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 24.

9 Kutbüddin İznikî *Mukaddime*'yi Türkçe olarak yazma sebebini şöyle açıklamıştır: *"Bu za'if gördi kim bu farz-ı 'ayn olan ilimde kitâblar düzmişler (yazmışlar). Latif ve görklü (güzel). Ammâ kimi Arabî ve kimi Farsî. Her kişi anlara mütala'a idüb ma'nâsın çıkarmaz. Ve eğer okiyub öğrenürse dahi tizcek girü unudur, ya sonra ma'nâsin görklü (iyi, güzel) eydimez. Pes diledi kim bu farz-ı 'ayn olan ilimde Türkçe bir Mukaddime düze (yaza). Taki mübtedilere (yeni talebeler) anı okumak gekez (kolay) ola. Oğlancıklara ve kızcağızlara bâliğ olmaya yakın olacak öğredeler."* (Alimcan Buğda, a.g.t., s. 24, İznikî, *Mukaddime*, vr.1^{b}'den naklen). Kutbüddin İznikî'nin *Mukaddime*'si üzerine yapılmış bazı çalışmalar: Sütçü İmam Üniversitesi'nde öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Alimcan Buğda (Alimujgan Atawula), *"Kutbüddin İznikî'nin Mukaddime Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili",* (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Bilim Dalı, 2007; Kerime Üstünova, *"Kutbe'd-din Iznikî, Mukaddime Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*", Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2003.

10 Manzum ilmihâl kitapları hakkında bk. Harun Kırkıl, "Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi,* sy. 7, Nisan 2006, s. 433-476; Ahmet Aydın, "Manzum Fıkıh Metinleri II", Usûl İslâm Araştırmaları, 27 (2017), s. 73-100.

11 Candaroğlu İsmail Bey (ö. 884/1479) *Hulviyyât* adlı bir Türkçe ilmihâl ve fıkıh kitabı kaleme almıştır. Bu eserin kütüphanelerde yüzden fazla yazma nüshası bulunmaktadır. Bu eserin yazma nüshalarının varak sayısı 250-500 arasında değişmektedir. *Hulviyyât* üzerine

risâlesi[12] yazılmıştır. Tespitlerimize göre 17. asrın sonuna kadar Türkçe olarak yazılmış en kapsamlı ilmihâl kitabı, latinizasyonu yapılan bu kitaptır. Hiç şüphesiz ilmihâl kitabı yazmanın sıradan bir iş olmadığı, din alanında iyi yetişmişliğin ve fıkhî konulara derin vukûfun yanı sıra ifade kabiliyetini de gerektiren bir iş olduğu bilinmelidir. Latinize ettiğimiz kitap, müellifinin mükemmel bir ilmihâl kitabı yazacak üstün vasıflara sahip olduğunun önemli bir delilidir.

Tanzimat döneminde pek çok küçük ilmihâl kitabı yazılmıştır. Bu konuda Mehmed Zihni Efendi'nin, *Ni'met-i İslâm* (İstanbul 1316) adlı eseri örnek olarak gösterilebilir. Cumhuriyet döneminde telif edilen ilmihâllerin belli başlıları arasında şunlar zikredilebilir: Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Dini* (Ankara 1933); Numan Kurtulmuş, *Yeni Âmentü Şerhi* (İstanbul 1943); Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli* (İstanbul 1947).[13]

Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan ilmihâllerin pek azı matbu, ekserisi ise mahtûttur. Bu yazma eserlerin basılarak bilim âlemine sunulması, Türk-İslâm kültürü için iyi bir hizmet olacaktır.

II. İLMİHÂL KİTABININ İSMİ VE TELİF TARİHİ

Mukaddes dinimizin inanç, ibadet ve muâmelâta dair belli başlı hükümlerinin Osmanlı Türkçesi ile açıklandığı bu ilmihâl kitabı, on makaleden yani on bölümden oluşmaktadır. 17. asrın sonunda Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bu eser, her cüzü 20 sayfa olmak üzere 24 cüzdür. Her sayfası 15 satır olan ve toplam 458 sayfadan meydana gelen bu ilmihâlin ilk sayfası ve 23. cüzde sekiz, 24. cüzde on iki sayfa eksiktir. Bu sebeple kitabın ismi

---

yapılmış bazı çalışmalar: Nail Karagöz, Kelam Bilim Dalında, "Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl (Hulviyyât Örneği)" adlı bir doktora tezi hazırlamıştır (Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2014). Necmi Hamamcıoğlu, Türk Dili Bilim Dalında, "Hulviyyât-ı Şahî Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük" adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (Y. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006).

12 Zileli Muharrem Efendi'nin (ö. 1000/1592) Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı ve bazı fıkıh meselelerini içeren *"Cübbü'l-Mesâil"* adlı risalesi Abdullah Kahraman tarafından latinize edilip Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığınca 2017 yılında neşredilmiştir. Yine latinizasyonu yapılan ve *Makâlât* adı verilen bu eserden önce yazılmış Türkçe iki ilmihâl risâlesi hakkında bk. Mustafa Kelebek, "Bir Fıkıh Klasiği Olarak Ahterî'nin (ö. 968/1561) "*Câmi'u'l-Mesâil"* Adlı Eseri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Nisan 2016, s. 575-591); Mehmet Özkan, "İlmihal Geleneği: Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1045/1635) ve Risâle-i Kadızâde Adlı Çalışması", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Nisan 2016, s. 553-574).

13 Hatice Kelpetin, "İlmihal", s. 139; Ramazan Bozkurt, Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri, Yüksek Lisans, Konya 2006, s. 26, 83.

ve müellifi tesbit edilememiştir. Kitabın bölümleri **"el-Makâletü's-sâniye fi't-tahâre"**, **"el-Makâletü's-sâlise fî beyâni'-salât.."**, **"el-Makâletü'r-râbi'a fî fezâili's-sıyâm…Dördüncü Makâle"** ... şeklinde isimlendirilmiştir. Bölüm başlıklarında **makâle** kelimesinin kullanılmasını dikkate alarak on makaleden müteşekkil bu ilmihâl kitabına makaleler anlamına gelen ***Makâlât*** ismini vermeyi uygun bulduk.

Kitabın 129[a] varakındaki/sayfasındaki *"nezrim olsun bin doksan dokuz senesini ibtidâ'en intihâsına dek sâ'im olmak"*ifadesi dikkate alınarak kitabın kenarına **"Te'lif-i kitâb sene 1099"** şeklinde bir kayıt düşülmüştür. Kitabın kaynakları arasında **Ebüssuûd Efendi** (ö. 982/1574), **Hocazâde Mehmed Efendi** (ö. 1024/1615), **Mehmed Bahâî Efendi** (ö. 1064/1654)[14] ve **Minkârîzâde Yahyâ Efendi** (ö. 1088/1678) gibi Osmanlı şeyhülislâmlarının fetvaları bulunmaktadır.[15] Kitabın telifine dair düşülen hicrî 1099 (milâdî 1688) tarihi **Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin** vefat tarihi olan 1088/1678'e çok yakındır. Eserde bu tarihten sonra vefat eden hiç kimsenin eseri kaynak olarak kullanılmamıştır. Dolayısıyla bu ilmihâl kuvvetle muhtemel 1099/1688 senesinde telif edilmiştir. Bu kitabın 20[a] varakındaki/sayfasındaki *"hurûc vaktidür"* şeklindeki ifade için kitabın kenarında *"vaktin hurucudur,* ***nüsha-i ûlâ****"* şeklinde bir kaydın düşülmesi, latinize edilen bu nüshanın ilk nüsha olmadığını göstermektedir. Ancak araştırmalarımız sonucunda şu ana kadar ikinci bir nüshaya rastlanamamıştır.

III. İLMİHÂLİN YAZILMA SEBEBİ

Osmanlı Türkçesi ile yazılan bu kitabının yazılma sebebinin belirlenebilmesi için bu kitapta **ilmihâl** ve **risâle** kelimelerinin geçtiği cümlelere bakmak gerekir. Kitabın içinde ilmihâl kelimesi dokuz yerde,[16] "bu risâle" tâbiri bir yerde, "bu risâlemiz" tabiri de iki yerde[17] geçmektedir.

Müellif, güzel ahlâk sahibi olmanın şartlarından birisinin kişinin ilmihâlini bilmesi olduğuna dikkat çekmiş (Makâlât, vr.32[a]) ve kendi zamanında halkın ilmihâllerini bilip öğrenmekte tembellik gösterdiklerini şöyle ifade et-

---

14 *"Merhûm Bahâî Mehmed Efendi'nin bi-hattihi [el yazısıyla] fetvâsındandır"* [Makâlât, vr. 228[a]].

15 Bilim adamı ve meslektaşım Prof. Dr. Şükrü Özen'e Şeyhülislâm Hocazâde'nin duhân fetvası ile Şeyhülislâm Minkârîzâde'nin bir fetvasının fetva kitaplarındaki yerini tesbit ettiği için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

16 Makâlât, vr. 9[a], 32[b], 81[a], 122[b], 155[a], 186[b], 187[a], 189, 222[b], 224[a].

17 Makâlât, vr. 212[a], 213[b].

miştir: *"Fî zamânînâ halk* ***'ilm-i hâl****lerini bilmekde ve öğrenmekde tekâsül üzre dururlar. Ol ecilden sâlih kimesne ardında kılınan ecr ü sevâb da ziyâdedür. İmdi her fâsık ve fâcir kimesne ardında kılmak câ'izdür, ammâ sâlihler ardında kılmak evlâ ve efdaldür"* (Makâlât, vr. 83[a]).

Bu kitabın müellifi, orucunu şart ve rükünlerine uygun bir biçimde tutan kişinin Allah katında mükâfatlandırılacağını şöyle anlatmıştır: *"Pes imdi her ricâl ve nisâya lâzımdur ki sıyâm*[oruç] *hakkında üzerine farz olan* ***'ilm-i hâl****ini ve sıyâmın şartlarını ve vâciblerini ve sünnetlerini ve mekrûhlarını ve müfsidlerini bile. Hattâ savm-ı kâmil* [:mükemmel oruç] *ve* ***'ilm-i hâl****ini 'âmil olup 'indallâhi te'âlâ me'cûr u müsâb ola"* (Makâlât, vr. 124[a-b]).

Müellif, halkın fıtır sadakası ile ilgili meseleleri bilmesi gerektiğini şöyle açıklamıştır: *"…dahi vâcibât-ı İslâmiyye'den birisi sadaka-i fıtredür. Her kişiye vâcibdür ki mesâ'ilinden on bir mes'ele ile; evvelâ sebebini ve vasfını ve şartını ve rüknini ve neden vireceğini ve mikdârını ve vaktini ve hükmüni ve edâ idecek mekânını ve kimden ötüri vireceğini ve kankı kimseye virmek câ'izdür ve kankı kimesneye câ'iz değildür; bu cümle* ***'ilm-i hâl****dür, bilmesi lâzımdur"* (Makâlât, vr. 157[a]).

Müellif, önceden haccetmiş ve ilmihâlini bilen bir kimsenin hacca nâib olarak gönderilmesinin daha iyi olduğunu şöyle ifade etmiştir: "*Hacca giden kimesne mukaddemâ [:önceden] hac itmiş olsun, gerek olmasun. Lâkin efdal olan hac itmiş kimesne ola." "…Lâkin hac mes'elesinde* ***'ilm-i hâl****ini bilür kimesne olmak efdaldür"* (Makâlât, vr. 188[a-b]).

Müellif, bey' ve şirâ yani alım-satım konusuna ayırdığı sekizinci makâlesini halka alım-satımlarda câ'iz olanlar ile olmayanları açıklamak için yazdığını şöyle ifade etmiştir: *"Ma'lûm olsun ki fî zamânînâ nâsın ekserîsi ahvâl-i bey'in ve ribânun farkını beyâna ve icrâsını beyâna kâdir olmayup sahîhi fâsidden ve câ'izi bâtıldan teşhîs idemeyüp Hak celle ve 'alâ Kur'ân-ı Kerîm'inde ve Kelâm-ı Kadîm'inde* ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ *buyurmağın,*[18] *bu 'abd-i za'îf gayret-i İslâmiyye ve şefkat-i îmâniyye ile bu bâbda dahi ehemm olanlardan 'alâ kaderi'l-imkân ihvân-ı mü'minîni îkâz* [:uyarmak] *içün beyân olundı"* (Makâlât, vr. 189[a]). *"…İmdi bey'-i helâl ile bey'-i harâmı temyîz idüb* ***'ilm-i hâl****ini bile"* (Makâlât, vr. 191[b]).

Müellif, halkın büyük ve küçük günahları bilmesi gerektiğini de şöyle açıklamıştır: *"Ve dahi her mü'mine farzdur ki* ***'ilm-i hâl****inden günâh-ı kebâ'iri ve sagâ'iri bile ve sakına"* (Makâlât, vr. 224[b]). *"… Bu cümle zikr olınan kebâ'ir*

---

18 *"Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı"* (el-Bakara 2/275).

*ve sagâ'irden mü'min ve mü'mine üzerine ictinâb lâzımdur. Bir kimseden sâdır olursa tevbe itmek lâzımdur, bunları dahi bilmek '**ilm-i hâl**imizdür"* (Makâlât, vr. 226[a]).

Namaz, oruç, zekât ve hac gibi konuları ayrıntılı bir şekilde anlatan müellif, elfâz-ı küfür ve helâl ve haram konularını kısaca anlatmasının sebebini şöyle açıklamıştır*: "Pes imdi küfr sözler katı* [pek] *çokdur, ta'dâdı kâbil değildür, bu **risâlemiz** cümleyi mütehammil değildür"* (Makâlât, vr. 214[b]). *Zîrâ küfr sözler çokdur, cümlesini bu **risâlemiz**e yazmak mütehammil değildür"* (Makâlât, vr. 216[b]). Müellif, **"risâlemiz"** tabirini "bu makalemiz" veya "bu kitabımız" anlamında kullanmışa benziyor.

IV. İLMİHÂLİN BÖLÜMLERİ VE MUHTEVASI

Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bulunan bu ilmihâl kitabı on makâleden müteşekkil olup isimleri şöyledir:

1. Birinci Makâle/el-Makâletü'l-ûlâ: İ'tikâd. Bu makâlede -i sünnet ve cemaatin itikadî esasları özellikle Mâtürîdî mezhebi çerçevesinde beyan edilir. Bu makâle 60 sayfadır.

2. İkinci Makâle/el-Makâletü's-sâniye fi't-tahâre: Tahâret bahsinin işlendiği bu makâle 38 sayfadır.

3. Üçüncü Makâle/el-Makâletü's-sâlise fî beyâni'-salât ve şürûtihâ: Salât/namaz bahsinin ayrıntılarıyla açıklandığı bu makâle 225 sayfadır.

4. Dördüncü Makâle/el-Makâletü'r-râbi'a fî fezâili's-sıyâm ve erkânihi ve şürûtihi: Dördüncü makâle sıyâmın fazîletini ve şartlarını ve rükünlerini ve sünnetlerini ve mekrûhlarını ve müfsidlerini beyân ider. Keffâretler de bu makâlede açıklanır. Bu makâlede siyâm/oruç bahsi 138 sayfadır.

5. Beşinci Makâle/el-Makâletü'l-hâmise fî beyâni'z-zekât ve'l-fitre ve mesârifihi: Bu makâle zekât ve fitre, udhiyye/kurban ile eti yenen ve yenmeyen hayvanları ve nezir kurbanını beyan eder. Bu makâle 44 sayfadır.

6. Altıncı Makâle/el-Makâletü's-sâdise fi'l-hac: Altıncı makâle haccın farzlarını, vâciblerini ve sünnetlerini beyan eder. Bu makâlede küçük hac sayılan umre de açıklanır. Hac bahsi 41 sayfadır.

7. Yedinci Makâle/el-Makâletü's-sâbi'a: Yedinci makâle bey' ve şirâ beyanındadır. Alım-satımların nevilerinin ve hükümlerinin incelendiği bu makâle 24 sayfadır.

8. Sekizinci Makâle/el-Makâletü's-sâmine helâl kesbetmek ve mudârebe ahvâlini beyân ider: Helâl kazanç ve mudârebe konusunun işlendiği bu makâle 19 sayfadır.

Ticaret Ahlâkı: Müellif bu makâlede ticaret ahlâkının öneminden bahsetmiş ve tâcirlerin ticaret yaparken dürüst olmaları gerektiğini şöyle açıklamıştır*: "[Kazanç elde etme yolunun] dördünci: ticâret itmekdür; ya'nî şer'ce bâzirgânlık [:tüccârlık] itmekdür, bi-şarti'l-emânet. Emîn olup kimseye hıyânet itmeye, aslen habbe [:tahıl tanesi buğday vb.] mikdârı olursa da. Ve kendü nefsine fâ'ide ve zarar viren şeylerden nice rızâ virürse mü'minlere dahi zarar viren şeylere rızâ virmeye ve dâ'imâ nasîhat üzre ola ve kizbden ictinâb ide ve metâ'ını [:ticaret eşyası] açup Salli 'alâ Muhammedin dimeye ve Sübhânallâh dimeye; [çünkü alım-satım meclisi ve Pazar yeri] mahall-i zikr değildür, bunlardan hazer ide. Ve dahi metâ'ı alırken zemm [:yermeğe], satarken medh itmeye. Ve bir müslümânı aldatmaya ve metâ'un iyisini üstine, fenâcasını altına koymaya. Ve hammâlların ücretini 'acele idüp terleri kurumadan vire, cefâ itmeye ve aldığı metâ'un akçesini iyicesin vire. Sulehâdan ba'zı kimesne ılıcak su ile altunı yuyup ağır gelmesün diyü üzerindeki fazlayı "almaya" dikkat iderlerdi, ol ecilden bereket hâsıl olurdı"* (Makâlât, vr. 204[a-b]).

Fıkıh ve hadis âlimi olan Eyyûb es-Sahtiyânî (ö.131/749) el emeği ile, bir meslek icra ederek elde edilen bir kazancın önemini ve dilenciliğin ise kötülüğünü şöyle açıklamıştır: "Bana, içinde şüpheli bir nesne bulunan bir kazanç, dilenci olup halktan dilenmekten daha iyidir" [Makâlât]. Müellif, bir kişinin insanlara muhtaç olmamak ve ailesinin rızkını sağlamak için çalışmasının çok faziletli bir iş olduğunu ve çalışırken ölen böyle kişiye şehit sevabı verileceğini[19] şöyle açıklamıştır. *"Zîrâ bir kişi tefâhur [:övünmek] içün olmayup züll-i su'âlden ictinâb ve nefsini nâsa muhtâc olmadan imtinâ' içün kesbe sa'y itmek, şühedâ [:şehitler] derecesine nâ'il olur."* (Makâlât vr. 201[b])

9. Dokuzuncu Makâle/el-Makâletü't-tâsi'a küfür ve şirk ve envâ'-ı zünûb-ı kebâ'ir ve saġâ'ir beyanındadır. Bu bölümde hurafe ve bâtıl inançlara örnekler verilmiş ve bunlardan kaçınılması istenmiştir. Küfür-şirk ve gü-

---

19 Hadislerde izzetini korumak ve dilencilik zilletinden (alçaklığından) sakınmak için çalışırken ölen kimseye, dürüst olarak çalışırken ölen tacire, ailesinin nafakasını sağlamak için çalışırken ölen kimseye şehid sevabı verileceği belirtilmiştir. (Süyûtî, *Ebvâbü's-Saâde fî Esbâbi'ş-Şehâde* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1987, İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Mısır 1386, II, 247-252; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli*, İstanbul 1986, s. 250).

nah konusunun işlendiği bu makâle 30 sayfadır. Birinci bölümde Ehl-i sünnet mezhebine mensup bir müslümanın hoş görülü olduğu vurgulanmış (Makâlât, vr. 10[b]-11[a]), bu bölümde de bir müslümanın sözlerinden ötürü hemen tekfir edilmesinin doğru ve câiz olmadığı şöyle anlatılmıştır: "*İmdi kelime-i küfrden ve bir şey-i kalîlden ötüri bir kimseyi tekfîr câ'iz değildür*" (Makâlât, vr. 212[b]).

Kitaptan hurâfe ve bâtıl inançlara iki örnek: *"Ve bizim diyârumuzda cühelâ ululları defn itmeğe kabre getürdüklerinde mezâr üzerinde itdükleri kurbân dahi harâmdur."* "*İmdi her mü'min ve mü'mineye lâzımdur ki Allâhu Zü'l-celâl'den taleb olınması lâzım olınan şeyleri ol Zât-ı pâk'den isteyüp enbiyâ ve evliyâsından bir hâcet istemeye, cümle murâd ve maksûdını Allâhu Te'âlâ'dan isteye. Bir kişi bir mekânda muntazır olup bir şiddete ve bir sıklete [:ağırlık, sıkıntı] mülâkî oldukda meded ve 'inâyeti ve nusreti/i'âneti ve halâs ve necâtı ve hasta oldukda sıhhat ve şifâyı, muhtâc ve fakîr oldukda mâl ve rızk ve gınâyı ve hôr [u] hakîr oldukda devlet ve 'izzeti ve evlâdı ve cemî' hâcetlerini Allâhu Zü'l-celâl'den isteyüp enbiyâdan ve evliyâdan ve taşdan ve ağaçdan ve ayazma sularından istemeyüp ancak Hakk celle ve 'alâ'dan isteye"* (Makâlât, vr. 222[b]).

10. Onuncu Makâle/el-Makâletü'l-'âşire fi'l-kerâhiye ve'l-istihsân: Bu bahiste dinen kerîh olanlar ve müstahsen olanlar beyan edilir. Bu makâlede istihsân çerçevesine giren ve dinde helâl, câ'iz olup güzel/müstahsen görülen önemli hususlar ile kerâhiye çerçevesine giren ve dinde mekrûh veya haram olup hoş görülmeyen bazı hususlar açıklanmıştır. Bu makâle 10 sayfadır.

V. İLMİHÂLDE AHLÂK VE EĞİTİM KONULARI

A. Ahlâk-ı Hasene/Güzel Ahlâk

Müellif öncelikli olarak gerçek din ve inanç sisteminin esaslarını geniş şekilde ortaya koymuş, ibadet konularını ayrıntılarıyla açıklamış ve özellikle son bölümlerde hurâfe ve bâtıl inançlardan sakınılması gerektiğini vurgulamıştır.

Müellif, bu eserinde İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) tasavvuf ve ahlâk konularını da içeren *İhyâü 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserini kaynak olarak kullanmıştır. Yine müellifin, bu eserini yazarken meşhur mutasavvıf Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386/996) İslâm tasavvufunun temel eserlerinden biri olan *Kūtü'l-Kulûb* adlı eserinden ismini zikretmeden yararlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Müellif ahlâk konularına müstakil bir başlık açmamakla birlikte yer yer ahlâkî meziyetlere atıflarda bulunmuş, özellikle maddî ve hükmî pislikler hakkında bilgi verdikten sonra ahlâk konularını "tahâretü'l-bâtın" alt başlığı altın-

da veciz bir şekilde özetlemiş ve ibâdetlerin[20] kabulünün kalp temizliğine bağlı olduğunu şöyle açıklamıştır: *"Cemî'-i 'ibâdetlerin kabûli tahâret-i bâtın ile olur. "Allâh ancak takvâ sâhiblerinden kabûl ider."*[21] *Hakk celle ve 'alâ cemî'-i tâ'atlerün kabûline kalbün parlaklığına i'tibâr itdi. Zîrâ Allâhu Zü'l-celâl Tayyib'dür; tayyibi kabûl ider.*[22]*"* (Makâlât, vr. 31[b]).

"İmdi gönül necisi oldur ki riyâ ve 'ucb [:kendini beğenme] idüp itdüği 'ibâdeti başkasına bildürmek ve göstermek ve kendün görmekdür. Ve bahîl [:cimri] olmak ve kinci olmak ve kin tutmak ve birini kakıyup hâtır yıkmak [:paylayıp kalp kırmak] ve büyüklenmek ve âhara hased itmek ve bunun gibi gönülde olan yaramazlıkdan hazer itmek [:kötülükten sakınmak] bunları değişdürmek vâcibdür. Ve bu nesnelerden tevbe itmek, dâ'imâ bunun gibi yaramaz sıfatlardan Allâhu Zü'l-celâl'e sığınmak, dâ'imâ Allâh sübhânehû ve te'âlâ'yı zikr itmek ve ***'ilm-i hâli****ni bilmekle ve 'ibâdât-ı sahîhaya çalışmak ve ahlâk-ı zemîmeyi ya'nî yaramaz huyları değişüp yirine eyü, şer'a muvâfık 'amel ile doldurmak, riyâ yirine ihlâs ve 'ucb yirine takvâ ya'nî Allâh'dan korkmak, bahîllik yirine sehâ ve cömerdlik, kakmak yirine hilm/yavaşlık ve ululanmak yirine meskenet [:tevâzu] gelmek ile olur. Ve her yaramaz huyun karşısında bir eyü sıfat vardur. Anları tahsîl idüp kalbe doldurmak gerekür. Ve kendü nefsine her ne sanursan gayrı müslümânlara*

---

20 İbâdet, insanın Allah'a gönülden isteyerek yönelmesi, O'na sevgi ve saygı göstermesi, tek kelime ile O'na kullukta bulunması demektir. İslâmî anlayışa göre, Allah'a kulluk ve bağlılık, O'nu anma ve yüceltme, O'na yakınlaşmaya çalışma, hoşnutluğunu kazanma niyet ve arzusu içerisinde gerçekleştirilen her çeşit faaliyet, fert ve toplum yararı düşüncesiyle yapılan her iyi iş veya haramlardan sakınma ibâdet kavramı içinde sayılır. Bu genel anlayışın yanında İslâm fıkıh ilminde ibâdet terimi, daha çok Allah ve Resûlü tarafından yükümlüden yapılması istenen ve şeklî yönü ön planda görünen belirli davranış ve amel biçimlerini ifade etmek için kullanılır. Allah'ın emrettiği ve Peygamber'in de açıklayıp gösterdiği ibâdetler ne artar, ne eksilir ve ne de zamanın değişmesiyle değişir. İbâdetin kurbet ve tâ'at terimleriyle ilişkisi: İbâdet sadece Allah'a yapılır. İbâdette asl olan ihlâstır. İtâ'at ve tâ'at, Allah'a ve peygambere uymak demektir. Ayrıca anne-baba, âlimler, büyükler, idâreciler vb. kimselerin meşrû emir ve isteklerine uyulması da gerekir. *"Ey imân edenler! Allah'a itâat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülü'l-emre (âlimlere, idarecilere) itâat edin"* (en-Nisâ 4/59) âyeti âlim ve idarecilerin meşrû emirlerine uymanın vâcip olduğu hususunda bir delildir. Bir kimse Allah'ın emrine uyarak bunlara itâat ederse sevap da kazanır. Kurbet de kişiyi Allah'a yaklaştıran fiil ve davranış demektir. Bir kişi mesela ibadet ederek, Kur'an okuyarak, malını vakf ederek, hayır hasanet yaparak Allah'a yaklaşmış olabilir. Yine bir kişi ilminden dolayı bir âlime yakın olup ona saygılı davranabilir. Burada belirtelim ki ibâdet nevinden olan ameller aynı zamanda hem kurbet hem de tâattır. (Fahrettin Atar, "Namaz", *İslâm İlmihali*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2006, s. 252).

21 el-Mâide 5/27.

22 Tirmizî, "Edeb", 41.

dahi anı sanmak gerek, tâ ki için pâk ola.[23] *Hak celle ve 'alâ 'amellerimizi dostlarınun 'amelleri gibi kabûl ide ve cemî' günâhlara tevbe idüp âb-ı istiğfâr [:istiğfar suyu] günâh cebelin [:dağ] yuyalum [:yıkayalım]. Zîrâ günâh çirkini [:kirini] tevbe yur[:yıkar]. Benüm karındaşlarum; bu sözleri benüm sanup inkâr itmeyesün, belki muhabbet idüp tahâret-i kâmile itmeğe cidd ü sa'y [:gayret] idesin; tâ ki makbûl-i Hazret-i Rabbü'l-'âlemîn olasun. Zîrâ bu kelâm-ı latîf, meşâyih-i kibârun sözleridür."* (Makâlât, vr. 32[a-b]).

Müellifin, oruç tutan kişilere verdiği şu öğütleri ne kadar güzel öğütlerdir: *"Ve dahi lisânını lağv ve latîfe ve kizb, hezeyân [:abuk subuk konuşma] ve gıybet ve nemîme ve bühtân söylemekden hıfz itmeyüp sakınmamak ve cimâ' lafzıyla birine şetm itmek ve gözlerini harâm şeylerde nazardan ve kulaklarını gıybet ve mesâvî [:kötükler] ve istimâ'ı [:dinlemesi] harâm nesnelerden sakınmamak ve savmını nücûm [:yıldızlar] çıkınca iftâr itmeyüp te'hîr itmek; bu cümlesi kerîhdür. Ve sahûrı te'hîr itmek mendûbdur. Ve dahi bir kimesne ile husûmet itmeye ve bir kimesne ile da'vâsı olmuş ise mülâkî oldukda "sâ'imem" diyü terk ide, gavgâ itmeye ve kelime-i şehâdeti ve Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm'a çok salavât-ı şerîfeyi ve tesbîh ve istiğfârı çok ide ve Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'ı istimâ' idüp dahi okuya. Ve ziyâret-i kubûr ide; husûsan sulehâyı ve anasını ve babasını sağ ise kendüleri, fevt olmuş ise kabrlerini sıkça sıkça ziyâret ideler. Bâhusûs her Leyle-i Cum'a'da kabrlere varmak sünnetdür. Ve çokça Allâhu Zü'l-celâl'den mağfiret taleb idüp 'azâb ve 'ikâbdan necât ve esbâb-ı duhûl-i cennât olan a'mâl-i sâlihâta müdâvemet taleb ide. Ve kâdir olduğı mertebe hayrât ü hasenâta ve fukarâya sadakâta müvâzabet ve it'âm-ı ta'âma müvâneset [:alışkanlık etme] ve ehl-i 'iyâle [:kişinin bakımını üslendiği ailesine] sâ'ir günlerden ziyâde nafakalarına himmet ideler. Ve huddâmlarını [:hizmetçilerini] ağır işe emr itmeyeler. Allâhu a'lem"* (Makâlât, vr. 147[a-b]).

B. Ahlâk-ı Zemîmenin Değiştirilmesi, Küçük ve Büyük Günahlardan Sakınma

Müellif, kişinin ahlâk-ı zemîmeyi ya'nî yaramaz huyları değiştirip yerine güzel, iyi ve şer'a muvafık olan huyları edinmesi gerektiğini ifade etmiş, büyük ve küçük günahların sayılamayacak kadar çok olduğunu söylemiştir. Değiştirilmesi gereken kötü huylar ile kaçınılması gereken büyük ve küçük günah-

23 Bu ifade şu hadisi hatırlatmaktadır: "*Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, din kardeşi için de istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.*" (Buhârî, "Îmân", 7; Müslim, "Îmân", 71-72).

ların bazılarını şöyle sıralamıştır: *"İmdi gıybet ve nemîme [:söz taşıma] gibi bir kimseyi ardından yaramazlık sözler ile anup dahi zemm itmek ve sû-i zann [:kötü zan, şüphe] idüp zann ile söylemek, ya'nî bir kimseyi meyhâneden çıkarken veyâ girerken görüp şarâb içdüğini bilmez iken "içer" diyü âhara söylemek ve mütekebbir olup kendüsini gayrıdan büyük görüp beğenmek ve 'ahdine vefâ itmemek ve yalan yirlere yemîn itmek ve dahi Allâhu Te'âlâ'nun ism-i şerîfinden gayra yemîn itmek ve bilâ-'özrin cemâ'ati terk itmek ve bir müslimâna "yâ kâfir" diyü sövmek ve dahi şer'-i şerîfe muhâlif hükm itmek ve bir müslimi istihzâ idüp masharaya [:maskara] almak ve bir kimsenün evine bakmak ve dahi nâ-mahrem veyâ tâze dilber oğlan yüzine şehvet ile bakmak ve bir kimsenün evine icâzetsiz girmek ve melâhî dinlemek ve bir kimseye hased etmek ve bir müslimâna üç günden artuk buğz itmek ve gıybet iden kimseyi kasden dinlemek yâhûd men' itmeyüp sükût itmek ve meyyit için başını ve saçını yolup nevha idüp sağu sağmak ve bir musîbet içün yüzini yırtmak ve yürürken mütekebbirler gibi salına salına yürümek."* (Makâlât, vr. 225[a-b]).

C. Çocuk Eğitimi ve Çocuğun Meslek Sahibi Olarak Yetiştirilmesi

Müellif, çocuk kelimesi yerine günahsız anlamına gelen "ma'sûm" kelimesini kullanmış, onlarla ilgili hukukî hükümlere kısaca değindikten sonra onlara helâl ve haramların, ahlâk ve ibadet konularının öğretilmesinin çok önemli olduğunu şöyle ifade etmiştir: *"…İmdi bir ma'sûm altı yaşına vardukda namâza emr olına, on yaşına varıcak, kılmazsa darb olunur. Ammâ oruç on yaşında emr olına, on iki yaşında tutmazsa darb olına; hattâ i'tiyâd hâsıl ola. Bu husûsda dikkat olına. Ve dahi yedi yaşından sonra oğlancıkları kızlardan ayırup hâlî komayalar. Hattâ yedi yaşında oğlan, hemşiresiyle [:kız kardeşi] ve vâlidesiyle bile yaturmayalar ve kızcağızları babasıyla yaturmayalar. Analar ve babalar yedi yaşında ma'sûm ve ma'sûmeler yanında harâm olan mevzi'lerini açup evlâdlarına göstermeyeler. Ve kendüler dahi evlâdlarınun 'avret yirine nazar itmeyeler; meğer zarûret ola. Bir kişinün ve bir hâtûnun 'avret yirini âhar kimse görmek nice [:nasıl] harâm ise evlâdına dahi harâmdur, gâyet hazer lâzımdur. Ve dahi ma'sûmları harâmdan hıfz lâzımdur. Dîbâ [:ipekli kumaş] ve harîr [:ipek] geydürmeyeler ve hizmet dahi itdürmeyeler; meğer ebeveynün rızâsıyla. Ve serîka itmekden ve şürb-i hamrdan hıfz ideler. Ve dîn-i İslâm'ı oğlancuklarına ve kızcağızlarına öğredeler. Ve âbdesti ve gusli ve namâzı ta'lîm idüp ve i'tikâd-ı ehl-i sünnet ve'l-cemâ'ati bir hôşça i'tikâd itdüreler. Ve yaramazlar ve ehl-i bid'at*[24] *ile sohbet itdürmeye-*

24 Ehl-i Bid'at: Ehl-i sünnet ve'l-cemâat inancına muhalif söz söyleyen kişiler, gruplar.

ler." (Makâlât, vr. 110[b]-111[a]). *"…Lâkin mu'tâd olmak içün yedi yaşını mürûr idenleri âbdest almağa ve gusl itmeğe ve Ramazân-ı Şerîf'i ta'zîm itdürmeğe ve savmına takayyüd idüp terk itdürmeyeler. Ve kızcağızlar ile bir yerde yaturmayalar ve tenhâ yalunuz komayalar. Ve ecnebiye hâtûnlar görinmek câ'izdür, lâkin fî zamânînâ hazer ideler.… "* (Makâlât, vr. 126[b]).

Müellif, helâl kazanç konusunu işlerken çocuklara geçimlerini sağlayacak bir san'atın öğretilmesini şöyle tavsiye etmiştir: *"İmdi her kişiye lâzımdur ki san'atlardan birini ihtiyâr idüp meşrû' olanlardan bilüp ve evlâdlarına dahi öğredeler."* (Makâlât, vr. 203[a]).

Müellif, çok meşhur bilge kişilerin rızık için çalışmanın önemini ve helâl kazancın faydalarını içeren öğütlerini şöyle nakletmiştir: *"Hazret-i Lokmân*[25] *'aleyhi's-selâm oğlına nasîhat idüp eydür ki: "Ey oğlum, gınâ taleb idüp kesb-i helâl ile nefsini fakrdan halâs it. Bir kimse ihmâl ve kesel [:tembellik] ve 'âr idüp kesbi terk itse ol kimseye üç haslet isâbet ider: 'Aklı za'îf olur, dînine rikkat ya'nî dînine za'f gelür ve nâs arasında kadri ve şerefi gidüp, halk içinde hakîr ve alçak olup sözi nâfiz olmaz ve nâs içinde istihfâfa [:hafife alınma] bâ'is [:sebep] olur."*[26] (Makâlât vr. 202[a]). Zâhid, sûfî ve muhaddis olan İbrâhîm b. Edhem (ö. 161/778 [?]), insan için en büyük sıkıntının çalışmayıp maddi bakımdan başka birisine muhtaç olmak olduğunu, *"Şiddet oldur ki nâsa muhtâc olasın"* sözüyle açıklamıştır. (Makâlât vr. 201[b]).

VI. DİN VE MEZHEP KAVRAMLARI

İlmihâl kitabında yeri geldikçe dinî konulara, dinî akımlara ve kelâm ve fıkıh mezheplerinin görüşlerine atıflarda bulunulmuş ve yer yer din ve mezhep müntesiplerine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu sebeple burada din, dinî akımlar ve mezhep kavramı hakkında kısa bir bilgi vermeyi uygun bulduk.

A. Dinin Tanımı, Dinlerin Tasnifi, Din Hürriyeti

Din, *"Allah'ın peygamberler vasıtasıyla insanlara bildirdiği ve insanları dünya ve âhiret saadetine götüren hükümler bütünü"* şeklinde tanımlanabilir. Sey-

---

25 Hz. Lokmân Kur'ân'da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğü olarak bilinir. Kur'ân'da sûrelerden birinin adı Lokmân'dır. Kur'ân'da Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler şöyle nakledilmiştir: *"Yavrucağızım! Namaz kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış. Doğrusu bunlar azim, sebat ve kararlılıkla yapılması gereken işlerdir."* (Lokman 31/17).

26 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 351.

yid Şerif el-Cürcânî'nin din tarifi şöyledir: *"Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilâhî bir kanundur."* (et-Ta'rîfât, "dîn" md.)

İslâm biginleri dinleri çeşitli bakış açılarına göre tasnif etmişlerdir. Bazı İslâm bilginleri Kur'ân âyetlerini dikkate alarak dinleri üç gruba ayırmışlardır:

1. Hak Dinler: Bunlara "ilâhî/semâvî dinler", "vahye dayanan dinler" de denir. İslâm inancına göre dinin kurucusu Allah'tır; bütün sahih dinler Allah'tan gelmiş ve safiyetlerini korudukları sürece yürürlükte kalmışlardır. Hz. Âdem ilk insandır ve aynı zamanda ilk peygamberdir ve kendisine bildirilen din de tevhid dinidir. Hz. Âdem'den sonra da pek çok peygamber ve din gönderilmiştir. Allah'ın varlığı, birliği, zât ve sıfatları açısından O'nun mükemmelliğiyle nübüvvet ve âhiret inancı gibi temel itikadî prensipler (zarûrât-ı dîniyye), bütün ilâhî dinlerde değişmez ilkeler olarak yer almıştır. Bu semâvi dinlerin inanç esasları bir olmakla birlikte ayrıntı sayılan hususlarda aralarında bazı ibadetler ve muameleler bakımından farklılık bulunmaktadır. Bundan dolayı İslâmî inanışa göre Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin getirdiği hak dinlerin ortak adı İslâm'dır. Ancak tarihin akışı içinde insanlar hak dinden uzaklaşmışlar ve beşerî zaaf neticesinde dinde meydana gelen bozulmalar sebebiyle Allah peygamberler göndererek insanları ya eski dinlerini aslî şekliyle öğrenip uygulamaya çağırmış veya yeni bir din ve şeriat göndermiştir.[27] Dolayısıyla son din İslâm, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed ve son kitâb Kur'ân'dır, bu din kıyamete kadar bâki kalacaktır. Bu gerçek şu âyetlerden de anlaşılmaktadır: "Allah katında din şüphesiz İslâm'dır" (Âl-i İmrân 3/19; ayrıca bk. el-Bakara 2 /193); "Kim İslâm'dan başka bir dine yönelirse onun dini kabul edilmeyecektir; o âhirette de kaybedenlerdendir" (Âl-i İmrân 3/85); "Bugün sizin için dininizi ikmal ettim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslâm'a razı oldum" (el-Mâide 5/3).

2. Muharref Dinler: Bunlar yukarda da ifade edildiği gibi önceleri hak din iken sonradan bozulmuş, ilâhî mahiyetlerini kaybetmiş dinlerdir. Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi. Yahudilik dinine mensup olanlara Yehûd, Mûsevî, Yahudi; Hıristiyanlık dinine mensup olanlara da Nasârâ, Îsevî ve Hıristyan denir.

3. Bâtıl Dinler: İlâhî vahye dayanmayan dinlere bâtıl dinler denir. Dolayısıyla bu dinler asılları bakımından da hak olmayan dinlerdir. Mecûsîlik, Hinduizm, Budizm, Maniheizm böyledir. Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm dışında-

27 Günay Tümer, "Din", *DİA*, yıl:1994, C.9, s. 318.

ki inanç sistemlerine, hatta müşriklerin inandıklarına bile din adı verilmiştir (bk. el-Kâfirûn 109/6).

İslâm dinine müntesip olanlara "müslim" ve "ehl-i islâm" denir. İslâm dinine inanmayan bütün grupları kapsayan "gayri müslim" (gayrü'l-müslim) karşılığında ise Kur'ân'da ve hadislerde kâfir (ç. kâfirûn, küffâr, kefere) kelimesiyle ehl-i küfr gibi küfr kökünün çeşitli türevleri kullanılmıştır. Ehl-i küfür de iki kısımdır: Bir kısmı yahudi, hıristiyan gibi kitap ehli olanlar, diğeri ehl-i kitap olmayanlar. Putperestler, müşrikler, güneşe ve yıldızlara tapanlar, Allah'ın varlığını kabul etmeyenler (ateistler) gibi. İslâm'da "ehl-i kitap" olarak nitelendirilen din mensupları, vahye dayanmayan din mensuplarından ayrı bir muameleye tâbi tutulmuşlardır. Fukahânın çoğunluğuna göre Mecûsîler ehl-i kitap değildir. Bu sebeple Mecûsîler'in kestiği hayvanların yenilmesi ve kadınlarıyla evlenilmesi câiz değildir.

Müslümanların egemenliği altında bulunup müslümanların ve gayri müslim tebaanın güven içinde yaşadıkları ve dinî görevlerini rahatça ifa ettikleri yere (ülkeye) "dârü'l-İslâm" (İslâm ülkesi) denir. Müslümanlar ile aralarında sulh anlaşması bulunmayan gayri müslimlerin egemenliği altında bulunan yere (ülkeye) de "dâru'l-harb" (harb ülkesi) denir. İslâm ülkesinde (dârülislâm) vatandaş olarak müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensuplarına zimmî veya ehl-i zimme (ehlü'z-zimme) denir. İslâm devletiyle savaş halinde bulunan gayri müslim bir devletin (dârülharp) vatandaşı olanlara "harbî", belli bir süre barış antlaşması yapılan gayri müslim devletin (dârüssulh) vatandaşı olanlara "muâhid" (ehl-i sulh, ehl-i ahd), eman alarak İslâm ülkesine giren ve burada belli bir süre ikametine izin verilenlere "müste'men" denir.[28]

İslâm'da din ve vicdan hürriyetinin mevcut olduğu Bakara sûresinin 256. âyetinde şöyle belirtilmiştir: "Dinde zorlama yoktur; artık hak ile bâtıl tamamen birbirinden ayrılmış ve hak bütün açıklığıyla meydana çıkmıştır." Bu âyete göre zor kullanarak insanları İslâm dinine sokmanın meşrû olmadığı anlaşılmaktadır. İslâm tarihi boyunca müslümanların hükümranlığı altında yaşayan yahudi ve hıristiyan gibi gayri müslimler kendi din ve inançlarında serbestçe kalmışlar, ibadetlerini rahatça ifa etmişlerdir.[29]

İlmihâl kitabında din müntesiplerine yapılan atıfları içeren bazı metinler şöyledir:

---

28 Ahmet Özel, "Gayri Müslim", *DİA*, yıl:1996, C. 13, s. 418.
29 Bk. Bekir Topaloğlu, "Din", yıl: 1994, c. 9, s. 322-323.

"Ammâ şol kimsenün kalbinde ma'rifet bulınup ikrârı bulınmasa ol kişi mü'min olamaz; zîrâ ehl-i kitâb ya'nî Yehûd ve Nasârâ Resûl-i Ekrem'ün sallallâhu 'aleyhi ve sellem mu'cizât-ı bâhiresini görüp peygamber olduğını kalbleriyle bilüp lâkin risâletini ve nübüvvetini ikrâr itmeyüp kâffe-i mahlûkâta irsâl olınmış iken te'vîl idüp "ancak 'Arab'a ba's olınmışdur [:gönderilmiştir]" diyü zu'm itdükleri [:inandıkları] içün anlarun ikrârı hâlis olmamağ-ıla nef' virmedi." (Makâlât, vr. 1[b]).

"Pes imdi bil ve âgâh ol ki namâzda on üç mekânda olan üç yüz otuz mekrûh vardur… On üç mekânda birisi libâsda olan mekrûhdur ki kırk beş mekrûhdur… 12. Mecûsî ve sâ'ir kefere geydüği sevb ile kılmak"[30] (Makâlât, vr. 48[b]).

"Ma'lûm olsun ki dört kimesnenün zebîhası[31] *meyte[hükmünde]dür, yinmez, besmele ile boğazlarsa da yinmez. Birisi mecûsîdür ki ehl-i kitâb ve millet olmayup âteş-perest olanlardur, koyunda ve sığırda ve kuşda ve sâ'ir eti yenen hayvânlardan her kankısını boğazlar yâ av ve şikâr iderse yinmez. Ve vesenî [:putperest] olup kitâblardan bir kitâba iktidâ itmeyüp mutlakâ puta tapan müşrikler dahi mecûsî hükmünde olmağın, anlarun dahi avları ve zebîhaları yinmez."* (Makâlât, vr. 166[b]).

"Ve dahi her müslim ve müslimenün zebîhası yenür; erin ve 'avratun ve âzâdsız câriye ve gulâmun ve cümle ehl-i kitâb olan Yehûd ve Nasârâ erleri ve hâtûnları boğazladuğı helâldür, yinür." (Makâlât, vr. 169[a]).

Mes'ele*: Milâk-i vera' ve zühd, esâs-ı takvâ ve rüşd olan hısâl nedür*? **el-Cevâb**: *Nefsini harâmdan hıfz idüp harâm kesb itmeyüp müslim ve mu'âhide kasden zulm itmemekdür.* (Makâlât, vr. 226[b]).

B. Fıkıh Mezhepleri

Mezheb (ç. mezâhib), sözlükte, gidilen yer, gidilen yol, görüş, doktrin, akım gibi manalara gelir. Mezhep kelimesi terim olarak "dinde otorite sayılan âlimlerin ortaya koydukları görüş, fikir ve ictihadlarının tamamı veya belirledikleri sistem" "bir müctehidin kendine mahsus ictihad usulü ve bu usulle elde edilmiş fıkıh hükümleri bütünü" diye tanımlanabilir. Mezhep "kendi içinde tutarlı bir düşünce sistemine sahip olduğu kabul edilen itikadî

---

30 Ehl-i küfrün elbisesiyle –necastten temiz olmak şartıyla- namaz kılmakta bir beis yoktur. Mecûsînin pantolunuyla/şalvarıyla yıkanmadıkça namaz kılınmaz. (Ali Suğdî, *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, I, 61). Ehl-i küfür iki kısımdır. Bir kısmı yahudi, hıristiyan gibi kitap ehli olanlar, diğeri kitap ehli olmayanlar. Putperestler, güneşe ve yıldızlara tapanlar, Allah'ın varlığını kabul etmeyenler (ateistler) gibi.

31 Zebîh ve zebîha: Kesilmiş hayvan. Kurbanlık.

ve fıkhî doktrin" şeklinde de tanımlanabilir. Hanefî Mezhebi, Şâfiî Mezhebi, Mâtürîdî Mezhebi, Eş'arî Mezhebi gibi. Bir âlimin akaid ile ilgili görüş, fikir ve ictihadları, onun itikadî mezhebini, fer'î-amelî konulardaki görüş, fikir ve ictihadları ise onun fıkhî mezhebini meydana getirir. Görüşleri benimsenip kendisine ittibâ edilen âlime de "imâm" unvanı verilir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (ö.150/767), İmam Zeyd b. Ali (ö.122/740), İmam Mâlik (ö.179/795), İmam Evzâî (ö.157/774), İmam Şâfiî (ö.204/ 819), İmam Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), İmam Eş'arî (ö. 324/935-36) gibi. Peygamber (s.a.s.) zamanında, müslümanlardan herhangi biri, bir güçlükle karşılaştığı, dinin bir hükmünü anlayamadığı zaman gelir, bunu Peygamber'den (s.a.s.) sorup öğrenirdi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra Sahâbe ve Tâbiûn devirlerinde de ileri gelen âlimler, müslümanların anlayamadıkları meseleleri, Peygamber'in (s.a.s.) kendilerine öğrettiği şekilde Kur'ân ve Sünnet'e başvurarak açıkladılar. Fetihler sonucu hicrî ikinci asrın sonunda İslâm ülkesinin sınırları genişledi. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) gibi dinin hükümlerini iyi bilen âlimlerin etrafında topluluklar teşekkül etmeğe başladı. Giderek bu topluluklar bir mezheb haline geldi. Böylece Hanefî Mezhebi, Şâfiî Mezhebi, Mâlikî Mezhebi, Hanbelî Mezhebi, Evzâiyye Mezhebi, Zâhiriyye Mezhebi, Zeydiyye Mezhebi, Ca'feriyye Mezhebi gibi fıkıh mezhebleri ortaya çıktı. İslâm tarihinde ortaya çıkan fıkıh mezheplerinden Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri dört mezhep olarak meşhur olmuş ve Evzâiyye ve Zâhiriyye gibi mezheplerin ise zamanla müntesipleri kalmamıştır.

C. Kelâm Mezhepleri, Ehl-i Kıble Kavramı

İslâm ülkelerinde inanç alanında Mâtürîdiyye, Eş'ariyye, Mu'tezile, Şîa, Hâriciyye gibi itikadî mezhepler ortaya çıktı. Kelâm tarihinde itikadî mezhepler iki büyük gruba ayrılarak incelenmiştir:

1. Ehl-i Sünnet ve Cemâat: Ehl-i Sünnet ve Cemâat, Hz. Peygamber'i ve sahâbeyi örnek kabul eden, Kur'ân ve Sünnet'i rehber edinen ümmet çoğunluğu anlamında kullanılan bir terimdir. Ehl-i sünnet olarak nitelendirilen kişi ve gruplar, Allah'ın zâtı ve sıfatları, âlemin yaratılışı, kaza-kader, nübüvvet, mûcize-kerâmet, şefâat, haşir ve âhiret gibi İslâm akaidinin temel konularında fikir birliği içinde olmakla birlikte ayrıntı sayılacak konularda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Ehl-i sünnet inancına sahip olanlar, Mâtürîdiyye, Eş'ariyye ve Selefiyye olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Bugün genellikle Hanefî

mezhebine mensup olanlar itikadda Mâtürîdiyye Mezhebine, Mâlikî ve Şâfiîler Eş'ariyye Mezhebine ve Hanbelîler ise Selefiyye Mezhebine tâbi olarak yaşamaktadırlar. Günümüzde dünya müslümanlarının %90'dan fazlası Ehl-i sünnet anlayışını benimsemektedir.

2. Ehl-i Bid'at: Ehl-i bid'at, Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkmış, şer'î bir delile dayanmayan bazı inanç ve davranışları benimseyen kişi ve fırkalar/mezheplerdir. Ehl-i bid'at, "Ehl-i sünnet ve cemâat inancına muhalif söz söyleyen kişi ve fırkalar/mezhepler" şeklinde de tanımlanabilir. Ehl-i bid'at olarak anılan Gâliyye, Bâtıniyye, Yezîdiyye gibi fırkalar, görüşleri itibariyle İslâm çerçevesinin dışında kalmışlardır. Ehl-i bid'at fırkalarından bir kısmı da sünnete aykırı davranmış olmakla birlikte ileri sürdükleri görüşleri kendilerini din dışında bırakmamıştır. Bunlar ehl-i kıbledirler ve İslâm ümmetine mensupturlar. Hâriciyye, Mu'tezile, Şîa gibi. Ehl-i bid'at adlandırılan fırkalar/mezhepler, İslâm'ın ruhuna aykırı görüşlerinden dolayı fırak-ı dâlle olarak da adlandırılmışlardır. Kelâm tarihi kitaplarında, Allah'ın zâtı ve sıfatları, kaza-kader gibi İslâm akaidinin temel konularında dahi fikir birliği içinde olmayan, bazen birbirlerine muhalif görüşler de ileri süren bid'atçı mezheplerin altı büyük kola ayrıldıkları görülmektedir: 1. Mu'tezile, 2. Cebriyye, 3. Şîa, 4. Hâriciyye, 5. Müşebbihe/Mücessime, 6. Mürcie.

Hâricîler, büyük günah işleyenin dinden çıkacağını ileri sürmüş, buna karşılık Mürcie mezhebi de hakiki bir müminin büyük günah işlemesinin onun imanına zarar vermeyeceğini ileri sürmüştür.[32] Müşebbihe mezhebi, Allah'ın

---

32 İslâm tarihçileri, Şiîleri yirmi kadar kola ayırıyorlarsa da ana kolları üçtür: Zeydiyye, İmâmiyye ve Gâliyye. İmâmiyye mezhebine göre hilafet, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın soyundan gelenlere mahsustur. Bu mezhebde on iki imam meşhurdur. Bunların inanışlarına göre son imam esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuştur ve Mehdî unvaniyle tekrar yeryüzüne inecektir. Şîa'nın bu koluna imâmet meselesine çok önem verdiklerinden dolayı "İmâmiyye", İmam Ca'fer'e mensup olduklarından dolayı "Ca'feriyye", on iki imama bağlı olduklarından dolayı da "İsnâaşeriyye" denmiştir. Zeydiyye mezhebinin imamı, Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali Zeynilâbidîn (ö.122/740)'dir. Bu mezhep bazı yönden Ehl-i Sünnet'e yakın olup mutedildir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in hilafetini kabul ederler. Ancak hilafeti Hz. Ali'ye daha layık görürler. Şîa'ya mensup olan ve aşırı düşünceler taşıyan grupları ifade etmek üzere gâliyye tabiri kullanılır. Gâlî (ç.gulât) aşırı giden anlamındadır. Bu kolun mensupları Hz. Ali ve evlâdını tanrı derecesine çıkaracak kadar ileri götürdükleri için bu ismi almışlardır. İlk defa Abdullah b. Sebe', Hz. Ali'ye ulûhiyyet (tanrılık) isnad etmiştir. Bunun kurduğu fırkaya Sebeiyye denmiştir. Diğer gâliyye fırkaları bundan doğmuştur. Günümüzde az da olsa Pakistan, Hindistan ve Suriye'nin bazı bölgelerinde bulunan İsmâiliyye fırkası gâliyyedendir. Aşırı görüşleriyle tanınan İsmâiliyye fırkası, zamanla Eski Yunan ve Doğu felsefelerinden ve Ortadoğu dinlerinden etkilenmiştir.

(hâşâ) insana benzediğini, insanlar gibi organlarının bulunduğunu kabul etmişlerdir. Allah'ı cisim olarak düşündüğü ve O'na cismanî özellikler nisbet ettiği için bu mezhebe Mücessime de denmiştir. Şîa mezhebi, ilmî olması yanında siyasî bir mezheptir. Hilâfetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Mu'tezile mezhebi mantık kurallarıyla çelişir gördüğü âyet ve hadisleri Ehl-i sünnet'ten farklı yorumlamış ve bu yorumlarında akla önem vermiştir. Mu'tezile mezhebi insanın ihtiyarî fiillerini hür iradesiyle yaptığını, bu fiillerin oluşmasında Allah'ın müdahalesinin bulunmadığını söylemiştir. Buna karşılık Cebriyye mezhebi her şeyin Allah'ın iradesi dahilinde cereyan ettiğini, insanın irade hürriyetinin bulunmadığını, insan fiillerinin gerçek failinin Allah olduğunu, kulun Allah tarafından takdir edilmiş bulunan işleri/fiilleri yapmaya mecbur olduğunu ileri sürmüştür. Gününüzde irade, kazâ ve kader konusunu iyi anlamamış bazı kimseler bilerek veya bilmeyerek bu mezhebin görüşlerini benimsemişlerdir. Mâtürîdîler, kulda başlı başına cüz'î bir irade bulunduğunu, kul iradesiyle seçimini yaptığını ve Allah'ın da kulun seçimine göre fiili yarattığını ifade etmişlerdir. Eş'arîler ise kulun bir cüz'î iradesi bulunmadığını, kulun iradesinin Allah'ın iradesine bağlı olduğunu, kulun istediği fiili Allah'ın dilerse yaratacağını ifade etmişlerdir.

İslâm mezhepleri tarihinde Ehl-i sünnet ve ehl-i bid'at olmak üzere iki ana gruba ayrılan bu akımların hepsine "ehl-i kıble" denilmiştir. "Ehl-i kıbleden olan bir müslüman küfürle itham edilemez." şeklinde ifadesini bulan ve İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen prensip hemen bütün İslâm âlimlerince benimsendiğine göre İslâm'da inanç alanındaki düşünce hürriyetinin oldukça geniş olduğu söylenebilir.[33] Dolayısıyla müslüman bir kişi açıkça Allah'ı inkâr etmedikçe, ona şirk koşmadıkça ve mukaddesata alenen hakaret etmedikçe küfürle itham edilemez. *Makâlât*'ta Ehl-i sünnet'in prensiplerinden birisi şöyle kaydedilmiştir: "*Ehl-i kıbleden birisi her ne kadar günâh iderse de kâfir olur dimeye, belki 'âsî olur diye; mâdem ki [ehl-i kıbleden birisi] küfr itmeye ve söylemeye. Ol hînde dahi te'vîl idüp, eğer te'vîl mümkin olmazsa "tecdîd-i îmân it" deyüp "kâfir oldun" dimeye; meğer musırr ola."* (Makâlât, vr. 10[b]-11[a]).

İlmihâl kitabında Mu'tezile, Şîa (*Revâfız fırkası*) ve Hâriciyye mezheplerine atıflar yapılmıştır. *"Niteki mezheb-i i'tizâl halk-ı ef'âli[fiillerin yaratılması] Allâhu Zü'l-celâl'e mahsûs iken mahlûka isnâd idüb "her 'abd kendü nefsine ne*

33 Ali el-Kârî, *Şerhu Fıkhi'l-Ekber*, Mısır 1955, s.154-155; Bekir Topaloğlu, "Din", yıl: 1994, c.9, s.324).

isterlerse ol fi'li bi-nefsihî kendüsi hâlıkdur" dirler. 'Abdin[kul] ise halk itmede 'alâkası yokdur, bu söz küfrdür." (Makâlât, vr. 223[b]).

"Ammâ savm-ı şek oldur ki, Şa'bânü'l-Mu'azzam'ın otuzuncı güni semâda bulut olub ay görülmesinde şübhelü oldukları içün ol güni tâ'ife-i Revâfız [Râfızîler fırkası] "elbette vâcibdür", diyü sâ'im olurlar." (Makâlât, vr. 149[a]).

***"Mes'ele**: Zeyd, Hâricîleri katl idüb sâhib-kırân olan Ebû Müslim Gâzî hakkında "Bir fâsık kişidür" dise şer'an Zeyd'e ne lâzım gelür?* ***el-Cevâb**: Bilâ-sebeb bir müslimi bedlik [kötülük] ile anmak lâyık değildür, lâkin su'âl olunub hâl [ü] şânı beyân olınmak lâzım gelicek, kütüb-i mu'teberede yazıldığı üzre Ebû Müslim hakkında çok söz vardur."* (Makâlât, vr. 230[a]).

D. Felsefî Ekollar

İslâm filozofları eserlerinde İslâm akaidine dair görüş ve yorumlarını ortaya koymuşlardır. "Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları, birlikten çokluğun doğuşu (sudur teorisi), vahyin mahiyeti ve peygamberin özellikleri, âhiretin gerçekleşme şekli, cennet ile cehennemin ve bunlardaki nimet ve azabın özelliği gibi konular filozofların en çok ilgi gösterdikleri akaid meseleleridir. İslâm filozofları akaid konularını kendi felsefî sistemlerinin çerçevesi içinde ve kendilerine has aklî istidlâller ile ele alıp işledikleri için çoğu zaman nasların beyanlarına ters düşen sonuçlara varmışlar ve te'vil metodunu fazlaca kullanmaya mecbur olmuşlardır. Bu sebeple de başta Gazzâlî ve İbn Teymiyye olmak üzere İslâm âlimlerinin sert tenkitlerine mâruz kalmışlardır. Bununla beraber akılcı bir ekol kurmayı başaran Mu'tezile kelâmcıları ile İslâm filozoflarının çalışmaları Ehl-i sünnet âlimlerini sistemli ve tenkitçi bir zihniyetle çalışmaya sevketmiştir."[34]

İlmihâl kitabında felsefeye dolaylı bir biçimde şöyle temas edilmiştir: *"Ve dahi minnet [:şükran,hamd] kadîm Allâhu Te'âlâ'ya mahsûs iken müneccimîn*[35] *eflâke*[36] *"kadîm" deyüp bu dâr-ı fenânun zevâline kâ'il değillerdür ve "seb'a-yı seyyâre müdebbirdür"*[37] *dirler, umûr-ı 'âlemde müdebbir Allâhu Zü'l-celâl iken yıldızlara isnâd iderler, bu söz dahi küfrdür; mezheb-i felâsifedür."* (Makâlât, vr. 223[b]).

---

34 Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", *DİA*, yıl:1989, C.2, s. 215

35 Müneccim (ç.müneccimîn): 1. Yıldızların hal ve hareketlerinden anlam çıkaran kimse (Astrolog). 2. Gökbilimci (Astronom). 3. Yıldızlara inanan.

36 Felek (ç. eflâk): 1. Gök. 2. Ortaçağ İslâm kozmolojisinde felek (ç. eflâk) yıldızları taşıdığına ve hareket ettirdiğine inanılan "şeffaf gökküre" anlamını taşır. 3. Felek bir astronomi terimi olarak ise "yıldızların döndüğü yer, yörünge" anlamına gelir.

37 Yıldızlara inananlara göre âlemi yaratan ve idare eden şu yedi gezegendir: Güneş, ay, Zühal (Keyvan), Mirrih (Merih,Mars), Müşteri (Jüpiter), Zühre (Venüs),Utârid (Merkür).

İslâm düşünce ve kültürünün yabancı kültürlerle tanışmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak İslâm toplumunda çeşitli felsefî ekoller ortaya çıkmıştır:

1. Dehriyye: Âlemin ezelî olduğunu ve bir yaratıcısının bulunmadığını savunan materyalist felsefe akımıdır. İslâm düşünce tarihinde Dehriyye akımını temsil eden ve müfrit Şiîliğiyle tanınan kelâm âlimi ve filozof İbn er-Râvendî'dir (ö. 301/913). Kelâmcılar ve Meşşâî filozoflarca şiddetle eleştirilen bu inkârcı görüş, İslâm toplumunun dayandığı topyekün değerler sistemini reddettiği için bir gelenek kuramamıştır.

2. Tabiatçılar (Natüralistler): Tabiat bilimlerine dayalı bir metafizik kurma çabası içinde olan İslâm filozoflarının temsil ettiği felsefe akımıdır. Felsefe tarihinde natüralistler; materyalistlerle aynı kategoride düşünüldüğü halde, bunlar ilke olarak ruhun ve Allah'ın varlığını kabul etmişlerdir. Bu görüşü İslâm dünyasında ilk temsil eden ünlü hekim ve filozof Ebû Bekr Muhammed b. Zekeriyyâ er-Râzî'dir (ö.313/925).

3. Meşşâîlik: İslâm düşünce tarihinde Meşşâîlik, Aristo doktrinini temel alan ve öncelikle Kindî (ö. 252/866 [?]), Fârâbî (ö. 339/950), İbn Sînâ (ö. 428/1037), İbn Rüşd (ö. 595/1198) gibi dünyaca ünlü filozoflar tarafından temsil edilen bir felsefe akımıdır.

4. İhvân-ı Safâ: İslâm toplumunda X. yüzyılın ikinci yarısında İhvân-ı Safâ adlı yeni bir felsefî hareket ortaya çıkmıştır. Basra merkezli gizli ve siyasî emeller taşıyan bu hareketin gerçek amacının ne olduğu bugüne kadar tam olarak ortaya konulmuş değilse de Bâtınî-İsmâilî eğilimler taşıdığında şüphe yoktur.

5. İşrâkīlik: İslâm düşünce tarihinde XII. yüzyılın sonlarına doğru Meşşâîliğe karşı İşrâkīlik adıyla yeni bir felsefe akımı doğmuştur. Şehâbeddin Yahyâ es-Sühreverdî (ö. 587/1191), İşrâkī felsefe akımını kuran filozoftur. Sühreverdî gerçek bilgiye ancak mistik tecrübe yöntemiyle ulaşılacağını söylemiştir.

6. Bağımsız Düşünürler: İslâm düşünce tarihinde bu felsefe akımlarından başka hiçbir akıma bağlı olmayan, fakat ortaya koyduğu son derece dikkate değer fikirleriyle "bağımsız filozof" denebilecek birçok düşünce adamı vardır. Hiç şüphesiz bunların başında, genel anlamda felsefeye, özel olarak da Meşşâîliğe karşı yönelttiği tutarlı eleştirileriyle tanınan İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî (ö. 547/1152 [?]) gelmektedir.[38]

---

38 Mahmut Kaya, "Felsefe", *DİA*, yıl:1995, C.12, s.313-315.

VII. İLMİHÂLİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

İslâm akaid esaslarının anahatlarıyla özetlendiği, ibadet konularının ayrıntılarıyla açıklandığı, her fert için önemli olan muâmelât konularının yer verildiği bu eserin; engin bir bilgi birikimi, fıkhî konulara derin bir vukûfu olan ve sağlam bir muhakeme kabileyetine sahip bulunan bir âlimin eseri olduğu görülür. Herhangi bir bilgi yanlışına rastlanmayan bu eserde, inanç konuları Ehl-i sünnet'in özellikle Mâtürîdiyye mezhebinin, amel/fıkıh konuları ise Hanefî mezhebinin muteber eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Eserde, "*Mezheb-i Hanefî'de şer'-i şerîfe mutâbık olmayan mahalde 'aklın medhali yokdur; 'aklın makbûl olması şer'-i mutahhareye mutâbık ve muvâfık olan mahaldedür*" şeklindeki söz ile Hanefî mezhebinde ictihadî hükümlerin akıl ve nakil dengesi prensibine uyularak çıkarıldığına işaret edilmiş (Makâlât, vr. 199[b]) ve Hanefî mezhebinin büyük imâmı olan İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin ve öğrencileri İmâm Ebû Yûsuf (ö. 182/793), İmâm Muhammed (ö. 189/804) ve İmâm Züfer'in (ö. 158/775) ictihadî görüşleri ile Ebu'l-Leys es-Semerkandî (ö. 373/983), Ebû Bekr el-Cessâs (ö. 370/981) gibi sonraki dönem Hanefî fakihlerinin fetvalarına sık sık atıfta bulunulmuştur. Bazı konularda sahâbîlerin ve tâbiîn âlimlerinin ictihadî görüşlerine ve pek az sayıda da Mâlikî mezhebinin imâmı Mâlik b. Enes (ö.179/795), Evzâî mezhebinin imâmı Abdurrahmân el-Evzâî (ö. 157/774), Şâfiî mezhebinin imâmı Ebû Abdillah Muhammed b. İdris eş- Şâfiî (ö. 204/ 819) gibi fakihler ile İbrâhîm b. Edhem (ö. 161/778 [?]), Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) ve İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi fakih ve mutasavvıfların görüşlerine yer verilmiştir. Eskiden beri ilmihâl kitabı yazımında gelenek olarak mezhep içinde zikredilen görüşlere kısaca yer verilmekle birlikte, hitap ettiği kitlenin bu bilimsel tartışmaları öğrenmesinin çok fazla bir fayda sağlamadığı düşünülerek, makbul görüşler benimsenmiş, ihtilaflardan uzak durulmuş, usul bilgilerinden arındırılmış, daha duru ve süzülmüş bir metin verilmeye gayret edilmiştir.[39] Müellifimiz de kendisinden önceki yazarların yolunu takip ederek her zaman ve herkese lazım olacak temel bilgilere yer vermiş ve gerekiyorsa ittifak edilen görüşe (müttefekun 'aleyh), en sahih görüşe (kavl-i esahh) ve fetva verilen görüşe (müftâ bih) de ayrıca işaret etmiştir.

---

39 Bu konuda bk. Mediha Aynacı, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihâl Eserleri Çerçevesinde İlmihâllerin Fıkhî Yönden Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü., İstanbul 2009, s. 148,149.

Müellif, eserini edebî ve akıcı bir üslûp ile kaleme almış, yer yer görüşlerini ortaya koymuş ve tercihlerde bulunmuştur. Müellif, kurban kesimi ile ilgili Ebüssuûd'un iki fetvâsını zikrettikten sonra kendi görüşünü şöyle ifade etmiştir:[40] "*Bu iki fetvâ-yı şerîf* ***Ebussu'ûd Efendi'****nün Fetâvâ'sında mestûrdur, lâkin bu fakîrün fehmi üzre "kurbân yirine geçmez" dimek, "ecr ü sevâb olmaz" dimek olur; yoksa tekrâren i'âdesi lâzım olmaz.*" (Makâlât, vr. 169[a]].

Müellif, kendisine berâtında açıkça vekil tayin etme yetkisi verilmeyen hatîbin yerine birini geçiremeyeceğini söyleyen Molla Hüsrev'i şöyle eleştirmiştir: *Ve dahi hutbeyi pâdişâhun veyâ paşanun itdüği kimesne okumak gerekdür, zîrâ hutbe onlarındur. İmdi mescidde pâdişâh hâzır olsa, anun emri yâ icâzeti yoğ iken hutbe okusa câ'iz değildür. Ve dahi hatîb var iken anun emri olmadukça gayrı kimesne hutbe ve ikâmet [/imâmet] itmek câ'iz olmaz, ammâ emri ile câ'iz olur. Zîrâ pâdişâh hutbeye izin virmek, hatîb-i âharı halîfe itmeğe bile izin virmekdür; berâtında tasrîhan [:açık olarak] yazılmış değil ise de. Zîrâ Cum'a namâzı vaktinden sonra gayrı [:artık] kılınmaz. İnsân ise 'özrden hâlî [:uzak] olmaz. Öğle olıcak, dâ'im hatîb kılması lâzım olsa, 'özr zamânında Cum'a kılınmamak lâzım gelür. Cum'a'nun hôd [:zaten] terki câ'iz değildür, pâdişâh dahi bunı bilür. Böyle olıcak; hatîbe icâzet, halîfesine dahi icâzete delâlet ider. Çünki icâzeti oldı, 'özri olması ve olmaması birdür. Ammâ kâdî yirine nâ'ib dikmek berâtında âşikâre buna icâzet var ise câ'izdür, yoğise olmaz. Zîrâ kazâ, Cum'a gibi vakitli değildür, bunda zarûret yokdur. Bu tafsîl* ***Hidâye****'nün ve anun* ***Şerh-i Nihâye****'nün ve* ***Şerh-i Mecma'****un ve* ***Hulâsa****'nundur ve* ***Vâkı'ât****'un Edeb-i Kâdî bâbındadur. Ammâ* ***Mollâ Hüsrev*** *bunlara muhâlifdür;*[41] *bu mes'elede savâb itmedüği ehl-i usûle ve mutâla'ası olanlara âşikâredür."* (Makâlât, vr. 87[a]).

Zamanında köylülerin şehirlilere öykünerek cuma namazı kıldıklarını söyleyen müellif, cuma namazının köylüler için nâfile olduğunu, öğle namazını kılmalarının ise farz olduğunu, dolayısıyla Cuma namazını kılıdıran hatibin

---

40 İlmihâl kitabında Ebüssuûd Efendi'ye ait bulunan üç fetva, M.E.Düzdağ tarafından yeniden yayımlanmış *Fetva Mecmuası*'nda bulunmaktadır: **231. Mes'ele:** Zeyd bilmeyip, nezr ettiği kurbanın etin yiyip ve kendi üzerine nafakası lâzım olan kimselere kurban hissesi verse kurbanı i'âde lâzım olur mu? **el-Cevâb:** Kıymetin tasadduk etmek lâzımdır. **376. Mes'ele:** Zeyd-i zimmî, Amr-i müslimin kurbanını besmele ile boğazlasa, şer'an helâl olur mu? **el-Cevâb:** Kurban yerine geçmez eti helâldir. **378. Mes'ele:** Zeyd kurban niyetine zebh eyleyip selh etmeğe Amr-i zimmîye verdiği koyun, şer'an kurban yerine geçer mi? **el-Cevâb:** Mekrûhtur, tamam sıhhat üzerine geçmez. Müslim zebh edip kâfire selh ettirmek câizdir.

41 Dürer, I, 137, 139; II, 408; Mukayese ediniz: İbn Âbidîn, II, 140-141.

öğle namazını cemaatle kıldırması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: *"Zîrâ Cum'a şehirlerde kılınmak şartdur. İmdi Cum'a kılınan köylerde lâzımdur ki Cum'a kıldukdan sonra öğle namâzını gayrı günler gibi hatîb cemâ'atle kılıvire"* (Makâlât, vr. 88[b]). Bilindiği gibi köylerde Cuma namazının kılınmasına Diyanet'in 1933 tarihli bir fetvasıyla başlanmıştır.

Müellif, *"Kim bir kavme benzerse, o kavimden olur*" anlımındaki hadisi oruçla irtibatlandırarak şöyle açıklamıştır: *"Ol ecilden Allâhu Te'âlâ'ya mahsûs olup ahlâk-ı Samediyyet*[42] *ile tahalluk [:ahlâklanma]*[43] *ve ekli ve şürbi terk itmekle ekl ve şürb, cimâ'dan 'ârî ve münezzeh olan Zât-ı bî-çûn ve meleklere teşebbühdür. Hadîs-i Nebeviyye'de gelmişdür ki,* [44]"مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" *mefhûmı üzre mertebe-i beşeriyyetden mertebe-i melekiyyete terakkīdür. Ve [Allah] ahlâk-ı haseneye teşebbüs idenleri [güzel ahlâka sarılanları] sever ve râzî olur."* (Makâlât, vr. 122[b]-123[a]).

Müellif, Hanefî mezhebinde fetvaya esas olan çoğunluk görüşü yerine az da olsa bazen tek kişinin görüşünü tercih etmiştir. Mesela İmâm Ebû Yûsuf'a göre salâtu'l-havf Hz.Peygamber (s.a.s.) zamanına ait bir namazdır. Müellif bu görüşü dikkate alarak salâtu'l-havf hakkında bir bilgi vermemiş ve bu konuda şöyle demiştir: *"Lâkin [sahâbîlerin] Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve selem hazretinün ardında namâz kılmağa harîs*[45] *olup kıldukları mukarrerdür.*[46] *Meşrû'iyyeti anlarun zamân-ı sa'âdetlerine mahsûs olduğı içün beyân ve tafsîle şürû'*[47] *olınmadı"* (Makâlât, vr. 70[b]).

Müellif, eserinde Arapça kelime ve fıkıh terimlerine çok güzel Türkçe karşılıklar bulmuştur. Bu durum için şu kelimeler örnek olabilir:

Sahîh: dürüst: *"Savmi sahîh ve dürüst olmaz." "Kıldığı namâz dürüst."*

Müstehab: yeğ, yeğrek: *"(Niyyet)...diliyle dahi ederse yeğrekdür [:müstehaptır]."*

Mücâzefe: Peygamber Pazarı: *"Ya'nî kıyâs ile alınmak ve satılmakda lisân-ı Türkî'de ana "Peygamber Pazarı" dirler."*

---

42 Samed: Ebedî, ezeli ve yüce olan. Kimseye muhtaç olmayan, ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu yüce varlık. Samediyye: İlahî.

43 تخلقوا بأخلاق الله تعالى *"Alllah'ın ahlâkıyla ahlâklanın"* mealinde bir hadis rivayet edilmiştir.

44 *"Kim bir kavme benzerse, o kimse o kavimdendir"* (Ebû Dâvûd, "Libâs", 5).

45 Harîs: Hırslı, fazla arzu ile isteyen.

46 Korku namazı hakkında fazla bilgi için bk. Fahrettin Atar, "Namâz", İslâm İlmihali, s.429.

47 Şürû': Başlamak.

Müellif, ilmihâl kitabında 17. yüzyılda Osmanlı toplumunda kullanılan pek çok kelimeye yer vermiştir. Müellif tarafından kullandığı halde günümüzde kullanılmayan kelimelere şunlar örnek verilebilir:

Urudurmak: dikilmek: "*Evvelkisi kıyâmdur. Ya'nî her kişiye lâzımdur ki farz namâzları ve vitri urudurup [:ayakta] kılmakdur, meğer kâdir olmayup 'özri ola.*"

Kayırmaz: zarar vermez: *"Ammâ yir yumşak olup kazılmak mümkin olmayan yirde tâbûtla defin ve ağaç ve kiremit ile örtmek kayırmaz. Hattâ İmâm Muhammed İbn el-Fadl "gökçekdür" [:güzeldir] dir."*

Yumak: yıkamak: *"Bu zikr olınan sularun küllîsiyle âbdest almak ve gusl etmek ve eşyâlar yumak [:yıkamak] ve içmek ve ta'âm bişürmek bi'l-ittifâk câ'izdür."*

Öndin: önce: *"Vaktinden öndin [:önce] âbdest alup hâzır olmak."*

Müellif tarafından kullanılan bazı kelimelerin de günümüzde bazı bölgelerde -yaygın olmasa da- hâlâ kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. ***Yüreği sürmek*** (İshal olmak, barsakları bozulmak), ***gönli dönmek*** (mide bulanmak, kusmak) gibi. İlmihâldeki bazı kelimelerin de günümüzde telaffuzlarının değişmesi suretiyle kullanıldığı görülmektedir. ***Daş*** kelimesinin *taş*, ***ahşam*** kelimesinin *akşam*, ***yohsa*** kelimesinin ***yoksa, daşra*** kelimesinin *taşra*, ***etmek*** kelimesinin *ekmek,* ***gemük*** kelimesinin *kemik*, ***itmek*** kelimesinin *etmek* şeklinde telaffuz edildiği gibi. Bu kelimeler yeni telaffuzlarına göre latinize edilmiştir.

Bilimsel metodlara uygun olarak hazırlanan ve edebî bir üslûp ile yazılan bu eserin üzerinden üç yüz yıldan fazla bir zaman geçmiştir. Bu zaman zarfında hayat şartlarında ve dilin kullanımında önemli birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.[48] Bu alanlardaki değişiklikler okuyucuların eserin dilini

---

48 İlk Türkçe ilmihâl kitaplarından biri kabul edilen Kudbüddin İznikî'nin XIV. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'yle kaleme aldığı *Mukaddime*'si, Kastamonu ve Sinop civarında, yaklaşık 13-15. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş Candaroğulları Beyliği'nin son beyi olan İsmail Bey'in XV. Yüzyıl Türkçesi'yle yazdığı *Hulviyyât*'ı, Zileli Muharrem Efendi'nin (ö.1000/1592) XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'yle yazdığı *Cübbü'l-Mesâil*'i ve XVII. yüzyil Osmanlı Türkçesi'yle yazılan *Makâlât* kitabı dil özellikleri bakımından karşılaştırıldığında üç asır zarfında dilde ne kadar çok değişiklik meydana geldiği kolayca görülür. Alimcan Buğda doktora tezinde (s. 269) *Mukaddime*'de kullanılan dilin Uygur Türkçesi'ne yakın olduğunu söylemiştir. Dört eserde kullanılan dilin mukayesesi için birer örnek cümle**:** *"Pes bilgil kim bu zaîfin maksûdi bu farz-ı ayn olan amelleri bildürmekde idi. Farz-ı kifâye ve sünnet ve müstehab olanları bildürmek degüldi. Çün kim farz-ı aynun dahi kemâli bunları işlemeg ile olur. Pes bu Makaddime'de farz-ı kifâye ve sünnet ve müstehab ve edeb olanları*

ağır bulmasına sebep olabilir. Yine eserde özellikle tahâret hakkında yer alan bazı bilgilerin tıbbî ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak sorgulanması gündeme gelebilir. Kitapta elfâz-ı küfür bahsinde geçen hurâfe ve bâtıl inanç konularıyla ilgili bazı fetvalar, bu fetvaların verildiği şartlar ve fetvaların tamamı dikkate alınarak eleştirilip değerlendirilebilir.

Sonuç olarak ilk Türkçe ilmihâl kitaplarından biri kabul edilen Kutbüddin İznikî'nin *Mukaddime*'si, XIV. yüzyıl Türkçesinin tüm özelliklerini bünyesinde barındırdığı gibi *Makâlât* da XVII. yüzyıl Türkçesinin tüm özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. *Makâlât* zengin söz varlığı ile sade nesrin önemli örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Halka İslâm'ın ibadet, inanç, ahlâk esaslarını, helâl ve haramlarını öğretmek, hurâfe ve bâtıl inançlardan sakındırıp uzaklaştırmak üzere kaleme alınan bu eser, eğitici-öğretici özelliğinin yanı sıra döneminin Türk kültürünü, sosyal yapısını, gelenek-görenek ve inanç sistemini de çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

VIII. İLMİHÂLİN KAYNAKLARI

İlmihâlin telifinde başta Mâtürîdî mezhebinin akaid kitapları ile Hanefî mezhebinin temel fıkıh ve fetva kitaplarından istifade edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. el-'Akīdetü'r-Rükniyye fî Şerhi lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh.

Müteahhir dönem Mâtürîdiyye âlimi Ebû Muhammed Rüknüddin Ubeydullah b. Muhammed b. Abdülazîz es-Semerkandî'nin (ö. 701/1301) bu eseri Mustafa Sinanoğlu tarafından tahkik edilip neşredilmiştir (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları (İSAM), 2008).

---

ve ibâdeti mekruh ve fâsid ve nâkıs idenleri bildürdi. Dahi garîb ve çok vakî olur meseleler dahi getürdi mübtedileri (yeni talebeleri) bu Mukaddime'yi okumağa yiltemeg(özendirmek) içün" (Alimcan Buğda, a.g.t., s.24, İznikî, *Mukaddime*, vr.2[b]'den naklen). *"…ve dahî bu kitabın hayırla itmamına Allah Teâlâ'dan yardım diledim. Yâ nâsırî, yâ nâsırî, yâ nâsırî deyip şurû' ettim bu kitabı yazmağa. Lakin Arabî etmeğe dahî kâdir değildik. Pes naçar Türkî dilince bunca mesâili cem' edüb adını Hulviyyât koydum, tâ ki Arabî ve Fârisî bilmeyenler mutâla'a edüb faydalanalar."* (İsmail Bey, *Hulviyyât*, Edirne Selimiye Ktp., nr. 4948, vr. 3[b]; Nail Karagöz, a.g.e., s.12). *"Bir tavuk boğazlandıkda içi ayrıtlanmadın (ayıklanıp temizlenmeden) su içinde börtülse (haşlansa) helâl olur mu?* **el-Cevâb:** *Harâmdır, necisdir kelb ve kediden gayrıya helâl değildir.* (*Cübbü'l-mesâil*, s.97). **Mes'ele**: *Bir tavuk boğazlanub içi ve kursağı çıkmadın kaynadub yolmak içün haşlasalar ekli [yenilmesi] helâl olur mu?* **el-Cevâb**: *Murdâr olur.* [Makâlât, vr. 226[b]].

2. Bedâyi'ü's-Sanâyi' fî Tertîbi'ş-Şerâyi'.

Hanefi fakihi Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî'ye (ö. 587/1191) ait bir eserdir. (Bu eserin basım tarihleri: I-VII, Kahire 1327-1328; nşr. Ali Muhammed Muavvez - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-X, Beyrut 1418/1997).

3. Bed'ü'l-Emâlî

Bu eser fıkıh ve kelâm âlimi Ali b. Osman el-Ûşî'ye (ö. 575/1179) ait manzum bir akaid kitabıdır. Bu âlimin *el-Fetâva's-Sirâciyye* adlı eseri de vardır.

4. Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik

Bu eser, Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Kenzü'd-Dekâik* adlı Hanefî fıkhına dair eserine İbn Nüceym (ö. 970/1563) tarafından yapılan şerhtir. Eser farklı tarihlerde basılmıştır (I-VIII, Kahire, 1311, 1323, 1334; I-IX, nşr. Zekeriyyâ Umeyrât, Beyrut 1418/1997).

5. Câmi'u'r-Rumûz

Bu eser, Sadrüşerîa'nın *Nukâye* adlı eserine Hanefi fakihi Kuhistânî (ö.962/1554) tarafından yapılan şerhtir

6. el-Câmi'u's-Sagīr

Süyûtî'nin (ö. 911/1505) derlediği kısa hadisleri ihtiva eden bir eserdir. Bu eser bazı âlimler tarafından şerhedilmiştir. Alî el-Münâvî el-Haddâdî'nin (ö. 1031/1622) *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi' i's-Sagîr* eseri meşhurdur. Eser şerhleriyle birlikte birçok defa basılmıştır (Kahire, 1329, 1356, 1357; Beyrut 1391; nşr. Hamdî ed-Demirtaş Muhammed, Mekke-Riyad 1418).

7. Dürerü'l-Hükkâm

Osmanlı şeyhülislâmı Molla Hüsrev'in (ö. 885/1480) fıkha dair *Gurerü'l-Ahkâm* adlı eserine kendisinin yazdığı şerhtir. *Dürer ve Gurer* defalarca basılmıştır (İlk baskı: İstanbul 1257).

8. el-Eşbâh ve'n-Nezâir

Bu eser, İbn Nüceym'e (ö. 970/1563) aittir. Pek çok kavâid-i külliyeyi içeren bir eserdir. Eser farklı tarihlerde basılmıştır (el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Beyrut 1980).

9. el-Ferâizü's-Sirâciyye

Hanefî fakihi Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin (ö. 596/1200) İslâm miras hukukuna dair eseridir. *el-Muhtasar* ve *el-Ferâizü's-Secâvendiyye* adlarıyla da anılan eser ferâiz ilminde en çok başvurulan kaynaklardan biridir.

Bu eser üzerine birçok şerh ve hâşiye yazılmış ve basılmıştır. eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî'nin (ö. 816/1413), *Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye* adlı eseri meşhurdur (İstanbul 1309).

10. Fetâvâ Kâdîhân

Fetâvâ Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî'ye (ö. 592/1196) ait bir eserdir. Kaynaklarda *el-Fetâva'l-Hâniyye* veya kısaca *el-Hâniyye* olarak da anılan eser, Hanefî mezhebinde yazılan en muteber ve yaygın fetva kitaplarından biridir. Fetâvâ Kâdîhân'ın çeşitli baskıları yapılmıştır.

11. Fetâva'l-Bezzâziyye

Bu, Hanefi fahihi Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî'nin (ö. 827/1424) eseridir. *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*'nin asıl adı *el-Câmi'u'l-vecîz*'dir. Eser birkaç defa basılmıştır (Kazan 1308, Bulak 1311, Kahire 1323 [el-Fetâva'l-Hindiyye'nin IV. ve VI. ciltlerinin kenarında]).

12. el-Fetâva's-Sirâciyye

Bu isimde *Bed'ü'l-Emâlî* adlı eserin müellifi Ali b. Osman el-Ûşî (ö.575/1179) ile *el-Ferâizü's-Sirâciyye* adlı eserin müellifi Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin (ö. 596/1200) eserleri vardır. Yine Kâriülhidâye adıyla anılan Hanefi fakihi Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Fâris el-Kinânî el-Mısrî'nin (ö. 829/1426) de *el-Fetâva's-Sirâciyye* adında bir eseri bulunmaktadır. Kâriülhidâye'nin 1999 yılında Amman'da basılan bu eserinin bazı yazmaları şunlardır: Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1064, Şehid Ali Paşa, nr. 936, 947, 948.

13. Fetâvâ-yı Hocazâde Mehmed Efendi

Hocazâde Mehmed Efendi'ye (ö. 1024/1615) ait bir fetva kitabıdır. Hocazâde Mehmed Efendi, Osmanlı şeyhülislâmıdır. Babası Osmanlı tarihçisi, şeyhülislâmı ve âlimi Hoca Sâdeddin Efendi'dir (ö.1008/1599). Sekiz buçuk yıl şeyhülislâmlık yapan Hocazâde Mehmed Efendi iyi yetişmiş bir âlim olup Türkçe, Arapça ve Farsça şiir ve nesirleri bulunmaktadır.[49] Tamamen fetvalardan oluşan bir Fetvâ Mecmûası'nda (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2868, 1b-157a) ve başka Fetvâ Mecmûaları'nda Mehmed b. Sâdeddîn'in de fetvaları bulunmaktadır.[50]

---

49 Mehmet İpşirli, "Mehmed Efendi, Hocazâde", *DİA*, yıl: 2003, C. 28, s. 452-453.

50 Şükrü Özen, "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C. 3, sy. 5, 2005, s. 261-265.

14. Fetâvâ-yı Minkârîzâde Yahyâ Efendi

Minkârîzâde Yahyâ Efendi (ö. 1088/1678) Osmanlı şeyhülislâmı ve Hanefî fakihidir. Minkârîzâde'nin şeyhülislâmlık döneminde hazırlanan mecmuası daha sonra ıslanıp kullanılamaz hale gelmiş ve adeta fetvaları unutulmaya yüz tutmuş idi.[51] Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin öğrencilerinden olup kendisi de şeyhülislâmlık yapan Atâullah Mehmed Efendi (ö. 1127/1715) hocasının fetvalarını ve dayandığı kaynakları tesbit etmiştir. *Fetâvâ-yı Minkârîzâde*'nin İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. (bk. Nuruosmaniye Ktp., nr. 2037; Râgıb Paşa Ktp., nr. 628; Süleymaniye Ktp., Pertevniyal Sultan, nr. 355).[52]

15. Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi

Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574) Osmanlı şeyhülislâmı, Hanefî fakihi ve müfessirdir. Ebüssuûd'a nisbet edilen yazma fetva mecmuaları vardır. M. Ertuğrul Düzdağ, Millet (Ali Emîrî, nr. 80) ve Beyazıt Devlet (nr. 2757) kütüphanelerinde bulunan Ebüssuûd Efendi'ye ait iki fetva mecmuasını yeniden düzenleyerek yayımlamıştır (İstanbul 1972, 1983). *Ma'rûzât*, Ebüssuûd Efendi'nin Kanûnî Sultan Süleyman'a arzetmiş olduğu fetvalardır."[53]

16. Fetâvâ-yı Mehmed Bahâî Efendi

Mehmed Bahâî Efendi'ye (ö. 1064/1654) ait bir fetva kitabıdır. Osmanlı şeyhülislâmı ve şairidir. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin torunu, Kazasker Abdülaziz Efendi'nin oğludur. Mehmed Bahâî'nin manzum fetvaları vardır.[54] Mehmed Bahâî'nin fetvaları için bk. Mehmed Bahâî, Mecmûa, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 587, vr. 163a-b; Amasya Bayezıd İl Halk Ktp., nr.1631, vr.49-119b; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1938, vr.151a-166b."[55]

17. Fetâva't-Timurtâşî

Bu eserin Ebü'l-'Abbâs Zâhirüddin Ahmed b. İsmâil et-Timurtâşî'ye (ö. 601/1205) ait olması kuvvetle muhtemeldir.[56]

---

51 Şükrü Özen, a.g.m., s. 298.

52 Mustafa Yayla, "Fetâvâ-yı Minkârîzâde", *DİA*, yıl: 1995, C. 12, s. 444-445.

53 Ahmet Akgündüz, "Ebüssuûd", *DİA*, yıl:1994, C. 10, s. 370; Akgündüz, "Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi", *DİA*, C.12, s.441-442.

54 Muhittin Eliaçık, "Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'nin Manzum Fetvâları", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sy. 31, 2012, s.1-19.

55 Şükrü Özen, a.g.m., s. 296.

56 Ahmet Özel, Hanefî Fıkıh Alimleri, İstanbul 2013, s. 94.

18. el-Fetâva't-Tatarhâniyye

Bu fetva kitabı Hindistanlı Hanefî fakihlerinden Âlim b. Alâ'nın (ö. 786/1384) fıkha dair Arapça eseridir. *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*, Delhi Türk sultanlarından III. Fîrûz Şah Tuğluk'un hükümdarlığı döneminde muhtemelen 777 (1375-76) yılında kaleme alınarak Tatar Han'a takdim edilmiştir.[57] *Tatarhâniyye* 2004 yılında beş cilt halinde Beyrut'ta basılmıştır.

19. Fetâvâ-yı Üskübî

Yekçeşm Kör Müftü Pir Mehmed b. Hasan (Abdullah) Üskübî'nin (ö. 1020/1611) Türkçe fetvâ kitabıdır. Bu fetvâ kitabının adı şöyledir: *Mu'înü'l-Müftî fi'l-cevâb 'ale'l-Müstefti*. Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.[58] Nuray Keskin, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri İslâm Hukuku Bilim Dalında *"Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili"* adıyla 2014 yılında bir Yüksek Lisans tezi hazırlamıştır.

20. Fetâvâ-yı Zahriyye/el-Fetâva'l-Zahîriyye

Bu eserin, Hanefi fıkıh âlimi Zahîrüddin Muhammed b. Ahmed el-Buhârî'ye (ö. 619/1222) ait olması kuvvetle muhtemeldir.[59]

21. Fethu'l-Kadîr

Bu eser, Hanefî fakihi, usul ve kelâm âlimi Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm'a (ö. 861/1457) aittir. Tam ismi *Fethu'l-Kadîr li'l-'Âcizi'l-Fakīr* olan bu eser Burhâneddin el-Mergīnânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinin şerhidir. İbnü'l-Hümâm'ın vefatıyla eksik kalan bu eseri, "Kitâbü'l-Vekâle"den itibaren Kadızâde Ahmed Şemseddin (ö. 988/1580) *Netâ'icü'l-Efkâr fî Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr* adıyla tamamlamıştır.

22. Gunyetü'l-Mütemelli

Gunyetü'l-Mütemellî Hanefi fakihi İbrâhim el-Halebî'ye (ö. 956/1549) aittir. Bu eser, *Münyeti'l-Musallî ve Gunyeti'l-Mübtedî* adlı kitabın şerhidir. Bu eserin birçok defa baskısı yapılmıştır. (Leknev 1222, 1323; İstanbul 1253, 1256, 1295, 1300, 1325; Lahor 1310, 1314).

23. Hidâye

Bu eser Hanefî fakihi Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergīnânî'nin (ö. 593/1197) eseridir. Hidâye; Bâbertî,

---

57 Ferhat Koca, "el-Fatâva't-Tatarhâniyye", *DİA*, yıl: 1995, C. 12, s. 446-447.
58 Şükrü Özen, "Pîr Mehmed Üskübi", *DİA*, C. 34, s. 276-277.
59 Ahmet Özel, s. 98.

İbnü'l-Hümâm gibi fakihler tarafından şerh edilmiştir. Bu eser hem müstakil olarak hem de şerhleriyle birlikte birçok defa basılmıştır. (Kahire 1282; nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, I-IV, Kahire 1385/1966).

24. Hizânetü'l-Fıkh

Bu eser, fıkıh, tefsir ve tassavvuf âlimi olan ve pek çok eseri bulunan Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nindir (ö. 373/983). *Hizânetü'l-Fıkh* ilk Hanefî muhtasarlarından biri olup Selâhaddin en-Nâhî tarafından müellifin *'Uyûnü'l-Mesâ'il* adlı eseriyle birlikte yayımlanmıştır (Bağdat 1385-1387/1965-1967). Bu ilmihâlde Semerkandî'nin *en-Nevâzil* adlı eseri de kaynak olarak kullanılmıştır.

25. Hulâsa/Hulâsatü'l-Fetâvâ

Bu eser Hanefî fakihi İftihârüddîn Tâhir b. Abdürreşid el-Buhârî'nin (ö. 542/1147) *Hulâsatü'l-Fetâvâ* adıyla meşhur olan fetvâ kitabıdır. *Hulâsatü'l-Fetâvâ* adlı kitap Leknev'de basılmıştır. İftihârüddin el-Buhârî'nin *Hizânetü'l-Fetâvâ* adlı eseri de vardır. Delhi (1318) ve Kahire'de (1327-1328) yedi cilt halinde basılmıştır.

26. el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr

Bu eser Hanefi fakihi Ebu'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî'nindir (ö. 683/1284). Mevsılî Hanefi mezhep fıkhının temel metinlerinden biri sayılan *el-Muhtâr* adlı kitabını yazmış ve bunu *İhtiyâr* adıyla şerhetmiştir. Kitap, birçok defa basılmıştır (el-İhtiyâr, Beyrut 2005).

27. İhyâü 'Ulûmi'd-Dîn

Eş'arî kelâmcısı, Şafiî fakihi, mutasavvıf, İslâm düşünürü olan Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'nin (ö. 505/1111) eseridir. İmâm Gazzâlî, kelâm, felsefe, ahlâk, fıkıh gibi İslâmî ilimler alanında birçok eser yazmıştır. *İhyâü 'Ulûmi'd-Dîn* Gazzâlî'nin başta tasavvuf ve ahlâk olmak üzere fıkıh, kelâm gibi ilimlere bilhassa amaçları bakımından yeni yaklaşımlar getiren önemli eseridir. Bu eserin birçok baskısı yapılmıştır.

28. Îzâh/Islâhu'l-Vikâye

İbn Kemâl (ö. 940/1534), Osmanlı alimi ve şeyhülislâmı Kemalpaşazâde, Burhânüşşerîa'nın *el-Vikâye* adlı eserinin metnini yer yer değiştirerek *Islâhu'l-Vikâye* adıyla te'lif etmiş ve bunu da *Îzâhu'l-Islâh* adıyla şerhetmiştir.[60]

---

60 Ahmet Özel, Hanefî Fıkıh Alimleri, İstanbul 2013, s. 236.

29. Kunye/Kunyetü'l-Fetâvâ

Hanefî fakihlerinden Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî'nin (ö. 658/1260) eseridir. Kaynaklarda çoğunlukla *el-Kunye* diye atıfta bulunulan, bazı kaynaklarda ise *Kunyetü'l-Fetâvâ* olarak da zikredilen eserin tam adı: *Kunyetü'l-Münye li-Tetmîmi'l-Gunye*'dir. Bu eserin farklı tarihlerde baskısı yapılmıştır. Bir baskısının yeri ve tarihi şöyledir: Kalküta 1245/1830.

Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî'nin bir diğer eseri Kudûrî'nin *Muhtasar*'ının şerhidir. Bu şerhin tam adı şöyledir: *el-Müctebâ Şerhu Muhtasari'l-Kudûrî.* Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde yazmaları bulunmaktadır.

30. Kūtü'l-Kulûb

Kūtü'l-Kulûb, meşhur mutasavvıf Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386/996) İslâm tasavvufunun temel eserlerinden biridir.

31. Mebsûtü's-Serahsî

Serahsî'nin (ö. 483/1090) Hanefî fıkhına dair eseridir. Birçok defa basılan *Mebsût,* bir heyet tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

32. Mebsûtü'l-Pezdevî

Tam ismi *Kitâbü'l-Mebsût li'l-Fetâvî* olan bu eser, Ebu'l-Hasen Ebu'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-Pezdevî'ye (ö. 482/1089) aittir. Kaynaklarda on bir cilt olduğu belirtilen eserin "Nikâh" bölümünün başından "Ümmühâtü'l-evlâd" kısmının sonuna kadar olan bir ciltlik yazması Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir (Veliyyüddin Efendi, nr. 1454).

33. Mecma'/Mecma'u'l-Bahreyn

Bu eser Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nindir (ö. 694/1295). Bu eserin tam ismi, baskı yeri ve tarihi: *Mecma'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, (dirâse ve tahkik: İlyas Kaplan), Beyrut 2005. *Mecma'u'l-Bahreyn* kısa bir fıkıh metni olup bu metin İbnü's-Sââtî, İbn Melek (ö. 885/1480) ve Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451) gibi fakihler tarafından şerhedilmiştir.

34. Mecmû'u'n-Nevâzil

Tam adı *Mecma'u'n-Nevâzil ve'l-Havâdis ve'l-Vâkı'ât* olan bu eser, Hanefî fıkıh bilgini Ahmed b. Muhammed el-Keşşî'ye (ö. 550/1155'ten sonra) aittir. [61]

---

61 Ahmet Özel, a.g.e., s.74.

35. Mesâbîhü's-Sünne

Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseridir.

36. el-Mevâhibü'l-Ledüniyye

Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî'nin (ö. 923/1517) siyer ile ilgili eseridir.

37. Mi'râcü'd-Dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye

Hidâye'nin şerhi olan bu eser, Kıvâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî'ye (ö. 749/1348) aittir.

38. Muhît-i Burhânî/el-Muhîtü'l-Burhânî

Bu eser, Burhânüddîn (Burhânü'ş-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergīnânî'ye (ö. 616/1219) aittir. *el-Muhît* adlı bu eser *el-Muhîtü'l-kebîr*, *el-Muhîtü'l-Burhânî* ve *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî* olarak da bilinir. Bu eserin baskısı için bk. *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî*, nşr. Ahmed İzzû İnâye, Beyrut 1424/2003. Buhârî'nin *Zahîre* adlı eseri de vardır.

39. Muhît-i Serahsî/Muhîtü's-Serahsî

Bu eser Ebû Abdillâh Radıyyüddîn Burhânü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed es-Serahsî'ye (ö. 571/1176) aittir. *Muhît*, *el-Muhît bi'l-Fıkh* [fi'l-fikh], *el-Muhîtü'r-Radavî* ve *Muhîtü's-Serahsî* olarak da bilinir. Eserin yazmaları bulunmaktadır.

40. Müntekâ

Bu eser Hanefi fakihi Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd'e (ö. 334/945) aittir. el-Hâkim eş-Şehid'in *Müntekâ* adlı bu eseri yaygınlaşmamış ve zamanla kaybolmuştur. el-Hâkim eş-Şehîd, İmâm Muhammed'in zâhirü'r-rivâye adı verilen kitaplarının mükerrer konularını çıkararak bir kitap meydana getirmiş ve ona *el-Kâfî* adını vermiştir. Serahsî (ö.483/1090) de *el-Kâfî*'yi *el-Mebsût* adıyla şerhetmiştir.

41. Münye/Münyetü'l-Musallî ve Gunyetü'l-Mübtedî

Münyetü'l-Musallî ve *Gunyetü'l-Mübtedî* Hanefi fakihi Sedîdüddin el-Kâşgarî'nin (ö. 705/1305) namaza dair eseridir. Bu eserin pek çok şerhi, hâşiyesi ve tercümesi vardır. *Münyetü'l-Musallî* başta İstanbul olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde defalarca basılmıştır (İstanbul 1265, 1277, 1285, 1831,

1902, 1907; Delhi 1337; Lahor 1870; Bombay 1302, 1303; Kazan 1889; Leknev 1315; Dımaşk 1423/2002).

42. Muzmerât/Câmi'u'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât

Bu eser, Hanefî fakihi Yûsuf b. Ömer es-Sûfî el-Bezzâr'a (ö. 832/1429) aittir. *Câmi'u'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât* Kudûrî şerhlerinden biridir.[62] *Câmi'u'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât* (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 467).[63] *Câmi'u'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât*'a "Muzmerât" dahi denir. *Muzmerât*, Âlim b. Alâ'nın (ö. 786/1384) *el-Fetâva't-Tatarhâniyye* adlı eserinin kaynaklarından biridir. Bu duruma göre Bezzâr'dan başka bir alimin de *Muzmerât* adında bir eseri olabilir. Sonuç olarak *Tatarhâniyye*'de kaynak olarak kullanılan *Muzmerât* adlı eserin yazarı el-Bezzâr veya 786/1384 önce yaşayan biri olabilir.

43. Müşkili'l-Âsâr

Şerhu Müşkili'l-Âsâr adlı bu eser et-Tahâvî'ye (ö. 321/933) aittir. Bu eser Ş. Arnavut, tarafından 1415/1994 senesinde yayınlanmıştır. Hanefî fakihi ve muhaddis olan Tahâvî'nin *Müşkilü'l-Âsâr* adlı eseri de vardır.

44. Nazmu'l-Fıkh. Bk. Ravzatü'l-'Ulemâ

45. en-Nevâzil. Bk. Hizânetü'l-Fıkh

46. en-Nihâye

Bu eser, Hanefi fakihi Hüsameddin Hüseyin b. Ali el-Buhârî es-Sığnâkî'nin (ö. 714/1314) eseridir. *en-Nihâye Hidâye*'nin ilk şerhidir.[64] Bu eserin yazmaları vardır. (Eserin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, I, 466; Suppl., I, 644).

47. Nukâye

Sadrüşşerîa *Vikâye*'yi ihtisar etmiş ve bu muhtasar metne *Nukâye* adını vemiştir. *Nukâye*'yi, Sadrüşşerîa'nın kendisi, Kuhistânî, Aliyü'l-Kâri ve Nizâmüddîn Abdülalî b. Muhammed Hüseyn el-Bircendî el-Hanefî (ö.932/1526)[65] gibi alimler şerhetmiştir. el-Bircendî'nin *Şerhu'n-Nukâye Muhtasarü'l-Vikâye*'si 1884'te Leknev'de dört cilt halinde basılmıştır. Aliyü'l-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Fethu Bâbi'l-'İnâye bi Şerhi Kitâbi'n-Nukâye* adlı eseri de 1967'de Haleb'de basılmıştır.

---

62 Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, İstanbul 2013, s. 173-174.
63 Ferhat Koca, "el-Muhtasar", *DİA*, yıl: 2006, C. 31, s. 65.
64 Ahmet Özel, a.g.e., İstanbul 2013, s.127.
65 Cengiz Aydın - Gülseren Aydın, "Bircendî", DİA, yıl: 1992, C.6, s.186-187.

48. en-Nutef fi'l-Fetâvâ

en-Nutef fi'l-Fetâvâ, Hanefi fakihi Ebü'l-Hasen (Hüseyn) Rüknülislâm Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Suğdî'ye (ö. 461/1068) ait bir eserdir. Kitap Selâhaddin Abdüllatîf en-Nâhî tarafından neşredilmiştir (Bağdat 1975-1976; Beyrut 1404/1984).

49. Ravzatü'l-'Ulemâ

Bu eser, Hanefi fakihi Ebû Ali Hüseyin b. Yahyâ el-Buhârî ez-Zendevestî'nin (ö. 382/992) eseridir. Bu eserin yazmaları bulunmaktadır.[66] Tireli Muhammed el-'Îşi (ö. 1016/1607) bu eseri *Muhtasaru Ravdati'l-'Ulemâ* adıyla ihtisâr etmiştir.[67] ez-Zendevestî'nin *Nazmu'l-Fıkh* adlı eseri de vardır.[68]

50. Risâletü Nukirru

Risâletü Nukirru, İmâm-ı Âzam'ın akaid konusundaki vasiyetlerini içeren bir risâlesidir. Bu risâle matbudur ve şerhleri de vardır. İmâm-ı Âzam, "Risâletü Nukirru", Mecmû'atü'r-Resâil, İstanbul 1302, s.151; Ekmeleddin Bâbertî, *Şerhu Vasiyeti'l-İmâmi'l-A'zam*, İstanbul 1289; Ebû Sa'îd Muhammed el-Hâdimî, "Şerhu Risâleti Nukirru li'l-İmâmi'l-A'zam", Mecmû'atü'r-Resâil, İstanbul 1302, s. 168-175.

51. Şerhü Mecma'i'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn fi'l-Fıkhi'l-Hanefî

Bu eser Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin (ö.694/1295) *Mecma'u'l-Bahreyn* adlı muhtasar fıkıh metninin şerhidir. *Mecma'*, İbn Melek (öl.885/1480), el-'Aynî (ö.855/1451) gibi fakihler tarafından şerhedilmiştir.

52. Şerhu Şir'ati'l-İslâm

Hanefî fıkıh âlimi, idüb ve mutasavvıf olan İmâmzâde Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhim eş-Şargī el-Buhârî (ö. 573/1177) *Şir'ati'l-İslâm* eserini yazmış ve bunu bazıları şerh etmiştir. Bunlardan biri Seyyid Alizâde diye de anılan Ya'kūb b. Seyyid Ali er-Rûmî el-Bursevî (ö. 931/1524) olup bu eseri *Mefâtîhu'l-Cinân ve Mesâbîhu'l-Cenân* adıyla şerhetmiştir. Bu eser birçok defa basılmıştır (Şerhu Şir'ati'l-İslâm, İstanbul 1317).

53. Tatarhâniyye bk. el-Fetâva't-Tatarhâniyye

54. Tebyînü'l-Hakâik

Bu eser, Osman b. Ali ez-Zeyla'î'ye (ö. 743/1342) aittir. Bu, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Kenzü'd-Dekâik* adlı eserinin şerhidir. *Tebyî-*

---

66 Ziriklî, *el-A'lâm,* V, 31.

67 Keşfü'z-Zunûn, I, 928; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, IX, 143.

68 Kâsım b. Kutlubuğâ, *Tâcü't-terâcim*, I, 165; Ziriklî, *el-A'lâm,* V, 31.

nü'l-Hakâik'in baskıları: Leknev 1302; Kahire 1303; I-VI, Bulak 1313-1315, Şelebî'nin Hâşiyesiyle birlikte.

55. Tebyînü'l-Mehârim

Bu eser Sinânüddin Yûsuf b. Abdullah e-Âmâsî'ye (ö. 1000/1591) aittir.[69] Kur'ân'daki haram hükümler hakkında yazılmış bu eser, *Tahzîrü'l-Müslimîn min Mieti bâbin min Ebvâbi'l-Harâm* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Ebu'l-Hasan Abdullah b. Abdilazîz eş-Şebvâvî, Beyrut 2011).

56. Tuhfetü'l-Fukahâ

Hanefî fakihi olan Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî (ö. 539/1144) *Tuhfetü'l-Fukahâ*'yı yazmış ve bunu el-Kâsânî *Bedâyi'ü's-Sanâyi'* adıyla şerhetmiştir. *Tuhfetü'l-Fukahâ*'nın iki ayrı tenkitli neşri yapılmıştır (Alâüddin es-Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ, Beyrut 1984).

57. Tuhfetü'l-Mülûk

Bu eser, Hanefî fıkıh âlimi, müfessir ve dilbilimci olan Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî'ye (ö. 666/1268'den sonra) aittir. *Tuhfetü'l-Mülûk*, Hanefî fıkhına göre tahâret, namaz, zekât, hac, oruç, cihad, av, kerâhiye, ferâiz ve kazanç konularını işleyen muhtasar bir eserdir. İbn Melek (ö. 885/1480), Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451), Ebü'l-Leys Muharrem ez-Zîlî (ö. 1000/1592) ve Sâlih b. Muhammed'in şerh yazdığı eser birçok defa basılmıştır (İstanbul 1310; nşr. Şemseddin Hüseyin Ebû Ali, Kazan 1895; nşr. Abdullah Nezîr Ahmed, Beyrut 1417/ 1997).

58. Vâkı'âtü'l-Hüsâmî

Bu eser, Ebû Hafs Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî'ye (ö. 536/1141) aittir. Bir Hanefi fakihi olan pek çok eseri de bulunan Sadrüşşehîd'in bu eseri kısaca *el-Vâkı'ât* adıyla da bilinmektedir. Yazma nüshaları vardır.[70]

59. Vâkı'âtü'n-Nâtıfî

Kısaca *el-Vâkı'ât* diye de anılan bu eserin müellifi Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtıfî et-Taberî'dir (ö. 446/1054). Nâtıfî bir Hanefî fakihi olup pek çok eseri vardır.

---

69 Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri*, s. 275.
70 Ahmet Özel, "Sadrüşşehîd", DİA, yıl: 2008, C.35, s. 426.

60. Vikâye

Kısaca *el-Vikâye* olarak bilinen *Vikâyetü'r-Rivâye fî Mesâ'ili'l-Hidâye*, Hanefî mezhebinde "mütûn-i erbaa" veya "mütûn-i selâse" diye anılan özlü fıkıh metinleri arasında yer alır. Bazıları bu metnin Tâcüşşerîa'ya (ö. 709/1309), bazıları da Burhânüşşerîa Mahmûd b. Ubeydullah Mahbûbî'ye (ö. 8./11. asır) ait olduğu kanaatindedir. Ancak yeni yapılan araştırmalarda *Vikâye*'nin Burhânüşşerîa'nin eseri olduğu ileri sürülmüştür. Sadrüşşerîa, İbn Melek (öl.885/1480) ve Kara Hoca diye bilinen Alâüddin Ali el-Esved (ö.800/1397) gibi fakihler *Vikâye*'yi şerhetmişlerdir. Sadrüşşerîa *Vikâye*'yi *Nukâye* adıyla ihtisar ettikten sonra bu metni şerhetmiştir. *Şerhu'l-Vikâye-i* Şadrüşşerîa olarak meşhur olmuştur. *Şerhu'l-Vikâye* birçok defa basılmıştır (Leknev 1872-1873, 1883; Delhi 1888, 1889; Kazan 1318; Kahire 1318-1322/1900-1904). *en-Nukâye Muhtasaru'l-Vikâye* de birçok defa basılmıştır (Kazan 1260, 1290, 1902; Petersburg 1895; Kalküta 1274, 1858; Leknev 1873, 1888, 1889; Kahire 1318; Beyrut 2005).

61. Zâdü'l-Fukahâ

Hanefî fakihi Şeyhü'l-İslâm Bahâeddîn Ebu'l-Me'âlî Muhammed b. Ahmed el-İsbîcâbî'ye (ö. 591/1195) ait bir eserdir. *Zâdü'l-Fukahâ*, Kudûrî'nin *Muhtasar*'ının şerhidir. (Millet Ktp., Murad Molla, nr. 904; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1001, Yenicami, nr. 466; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1176).[71] Bu eser, Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde Yâsir b. Ali b. Mes'ûd el-Kahtânî ile 'Îd b. Muhammed ed-Dusûrî tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış ve 1436/2014 senesinde yayımlanmıştır. el-İsbîcâbî'nin *el-Hâvî fî Muhtasari't-Tahâvî* ile *Nisâbu'l-Fukahâ* adlı eserleri de vardır.

62. Zahîre

Bu eser, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî'nin (ö. 616/1219) eseri olabilir.

IX. METNİN HAZIRLANMASINDA UYULAN KURALLAR VE İMLÂ ESASLARI

1. Osmanlı Türkçesi ile yazılan ve *Makâlât* adını verdiğimiz yazma ilmihâl kitabının orijinal metni Türkçe imlâ kurallarına göre latinize edilmiştir. Latinize edilen metinde Arapça kelimelerin bazı harfleri için transkripsiyon işaret-

71 Ferhat Koca, "Muhtasar", DİA, XXXI,65.

leri kullanılmıştır. Ancak Arapça olmakla birlikte Türkçeleşmiş kelimeler için gerekmedikçe transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır.

2. Osmanlı Türkçesi ile yazılan eserin latinizesinde orijinal metnin varak/sayfa numaraları sayfa başında köşeli parantez içinde verilmiştir.

3. İlmihâl kitabında yer alan bilgilerin daha kolay anlaşılması için konu başlıkları köşeli parantez içinde ilave edilmiştir.

4. Latinize edilen metinde ismi geçen ve eseri olmayan âlimlerin kısa özgeçmişleri hakkında ilk geçtiği yerde dipnotta bilgi verilmiştir.

5. Osmanlıca metinde ismi geçen ve kaynak olarak kullanılan kitaplar ve müellifleri hakkında "İLMİHÂLİN KAYNAKLARI" adlı başlık altında kısa bir bilgi verilmiştir.

6. Metinde geçen âyet, hadis ve diğer Arapça metinlerin Türkçe anlamları dipnotta verilmiş ve kaynakları gösterilmiştir.

7. Metinde geçen ancak günümüzde hiç kullanılmayan öz Türkçe kelimelerin günümüz Türkçesindeki karşılıklarının bir kısmı metinde köşeli parentez içinde, bir kısmı da dipnotta veya "SÖZLÜK"te verilmiştir.

8. Metin içinde geçen ve Türkçede az kullanılan Arapça kelimelerin sözlük ve terim anlamları metinde köşeli parantez içinde veya metnin sonunda yer alan "SÖZLÜK"te verilmiştir.

9. Latinize edilen metnin sonuna metinde geçen terimlerden, eser ve kişi adlarından oluşan bir "DİZİN" eklenmiştir.

10. Metinde geçen ve kısaca anlatılan bazı konular için dipnotta ilave bilgiler verilmiştir.

11. Yayına hazırlanan bu yazma ilmihâl kitabının orijinal metni latinize edilirken istifade edilen kaynakların listesi "BİBLİYOGRAFYA" başlığı altında verilmiştir.

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen madde, Adı geçen makale
b.	:	İbn, Bin
bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
ç.	:	Çoğul, Çoğulu
dev.	:	Devamı
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	:	Editör
gr.	:	Gram
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
İFAV Ans.	:	İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi
kg.	:	Kilogram
Ktp.	:	Kütüphane, Kütüphanesi
md.	:	Madde
nr.	:	Numara
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm tarihi
s.	:	Sayfa.
s.a.s.	:	Sallallâhu 'aleyhi ve sellem
sy.	:	Sayı
t.	:	Tekil
Tecrîd-i Sarîh	:	Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi
thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı
vr.	:	Varak

[BİRİNCİ MAKÂLE]
[İ'TİKÂD]

[Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhîd]

[Kelime-i şehâdet][72] [1[a]] getürmek farz[dır] ve küfr[73] [ise] harâmdur. "Müslümânlık bunı [şehâdeti] dimek ile olur" diyüb [şehâdet] getürse [o kişinin] İslâm'ına hükm olunur, ma'nâsını bilmez ise de; zîrâ bu vecih üzre [şehâdeti] dimek [o kişinin] İslâm'ına delîl olur. Mâdem ki [kelime-i şehâdet getiren bir kişinin] lisânından kelime-i küfr veyâ i'tikâdında hatâ olmaya, âhir 'ömre dek mü'min ve müslimândur.

[Kelime-i tevhîdin] ma'nâsı: "لَا إِلَـهَ إِلَّا اللَّه" mâsivâsından müstağnî,[74] cemî' mâsivâ ana muhtâc bir zât yokdur; ancak Allâhu Zü'l-celâl vardur. "مُحَمَّـدٌ رَسُـولُ اللَّه" Hazret-i Muhammed 'aleyhi's-selâm anun kulıdur ve resûlidür, bilün ve âgâh [:bilgili, haberdar] olun.

[İmanın Rükünleri: İkrar ve Tasdîk]

Rükün deyü *"her şey'in aslına ve kavî ve muhkem esâsına ve temeline"* dirler, ol şey', anun cüz'inden ve mâhiyetinden olup ansız durmadığı içün. Meselâ binâlar temelsiz durmak mümkin olmayup temele muhtâc olduğı gibi ikrâr ve tasdîk dahi îmânın kavî ve muhkem esâsı ve temeli olup bu iki rükün mü'minde ma'an [:birlikte] bulunmak şart olup anlarsız îmân [1[b]] olmadığı içün bunlara rükün ve şart dinildi.

Pes imdi Resûl-i Ekrem'in sallallâhu 'aleyhi ve sellem haber virdiği nesnelerin cemî'isine ikrârı olup tasdîki bulunmayan münâfıkdur bi'l-ittifâk. İkrârı dahi bulunmayan kâfirdür bi'l-ittifâk.[75] Tasdîki ve ikrârı bulunup 'amel-i

---

72 Kelime-i şehâdet: Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûluhu = *Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur. Şehâdet ederim ki, Muhammed, Allah'ın kulu ve resûlüdür.*
Kelime-i tevhîd: Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah = *Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed Allah'ın resûlüdür.* Kelime-i tevhidle aynı niteliği taşıyan kelime-i şehâdet, İslâmiyet'in Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in nübüvvetinden ibaret bulunan iki temel ilkesini içerir.

73 Küfr: Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği dinî esasları tasdîk etmemek, onaylamamak. Kelime-i küfr: İmandan çıkıp küfre girmeye sebep olan söz/ler.

74 Mâsivâ: Ondan başka her şey. Mâsivallah = Allah'tan başka her şey. Müstağni: İhtiyacı olmayan, muhtaç olmayan.

75 A. H. Akseki, a.g.e., s. 60.

sâlihi bulunmayan fâsıkdur bi’l-ittifâk. Her mü’mine lâzımdur ki bu üç yaramazlıkdan hazer ideler. Ammâ şol kimsenün kalbinde ma‘rifet[76] bulunup ikrârı bulunmasa ol kişi mü’min olamaz; zîrâ ehl-i kitâb ya‘nî Yehûd ve Nasârâ Resûl-i Ekrem’in sallallâhu ‘aleyhi ve sellem mu‘cizât-ı bâhiresini görüp peygamber olduğını kalbleriyle bilüp lâkin risâletini ve nübüvvetini ikrâr itmeyüp kâffe-i mahlûkâta irsâl olınmış iken te’vîl idüp *“ancak ‘Arab’a ba‘s olınmışdur* [:gönderilmiştir] *”* diyü zu‘m itdükleri [:inandıkları] içün anlarun ikrârı hâlis olmamağıla nef‘ virmedi.[77] Ammâ bir kişi telef-i nefsinden [:öldürülmesinden] [2[a]] havf idüp kalbi mutma’innün[78] bi’l-îmân olduğı hâlde ikrâhdan nâşî ikrârını gayra tebdîl itmiş olsa zarar virmez, yine müslimdür. Zîrâ ikrâr kalbin tercümânıdur, tasdîke delîl olduğı içün “rükün li-gayrihî” olup hâl-i ikrâhda ve a‘zâr-ı şer‘iyye husûlinde sukūt câ’iz olur. Ammâ tasdîk “rükün li-‘aynihî”-dür, bir vechile sukūtı câ’iz olmaz. Bir kişinün üzerine katl itmek ile ikrâh olup nefsini varta-i helâkdan def‘ ve halâs içün kalbi mutma’in olduğı hâlde ikrârını gayra tebdîl itmek zarar virmez, ammâ i‘tikâd bir vechile tebdîli câ’iz değildür.

قَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾[79].

[İmanın Şartları]

Sıfatü’l-îmân “tafsîluhû” dimekdür. el-Îmânu’t-tafsîlî: Sıfat-ı îmân altıdur.[80] [Buna îmânın] şartı ve aslu’t-tevhîd ve mü’menün-bih dahi dirler.[81] Âmentü:

---

76 Cehmiyye ve Neccâriyye fırkaları îmânın tasdîk değil ma‘rifetten ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre ma‘rifetin karşıtı cehâlet, îmânın karşıtı inkârdır (küfür). Mâtürîdî ve Mu‘tezilî kelâmcıları bu fırkaları eleştirmiş ve îmânın ma‘rifetten ibaret olması halinde her câhilin kâfir, her ârifin de mü’min olması gerektiğini söylemişlerdir. İmanın mahiyetiyle ilgili diğer bir görüş de onu sadece dilin ikrârı olarak kabul eden Mürcie ve Kerrâmiyye’ye aittir. Onlara göre Hz. Peygamber’in kelime-i tevhîdi söylemeyi îmân için yeterli görmesi (Buhârî, “Cihâd”, 102) bu kanaatin delilini oluşturur. Ancak Ehl-i sünnet kelâmcıları bunu, gerçekte îmân etmedikleri hâlde Allah’a ve âhiret gününe inandıklarını söyleyen münafıkların mü’min olmadığını açıklayan âyetlere (meselâ el-Bakara 2/28) aykırı bulmuşlardır. Bazı Sünnî âlimlerine göre ikrâr kalbin tasdîkine delâlet etmesi açısından îmân olarak isimlendirilebilir, ayrıca ikrâr dünyevî hükümlerin uygulanabilmesi için de gereklidir. (Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, yıl: 2000, C. 22, s. 212-214).

77 Hz.Muhammed (s.a.s.) sadece Araplara değil insanlara ve cinlere, Arab’a ve Acem’e gönderilmiş bir peygamberdir (bk. Sebe’ 34/28; el-‘A‘râf 7/158; Ahmed b. Hanbel, II, 252, 412. Buhârî, “Teyemmüm”, 2).

78 Mutma’in: Emin, müsterih olup şüphesi olmayan

79 Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *“Kim îmân ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, kalbi îmân ile dolu olduğu hâlde (inkâra) zorlanan kimse müstesna olmak üzere, kim kalbini inkâra açarsa işte Allah’ın gazabı bunlaradır”*(en-Nahl 16/106).

80 İmanın şartları altıdır.

81 Âmentü: İslâm’da mü’menün bih olarak da adlandırılan itikadî esaslar âmentü terimiyle

آمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنْ اللَّهِ تَعَالَى [2b] Bu altı şeylere tafsîl üzre inanmak vâcibdür.

[1. Allah'a İman]

[Âmentü billâh'ın] ma'nâsı: Ben inandım, ikrâr ve tasdîk itdüm ki Allâhu Te'âlâ vardur, birdür, şerîk ve nazîrden münezzehdür. قال رسول الله صلي الله عليه و سلم ان لكل شيئ اساسا و اساس الدين معرفة الله تعالي Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm buyurdı: *"Her şeyin aslı ve temeli ve köki vardur. Dînin temeli ma'rifetullâh*[82] *ya'nî Hakk'ı ma'rifet ile Allâhu Zü'l-celâl'i bilmekdür."* Murâd, Zât-ı şerîfesini bilmek değildür, belki sıfatları ile bilmekdür. Yoksa zâtını tefekkür itmek bid'at ve menhîdür. Zîrâ anun Zât-ı pâki kimsenün hâtırına giremez ve fikirlere sığmaz ve hayâllere düşmez: كُلُّ مَا يَتَصَوَّرُ فَاللهُ بِخِلَافِهِ[83] Ancak kendi ta'rîfiyle, bildürmesiyle bilinür; ol ki sûretü'l-İhlâs'dur:[84]

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) اللَّهُ الصَّمَدُ (٢) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (٣) وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾

"Allâhu Zü'l-celâl'i böylece bilürem" dimek [3a] gerekdür. Yâhûd Şer'-i Şerîf beyân itmesiyle bilinür.

[Allah'ın Sıfatları]

İmdi şer'de beyân olınan sıfâtullâhi[85] Te'âlâ dört kısımdur: Sıfât-ı selbiyye ve sıfât-ı sübûtiyye ve sıfât-ı zâtiyye ve sıfât-ı fi'liyye.

[a. Sıfât-ı Selbiyye]

Sıfât-ı selbiyye budur ki Allâhu Zü'l-celâl'ün zât-ı pâkini lâyık olmayan nesnelerden tenzîh ya'nî teb'îd ve ırâk eylemekdür. Ve ol nesneler budur ki tecezzî kabûl itmeyen cevher değildür. Eczâdan mürekkeb olup kısmet kabûl

---

ifade edilir: "Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusülihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî mine'llahi te'âlâ ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun. Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûlüh" = *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna îmân ettim. Ölümden sonra diriliş gerçektir. Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadet ederim ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim."*

82 Ma'rifetullah: Allah hakkında bilgi.

83 *Kişinin zihinde tasavvur ettiği her şey, Allah Te'âlâ onun hilâfınadır.* Bu konuda Hz. Ali'nin sözü şöyledir: (وعن علي عليه الصلاة و السلام كل ما يتصور في الأذهان فالله سبحانه بخلافه)

84 *"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğrulmamıştır. O'nun hiçbir dengi yoktur"* (el-İhlâs 112/1-4).

85 Allah'ın sıfatları hakkında bk. A. H. Akseki, a.g.e., s. 63-70; İlyas Çelebi, "İman Esasları", *İslâm İlmihali*, s. 102-106.

iden cisim değildür.[86] Eczâ-i mahsûreden cümle-i mürekkebenün ismi olan kül[87] değildür. Kül terkîb olınan ba'zı değildür. Elvân/renk olan âraz değildür. Cihetde değil, mekânda değil ve bir yerde değildür. Zîrâ bu cümle[y]i yokdan var itmişdür, cümlesi hâdisdür. Bunları yaratmazdan evvel nice ise ol zât-ı şerîf yine öyledür, tagayyür kabûl itmez.

[b. Sıfât-ı Sübûtiyye]

Sıfât-ı sübûtiyye budur ki Allâhu Te'âlâ'nun zât-ı pâkine vâcib ve lâzım ola. Ol sıfât-ı 'azîme budur: Vücûbü'l-vücûd [3b] ve'l-kıdem ve'l-bekâ ve'l-vahdâniyye ya'nî vücûdu/varlığı lâzımdur. Evveli yokdur ve âhiri yokdur. Varlığı kendindendür, gayrıdan değildür, birdür, ferddür, ana misl ü nazîr yokdur. Ya'nî ibtidâsız ve intihâsız tanrılıkda birdür.

[c. Sıfât-ı Zâtiyye]

Sıfât-ı zâtiyye budur ki Allâhu Sübhânehû ve Te'âlâ'nun zât-ı pâki evvelen ve ebeden anunla muttasıf olup nefyolunsa ol zât-ı pâke nakīsa lâzım gelür. Ol sıfât-ı kadîme sekizdür: Hayât ve kudret ve 'ilm ve kelâm ve sem' ve basar ve irâde, sekizinci tekvîndür. Ya'nî ibtidâsız ve intihâsız dirlik ve ibtidâsız ve intihâsız güçlük ve ibtidâsız ve intihâsız bilmek ve ibtidâsız ve intihâsız ve âletsiz söylemek ve ibtidâsız ve intihâsız ve âletsiz işitmek ve ibtidâsız ve intihâsız murâd itmek ya'nî istemek ve ibtidâsız ve intihâsız yaratmak, bu sıfatlar ile muttasıf olmakdur.

[d. Sıfât-ı Ef'âliyye]

Ve sıfât-ı ef'âliyye budur ki Allâhu Zü'l-celâl'ün zât-ı pâki ezelen ve ebeden anunla muttasıf olup [4a] eseri halkda mahsûs olmakdur ve sayılmak mümkin değildür, nihâyeti yokdur. Ancak meşhur olanları bir mikdâr zikr idelüm. Tahlîk ve inşâ ve ibdâ' ve ihyâ ve imâte ve terzîk, ya'nî yaratmak ve yokdan var eylemek ve misâlsiz yokdan var eylemek ve diriltmek ve öldürmek ve rızık virmek.

Ve'l-hâsıl Allâh sübhânehû ve te'âlâ esmâsı ve sıfâtı ile ezelî ve ebedîdür. Ya'nî ibtidâsız ve intihâsız zât-ı pâki cümle havâdisden ve tagayyürâtdan ve mahlûkâtları sıfâtından ve sâ'ir ahvâlinden münezzehdür. 'İlmi, halkın 'ilmi gibi değildür ve kelâmı mahlûkun kelâmı gibi değildür ve işitmesi halkın işit-

86 Allah, bölünmesi (tecezzî, inkısâm) mümkün olmayan bir, tek, yegâne varlıktır. Allah cüzlerden teşekkül eden birleşik (mürekkeb) bir varlık da değildir.

87 Kül: Tamam, bütün.

mesi gibi değildür ve görmesi halkın görmesi gibi değildür ve cümle sıfâtı ve esmâsı bu minvâl üzerinedür. Her kim sıfâtından yâ esmâsından birisi mahlûkun sıfâtına yâ ismine benzedirse kâfir olur dimişler ʻulemâ rahimehumullâh.

Bâtında ve zâhirde cümle [4[b]] maʻlûmâtı bir kezden bilür, birin bilmek ol birin bilmeğe mâniʻ değildür. ʻArşdan yedi kat, yerin altında zulümâtdan zerreye varınca cümle mübsirâtı bir kezden görür, birini görmek ol birini görmeğe mâniʻ değildür. Bâkī sıfâtı bu minvâl üzerinedür. Ve Allâhu Teʻâlâ'nun zât-ı pâki dünyâda görülmekden münezzehdür. Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu ʻaleyhi ve sellem leyle-i Miʻrâc'da görmişdür. Enbiyâ ve evliyâda ândan gayrı bir kimse görmedi. Ve sıfât-ı ʻazîmesinün her birisine nihâyet olmaduğı gibi Zât-ı pâkin ʻazîmliğine dahi nihâyet yokdur. Yedi kat yerler ve yedi kat gökler ve yerde olan deryâlar ve dağlar ve ins ve cinler ve ervâh[:ruhlar] ve sâ'ir mahlûkât ve cehennem ve anda olan melekler ve göklerde olan ay ve güneş ve yıldızlar ve ferişteler ve cennet ve anda olan hûr [u] gılmân [:huriler-cennet hizmetçileri] ve ʻarş-ı ʻazîm ve levh u kalem ve Sidretü'l-Müntehâ ve mahlûkât-ı bî-nihâye ve ʻâlem-i berzah [kabir hayatı] zerreden [5[a]] ʻarş-ı ʻazîme varınca her birisine Allâh Teʻâlâ rızklarını virüp tedbîr ider, cümlesi kudretinde zerre kadardır.[88] ﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

[2. Meleklere İman]

Ve Melâ'iketihî: Ve dahi inandum Allâh'ın melekleri vardur, nûrdan yaradılmışdur,[89] anlarda erkeklik ve dişilik olmaz, yemezler ve içmezler ve yatmazlar ve uyumazlar. ʻİbâd-ı mükerremûndur. Doğmakdan ve doğurmakdan ve cimâʻdan berîlerdür, beşer mübtelâ olduğı âfât-ı şehevâtdan tâhirlerdür. Allâ-

---

88 *"Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir! Siz de O'na döneceksiniz"* (Yâsîn 36/83)

89 Meleklerin adları ve görevleri: Kur'ân ve Hadislerde bazı meleklerin isim ve görevlerine yer verilmiştir. Bunların başında Cebrâil, Mikâil, Azrâil ve İsrâfîl adında dört büyük melek gelir. Cebrâil, peygamberlere vahiy getirmekle görevlidir. Mîkâîl, kâinattaki tabii olayları ve yaratıkların rızıklarını idare etmekle görevlidir. Azrâil, eceli gelenlerin ruhunu kabzeden bir melektir. Buna ölüm meleği (melekü'l-mevt) de denir. İsrâfîl, kıyametin kopması ve âhiret hayatının başlaması sırasında sûra üflenme ile görevli bir melektir. Mukarrebûn adıyla anılan melekler Allah'ı tesbih etmekle görevlidirler. Öte yandan insanların söz ve davranışlarını kaydeden melekler (kirâmen kâtibin), koruyucu melekler (hafaza), her an gözetleyen melekler (rakîbün atîd) vardır. Münker-Nekir, ölümden sonra kabirde sorgu ile görevli iki melektir. Âhirette müminleri selâmlayarak karşılayacak cennet bekçilerine, cehennemlikleri tahkir edip korkutan ve on dokuz grup oldukları açıklanan görevlilere genel olarak "hâzin" (ç. hazene) adı verilmiştir. Cehennem görevlileri ayrıca "zebâni" olarak da adlandırılmıştır (M. Sait Özervarlı, "Melek", *DİA*, C. 29, s. 40-42).

hu Zü'l-celâl'ün emriyle 'âmillerdür.[90] ﴿لا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ Aslâ anlardan günâh sâdır olmaz. Anlar dahi bizcileyin [:bizim gibi] îmân-ı bi'l-gayb ile mü'minlerdür. Allâhu Te'âlâ'dan havf u haşyetleri; makâmları 'âlî olanlarun havfi eşeddür. Allâhu Zü'l-celâl her birini bir hizmete emr itmişdür, hizmetde sâbitlerdür. Anlar dahi ölürler, sonra Allâhu Te'âlâ yine dirgürür. Bu cümleye tasdîk [5b] ve ikrâr itdüm.

[3. Kitâblara İman]

Ve Kütübihî: Ve dahi Allâhu Zü'l-celâl'ün kitâbları vardur. Levh-i mahfûzdan Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm vasıtasıyla peygamberlerine indürmişdür, peygamberden gayrıya kitâb inmez ve Cebrâ'il gelmez. Cümlesinden meşhûrı dört kitâbdur, cümlesi Allâhu Sübhânehû ve Te'âlâ'nun kelâmıdur. Kelâmullâh gayr-ı mahlûkdur. وما القران مخلوقا تعالي كلام الرب عن جنس المقال[91] Ya'nî Hazret-i Kur'ân yaradılmış değildür, gayr-ı mahlûkdur. Allâhu Te'âlâ'nun kelâmı yaradılmış değildür.[92]

Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm'a on suhuf, Hazret-i Şît 'aleyhi's-selâm'a elli suhuf, Hazret-i İdrîs 'aleyhi's-selâm'a otuz suhuf, Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm'a on suhuf, dokuz yüz yıldan sonra Mûsâ 'aleyhi's-selâm'a Tevrât kitâbı, beş yüz yıl mürûrundan sonra Dâvûd 'aleyhi's-selâm'a Zebûr kitâbı, bin iki yüz yıldan sonra dahi 'Îsâ 'aleyhi's-selâm'a İncîl kitâbı,[93] [6[a]] altı yüz yirmi yıldan sonra cümlesinün nâsîhi Hazret-i Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'dan Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerine tedric ile yirmi üç yılda Ramazân-ı Şerîf'in yirmi beşinci gicesinde inüp tamâm olmışdur.[94] Kur'ân'dan gayrısı tedric ile inmeyüp def'aten bir kerrede inmişdür. Ve ekseri Ramazân-ı Şerîf ayında inmişdür. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ﴾[95]

---

90 *"Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır"* (et-Tahrîm 66/6).

91 *"Kur'ân mahlûk değildir. Rabbin kelâmı, söz bakımından (insan) sözünden yücedir"* (Ali b. Osman el-Ûşî (ö. 575/1179), *Bed'ü'l-emâlî,*11. beyit).

92 Bk. Bezzâziyye, VI, 329.

93 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76-77; Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Bahru'l-muhît*, Beyrut, 1420, I, 65.

94 İslâm âlimleri ilgili âyetleri de (el-Bakara 2/185; el-Kadr 97/1) dikkate almak suretiyle Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'e kırk yaşında iken 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesinde inmeye başlamış olduğunu söylemişlerdir. Sahîh olan rivâyetlere göre Kur'ân, Kadir gecesinde toplu olarak levh-i mahfûzdan dünya semasına inmiş, daha sonra yirmi veya yirmi üç yıl içinde parça parça Hz. Peygamber'e vahyedilmiştir.

95 *"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır"*(el-Bakara 2/185).

[4. Peygamberlere İman]

Ve Rusülihî: Ve dahi inandum Allâhu Te'âlâ'nun yeryüzinde peygamberleri ve hâs kulları vardur, insândur; melek ve cin[96] değildür. Evveli Hazret-i Âdem ve âhiri Hazret-i Muhammed'dür sallallâhu 'aleyhi ve sellem. Bu ikisinün arasında peygamberler çok gelmişdür. Hisâbını Allâhu Zü'l-celâl bilür. Cümlesinün sultânı ve hâtemi Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem oldı. Zîrâ Allâhu Te'âlâ cümle 'âleme, inse ve cinne peygamber gönderdi. [6[b]] Şerî'ati kıyâmete dek bâkīdür. Ammâ enbiyâ içinde ûlu'l-'azm[97] altı neferdür. Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Nûh 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem.

Ve mürsel[98] üç yüz on üç [313] neferdür.[99] Cümlesi hak ve kelâmlarında musaddaklardır. Ancak Kur'ân içinde isimleriyle zikr olınanlar yirmi sekizdür. Üçü nübüvvetde ihtilâfîdür. İmdi isimleri zikr olınanları tafsîlen, olmayanları icmâlen bilmek lâzımdur. Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İdrîs 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Nûh 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Hûd 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Sâlih 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İshâk 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Ya'kūb 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Lût 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm [7[a]] ve Hazret-i Hârûn 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Şu'ayb 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Zekeriyyâ 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Yahyâ 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Dâvûd 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İlyâs 'aleyhi's-selâm

---

96 Cin: Duyularla idrak edilemeyen ve insanlar gibi ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan bir varlıktır. Cinler insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratılmıştır. Cinler yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten (nâr-ı semûm, mâric) yaratılmıştır. Cinlere de peygamber gönderilmiş, bir kısmı îmân etmiş, bir kısmı kâfir olarak kalmıştır. Son peygamber Hz. Muhammed insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri tebliğ etmiştir. Cinler insanlara nisbetle daha üstün bir güce sahiptirler. Meselâ kısa sürede uzun mesafeleri katedebilir, insanlarca görülmedikleri hâlde onlar insanları görür, insanların bilmediği bazı hususları bilirler; fakat gaybı onlar da bilemezler. (A.S.Kılavuz, "Cin", *DİA*, C.8, s.8-10).

97 Ûlu'l-'azm: Azim ve kararlılık sahibi. Hiç şüphesiz bütün peygamberler azim ve kararlılık sahibidir. Ûlu'l-'azm sıfatının sadece bu altı peygambere verilmesinin sebebi, bunların müstakil şeriat sahibi olmaları ve bu şeriatlarını yayabilmek için her türlü zorluk ve düşmanlıklara göğüs gerip sabretmeleridir.

98 Kitap gönderilen peygambere resûl/mürsel; kendisine kitap verilmeyip kendinden önceki resûlün getirdiği dine davet eden peygambere de nebî denir.

99 Bir rivayete göre 124 bin nebi gönderilmiştir. Bunlardan 313 resûldür: Müsned, V, 187, 266; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik,* I, 354; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr,* I, 527.

ve Hazret-i Elyesa‘ ‘aleyhi’s-selâm ve Hazret-i Eyyûb ‘aleyhi’s-selâm ve Hazret-i Zülkif ‘aleyhi’s-selâm ve Hazret-i Yûnus ‘aleyhi’s-selâm ve Hazret-i Muhammed Resûlullâh sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve ‘alâ cemî‘i’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn. Ammâ Hazret-i Zülkarneyn ve Hazret-i ‘Üzeyr ve Hazret-i Lokmân, bu üçünün hakkında ihtilâf-ı ‘ulemâ olunmışdur.

Cemî‘ peygamberleri Hak celle ve ‘alâ halka emrini ve nehyini ve va‘d u va‘îdini[100] teblîğ içün göndermişdür. Şerî‘atleri Kur’ân’la mensûh ise de kendileri hayâtda iken rütbe-i nübüvvetde nice ise öldükden sonra nübüvvet ve risâletlerinden ma‘zûl değillerdür, mertebede cümle berâberdür. Lâkin bizim Peygamberimiz Muhammed [7[b]] sallallâhu ‘aleyhi ve sellem kâffe-i enâma [:bütün insanlara] ba‘s olmağla cümleden efdal ve şerî‘ati kıyâmete dek bâkî olduğına ikrâr ve tasdîk itdüm.

[5. Ahirete İman]

Ve’l-Yevmi’l-âhiri: Ve dahi inandum yevm-i kıyâmet hak ve cümle Peygamber ‘aleyhi’s-selâm haber virdiği ahvâline ya‘nî cemî‘ mahlûkât mevtden sonra kabrün safâsına ve ‘azâbına;[101] ve makbereden hasret ile kalkup mahşere[102] varup hisâb ve mîzândan[103] sonra sırât köprüsünden geçüp halkın kimi Cennet’e kimi Cehennem’e varmağa; ve ‘âsî mü’minlere günâhınca mu‘azzeb olup ve sâlihlerin şefâ‘atine[104] ve sâlihlere fazlı ile Cennet virilüp kâfirleri ‘adliyle Cehennem’e koyup ebedî kalacaklarına; ve tevbesiz olan mü’min-i fâsık Allâhu Te‘âlâ’nun meşiyyetinde olup kiminün suçın fazlıyla ‘afv ve kimine şefâ‘at ve kimin günâhı mikdârı Cehennem’de ‘azâb idüp ba‘dehû yine Cennet’e komaklığına; ve tevbe ile ölenleri fazlıyla [8[a]] Cennet’e koyup ebedî ni‘am-ı mütena“ime[105] ile ekl ü şürb ve nefsin her ne isterse hâzır/müheyyâ ve cen-

---

100 Va‘d: Söz verme. İyilik ve mükâfat sözü. Va‘îd: Mücâzat/Cezalandırma sözü verme.

101 “*Kabir ya Cennet bahçelerinden bir bahçe ya da Cehennem çukurlarından bir çukurdur*” (Tirmizî, “Kıyâme”, 26; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, V, 570).

102 Haşr-neşr: Kıyamet gününde diriltilecek olan mükelleflerin hesaba çekilmek üzere bir araya toplanmasına haşr/haşir, toplanılacak yere de mahşer ve arasât denir. Neşr/neşir de mahşerde hesap görüldükten sonra mükellefleri cennet veya cehenneme sevkedip dağıtma demektir.

103 Mîzân: Sözlükte terazi demektir. Kıyamet gününde mahşerde hesap görüldükten sonra herkesin amellerinin tartılacağı ilahî adalet terazisi.

104 Şefâat: Âhiret günü, günahı olan mü’minlerin günahların affedilmesi, günahı olmayanların daha büyük mertebelere erişmeleri için peygamberlerle, Allah yanında mertebeleri yüksek olanların Allah’a yalvarmaları.

105 Ni‘em: Nimetler. Mütena‘‘im: Nimet ve refah içinde yaşayan.

nât-ı na'îmden[106] bilâ-bu'din velâ mesâfetin, bilâ-keyfin velâ keyfiyyetin mekân u cihâtdan ve mukâbele-i sûretden müberrâ [:berî] ve münezzeh [:uzak] olduğu hâlde müşâhede-i dîdâr[107] itmeleri hak ve sıdk olduğını ikrâr ve tasdîk itdüm.[108]

[6. Kadere İman]

Ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi te'âlâ: Ve dahi inandum Allâhu Zü'l-celâl'ün kazâ ve kaderine ya'nî hayır ve şer, fâ'ide ve zarar, harekât ve sekenât bi'l-cümle bu 'âlemde cereyân iden şeylerün küllîsi Allâhu Te'âlâ'nun takdîriyle ve hükmiyle ve dilemesiyledür.[109] Ve dilemedüği nesne vücûda gelmez. Hayrı sever, râzî olur; şerri sevmez ve râzî olmaz. Bu cümleye ikrâr ve tasdîk itdüm. Bu mertebe îmânı olan kişi maraz-ı cehâletden nefsini halâs idüp âhiretde 'âlî mertebeye nâ'il olur. Buna "îmân-ı tafsîlî" dirler, bilmesi her kişiye lâzım ve vâcibdür.

[İmânın Hükümleri]

İmânun hükümleri: [8b] Dünyâda cizye[110] ve harâcdan[111] ve nefsini ve evlâdlarını katlden ve âhiretde 'azâb-ı muhalledden halâs idüp [:kalıcı, ebedi azaptan kurtulup] ehl-i İslâm arasında icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye olup birbirlerine

---

106 Cennâtü'n-na'îm: Nimet ve mutluluklarla dolu cennetler.

107 Dîdâr: 1.Yüz. güzel yüz. 2.Görme. 3.Allah'ın cemâli. 4.Allah'ın tecellisi.

108 Allah'ın görülmesi/ru'yetullah: Mü'minler Cennet'te oldukları hâlde Allah'ı bir cihetten, bir mekândan ve bir şekilden münezzeh olarak görmek şerefine nail olacaklardır (A. H. Akseki, a.g.e., s.93). *"Nice yüzler o gün ışılar parlar; Rabbine bakar (görür)"* (el-Kıyâme 75/22-23).

109 Kader ve kazâ: Allah'ın yaratıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere literatürde kader ve kazâ kelimeleri kullanılır. Bu iki terim âlimlerce farklı şekillerde tanımlanır. Kader, "Allah'ın bütün nesne ve olayları ezelî ilmiyle bilip belirlemesi" diye tarif edilir. Kazâ ise "Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezelî planını gerçekleştirmesi" şeklinde tanımlanır. Bu tanımları Mâtürîdî kelâmcıları benimser. Eş'arî kelâmcılarının çoğunluğu ise sözü edilen tanımları tersine çevirerek kazâya kader, kadere de kazâ anlamını yüklemişlerdir (Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", *DİA*, C.24, s.58).

110 Cizye: İslâm devletindeki gayri müslim tebaanın can ve mallarının güvenliği ve askerlikten muafiyetleri karşılığında âkil, bâliğ, hür ve sağlıklı erkeklerinden alınan baş vergisi. Dolayısıyla cizye erkek olup kör, köle, felçli, sakat, yaşlı, çok fakir gibi kimselerden alınmaz. Cizye mükelleflerin mali gücüne göre alınır. Çalışabilecek fakirlerden 12, orta hallilerden 24 ve zenginlerden 48 dirhem alınır.

111 Harâc: Harâc arazisinden beytülmâl (devlet hazinesi) adına alınan toprak vergisi. Harâc arazisi, fetih esnasında gayrimüslim yerli halkın elinde bırakılan topraklardır. Bu araziden harâc iki şekilde alınır: 1. Harâc-ı mukâseme arazinin verim gücü dikkate alınrak ürününden belli bir nisbette alınır. 2. Harâc-ı muvazzaf ise ürün üzerinden değil, arazi üzerine senelik miktarı belirlenerek konulan vergidir. Mâlikîler'e göre harâc arazisinin sahibi müslüman olunca veya müslümana satınca bu arazi öşür arazi olur.

selâm virmek ve hasta oldukda ziyâretine varılmak ve öldükde techîz ve tekfîn ve gasl ve namâzına hâzır olmak ve müslimânlar kabrine defn olınmak ve Kur'ân okuyup ecrini hibe itmek yâhûd bir sadaka virüp sevâbını hibe itmek câ'iz olur.

[İmanın Bekâsının Şartları]

Îmânın bekâsına altı şart vardur. Bir kişide bulunursa anda îmân durur, birisi hilâf olursa andan îmân durmaz dimişler.

Birisi gâ'iben Allâhu Te'âlâ'ya inanmakdur, ya'nî hakkında delîl olan gayba gözümüz ile görmiş gibi hakkan inanmakdur. İmdi Allâhu Zü'l-celâl'i dünyâda görmek ancak Peygamberimüz Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretine mahsûs[tur ki Hz.Muhammed (s.a.s.) Allah zü'l-celâl'i], Leyle-i Mi'râc'da görmişdür. Andan gayrı enbiyâ ve evliyâdan [9[a]] bir kimse görmiş değildür. Lâkin bu mahlûkât delâletiyle ve Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân haberiyle gözümüz ile görmiş gibi gâ'iben var olduğına ve vahdâniyyetine ikrâr ve tasdîk itmekdür. Ve melekler dahi böyledür, ya'nî usûl-i asliyye ve hılkat-i nûrâniyyesiyle bir kimse melekleri görmek câ'iz değildür; Hazret-i Muhammed 'aleyhi's-selâm'dan gayrı. Meğer hılkat-i asliyyesinden eşkâl-i muhtelifeye temessül ide. Hazret-i Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm Resûlullâh 'aleyhi's-selâm'a nâzil oldukda Dihyetü'l-Kelbî dirler[112] bir 'Arâb pâdişâhı var idi, likâsı [yüzü/siması] hasen olmağ-ıla ol sûrete girüp gelürdi. Ba'zı vakitde [Cebrâil] şekl-i âhara girüp Resûlullâh'a haber virüp ashâba bildürürdi. قال الله تعالى ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلاً وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ﴾[113] delîli kâfîdür. İmdi bizim îmânumuz makbûl olduğı îmân-ı bi'l-gayb ile me'mûr olup Allâhu Zü'l-celâl'i ve feriştelerini ve ahvâl-i [9[b]] kıyâmeti gözümüz ile görmeyüp gâ'iben inanmak iledür. Anun içün kâfirlerin hîn-i mevtde âhiret nümâyân ve âşikâre oldukda îmânlarına i'tibâr yokdur. و ما ايمان شخص حال باس بمقبول لفقد الامتثال[114]

İkinci şartı: Ancak gâ'ibi Allâhu Te'âlâ bilür. Nebî de ve velî de, melek de ve cin de bir kimse gâ'ibi bilmez. Meğer Allâhu sübhânehû ve te'âlâ bildüre deyüp gaybı Allâhu Tebâreke ve Te'âlâ bilüp gayrı kimse bilmedüğine ikrâr ve tasdîk itmekdür.

---

112 Dihyetü'l-Kelbî (ö. 50/670 [?]), Hz. Peygamber'in Herakleios'a elçi olarak gönderdiği sahâbî idi.

113 Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük"* (el-En'âm 6/9).

114 *Allah'a bağlanma olmadığından, yeis halinde îmân eden kimsenin îmânı makbul değildir"* (Ali b. Osman el-Ûşî (ö. 575/1179), *Bed'ü'l-emâlî*, 42. beyit).

Üçünci şartı: Allâhu Tebâreke ve Te'âlâ helâl itdüği nesneleri helâl i'tikâd itmekdür.

Dördünci şart: Allâh Sübhânehû ve Te'âlâ'nun harâm kılduğı nesneleri harâm i'tikâd itmekdür. Ve'l-hâsıl helâle helâl, harâma harâm deyüp hilâfını dimeden hazer itmekdür.

Beşinci Şartı: Allâh Sübhânehû ve Te'âlâ'nun 'azâb ve ikâbından ve nâr-ı cahîmden emîn olmamakdur. [10[a]] Her ne kadar 'âbid kesîrü'l-'ibâde olursa da.

Altıncı şartı: Allâhu Te'âlâ'nun rahmet ve mağfiretinden ümîdini kesmeye, her ne denlü [:kadar] günâh idüp 'âsî dahi olursa da rahmetullâhdan nâ-ümîd olmaya. [115]قال الله ﴿لا تَقْنَطُوا مِن رحْمَةِ اللَّهِ﴾

İ'tikâd-ı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at[116]

Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretinden su'âl olundı: *Bir kişi ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at zümresinden olmak, ol tâ'ife-i celîleden [yüce cemaat] olduğına nişân ve 'alâmet nedür?* Resûlullâh 'aleyhi's-selâm buyurdı: *Şol on 'alâmet ki bir kimsede bulına, anun ehl-i sünnet olduğına hükm oluna.*[117] Zîrâ anlar içün 'alâmetdür.

Evvelki oldur ki cemâ'ati inkâr itmeyüp namâzı cemâ'atle kıla. Bu dahi biline ki cemâ'at ile kılınmak sünnet olan sekiz namâzdur. 1. Beş vakit, 2. Salât-ı cum'a, 3. Salâtü'l-meyyit, 4-5. Salâtü'l-'îdeyn, 6. Salâtü't-terâvîh, 7. Salâtü'l-vitr fî şehri Ramazân, 8. Salâtü'l-[10[b]] küsûf ya'nî güneş tutulsa cilâ bulunca[:aydınlanıncaya dek] iki rek'at namâz kılınmakdur cemâ'at ile.

İkinci: Ashâb-ı Resûlullâh zikr olundukda nakīza-i 'ırz[118] viren şeyler ile yâd itmeye, dâ'imâ eylikler ile medh idüp "rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în" diye.[119]

Üçünci: Dîn bâbında kimse ile cidâl itmeye [:tartışmaya]. Yâ bilmek üzre yâ bildürmek üzre tekellüm ide.

Dördünci: Îmânında istisnâ idüp "inşâ'allâhu te'âlâ mü'minem" dimeyüp "hakkan mü'minem/müslimim" diye.

---

115 Allah şöyle buyurdu: *"Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin!"* (ez-Zümer 39/53).

116 Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat: Hz. Peygamber ile ashabın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler.

117 Bk. Tatarhâniyye, Beyrut 2004, I, 65; İbn Nüceym, VIII, 207. Bu iki kaynağın *Muzmerât* adlı eserden naklettikleri bu hadis, hadis kitaplarında bulunamadı. Muhammed Nâsuriddin, Sadruddin Muhammed ed-Dımaşkî'nin *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye* adlı eserini neşre hazırlarken yazdığı Mukaddime'de (Mısır 2005) böyle bir hadisin bulunmadığını söylemiştir. Ancak ilmihâl kitabında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat için belirlenen on alâmetin gerçeğe uygun olduğu da bilinmelidir.

118 Nakīza: Muhalif, aykırı. Irz: Namus, iffet, şeref, şahsiyet, beden.

119 Ehl-i sünnet üzere olan bir kişi sahâbeyi iyiliklerle över, şeref ve namuslarına asla dil uzatmaz.

Beşinci: İslâm pâdişâhına kılıç çekmeye, dâ'imâ hayır du'â ide; her ne kadar fâsık dahi olursa.

Altıncı: Meshi huff [:mest] üzerine tecvîz idüp sünnet bile, çıplak ayak üzre tecvîz itmeye.

Yedinci: Ehl-i kıbleden birisi her ne kadar günâh iderse de kâfir olur dimeye, belki 'âsî olur diye; mâdem ki [ehl-i kıbleden birisi] küfr itmeye ve söylemeye. Ol hînde dahi te'vîl idüp, [11[a]] eğer te'vîl mümkin olmazsa "tecdîd-i îmân it" deyüp "kâfir oldun" dimeye;[120] meğer musırr ola.

Sekizinci: Her ne kadar fâsık ve fâcir olursa bir kimsenün "ardında namâz câ'iz değildür" deyü cemâ'ati terk itmeyüp imâm idinüp namâz kıla.

Dokuzuncı: Hayrı da şerri de Allâhu Zü'l-celâl'ün hükmiyle ve takdîriyle bile.

Onuncı: Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân hakkında "mahlûkdur" dimeye, "gayr-ı mahlûkdur" diye.

[İnsanların En Faziletlisi]

Bundan gayrı **İmâm-ı A'zam** hazretleri *Nukirru Risâlesi*'nde zikr itdi:[121] Enbiyâdan sonra nâsın efdali Ebû Bekr es-Sıddîk, sümme Ömer, sümme Osmân, sümme Alî el-Murtazâ rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în.[122] قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أفضل النَّاسِ بعد الانبياء ابو بكر الصديق ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضوان الله تعالي عليهم اجمعين

[İman-Amel İlişkisi, Kabir Hayatı, Şefâat]

Îmân ziyâde ve noksân kabûl itmez[123] ve îmân 'amelün gayrıdur.[124] Ya'nî 'amel îmândan değil. Îmândan [11[b]] biri terk olunsa târiki tekfîr olunur,

---

120 "*İmdi kelime-i küfürden ve bir şeyi kalîlden ötürü bir kimseyi tekfîr câiz değildir*" [Makâlât, vr. 209[b]].

121 *Risâletü Nukirru* İmâm-ı Âzam'ın akaid konusundaki vasiyetlerini içeren bir risâlesidir.

122 İmâm-ı Âzam, "Risâletü Nukirru", *Mecmû'atü'r-Resâil*, İstanbul, 1302, s.151.

123 *"Kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda bu onların imanını artırır."* (Enfâl 8/2) Sünnî kelâmcılar bu âyette söz konusu olan imanın artması konusunu şöyle yorumlamışlardır: Müminler kendilerine Allah'ın âyetleri okundukça yeni bilgiler edinir ve bunlara da iman etmek suretiyle imanlarını nicelik bakımından artırırlar, gönüllerindeki imanlarının nurlarını artırırlar.

124 'Amel: Dünya ve âhirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış. Ehl-i sünnet mezhebine göre amel imandan bir cüz değildir. Bir kimse amel ve ibadetlerinde tembellik edip de ibadetlerini yapmasa dinden çıkmaz. Fakat imanın kemâline ermek, imanı kâmil bir hale getirmek ve âhirette mükâfatlara nail olmak için ibadet ve amel-i salih gerekir. Kısacası ibadet yapan kişinin iman nuru artar ve mükâfatı hak eder. Tembellik yapıp ibadetleri yapmayan ve günah işleyen kişi de cezâyı hak eder, o da mümindir, ancak âsim/günahkâr bir mümindir.(A. H. Akseki, a.g.e., s.58).

ammâ ‘amelin terki ile ‘âsî olur; meğer inkâr ide. Ve ‘azâb-ı kabr[125] ve su’âl-i Münker ve Nekîr[126] hakkun ve şefâ‘at[127] ve havz-ı Resûlullâh[128] sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hakkun, bile.

[İslâmın Mahiyeti ve Şartları]

Fî Beyâni İslâm: Ma‘lûm olsun ki îmân bâtınun nûrı, İslâm zâhirün nûrıdur. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''الْإِسْلَامُ عَلَانِيَةٌ، وَالْإِيمَانُ فِي الْقَلْبِ''[129]

İslâm îmâna müstelzimdür.[130] Ve İslâm’un farzları ve vâcibleri çokdur. Farzlarından birini inkâr yâ şek iden kâfir olur ve vâciblerden birini inkâr iden yâ şek iden fâsık ve mübtedi‘ [:bid‘atçı] olur. İslâm’un binâsı ve rükni ve kavî/muhkem aslı beşdür.

---

125 Kabir Hayatı: Ölümle başlayıp yeniden diriltilmeye (ba‘s) kadar sürecek olan ara dönem, dünya ile âhiret arasındaki âlem. Kısacası ölümle mahşerdeki diriliş arasında insanların yaşayacağı berzah hayatı. İslâm inancına göre ölen kişi, nerede ve hangi durumda bulunursa bulunsun kabir ve berzah âlemi safhasından geçer. Ölü, kabre konulup mezar üzerindeki insanların çekilmeye başladığı bir sırada Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından sorguya çekilir ve özellikle son peygamber Hz. Muhammed hakkındaki fikri sorulur. Mü’min olan kimse onu Allah’ın kulu ve elçisi olarak benimsediğini beyan eder; kâfir ise, “Bilmiyorum, ben de çevremdeki insanların kanaatini paylaştım” diye cevap verir (Buhârî, “Cenâ’iz”, 67, 86; Müslim, “Cennet”, 70-72). Kabir azabının kâfirler ve günahı çok olan mü’minler için kıyamete kadar devam edeceği günahı az olan mü’minler içinse geçici olacağı kabul edilir. Ayrıca kabir suali ve azabıyla ilgili hadislerin hemen hepsinde sorulara cevap veren mü’minlerin kabirlerinin genişletilip aydınlatılacağı, cennet bahçelerinden bir bahçe haline getirileceği ve mü’mine sabah akşam cennetteki yerinin gösterileceği bildirilmiştir (bk. Müslim, “Cennet”, 65-66). (Süleyman Toprak, “Kabir”, *DİA*, C.24, s. 37-38).

126 Münker ve Nekir: Ölümden sonra insanları sorguya çekeceği belirtilen iki melek.

127 Şefâ‘at: Âhirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin müminlerin bağışlanması ve mertebelerinin yükselmesi için Allah katında yalvarmaları, niyazda bulunmaları. Bazı âyetlerde kıyamet günü şefaatin ancak Allah’ın izni ve rızasıyla gerçekleşeceği beyan edilmektedir (bk. el-Bakara 2/48, 255; el-En‘âm 6/51). Hadislerde de başta Resûlullah olmak üzere bütün peygamberlerin, meleklerin ve sâlih kulların büyük günah işleyen müminlere şefaat edeceği bildirilmiştir (Buhârî, “Tevhîd”, 24; Müslim, “Îmân”, 302). (Yusuf Şevki Yavuz, “Şefaat”, *DİA*, C. 38, s. 412-415).

128 Havz-ı Resûlullah: Âhirette Hz. Muhammed’in ümmetiyle yanında buluşacağı bildirilen havuz. Kıyamet gününde her peygamberin bir havuzu olacaktır. Hz. Peygamber kıyamet günü ümmetine içmeleri için havz-ı kevser diye isimlendirilen havuzunun tatlı ve berrak suyundan verecektir. “Hadislerde havzın suyunun sütten (bazı rivayetlerde gümüşten veya kardan; bk. Müslim, “Fezâ’il”, 27) beyaz, kardan soğuk, köpükten (veya kaymaktan) yumuşak, kokusunun miskten güzel, altın ve gümüşten olan bardak sayısının ise gökteki yıldızlar kadar olduğu, altın ve gümüşten kanalları bulunduğu, su yollarında inciler olduğu, türlü türlü meyveleri olan altın dallı ağacının bulunduğu ve suyundan içenin ebedî olarak susamayacağı, yüzünün ebediyen kararmayacağı şeklinde rivayetler yer almaktadır” (Mustafa Ertürk, “Havz-ı Kevser”, *DİA*, C. 16, s. 546-549).

129 Müsned, III, 134, 135, 136.

130 Müstelzim: Gerektiren, bâis, müeddî, sebep.

[1- Kelime-i Şehâdet]

Evvelkisi Şehâdet kelimesidür. Îmânun sıhhatinde ve kalbindeki tasdîka burhân ve hüccet olur. Zîrâ lisânında ikrâr, kalbinde olan tasdîka tercümân ve 'alâmet [ve] nişândur. Ma'nâsı[131] أَشْـهَدُ أَنْ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللهُ [12[a]] Ben şehâdet iderin ma'bûd-ı bi'l-hak, 'ibâdete lâyık ve müstahak yokdur; ancak Allâhu Zü'l-celâl vardur. وَأَشْـهَدُ أَنَّ مُحَمَّـدًا عَبْـدُهُ وَرَسُـولُهُ Ve dahi şehâdet iderin Muhammed 'aleyhi's-selâm Allâh'un hâs kulı ve hak resûli ve cümle mahlûkâtun efdali ve eşrefidür. Ve Kitâb Kur'ân'dur, cümle kitâblarun efdalidür ve ümmeti cemî' ümmetün ekremi ve eşrefidür. Şerî'ati cümle şerî'atlerün ehaffi [:en hafifi] ve eshelidür [:en kolayıdır]. Ve hükmi kıyâmete dek bâkīdür, gayrı şerî'at gelmez. Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm gökden inüp Kur'ân'dan mes'ele ictihâd idüp anun ile 'amel eylese gerekdür.[132]

[2- Namâz]

İkinci binâsı namâzdur. Dînün direği ve küfr ile îmânun farkcısı olmağla Resûl 'aleyhi's-selâm 'özrsüz inkâr idüp terk idenlere *"kâfir"* deyü buyurdı[133] ve *"yedi yaşında sığâra emr idün ve on yaşında iken kılmazlar ise urun"* deyü buyurdı.[134]

[3- Zekât]

Üçünci binâsı [zengin olup] nisâb[miktarı mal]a mâlik olanlar [12[b]] her yılda bir kerre zekât virmekdür. Zekât İslâm'un köprüsidür, nâr-ı cahîmi söyündürür [:söndürür], rûz-i cezâda hisâbı tahfîf [:hafifletir] ve mîzânı sakīl ider [:ağırlaştırır]. Ve sırât[135] üzerinde nûr ve zünûb/me'âsînün[136] gâsilidür [:günahları yıkayıcıdır]. Göre[137] [:baksana!] âyât-ı kesîrede namâza mukârin

---

131 Eşhedü en lâ ilâhe illallah.

132 Nüzûl-i Îsâ: Klasik kelâm kitaplarında Hz. Îsâ'nın kıyamet alâmetlerinden biri olarak âhir zamanda dünyaya geleceği, bazı icraatlarda bulunduktan sonra herkesle birlikte öleceği kaydedilmiştir. Taberî, İbn Kesîr, Keşmîrî ve M. Zâhid Kevserî gibi âlimler nüzûl-i Îsâ'ya dair rivayetlerin mütevâtir olduğunu söylemiştir. Buna karşılık M. Reşîd Rızâ ve Abdülkerîm el-Hatîb gibi bazı son dönem âlimleri bu görüşü reddetmişlerdir. (İlyas Çelebi, "Îsâ", *DİA*, C. 22, s. 472).

133 İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 323; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* VI, 132; Burhânî, *Muhît*, V,142.

134 Müsned, II, 180, 187; Ebû Dâvud, "Salât", 26.

135 Sırât: Cehennem üzerine kurulmuş olup müminlerin rahatlıkla geçebileceği, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceği köprü.

136 Zenb (ç.zünûb): günah. Ma'siyye (ç. me'âsî) Günah.

137 Göre: Gör, bak, görüver, baksana!

﴿وَأَقِيمُواْ الصَّلَاةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ﴾[138] ile zikr olundı. İkisi ma'an [:birlikte] olıcak namâzı göklere mahalline ref' ider. Virmedikçe namâz mahalline irmez.[139] İmdi 'özrsüz târiki 'âsî, münkiri kâfir olur; el-'iyâzü billâhi min zâlik.[140] Virmeyenlerin [vermedikleri bu zekât mallarını] âhirette kızdurup alnına ve yanına ve arkasına urduklarına bu âyet-i şerîfe şâhid ve burhândur: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (٣٤) يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ﴾[141]

[4- Oruç]

Dördünci binâsı şehr-i Ramazân'un savmıdur. [13ª] Mü'minlere nûr ve münâfıklar anunla mağmûmdur.[142] Allâhu Zü'l-celâl'ün 'azâbına kalkan ve nısf-ı îmân ve ecri bi-gayri hisâbdur. Bu şehr-i mübârekün evveli rahmân ve ortası gufrân ve âhiri itkun-mine'n-nâr'dur.[143] 'Özrsüz târiki 'âsî ve münkiri kâfirdür; ne'ûzü billâhi te'âlâ. İmdi namâz gibi ma'sûmlara i'tiyâd hâsıl olmak içün tutmağa emr ideler. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾[144]

[5- Hac]

Beşinci binâsı, ganî olup Mekke-i Mükerreme'ye varup gelmeğe kudreti olanlar hac itmekdür. Allâhu sübhânehû ve Te'âlâ toprak cinsinden en evvel halk ettiği mekândur. Yevm-i cezâda ziyâret idenleri şefâ'at idicidür. Bir kimse sünnet üzre hacc-ı mebrûr [:makbul bir hac] itse anasından doğmuş

---

138 *"Namaz kılın ve zekâtı verin"* (el-Bakara 2/34,83,110)

139 Bazı hadislerde orucun kabul edilip göklerdeki mahalline ulaşmasının zekâtu'l-fıtrın verilmesine bağlı olduğu bildirilmiştir.(Süyûtî, el-Câmi'u's-Sagīr, I, 192). Bazı fıkıh bilginleri bu rivayetleri dikkate alarak zekâtü'l-fıtrın yani fitrenin bayram namazından önce verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bir hadiste "Kim namazını kılar, zekâtını vermezse, onun namazı yoktur." denmiştir. (Zeyla'î, *Nasbu'r-Râye,* Beyrût 1997, IV, 410; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî el-Heysemî (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-Zevâid*, Beyrut 1992, III, 89).

140 el-'İyâzü billâhi min zâlik: Bundan Allah'a sığınırız.

141 *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!. (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki) işte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!"* (et-Tevbe 9/34-35).

142 Mağmûm: Bulutla örtülü yeni ay. Gamlı adam.

143 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sagīr*, Beyrut, 1995, III, 111.

144 *"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrâk edenler onda oruç tutsun"* (el-Bakara 2/185).

gibidür,[145] cümle günâhı gider. [13b] ‘özrsüz terk idenler ‘âsî, münkirleri kâfir olur. Bir kimsenün üzerine farz olup gitmese Resûlullâh ‘aleyhi’s-selâm buyurdı: “G*erek Yahûdî, gerek Nasrânî ölsün”* dimişdür.[146] ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾[147] Bu dört erkânın dahi her birinün farzları ve vâcibleri ve sünnetleri vardur. Bâblarında ve mahallerinde zikr olunur.

145 Bk. Buhârî, “Hac”, 4.

146 Tirmizî, “Hac” 3; bk. [Makâlât, vr. 175a].

147 *“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir”* (Âl-i İmrân 3/97).

[İKİNCİ MAKÂLE]
[TAHÂRET]

el-Makâletü's-sâniye fi't-tahâre: Tahâret diyü lugatta nezâfete ya'nî pâklığa dirler. Şer'de; "A'zâ-yı mahsûsayı sıfat-ı mahsûsa ile yumağa"[148] dirler.

[Sular]

İmdi evvelâ suları beyân idelüm. Ma'lûm olsun ki sular iki nev'dür. Evvelkisi mâ-i mutlak, ikincisi mâ-i mukayyeddür.

Mâ-i mutlak şol sudur ki anı gören kimse hiç tefekkür itmeyüp "sudur" deyü hükm ide, "fülân suyıdur" [14[a]] dimeye; semâdan nâzil olan yağmur ve kar ve dolu suyı gibi ve arzdan çıkan bınarlar ve ırmaklar ve göller ve kuyular ve çeşmeler ve deryâlar suyı gibi. Bu zikr olınan suların küllîsiyle âbdest almak ve gusl itmek ve eşyâlar yumak [:yıkamak] ve içmek ve ta'âm bişürmek bi'l-ittifâk câ'izdür, gerek yerinde ve gerek yerinden ayrılup âhar şey içinde olsun; meğer necâset isâbet idüp [:bulaşıp] levnini [:rengini] yâ rîhini [:kokusunu] yâ lezzetini bozup mütegayyir itmiş ola. Ol vakit [su] murdâr [:pis] olur, gayrı [:artık] [suyun] isti'mâli [:kullanılması] câ'iz olmaz.

---

148 Tahâret fıkıhta belli azaları belli usul dahilinde yıkamaktan ibarettir.
الطَّهَارَةُ فِي اللُّغَةِ : النَّظَافَةُ . وَفِي الشَّرْعِ : عِبَارَةٌ عَنْ غَسْلِ أَعْضَاءٍ مَخْصُوصَةٍ بِصِفَةٍ مَخْصُوصَةٍ (Seyyid Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, Beyrut ty. s.142).
Fıkıhta, abdeste "tahâret-i suğrâ" (küçük temizlik), gusüle ise "tahâret-i kübrâ" (büyük temizlik) denir. Yukarıdaki tanım tahâretin en dar tanımı olup abdesti ifade eder. En geniş anlamda "tahâret" terimi ise hem hakikî pisliklerden (necâset) hem de hükmî kirlilik halinden (hades) temizlenmeyi kapsar. Buna göre tahâret iki çeşittir: 1.Abdestsizlik, cünüplük, hayız (aybaşı) ve nifas (loğusalık) hallerinde meydana geldiği var sayılan hükmî pisliklerin temizlenmesi. Buna "hadesten tahâret" veya "tahâret-i hükmiyye" denir. Hadesten temizlenmenin aracı sudur. Suyun bulunmaması veya kullanma imkânı olmaması halinde, temizlenme aracı topraktır. Toprakla veya toprak cinsinden bir madde ile usulüne uygun olarak yapılan temizliğe teyemmüm denir. Teyemmüm hem abdestin hem de gusülün yerini tutan bir temizleme yoludur. İslâm'da "hükmî temizlik" (abdest, gusül ve teyemmüm), namaz, tilâvet ve şükür secdesi, tavaf gibi ibâdetlerin sahih olmasının ön şartıdır. Cünüp olan veya hayız ve nifas kanları kesilen yükümlünün gusül yapması farzdır. 2. Beden, elbise ve namaz kılınacak yerdeki maddî pisliklerin temizlenmesi. Buna "necâsetten tahâret" veya "tahâret-i hakîkiyye" veyahut "tahâret-i 'ayniyye" denir. İslâm'da temizliğe büyük önem verilmiş, fıkıh ve ilmihâl kitaplarının tahâret bölümünde öncelikli olarak hükmî ve hakikî temizlikte kullanılabilecek suların nitelik ve şartları ile dinen pis sayılan maddeler (necis) ve bunların temizlenmesi usulleri gibi konular nasların ışığı altında ve insanların tecrübeleri de dikkate alınarak ayrıntılarıyla incelenmiştir.

Ammâ **mâ-i mukayyed** şol sudur ki sıkılmak ve ‘ilâc[149] ile çıkmış ola yâhûd isti‘mâl olunmuş ola;[150] çiçek ve gül suyı ve ağaçlardan çıkan su ve asmalardan akan su ve meyvelerden ve hiyâr ve kabak ve kavun ve karpuz ve peynir suları gibi ve cemî‘ şerbetler ve şîra ve sirke ve zerdecâv[151] ve üşnân[152] suları gibi. Bu zikr olınan suların her birisiyle ancak [14[b]] necâset-i hakīkiyye yumak câ’iz-dür, ammâ âbdest almak ve gusl itmek câ’iz değildür.

[**İstincâ**]

Ma‘lûm olsun ki istincâ beş nev‘dür:[153] Farz ve vâcib ve sünnet ve fazîlet ve bid‘at.[154] Fe’l-farîza farz olan istincâ oldur ki hal-i cenâbetde ve hâl-i hayzda ve eyyâm-ı nüfesâda necâset olsun, gerek olmasın farzdur. Ve dahi mak‘adda [:oturak yeri, kıç] dirhem[155] mikdârından ziyâde necâset ola, yine

---

149 İlâc: 1. Devâ 2. Bir iş için çalışmak, organlarla bir iş yapmak. 3. Hastayı tedavi etmek. 4. Çare.

150 Mukayyed su, meyve ve bitkilerden mesela sıkılma veya imbikten çekme yolu ile elde edilir veya budanmış asmada olduğu gibi kendinden hâsıl olur.

151 Zerdecâv: Zerdeçal, sarı boya elde edilen bitki.

152 Üşnân: Türkçede sabunotu olarak bilinen tuzlu topraklarda yetişen bir bitki.

153 İstincâ: İstincâ sözlükte “bir şeyden kurtulmaya, vücuttan çıkan pisliği temizlemeye çalışmak” anlamındadır. Fıkıh terimi olarak istincâ, dışkı, idrar, meni, kan gibi pisliklerin çıktıkları mahallerin temizlenmesini (tahâretlenme) ifade eder. Bu tür temizlik işlemi günlük yaşantının bir parçasını oluşturduğu için, gerek ferdin sağlığı ve beşerî ilişkileri gerekse ibâdet hayatı bakımından büyük bir öneme sahiptir. Aslolan bu temizliğin su ile yapılmasıdır. Ancak her zaman ve her yerde özellikle de yerleşim birimlerinin dışında su bulma imkânı olmayabilir. Bu yüzden, fıkıh bilginleri, gerek Hz. Peygamber’in konuya ilişkin uyarılarını, gerekse İslâm’ın genel ilkelerini dikkate alarak, su dışında istincâda kullanılabilecek maddeleri tesbit etmeye çalışmışlardır. Ayrıca istincâ âdâbı üzerinde de genişçe durmuşlardır. Özetlemek gerekirse, fıkıh bilginleri öncelikle temizliğe elverişli su, taş gibi maddelerin istincâda kullanılabileceğini, buna mukabil ekonomik değeri olup israf olacağı için bez, kıymetli taş, pamuk gibi maddelerin, eğitim ve ilim aracı olduğu için kağıdın, sağlığa zararlı olduğu için kemik, tezek, kireç, kömür gibi maddelerin, diğer yandan insan ve canlıların haklarına saygısızlık olacağı için yiyecek maddelerinin istincâda kullanılamayacağını ifade etmişlerdir. Fıkıh bilginleri, eğitim ve ilim aracı olduğu için kağıdın bu maksatla kullanılmasını doğru bulmamış iseler de günümüzde iki kağıt türü birbirinden ayrıldığı ve kağıdın imal ve temini kolaylaştığı için özel olarak üretilen tuvalet kağıdının da belirli kurallar dahilinde temizlik aracı olarak kullanılmasının bir sakınca teşkil etmeyeceği söylenebilir. Büyük veya küçük abdest kapalı, gizli, tenhâ bir yerde yapılmalı, avret mahalleri insanlara açık tutulup gösterilmemeli, temizlik sol elle yapılmalı, istincâdan sonra eller mümkünse sabunlu su ile yıkanmalı, suyun ve diğer temizlik araçlarının kullanılmasında israftan kaçınılmalı, fakat temizliğin titizlikle yapılmasından da ödün verilmemelidir.

154 *Nutef*, I, 25; *İhtiyâr*, I, 39.

155 Dirhem: Bir ağırlık ölçüsü. Son dönem araştırmacılara göre 1 şer‘î dirhem 2.975 gramdır. Bu ilmihâl kitabının necâset bölümünde sıvı necâsette bir filori büyüklüğünden az bir alana yayılan necâsetin namazın sıhhatine engel olmadığı belirtilmiştir. Fıkıh ve ilmihâl

farzdur. Ziyâde olmayup ancak dirhem mikdârı olursa vâcibdür. Dirhem mikdârından az olursa sünnetdür. Tebevvül[156] idüp ancak önini yumak müstehab, tebbevvül ve tegavvut[157] itmeyüp yillenmiş olsa istincâ itmek bid'at; meğer mak'adı yaş iken yellenürse câ'izdür. İstincâda sünnet olan taş ile itmekdür. Ba'dehû su ile itmek müstehabdur. Sûret-i istincâ; sünnet olan budur ki eyyâm-ı şitâda ya'nî kış günlerinde helâya [:ayakyolu] duhûl murâd iden kimse eliyle üç taş alup ba'de kazâ'i'l-hâcet[158] [15[a]] evvel öninden yana çeke, yine bir taş ile dahi ardına çeke ve bir taş ile dahi yine önüne çeke, pâk olınca[ya dek]. Eğer eyyâm-ı sayfda ya'nî yaz günlerinde ise evvel ardına, andan önine ve yine ardına çeke. Ammâ hâtûnlar kış ve yazda evvel ardına çeke, andan sonra su ile tahâret ide.

İstincâ beş nesne ile câ'izdür: Evvelki taş, ikinci kesek ve üçünci üç avuç toprak, dördünci panbuk ve ağaç, beşinci su ile. Lâkin istincâda bir mesnûn 'aded yokdur; tâ pâk olınca[ya dek], râyihası gidince [ye dek] itmek gerekdür. Ve altı nesne ile istincâ itmek mekrûhdur. Evvelki kemik, ikinci kömür, üçünci at ve katır ve himâr ve deve tersiyledür, dördünci kireç ile, beşinci desti ve çanak parçalarıyla, altıncı sağ eliyle istincâ itmek mekrûhdur ve dahi otluk ile ve âhar kimsenün şeyiyle ve kamış ile silinmek. Ve dahi tebbevvül itdükden sağ eline [15[b]] bir taş alup ve sol eline zekerin alup dahi taşa süre, taşı zekerine sürmeye yâhûd zekerini dîvâra süre, ammâ âharın dîvârına sürmeye. Ve dahi hâcet mikdârından ziyâde 'avret[159] yerini açmaya ve kıbleye yönüni ve arkasını dönmeye. Eğer sahrâda olursa aya ve güne ve rîha [:rüzgar] karşu oturmaya ve meyveler ve gölgeli ağaç altına oturmaya ve yollar kenarına ve ortasına ve ekinlik ve yeşillik içine ve mescidler yanına

---

kitaplarında tahâret bahsinde necâset, "hafif necâset" ve "ağır necâset (galîz)" şeklinde ikiye ayrılır. Bu ayrım namaz ibâdetinin sıhhatine engel olup olmaması yönündendir. Bu bahiste namazın sıhhatine engel olan necâset miktarının tesbitinde ağırlığı bir miskâle eşit olan büyük dirhem ölçü alınmıştır. (ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-Hakâik*, I, 73). 1 Miskâl 4.25 gramdır. Ağır necâset, eğer katı ise bir miskâl, sıvı ise el ayasını (avuç içini) kapsayacak miktarı vücut, elbise veya namaz kılınacak yerde bulunursa namaza engel olur. Hafif necâsetin ise, bir uzvun veya onu örten elbisenin dörtte birinden az miktarına bulaşmış olması, namazın sıhhatine engel olmaz. Temiz olmayan bir maddenin müsamaha sınırını aşmayan miktarı ile namaz kılmak mekruh olarak karşılandığından, namaza başlamadan önce her türlü kir ve pis maddeleri temizlemek gerekir. (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 54-55).

156 Tebevvül: İdrar etme, bevl etme.

157 Tegavvut: Büyük abdest bozma.

158 Kazâi'l-hâcet: Abdest bozma. İhtiyacı giderme.

159 Avret: 1. İnsan vücudunda örtülmesi gereken, görünmesi haram olan yer. 2. Avrat, kadın, karı.

oturmaya; meğer on arşından ırak ola.[160] Bir kimsenün kapusı önüne ve mekâbir arasına oturmaya ve ayak üzre tebevvül itmeye ve helâda söylemeye. İstincâ iderken *"Yâ Rabbi! Fercümi harâmdan hıfz eyle"* diye, gayrı [:başka] söylemeye. Ve dahi istincâdan sonra elini dîvâra süre, râyiha gide. Ve sâ'im olan kimse istincâ iderken mak'adını boş koyuvirmeye, bir mikdâr sıka; tâ ki su içeriye neşf[161] itmeyüp savmına zarar virmeye. [16[a]]

[Abdest]

[Abdestin Nevileri: Farz, Vâcip ve Sünnet]

Ma'lûm olsun ki âbdest almak üç nev' üzerinedür: Evvelki farzdur, ikinci vâcibdür, üçünci sünnetdür.

Farz olan [abdest]: Namâz kılmak içün her kankı namâz olursa olsun farz namâzlar ve vâcib namâzlar ve sünnet ve nâfîle namâzlar, cenâze namâzı ve tilâvet secdesi ve mushafa yapışmak içün âbdest almak farzdur.

Ve vâcib olan [abdest]: Mekke-i Mükerreme şerrefehallâhu Te'âlâ'yı tavâf itmek içün ve mescide duhûl itmek içün alınan âbdest vâcibdür.

Ve sünnet olan âbdest: Namâz kıldığı âbdest ile bir namâz dahi kılmayup anun üzerine tekrâren âbdest dahi almak ve her kaçan [:ne zaman] âbdest bozuldukda âbdestli oturmak içün âbdest almak, gıybet söyledükden sonra âbdest almak, şi'r itmiş olsa ve kahkaha ile namâzdan gayrı yerde gülmiş olsa ve meyyit yumak içün alınan âbdestler sünnetdür dimişler.

[Abdestin Meşrûiyeti]

Âbdestün vücûbiyyeti ve âyetün nüzûli hicretden sonradur. [16[b]] Lâkin Mekke-i Mükerreme'de ta'lîm olınup Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm Leyle-i Mi'râc'da bildürüp Medîne-i Münevvere'ye hicret idince[ye kadar] mendûb, ba'dehû ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ﴾[162] Allâh şerî'atiyle farziyyeti sâbit olmışdur.[163] Al-

160 Arşın: Bir mimar arşını 76 santimetredir. 10 arşın yaklaşık 7.6 metre.

161 Neşf/neşef: Su içeri girmek.

162 *"Ey îmân edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topulara kadar ayaklarınızı yıkayın"* (el-Mâide 5/6).

163 Bu âyet, Medine'de 6. yılda (627), Benî Mustalik Gazvesi'nde nâzil olmuştur. Asker bu gazvede geceleyin susuz bir yerde kalmış ve abdest almak mümkün olmamıştır. Bu âyet ile, bu gibi durumlarda abdest yerine geçmek üzere teyemmüm meşrû kılınmıştır. Bu

lâhu a'lem. Kezâ fi'l-*Mevâhib*.[164]

[Abdestin Farzları]

Âbdestün farzları dörtdür:

Evvelki yüzini yumakdur bir kerre. Yüz deyü saç bitdüği yerden çene altına varıncadur. Ve eni bir kulağın yumuşağından birine varıncadur sakalı olmayanlara, -[sakalı] olanlar içün yüzün eni sakal bitdüği yerdendür- açıklarını yumak farzdur, sakal bitdükden sonra yumak sâkıt olur; meğer seyrek olup kılları az ola, ol vakitde yine farzdur.

İkinci: Ellerini dirsekleri ile ma'an [:birlikte] bir kerre yumakdur.

Üçünci: Başun dörtde birini mesh itmekdür bir kerre.

Dördünci: Ayaklarını topukları ile ma'an [:birlikte] bir kerre yumakdur.

Bu dahi [17[a]] ma'lûm olsun ki "yumak" deyü "'*uzvınun her birisi üzerine suyı akıtmağa*" dirler. Şöyle ki; darı kadar yer üzerine [su] akmasa ol âbdest câ'iz değildür. "Mesh" deyü "*ıslanmış elini mesh idecek 'uzvun üzerine koyup sürmekdür.*" Lâkin başına bütün mesh itmek sünnetdür. Târiki âsim ya'nî günâh itmiş olur dirler ve 'amel idenlere ecr ü sevâb çok olur, dimişler. Gayrı [:başka] sünnetler gibi değildür, gaflet olunmaya. İmdi bu dört farzlardan biri terk olunsa yâhûd eczâsından bir cüz'ine su isâbet itmeyüp [:ulaşmayıp, değmeyip] ıslanmasa namâz câ'iz olmaz, zîrâ âbdest almış olmaz.

Abdestin Sünnetleri:

Ellerini bileklerine dek yumak ile bed' [:başlama] itmekdür ve besmele itmekdür ibtidâ. Ve ağzını yumak ve burnını yumak ve ağzında suyı tahrîk itmek ve bu iki 'uzvda mübâlağa itmek sâ'im değil ise. Ve yüzinün yumuşağına varınca suyı çekmek. Ve ibtidâsında niyyet etmek ve evvelen ellerini, ba'dehû ağzını, ba'dehû [17[b]] burnını, ba'dehû yüzini, ba'dehû kollarını ve sâ'ir a'zâla-

---

âyet, "teyemmüm âyeti" olarak adlandırılmışsa da burada abdestin farzları da açıklanmıştır. Abdestin bu âyetle farz kılındığı, daha önceleri ise namaz için abdest almanın mendub olduğu yolundaki münferit görüşler bir yana, bütün müslüman âlimler abdestin Cebrâil'in öğretmesiyle Mekke'de namazla birlikte farz kılındığını söylemişlerdir. Bu âyet ile, önceden hükmü bilinen "abdest" ve "gusül"ün sebepleri ve yapılış şekilleri toplu olarak açıklanmış ve tereddüde yer bırakmayacak bir şekilde bazı ibâdetlerin ön şartı olduğu teyit edilmiştir. Ayrıca, sebebi ne olursa olsun teyemmümün hem abdest hem de gusül yerine geçeceği bildirilmiştir. (Bk. İbn Âbidîn, I, 90).

164 Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517), *Mevâhib.*

rında dahi tertîb üzre itmek ve her ‘uzvını üçer kerre yumak ve meshi bir kerre itmek. Lâkin su ‘azîz olan yerde yâhûd bir hâcet içün olursa ya‘nî üç kerre yumağı terk idüp bir kerre farz ile iktifâ itmek, hâcet ‘indinde câ’iz nesne lâzım gelmez. Meselâ âbdeste şürû‘ idicek, ikâmet olsa cemâ‘ate yetişmek içün terk olunsa câ’izdür, dimişler. Ve ellerinün ve ayaklarınun parmaklarını hilâllemek, eğer seyrek olursa. Ammâ sık olıcak vâcibdür. Ve üç kerre yüzini yuduktan sonra sakalınun altından parmakları ile sakalını hilâllemek, başınun cümlesine bir kerre mesh itmek ve sağ cânibinden başlamak ve bir ‘uzvı yaş iken bir ‘uzvını dahi yumak, muvâlât itmek [:yıkama ve mesh işini ara vermeden peşpeşe yapmak] ve başından artan su ile kulağına mesh itmek ve üç parmağın arkasıyla boynına mesh etmek ve misvâk isti‘mâl itmek ve dünyâ [18[a]] kelâmı söylemeyüp âbdest almak ve her ‘uzvını yurken ed‘iye-i me’sûre[165] okumak.

---

165 Ed‘iye (t. dua): Dualar. Me’sûr : Nakledilmiş. Ed‘iye-i me’sûre: Peygamber (s.a.s.) ve Sahâbeden nakledilmiş dualar.
فَيَقُولُ بَعْدَ التَّسْمِيَةِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَالْإِسْلَامَ نُورًاوعِنْدَ الْمَضْمَضَةِ : اللَّهُمَّ اسْقِنِي مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ كَأْسًا لَا ظَمَأَ بَعْدَهُ ابدا، وَعِنْدَ الِاسْتِنْشَاقِ: اللَّهُمَّ أَرِحْنِي رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَلَا تُرِحْنِي رَائِحَةَ النَّارِ ، وَعِنْدَ غَسْلِ الْوَجْهِ: اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ، وَعِنْدَ غَسْلِ يَدِهِ الْيُمْنَى : اللَّهُمَّ أَعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَحَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا ، وَعِنْدَ غَسْلِ الْيُسْرَى : اللَّهُمَّ لَا تُعْطِنِي كِتَابِي بِشِمَالِي ، وَلَا تُحَاسِبْنِي حِسَابًا عَسِيرًا وَعِنْدَ مَسْحِ رَأْسِهِ : اللَّهُمَّ أَظِلَّنِي تَحْتَ عَرْشِك يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّ عَرْشِك ، وَعِنْدَ مَسْحِ أُذُنَيْهِ : اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ، وَعِنْدَ مَسْحِ عُنُقِهِ : اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنْ النَّارِ ، وَعِنْدَ غَسْلِ رِجْلِهِ الْيُمْنَى : اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمِي عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ الْأَقْدَامُ ، وَعِنْدَ غَسْلِ رِجْلِهِ الْيُسْرَى : اللَّهُمَّ اجْعَلْ ذَنْبِي مَغْفُورًا وَسَعْيِي مَشْكُورًا ، وَتِجَارَتِي لَنْ تَبُورَ ثُمَّ يَقُولُ حِينَ يَفْرُغُ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنْ الْمُتَطَهِّرِينَ
Abdeste her bir organ yıkanırken veya meshedilirken ona uygun olan ve çoğunlukla bir âyet veya bir hadis metni olan bir dua okunur. Bu dualar okunmasa da abdest tamam olur. Yukardaki Arapça metnin büyük bir kısmının tercümesi: Abdeste başlarken niyet edilir, “eûzu besmele” çekilir, *“Suyu temiz ve temizleyici ve İslâm’ı insanlar için nur kılan Allah’a hamd olsun”* şeklinde bir dua okunurken eller bileklere kadar yıkanır. Ağız yıkanırken, *“Allahım! Bana resûlünün Kevser havuzundan bir daha sonsuza kadar susamayacağım bir bardak su ihsan buyur”*, burna su alırken, *“Allahım! Bana cennetin kokusunu koklat, cehennemin kokusunu koklatma*”, yüz yıkanırken: *“Allahım! Bazı yüzlerin ağaracağı ve bazı yüzlerin de kararacağı kıyâmet gününde benim yüzümü ağart”*, sağ kol yıkanırken: *“Allahım! Âhirette amel defterimi sağ elime ver ve hesabımı kolaylaştır*”, sol kol yıkanırken: *“Allahım! Amel defterimi sol elime verme ve hesap vermemi zorlaştırma”*, baş meshedilirken, *“Allahım! Senin arşının gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı günde beni arşının gölgesinde gölgelendir”*, kulaklar meshedilirken, *“Allahım! Beni hak sözü dinleyip de en güzeline uyan kimselerden kıl”* boyun meshedilirken: *“Allahım! Benim vücudumu cehennemden azat et”*, sağ ayak yıkanırken: *“Allahım!, Bazı ayakların kayacağı günde ayağımı Sırât köprüsünde sabit kıl”*, sol ayak yıkanırken: *“Allahım! Bazı ayakların kayacağı gün ayağımı Sırât köprüsünden kaydırma”* şeklinde dualar veya başka dualar okunur. Abdestten sonra kelime-i şehâdeti ve bunun akebinde de Kadir sûresini okumak ve oruçlu olmayan kimse için kıbleye yönelerek bir miktar su içip, “*Allahım! Beni (günahlarından) çokca tövbe edenlerden ve (maddî ve mânevî kirlerden arınıp) temizlenenlerden eyle. Rabbim! Senden affını ve tövbelerimin kabulünü dilerim”* şeklinde bir dua okumak abdestin âdâbındandır.

Bu zikr olınan sünnetlerden birini kasden yâ ihmâlen terk itmek mekrûhdur; meğer unudup itmeye.

Abdestin Müstehapları:

Vaktinden öndin [:önce] âbdest alup hâzır olmak ve yüzini kıbleye virmek, ağzına ve burnına sağ eli ile su virmek ve sol eli ile sümkürmek ve hâtemini [:yüzüğünü] parmağından tahrîk itmek eğer bol ise, sık olursa vâcibdür dimişler ve âbdest suyını kendüsi koyup âhara emr itmemek ve sebbâbe parmaklarınun [:şehâdet parmağı] ucını kulaklarına sokmak, âbdest âhir oldukda ayak üzre durup suyından içmek, sâ'im değil ise, ibriği ba'de'l-vudû' doldurmak ve salavât-ı şerîfe getürmek[166] ve nefsine hayr du'â itmek ve sûre-i *"innâ enzelnâ"*yı [:Kadr sûresi] okumak[167] ve tahiyyetü'l-vudû' iki rek'at kılmak,[168] vakti mekrûh değil ise.

[Abdestin Mekrûhları]

Âbdestün menhîleri ve mekrûhları: Menhî ana [18[b]] dirler ki anı işlemekden şer'-i şerîf men' itmiş ola ve mekrûh ana dirler ki sünnetin muhâlifi ola. Mekrûh dahi iki nev'dür; birisi **kerâhet-i tahrîmî**dür ki anı terk itmek vâcibdür, işleyen kimesne 'itâba ya'nî âzâra [:kınanmaya] da müstahik olur ve dahi hırmân-ı şefâ'atdür [:şefâatten mahrum olmadır]. İkinci **kerâhet-i tenzîhîdür**, anun terki fi'linden evlâ olur. Âbdest almağa âhardan yardım taleb itmek, bilâ-'özr a'zâlarını üçerden artık yumak, a'zâların haddini geçmek, kollarını koltuklarına ve ayaklarını dizlerine varınca yumak, suyı yüzine pek urmak ve yüzini yurken avucı içindeki suya üfürmek ve gözünün kapaklarını ve dudaklarını pek yumamak ve günde ılınmış su ile âbdest almak ve mazmazayı ve istinşâkı bilâ-'özr terk itmek ve sağ eli ile sümkürmek ve sol eli ile mazmaza ve istinşâk itmek ve misvâkı terk itmek ve başına [19[a]] tekrâr su alup üç kerre mesh itmek, esnâ-i vudû'da dünyâ kelâmı söylemek ve bakır ve tunç 'ibrîkden âbdest almak ve a'zâlarını üçerden eksik yumak ve bir yerde söykenüp [:yaslanıp] misvâk isti'mâl itmek ve doğan kuşınun ve yılan ve 'akreb ve keler ve kedi ve fare artıkları ile âbdest almak ve burnında [:gagasında] necâset olmayan tavuk artığı ile [abdest] almak ve helâda ve istincâ itdüği mekânda âbdest almak ve istincâda isti'mâl itdüği bez ile silinmek.

---

166 Salavât (t.salât)= Selât ü selâm: Hz. Peygamber'e bağlılığını bildirme, ona selâmlama, dua etme.

167 Kadir sûresi: ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (١) وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ (٢) لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ (٣) تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ (٤) سَلامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾

168 Tahiyyetü'l-vudû' = Şükrü'l-vudû': Abdest aldıktan sonra kılınan iki rek'at nâfile namaz.

[Abdesti Bozan Şeyler]

Âbdesti nakz ya'nî bozan şeyler ondur:

Evvelki önden çıkan bevl ve *sarı su* ve koyu su ve taş ve ağaç ve kan ve irin ve kurt, ve'l-hâsıl rîhden gayrı ne çıkarsa bozar. Lâkin rîhde [:yel, gaz] ihtilâf vardur; esahh [:en sahih] bozılmakdur.

İkinci artdan [arkadan] çıkan necâset ve kan ve irin ve kurt ve yılan ve 'akreb ve taş ve ağaç ve rîh, ve'l-hâsıl her ne çıkarsa eğer az ve eğer çok [19[b]] cümlesi bozar.

Üçünci bedenden çıkup vudû'da ve guslde yuması lâzım olan mekâna isâbet iden [:değen] kan ve irin, sarı su ve beyâz su, cümlesi bozar.

Dördünci ağız dolusı kusmak; gerek ta'âm, gerek su, gerek irin. Ammâ balgam bozmaz. Dahi şol kan tükrükde tükrüğe müsâvî yâhûd kan az tükrük gâlib olıcak, bozmaz; lâkin yine ihtiyâten âbdest almak vardur.

Beşinci iğmâdur, ya'nî bayılup ussı [:aklı] gitmek.

Altıncı cünûndur, ya'nî deli olup 'aklı gitmek.

Yedinci yatup yâ bir nesneye söykenüp [:dayanıp] uyumak. Şöyle ki ol söykendüği nesne alınsa düşer olıcak, şu mertebe uyumak bozar.

Sekizinci rükû'ı yâ secdesi olan namâzı kılarken kahkaha ile gülmekdür.

Dokuzuncı mübâşeret-i fâhişdür [:aşırı dokunma]. Ya'nî er ile hâtûn fercleri açık olduğu hâlde 'üryânen birbirlerine mess[169] idüp dokuşmakdur; su çıksun, gerek [20[a]] çıkmasun âbdesti bozar.

Onuncı hurûc vaktidür sâhib-i 'özr olanlara.[170]

[Özür Sahipleri]

Ashâb-ı a'zâr/'özr sâhibleri şol kimesnelerdür ki birisi müstehâza olan hâtûndur ki anun hayzı on güni tamâm itdükden sonra durmayup yine aka yâhûd nifâsı doğurup kırk güni tamâm itdükden sonra durmayup yine aka yâhûd bir akar cürhi[171] olup dinmeye yâhûd selesü'l-bevle[172] mübtelâ olup bevli dâ'im aka, durmaya yâhûd yüreği sürüp[173] dâ'im durmaya yâ yüreğinden

169 Mess: Dokunma, değme, temas
170 Nusha-i ûl'a'da "vaktin hurucudur." Müstensih.
171 Cürh, cerh: Yara.
172 Selesü'l-bevl: İdrarın devamlı akması, idrarı tutamama. Sidiği durmama.
173 Yürek: 1. Karın, mide, bağırsak, 2. Cesaret, 3. Kalb. Yüreği sürmek: İshal olmak, bağırsakları bozulmak.

dâ'im rîh[174] çıkup tutmaya kâdir olmaya, yâhûd dâ'im burnı kanayup dinmeye yâhûd gözi ağrıyup dâ'im aka yâhûd bir nesne çıkup ol sebebden aka. Bu zikr olınan nesnelere mübtelâ olan kimesneler sâhib-i 'özr olup her vaktün hurûcında âbdestleri bozılur, âbdeste muhtâc olurlar.

[Gusül: Boy Abdesti]

[Guslün Farzları]

Guslün farzları üçdür: **Evvelkisi** mazmazadur ya'nî [20[b]] ağzını yumakdur bir kerre. **İkinci** istinşâkdur ya'nî burnını yumakdur bir kerre. **Üçünci** gasl-i cemî'i'l-bedeni ya'nî cemî' bedenini yumakdur bir kerre.

[Guslün Vâcipleri]

Guslün vâcibleri göbeğine suyı vâsıl etmek, erler içün kıllarınun ve saçınun arasına suyu yetişdürmek. Ammâ hâtûnlar hemân [:sadece] saçları dibi ıslanduğı kâfîdür, örülmüş ise çözmeye, dimişler. Ve dahi necâset yok ise de istincâ itmek.

[Guslün Nevileri: Farz, Vâcib ve Müstehab]

Ve dahi ma'lûm olsun ki guslün envâ'ı otuz beşdür; farz olan beşdür, vâcib olan dörtdür ve sünnet olan dahi dörtdür ve müstehab olan yirmi ikidür.

Ammâ **farz olan [gusül]**, hâtûnlar hayzdan ve nifâsdan ve dahi ihtilâmdan ve gaybûbe-i haşefe ya'nî sünnet yerine dek zekerin ard ve önden birine gâ'ib olmak ve ba'de'l-cimâ' bu beş nesneden sonra gusl itmek farzdur.

Ve **vâcib olanlar** gaslü'l-meyyiti ya'nî meyyiti yumak, hâtûn ile bir âdem [21[a]] bir firâşın içinde yatup menî bulup her birisi ihtilâm olduğını inkâr idicek, her birine gusl vâcib olur ihtiyâten. Ve dahi sabî ihtilâm oldukda ve dahi bir kimse üzerine necâset isâbet idüp [bulaşıp] kankı mevzi'e isâbet itdüğini unutsa cemî' bedenini yumak vâcib olur, dimişler.

Ammâ **sünnet olan [gusül],** cum'a gusli, bayram guslleri ve 'Arefe ve ihrâm geydükde olınan gusl.

Bu zikr olınan on üç guslden gayrı **müstehab olan gusller** yirmi ikidür: Birisi cünüb olmayan kâfir İslâm'a duhûl murâd itdükde gusl itmek ve kâfire 'avrat dahi böyledür ve sabîler on beş yaşına duhûl idüp gusl itmek ya'nî

174 Rîh: Yel, gaz.

ihtilâm yâ gayrı şey ile[175] bâliğ olmayup sinni [:yaş] ile bâliğ olduklarında itdükleri gusldür ve dahi hacâmetden sonra gusl itmek ve Leyle-i Berâ'et'de ve Leyle-i Kadr'de ve Leyle-i 'Arefe'de ve 'Arefe güni [21[b]] vakfeye durmak içün ve Müzdelife'de vakfeye durmak içün ve yevm-i adhânun[176] evvelki güni ve ikinci ve üçünci güni ve dördünci güni ve Mekke-i Mutahhara'ya duhûl içün ve ziyâret tavâfını itmek içün ve Medîne-i Münevvere'ye duhûl içün ve meyyit yumak içün gusl idüp ba'dehû yumak, cimâ' idüp guslden mukaddem tekrar cimâ' murâd iden kimesne gusl idüp ba'dehû cimâ' itmek, mecnûn olup bi'l-külliye 'aklı giden kimesne ba'de'l-ifâkat/aklı gelince gusl itmek ve Mînâ didükleri mevzi'e dâhil olmak murâd itdükde gusl itmek müstehabdur. Lâkin fî zamâninâ nâs bu zikr olınan gusllerden gâfillerdür.

[Guslün Sünnetleri]

Guslün sünnetleri on beşdür. Birisi gusle niyyet itmekdür ve evvelen iki elleri yumak ve ba'dehû istincâ itmek ve üzerinde necâseti gidermek, eğer var ise. Ve ba'dehû âbdest almak, tekne içinde olup [22[a]] ayakları mâ-i müsta'mel[177] içinde olursa ba'de'l-gusl; [tekne içinde] olmayup [kullanılmış su] akmış ise 'akabince yumak ve dahi suyı evvelen başı üzerine, ba'dehû sâ'ir bedenine dökmek, peştemâl kuşanmayup 'avret yeri açık ise yönüni kıbleye virmemek, ammâ örtük olıcak be's yokdur. Ve dahi suyı isrâf itmemek ve mesnûn mikdârından az itmek ve dahi merre-i ûlâda [:ilk defa] a'zâlarını ovmak ve bir kimse görmeyüp bir hâlî mekânda gusl itmek ve dahi parmaklarını hilâllemek ve gusl tamam olınca[ya dek] esnâsında dünyâ kelâmı söylememek.

[Necâset]

[Necâset-i Hükmiyye]

Ve dahi ma'lûm olsun ki necâset iki nev'dür. Birine **necâset-i hükmiyye** ve birine dahi **necâset-i 'ayniyye** dirler. Necâset-i hükmiyye dört şeydür.[178] Birisi

175 Ke'l-hayz ve'l-habl ve'l-ihtibâl (gebe olmak). Müstensih.

176 Yevm: Gün. ç. eyyâm. Günler. Yevm-i adhâ: Kurban bayramı günü.

177 Mâ-i müsta'mel: Kullanılmış su.

178 Fıkıhta, genel olarak hakiki pislik "necâset", hükmî pislik ise "hades" terimiyle ifade edilir. Beden, elbise ve namaz kılınacak yerdeki hakiki pisliklerden temizlenmeye "necâsetten tahâret" denir. Hades, fıkıh dilinde abdestsizlik, cünüplük, hayız ve nifas sebebiyle insanda meydana geldiği var sayılan hükmî/itibarî pislik anlamına gelir. Hades, "büyük hades" ve "küçük hades" şeklinde ikiye ayrılır. Abdestle giderilebilen hükmî pislik "küçük hades", gusülle giderilebilen hades ise "büyük hades" sayılır. Buna bağlı olarak abdeste "küçük temizlik", gusüle ise "büyük temizlik" denir. Zarûret durumunda, abdest ve gusülün alternatifi "teyemmüm"dür.

hadesdür, ya'nî âbdestsizlikdür. İkinci cenâbetdür, ya'nî cünüblükdür. Üçünci hayzdur. Dördünci nifâsdur. İmdi necâset-i hükmiyyeden hades ve cenâbetün ahvâli [22[b]] beyân olundı.

[Hayız, Nifâs ve İstihâze Kanı]

Üçünci hayzdur ki beyân olunur.

Ma'lûm olsun ki hâtûnlara vâki' olan kan üç dürlüdür: Birisi hayzdur[179] ve birisi nifâsdur [:loğusalık] ve birisi dem-i istihâzedür [:hastalık kanı]. Hayz ile nifâs zamânında hâtûna cimâ' harâmdur ve oruç ve namâz dahi câ'iz olmaz. Bunlardan şer'-i şerîf men' itmişdür. Lâkin sonra orucı kazâ itmek farzdur, namâz kazâ olmaz. Dem-i istihâze cimâ'ı ve orucı ve namâzı men' itmez, o hâlde namâzını kılar ve orucını tutar. Hayzın haddi [:sınırı, başlangıç ve sonu] dokuz yaşından altmış yaşına irince olur. Eksük de ve artık da olursa o kan hayz değildür. Hayzın azı üç gün vâki' olup çoğı on gün olur. Üç gün üç giceden eksik olursa yâ on gün on giceden artık olursa hayz olmaz, ana istihâze dirler. Hükmi, burnı kanı dinmeyen ve sidüği durmaz veyâ yarası akup dinmez âdemün hükmi gibi her vakit [23[a]] duhûlünde yeni âbdest alup o âbdestle vakit çıkınca her nice namâz kılarsa câ'izdür; niteki zikr olundı. Bu akanlar o âbdesti bozmaz. Zîrâ sâhib-i 'özr olur. Sahîh kişinün âbdestini bozanlar ne ise onlar dahi âbdest alduğı vakit çıkması bozar. Bu hâl ile namâzı kılmayup kazâya kosa 'azîm 'azâba lâyık olur. Elbette kılup kazâya komaya, böyle cereyân idüp akarken kılmak câ'izdür.

Sâhib-i 'özr olmanun şartı, bu zikr olınan hâlin birisi, bir namâz vaktini cümle ihâta idüp evvelki ve sonraki vakitlerde bir mikdâr bulunmakdadur. Ya'nî bir namâz vaktinün evvelinden kan aka, dinerse de âbdest alup farzı tamâm kılmazdan mukaddem durmayup yine akarsa o kimesne sâhib-i 'özr olur. Bundan sonraki vakitlerde bir mikdâr akup yine arasında namâzı pâk kılmak mümkin olursa dahi o kimesne sâhib-i 'özr olmakdan çıkmaz. Bir namâz [23[b]] vakti bütün pâk geçmeyince ve'l-hâsıl vakt-i evvelde pâkla bir farz edâsı mümkin olacak vakti bulursa sâhib-i 'özr olmaz. Ammâ sonraki vakitde 'özrü azalup gâh akup gâh dinse yine sâhib-i 'özrdür. Pes imdi bir vakit içinde burnı kanasa, âhir vaktine dek dinmese âbdest ala. Vaktün âhirinde namâzı

179 Hayız: âdet hali, aybaşı hali, âdet kanaması. Sağlıklı yetişkin bir kadının döl yatağından bir süre kan gelmesi. Hayız gören kadına "zâtü'l-hayz", hayız halinde olan kadına "hâiz", hayızdan kesilen kadına da "âyise" denir. Kadının hayızlı olmadığı dönem de "tuhr" (temizlik) dönemi olarak adlandırılır.

kan akarken kıla. Bunun ardınca kalan vaktinde farzı pâkla kılmak mümkün olmayup dinmezse sâhib-i ʻözrdür, kılduğı namâz dürüst. Eğer bir mikdâr dinerse o namâzı yine kıla; zîrâ bütün vakti ʻözr ile geçmedi, sâhib-i ʻözr olmadı.

Mes'ele: Gebe hâtûn kan görse o istihâzedür. Bir hayz gördükden sonra on beş güne dek bir hayz dahi vâkiʻ olmaz, andan sonra görürse hayz olur. Zîrâ tuhrun vakti on beş gündür, andan sonra görürse hayz dinür. On günden artık kan gören hâtûnun ʻâdet-i maʻrûfesi [24[a]] var ise o ʻâdetden artığı istihâzedür, o günlerin namâzını kılar. Ammâ ʻâdet-i maʻrûfesini geçüp on gün tamâmında kesilse onu dahi hayz olur; zîrâ ekseri on gündür, ekalli üç gün üç gicedür. Nifâsun ekalline had yokdur, ekseri kırk gündür. İmdi bir hâtûn kan görüp üç günden eksikde kesilse hayz sanup namâzını kılmadıysa kazâ ede, gusl lâzım değil. Ammâ üç günden artıkda yâhûd üç gün tamâmında kesilirse gusl lâzım olur. Ammâ on gün tamâm oldukda kesilse ve kesilmese gusl idüp namâzını kıla. Nifâsta kırk gün olacak gusl ide, namâzını kıla kesilmezse de. Ammâ ekalli her kaçan [:ne vakit] kesilirse gusl idüp namâzını kıla.

Mes'ele: Hayz ve nifâs günlerinde her ne dürlü kan gelürse sâfî kan hükmindedür, sarı olsun bulanık olsun. **Mes'ele**: bir hâtûn hayzun on güni içinde veyâ nifâsun kırkı içinde bir iki [24[b]] gün kan kesilse "kesildüm" zann idüp gusl idüp oruç tutsa baʻdehû müddet içinde kan gelse o orucı yine kazâ itmek gerekdür. Kesildükde yine tekrâr gusl lâzımdur.

Mes'ele: Üç günden sonra ʻâdetinden evvel hayzdan kesilen hâtûn gusl idüp namâzını kıla, lâkin eriyle mücâmaʻat itmeye, ʻâdet güni geçmeyince. Nifâs dahi böyledür. Ammâ ʻâdetinden kesilmeyüp on günde yâ dahi eksikde kesilse cümlesi hayzdur. Eğer on gün tamâm oldukda kesilmeyüp aksa ʻâdetinden ziyâdesi hayz olmaz. O günlerin namâzını kazâ ider. Nifâsun kırkı dahi hayzın on güni gibidür.

[Teyemmüm]

Ahvâli't-Teyemmüm: Pes[180] imdi âbdestsiz ve cünüb ve hayz ve nifâsı tamâm olan hâtûn âbdest içün yâ gusl içün teyemmüm idüp namâzını kılmak câ'iz ve lâzımdur. Lâkin teyemmümün dahi rükünleri ve şartları ve vâcibleri ve sünnetleri vardur. Teyemmümün rüknü ikidür: [25[a]] Yaʻnî iki kerre ellerini yere urmak, birisini yüzine sürmek içün. Bir kerre dahi ellerinün bilekleriyle

180 Pes: Farsça bir kelime şu anlamlara gelmektedir: İmdî, şimdi, o hâlde, binaenaleyh, bu hâlde, böyle olduğu hâlde, artık.

bile sürmek içün ellerin pâk yere darb itmekdür, ya‘nî urmakdur. Nitekim Resûl-i Ekrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hadîs-i şerîfinde buyurdı: "التَّيَمُّـمُ ضَرْبَتَـانِ ضَرْبَـةٌ لِلْوَجْـهِ وَضَرْبَـةٌ لِلذِّرَاعَيْـنِ"[181]

Teyemmümün şartı dörtdür. **Birisi** en-niyyetü/niyyet itmekdür. Ya‘nî *"niyyet itdüm ve kasd itdüm tahâret itmeğe"* dimekdür. **İkincisi** toprak pâk olmakdur. **Üçüncisi** darbe-i ûlâyı[182] yüzine sürmekdür. **Dördüncisi** darbe-i sâniyeyi dirsekleriyle ma‘an [:birlikte] kollarına sürmekdür. Teyemmüm ana dirler ki; tahârete niyyet idüp gâyet pâk yere yâhûd pâk taş üzerinde toz yok ise yâhûd yer cinsinden olan nesneye bir kerre elini urup [:vurup] ba‘dehû elleriyle yüzünün cemî‘sin mesh ide, bir dahi ellerin yere ura, sağ kolınun arkasına sol elinün ayası [25[b]] ve üç parmağıyla avucuyla evvel parmak içinden dirseğine dek mesh ide. Ba‘dehû dirseğin içine baş parmağı ve şehâdet parmağı ile avuclayup parmakları ucuna dek mesh ide. Sağ eliyle sol kolın dahi böyle ide. Yüzüği var ise çıkara, andan [sonra] ide. Ve eğer parmakları arası elini yere urınca toz olmaya, elin yere bir daha ura. İki elin parmakların birbirinün arasına süre.

Teyemmüm itmek on yerde câ’izdür. Evvelki âbdestün yâ guslün farzlarına kifâyet mikdârı suyı bulmamakdur. İkinci aslâ suyı bulmamakdur. Üçünci sudan dört bin arşın[183] ırak olmakdur. Dördünci suyı olup kullanmağa kâdir olmamakdur, za‘îf ve hasta olduğı hasebiyle. Beşinci suyı olup lâkin "marazum artar" yâhûd "soğukdan ölürem" deyü korkmakdur. Altıncı suyı olup "kullanursam nefsüm ya hayvânum [26[a]] susuz kalur" deyü korkmakdur. Yedinci su ile kendi arasında yırtıcı hayvân yâ kuttâ-i tarîk [:yol kesiciler] olmakdur. Sekizinci suyı bulup lâkin çıkarmağa kab ve ip ve sâ’ir âlât bulmamakdur. Dokuzuncı yükünde suyı olduğını unutmakdur. Onuncı su bir mekânda olup varınca namâzun vakti geçmekdür. Bu asıl yerlerde ‘özrdür, teyemmüm itmek câ’izdür. Ve dahi iki namâz içün su bulduğı hâlde teyemmüm idüp o namâzları kılmak câ’izdür. Âbdest alup gelince te’hîr olmayup kılarlarsa birisi meyyit namâzıdur, âbdesti olmayan kimesne teyemmüm idüp kılsa câ’izdür; meğer meyyitün sâhibi ola, zîrâ te’hîr itmeğe kâdirdür. İkinci iki bayramun namâzlarında âbdesti bozılan kişi "âbdest alup gelince namâzı kılarlar" deyü teyemmüm idüp kılmak câ’izdür; zîrâ te’hîr olınmaz, fevt olmak lâzım gelür. Ammâ cum‘a namâzı içün [26[b]] câ’iz değildür; zîrâ fevt olursa öğle namâzı anun yerine kâimdür, anı kılar.

---

181 *"Teyemmüm iki vuruştur; bir vuruş yüz için bir vuruş da kollar içindir"* (Serahsî, I, 107).

182 Darbe-i ûlâ: İlk vuruş. Darbe-i sâniye: İkinci vuruş.

183 4000 arşın: 1 Mil, orta yürüyüşle yirmi dakikalık bir mesafe (Bilmen, IV, 128; bk. İbn Nüceym, I, 146). 1 Mil yaklaşık 1.6 km.

Teyemmüm itmek on beş nesne ile câ'iz olur. Evvelki hâlis pâk toprak iledür, ikinci kuru balçıkdur, üçünci kum iledür, dördünci kireç ile, beşinci nürenik taşıyla, altıncı aşu didükleri kızıl boya toprağıyla, yedinci sürme taşıyla, sekizinci şeb didükleri nesne ile, dokuzuncı taş ile, onuncı mürdesenk taşıyla, on birinci zırnîh didükleri boya taşıyla, on ikinci ğubâr ya'nî toz ile, on üçünci kükürt didükleri kibrît taşıyla, on dördünci zâh didükleri boya taşıyla, on beşinci her nesne ki toprakdan düzilmiş [:yapılmış] tuğla, kiremit ve küb ve bardak gibi, bu cümle ile teyemmüm itmek câ'iz olur.

[Necâset-i 'Ayniyye/Hakikiyye ve Temizleme Yolları]

Bundan sonra **necâset-i 'ayniyye** beyân idelüm. Necâset iki dürlüdür: Birisi necâset-i galîza, ikinci necâset-i hafîfedür. [27[a]] **Necâset-i galîza** odur ki namâz kılan kişinün bedeninde yâ geydüği libâsında yâ namâz kılacağı nesne üzerinde yâ mekânında görinüp necâsetden dirhem[184] mikdârından ziyâde bulaşsa o kişi anı gidermeyince namâza duramaz. Durmuş olsa, ba'dehû görse o namâzı tekrâren kılmak lâzımdur. Ammâ dirhemden az olup yâ dirhem mikdârı olıcak, namâz câ'iz olur. Lâkin efdal olan yine giderüp kılmakdur.

Necâset-i galîza[185] insân tersi ve sidüği, gerekse ma'sûm [çocuk] olsun ve kan ve irin ve kusundu ağız dolusı olursa ve hamr ve hınzîrun cemî' eczâsı ve eti yenmez hayvânun eti. Ammâ besmele ile boğazlanmış olsa pâkdür, anun ile namâz câ'iz olur. Ve bevli'l-hımâr [:merkep idrarı] ve tavuk ve kaz ve ördek necâseti ve insânun ve âharun menîsi ve ak su ve sarı su gibi. Ammâ at ve katır ve deve ve hımâr ve koyun ve sığır tersi **Ebû Hanîfe** katında. [27[b]] Ammâ **İmâmeyn**[186] katında hafîfiyyedür.

İmdi necâset-i galîzadan bir kimsenün libâsına yâ bedenine yâ namâz mekânına bulaşmış olsa dirhemden ziyâde olıcak anı su ile yâ sirke ile yâ gülsuyı ve yimiş suyı ile veyâ mâ-i müsta'mel ile gidince yusa, ammâ rengi gitmese, gitmekde sabuna yâ bunun gibiye muhtâc olsa, rengi gitmedin pâk olur. Ammâ görinmemek mertebesine dek yumak lâzımdur; tâ ki renginden gayrı nesne kalmaya. Ammâ şol necâseti görinmeye, üç kerre yuyup her kerrede kendi kuvvetiyle sıka, üçüncide muhkem sıka. Eğer kâbil olmasa üç kerre yuyup her kerrede damlası kesilince[ye kadar] göyüp[187] ya'nî katlanup bu minvâl

184 Dirhem: Bir ağırlık ölçüsü. Son dönem araştırmacılara göre 1 şer'î dirhem 2.975gramdır.
185 Galîz: Kaba, ağır. Kalın.
186 İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed.
187 Göymek: Sabretmek, beklemek, katlanmak.

üzre ide, pâk olur. Ağaç çanak ve tekne ve bakır çanak ve testi ve küb ve bunun gibi nesneler cümle üç kerre yuyup her kerrede damlası kesilince[ye kadar] göyse gayrı [:artık] pâk olur. Eğer kelb yalarsa dahi [28[a]] böyledür. Ammâ edüğe ya'nî ayağına geydüği huffe [:mest] murdâr bulaşsa, murdâr çamur ve necis gibi, yaş olsun kuru olsun, pâk yere muhkem sürse, yumazsa da pâk olur, dimişler; fetvâ bununladur. Koyu olmayan necâset üç kerre yunmak lâzımdur. Ammâ bıçak ve kılıç ve hançer, bunlara necâset bulaşsa silmek ile pâk olur. Ammâ bu necâset-i galîza dirhem mikdârı bir miskâl[188] mikdârından az olmakdur. Bir miskâl ağırına dirhemden ziyâde dirler. Kuru olmayup sulı olan necâset sidik yâ süci [:şarap] gibi bir filori[189] mikdârı bulaşmağa dirler, izâlesi lâzımdur.

Ammâ **necâset-i hafîfiyye** at sidüği ve eti yenen hayvânlar sidüği ve uçar kuşlar necisi -eti yenmezse de- ve deve ve koyun necisi gibi; bunlar enine uzunına bir karış mikdârı bulaşmış olsa anunla namâz kılmak câ'izdür, artık olursa câ'iz değildür. Ammâ bir rivâyetde göbekden dize dek [28[b]] bir bez bağlasa anun dört bölükden bir bölüği kadar necâset-i hafîfe ile namâz câ'izdür, eğer dahi ziyâde olsa câ'iz olmaz. Lâkin evvelki kavl ahvatdur [:önceki görüş daha ihtiyatlıdır]. Ve dahi iğne ucı gibi sıçrayan sidik ma'fuvvdur; kayırmaz [:beis yok] çok da dağılursa. Ammâ iri olup dirhem mikdârından ziyâde olsa cemî' olıcak, anun ile namâz kılmak câ'iz olmaz. Ve dahi bir yere necâset bulaşsa, yeri bilinmese hemân bir yerden yumak ile pâk olur; necâset o yunan yerde olsun,gerekolmasun.[190]

[Mestler Üzerine Mesh]

Fî beyâni'l-meshi 'ale'l-huffeyn: Edük üzerine mesh itmek câ'izdür; müsâfire üç gün üç gice, mukīm olana bir gün bir gice. Mesh müddetinün evveli âbdest sınduğı [:bozduğu] vaktidür, edüğini geydüği vaktin değildür. Meshin cevâzı edüği kâmil âbdest ile geyse o vakitdür. Mikdârı el parmak-

188 Miskâl: Bir ağırlık ölçüsü. Bir miskâl: 4.25 gramdır.

189 Filori: Osmanlılar'da Avrupa menşeli 3,5 gr. ağırlığındaki altın para. Filori'nin kaç mmkare büyüklüğünde olduğunu tesbit etmek zordur. Fıkıh ve ilmihâl kitaplarında necaset sıvı ise el ayasını (avuç içini) kapsayacak miktarının namazın sıhhatine engel olduğu belirtilmiştir.

190 Bir görüşe göre, görünmeyen bir necâsetin bulaştığı yer unutulup da necaset isabet eden şeyin bir tarafı yıkanırsa, onun temizliğine hükmedilir. Bir görüşe göre de necâsetin bulaştığı şeyin (elbise ve beden gibi) tamamı yıkanır. İbnü'l-Hümâm bu görüşün ihtiyata daha uygun olduğunu söylemiştir. (Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm,* I, 1. Kısım, s.104).

larınun üçi mikdârı komak farzdur, inciğe varınca çekmek [29[a]] sünnetdür. Meshin haddi [:sınırı, başlangıcı ve sonu] ayağınun parmakları ucından ellerinün parmaklarını açub meshe başlamakdur. Ammâ parmaklarını ayağı üstine döşeyüp andan inciğe varınca çeke. Altına ve yanına mesh câ'iz değildür, ammâ üstinden enine ve uzunına mesh câ'izdür. İç edik [:mest] üstine taşra edüği [:dış mesti] geyse ana mesh câ'izdür. Ammâ iç edüği geydüği âbdest ile geyürse ve pâk ise câ'izdür, değil ise câ'iz olmaz. Ve kalın ve sık çorab üzerine kepenekden ve keçeden olan edik üstine mesh câ'izdür, bağlamadan topuk kemiği örtülürse. Böyle olmazsa câ'iz olmaz.

Meshi bozan şeyler: Âbdest bozıldukda mesh dahi bozılur. Her âbdest bozılup alındukda yine mesh lâzımdur. Ve dahi bir ayakdan edik çıkmak meshi sıyar [:bozar]; gerek ayağun cümlesi çıksın, gerek ayağun çoğı incik yerine varınca çıkmağla olsun sınur [:bozulur]. Ve dahi [29[b]] bir ayağı ıslanmak, topuğa dek ıslanursa sınur ve dahi meshün müddeti tamâm olmak dahi meshi sıyar. Bunlardan gayrı 'uzvun âbdesti dururken ancak hemân ayağını yumak kâfîdür, yeter.

Mes'ele: Bir ayağun topukdan aşağada nice yerde ufak delik olsa, bir yere cem' olıcak üç parmak sığsa ammâ yüricek üç parmak görinmese, ağzı açılmasa, ana mesh câ'iz olur. Bu kadar delik iki ayakda olsa üzerine mesh câ'iz olmaz. Ve dahi topukdan aşağada akar yarası olsa edik üzerine mesh câ'iz olmaz, ancak geydüği vakit içinde câ'izdür.

Mes'ele: Bir kimsenün bir yeri ufansa [:kırılsa] üstini bir ağaç ile sarsa yâ bir yarası olup üstini bez ile yâ merhem ile sarmış olsa [30[a]] eğer yumakdan zarar sebebiyle 'âciz olursa ve çıplak mesh itmekden dahi 'âciz olursa sargı üstine mesh ider. Eğer sargı âbdest ile sarılmış değil ise de câ'izdür, sargı altında kalan sağ yere yumak lâzım değildür. Ammâ yumağa yâ çıplakla meshe kâdir olsa sağ yeri yuya ve yara üzerine mesh ide.

Mes'ele: Elde ve ayakda olan yarığa zift akıtmış olsa üstini yumak kâfîdür. Eğer ki kenârında azacuk sağ yer bile olursa da câ'izdür. *Sadrüşşerî*'a[191] ve *Münye*'de[192] vardur.

[Bâtınî Tahâret ve Abdestsiz Câ'iz Olmayan İşler]

Fî Tahâreti'l-bâtın: Mâlum olsun ki bu araya gelince[ye kadar] zikr olınan zâhir, beden tahâretidür. Bir kimsenün zâhiri pâk olmasa namâz kılmak câ'iz

191 Sadrüşşerîa (ö.747/1346), *Şerhu'l-Vikâye*, (thk.S.M. Ebu'l-Hâc), Ürdün 2006, II, 77-78.
192 Kaşgarî, *Münyetü'l-Musalli,* s. 18; İbrahim Halebî, *Gunyetü'l-Mütemelli*, s. 67.

olmaz. Ve cünüb olan kimesnelere harâmdur ki mescide girmeye ve Mekke-i Mutahhara'yı tavâf itmeye ve Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân okumaya. Ve dahi mushafa yapışmak ve götürmek yâ bir âyet [30[b]] yazılmış nesneye yapışmak, bunlar cümlesi harâmdur. Hâ'iz ve nüfesâ 'avrat dahi böyledür. Ve Tevrât ve Zebûr ve İncîl kitâblarını dahi okumak böyledür, onlara dahi ta'zîm olunur. Ammâ Kur'ân'dan okumakda ihtilâf vardur; bir âyet olsun, dahi [âyetten] eksik olsun dürüst değildür. Ba'zıları katında bir âyetden eksik olıcak, okumak câ'izdür dimişler. Ammâ bir kişi bir âyeti[193] du'â niyyetine okumak yâ zikirden ötüri okumak, *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* diyen, yâ *"Elhamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn"* diyen gibi, yâ ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ du'âsı gibi[194] ve her eyü ve meşrû' maslahatların [:işlerin] evvelinde besmele itmek gibi; bunlar câ'izdür. Ve Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretine salavât-ı şerîfe getürmek câ'izdür, cünüblük ve hayz ve nifâs bunlara zarar virmez, mâni' değildür.

Ve âbdesti olmayan kimesne [31[a]] dahi mushafa yapışmak câ'iz değildür; meğer kîsesinden yapışmış ola. Kemâ kâlallâhu Te'âlâ: [195]﴿لاَّ يَمَسُّهُ إِلاَّ الْمُطَهَّرُونَ﴾. Ammâ hâ'iz ve nüfesâ 'avrat mu'allime ya'nî hâce [:hoca] olsa her kelimeyi kese kese okuda, iki kelimeyi bir yerden okutmaya.[196] Ammâ âbdestsiz kimesne mushafa yapışmak harâmdur. Sahîh kavlde yen ile yapışmak kerîhdür. Eliyle cildine yapışmak yine mushafa yapışmakdur, sâhib-i *Hidâye* katında sahîh olan budur.[197] Ba'zıları katında cildine yapışsa mushafa yapışmak dinilmez. Hattâ *Dürer-i Gurer*'de **Mollâ Hüsrev** rahimehullâh *"sahîh budur"* dimişdür.[198] Bu kavl ile âbdestsiz cildine yapışmak câ'iz olur. Ammâ cildi üstinde bir zarf olsa, ana ve anun gibi nesneye yapışmak bi'l-ittifâk câ'izdür, harâm değildür.

---

193 Dua âyetine bir misal: "Rabbimiz! Bize hidayet ettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu bol olan sensin" (Âl-i İmrân 3/8).

194 Rabbenâ Âtinâ: *Yâ Rab! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver, bizi cehennem azabından koru. Yâ Rabb! Beni, anne-bababımı ve bütün müslümanları hesap verileceği gün af ve mağfiret et"* (el-Bakara 2/201).

195 "Ona (Kur'ân'a) ancak temizlenenler dokunabilir" (el-Vâkıa 56/79).

196 Hanefî fakihleri, öğretmen olan bir kadının hayızlı iken Kur'ân âyetlerini öğrencilerine kelime kelime veya yarımşar âyet şeklinde öğretebileceğini söylemişlerdir. Mâlikîler, cünüplük halinden kurtulmanın kişinin elinde olduğunu, uzun müddet devam eden hayız ve nifas halinden çıkmanın ise kişinin elinde olmadığını ileri sürerek loğusa ve hayızlı kadının, zaruret prensibi dikkate alınarak ezberden Kur'ân'ı okumalarında bir sakınca bulunmadığını ifade etmişlerdir (Serahsî, III, 152; İbn Nüceym, I, 209-211; Atar, "Temizlik (Tahâret)", *İslâm İlmihali*, s. 299).

197 Mergînânî, *Hidâye*, I, 116-117.

198 Molla Hüsrev, *Dürer*, I, 17.

"Hâ'iz ve nüfesâ 'avrat ve cünüb kişi mushafa yapışması câ'iz olması [31[b]] âbdestsiz kişi hükmindedür, zarfına yapışmak câ'izdür" dimişler. **Sadrüşşerî'a**'da vardur.[199] Ammâ su varken teyemmüm idüp mushafa yapışmak ve mescide girmek *Nukâye Şerhi*'nde *Muhît'den*[200] nakl idüp "câ'izdür" dimiş. Ammâ "âbdestsiz şerî'at kitâblarına, tefsîrden gayrısına yeniyle yâ bir bez ile yapışmak kayırmaz [:zarar vermez]", dimişdür. *Hidâye*'de dahi böyledür.[201] Ve Kur'ân yazılmış nesneler mushaf gibidür, âbdestsiz teyemmümsüz yapışmak câ'iz değildür. Husûsan yazınun üstine yapışmakdan gâyet ile hazer ve sakınmak gerekdür. İmdi zâhirini pâk itmeyen kişi böyle olıcak, bâtını pâk olmayan kişiden men' çokdur. Cemî' 'ibâdetlerün kabûli tahâret-i bâtın ile olur.[202] [203]﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ Hakk celle ve 'alâ cemî' tâ'atlerin kabûline kalbün parlaklığına i'tibâr itdi. Zîrâ Allâhu Zü'l-celâl Tayyib'dür; tayyibi kabûl ider.[204] "قال النبي صلى الله عليه و سلم "إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطِّيبَ

[32[a]] İmdi gönül necisi oldur ki riyâ ve 'ucb [:kendini beğenme] idüp itdüği 'ibâdeti gayra bildürmek ve göstermek ve kendin görmekdür. Ve bahîl [:cimri] olmak ve konci (kinci) olmak ve kin tutmak ve birini kakıyup hâtır yıkmak [:paylayıp kalp kırmak] ve büyüklenmek ve âhara hased itmek ve bunun gibi gönülde olan yaramazlıkdan hazer etmek, [kötülükten sakınmak] bunları değişdürmek vâcibdür. Ve bu nesnelerden tevbe itmek, dâ'imâ bunun gibi yaramaz sıfatlardan Allâhu Zü'l-celâl'e sığınmak, dâ'imâ Allâh Sübhânehû ve Te'âlâ'yı zikr itmek ve 'ilm-i hâlini bilmekle ve 'ibâdât-ı sahîhaya çalışmak ve ahlâk-ı zemîmeyi ya'nî yaramaz huyları değişüp yerine eyü, şer'a muvâfık 'amel ile doldurmak, riyâ yerine ihlâs ve 'ucb yerine takvâ ya'nî Allah'dan korkmak, bahîllik yerine sehâ ve cömerdlik, kakmak yerine hilm/yavaşlık ve ululanmak yerine meskenet [:tevâzu] gelmek ile olur. Ve her yaramaz huyun karşusında bir eyü [32[b]] sıfat vardur. Anları tahsîl idüp kalbe doldurmak gerekür. Ve kendi nefsine her ne sanursan gayrı [:başka] müslimânlara dahi anı sanmak gerek, tâ ki için pâk ola.[205] Hak celle ve 'alâ 'amellerümüzi dostlarınun

---

199 Sadrüşşerîa, *Şerhu'l-Vikâye*, Ürdün 2006, II, 88-89.

200 Muhît, 1, 54.

201 Hidâye, I,117

202 Bk. Şürunbülâlî, *Merâkî'l-Felâh*, I, 60; Tahtâvî, *Hâşiye alâ Merâkî'l-Felâh*, Mısır 1318, I, 70.

203 "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder" (el-Mâide 5/27).

204 *"Allah tayyîbdir, tayyibi sever"* (Tirmizî, "Tefsîr", 3, "Edeb", 41; bk. Müslim, "Zekât", 64).

205 Bu ifade şu hadisi hatırlatmaktadır: *"Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, din kardeşi için de istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz."* (Buhârî, "Îmân", 7; Müslim, "Îmân", 71-72).

'amelleri gibi kabûl ide ve cemî' günâhlara tevbe idüp âb-ı istiğfâr [:istiğfar suyu] günâh cebelin [:dağ] yuyalum [:yıkayalım]. Zîrâ günâh çirkini [:kirini] tevbe yur [:yıkar]. Benüm karındaşlarum; bu sözleri benüm sanup inkâr itmeyesin, belki muhabbet idüp tahâret-i kâmile itmeğe cidd ü sa'y [:gayret] idesin; tâ ki makbûl-i Hazret-i Rabbü'l-'âlemîn olasın. Zîrâ bu kelâm-ı latîf, meşâyih-i kibârun [:büyük alimler] sözleridür.

[ÜÇÜNCÜ MAKÂLE]
[NAMÂZ]

el-Makâletü's-sâlise fî beyâni's-salâti ve şürûtihâ.

[Namâzın Meşrûiyeti]

Ma'lûm olsun ki salât beş vecih üzredür: Birisi farzdur, Kitâb ile ve Sünnet ile ve icmâ' ve ittifâk-ı ümmet ile farziyyeti sâbit olmışdur. Ol beş vakit namâzdur; sabâh namâzı ve öğle namâzı [33[a]] ve ikindi namâzı ve akşam namâzı ve yatsı namâzıdur. Bu namâzlardan birini inkâr iden kâfir olur. Ve 'özrsüz terk [eden] Allâhu Zü'l-celâl'e 'âsî[206] olur ve kazâsı lâzım olur, 'özr ile terk itmiş oldu ise. Salât deyü fukahâ katında erkân-ı mahsûsa ve ezkâr-ı ma'lûmeye dirler.

[Namâzın Şartları]

Namâzun şartları ve rükünleri vardur, anlardan birisi bulınmasa namâz câ'iz olmaz, tekrâren kılınmak lâzımdur. Ve dahi vâcibleri vardur ve sünnetleri vardur; anlardan birisi eksik olsa namâz dahi eksik olur. Şart ve rükün didüğümüz farzdur.

İmdi "şart" oldur ki namâzun hâricinde farz olandur; yedidür:

[1. Necâsetten Tahâret]

Evvelki [şartı] namâz kılmak murâd iden kişi gövdesini, libâsını ve namâzda alnı ve ayakları mekânını necâset-i hakīkiyyeden ya'nî murdârdan pâk idüp arıtmakdur. Ne kadar necâsetle namâzun câ'iz olmaduğını yukaruda zikr itdük, ol mahâlde mikdârı beyân olmışdur.

[2. Hadesten Tahâret]

İkinci [33[b]] [şartı] namâza durmak isteyen kişi gövdesini necâset-i hükmiyyeden ya'nî cenâbetden, hayzdan, nifâsdan ve âbdestsizlikden pâk itmekdür.

[3. İstikbâl-i Kıble]

Üçünci [şart] kıbleye karşı durmakdur, bilürse yâ yanında bilür kimse var ise. Bunlar olmasa fikr idüp zann itdüği tarafa durmakdur.

---

206 Âsî: İsyankâr, günahkâr.

[4. Niyet]

Dördünci [şartı] kankı namâz kılacak ise gönliyle ol namâza kasd ve niyyet itmekdür. Diliyle dahi iderse yeğrekdür [müstehaptır].

[5. Setr-i Avret]

Beşinci [şart] ʻavret yerin örtmekdür.[207] "ʻAvret" deyü erin göbeğinden dizine varınca[ya dek] ve ʻavratın cemîʻ gövdesine dirler. Yüzine ve eline ve topukdan aşağa ayağı tamâm olınca ʻavret dinilmez, bâkīsi ʻavretdür. Ve âzâd olmaduk câriyenün meme bitdüği yerden dizine varınca ʻavretdür, bâkīsi ʻavret değildür. Erden ve ʻavratdan ʻavret didüğümüz aʻzânun birisinün dört bölükden bir bölüği açılsa namâzı câʼiz olmaz, örtmesi farzdur. Ve ʻavret olan [34[a]] ʻuzva bakmak harâmdur. Ata, ana ve karındaş da olursa harâmdur. Hemân er, nikâhlı hâtûnına yâ milk câriyesine ve hâtûn erine ve câriye efendisine cemîʻ aʻzâlarına bakmak câʼizdür, gayrılara ʻavret olan ʻuzva bakmak harâmdur, bakarsa melʻûn[208] olur. Ammâ hâtûnlarun birbirine bakması harâm olan aʻzâlar göbekden dizine varıncadur. Dizi dahi ʻavretdür. Bâkīsine nazarları câʼizdür. Hîn-i zarûretde tabîb hastanun marazına bakmak ve oğlan doğurmakda zahmet çeken hâtûna yardım iden hâtûnlar bakmak câʼizdür.

[6. Vakit]

Altıncı şartı her namâzı vaktinde kılmakdur; yaʻnî her namâzun vaktinün duhûlidür, [bir namaz] vaktinden evvel kılınmaz; [vaktinden önce kılınması] câʼiz değildür. İmdi sabâhun vakti subh-ı sâdık doğdukdan sonra gün [:güneş] doğınca[ya kadar]dur. Subh-ı sâdık[209] deyü gün doğacak yerden gün yüzi enine ağarmağa dirler. Muʻteber olan orta vaktidür. Öylen'ün evvel [34[b]] vakti gün gök ortasından geçüp her şeyin gölgesi iki kendi denlü [:kadar] olıncadur. Fey'-i zevâlden[210] gayrı yaʻnî gün ortada olduğı zamanun gölgesinden gayrı **Ebû Hanîfe** katında gün gök ortasını geçdüğini bilmek gâyet düz yerde bir doğrı çöp diküp nazar oluna. Mâdem ol çöpün gölgesi eksile, gün yüce yüksek

---

207 Setr-i avret: Namazda ve namaz dışında dinen örtülmesi gereken yerleri örtme.

208 Melʻûn: Allah'ın rahmetinden uzak olmuş.

209 Subh-ı sâdık: Fecr-i sâdık (gerçek fecir), gerçek tan. Sabaha karşı doğu ufkuna yayılmaya başlayan bir beyazlık/aydınlık.

210 Fey': Öğle gölgesi. Zevâl: Öğle vakti, gün ortası. Fey'-i zevâl: Öğle vakti/gün ortası gölgesi. Güneş gök yüzünde yükseldikçe gölgeler kısalmaya başlar ve güneş öğleye doğru tam tepe noktasına gelince kısa bir süre için gölgelerin uzayıp kısalması durur. İşte bu an zevâl vaktidir ki, cisimlerin, bu andaki yere düşen gölgesine *"fey-i zevâl"* denir. Fey-i zevâl, mevsim ve ülkelere göre uzun, kısa olabilir veya hiç olmayabilir.

karâr itse ortadadur. Yine gölge uzasa, ortadan geçmişdür; [öğlenin] evvel vaktidür. Ve ol dikilen ağacun iki kendi kadar gölgesi olsa, gün ortada iken olan gölgeden gayrı ikindinün evvel vaktidür, öğlenün ol vakti çıkar. Gün dolunsa [:batarsa] ikindinün vakti çıkar; akşamın evvel vakti girer. Gün dolunduğı tarafdan gün kenârınun kızarması gitse akşamun vakti çıkar, yatsınun evvel vakti girer. **İmâm-ı A'zam** katında kızıllıkdan sonra gün kenârınun ağarması gitmeyince [35[a]] yatsınun vakti olmaz.[211] Bu kavl ahvatdur [:bu görüş daha ihtiyatlıdır]. Âhir vakti subh-ı sâdık çıkıncadur, gayrı [artık yatsının] vakti çıkar.

Yaz günlerinde öğle namâzını orta vaktinde kılmak, kış günlerinde evvel kılmak ve ikindiyi bulutsuz günde gün mütegayyir olmağa yakın kılmak, bulutlı günde erce [:erkenden] kılmak ve yatsıyı bulutsuz günde gicenün üç bölüğünden bir bölüği âhirine dek eğlenmek [:geciktirmek, durmak]; bunlar müstehabdur. Ve dahi vitir, yatsı vaktidür, dünle [:geceleyin] kalkmağa mu'tâdı ve kendine i'timâdı olanların âhirinde kılmak müstehabdur.

---

211 Fıkıh bilginleri, güneşin uzun zaman doğmadığı veya batmadığı kutup bölgeleri ile namaz vakitlerinden birinin veya ikisinin gerçekleşmediği bölgelerde yaşayanlara o vakitler için namazın farz olup olmadığını da tartışmışlardır. Bu bölgelerde vaktin oluşmadığını ileri süren âlimler, buralarda yaşayan kişilerin beş vakit ve vakti oluşmayan vakit namazla yükümlü olmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık, âlimlerin çoğunluğu ise, bu bölgelerde yaşayanların da beş vakit namazla yükümlü bulunduklarını ve vakitleri takdir ederek namaz kılmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bilginler, aynı şekilde, bu gibi yerlerde yaşayan müslümanların oruç, zekât, hayız, nifas, iddet ve benzeri yükümlülükleri konusunda da bir hesap ve takdirin yapılmasını uygun görmüşlerdir. Böylece bu bölgelerde yaşayan müslümanların da namaz, oruç gibi ibâdetleri yerine getirmek suretiyle bu ibâdetlerin hazzını alma ve Rab'lerine kullukta bulunma imkânına sahip olacaklarını kaydetmişlerdir. (Muhammed Hamîdullah, *İslâm'a Giriş*, s. 90-91, 296-299; a. mlf. *İslâm Peygamberi,* (trc. S.Tuğ), II, 795-800). Fıkıh bilginleri öğle ile ikindi namazlarını, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek bir vakitte kılınmasını tartışmışlardır. İki namazın, bunlardan birincisinin vakti içinde birleştirerek (cem'u's-salâteyn) peş peşe kılınmasına "cem'-i takdîm (öne alarak birleştirmek)", bunlardan ikincisinin vakti içinde birleştirerek peş peşe kılınmasına ise "cem'-i te'hîr (sona bırakarak birleştirmek)" adı verilmiştir. Hanefîler sadece Arafat ve Müzdelife'de namazların cem' edileceğini söylemişlerdir. Ayrıca öğle namazını son vaktinde, ikindi namazını da ilk vaktinde kılmak ve akşam namazını geciktirerek son vaktinde kılıp ardından da yatsı namazını ilk vaktinde kılmak suretiyle bu iki namazın görünüşte birleştirilmesinin (cem'-i sûrî) câiz olduğunu ifade etmişlerdir. Zâhirîler'in, namazların cem'i ile ilgili görüşü, Hanefîler'inki gibidir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre, gerek hacda ve gerekse belirli şartlar dahilinde mesela yolculuk, aşırı yağmur halinde namazlar birleştirilebilir. Hanbelî mezhebine göre hastalar ve geçerli bir ihtiyaç ve özrü bulunanlar da yukarıda belirtilen namazları birleştirebilirler. Mâlikîler'den Eşheb, Şâfiîler'den İbn Münzir gibi azınlıkta kalan bazı fakihler, bu uygulamayı "alışkanlık veya devamlılık" haline getirmemek şartıyla, yukarıda sayılan sebeplerden biri olmaksızın da gerektiğinde yukarıda belirtilen namazların cem' edilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

[Namâz Kılmanın Mekrûh Olduğu Vakitler][212]

Namâz câ'iz olmadugı vakitler üçdür. **Birisi:** Gün doğarken süngü [:mızrak] boyı[213] kalkınca. **İkinci:** Gün mütegayyir olup gün dolunınca; meğer o günün ikindi namâzı ola. **Üçünci:** Gün ortada iken. İmdi kazâ ve evvel okunmış secde namâzı kılmak ve bu vakitlerden evvel yıkanmış meyyit namâzı kılmak câ'iz [35[b]] olmaz. Ammâ ol vakit yunup hâzır olsa ve âyet-i secde ol vakit okunsa kerâhet ile câ'izdür. Ve nâfile namâz bu üç vakitde kerâhet ile câ'izdür.

Yedi vakitde namâz kılmak mekrûhdur, gerek nâfile: Hatîb cum'a güni hutbede iken ve bayram hutbeleri ve istiskâ [:yağmur isteme] hutbeleri ve Mekke-i Mükerreme'de üç mevsimde okunan hutbelerde.

Üç vakitde kazâ câ'iz, nâfile değildür: Fecr çıkup sabâhın vakti girdikden sonra sünnetden gayrı nâfile kılmak ve ikindi namâzını kıldıkdan sonra gün dolunınca[ya dek=gün batıncaya dek] ve sabâh namâzını kıldıkdan sonra gün cilâ bulınca[ya dek= aydınlanıncaya dek]. Ve bayram namâzından evvel dahi mekrûhdur. Nâfilede namâzı üç [rek'at] kılmak mekrûhdur.

[7. İftitah Tekbiri]

Yedinci şartı tekbîretü'l-iftitâhdur; ya'nî namâza başlamak içün kendi işitecek kadar cehr ile "Allâhu Ekber" dimekdür, kendi işitmezse câ'iz değildür. Ma'nâsı: Cemî' mâsivâsından [36[a]] ulu [:büyük], Allâhu Zü'l-celâl'dür. Bu tekbîr farzdur; bizüm 'âlimlerümüz katında şart,[214] Şâfi'î katında rükündür.

[Namâzın Rükünleri]

Namâzun rükünleri, içinde olan farzlardur ki yedidür:

---

212 Bazı vakitler vardır ki, bu vakitlerde namaz kılmak yasaklanmıştır. Bu vakitlere "mekruh vakitler" veya "kerâhet vakti" denir.

213 Bir mızrak boyu, Güneş'in Yer'den 5 derece açı yapması demektir. Zaman olarak memleketimizde Güneş'in doğuşundan 40-50 dakika sonrasıdır. Orta boylu bir mızrak=süngü on iki karış uzunluğundadır (bk. Ö. N. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli*, s. 152, 192). Orta boy bir karış 20-22 santimdir. Namazın câ'iz olması, Güneş'in Yer'den çıplak gözün görmesine göre bir mızrak yükselmesi ile başlar ve zevâle kadar devam eder. (*el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*, C. 27, s. 243). Kerâhet vaktinin çıkıp çıkmadığı basit bir usulle de şöyle belirlenebilir: Çeneyi göğse dayayarak güneşe doğru bakılır; eğer güneş ufuktan yükselmiş olduğu için görülmezse, kerâhet vakti çıkmış demektir.

214 İmâm-ı Âzam ve Ebû Yûsuf'a göre iftitâh tekbiri şart, İmam Muhammed'e göre rükündür. Sonraki bazı Hanefî âlimleri, iftitâh tekbirini namazın rükünlerine çok bitişik olduğu için onu da bir rükün olarak saymışlardır.

[1. Kıyâm]

Evvelkisi kıyâmdur; ya'nî her kişiye lâzımdur ki farz namâzları ve vitri urudurup [:ayakta] kılmakdur, meğer kâdir olmayup 'özri ola. Ol vakitte yine kâdir ise [ayakta] kılsa câ'izdür, 'özrsüz bu namâzları otururken kılmak câ'iz değildür. Ammâ nâfile namâzlarda kıyâm farz değildür. 'Özrsüz otururken kılmak câ'izdür. Kıyâmda farz olan mikdâr "Allâhu Ekber" deyüp bir âyet okuyacak kadar durmakdur. *Fetâvâ-yı Nutef*'de zikr olınmışdur.[215] Tekbîretü'l-iftitâhı eğilürken dirse namâz fâsid olur.

[2. Kıraat]

İkinci [rükün] kırâ'atdür; ya'nî tashîh-i hurûf[216] idüp Kur'ân'dan bir âyet okumakdur, farz namâzlarun iki rek'atında, nâfile namâzların cemî' rek'atlarında.

[3. Rükû']

Üçüncisi rükû'dur; ya'nî [37[b]] her rek'atda bir kerre rükû' itmekdür, kıyâmdan arkası [:sırtı] dübdüz olınca[ya dek] başını ve belini eğmekdür.

[4. Secde]

Dördünci [rükün] secdedür. Her rek'atda ikişer secde itmekdür. Secdede iki rükün vardur; birisi alın ve burun yere inüp dokunmakdur, ikincisi iki ayaklarını dikmekdür. Alnında yara ve gayrı 'özri yok iken başka [:sadece, tek başına] burun ile secde câ'iz değildür ve dülbendi gözünün üzerine yâ eteğinün üzerine yâ da yumuşak nesne üzerine secde itse alnı yerin katısını [:sertliğini] duyarsa kerâhet ile câ'izdür. Yalınız burun katı yere değmek ile **Ebû Hanîfe** katında kerâhet ile câ'iz olduğı gibi ucı değmek ile câ'iz olmaz. Ammâ ayaklarınun birini diküp diğerini dikmese mekrûhdur, ikisini bile yerden kaldırsa namâz fâsid olur.

[5. Ka'de-i ahîre]

Beşinci [rükün] ka'de-i ahîredir; ya'nî her namâzın âhirinde Tahiyyât okuyacak mikdârı [38[a]] oturmakdur. Du'â-yı Tahiyyât:

---

215 es-Suğdî (ö. 461/1069), *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, (thk. Selahaddin en-Nâhî), Beyrut 1984, I, 52.

216 Tashîh: Düzeltme, doğrulama. Tashîh-i Hurûf: Harfleri doğru, düzgün, yanlışsız bir şekilde telaffuz etmek.

"التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُه"[217]

Bunı okumak vâcibdür; zikr olunur.

[6. Tertîb]

Altıncı [rükün] tertîbdür. Rüknün vâhidün [:tek rükün] olan yerde ya'nî evvelen kıyâm ve kırâ'at, sonra rükû' sonra secde itmekdür. Bu tertîb farzdur.[218] Zîrâ her birisi birer rükündür. Ammâ rükün tekrâr olanda vâcibdür, farz değildür; secdeteyn gibi. **Sûret-i mes'ele**: Bir kimesne namâzında sehven kıyâm ve kırâ'ati itmeyüp rükû'a inmiş olsa ol kimesne dönüp kıyâm ve kırâ'ati tekrâren idüp ba'dehû yine rükû'u i'âde ider. Ba'dehû sehvî secde[219] ile namâzı tamâm olur. Zîrâ rükün vâhiddür, anda tertîb farzdur. Ammâ iki secdenün birini unudup sehven terk itmiş olsa, kılduğı yâhûd [38[b]] sonraki rek'atlarun kankısında hâtırına gelürse hemân ol secdeyi idüp kılduğı rek'atları i'âde itmez, sehvî secde ile namâzı tamâm olur; zîrâ [secdeteyn] rükn-i vâhid değildür.[220]

[7. Hurûc Bi-Sun'ihi]

Yedinci [rükün] hurûc bi-sun'ihîdür. Ya'nî kişi namâzdan kendi ihtiyârı ile çıkmakdur. **Ebû Hanîfe** kavlidür, **İmâmeyn** katlarında farz değildür. **Sûret-i mes'ele**: Bir kimesne namâzun âhirinde Tahiyyât mikdârı oturdukdan sonra hatâ ile âbdesti bozılsa namâzını bozar, bir iş itmeden gidüp âbdest alup gelüp oturup selâm virmekle namâzı tamâm olur **Ebû Hanîfe** katında. Ammâ **İmâ-**

---

217 Tahiyyât: *"En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibâdetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. (Ey Rabbimiz!) Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed, Allah'ın kulu ve resulüdür."* Bu sözler, Hz. Muhammed'in Allah'ın katına yükselişi ve karşılaşması sırasında, yani mi'rac'ta kullanmış olduğu ifadelerdir. Mümin her namazda bunları okuyarak böylece ruhânî âlemde bir seyahat yapar ve Allah'ın katına bu şekilde yükselir. (Hamîdullah, *İslâm Peygamberi,* I, 135-138; a.mlf., *İslâm'a Giriş*, s. 87-88).

218 Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre namazın kıyam, kıraat, secde rükünleri arasında tertibe uymak, yani bunları bu sırayla yapmak vâcib, İmam Züfer'e göre farzdır. (İbn Nüceym, I, 313, 315; İbn Âbidîn, I, 460-461). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre farzlar arasında sıraya riayet etmek (tertîb), namazın rüknüdür.

219 Sehvî secde: Secde-i sehiv, sehiv secdesi. "Sehiv" kelimesi sözlükte, "yanılmak, unutmak, dalgınlık, bir şeyi yanılarak, unutarak veya dalgınlıkla terk etmek" gibi anlamlara gelir. Fıkıh terimi olarak "sehiv secdesi", yanılarak (sehven) farzın tehirinden (geciktirilmesinden) veya vâcibin terk ve tehir edilmesinden dolayı namazda meydana gelen eksiklikleri telâfi etmek ve namazı tamamlamak için namazın sonunda yapılan secdeleri ifade eder.

220 Bir rek'atta kıyâm, rükû' gibi namazın farzları tek birer rükündür. Secde ise iki rükündür.

meyn katında âbdest almak ve selâm virmek lâzım değildür, namâzı dürüstdür. Ammâ "namâzım tamâm oldı" deyüp kasden ihtiyârı ile bozarsa ittifâk ile namâzı tamâmdur; bir şey lâzım olmaz. Allâhu a'lem.

[Namâzın Vâcibleri]

Namâzun vâcibleri yirmi beş şeydür: [1.] Birisi Fâtiha-i Şerîfe okumak. [39[a]] [2.] Ve dahi sûre koşmakdur, farz namâzun iki evvelki rek'atlarında ve vitrün ve nâfilelerün her rek'atlarında. [3.] Fâtiha-i Şerîfe'yi sûre üzerine takdîm itmek. [4.] Ve dahi tertîbe ri'âyet itmek, ya'nî okumak rükû'dan evvel ola ve iki secde birbiri ardınca ola. Ammâ kıyâm rükû'dan evvel olup ve secdeden rükû' evvel olmak tertîbi farzdur, bu tertîb bulınmazsa namâz fâsid olur; yukaruda zikr olındı. [5.] Ve dahi iki rek'atda Tahiyyât'a oturmak. [6] Ve dahi evvel oturmakda ve namâzun âhirinde oturmakda Tahiyyât okumak. [7.] Ve dahi namâz âhirinde selâm virmek. [8.] Ve bayram namâzlarında her rek'atda gayrı namâzdan artık [:fazla] üçer tekbîr itmek.[221] [9.] Ve farz namâzun iki evvelki rek'atını Kur'ân okumağa ta'yîn itmek. [10.] Ve dahi ta'dîl-i erkân itmek. Bundan murâd rükû'da ve secdede bir tesbîh kadar eğlenmek[222] [:kalmak, durmak]. [11.] Ve rükû'dan ve secdeden kalkup doğrılmakdur. [39[b]] [12.] Ve dahi bir farzdan bir farza te'hîr itmeyüp intikâl itmek. [13.] Ve dahi cehr ile katı okunacak yerde katı okumak, imâm olursa. [14.] Ve ihfâ ile okunacak yerde ihfâ itmek mutlakan. [15.] Ve dahi vitirde kunût okumak, bilmezse bedelin okumak, bedeli üç kerre "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي" dimek, üç kerre "يَا رَبِّ" dimek de câ'izdür, dimişler. [16.] Ve sûre-i Fâtiha'yı bir kerre okumak. [17.] Ve imâma uyan kimse imâmını dinlemek. [18.] Ve imâma mütâba'at idüp bulduğı hâlde uymak.[223] [19.] Ve her farzı mekânında getürmek.

221 Kâdîhân, I, 184.

222 Bir tesbîh miktarı: Bir defa "Sübhâne rabbiye'l-'azîm" denecek kadar durmak.

223 Mütâba'at: Namazda imama mütâbaat edilecek hususlarda ittibâ etmek vaciptir. Bu sebeple cemaat imama kıyam, rükû, sücud gibi fiilî rükünlerde ve "Sübhâneke" ile "Tesbîhât ve Tahiyyât" gibi zikrî hususlarda mütâba'at eder. Fakat kavlî rükün olan kıraatte mütâba'at etmez. Kıraatin gizli olduğu yerde susar, imamın açık olan kıraatini dinler. Bu, İmâm-ı Âzam ile Ebû Yûsuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre gizli okunan namazlarda cemaatin de kıraatte bulunması câ'izdir. İmam, namaza başlamak için tekbir alırken ellerini kaldırmasa veya Sübhâneke'yi okumasa veya rükû, sücûd tekbirlerini ve bunlardaki tesbîhleri veya semi'allhu limen hamideh demeyi veya Tahiyyât ile selâmı terk etse veya teşrik tekbirlerini almasa cemaat bunları yapar, bu dokuz hususta imama mütâba'at etmez. İmamın terk ettiği beş meselede cemaat de terk eder: İmam Kunût duasını, bayram tekbirlerini, birinci ka'deyi, tilâvet ve sehiv secdelerini terketse cemaat de terkeder. Cemaat şu dört yerde imama mütâba'at etmez: İmam bir secde fazla yapsa veya bayram

[20.] Ve her vâcibi mekânında getürmek. [21.] Ve dahi sünnetlerün ve vitrün cemî‘ rek‘atlarında Fâtiha okumak. [22.] Ve farz namâzlarun iki âhirki rek‘atlarında Fâtiha okumak. Ba‘zılar katında sünnetdür, esahh olan dahi budur, dimişler. [23.] Ve selâm lafzıyla namâzdan çıkmak. [24-25.] Ve bayram tekbîrleri ve sehvî secde itmek.

[Namâzın Sünnetleri]

Namâzın sünnetleri çokdur, lâkin bir mikdârını beyân idelüm.

[Namâzın Dışındaki Sünnetleri: Ezân ve Kâmet]

Sünnet-i [40a] **hâriciyye fi'l-ezâni ve'l-ikâmet:** Beş vakit namâz içün ezân ve ikâmet sünnetdür, vaktinde olsun sonra olsun. Ammâ vaktinden evvel namâz kılmak ve ezân ve ikâmet câ'iz olmaz. Ve dahi ezânı ve ikâmeti kıbleye karşı okumak ve parmakların kulağına komak ve حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ diyicek sağına ve حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ diyicek soluna yüzin döndürmek, göğsini değil ve bu ikisini işiden mü'ezzin didüği gibi deyüp ve حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ وحَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ dimek. Bu cümle sünnetdür. Sünnet üzre ezân evvelinde dört tekbîrdür ve ziyâde harf itmeyüp ve ayağın yerinden gidermeyüp ve lahn[224] dahi itmemekdür. Şehâdetin ihfâ idüp sonra âvâzın yüceltmek kerîhdür. Ve ezânı taşrada okuyalar. İkâmet de ezân gibidür, iki kerre قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ 'dan gayrısı. Ve ezânda [her kelimeyi] kese kese ve ikâmetde ulaşdura [:bitişik] okumak gerekdür.

[40b] Kazâya kılınan namâzlarda ezân ve ikâmet ide. Bir yerden beş vakit namâzı kazâ itse evvelkinde okuduğı ezân yeter. Lâkin her birinde ikâmet ide. Yalınuz namâz kılan ehl-i karye,[225] köyünde ezân okunmasa ana ezânun terki mekrûhdur. Şehirlerde yalınız kılan kimesneye ezân ve ikâmet müstehabdur, hâtûnlara müstehab değil. Bu mes'eleler mu‘teberâtda mestûrdur[226] ve mestûr olmağ-ıla kitâbları anılmadı. Allâhu a‘lem.

---

tekbirlerini ashâb-ı kirâmdan rivâyet edilen miktardan ziyade alsa veya cenaze namazında dörtten ziyade tekbir alsa veya sehven son oturuştan sonra üçüncü veya beşinci rek‘ata kalksa cemaat, bu hususlarda imama mütâba‘at etmez. (*Hulâsatü'l-Fetâvâ*, vr. 52a; Halebî, *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.260-261; Mehmet Zihni Efendi, *Ni‘met-i İslâm*, I, 2. Kısım, 237-240; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s.134-135; *Makâlât*, vr. 63a).

224 Lahn: Nâğme, kötü ve yanlış telaffuz

225 Karye: Köy.

226 Mu'teberât: Muteber kitaplar.

[Namâzın İçindeki Sünnetleri]

Namâzun sünnet-i dâhiliyyesi ve müstehabları beyân olunur. Tekbîretü'l-ûlâda el kaldırmak, erler baş parmağı ile kulağı yumuşağına değince, hâtûnlarun omuzlarına berâber olınca[ya dek]. Ve dahi imâm evvel tekbîri cehr ile dimek ve dahi el bağlamak, sağ elinün baş parmağı ile ve serçe parmağı ile sol bileğin tuta ve dahi erler göbekleri altına ve hâtûnlar memeleri üstine koya. Ve dahi eğer imâm ve eğer [41[a]] cemâ'atdür ve eğer yalınız namâz kılandur, senâ itmekdür. Senâ budur: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ"[227] Ve dahi imâm olan yâhûd yalınız namâz kılan veyâhûd imâm ile evvel rek'ata yetişmeyüp selâmdan sonra yetişmedüğini kılmağa kalkan "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" diye ve "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" diye.[228] Ammâ besmeleyi her rek'atda Fâtiha evvelinde diye, sûre evvelinde dimeye. Ve dahi Fâtiha âhirinde her namâz kılan kimse *"âmîn"* diye. Lâkin bu dördi yapçacık [yavaşça, sessizce] okuyalar. Ve dahi namâzun arasındaki tekbîrler sünnetdür ve dahi rükû'da üç kerre سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ dimek[229] ve başını kaldırıcak "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" dimek,[230] imâm ise. Ve "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" dimek,[231] cemâ'at ise. Ve ikisini bile dimek, yalınız kılar ise. Ve dahi secdeye "inecek evvel" dizlerini, andan sonra [41[b]] ellerini, kulakları berâberine ve yüzini elleri ortasına komak ve dahi parmakların sıkmak ve koltuğın açmak. Yanındaki kimseyi incitmeye ve er ise karnını uyluğı üstinden çeke, 'avrat çekmeye. Ve dahi ayağı parmakların kıbleye yönelde ve üç kerre[232] "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى" diye ve tekbîr idüp kalka otura, andan [sonra] gene secde ide, üç kerre tesbîh ide. Üçer dimek azacukdur; beş dimek ve yedi dimek efdaldür. Ve andan [sonra] eğlenmeyüp[233] ikinci rek'atına kalka, her rek'atda evvelki rek'atda itdüği gibi ide. Hemân tekbîrde elin kaldırmaya ve Sübhâneke ve e'ûzü okumaya. İki rek'at namâz olıcak sol ayağını döşeye ve üstine otura, sağ ayağını dike. 'Avratlar sağ yanına iki ayağını çıkara, yere otura. Bu cümlesi sünnetdür. Ve dahi

---

227 Senâ: Sübhâneke: *"Allahım! Seni kendine lâyık olmayan noksanlıklardan uzak bilir, tesbih eder ve Seni övgüyle yüceltirim. Senin adın mübârektir. Senin şanın çok yücedir. Senin ululuğun çok muhteşemdir. Senden başka tanrı yoktur."*

228 "Eûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm", "Bismillâhirrahmânirrahîm"

229 Sübhâne rabbiye'l-'azîm: *"Ulu Allahım! Seni kendine yakışmayan bütün noksanlıklardan uzak bilir, tesbih ederim."*

230 Semiallâhü li-men hamideh: *"Allah hamdedenin hamdini kabul eder."*

231 Rabbenâ leke'l-hamd: *"Ey rabbimiz! Hamd sana mahsustur."*

232 Sübhâne rabbiye'l-a'lâ: *"Yüce Allahım! Seni kendine yakışmayan bütün noksanlıklardan uzak bilir, tesbih ederim."*

233 Eğlenmek: Oyalanmak, gecikmek, durmak, vakit geçirmek.

ellerin uylukları üstine döşeye, dahi Tahiyyât okuya, Tahiyyât üstine nesne ziyâde itmeye [42[a]] namâzun âhiri değilse. Âhiri ise *Tasliye* itmek sünnetdür. Tasliye [salli-bârik duası] budur:[234]

"اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، وَارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ ، كَمَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ"

Ve dahi bu du'âyı okuya[235] "اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْت نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إلاَّ أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ "

Yâhûd buna benzer du'â ide, bu dahi sünnetdür. Andan sonra iki cânibine *"es-selâmu 'aleyküm ve rahmetullâh"* diye ve *"berekâtuhû"* dimeye. *Muhît*'de mezkûrdur.[236] Ve dahi yalınız kılan kimse selâmda iki yanındaki meleklere niyyet ide. İmâm ise ve dahi cemâ'ate niyyet hem meleklere ide. Ve eğer cemâ'at ise hem meleklere, hem hâzırlara ve imâmı kankı tarafda ise ana dahi niyyet ide. Ardında[42[b]] ise her selâmında imâma bile niyyet ide.

Farzın iki rek'atından sonra yalınız Fâtiha okumak sünnetdür.[237] Unudup sûre koşsa **Ebû Hanîfe** ve **İmâm Muhammed**[238] katında sehvî secde lâzım olmaz,[239] *Kâdîhân*'da böyledür.[240] Ve dahi sünnet-i gayr-ı mü'ekkedin

---

234 Tasliye: *"Allahım! Efendimiz Muhammed'e ve ailesine rahmet et, onların şeref ve kıymetlerini yükselt. Muhammed'e ve ailesine feyiz ve bereket ver. Muhammed'e ve Muhammad'in ailesine merhamet et. Alemler içinde İbrâhim'e ve İbrâhim'in ailesine rahmet edip şeref ve kıymetlerini yüksettiğin, ailesine feyiz ve bereket verdiğin gibi. Kuşkusuz övgüye lâyık olan Sensin, şanı yüce olan Sensin."*

Hanefîler'de şu rivâyet daha ziyade yaygındır:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْت عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّك حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّك حَمِيدٌ مَجِيدٌ

"Allahım! Efendimiz Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine rahmet et, onların şeref ve kıymetlerini yükselt. İbrâhim'e ve İbrâhim'in ailesine rahmet edip şeref ve kıymetlerini yüksettiğin gibi. Kuşkusuz övgüye lâyık olan Sensin, şanı yüce, iyiliği bol olan Sensin." "Allahım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine feyiz ve bereket ver. İbrâhim'e ve İbrâhim'in ailesine feyiz ve bereket verdiğin gibi. Kuşkusuz övgüye lâyık olan Sensin, şanı yüce olan Sensin."

235 *"Allâhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîren ve lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente, f'ağfirlî mağfireten min indik, ve'rhamnî inneke ente'l-gafûru'r-rahîm"*: *"Allahım! Doğrusu kendime çok zulmettim (başıma iş açtım). Günahları senden başka kimse affedemez. Beni katındaki mağfiretinle bağışla. Bana merhamet eyle. Muhakkek sen çok bağışlayan ve esirgeyensin"* (İbn Mâce, "Du'a", 2).

236 Muhît, II,42.

237 ez-Zeyla'î, I, 193; bk. Kâsânî, I, 160.

238 İmam Muhammed (ö.189/804) Ebû Hanîfe'nin öğrencisi, Hanefî mezhebinin imamlarından biri.

239 İbn Nüceym, II, 102; *el-Fetâvâ el-Hindiyye*, I, 126; Halebî, *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.230; İbn Âbidîn, I, 459.

240 Kâdîhân, I, 122-123.

ve gayrı nâfile namâzlarun ortası, âhiri gibidür. Anun içün iki rek'atda Tahiyyât okudukdan sonra tasliye gerek, kalksa Sübhâneke ve e'ûzü okumak gerek. Zîrâ iki namâza başlamak olur. Hattâ dört rek'at nâfileye niyyet itse iki rek'at kılmak lâzım olur. Üçünciye başlamayınca ikisi dahi lâzım olmaz. *Dürer*'de[241] zikr olınmışdur.

[Namâzın Müstehabları]

Urudururken [:kıyamda iken] secde yerine bakmak ve dahi rükû'da ayağun üstine bakmak ve dahi secdede burnına bakmak ve dahi otururken iki dizi arasına bakmak ve selâm virdüğinde omuzlarına bakmak ve kâdir olduğınca esnemeyi men' itmek ve dahi [43[a]] tekbîr vaktinde ellerini yeninden çıkarmak ve dahi güci yetdükce öksürmeği men' itmek. Ve dahi ikâmetde حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ[242] denicek yerinden kalkmak. Bu cümlesi müstehabdur.

[Namâzın Edebleri (Âdâbı)]

Ve dahi namâzun edebleridür:[243] 1.Tekbîr-i iftitâhda ellerin içi kıbleye karşu yönelmek. 2. Ve parmakları yumuk olmayup hâli üzre denli olmak.[244] 3. Ve başını ve bedenini oynatmamak. 4. Ve bir sûreyi bütün okumak. 5. Ve secdede parmakları dağık açılı olmak 6. Ve kalbi namâz içün hâzır olmak. 7. Ve vakt-i selâmda yüzinün beyâzı görince sağına ve soluna döndürmek. 8. Ve selâmdan sonra yüzini silmek. 9. Ve namâzdan fâriğ oldukdan sonra âyete'l-kürsî okumak.[245] 10-12. Ve otuz üç kerre سُبْحَانَ اللَّهِ ve otuz üç kerre الْحَمْدُ لِلَّهِ ve otuz üç kerre اللَّهُ أَكْبَرُ demek. 13. Ve Resûl-i Ekrem'e sallallâhu 'aleyhi ve selleme salavât getürmek.

---

241 Dürer, I, 116-117.

242 "Hayye 'ala's-salâh": *Haydin namaza*.

243 Edeb (çoğ. Âdâb): Fıkıh terimi olarak edep, Hz. Peygamber'in devamlı değil de ara sıra yaptığı işler, davranışlar karşılığında ve genellikle çoğul olarak (âdâb) kullanılır. Hüküm bakımından gayri müekked sünnet gibi olup bunu yapan kimse sevap kazanır, yapmayansa günaha girmez ve kınanmaz. Âdâb çerçevesinde mütalaa edilen davranışlar, farz ve vâcibe bir ilâve olduğu için nâfile, Allah ve Resûlü tarafından teşvik edildiği için müstehap, karşılığında sevap vaad edildiği için mendup, dinî bir mecburiyet olmaksızın yapıldığı için tatavvu, yapılması yapılmamasından daha iyi olduğu veya yapanın ahlâkî kemalini arttırdığı için de fazilet diye adlandırılmıştır. (A. Bayındır, "Âdâb", *DİA*, yıl:1988,C.1,s.334).

244 Denli: Gibi, kadar.

245 Âyete'l-kürsî (el-Bakara 2/255):
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاء وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَالْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾

14. Ve ﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ قَآئِمَاً بِالْقِسْطِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٨) إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ﴾[246] okumak. 15. Ve dahi [43[b]] ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٢٦) تُولِجُ اللَّيْلَ فِي الْنَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيَّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَن تَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾[247] bunı okumak. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Sehiv Secdesi]

Ma'lûm ola ki bir kimse namâzun şartlarından birini terk itse, ol kişi namâza durmak sahîh olmaz; gerek kasden, gerek unudup sehven dahi iderse. Ve namâzun rükünlerinden birisini terk eylese namâz içinde olup yine namâz içinde kazâsı mümkin olursa anı kazâ ide; Kur'ân okumayı ve secdeyi terk gibi. Eğer namâzun içinde kazâsı mümkin olmayanlardan ise namâzı fâsid olur. Ve dahi bir kimse [44[a]] namâzın vâciblerinden birini terk itmiş olsa unudup sehv ile itmiş ise secde-i sehv itmek vâcib olur, itdükde namâzı tamâm olur.[248] Eğer kasden terk itmiş ise bir şey lâzım olmaz, namâzı noksân üzre olur, sehvî secde bile iderse ol noksân andan gitmez, ol kimse namâz içinde harâm iş itmekle nefsinde âsim [:günahkâr] olur. Ve dahi bir kimse namâzun sünnetlerinden birini terk itmiş olsa, gerek sehven ve gerek kasden; ol kişiye bir şey vâcib olmaz. Lâkin isâ'et [:kötü iş] itmiş olur. Ve dahi bir kimse namâzun müstehab ve âdâblarından birini terk itmek ile üzerine bir şey vâcib olmaz, lâkin terkinden 'ameli efdaldür; 'amel idenlere ecr ve sevâb vardur.

[Namâzın Müfsidleri]

Namâzun müfsidleri çokdur. Ammâ aslı beş şeydür:

Evvelkisi: Namâz içinde olan kimse kendi işidecekleyin [:kadar] dünyâ kelâmını söylemekdür. [44[b]] Az olsun çok olsun, kasıdla olsun sehvle olsun, uyanıkla olsun uyurken olsun, namâzda dünyâ kelâmı câ'iz olmayup harâm olduğını bilsün gerek bilmesün namâzını bozar. Pes imdi namâz içinde âh ve vâh,

---

246 *"Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrâr etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah nezdinde hak din İslâm'dır"* (Âl-i İmrân 3/18-19).

247 *"(Resûlüm!) De k: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin"* (Âl-i İmrân 3/26-27).

248 Sehiv secdesini gerektiren sebepler için bk. [Makâlât vr.55[a-b]].

üf ve tüf ve âh ve ûh ve îh dimek ve inlemek ve kasd-ile insâna selâm virmek ve almak, kasd-ile olsun sehven olsun. Ammâ âhir-i Tahiyyât sanup sehv-ile selâm virmek, bu bozmaz; sehvî secde ider, namâzı tamâm olur. Veyâ uhhu uhhu deyüp zarûretsiz boğazını ayırtlamak [:temizlemek] ve acıdan ve sızıdan ötüri âvâzı işidecekleyin katı katı [:sesli sesli] ağlamak veyâhûd bir eyü haber virene "elhamdülillâh" dimek ve yaramaz haber virene "innâ lillâh" dimek veyâ "lâ havle ve lâ kuvvete" dimek ve dahi 'aceb haber virene "sübhânallâh" veyâhûd "lâ ilâhe illallâh" veyâ "Allâhümme salli 'alâ Muhammedin" [45[a]] deyü cevâb virmek; bunlar namâzı bozar. Ammâ kendinün namâzda olduğını i'lâmen [:bildirmek için] dise bozmaz. Ve dahi kendi imâmınun gayrıya Kur'ânî [bir âyet] deyü [o âyetle cevap] virmek bozar, kendi imâmına diyü virse bozmaz.[249] Ve dahi nâsun kelâmına ve sözüne müşâbih olan du'â itmek veyâ dünyâ hâcetini istemek, *"Yâ Rabbi bana bir hâtûn vir"* veyâ *"deynimden beni halâs it"* veyâ *"bir eyü evlâd vir"* veyâ *"dünyâ devleti ve 'izzeti vir"* dimek, bu cümlesi bozar.

İkincisi: Namâzda gülmekdür. Bâliğden olsun sabîden olsun, uyanık olsun uyurken olsun, erden olsun 'avratdan olsun bozar. Gülmek deyü savtını [:sesini] işitecek kadar gülmekdür. Savtını işitmese tebessüm dirler; namâzı bozmaz, lâkin mekrûhdur. Ammâ savt hâsıl olup gayrısı işitecek kadar gülse ana kahkaha dirler; namâzı [46[b]] ve hem âbdesti bozar. Yukaruda zikr olundı.

Üçüncisi: Namâz içinde 'amel-i kesîr itmekdür, ya'nî namâz içinde çok iş itmekdür; kasd-ile olsun, sehv-ile olsun, unutmak ile olsun. Çok iş deyü ba'zılar katında, *"anı gören kimse namâzda değil sansa",* ana dirler. Ba'zılar iki eliyle işlerse çokdur, bir eliyle olursa azdur, dirler. Yâhûd kendi gözine çok gözükse ana çok dirler, az gözükse ana az dirler. İmdi az iş namâzı bozmaz. Pes imdi namâz içinde yemek yimek yâ su içmek yâ sakız çiğnemek yâ dişi arasında bir nesne kalsa çıkarup yutsa nohûddan ziyâde olursa namâzı bozar. Ve dahi başını yâ sakalını taramak yâ bir yerini birbiri ardınca üç kerre elin kaldurup kaşımak, bir def'ada üç adım yer yürümek yâ bir safdan bir safa bir kerrede

249 Birisine cevap vermek maksadıyla bir âyet okumak namazı bozar (A. H. Akseki, a.g.e., s.158). Mesela namaz kılan kimse kitap gibi bir şey arayana Kur'ân'dan "Ya Yahya huzi'l-kitâb: Yahya kitabı al" âyetini dese, namazı bozulur. (*Ni'met-i İslâm*, II, 145). Yine namaz kılan kimse kendi imamından başka bir kimsenin okuduğu Kur'ân'daki yanlışlığı düzetlse, kaldığı yeri açsa (feth) namazı bozulur. Fakat kendi imamının yanlışını düzeltse, kaldığı yerin önünü açsa (feth) namazı bozulmaz. (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 215). İmam, namaz câ'iz olacak mikdarı okuduktan sonra altındaki âyet hâtırına gelmeyip cemâat feth etsin diye durup bakması ve böyle bir durumda cemâtin de feth etmesi mekruhtur. (bk. Kırâatde mekruhlar bahsi, vr. 54[a]).

hiç [47[a]] durmayup yürümek yâ uçkurunı bağlamak yâ libâsını geymek yâ üç kehleyi birbiri ardınca öldürmek veyâ bir çanakdan yağ alup sürünmek veyâ mushafın yüzünden okumak yâ mihrâbdaki yazıyı okumak yâ üç kerre kılını koparmak, bir eliyle insâna urmak [:vurmak] bir kerre yâ kamçıyla urmak bir kerre yâ sarık sarınmak yâ bir ma'sûma [:çocuğa] meme virmek süd gelince yâhûd üç kerre sorınca [:emince] durmak yâ mü'ezzine icâbet itmek; bu mezkûrâtun cümlesi 'amel-i kesîrdür, namâzı bozar.

Dördüncisi: Namâzun farzlarından 'özrsüz birini terk itmekdür; ol farzlar şart olsun, gerek rükün olsun namâzı bozar. İmdi namâza duran kişi 'avret yerinden dört bölükden bir bölüği açık olmak yâ açılmak namâzı bozar; eğer bir rükün edâ idecek kadar açık durursa. Ve dahi ma'nâ mütegayyir olacaklayın [:mana değişecek kadar] [47[b]] Kur'ân'ı yanlış okumak yâ 'özrsüz kıbleden göğsini çevirmek. [Ancak] 'özrle olursa câ'izdür, bozılmaz. Yâhûd bayılup ussı [:aklı] gitmek ve dahi 'aklı gidüp mecnûn olmak yâhûd namâz içinde olan hâtûn hayz görmek yâ sabâh namâzını kılarken güneş çıkmak yâ bir 'avrat ile berâber durup cemâ'at oldukları hâlde namâz kılmak. Eğer imâm 'avratun imâmetine niyyet itdiyse, itmese hemân 'avratun namâzı bozılur.[250] Yâhûd secdede iki ayağını bir yerden kaldırmak; bu mezkûrâtun cümlesi namâzı bozar.

Beşincisi: Namâz kılan kişi kasd-ile âbdestini bozmakdur. Ammâ hatâ'en yâ sehven bozılsa, namâzı bozılmaz. Hemân ol hînde namâzını bozılduğı yerde koyup ve namâzı bozacak bir iş itmeyüp varup âbdest alup gelüp namâzını koyduğı yerden kılup binâ ider, namâzı tamâm olur. Ammâ namâz içinde kasd-ile yillense [48[a]] yâhûd işese yâhûd bir yerinde yarası olup kasden sıkup cerâhet çıkarup âbdestini kendi bozsa; bu zikr olınan şeylerün cümlesi namâzı bozar, binâ itmek câ'iz olmaz, âbdest alup ibtidâsından kılar. Buna *istînâf* dirler, binâ dimezler.

[Namâzın Mekrûhları]

Fî mekrûhâti's-salât: Namâzun mekrûhları katı [:pek] çokdur. Mekrûh oldur ki sünnete muhâlif ola, anı kasden 'özrsüz işleyenler 'itâba[251] müstahak[252] olurlar.

İmdi musallî [:namâz kılan] üzerine vâcibdür ki namâzun farzlarını ve vâciblerini ve sünnetlerini ve müstehablarını ve mendûblarını bi-tamâmihâ kemâliyle edâ idüp namâzı kâmil olup noksân üzre olmaya. Zîrâ yevm-i kıyâ-

250 İbn Nüceym, I, 375-376; eş-Şelebî (ö.947/1540*), Hâşiyetü Tebyîni'l-Hakâik*, I, 137; İbn Âbidîn, I, 575.

251 'İtâb: Azarlama, paylama.

252 Müstahik: Bir şeyi hak eden.

metde Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu ʻaleyhi ve sellem kılduğı namâz gibi namâz isterler. Kur'ân-ı ʻAzîmü'ş-şân'da buyurıldı: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا﴾[253] Yaʻnî Resûlullâh [48[b]] ʻaleyhi's-selâm getürdüğini tutup ve nehy itdüği şeyleri itmemek cemîʻ ahvâlümüzde ve efʻâlümüzde mütâbaʻat lâzımdur. ﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾ âyet-i şerîfesi[254] mütâbaʻat-i Resûlullâh[255] sallallâhu ʻaleyhi ve sellem hazretine lâzım olduğına burhân-ı kâtıʻdur.[256] Pes imdi bil ve âgâh[257] ol ki namâzda on üç mekânda olan üç yüz otuz mekrûh vardur. Ammâ farz içinde olan mekrûh, nâfilede olan mekrûhdan eşeddür; gâyet hazer gerekdür.

[Libâsta Mekrûhlar]

On üç mekânda birisi libâsda olan mekrûhdur ki kırk beş mekrûhdur.

1-3. Kırmızı ve sarı libâsla, harîr sevb [:ipek elbise] ile kılmak kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûhdur.

4. Ve dahi şol sevb ki üzerinde hayvân sûreti ola. Çiçek ve yaprak sûreti zarar virmez.

5-6. Arışı penbe ve argacı[258] harîr olsa ricâle mekrûhdur. Ve dahi şol [elbise] rakīk/ince olup ʻavret [49[a]] yiri görünmek mümkin ola, mekrûhdur. Görünürse namâzı fâsid olur.

7. Hâtûnlara dahi vâcibdür ki [içi görünen] sevb-i galîz[259] [:kalın elbise] ile namâza durmaya; harâm yerlerinden bir mevziʻini görmek mümkin olmaya; yanında kimse olsun, gerek olmasun. Bedeninde bir şeyi görinürse namâzı fâsid olur.

8. Ve dahi bir kimseden hakkı olmaduğı sevbi hilâf-ı şerʻ alup gasb itdüği sevb ile kılmak.

9. Uğrulık [:hırsızlık] sevb ile kılmak.

---

253 *"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının"* (el-Haşr 59/7).

254 *(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz"* (Âl-i İmrân 3/31).

255 Mütâbaʻat: Kur'an ve Sünnet'e uyup hükümleriyle amel etme.

256 Burhân: Doğruluğunda şüphe bulunmayan ve zaruri bilgi getiren kesin delil.

257 Âgâh: Bilgili, haberdar.

258 Argaç: Dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı. Arış: Dokumacılıkta boydan atılan iplik, çözgü.

259 Sevb: Elbise. Galîz: Kalın. Kaba. Vücudun rengini gösteren ince ve şeffâf elbise ile namaz kılınmaz. Ancak bedene yapışık olarak vücut hatlarını gösteren dar elbise ile namaz kılmak mekruh olmakla birlikte câizdir. (bk. Serahsî, *Mebsût*, I, 33-34; İbrahim Halebî (ö. 956/1549), *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.12).

10. Emânet konmuş sevb ile.

11. Ve yahûdînün geydüği sevb ile kılmak.

12. Mecûsî ve sâ'ir kefere geydüği sevb ile kılmak.[260]

13 Ve dahi ricâle harâm olan harîr ile kılmak.

14 Ve cedîd/yeni pâk sevbi hâzır iken geymeyüp eski yırtık ve delük sevb ile kılmak.

15. Ve yanında kendüyi setr iden sevb var iken ancak 'avret yerini örtüp sâ'ir bedeni 'üryân kılmak.

16. Ve yanında külâh [:başlık, bere] var iken sarıksız

17-19 yâhûd [49[b]] sarığı dururken geymeyüp külâh yâ kellepûş [:başlık, takke] ile kılmak.

20. Yanında iki kat sevb var iken geymeyüp ancak bir sevb ile kılmak.

21. Ve yanında kaftân var iken geymeyüp peştamâl sarınup kılmak.

22. Ve dahi harîr kavuk ile kılmak.

23. Ve altun ile dikilmiş sevb ile kılmak.

24. Ve dahi altun ile muhallâ/mücellâ silâh ile kılmak.

25. Ve Rûm sevbi var iken Râfızî sevbi ile kılmak.

26. Ve başı üstinde sevb var iken kılmak.

27-28. Yenlerini geymeyüp yâhûd bir yeni geyüp birini geymeyüp kılmak.

29. Ve dahi etekleri belinde kılmak.

30-31. Haccâm sevbiyle, serhôş sevbiyle ve târikü's-salât sevbiyle ve yüzini 'avratlar gibi örtüp kılmak.

32-40. Kassâb sevbiyle ve tıfl ve sabî sevbiyle, fillere hizmet iden kimse sevbiyle ve dahi hizmetkâr câriyesinün sevbiyle, sahrâlarda koyun ve sığır güdici çobânlarun sevbiyle.

41-43. Kendisini necâsetden hıfza kâdir olmayan a'mâlarun sevbiyle, [50[a]] mecnûnlarun sevbiyle.

44-45. Bu cümle zikr olınan şeyler ile namâz kılmak mekrûhdur.

---

260 Ehl-i küfrün elbisesiyle -necasetten temiz olmak şartıyla- namaz kılmakda bir beis yoktur. Mecûsînin pantolunuyla/şalvarıyla yıkanmadıkça namaz kılınmaz. (Ali Suğdî, *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, I, 61). Ehl-i küfür iki kısımdır. Bir kısmı yahudi, hıristiyan gibi kitap ehli olanlar, diğeri kitap ehli olmayanlar. Putperestler, güneşe ve yıldızlara tapanlar, Allah'ın varlığını kabul etmeyenler (ateistler) gibi.

[Namâz Kılmanın Mekrûh Olduğu Vakitler]

Namâz mekrûh olınan vakitler on yedidür:

1. Subh-ı sâdık çıkdukdan sonra kazâ ile sabâhun sünnetinden gayrı nâfile kılmak mekrûhdur.

2. Ve sabâh namâzını kıldukdan sonra gün tulû'[261] idüp cilâlanınca [:aydınlanıncaya dek] nâfile kılmak mekrûhdur; kazâ namâzı değil.

3. Ve dahi nısf-ı nehârda ve gurûbda ol günün ikindisinden gayrı namâz kılmak.

4. Ve ikindinün farzını kıldukdan sonra nâfile kılmak mekrûhdur, kazâ değil.

5. Ve dahi gün mütegayyir olup sararmağa varınca ikindi namâzını te'hîr itmek.

6. Ve dahi gurûbdan sonra akşamı kılmazdan evvel nâfile kılmak.

7-9. Ve hatîb hutbede iken ve minbere çıkarken ve mü'ezzin ezân okurken.

10. Bayram namâzını kılmazdan evvel.

11-12. Ve bayram hutbeleri okurken.

13. Ve hâl-ı sekrde.

14. Ve meyyit namâzından evvel.

15-17. Ve imâm mihrâbda farza durdukdan sonra ve cemâ'at [50[b]] farzda iken saflar arasında kılmak mekrûhdur; meğer sabâh namâzınun sünneti taşrada bir hâlî mekânda kılup ba'dehû imâma uymak gerekdür.

[Namâz Kılmanın Mekrûh Olduğu Yerler]

Namâz kılmak on beş mekânda mekrûhdur:

1. Bir kimse elinde hakkı değil iken gasben zor ile alınan yer üzerinde namâz kılmak mekrûhdur.

2. Ve dahi da'vâlı yer üzerinde.

3. Ve izinsiz kimsenün mülkünde.

4. Ve dahi şol mescid ki içinde bir hatâ vukū'undan havf olına.

5. Ve mescidün sathında ya'nî üstinde.

6. Ve evin üstinde.

---

261 Tulû': doğmak (güneş, fecir gibi).

7. Ve Beyt-i Mükerreme'nün sathında.

8. Ve şol evin üstünde ki altında necâset ve fışkı ola.

9. Ve dahi deve ve sığır ve koyun ve at olan mekânda.

10. Ve dahi hamâmda ve mukâbelesinde put olan yerde.

11. Makbereler üzerinde.

12. Ve tarîk-i 'âmmede ve yollar ortasında.

13. Ve dahi puthânede.

14-15. Ve kenîsede ve mukâbelesinde zî-rûh sûret olan [51[a]]yerde.

16. Ve dahi önünde âteş olan yerde, ammâ mûm ve kandîl olsa zarar virmez.

17. Ve dahi önünde sütre olmayan sahrâda.

18. Süpüründülük olan mekânda.

19. Ve selh-[h]ânede [mezbaha].

20. Ve düdük ve sâ'ir âlât-ı sâz olan hânede.

21. Ve şatranç oynanur yerde.

22. Ve râyiha-i kerîhe olan yerde.

23. Ve dîvârında hayvân sûreti yazılmış olan hânede.

24. Ve secde görinmeyüp mûmsuz karanlık evde, eğer farz namâzlar kılarsa.

25. Câmi'e cemâ'ate varmağa 'özr-i şer'i yok iken varmayup münferiden evinde kılmak mekrûhdur; meğer yağmur ve karanlık ve havf-i 'adüv [:düşman korkusu] ola, kerâheti giderür.

26. Ve dahi imâm yalınız mekân-ı 'âlîde olup cümle cemâ'at aşağada olmak. Ammâ cemâ'atden ba'zısı imâmla mekân-ı 'âlîde olursa mekrûh olmaz.

27. Ve dahi imâm cemâ'atden bir arşın[262] mikdârı yâ bir âdemün boyı mikdârı yüksek yâ alçak durmak.

28. Ve dahi imâm mihrâb içinde [51[b]] olmak mekrûhdur. Meğer imâmun ayakları mescidde ve secde itdükde başı mihrâbda ola.

29. Ve önündeki safda yer var iken ardındaki safda durmak.

30. Cemâ'at ile farz kılduğı mekândan ayrılmayup sünneti dahi ol mekânda kılmak.

---

262 Arşın: Bir mimar arşını yaklaşık 76 santimetre.

31. Ve dahi bir vakit farz namâzı cemâʿat ile kıldukdan sonra tekrâren ol mekânda cemâʿat olup bir dahi kılmak.

32-33. Vakt-i vâhidde ve bir mescidde yâhûd bir evde ve dahi iki mekânda iki cemâʿat olup birinün savtı ile imâma teşvîş[263] veren mekânda.

34. Ve dahi meyhânede ve şürb-i hamr olan mekânda.

35. Ve insânun yüzine karşı kılmak.

36. Ve gıybet olan yerde.

37. Ve dahi zî-rûh sûreti olan döşenmiş seccâde ve bisât[264] üzerinde.

38. Ve tasvîr üzerine secde itmek.

39. Ve dahi başı üstünde yâ önüne yâ ardına gelür dîvârda ve gayrı put zî-rûh sûreti olan yerde.

40. Ve gusl [52ᵃ] mekânında. Bu zikr olınan yerlerin cümlesinde kılmak mekrûhdur.

[İftitâh Tekbiri'ndeki Mekrûhları]

Tekbîr-i tahrîmede olan mekrûh ve ifsâd on dokuzdur:

1. Tekbîr itdiği vakitde ayak parmaklarını kıbleye yöneltmemek.

2. Ve dört parmak mikdarı ayakları ayrık olmamak.

3. Ve ayağınun birini âhar ayağı üzerine komak.

4-5. Ve bir ayağını ilerü ve birini girü komak.

6. Ve elleri yenlerinden çıkarmamak.

7. Ve dahi imâm oldukda tekbîri cehirle itmemek.

8. Ve dahi ellerin kaldırmamak.

9. Ve ellerin kulaklarından yüksek itmemek.

10. Ve ellerini omuzlarına kaldırmak, hâtûnlar değil.

11. Ve parmaklarını pek açmak.

12. Ve parmaklarını yummak.

13. Ve avuçlarınun ayaları kıbleye karşı olmamak.

14. Ve dahi ifsâd idenler: Tekbîr-i iftitâhı idüp kendisi işitmese namâz fâsid olur; imâm olsun, münferid olsun, cemâʿat olsun. Kavl-i esahh budur.

---

263 Teşvîş: Karıştırma, Karma karışık etme, Kargaşalık.
264 Bisât: Sergi, yaygı.

15. Ve dahi bir kimse imâma uyup tekbîr-i iftitâhda "Allâh" deyüp imâm "Allâh" dimezden [52[b]] mukaddem ol kimse "Allâh" dimekden ferâgat itmiş olsa [:imâmdan önce Allah demeyi bitirmiş olsa] ol kişi namâza şürû' itmiş[265] olmaz, ol kimsenün "ekber" kavli imâmun "ekber" demesinden sonra vâki' olursa da.

16. Ammâ ol kimse imâm ile berâber yâhûd sonra "Allâh" deyüp imâm "ekber" dimezden evvel ol kimse "ekber" sözini dimiş olsa, kavl-i esahh budur ki yine [namâza] şürû'ı câ'iz olmaz. Zîrâ muktedînün[266] imâma [uyması ve namâza] şürû'ı "Allâhu Ekber" cümlesiyle olur; yohsa yalınız "Allâh" yâhûd "ekber" mukârenetiyle olmaz. İmdi imâma uyan kişi "Allâhu Ekber" kavlini imâm fâriğ oldukdan sonra itmek [:söylemek] eyüdür, ihtimâm lâzımdur.[267] Ve dahi bir kimse 'acele idüp imâma yetişmek içün tekbîr-i tahrîmi rükû'a eğilirken dise ol namâz fâsid olur. Hîn-i tekbîrde kıyâm farzdur, kıyâma kâdir olana.

17. Ve dahi "Allâh" kelimesinün hemzesini medd itmek ya'nî uzatmak.

18. [53[a]] Ve "ekber" kelimesinün hemzesini medd itmek.

19. Ve dahi "ekber" kelimesinün bâsına elif idhâl idüp "bâr" demek; sehven dahi olursa.

Bu cümlesi namâzı fâsid ider. Eğer kasden dirse kâfir olur.[268] "العياذ بالله من ذلك"

[Kıyâmdaki Mekrûhlar]

Kıyâmda olan mekrûhlar on sekizdir:

1. Kıyâmda secde idecek yere bakmaklığı terk itmek.

2. Ve dahi kıyâm tamâm olunca[ya dek] ayaklarını dört parmak mikdârı açık tutmamak.

3. Ve dahi ellerin göbek üstüne veyâ üst yanına komak.

4. Ve dahi sol elini sağ elinün üstüne komak.

---

265 Şürû': Başlamak.

266 Muktedî: Namazda imama uyan kişi.

267 İki hususa dikkat edilmelidir: 1. Cemaat iftitah tekbirini imamın tekbirinden sonra getirmelidir. İmamdan önce tekbir getiren kimse, imamın tekbirinden sonra tekrar tekbir getirmezse imama uymuş sayılmaz. 2. Niyet, iftitah tekbirinden önce yapılmalıdır. (Yıldız, Kemal, Fıkhın Aydınlığında İbadet ve Hayat,s.185).

268 el-'Iyâz billâh min zâlike (Bundan Allah'a sığınırız).

5. Ve dahi sağına ve soluna salınmak.

6. Ve dahi gözüyle sağına ve soluna iltifât itmek.

7. Ve gâh gâh bir ayağı üzerine rahatlanmak.

8. Ve dahi ökçesi üzre ʻözrsüz durmak.

9. Ve dahi ayaklarını birbirinün üzerine komak.

10. Ve dahi ellerini kuşağa sokmak.

11.Ve [ellerini] burnına komak.

12. Ve ellerini ardına komak.

13-14. Ve dahi farz namâzlarda [53[b]] dîvâra yâ bir direğe dayanmak.

15-16. Ve dahi ʻözrsüz üç adım yürümek, her bir rükünde bir adım yürürse.

17. Ve üç adımdan az yürümek. Vallâhu Teʻâlâ aʻlem.

[Kırâattaki Mekrûhlar]

Kırâʾatde mekrûh olan on beş şeylerdür ki zikr olunur:

1. Mushafʾı aşağasından yukaruya okumak yaʻnî evvel sûre-i İhlâs, baʻdehû sûre-i Tebbet okumak.

2. Ve okurken ʻacele ve sürʻat ile okumak, terâvîhde değil.

3. Ve imâm kırâʾati uzadup çok okumak.

4. Ve dahi kasden bir sûre atlayup okumak.

5. Ve okuduğı âyetleri saymak farzlarda.

6. Ve dahi farzlarda sûre taʻyîn etmek.

7. Ve bir rekʻatda iki sûreyi bir yerden okuyup arasından bir sûre terk itmek.

8. Ve dahi ferah ve hüznden ötüri âyeti tekrâr itmek, nâfile değil.

9. Ve gündüzün kılduğı nâfile namâzlarda cehr ile okumak.

10. Ve dahi Fâtihaʾdan gayrı okuduğı âyetler üçden az olmak.

11. Ve dahi imâm [54[a]] namâz câʾiz olacak mikdârı okudukdan sonra altındaki âyet hâtırına gelmeyüp cemâʻat feth itsün deyü durup bakmak.

12. Ve dahi farzlarda bir sûre tekrâr okumak bir rekʻatda.

13. Ve Sübhâneke okumayı terk etmek.

14. Ve e'ûzü ve besmele ve âmîn dimemek ve bunları cehr-ile dimek.

15. Ve okurken nağmeler idüp kasden mûsikī icrâ itmek tertîl[269] terk olınca.

16. Ve dahi ikinci rek'atda evvelki rek'atde okuduğından üç âyet mikdarı artık [:fazla] okumak.

17.Ve imâm öğle ve ikindi namâzlarında secde âyeti okumak; meğer âhir âyet ola, İkrâ' gibi. Ve kırâ'ati rükû'da bitürmek. Vallâhu Te'âlâ a'lem.

[Rükû'da Mekrûhlar]

Rükû'da mekrûh olan şeyler on dörtdür:

1. Tekbîri tekrâr dimek.

2. Ve elleri dizinün üstüne yâ altına komak.

3. Ve parmakları açmak ve başını yukaruya yâ aşağaya eğmek.

4.Ve arkasını göğsiyle berâber itmemek.

5. Ve tesbîhi [54[b]] üçerden az itmek.

6. Ve gözlerini yummak.

7. Ve tesbîhi kalkdukda tamâm itmek, "Semi'allâhu limen hamideh" kelimesinün "sin"ine rükû'da başlamak.

8. Ve "rabbenâ leke'l-hamd" kelimesinün "el-Hamdu" lafzını yukaruda tamâm itmemek.

9. "Allâhu Ekber" kelimesinün "Allâh" lafzında olan hemzeye kavmede[270] şürû' itmemek [başlamamak].

10. Ve "Ekber" lafzınun "râ"sını secdede tamâm itmemek.

11. Ve intikâl tekbîrini secdede dimek.

12. Ve tesbîh-i rükû'ı terk itmek.

13. Ve ayakları üzerine bakmamak ve kavmeyi terk itmek.

14. Ve kavmede bir tesbîh mikdârı durmamak.

15. Ve farz namâzlarda "semi'allâh" ve "rabbenâ leke'l-hamd" bu ikisini terk itmek.

---

269 Tertîl: Kuran'ı okurken anlamını düşünerek, tecvit kaidelerine uyarak, yerli yerinde ve yavaş yavaş okumak.

270 Kavme: Rükû'dan sonra kıyamda bir defa "Sübhâne rabbiye'l-'azîm" diyecek kadar durmak.

16. Ve imâm tesbîhleri beşden artık dimek.

17. Ve başını imâmdan evvel kaldırmak ve imâmdan evvel secdeye inmek.

18. Ve libâsını azacuk ‘amel ile dizinden yukaru çekmek. Allâhu Te‘âlâ a‘lem.

[Secdede Mekrûhlar]

Secdede mekrûh olan şeyler yirmi beşdür, zikr olunur:

1. Tekbîri [55[a]] terk itmek.

2. Ve secdede bir ayağını kaldurmak. Ve fesâdına dahi rivâyet vardur.

3. Ve ellerini dizlerinün berâberine komak ve gözlerini yummak.

4. Ve burnınun ucına bakmağı terk itmek.

5. Ve parmaklarını ziyâde ile açmak.

6. Ve hâlı üzerine komayup birbirine sıkmak.

7. Ve ellerinün parmaklarını kıbleye yöneldirmemek.

8. Başını horoz gibi tık tık yere urmak.

9. Ve tesbîhlerini terk itmek.

10. Ve farz namâzda imâm beşden artık [:fazla] tesbîh itmek.

11. Sarığınun üzerine secde itmek.

12. Eteği üzerine secde itmek.

13. Ve mekân-ı ‘âlî üzerine secde itmek.

14. Ve tesbîhleri üçden az itmek.

15 Ve tesbîhleri celsede[271] itmek.

16. Ve secdede şürû‘ itmeyüp kalkdukdan sonra “Allâhu Ekber” dimek.

17. Ve “Ekber”in râ’sını celsede tamâm itmemek.

18. Tekbîr-i intikâli celsede itmek.

19. Ve celsede ayaklarınun parmakların kıbleye karşı itmemek.

20. Ve karnını uylukları [55[b]] üzerine bitiştirmek.

21. Ve koltuklarını yanlarına bitiştirmek.

22. Ve celse içün doğrulmamak.

23. Ve celsede tesbîh mikdârı durmamak.

---

271 Celse: İki secde arasında bir defa “Sübhâne rabbiye’l-‘azîm” denecek kadar oturmak.

24. Ve secdede dilkü [:tilki] gibi düşünmek.

25. Ve kelb gibi ökçeleri üzre oturmak.

25. Ve ahlâk-ı cebâbire [:zorbalar] gibi namâzı tekebbüren kılmak. Vallâhu Te'âlâ a'lem.

[Ka'dede Mekrûhlar]

Ka'dede mekrûh olan şeyler on dokuzdur:

1. Ayaklarınun arkası yer üzerine komak.

2. Ve kaba etleri üzerine oturmak, 'avratlar gibi.

3. Ve sol ilyesi [:sağrı budu] üzre oturmak.

4. Ve 'özrsüz bağdaş kurup oturmak.

5. Ve kelb gibi öğçeleri [:ökçeleri] üzre oturmak.

6. Ve göğsine bakmak.

7. Ve selâm virmezden mukaddem yüzünün toprağını ve terini silmek.

8. Ve imâm teşehhüdden sonra cemâ'ate sıklet [:ağırlık, sıkıntı] virecek mikdârı du'â-i kesîr okumak.

9. Ve bir dîvâre yâ bir direğe dayanup oturmak. [56[a]]

10. Bir cânibine selâm virüp bir cânibine virmemek.

11. Ve selâm virdükde omuzlarına bakmamak.

12. Ve ellerini uylukları üzerine komamak.

13-14. Ve parmaklarını birbirine pek bitişdürmek yâhûd yummak.

15. Ve başı ziyâde aşağa tutmak.

16. Ve ayaklarınun ve ellerinün parmaklarını kıbleye karşı itmemek.

17. Ve ellerinün parmaklarını yayup dağıdmamak.

18-19. Ve parmaklarını dizlerinden ilerü geçürmek. Vallâhu Te'âlâ a'lem.

[İmâmeti Câ'iz Olmayanlar]

İmâmeti câ'iz olmayan kimseler yedi neferdür, zikr olunur:

1. Selesü'l-bevl ya'nî sidüğini tutmağa kâdir olmayup dâ'im akan kişi, pâk oluna.

2. Ve dahi ümmî olup okumağa kâdir olmayan, okumağa kâdir oluna.

3. 'Üryân olup [:çıplak] 'avret yeri açık olan, örtük olan kimseye.

4. Ve dahi farz kılan kimesne nâfile kılan kimseye uymak.

5. Ve dahi âhar [:başka] farz kılana. Meğer ikisi de bir vaktün farzı [56[b]] olsa cemâ'at ile kazâ itmek câ'izdür.

6. Ve marîz olan kimesne sahîh olan kişiye îmâ ile kılıvirmek.

7. Ve dahi 'avrat erlere imâmet itmek câ'iz değildür. Allâhu a'lem.

[İmâmeti Mekrûh Olanlar]

İmâmeti mekrûh olan kimesneler on altı neferdür:

1. Âzâdsız kulun imâmeti.

2-3. Ve sünnet üzre âbdest almağa kâdir olmayan kimesnenün ve a'mânun imâmeti.

4-6. Ve dahi erkân-ı salâtı bilmeyen ve veled-i zinâ ve Kur'ân'ı hurûfunı beyân idüp tertîl üzre okumağa kâdir olmayan kimesne.

7. Ve çok çok tenahnuh idüp öksürüp boğazını ayırtlayan [:temizleyen] kimesne.

8. Ve okurken harfleri tekrâr iden kimesne. Tâ tâ ve kâ kâ ve kū kū dimek gibi.

9. Ve dahi ünf ile burnundan söyleyen kimesnenün imâmeti.

10. Ve halk arasında 'üryânen [:çıplak olarak] gusl iden.

11. Ve 'avret yeri açık iken âbdest alan kimesne.

12. Ve bir haslet içün nâs [57[a]] andan ikrâh itmüş ola.

13,14, 15 ve 16. Bu zikr olınan kimesnelerin imâmeti ma'a'l-kerâhe câ'izdür. Allâhu a'lem.

[Mâzûrlardan İmâmeti Câ'iz olanlar]

Ma'zûrlardan imâmeti câ'iz olanlar üç neferdür:

1. Teyemmümlü kimesne âbdestli kimesneye.

2. Ve mesh iden kimesne ayaklarını yumış [:yıkamış] kimesneye.

3. Ve otururken namâz kılan kimseye urudurup kılan kimse. Bu üç nefer kimsenün imâmetleri câ'iz olur.

[Sehiv Secdesi ve Sebepleri]

Sehvî secde vâcib olan on şeydür. Sehvî secde ancak vâcib terk itmekle olur, gayrı sebeb ile olmaz. Farz terk olunsa, eğer kasden eğer sehven, ol namâz fâsid olur. Tekrâren kılmak lâzımdur. Sünnetlerden birini kasden terk iderse ol mekrûh olur. Ammâ vâciblerden birini kasden terk iderse sehvî secde vâcib olmaz, âsim [:günahkâr] olur. Namâz içinde harâm irtikâb itmiş olur ve ol namâz noksân üzre kalur. [57[b]] Ammâ sehven terk itmiş olursa yine ol namâz noksân olur. Lâkin sehvî secde itmek ile namâzı tamâm olur. Anun içün ol secdeye "*sehvî secde*" dirler; sehven olan noksânı tamâm itdüğiçün.

1. İmdi bir kimse Kur'ân okumadın rükû' itse yâ farz namâzda ikinci rek'atde Tahiyyât'dan artık [:fazla] "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ" dimeği öteye geçse yâ rükû'ı iki itse yâ cehr-ile okuyacak yerde [sadece] bir âyet mikdârını katı okusa yâhûd imâm olan kimse cehr-ile okunacak yerde ihfâ ile okusa yâ iki rek'atde oturılmasa yâ Tahiyyât okumağı unutsa; gerek cümlesini, gerek bazısını, gerek evvelki Tahiyyât'da ve gerek âhir ka'dede, bu cümlede [:bunların tamamında] sehvî secde ider.

2. Ve dahi vitirde kunûtı terk itse yâ dört rek'at olan farzun iki evvelki rek'atinde Fâtiha ve sûreyi ma'an [:birlikte] terk eyleyüp iki [58[a]] âhir [son] rek'atde Fâtiha'yı ve sûreyi kazâ itse yine sehvî secde ider.

3. Ve dahi her kankı namâz olursa iki evvelki rek'atinde Fâtiha yâ sûre terk eylese yâ Fâtiha'yı bir rek'atde birbiri ardınca iki kerre okusa yâ secdeyi üç itse; bu sûretlerün cümlesinde sehvî secde lâzım olur, *Hulâsa*'da vardur.[272] Ammâ farzun iki âhirki [son iki] rek'atinde yâ Fâtiha'yı tekrâr okusa yâ sûre koşsa yâ hemân Fâtiha'sız sûre okusa yâ iki Fâtiha bir rek'atde okusa ammâ ikisinün arasında sûre okusa yâ rükû'da yâ secdede Tahiyyât okusa; bunlar ile sehvî secde lâzım olmaz. Eğer Fâtiha'dan sonra "kankı sûre okusam" deyü bir mik-

272 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 56[a].

dâr eğlense [:dursa] yâ bir secde terk eylese yâ sûreyi Fâtiha'dan evvel okusa yâ sûrenün ba'zısın yâ bir harfin Fâtiha'dan evvel [58[b]] okusa sehvî secde ide. Ammâ ol terk olınan secdeyi selâmdan evvel kazâ ide. *Hulâsa*'da mezkûrdur.[273]

4. Bir kimse iki rek'atdan sonra oturmadın kalksa, eğer dahi iki dizi yerde ise hemân otura; sehvî secde lâzım değil. Ba'zılar dahi dizleri doğrılmasa otura, diz yerde gibidür, dirler. 'Âlimlerün ekserîsi evvelki kavle zâhib olup kabûl itdiler. *Dürer Gurer*'de zikr olındı.[274] Sonraki kavl yeğdür [:esahhdır, iyidir]. Eğer dizleri yerden ayrılsa yâ dizi doğrılsa oturmaya, namâz âhirinde sehvî secde ide. Eğer nâfile namâzda ise doğrıldısa da elbette dönüp otura; zîrâ âhir gibidür. Sonra sehvî secde ide. Eğer rükû'da yâ rükû'dan kalkıcak Fâtiha yâ sûre terk itdüğin hâtırına getürse, kalkup Fâtiha ve sûre okuya ve yine rükû' ide [59[a]] ve namâzun âhirinde sehvî secde ide. *Hulâsa*'da budur. *Nevâzil*'de[275] bu kavli beyân itdükden sonra ba'zılar katında dönüp Fâtiha yâ sûre okumaya, hemân sehvî secde yeter; zîrâ vâcib terk olındı. Bu dahi hasendür.

5. Eğer bir rek'atde urudurmağı [:kıyamda/ayakta durmayı] yâ rükû'ı yâ iki secdeyi terk eylese dahi namâz içinde iken yâ selâm 'akabince hâtıra gelüp anarsa bir rek'at dahi kıla. Anların kazâsı içün andan sehvî secde ide; zîrâ farzı terk itmekle bir rek'at bulunmamış olur. Ammâ iki secdeyi iki rek'atden terk eylese yâ âhir rek'atden terk eylese yâ bir rek'atden hemân bir secde terk eylese, ol secdeleri namâz içinde kazâ ide. Kankı rükünde iken itmedise ol rükni yine döndüre [:tekrar ide]. Meselâ Tahiyyât'da iken kazâ itse yine otura, Tahiyyât okuya, andan sonra sehvî secde [59[b]] ide. Böyle itmese namâzı fâsid olup bozılur. Sehvî secde itmek-ile terk olınan secde yâ rükû' yerine gelmez; anları kazâ itmese namâzı bozılur.

6. Ve dahi bir namâzda bir iki kerre sehvî secde lâzım olsa bir kerre itmek yeter. İmâma sehvî secde lâzım olsa cemâ'ate de lâzım olur. Hattâ imâm yanıldukdan sonra uyana da lâzım olur. Cemâ'at yanılsa imâma ve cemâ'ate nesne lâzım olmaz.

7. İmâm sehvî secde itmese cemâ'at dahi itmeye, iderse bile [:birlikte] ideler. Hattâ evvel rek'atden sonra gelüp uyan dahi imâm ile bile ide, sonraya komaya. Eğer eksiğin kılmağa kalksa ol rek'atun secdesini itmeden imâm sehvî

---

273 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 56[a-b].

274 *Dürer*, I, 152.

275 Ebü'l-Leys es-Semerkandî (ö. 373/983) fakih, müfessir ve sûfîdır. Pek çok eseri vardır. Bu ilmihâlde Semerkandî'nin sadece *en-Nevâzil* ile *Hizânetü'l-Fıkıh* adlı eserlerinin ismi geçmektedir.

secde iderse hemân o dahi secdeye bile ine. Secde itmese namâzun âhirinde yalınuz sehvî secde ide. Evvelki kavl yeğdür. İmâm [60[a]] selâm virecek ve [mesbûk] selâm virmeğe kalkup eksiğini bitüre. [Mesbûk, imâmın sehiv secdesinden] evvel kalkduğı vakit [kıraat, rükû gibi] itdüklerine i'tibâr itmeye,[276] ammâ bu kişi selâm vermedin sehvî secde ide. Eğer imâm selâm virüp sehvî secdeye inse, bu da bile selâm virse, eğer imâmla namâzun evvel rek'atına yetişmedüğin bilürken selâm virürse namâzı bozılur, sehv-ile selâm virse namâz bozılmaz.

8. Ammâ eğer imâmdan sonraca selâm virdise namâz âhir olıcak yine sehvî secde gerek; meğer imâmla sehvî secde itmeye, namâz âhirinde ide. Öyle iderse imâm sehv-ile kendi sehviçün namâz âhirinde itdüği yeter. Ve sonra namâz eksiğin bitürecek kimseye evlâ olan, imâm iki cânibine selâm virdükden sonra kalkmakdur.

9. Bir kimse kazâyı itmek içün kalkup imâmun bir secde kazâsı olsa yâ namâz [60[b]] içinde okuduğı secde âyetinün secdesi kazâsı olsa, anı kazâ itmek içün imâm secde itse hemân bile secdeye ine. İnmese başladuğı rek'atun secdesiyle namâz bozılur. Bu cümle zikr olınan mesâ'il *Hulâsa*'da mestûrdur.[277]

10. Bir kimse namâzun âhirinde sehven kalksa lâkin Tahiyyât okunacak mikdâr oturup ba'dehû kalksa, secdeye inmedin sehven itdüğini bilürse hemân dönüp Tahiyyât'a otura, Tahiyyât'ı okuyup selâm vire, ba'dehû sehvî secde ide. Nitekim âhirinde oturmadın kalksa yine böyle iderdi. Ammâ eğer secdeye indükden sonra hâtırına gelürse, eğer namâz âhirinde Tahiyyât okuyup andan sonra yanılup kalkdısa bir rek'at dahi kıla, andan selâm vire, sehvî secde ide. [61[a]] Ziyâde kılduğı iki rek'at nâfile olur, farz namâz dahi sahîh olur. Ammâ bu kılduğı nâfile sünnet yerine durmaz. Ve eğer namâzı âhirinde hiç oturmadın kalksa secdeye indükden sonra hâtırına geldise ol namâz cümle nâfile olur. Bir rek'at dahi kılup andan selâm vire ve sehvî secde ide ve ol farzı yine kıla. *Hidâye*'de vardur.[278]

---

276 *"Mesbuk, henüz imam selâm vermeden ayağa kalkıp kıraatte ve hatta rükûda bulunduktan sonra imamı selâm verip sehiv secdelerine varacak olsa mesbuk de hemen bu secdelere iştirak eder, evvel yaptığı kıraati ve rükûu aradan kalkar. Bunları tekrar yapar. Ancak mesbuk bu secdelerde imamına uymasa namazı fasit olmaz. Namazı bitince bu sehiv secdelerini kendi başına yapar. Kezâlik mesbuk,secdeye vardıktan sonra imamı sehiv secdelerini yapacak olsa imamına tâbi olmaz, namazını bitirir,sonra sehiv secdelerini yapar. Şayet bu hâlde imama uysa namazı fasit olur."* (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s.178; bk. İbrahim Halebî, *Gunye*, s.233; *el-Fetâvâ el-Hindiyye*, I, 128).

277 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 56b-57[a-b].

278 Hidâye, I, 364-365.

Bir kimse kaç rek'at kılduğını bilmese, eğer bu hâl anun 'âdeti değilse namâzını boza, tekrâren yine kıla. Eğer şek itmek dâ'imâ 'âdeti ise gönli kankı tarafa artık [:fazla] şehâdet iderse ana göre kıla. Hîçbir tarafa gönli hükm idemezse az tarafını kabûl ide. Ammâ her rek'atında otura, Tâhiyyat okuya. -Oturmasa ihtimâldür ki âhirinde oturmaya, farz terk olup namâz bâtıl ola- ve sehvî secde ide. [61[b]]

Meselâ sabâh namâzında iki mi kıldı, bir mi kıldı bilmese, gönli dahi bir tarafa meyl idemese "bir kıldum" deyü Tahiyyât'a otura, kalka, bir dahi kıla. Yine otura, Tahiyyât okuyup selâm vire ve sehvî secde ide. Yine Tahiyyât okuyup selâm vire. Gayrı namâzda böyle ide. *Hulâsa*'da[279] ve *Dürer*'de böyledür.[280] Bir kimse namâzı âhir olmadın "âhir oldı" sanup boz[mak] niyyetine selâm virse yine üzerine yetüre [:tamamlaya]; eğer namâz bozacak iş itmediyse. Âhirinde sehvî secde ide. Cum'a ve bayram namâzlarında sehvî secde olmaz, terki câ'izdür.

Sehvî secde vâcib terkiyle olur, gayrıyla lâzım olmaz. Ve sehvî secde vâcibdür. Eğer cemâ'atle kılup vâcib terk olursa sağ yanına selâm virüp, eğer yalınız namâz kılursa iki yanına selâm vire, andan sonra iki secde ide, yine Tahiyyât okuyup [62[a]] ve salavât ve du'â idüp gayrı namâz âhirinde gibi iki tarafına selâm vire. Evvelki selâm Tahiyyât'ında Tasliye'yi bile okumak evlâdır. *Dürer*'de[281] ve *Mecma'*da[282] böyledür. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Farz Namâzlar ve Kılınışı]

Bundan sonra ma'lûm olsun ki farz namâzlar yirmi nev' üzredür. *Fetâvâ-yı Nutef*'de zikr olındı.[283] Birisi mukīmün salâtıdur ve salât-ı müsâfir ve gemi içinde kılınan namâz ve marîzün namâzı ve muğmâ 'aleyh [:baygın] olanun namâzı ve havf olan yerde kılınan namâz ve salât-ı müsâyefe ya'nî kılıç ile cenk iderken kılınan namâz ve salâti't-taharrî ya'nî kıble bilinmeyüp fikr-ile kılınan namâz ve câriyenün namâzı ve mahbûs kimesnelerün namâzı ve elinde ve ayağında bukağı olan kimesnelerün namâzı ve çıplak kimesnenün namâzı, Cum'a namâzı ve salâti'l-kazâ [62[b]] ya'nî kazâya kılınan namâzlar ve namâz içinde

279 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 54[a].
280 Dürer, I, 154; bk. Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 176-177.
281 *Dürer*, I, 151.
282 İbnü's-Sââtî (ö. 694/1295), *Mecma'u'l-Bahreyn*, s.149; İbn Melek (ö. 885/1480), *Şerhu Mecma'*(Mecma' metninin dipnotu, s. 149); bk. Dâmâd, I, 144.
283 *Nutef*, I, 46.

âbdesti bozulan kimesnenün namâzı ve Kur'ân okumağa bilmeyen ümmînün namâzı ve sâhib-i 'özr olan kimesnelerin namâzı ve cemâ'at ile kılınan namâz veyâ yalınız başına kılınan namâz. Bu zikr olınan namâzlarun her birisi nice kılınmak gerekdür, beyân olunur.

[1. Salât-ı Mukīm]

İmdi salât-ı mukīm yukaruda erkâniyle vâcibleri ve sünnetleri ve müstehab ve âdâblarıyle ve mekrûhât ve müfsidleriyle zikr ve beyân olındı.

[2. Salât-ı Sefer]

Fî salâti's-sefer: Seferde namâz, fukahâ katında iki rek'atdur, eğer dört rek'at olursa. Aslında iki [rek'at] olan iki ve üç [rek'at] olan yine üçdür.

Sefer üç dürlüdür:[284] Birisi sefer-i tâ'at, ikincisi sefer-i ma'siyet, üçüncisi sefer-i ruhsat. Bu üç seferde **İmâm-ı A'zam** rahimehullâh katında hükmi oldur ki namâzını kasr ider ve Ramazân-ı [63[a]] şerîfün orucını yer, ba'dehû yine tutar. Ammâ **İmâm Şâfi'î** rahimehullâh katında *"ma'siyet seferinde namâzı kasr idemez ve orucını iftâr idemez. Aslı budur ki iftârda ruhsat, Allâhu Te'âlâ'nun kullarına ikrâmıdur. 'Âsî olan kimesne ikrâma lâyık olamaz."* dir. Bu ecilden sefer-i ma'siyetde ihtilâf olındı. Sefer-i ma'siyet oldur ki yollar kesmeğe gitmek ve anaya ve babaya 'âk olup [:isyan edip] anlarun rızâları olmaduğı hâlde yola gitmek ve kul efendisinden firâr idüp gitmek ve hâtûnlar mahremsiz yola gitmek. Bu zikr olınan kimesneler Şâfi'î katında namâzlarını kasr idemezler ve oruçlarını bozamazlar; zîrâ ruhsat değildür. Ammâ **İmâm-ı A'zam** katında ruhsatdur, [namâzlarını kasr] iderler [ve oruçlarını bozabilirler]. *Dürer*'de zikr olındı.[285]

Müddet-i sefer:[286] Bir kimse ehl-i sefer olmada üç kavl vardur. Fukahâ katında [sefer müddeti] üç konak menzile dirler.[287] Hadîs-i [63[b]] Şerîf'de vârid oldı: "يَمْسَحُ الْمُقِيمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهَا"[288]

İmdi müsâfir ana [:ona] dirler ki şehrini yâ köyini taşra çıkduğı hînde [:dışarı çıktığı vakitte] üç günde deve ile yâ yayak yürümek ile varıbilecek denlü

---

284 Seferilik hakkında fazla için bk. Fahrettin Atar, "Namâz", *İslâm İlmihali*, 416-429.

285 *Dürer*, I, 132.

286 Ehl-i sefer (Dinen Yolcu): Üç gün ve üç gecelik mekâna sefer eden kimse.

287 Konak: Misafir. Han. Bir günlük seferden sonra varılan köy/kent. Menzil: İki konak arasındaki uzaklık. Bir günlük yol. Yolculukta dinlenme amacıyla durlan yer, konak.

288 "Mukim bir gün bir gece, müsafir üç gün üç gece mesheder" (Müslim, "Tahâret", 24).

[:kadar] menzile sefer kasd ide. Günler gâyet kısa i'tibâr olup ve yolda namâza ve ta'âm [:yemek] yimeğe ve gice sabâha dek dinlenmeğe geçen vakitler sefere sayılup bâkī vaktini yürimek ile varacak kadar ola; bundan eksiğe sefer dinilmez. Mekânun iki yolı olsa, biri üç günlük ve biri eksik olsa, ırâk yola giderse müsâfirdür, yakına giderse değil. Ve dahi [gemi ile] denizden gidene ortaca eser yel ile üç günde varılacak kadar yere kasd iden müsâfirdür, eksiğe kasd iden olmaz.

İmdi müsâfir evinden sefer kasdıyla şehrinün yâ köyinün cemî' evlerin geçüp çıksa, andan sonra yine makâmına [:oturduğu yere] [64[a]] gelince yâ bir şehirde yâ köyde on beş gün durmağa niyyet idince öğle ve ikindi ve yatsı namâzların iki rek'at kıla, gayrı namâzları yine evvelki gibi kıla. Eğer bu ol üç vakti dörder rek'at kılsa günâh gibi olur, selâmı te'hîr idüp Allâhu Te'âlâ'nun sadakasını kabûl itmede şübheli olduğı içün. **Sadrüşşerî'a**'da vardur.[289] Ammâ iki rek'atı nâfile olur. İkinci rek'atda Tahiyyât'a oturmasa yâ evvelki şef'in[290] bir rek'atinde Kur'ân okumasa farzı bozılur, cümlesi nâfile olur. Sünnet olan namâzlarun ba'zılar katında terki câ'izdür. Ba'zılar katında sabâh sünneti ve konakda kılduğı namâzun sünneti terk olınmaya, dimişlerdür. Yolda giderken kılan kimesne [sünneti] terk itmek câ'izdür. *Hulâsa*'da ve *Dürer Gurer*'de[291] ve *Şerh-i Mecma'*[292] ve *Muhît*[293] yazdılar.

Müsâfir olan kimesne [64[b]] bir şehirde on beş günden eksik durmağa niyyet eylese, yâ yoldaş içün yâ âhar sebeb ile bir yıl eğlenüp [:kalıp] on beş gün durmağa niyyet itmese, hemân gitmek üzre olsa yâ on beş gün iki yerde durmağa niyyet eylese Mekke-i Mükerreme ile Minâ didükleri mekân gibi yine müsâfirdür. Dörder olan farzı yine iki kılar ve ayağındaki edik [:mest] üzre üç gün üç gice mesh ide. Ve dahi yörük tâ'ifesi yaylağa gitseler, menzil üç günlük yol olsa, yolda bazı otlı yerde on beş günden eksik durmağa niyyet idüp konsalar yine müsâfirlerdür, on beş gün tamâma niyyet idüp otursalar mukīmlerdür; *Nevâzil*'de mestûrdur. Ve dahi sahrâda ikâmete yörük olmayan müsâfirün niyyeti sahîh değil.

---

289 Sadrüşşerîa (ö. 747/1346), *Şerhu'l-Vikâye*, II, 177.

290 Şef': Çift. Namazların her iki rek'atı demektir. Dört rek'atlı bir namazın ilk iki rek'atına şef'-i evvel, diğer iki rek'atına da şef'-i sânî denir. Üç rek'atlı bir namazın üçüncü rek'atı da bir şef'-i sânî demektir.

291 *Dürer*, I, 134.

292 İbn Melek, *Şerhu Mecma.* (Mecma' metninin dipnotu, s. 156); İbnü's-Sâ'âtî, *Mecma'*, s. 156.

293 *Muhît*, I, 81

Müsâfir mukīme imâm olsa dörder olan farzı iki kılup selâm vire, mukīmler selâm [65[a]] virmeyüp kalkup iki dahi kılalar. Mukīm müsâfire imâm olsa müsâfir dahi imâm ile dördi tamâm kıla. Seferde kazâya kalan namâz sonra mukīm olup kılınsa yine dördi ikişer kıla. Mukīm iken kazâya kalan seferde kılınsa dördi tamâm kılar. Kazâ kılmakda müsâfir mukīme uymak câ'iz değil ammâ mukīm müsâfire uymak câ'izdür. Ve dahi müsâfir namâz içinde iken ikâmete niyyet itse mukīm olur, başladığı namâza dörde yetürür [tamamlar].

Müsâfirün seferi şer'î olmaması [:geçersizliği, son bulması] namâz, oruç ve mesh hakkında beraberdür [:birliktedir, eşittir]. Ve bir vatanda ikâmete niyyet iden ol vatandan sefer itse vatanlıkdan çıkar. Ana yine gelse yine ikâmete niyyet itmeyince vatan olmaz; meğer aslî vatanı ola, ya'nî evi ve emlâki olduğı yer ola. Anda gelecek müsâfirlikden çıkar, mukīm namâzın kıla. Hîç aslâ [65[b]] durmazsa da mukīmdür.

Sefere çıkınca bil ve âgâh [:bilgili, haberdar] ol ki kişinün müsâfereti iki şey iledür. Birisi sefere niyyet itmek, ikinci ol niyyet ile beldesinden ya'nî şehrinden yâ köyünden çıkmak. Hattâ bir kimse cemî' 'âlemi tavâf itse müddet-i sefere kasd u niyyeti olmasa ol kimse müsâfir olup namâzını seferî idemez. Ve dahi üç mekânda ikâmet câ'iz olmaz, niyyet dahi iderse de: Birisi deryâ ortasında gemi içinde, ikinci mühlike olan sahrâlar ortasında, üçünci dâru'l-harbde. Ve dahi müddet-i ikâmet fukahâ katında on beş gündür.

Ve müsâfir olan kimesne dört şey ile mukīm olur: **[Birincisi]** on beş güne bir mekânda oturmağa niyyet itmek. Namâzun evvelinde yâ âhirinde namâz içinde niyyet itse câ'izdür. **İkinci** teb'iyyet ile kul mevlâsına, hâtûnlar zevcine, ecîrler [66[a]] müste'cirlerine, 'asker pâdişâha ve beylerine ve re'îslerine tâbi'lerdür; anlarun ikâmeti bunlara kâfidür. Hattâ bir 'asker bir menzile konup re'îsleri ikâmete niyyet idüp ashâbun haberi olmayup nice günler seferî kılmış olsalar seferî kıldukları namâzları câ'izdür. Bildükden sonra anlar dahi mukīm olup tamâm kılarlar. **Üçünci** vatan-ı aslîsi yâ evlâd u ehli olan şehre dâhil olmak ile.[294] **Dördünci** şehrine gelmeğe dönüp arasında müddet-i sefer mikdârı bulunmaya. Ve dahi müsâfir kimesne üç şey ile namâzını tamâm kılar: Vakti içinde mukīme uymak ve namâz içinde ikâmete niyyet itmek, gerek evvelinde ve gerek âhirinde namâzdan çıkmazdan mukaddem olıcak dört kılar ve şehrine geminün vusûli ile. Meselâ bir müsâfir gemi ile gelürken gemi içinde namâza durmuş olsa, namâz dahi tamâm olmazdan

294 Yazlığı bulunan kimse yazlığına gittiğinde mukim sayılır (İbn Nüceym, II, 147).

mukaddem gemi şehrine gelüp vâsıl olsa ol [66[b]] namâzı tamâm dört kılar. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[3. Gemide Namâz]

Sefîne ya'nî gemi içinde kılınan namâz beyânındadur. Bunun aslı budur ki; Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerine Mekke-i Mükerreme'de nübüvvet virilüp beş sene mürûrından sonra kefere-i müşrikîn ashâb-ı Resûlullâh 'aleyhi's-selâma cefâ üzre oldukları ecilden Resûlullâh 'aleyhi's-selâm ashâba izin virüp diyâr-ı Habeş'e hicret ile emr itdikde anlardan dahi on bir kimse ve dört hâtûn şehr-i Receb'de bir gemi tutup Habeş'e teveccüh itmişler idi. Ba'de-zamânin namâz farz kılındukda Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem anlara Ca'fer b. Ebî Tâlib radıyallâhu 'anh hazretini gönderdükde Resûlullâh 'aleyhi's-selâm emr itdi ki *"Gemi içinde namâzı ayak üzre kılun; meğer rüzgârun şiddetinde havf-ı helâk ola deyü"* buyurduklarında *"her nice kılmak* [67[a]] *mümkin olursa kılun."* deyü emr itdi. Ve dahi ashâb-ı Resûlullâh'dan Süveyd b. Gafele[295] radıyallâhu 'anh eydür:[296] *"Ebû Bekr es-Sıddîk ve Ömer radıyallâhu 'anhümâdan su'âl itdüm gemi içinde namâzun kılınmasından, anlar eyitdiler: Eğer gemi yürürse otururken, eğer durursa ayak üzre kılun buyurdılar."* didi.[297] İmdi fukahâ rahimehullâhu te'âlâ yazdukları çokdur. Ammâ *Fetâvâ-yı Nutef*de eydür:[298] Gemi içinde olanlar namâz kılmak murâd itdüklerinde kıbleye teveccüh idüp iftitâh tekbîrini idüp kâdir olurlarsa ayak üzre kılarlar, kâdir olmazlarsa otururken, ana dahi kâdir olmazlarsa yanınun üzerine durup kılarlar. Lâkin kıble cânibinden gayrı yere kılmayalar, gemi döndükçe anlar dahi dönüp namâz âhir olınca[ya dek] kıbleye teveccüh ideler. Kıyâma ve huruca [:gemiden çıkmaya] kâdir olan kimesne otururken kılmak câ'izdür. Zîrâ [67[b]] gâlib oldur ki gözi kararup kıyâmdan 'âciz ola. İmdi gâlib vâki' gibidür. -Ancak efdali terk itmiş olur- oturduğı hâlde kılmak ile. Ammâ namâz yerindedür. Ammâ şol yerde ki gemi deryânun kenârında bağlu ola, ol hâlde otururken kılmak bi'l-ittifâk câ'iz değildür; meğer tahkîkan başı döne, ol vakit câ'izdür; *Dürer*'de zikr olındı.[299]

---

295 Süveyd b. Gafele (ö. 80/699), muhadramûndan biri yani Câhiliyye zamanında ve İslâm döneminde yaşadığı hâlde Hz. Peygamber'i (s.a.s.) müslüman olarak göremeyen şahıslardan biri, muhaddis.

296 Eyitmek: Söylemek, demek. Eydür: Söyler,der.

297 *Bedâyi'*, I, 109; *Dürer*, I,131.

298 *Nutef*, I, 78-79.

299 *Dürer*, I, 131.

Mes'ele: *Îzâh*'da zikr olındı:[300] Bir gemi deryâ kenârında bağlu durup dibi yer üzre karâr virmiş ise anun içinde namâz kılmak hemân yer üzerinde kılmak gibidür, eğer karâr bulmuş değil ise ve çıkmak dahi mümkin olursa câ'iz olmaz. Ve'l-hâsıl deryâ kenârında bağlu olan gemi içinde çok söz vardur.[301] Çıkup taşrada kılmak efdaldür; meğer çıkmak mümkin olmaya. Ve dahi gemi içinde cemâ'at olmak üç vecih üzredür: **Birisi** oldur ki imâm [68[a]] ve cemâ'at bir gemi içinde olursa bi'l-ittifâk câ'izdür. **İkinci**, imâm bir gemide, cemâ'at âhar gemide olsa bi'l-ittifâk câ'iz değildür; meğer iki gemi birbirine bitişmiş ola, cevâzına kavl-i vâhid vardur.[302] **Üçünci**, imâm gemide olup cemâ'at taşrada olsalar 'inde'l-fukahâ câ'iz değildür; zîrâ deryâ, imâmeti kâtı'dur [:kesicidir, yani deniz imamatle ilgili irtibatı koparıcıdır]. Lâkin cevâzına kavl vardur. *Fetâvâ-yı Nutef* ol kavli zikr itmişdür.[303] Allâhu Te'âlâ a'lem.

[4. Hasta Namâzı]

Fî salâti'l-marîz: Hasta olan namâzı nice kılmak gerekdür? Hasta olan yâ yarası olup "deşilür" deyü havfı olan yâ "başum döner, namâzum bozılmağa yakın olur" deyü ayağı üzerinde durmağa kâdir olmayan kimesne farz ve vâcib olan namâzları oturduğı yerde rükû'ı ile ve secde ile kıla. Rükû'a ve sücûda kâdir olmasa oturduğı yerde rükû' içün bir mikdâr eğilüp ve secdesi içün dahi [68[b]] iki kerre eğile, lâkin rükû' ile secdeyi fark idüp secde[y]i rükû'dan aşağa ide. Secde itmek içün yüzine bir nesne kaldırmaya, mekrûhdur. Ayak üzre durmağa kâdir olup ammâ rükû'a ve secdeye kâdir olmasa yine oturup îmâ ile kıla. Eğer kıyâma ve secdeye kâdir, ammâ rükû'a kâdir olmasa kıyâmı ve secdeyi idüp rükû'ı ayak üzre dururken kâdir olduğı denlü [:kadar] eğilüp îmâ ile ide. Eğer oturmağa kâdir olmasa, arkası üstine yatup başını yâ bir yastık ile yüksecek idüp ayağı kıbleye karşu dizin dike, uzadup dizin dikmeye; hemân oturur gibi ola. Ba'dehû rükû' içün yastıkdan başını bir kerre kaldura, yine indüre, iki kerre dahi secdesi içün başını kaldura, böylece kıla. Yanı üstine kılmakdan bu yeğdür. Eğer bu hasta mukaddem [69[a]] olsun, gerek namâz içinde vâki' olsun yine böyledür. Ammâ bu mertebeden dahi 'âciz olan kimesne kaşı yâ gözi ile işâret idüp kılmaya, belki böyle zikr olınduğı üzre kâdir olunca[ya dek] te'hîr ide. Ve dahi bir kimse hastaya dayanıcak, durmağa kâdir olursa

300 İbn Kemâl (ö.940/1534), *Îzâh*.
301 Şürunbülâlî, *Nûru'l-Îzâh*, Dımaşk 1985. s. 66; aynı müellif, *Merâki'l-Felâh*, I, 181.
302 *Bedâyi'*, I, 110.
303 *Nutef*, I, 78-79.

dîvâra yakın durup dayana, yâ ʻasâya yâ bir kimseye dayanup kıla, oturmaya. Eğer bir mikdâr durmağa kâdir olsa, ʻâciz olunca[ya dek] dura, andan sonra otura. Her rekʻatda böyle ide. Hemân tekbîr-i evvele kâdir olsa tekbîr-i evveli ayak üzre dururken idüp baʻdehû otura. Böyle itmese câʼiz olmaz. Otururken kılmak mesʼelesi dahi böyledür. Bir kimse otururken kılup bir mikdâr vücudına hiffet gelüp kıyâma kâdir olsa hemân kalkup kıla, dayanup otura, yatup kılmaya. Eğer bu cümle [69[b]] hâliyle ve durmağa ʻâciz olursa yaturken kıla. *Hulâsa*'da mezkûrdur.[304] Bir kimse namâzda kaç rekʻat kıldı ve kaç secde itdi bilmez olsa, yanına yanlış bildürmek içün bir kimse kosa, bu vechile kılsa câʼizdür. Ve teʼhîr dahi câʼizdür, kendi kıldığını bilince[ye dek]. *Kunye*'de mestûrdur.[305] Bir kimse başı ile îmâʼdan ʻâciz olsa, yatduğı yerde îmâya kâdir olunca[ya dek] namâzı teʼhîr olunup baʼdehû kazâsı lâzım idüğinde ihtilâf vardur. *Hulâsa'da "ihtiyâr olınan* [görüş, kazâ] *lâzım olmaz"*, dimişdür ve muhtâr[306] budur, dimiş.[307] Bir hasta kıbleye dönmeğe kâdir olmayup ve yanında döndürür kimse dahi olmasa, her nice kâdir ise öyle kıla. Ve dahi yaranun cerâheti yâ kan yâ necis silinüp pâk olındukda yine fiʼl-hâl çıkup bulaşursa yumadın [:yıkamadan] bunlar ile namâz kıla, [70[a]] câʼizdür. Ve dahi bir kimse âbdestden ʻâciz olup yanında âbdest alıvirir kimse de olmasa, ol kimse teyemmüm idüp namâzını kıla. Ve dahi bir kimsenün kolları dirseklerinden ve ayakları topuklarından kesilmiş olsa, ol kimseden namâz sâkıt olur.[308]

[5. Baygının Namâzı]

Fî salâtiʼl-muğmâ-ʻaleyh: Bayılup ussı [:aklı] giden âdem nice namâzı kılur? Bir kimse bir gün bir gice deli olup yâhûd bayılup ussı gitse ol kimse ol günün namâzını kazâ ider. Ammâ bir gün bir giceden artık deli olup yâ ussı

304 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 63[a].

305 *Kunye*, Hanefî fakihlerinden ez-Zâhidî el-Gazmînî'nin (ö. 658/1260) eseridir.

306 Muhtâr: Tercih edilmiş görüş.

307 Serahsî bu görüşü tercih etmiştir (Hulâsa, vr. 63[a]). Mergînânî, Kâdihân gibi âlimlere göre kazâ etmesi gerekir. Mergînânî akli melekeleri yerinde olup başı ile îmâdan aciz bir kişi sonradan kazâ eder. Kâdîhân böyle bir kişi baygın kişi gibi olup bir gün bir geceden fazla sürerse namazları kazâ etmez. Alimlerin icmaına göre, aklı melekeleri yerinde olup hastalığı bir günden az olan hasta namazları kazâ eder; aklı melekeleri yerinde olmayıp hastalığı bir gün bir geceden farzla süren hasta namazları kazâ etmez (Cevhere, I, 312).

308 Bazı fıkıh bilginleri, bir kimsenin akıllı olmasının ona, hitâbın teveccühü için yeterli olmadığını ve dolayısıyla aklı melekeleri yerinde olduğu halde aşırı derecede engelli olan kimselerin namazla yükümlü olmadığını söylemişlerdir. (Bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* I, 377; Zeylaʻî, *Tebyîn*, I, 20; Haddâdî, *Cevheretü'n-Neyyire*, I, 312; İbn Nüceym, *Bahr*, II, 125; İbn Âbidîn, II, 102).

gitse ol vakitlerün kazâsı lâzım olmaz. Ammâ bir gün bir giceden gerek artık, gerek eksik olsun. Serhôşluk ile yâ bengilik[309] ile bir gayrı ‘ilâcla ‘aklı gitmiş olsa, ol vakitlerin kazâsı vâcibdür. *Hulâsa*’da[310] ve *Nutef*’de[311] mestûrdur.

[6. Korku Halinde Namâz]

Fî salâti’l-havf: ‘adüv [:düşman] yüzinden havf [70[b]] müşted [:korku şiddetli] olsa cemâ‘at ile namâz kılınmak nice olur? Lâkin [sahâbîlerin] Resûl-i Ekrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretinün ardında namâz kılmağa harîs[312] olup kıldukları mukarrerdür.[313] Meşrû‘iyyeti anların zamân-ı sa‘âdetlerine mahsûs olduğı içün beyân ve tafsîle şürû‘[314] olınmadı.

[7. Müsâyefe Namâzı]

Fî salâti’l-müsâyefe: Cenkde ‘adüv [:düşman] ile kılıç ile mukâtele iderken namâzun vakti irişse nice kılmak lâzımdur, anı beyân idelim. Bu namâzun adına “salât-ı mukâtele” dirler. İmdi bir bölük ‘askerün dört cânibinden ‘adüv kablayup kılıç ile cenk iderken namâzun vakti irişüp rükû‘ ile ve sücûd ile namâz kılmakdan ‘âciz olup bir vecihle kâdir olmasalar, te’hîr idicek, namâzun vakti çıkmaklığa yakın olıcak, namâzlarını îmâ ile kılalar; yayak olsunlar, binmiş olsunlar. Eğer îmâdan dahi ‘âciz [71[a]] olurlarsa hemân her rek‘at içün birer tekbîr ideler, câ’izdür. Eğer âbdest almakdan ‘âciz olurlarsa teyemmüm idüp kılalar, te’hîr itmeyeler. Zîrâ mü’min kâdir olup tâkatleri olduğı şey ile mükelleflerdür. İmdi buna kâdirlerdür, böylece ideler. [315]﴿لاَ يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا﴾

[8. Taharri Namâzı]

Fî salâti’t-taharrî: Kıble bilmeyen ve bilinmeyen yerde namâz nice kılınur? Kıble kankı cânibinde olduğı bilinmeyen mekânda yalınız başına kılan kimesne taharrî idüp ya‘nî fikirlenüp zann-ı gâlibi olan cânibe kıla. Namâza durdukdan sonra dahi her kankı cânibe zann-ı gâlib olursa, dönse namâzı bozılmaz. Ammâ fikirlenmeyüp yâhûd zann-ı gâlib yanında bir kimse olursa ana sormayup yâhûd zann-ı gâlib olduğı cânibe kılmayup âhar cânibe kılarsa, namâzı fâsid olur; isâbet

---

309 Bengi: Uyuşturucu olarak kullanılan bir bitki.
310 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr.63[a].
311 *Nutef*, I, 80.
312 Harîs: Hırslı, fazla arzu ile isteyen.
313 Korku namazı hakkında fazla bilgi için bk. Fahrettin Atar, a.g.m., s. 429.
314 Şürû‘: Başlamak.
315 “*Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar*” (el-Bakara 2/286).

dahi iderse. Ammâ cemâ'at ile olan yerde [71[b]] imâm ve cemâ'at kankı cânibe ittifâk iderlerse ol cânibe teveccüh ideler, isâbet dahi itmezlerse câ'izdür. İmâm bir cânibi ihtiyâr idüp cemâ'at bir cânibi ihtiyâr itseler, 'inde'l-fukahâ câ'iz olmaz. İmâm Evzâ'î katında cevâzına kavl vardur. Allâhu a'lem.

[9. Emenin Namâzı]

Âzâdsız câriye namâzı nice kılur, zikr olunur. Âzâdsız câriye ve müdebber[316] ve mükâteb[317] ve ümm-i veled[318] namâza durdukda arkası ve karnı ve göbeğinden dizi altına varınca örtük olsa namâzı câ'izdür; başı ve baldırları ve kolları ve göğsi açık olmak namâzına zarar virmez. Ammâ bu hâl üzre kılarken âzâd olsa, hemân fi'l-hâl örtüp yine namâzını bozmayup binâ ider. Müttefekun 'aleyh [:ittifak edilen görüş] budur.

[10 ve 11. Mahbus ve Eli-Ayağı Bağlı Olanın Namâzı]

Fî salâti'l-mahbûs ve'l-mukayyed: Mahbûs olup elinde ve ayağında bukağusı [pranga] [72[a]] olanlar namâzı nice kılar? Bir kimse necâset olan yerde habs olunsa namâz kılmak [için] pâk bir yer bulmasa ol kimse necâset az olan yerde namâzını kıla, çıkdukdan sonra i'âde itmeye. Eğer âbdest almak içün suyı bulmazsa havâda olan toz ile teyemmüm idüp kıla. **İmâm Evzâ'î** kavlinde,[319] **İmâm Ebû Yûsuf**[320] ile **İmâm Muhammed** rahimehumallâh katlarında namâzını te'hîr idüp çıkdukdan sonra i'âde ide. Bu zikr olınan habs, şehirde olursa. Eğer sahrâda olursa bi'l-ittifâk itmez, ammâ bukâğı ile bend olan [:bağlanan] kimesne her nice kâdir olırsa kılar. Eğer âbdest almağa su bulamazsa ol dahi teyemmüm ider, namâzını kılar. Dâru'l-harbde esîr olan kimesne âbdest alup namâz kılmakdan men' olınsa [72[b]] teyemmüm idüp îmâ ile kılar. Halâs olup kâdir olduğında i'âde ider. *Münyetü'l-Musallî*'de yazar.[321]

---

316 Tedbîr: Bir kimsenin, kölesini kendi ölümüne bağlı olarak âzat etmesi. Bu yolla kölesini âzat eden kimseye müdebbir, âzat edilen köleye/câriyeye müdebber/müdebbere denir.

317 Mükâtebe: Kölenin hürriyete kavuşmak için efendisiyle anlaşma/akit yapması. "Kitâbet" diye de anılan bu akdin taraflarından köleye mükâteb, efendiye mükâtib denir.

318 Ümm-i veled: Efendisinden çocuk doğuran câriye. Ümm-i veled hürriyetini garanti etmiş olur ve câriye olarak kaldığı sürece diğer kölelerden hukuken ve fiilen farklı bir statüde bulunur. Bu câriye artık satılamaz, hibe vb. hukukî muamelelere konu olamaz. Efendisinin ölümünden sonra da başka bir işleme gerek kalmadan hürriyetini kazanır.

319 Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî (ö. 157/774), Evzâiyye mezhebinin imamı, fıkıh ve hadis âlimi.

320 İmam Ebû Yûsuf (ö.182/793) Ebû Hanîfe'nin öğrencisi, Hanefî mezhebinin imamlarından biri.

321 Kaşğarî, s.10; İbrahim Halebî, *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.41.

[12. Ârînin Namâzı]

Fî salâti'l-'ârî: Bir kimse çıplak olup 'avret yerini örtecek bir nesne bulmasa, ol kimse muhayyerdür, dilerse urudurup [:ayakta durup] rükû'la secde ile namâz kılar, dilerse oturup îmâ ile kılar. Ammâ 'avret yerini örtmeğe bir şey bulursa, otluk ile bile olursa, namâz içinde ise de ol şeyle 'avret yerini örte ve namâzı yine başından kıla. Kavl-i fukahâ budur. Lâkin binâya[322] dahi kavl vardur. Ba'zılar dirler: *"Oturup yâ bir kum içine gömülüp kılmak eyüdür"*, dimişler.

[13. Ümmî'nin Namâzı]

Fî salâti'l-ümmî: Okumak bilmeyen âdem namâzı üç vecih üzredür. [73[a]] Birisi oldur ki okur imâm ardında uyup kıla. İkincisi okur kimesne bulmakdan 'âciz olursa yalınız, münferiden kıla. Bu sûretlerde namâzı câ'izdür. Üçüncisi okur kimesne bulup ana iktidâ itmeyüp kendi başına kılarsa namâzı fâsid olur. Lâkin **İmâm Muhammed** ile **İmâm Züfer**[323] katında câ'iz olur dimişler. *Fetâvâ-yı Nutef* demestûrdur.[324]

[14. Özürlünün Namâzı]

Fî salâti sâhibi'l-'özri'd-dâ'im: Bir kimsenün dâ'im akar yarası olsa, anun hâli dört vecih üzredür. Birisi akarken âbdest alup akarken namâz kılar, câ'izdür. İkincisi akması kesildükde âbdest alup yine dahi akmadan namâzını kıla, câ'izdür. Üçüncisi kesildükde âbdest alup akarken kılsa, yine câ'izdür. Dördüncisi akarken âbdest alup kesildükde namâz kılsa, ol namâz mevkūfdur. Eğer vaktün [73[b]] evvelinden âhirine varınca[ya dek] bir vakt-i kâmilde dinüp münkati' [:kesilmiş] oldısa, anun hali esihhâ[325] [:sağlıklılar] gibi olup yine âbdest alur, tekrâren kılar. Meselâ bir kimse öyle vaktinde âbdest alup güneş gurûb idince yarası dinse ol kimse öyle namâzını i'âde ider. Ammâ bir vakt-i kâmil bulınmayup ikindi namâzını kıldukdan sonra yine akarsa, ol kimse ol âbdest ile kılduğı namâzı yine i'âde ider; meğer ol âbdestden sonra yine âbdest almış ola. Ol âbdest ile kılduğı namâzı i'âde itmez; zîrâ vaktün hurûcı ile ol âbdest bozıldı. Sâhib-i 'özrün âbdesti **İmâm-ı A'zam** katında vaktün hurûcı ile ya'nî çıkmasıyla bozılur. Ve ba'zılar katında duhûliyle ya'nî vakt-i âhar gir-

322 Binâ: Abdesti bozulan kişinin namazı yeniden değil, kalan yerden kılması. İstînâf: Namazı kalan yerden değil yeni baştan kılma.

323 İmam Züfer (ö.158/775) Ebû Hanîfe'nin öğrencisi, Hanefî mezhebinin imamlarından biri.

324 *Nutef*, I, 85.

325 Esihha (t. sahîh): Sağlıklılar, özürlü olmayanlar.

mesiyle bozılur. Semere-i ihtilâf şundadur ki [74[a]] bir kimse güneş çıkmazdan evvel âbdest alsa, güneş doğdukda vakit çıkdı lâkin bir vakt-i âhar girmedi; **İmâm-ı A'zam** katında hurûc bulındı, âbdest bozıldı. Ammâ gayrılar katında öğlenün vakti duhûl itmeye, bozılmaz.

[15. Kazâ Namâzı]

Fî salâti'l-fâyite:[326] Kazâya kalmış namâzlar nice kılınur? Ma'lûm olsun ki beş vakit namâz ortasında ve dahi beş vaktiyle vitir arasında tertîb farzdur, eğer vaktinde kılınur ve eğer kazâya kılınur. Ya'nî evvel sabâhı, ba'dehû öğleyi, andan ikindiyi, andan akşamı, andan yatsıyı, andan vitri kılmak farzdur. Bu namâzlar kazâya dahi kalursa yine bu tertîb üzre kazâ olmak gerekdür; zîrâ tertîb farzdur. Eğer bir iki üç vakit kazâya kalsa, yine kazâların böyle [74[b]] kılup ba'dehû vakit namâzın kıla; vakit namâzını kazâdan evvel kılsa câ'iz olmaz. Hattâ vitri kazâ itmedin sabâh namâzını kılmak câ'iz olmaz; meğer üç nesneden biri ile câ'iz olur. Birisi oldur ki kazâsını unuda, vakit namâzını tamâm idüp kılınca[ya dek] hâtırına gelmeye. İkincisi oldur ki vakit dar olup kazâ ile edâya kifâyet mikdârı vakit olmaya, ba'zı kazâya kâbil ise ba'zını kıla. Meselâ bir kimse öyle ve ikindü namâzlarını kazâya kosa, akşamun vaktinden ancak yedi rek'at namâz kılmak mikdârı vakit kalsa, öğleyi kazâ ide, ba'dehû akşamun hemân farzını kıla. Öğleyi kılmadan akşamı kılsa câ'iz olmaz; zîrâ tertîb farzdur. Üçüncisi altı vakit namâz kazâsı ola. Bu zikr olınan [75[a]] üç nesne ile tertîb bozılur, her kankısı bulınursa bulınsun. Vakit namâzını önürdi [:mukaddem, daha önce] kılmak câ'iz olur. Ve dahi kazâlar arasında tertîb bozılur; her kankısı önürdi kılarsa câ'izdür. Kazâlarun eskisi ve yenisi birdür.

Cem' olan kazâ altı vakit olup yâ dahi artık [:fazla] olıcak, gayrı [:artık] tertîbi bozar, cümlesini kazâ itmeyince yine sâhib-i tertîb olmaz. Ya'nî edâyı ve kazâyı tertîb ile kılmak lâzım olur. *Nihâye*'de[327] ve *Dürer*'de[328] mestûrdur. Lâkin bu zikr olınan *sâhib-i tertîb* olup '*ömrinde altı vakit namâzı kazâya komayan kimesne* içündür. Bir kimse altı vakti kazâya komuş [:komuş] olsa, her nice korsa kosun [:koyarsa koysun] sâhib-i tertîb olamaz; meğer ki kazâ itmiş ola, nitekim zikr olındı. Ve dahi kazâ namâza niyyet; evlâ olan budur ki "evvel kazâya kalan sabâh [75[b]] namâzına yâ evvel kazâya kalan öğle namâzına

326 Fâyite/fâite: Elden kaçırılmış,yakalanamamış. Salâtü'l-fâite: Vaktinde kılınamayıp kazâya kalan namaz.

327 Siğnâkı (ö.714/1314), *en-Nihâye Şerhu'l-Hidâye*.

328 *Dürer*, I, 124.

yâ ikindiye niyyet itdüm" diye. Her kankısı kılarsa ardınca lâzım yine evvel olur. Yâhûd sonra kazâya kalan sabâh namâzına ve öğle namâzına ve gayrısına dahi böyle niyyet ide. Her kazâ ki kılar, andan evvel olan âhir olur. *Hulâsa*'da ve *Dürer*'de[329] böylece mestûrdur. Bir kimse sahîh olup hal-i sıhhatinde çok namâzları kazâya kalmış olsa, kazâ itmedin [:etmeden] ana ziyâde hastalık ulaşup âbdeste ve rükû'a ve sücûda kâdir olmayup teyemmüm idüp îmâ ile kılmak câ'iz olsa bu vechile dahi ol namâzları kazâya kılsa câ'izdür. Sonra döndürmeye [:iade etmeye]. *Hulâsa*'da yazar.

[16. Unutanın Namâzı]

Fî salâti'n-nâsîye: Bir kimse beş vakit namâzdan bir vaktini unudup kılmasa, ba'dehû fikirlenüp kankı namâzdur vaktini bilmese, ol kimse içün dört [76[a]] kavl vardur. **İmâm-ı A'zam** radıyallâhu 'anh eydür: *"Bir gün bir gicenün namâzını i'âde ide."*[330] **İmâm Muhammed** rahimehullâhu te'âlâ eydür*: "Sabâh ve öğle ve akşam, bu üç vakti i'âde ide."* **İmâm Züfer**[331] rahimehullâh eydür: *"Fikirlenüp her kankı cânibe meyl iderse savâb olan ile 'amel idüp kıla."* Ammâ **İmâm Züfer** rahimehullâh ve Ebû 'Abdullâh[332] eydür: *"Kazâya niyyet idüp dört rek'at namâz kıla; ikinci rek'atda ve üçünci rek'atda ve dördünci rek'atda otura. Bu vecih üzre kıla, her kankı namâz olursa câ'izdür."* dimiş.[333] Ve's-savâb 'indallâhi te'âlâ. *Fetâvâ-yı Nutef* dedür.[334]

[17. Muhdisin Namâzı]

Fî salâti'l-muhdis: Namâz içinde hatâ ile âbdesti bozılan kimesnenün salâtı ne vechile kılınur? Bir kimse namâz kılarken kendinün kasdı ve ihtiyârı yok iken ve âharun sun'ı ve fi'li dahi olmayup ardından yâ önünden bir şey

329 *Dürer*, I, 127.

330 Mezhepte Ebû Hanîfe'nin görüşü tercih edilerek bir gün içinde bir vakit namazı unutan ve hangi namaz olduğunu hatırlamayan kişinin bir günlük namazı kazâ olarak kılacağı belirtilmiştir. (Halebî, *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.263; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s.165)

331 Müellif eserinde bu görüşü İmam Züfer'e nisbet etmiştir. Nutef'te ise bu görüşün İmam Züfer'e değil Ebû Yûsuf'a ait olduğu yazılıdır. Ancak bazı kaynaklara göre bu konuda Ebû Yûsuf'un görüşü, Ebû Hanîfe'nin görüşü gibidir.

332 Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî el-Bağdâdî (ö. 266/880), Hanefî fakihi, hadis ve kelâm âlimi.

333 Ebû Abdillâh'ın bu görüşünü İmam Züfer, Hanefî fakihi Ebû Abdirrahmân Bişr b. Gıyâs el-Merîsî (ö. 218/833), Rey kadısı Muhammed b. Mukâtil er-Râzî (ö. 248/862) ve İmâm Şâfiî'nin öğrencisi el-Müzenî (ö. 264/878) de savunmuştur (bk. Serahsî, I, 246, II, 102; Kâsânî, I, 133; eş-Şelebî (ö. 947/1540), *Hâşiyetü Tebyîni'l-Hakâik*, I, 190).

334 *Nutef*, I, 87.

çıkmak ile [76[b]] veyâ ağzı dolusı kusmuk ile hatâ'en âbdesti bozılsa, ol kimse kılduğı rek'atlar zâyi' olmasun deyü âbdest alup namâzını koyub gitdüği rek'atdan binâ itmek ya'nî ol rükünden kılmak câ'izdür. Lâkin şartları çok olup her kimse yerine getürüp kılmağa kâdir olmaduğı ecilden 'ulemâ rahimehumullâhu te'âlâ *"istînâf itmek ya'nî başından kılmak efdal ve müstehabdur"* dirler.

[Binâ]

Binâ oldur ki yalınız başına namâz kılarken âbdesti bozılsa her kankı rükünde bozılursa te'hîr itmeyüp fi'l-hâl çekilüp suyı bulunca[ya dek] gidüp öte gitmeye, âbdest ala, dünyâ kelâmından yâ namâzı ifsâd iden şeylerden bir nesne itmeyüp hemân gelüp koduğı rükün ile bile bâkīsini kıla, dilerse âbdest alduğı mekânda kıla, câ'izdür; meğer imâma uymış ola. Ol kimse âbdest alınca imâmı [77[a]] namâzı tamâm itmiş olursa, ol dahi her kande [:nerede] dilerse namâzını tamâm ider, yalınız kılan gibi. Eğer imâm dahi tamâm itmedin [:etmeden] gelürse hemân imâma uyar. Lâkin âbdeste varup gelince kılınan rek'atları kırâ'atsiz mukaddem kılar. Ziyâde ve noksân iderse namâzına zarar vermez, câ'izdür. Sûret-i mes'ele budur ki; bir kimse imâmun ardında namâz kılarken iki rek'at namâzı imâmla kılup üçünci rek'atun kıyâmında iken âbdesti bozılsa ol kişi burnını tutup fi'l-hâl namâzı kıyâmda koyup gidüb âbdest ala. Geldükde imâmı namâzı bitürmiş ise muhayyerdür. Bâkīsi her kande dilerse kılar; mecidde yâ evinde yâ âbdest alduğı mekânda kılınsun, câ'izdür. Ammâ imâmı dahi bitürmeyüp Tahiyyât'da bulursa ol kimesne evvelâ varup gelince [77[b]] kılınan rek'atları kırâ'atsiz kıla, ba'dehû imâma Tahiyyât'da uyup ma'an [:birlikte] selâm vire. Eğer namâzda ziyâde ve noksân iderse dahi zarar virmez.

[İstihlâf/Hilâfet]

Ammâ bir imâmun âbdesti bozılsa anun hükmi budur ki hemân ol imâm elini burnına koyup burnı kanamış âdem gibi mihrâbdan çekilüp imâmete lâyık olan bir kimse saflar içinde bulup her kankı safda bulursa, eğer saflar muttasıl olursa haremden [:mescid dışından] bile câ'izdür; ol kimsenün hemân sevbinden [:elbisesinden] çeküp yerine mihrâba diküp dünyâ kelâmını söylemeyüp halîfe dike [:yerine birini vekil kıla]; meğer yanında bir âdemden gayrı olmaya. Ol vakit çekmeğe hâcet olmaz, imâmete müte'ayyin ol kimesne olur;

imâmete salâhiyyeti olsun, gerek olmasun. Eğer imâm yerine hilâfete[335] sâlih bir kimesne ararken cemâ'at bir kimseyi imâm itseler [78[a]] yâhûd bir kimse kendüsinden mihrâba duruvirse, câ'izdür. Ammâ imâm yerine halîfe dikmeyüp yâhûd cemâ'at birini ihtiyâr itmeyüp yâ birisi mihrâba durmadın imâm câmi'den taşra çıksa yâ sahrâda imâm olmış olsa sahrâda duran safları geçüp gitse imâmun yeri hâlî [:boş] kalsa cemâ'atün namâzı fâsid olur. İmâmun dahi namâzınun fesâdında ihtilâf vardur. Lâkin ol halîfe olan kimesne 'avrat olmaya ve mecnûn ve sabî olmaya; bunlar imâmete sâlih değildür. Ol halîfe mihrâba durdukdan sonra eğer imâm bir âyetden az okumış ise elini ağzına koya, kırâ'at itmedüğine işâret olup halîfe okuya. Eğer rükû'da iken bozılmış ise iki ellerini dizlerinün üzerine koya. Ve eğer secdede ise elini alnına [78[b]] koya. Ve eğer Tahiyyât'da ise iki ellerini uylukları üzerine koya. Ve eğer evvelki rek'atda ise bir parmağı ile, ikincide ise iki parmağı ile, üçüncide ise üç parmağı ile, dördünci rek'atda ise dört parmağı ile işâret ide. Eğer imâmun üzerinde tilâvet secdesi var ise parmağını alnına ve dahi lisânını çıkarup bir parmağını lisânı üzerine koya. Alnında komak secdeye ve diline komak kırâ'ate işâret ola. Ve eğer üzerinde sehvî secde var ise bir parmağını göbeği üzerine koyup sehvî secdeye işâret ola. Ba'dehû imâm âbdeste gidüp halîfe cemâ'atün namâzını tamâm idivire. Eğer imâm halîfe itdüği kimesne mesbûk dahi olursa imâmeti sahîhdür; cemâ'atün namâzını tamâm ider, ba'dehû kalkup kendi rek'atlerini [79[a]] tamâm ider. Lâkin selâm virmek içün ol dahi namâza yetişmiş bir kimesneyi halîfe ider. Ol kimse selâm virür. Eğer ol mesbûk namâzını tamâm idüp imâm kılmazdan mukaddem salâta münâfî [:muhalif] bir şey iderse, imâmun namâzı fâsid olur, kavmin [:cemaatin] değil.

Binâya mâni' olan on iki şeydür:

Birisi âbdesti kasden kendi ihtiyârı ile bozmak. **İkincisi** namâz içinde bayılup ussı [:aklı] gitmek ile bozılmak. **Üçüncisi** mecnûn olup bozılmak. **Dördüncisi** gusl îcâb itmek. **Beşincisi** kahkaha ile namâz içinde gülmek. **Altıncısı** üzerine dirhem mikdârından ziyâde necâset isâbet idüp [:bulaşıp] yumağa [:yıkamağa] gitmek. **Yedinci** âhardan bir kimesne kasdı ve sun'ı ile âbdesti bozılmak. **Sekizinci** âbdest almağa gitdikde su bulınmayup [79[b]] işâret ile su aramak. **Dokuzuncı** âbdeste gidüp gelince Kur'ân okumak. **Onuncısı** âbdest almağa suyı akçe ile satun almak. **On birincisi** âbdest bozıldukdan sonra bir rükün edâ olacak kadar namâzda durmak. **On ikincisi** "âbdesti bozıldı" zann

335 Hilâfet: Halef olma, vekil olma.

idüp âbdeste gidüp âbdesti bozılmaduğı zâhir ve âşikâr olmak. Bu zikr olınan şeylerden sonra bi'l-ittifâk namâzını istînâf itmek ya'nî ibtidâsından farzdur, binâ câ'iz olmaz. Bu salât-ı muhdis gâyet 'asîr ve güç olup icrâsına 'âciz olmakla ibtidâsından kılmak efdaldür; şürûtları [:şartlar] yerinde bile olursa da.

[18. Teyemmümlünün Namâzı]

Fî salâti't-teyemmüm: Teyemmümlü olan kimse âbdestli gibidür; her nice namâz isterse kılar, câ'izdür.

[19. Cemâatle Namâz Kılma: Müdrik, Mesbûk ve Lâhik]

Fî salâti'l-cemâ'at: Cemâ'at ile namâz kılmak sünnet-i mü'ekkededür.[336] Üç sünnet dahi vardur: Ezân ve ikâmet ve cemâ'at. İmâmdan gayrı bir âdem dahi olursa cemâ'atdür. [80[a]] Nâsın cemâ'at namâzı üç sınıf üzredür:

Birisine müdrik dirler. Namâzun evvelinden âhirine varınca imâm ile kılup tamâm itmişdür.

İkincisi lâhikdur ki imâma ibtidâ-i salâtda uyup ba'dehû namâz tamâm olmadın âbdesti bozılup gidüp âbdest alup imâm tamâm itmedin [:etmeden] yetişmiş olursa hemân evvelâ eksiklerini kırâ'atsiz kıla. Ba'dehû imâma iktidâ idüp imâmla ma'an [:birlikte] selâm vire, eksiklerinde ziyâde ve noksân bir şey iderse de zarar virmez; nitekim yukaruda zikr olınmışdur. Buna salât-ı lâhik dirler. Bir kimse Tahiyyât'da uyuyup kalup imâm iki rek'atı kılınca uyanup imâmı ikinci Tahiyyât'da bulsa, anun dahi hükmi böyledür. Hemân kalkup kırâ'atsiz iki rek'atı kılar. Ve imâm ile selâm virür. Zîrâ böyle uyumak ile âbdest [80[b]] bozılmaz. Ammâ imâm namâzı tamâm itmiş ise ol kimseden salâtun

336 Cemaatle Namaz. Cemaatle kılınan namazda kendisine uyulan kişiye "imam" ve bu kişinin görevine de "imâmet" denir. İmama uyan kişi "muktedî", "müttebi" ve "me'mûm", tek başına namaz kılan da *"münferid"* olarak adlandırılır. Beş vakit farz namazlar, cuma ve bayram namazları, terâvih namazı, ramazan ayında vitir namazı cemaatle kılınır. Hanefî mezhebine göre, gücü yeten akıllı ve baliğ (ergen) erkekler için cuma namazını cemaatle kılmak farz-ı ayn, beş vakit namazı cemaatle kılmak da sünnet-i müekkededir. Namazda imam olacak kişinin: müslüman bâliğ (ergen), akıllı, erkek ve namazın câiz olabileceği kadar sûre ve âyeti ezberden okuyabilmesi gerekir. Cemaatin en az sayısı, imam ve ona uyan kişi ile birlikte olmak üzere iki kişidir. Hattâ imama uyan kişi, kadın veyahut bir mümeyyiz çocuk da yani yedi yaşındaki akıllı bir çocuk da olabilir. Cuma ve bayram namazlarında cemaatin en az sayısı, mezheplere göre değişmektedir. İmama uyan bir kişi erkek ise, imamın sağ tarafında, kadın ise arada bir saflık boşluk bulunacak şekilde arkasında durur. Cemaat iki kişi ve daha fazla ise, imamın arkasında dururlar. Cemaat, çeşitli sınıflardan olunca, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, daha sonra da kadınlar saf tutarlar.

müfsidlerinden bir şey sâdır olmış değil ise namâzını bilâ-kırâ'atin kendi başına tamâm ider. Salât-ı muhdisde zikr olındı.

Üçünci sınıfı salât-ı mesbûkdur. Bir kimse imâmına rükû'da yetişmişse evvelki rek'atün rükû'ı ise ol kimse müdrikdür, cemâ'at sevâbına bî-kusûr [:eksizsiz] yetişdürmişdür, kimsenün ihtilâfı yokdur. Ammâ rek'at-i ûlâ kılınmış olup her kankı rek'atin rükû'ında imâm ile arkası berâber ola, yine ol rek'ata irişdi; lâkin ana mesbûk dirler, imâm andan mukaddem [:önce] sebkat idüp [:öne geçip] namâzı bir mikdâr kılduğı içün. Hükm-i mesbûk oldur ki bir kimse hâlet-i rükû'da imâma yetişse ayak üzre durup tekbîr-i iftitâhı ide, Sübhâneke [81[a]] okumayup ba'dehû bir tekbîr dahi rükû' içün ide, rükû'a ine. Zîrâ senâ [:Sübhâneke] iderse imâm rükû'dan kalkar, ol ecilden terk ide.

İmdi bir kimse imâm okurken yetişse, senâ itmekde üç vecih vardur. Birisi imâm cehr ile okursa kırâ'atini işidürse senâyı terk idüp kırâ'ati dinleye. Eğer kulağında peklik olup yâhûd ırâk olup işitmezse yine terk ider. Kur'ân'ı insât [:susup dinlemek] vâcibdür. Ammâ imâm ihfâ ile okursa senâ ider. *Ravzatü'l-'Ulemâ*'da mestûrdur. Bir kimse imâma rükû'da irişse, eğer bi-tamâmihî imâmla rükû' iderse yâhûd imâm dahi doğrılmadın imâmun arkası ile bunun arkası berâber olursa ol rek'ati kılmış olur hisâbına katar ve illâ rek'at yerine geçmez. İmdi bir kişi imâma her kande [:her nerede] yetişse mütâba'at itmek ve bile [:birlikte] itmek [:kılmak] üzerine vâcibdür. [81[b]] Secdede ve sehvî secde Tahiyyâtı'nda selâm virmezden mukaddem dahi irerse uymak gerekdür.

Bir kimse imâm bir rek'at kıldukdan sonra yâ iki rek'at kıldukdan sonra iktidâ itmiş olsa, imâmla Tahiyyât ve du'â-i salavât okuyup selâmı virmeyüp imâm namâzdan fâriğ olunca[ya dek] te'hîr idüp selâm virmeyüp ba'dehû kalkup Sübhâneke okuyup ba'dehû Fâtiha sûresin, ba'dehû zamm-ı sûre idüp iki rek'atı yâ bir rek'atı tamâm idüp yine ke'l-evvel Tahiyyât ve Salavât okuyup selâm vire. Eğer ol iki rek'atda sehv iderse sehvî secde dahi idüp tamâm ide. Zîrâ münferid gibidür ol iki rek'atlerde. Ammâ imâm üçini yâ dördini kılmış bulınursa, yine zikr olınduğı üzre imâm selâm virdükden sonra kalka, binâ ide. Ba'dehû bir rek'at kıla, Tahiyyât okuya, [82[a]] ba'dehû kalka, namâzını tamâm ide. Her kankısında zamm-ı sûre iderse hemân iki rek'atda zamm-ı sûre bulunsa; mukaddem, eğer mu'ahhar, câ'izdür. Akşam namâzı dahi böyledür. Lâkin anda bir rek'ata yetişmeyen kimesne üç Tahiyyât ider. İmâm ile okunan Tahiyyât'a i'tibâr olınmaz. Ve dahi bir kimse meyyit namâzınun bir yâ iki yâ üç tekbîrden sonra iktidâ itmiş, imâm selâm virdükden sonra kaç

tekbîr fevt olmış ise, cenâze kalkmazdan mukaddem hemân tekbîrleri kazâ ider. Dördünci tekbîrde iren kimesneden cenâze namâzı sâkıt olur, kılmaz. Meyyit namâzınun her bir tekbîri bir rekʿat makâmındadur. Ve dahi bir kimse Tahiyyât'ta imâma iktidâ itmiş olsa, gerek evvelki ve gerek sonraki âhirine varınca أشـهد أن لا إلـه إلا الله وأشـهد أن محمـدا عبـده ورسـوله'ya varınca okuya, kalkmış bulınursa yine oturup okuya. Zîrâ imâma mütâbaʿat ile farz [82[b]] olur[337] dimişler, okumasa namâz fâsid olunur dimişler.[338] *Fetâvâ-yı Zahriyye*'de ve *Bahr-i Râ'ik*'de vardur.[339]

[İmâmet]

Fî cevâzi'l-imâme. Maʿlûm olsun ki dînün efdal merâtibi [:rütbeleri] imâmetdür. Zîrâ Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu ʿaleyhi ve sellemün mansıbıdur. İmâmlar anun halîfesidür. İmdi lâyık olan budur ki ol makâmun hükmini yerine getüre. İmâm olan kimesne nâsun aslahı [:en salihi] ve aʿlemi [:en alimi] ve ʿilm-i salâtda ziyâde ile efkahı [:en fakihi] ola. Yeğrek [:daha güzel] olan oldur ki mesâ'il-i fıkhiyyeyi bile. Baʿdehû kırâ'ati güzel ide. Ve dahi harâmdan ve menhiyyâtdan [:nehyedilen şeyler] ictinâb idüp veraʿ [:takva] sâhibi ola. Sinn [:yaş] cihetinden yaşlı ola. Ve dahi yüzi ʿabûs olmayup [:somurtkan, asık çehreli] hüsn-i hulk sâhibi ola, yaʿnî güleç yüzli, beşâşet sâhibi ola. Ve dahi neseb cihetinden şeref nesli ola. Ve dahi güzel yüzli ola, çirkin olmaya. Ve ahkâm-ı salâtı mümkin olduğı kadar bilüp müslimânlarun [83[a]] namâzını ifsâd ve mekrûhâtdan ıslâha kâdir ola. Nâsın sâ'irinden aslah ola, dîninde ve iʿtikâdında taʿn [:kusur] olacak nesnelerden gâyet hazer ide. Zîrâ Resûl ʿaleyhi's-selâm buyurdı: *"Bir kimse ʿâlim-i takī ve veraʿ sâhibi kimsenün ardında namâz kılmak, nebî ardında kılmış gibi olur."*[340] Zîrâ ol ʿasırda zamân-ı evvelde nâs Kur'ân'ı ve ahkâm-ı salâtı bilüp ve öğrenürler idi. Fî

337 Bu metinde farz kelimesi ile farz-ı amelî yani vâcib kasdedilmiştir (bk. İbn Âbidîn, I, 471).

338 Fıkıh kitaplarında -bir ikisi dışında- kaʿdede imama uyup Tahiyyât'ı okumayan muktedînin namazının fâsid olacağına dair bir bilgiye rastlanmadı. Namazda ilk ve son oturuşlardaTahiyyât'ı okumak ve imama mütâbaat (ittibâ etmek) vaciptir. İlk oturuşta (kaʿde-i ûlâ) muktedî Tahiyyât'ı bitirmeden imam üçüncü rekʿata kalksa, muktedî isterse Tahiyyât'ı tamamlar, isterse imama uyarak kalkar. Son oturuşta (kaʿde-i ahîre) muktedî Tahiyyât'ı bitirmeden imam selâm verecek olursa, muktedî Tahiyyât'ı tamamlar, sonra selâm verir. Eğer Tahiyyât'ı bitirmiş ve geriye Salavât ile dualar kalmış ise muktedî onları terk edip imam ile beraber selâm verir. (Halebî, *Gunyetü'l-Mütemellî*, s.261; İbn Âbidîn, I, 470-471; Atar, "İttibâ", *DİA* (Ek-1), İstanbul 2006, C.1, s. 680).

339 İbn Nüceym, I, 334; II, 110;.bk. Serahsî, II, 111; İbn Âbidîn, II, 85.

340 Cemâleddin ez-Zeylaʿî (ö.762/1360), *Nasbü'r-Râye fî Ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut, 1973, II, 26; bk. Serahsî, I, 42.

zamânînâ halk ʻilm-i hâllerini bilmekde ve öğrenmekde tekâsül üzre dururlar. Ol ecilden sâlih kimesne ardında kılınan, ecr ü sevâbda ziyâdedür. İmdi her fâsık ve fâcir kimesne ardında kılmak câʼizdür, ammâ sâlihler ardında kılmak evlâ ve efdaldür. Bir yerde iki kimesne olsa, birisi ʻâlim ve birisi Kurʼân'ı güzel olsa, imâmete ʻâlim evlâdur. ʻİlmde berâber olsalar Kurʼân'ı güzel okuyan evlâdur. Anda dahi berâber olsalar şübühâtdan [83[b]] ictinâb iden evlâdur. Anda dahi berâber olsalar yaşda ulusı evlâdur. Anda dahi berâber olsalar hüsn-i hulk sâhibi evlâdur. Anda dahi berâber olsalar gice ile çok namâz kılan evlâdur. "مَنْ كَثُرَ صَلاَتُهُ بِاللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ"[341]

Eğer bu zikr olınan şeylerün cümlesinde müsâvî olsalar cemâʻat muhayyerdür. Yâhûd kurʻa atup kankısına düşerse anı imâm ideler. Zîrâ bu bir mansıbdur ki makâm-ı Nebî ve halîfe-i Resûlullâh sallallâhu ʻaleyhi ve sellem olmışdur, gâyet pâklar ve sâlihler yeridür. Nitekim Kurʼân-ı ʻAzîmü'ş-şân'da vârid oldı: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾[342] Bir mescidün imâmı fâsık olsa ve cemâʻat anı[n] menʻinden ʻâciz olsalar, ol ecilden âhar mescide gidüp namâz kılsalar âsim olmazlar. Zîrâ fâsıkun imâmeti kerâhet ile câʼizdür; kerâhetden firâr [84[a]] itmek ile âsimden halâs olur.

İmâmeti câʼiz olmayan yedi neferdür:

[Birinci] selesü'l-bevl yaʻnî dâʼimâ sidüği akup durmayan kimesnenün, pâk olan kimesneye.

İkinci müstehâza [tâhir kadınlara ve anun benzeri olan erkek de] yaʻnî dâʼim burnından ve sâʼir bir yerinden kan akup durmayan kimesne, tâhir ve pâk kimesneye.

Üçünci kırâʼate kâdir olmayup ümmîlerin, kırâʼat itmeğe kâdir olan kimesneye.

Dördünci çıplak ʻavret yerini örtmeğe geysi [:giysi, elbise] bulamayup ʻârî olan kimesne, libâs geymiş kimesneye.

Beşinci farz namâz kılan kimesne, nâfile namâz kılan kimesneye.

Altıncı bir vaktün farzını kılan imâma, farz-ı uhrâ kılan kimesneye iktidâ câʼiz değildür.

Yedinci zaʻîf olup îmâ ile kılan kimseye, sahîh olan kimesne iktidâsı câʼiz

---

341 Kudâʻî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, I, 254; Kâsânî, I, 158.
342 *"Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder"* (el-Mâide 5/27)

değildür. Ammâ kendi misline cümlesinün imâmeti câ'izdür. Ya'nî selesü'l-bevlün selesü'l-bevle, müstehâzanun müstehâzaya, 'ârînün [:çıplak] 'ârîye, [84[b]] ümmînün ümmîye, mûmi'nün mûmi'ne[343], müteneffilün [nafile kılanın] müfterıza, müfterızun [:farz kılan] yine müfterıza câ'izdür.

Üç kimsenün imâmeti üç kimseye câ'izdür: Teyemmümlü kimsenün âbdestli kimseye, ayaklarına mesh iden kimesne yuyan [:yıkayan] kimesneye, oturduğı yerde kılan kimesne urudurup kılan kimesneye. *Fetâvâ-yı Nutef*'de eydür.[344]

Beş kimsenün imâmeti câ'iz değildür:

[Birinci] Mushaf'dan okumağa kâdir olan kimesne ağızdan okumak bilen kimesneye. **İkinci** sabînün 'âkil ve bâliğ kimesneye. **Üçünci** nâfile kılan farz kılana. **Dördünci** 'avratun erlere. **Beşinci** hünsâ-i müşkil, erlere.

İmâmeti mekrûh olan kimesneler: Âzâdsız kulun imâmeti ve dahi karyelerde sâkin câhil 'Arâbî'nün imâmeti ve dahi a'mâ kimesnenün imâmeti ve dahi nesebi kimse olduğı ma'lûm olmayan veled-i zinânun imâmeti ve dahi fıskı zâhiren idüp kimseden [85[a]] hayâsı olmayan fâsıkun imâmeti ve dahi ehl-i sünnet ve cemâ'at mezhebine i'tikâdı muhâlif olan ehl-i bid'atun imâmeti kerâhet-i tenzîhiyye ile mekrûhdur. Zîrâ bunlar nâs katında mertebelerinden düşmişlerdür ve cehl ü necâsetden sakınmaları yokdur ve nâs katında alçaklanmak üzre oldukları içün.

[Cemâatle Namâz, İmâm, Saf Teşkili]

Ve dahi imâm olan kimesne salâtı tatvîl ya'nî uzatmak mekrûhdur. Ve hâtûnlarun dahi cemâ'at olup kılmaları mekrûhdur. Lâkin cemâ'at olduklarında erler gibi öne geçmeyüp imâmları ortalarında durmak gerekdür. Hâtûnlar içün ezân ve ikâmet ve cemâ'at olmak mesnûn [sünnet] değildür, bunların sünnet olması erlere mahsûsdur. Ve dahi cemâ'atde saf olmak evvelen ricâl, ba'dehû sabîler, ba'dehû hâtûnlar durmak gerekdür. Hâtûnlardan birisi er ile berâber durup [85[b]] namâz kılsa[345] ol hâtûn müştehât olup arasında

343 Mûmi': Îmâ ile kılan.
344 Nutef, I, 97.
345 Fıkıhta kadınların cemaatle kılınan namazda erkeklerle bir hizada bulunmasına "muhâzâtü'n-nisâ'" denir.

bir hâ'il[346] olmayup ve namâzları bir vakti [:bir vakte ait] namâz olup ve tahrîmede müşterek olup[347] imâm dahi 'avratun namâzına niyyet itmiş olursa[348] berâberinde vâki' olan erlerün namâzı fâsid olur. Ammâ hâtûnlar meyyit namâzında cemâ'at olup kılsalar mekrûh değildür. Ve 'acûze ihtiyâr hâtûnlar cemâ'ate hâzır olsalar, sabâh ve akşam ve yatsı namâzında mekrûh değildür. Ammâ şâbbeler ya'nî on beş yaşından yirmi dokuz yaşına varınca olan tâze hâtûnlar beş vaktün birine hâzır olmak mekrûhdur. Ammâ *Kuhistânî*'de zikr olundı:[349] *"Fî zamânınâ hâtûnlar cemâ'ate hâzır olmayalar, otuz yaşından tecâvüz bile iderse."*

[20. Cuma Namâzı]

Fî salâti'l-cum'a: Ma'lûm olsun ki Cum'a namâzı farz-ı 'ayndur şartı bulınduğı yerde. Cum'a güni 'indallâhi te'âlâ eşref ve efdal gün [86[a]] olup 'îdi'l-mü'minîn olduğı ecilden dört öğle namâzını hutbe ile ve cemâ'at ile iki rek'at kılup dört rek'at yerine kâ'im olur. Allâhu Zü'l-celâl yevm-i Cum'a'nun fazîleti hürmetine dört rek'at sevâbından ziyâde Cum'a sevâbını virür. Târiki âhiretde büyük 'ukūbet [:ceza] çeker. Allâhümme'hfaznâ [:Allahım! Bizleri koru].

[Cuma Namâzının vücûb şartları]

Cum'a'nun şartları iki dürlüdür: Birisi vücûbınun şartı, ikinci câ'iz olmasınun şartıdur. İmdi Cum'a namâzı vâcib olmasınun şartı 'âkil ve bâliğ ve er ve sahîh ve gözi görür ve ayağı yürür ve a'zâlı ve şehirlerde mukīm olmuş kimesne üzerine vâcib olmakdur. İmdi delüye ve bâliğ olmadık oğlana ve 'avrata ve hastaya ve kula ve müsâfire ve ayağı yürümeyen kötürüme ve yolını görmeyen a'mâya [:kör] ve köylüye vâcib olmaz; meğer şehir ile ol köyün arasında otlak ve ekinlik olmaya, gâyet yakın [86[b]] ola, anlara vâcib olur. Cum'a gün şehre varan köyli ol gün şehirde oturub eğlenürse[:dururs a, kalırsa] vâcib olur, eğlenmezse olmaz. Ve şehirli kişi Cum'a gün ikindiden evvel sefer itse ana Cum'a borç olmaz, kılmazsa 'âsî olmaz; lâkin kılmak yeğrekdür [:daha iyi, müstehabdır]. *Hulâsa*'da mestûr-

346 Hâil: Engel, gerelti. İki şey arasındaki bağlantıyı kesen mânia (perde, korkuluk, direk ve duvar gibi).

347 Tahrîme: İftitah tekbiri. Tahrîmede müşterek olma: Kadının uyduğu imamın hizasında aynı namazı kılması veya erkek ve kadının bir namazı aynı imamın arkasında cemaat halinde kılması. Buna göre bir kadın ile bir erkek aynı namazı yan yana müştereken cemaatle değil de tek başlarına kılsalar, tahrîmede müşterek olmadığı için kadının yanındaki veya arkasındaki erkeğin namazı fâsit olmaz.

348 İmam, kadınların imamlığına niyet etmediğinde, erkeğin değil kadının namazı bozulur (bk. Makâlât, vr. 45[b], 83[b]).

349 Muhammed b. Hüsâmeddin Kuhistânî, *Câmi'u'r-Rumûz*, İstanbul, 1300, I, 107-108.

dur.[350] Cum'a namâzı üzerine vâcib olmayan kimesneler Cum'a'yı kılsalar yine farz kılmış olurlar, üzerlerinden yine [öğle namâzı] sâkıt olur.

[Cumanın Sıhhat Şartları]

Ammâ cevâzınun [edasının] şartları:

[1. Vakit]. Cum'a'nun vakti öğle namâzınun vaktidür.

[2. Cemaat]. Ve dahi cemâ'at ile kılınmakdur; cemâ'at, imâmdan gayrı üç kimse dahi olmakdur.

[3. Hutbe].Ve dahi hutbe okunmakdur. Hutbenün azı **Ebû Hanîfe** katında "سُبْحَانَ اللهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ" dimekdür.[351] Bu kadar ile Cum'a ve hutbe câ'iz olur. **İmâmeyn** katında olmaz. Ve dahi hutbe namâzdan evvel olup vakti içinde ola. Böyle olmasa Cum'a bâtıl olur.

[4. Sultan veya Nâibi]. Ve dahi hutbeyi pâdişâhun veyâ [87[a]] paşanun itdüği kimesne okumak gerekdür, zîrâ hutbe onlarundur. İmdi mescidde pâdişâh hâzır olsa, anun emri yâ icâzeti yoğ iken hutbe okusa câ'iz değildür. Ve dahi hatîb var iken anun emri olmadıkça gayrı kimesne hutbe ve ikâmet [imâmet] itmek câ'iz olmaz, ammâ emri ile câ'iz olur. Zîrâ pâdişâh hutbeye izin virmek, hatîb-i âharı halîfe itmeğe bile izin virmekdür; berâtında tasrîhan [:açık olarak] yazılmış değil ise de. Zîrâ Cum'a namâzı vaktinden sonra gayrı [:artık] kılınmaz. İnsân ise 'özrden hâlî [:uzak] olmaz. Öğle olıcak, dâ'im hatîb kılması lâzım olsa, 'özr zamânında Cum'a kılınmamak lâzım gelür. Cum'a'nun hôd [:zaten] terki câ'iz değildür, pâdişâh dahi bunı bilür. Böyle olıcak; hatîbe icâzet, halîfesine dahi icâzete delâlet ider. Çünki icâzeti oldı, 'özri olması ve olmaması birdür. Ammâ kâdî yerine nâ'ib dikmek [87[b]] berâtında âşikâre buna icâzet var ise câ'izdür, yoğise olmaz. Zîrâ kazâ, Cum'a gibi vakitli değildür, bunda zarûret yokdur. Bu tafsîl *Hidâye*'nün[352] ve anun şerhi *Nihâye*'nün[353] ve *Şerh-i Mecma*'un[354] ve *Hulâsa*'nundur[355] ve *Vâkı'ât*'un Edeb-i Kâdî bâbındadur.[356] Ammâ **Mollâ Hüsrev** bunlara muhâlifdür;[357] bu mes'elede savâb itmedüği ehl-i usûle ve mutâla'ası olanlara âşikâredür. Hattâ *Hulâsa*'da eydür:

350 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr. 68[b].
351 "el-Hamdü lillâh veya Sübhânellâh" demek.
352 Mergînânî, *Hidâye*, I, 412.
353 Siğnâkî, *en-Nihâye*.
354 İbnü's-Sâ'âtî (ö.694/1295) *Mecma'*; İbn Melek (öl.885/1480), *Şerhu Mecma'*.
355 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr.68[a].
356 Nâtıfî, *el-Vâkı'ât*.
357 Dürer, I, 137,139; II, 408. Mukayese ediniz: İbn Âbidîn, II, 140-141.

Hatîb hutbeden inicek, dahi namâza başlamadın âbdesti bozılsa yerine namâz kılıvirmeğe bir kimse kosa, eğer ol kimse hutbeyi dinlemiş ise ve âbdesti var ise hemân Cum'a'yı kılıvire. Eğer âbdesti yoğise ol kimse dahi hutbeyi dinlemiş bir kimseyi imâm ide. Eğer hatîbün imâm dikdüği kimse hutbeyi dinlemediyse, imâmeti câ'iz değildür. Ammâ yerine bir hutbe dinlemiş kimseyi imâm itse câ'izdür. Ve eğer hatîbün âbdesti namâz içinde bozılsa hutbe dinlemeyen [88[a]] kimesneyi imâm dikse câ'izdür. Ve hatîbe mevt irişüp ölse, pâdişâh bir kimseyi hatîb idüp gelince[ye kadar] bey, kâdî yâ ölen kimesnenün halîfesi hitâbet ve imâmet ideler yâ bunlar bir kimseye emr ideler, ol kimse ide [:cumayı kıldıra]. Bunlardan birisi var iken cemâ'at bunların emirsiz bir kimseyi hatîb itmek câ'iz değildür. Bunlardan birisi bulunmasa zarûret içün câ'izdür. Hatîb gâ'ib olsa kimseye ısmarlamış olmasa mes'ele yine böyledür. Ve'l-hâsıl Cum'a namâzı fevt olmakdan mümkin oldukça gâyet hazer ideler.[358]

[5. Genel İzin]. Ve bir şartı dahi *"her kim olursa bu Cum'a'da namâz kıla"* diyü pâdişâh izin virmekdür. Başka bir kavme [:bir cemaate] icâzetle cümleye izin olmaz.

[6. Şehir]. Ve bir şartı dahi şehirde kılınmakdur, köylerde kılınmak câ'iz değildür. Ammâ Şâfi'î katında câ'izdür. İzn-i pâdişâh cevâza sebeb olmaz. Zîrâ izin, şehirde cevâza sebebdür. Hattâ pâdişâh seyr ü sefere çıksa [88[b]] ba'zı köylerinde Cum'a murâd idinse câ'iz değildür, şart bulınmaduğı içün. Zîrâ Cum'a şehirlerde kılınmak şartdur. İmdi Cum'a kılınan köylerde lâzımdur ki Cum'a kıldukdan sonra öğle namâzını gayrı günler gibi hatîb cemâ'atle kılıvire.[359] [Cuma namâzı niyeti ile kıldıkları bu iki rek'atlık] nâfile içün [öğle namâzının farzından önce ve sonra kılınan] sünnet-i mü'ekkedeyi terk itmeyeler. Anun gibi Cum'a'yı vaz' itmekden murâd, köy ehli dahi şol iki rek'at kıldukları nâfile sebebiyle ümiddür ki Cum'a sevâbını bulalar, dimekdür. Zîrâ hadîs-i şerîfde gelmişdür: [360]"نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ" ve dahi

358 Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altında bulunan ülkelerde, yaşayan müslümanlar aralarından birini imam seçerek arkasında cuma namazını kılabilirler. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* V, 461; İbn Nüceym, VI, 298; İbn Âbidîn, V, 369).

359 Müellife göre, köyde bulunan kişiler üzerine farz olan Cuma namazı değil öğle namazıdır. Dolayısıyla köyde Cuma namazını kılanların üzerinden öğle namazı sâkıt olmaz. Buna göre köyde nâfile namaz hükmünde kılınan Cuma namazından sonra farz olan öğle namazının cemaatle kılınması da gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bir soru üzerine 1933 yılında köyde Cuma namazının kılınıp kılınamayacağına ilişkin konuyu ele alıp incelemiş, bu konudaki dinî delilleri değerlendirerek köylerde de cuma namazının kılınabileceği cevabını vermiştir (A. H. Akseki, a.g.e., s.173).

360 *"Kişinin niyeti amelinden hayırlıdır"* (Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sagīr*, Beyrut,

[361]"مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" İmdi ol karye ehli niyyetleriyle ve ehl-i Cum'a'ya öykünmeleriyle[362] ve yevm-i Cum'a'ya ta'zîmleriyle ümiddür ki sevâbdan mahrûm olmayalar. Zîrâ sevâb, niyyete ve ihlâsa râci'dür.

Ammâ şehir deyü kankı yere dirler, ihtilâf çokdur. Birisi budur ki; anun kavmi içinde şerâ'it-i cevâz [:sıhhat şartları] bulunub Cum'a üzerine vâcib kimseler [89[a]] ol şehrün içinde olan mescidün büyüğine gelseler sığmaya, bu kadar olmayıcak câ'iz olmaz. Gayrı tefsîr üzre dahi müşkildür.

Müsâfirün ve âzâdsız kulun ve Cum'a vâcib olmayan hastanun imâmeti câ'izdür. 'Özri olan kimselerün ve müsâfirün ve habsde olan mahbûslarun şehirde yevm-i Cum'a'da öğle namâzını cemâ'at ile kılmaları mekrûhdur, Cum'a kılındukdan sonra ise de. Ve'l-hâsıl Cum'a gün şehirlerde Cum'a namâzından gayrı öğle namâzına cemâ'at olmak kerîhdür, kime gerekse.

Ve dahi hutbeyi urudurup [:kıyam durup] ayak üzre okumak ve Kur'ân'la ve takvâ vasiyyetiyle [:tavsiyesiyle] ve salavât ile okumak sünnetdür, terki mekrûhdur. Ve dahi Cum'a imâmetini hatîb itmek evlâdur; gayrı kimse itse, me'zûn ise câ'izdür.

[Cuma Namâzının Kılınışı ve Zühr-i âhir]

Cum'a namâzı iki rek'atdur, farz-ı 'ayndur. Öğle gibi sekiz dahi sünneti vardur; dördi farzdan evveldür, [89[b]] dördi sonradur. Sünnetde *"bu vaktün sünnetine niyyet itdüm"* diye, tâ ki Cum'a'nun şurûtı bulınmayup câ'iz değilse, öğlenün sünneti ola. Cum'a'nun niyyetinde *"Cum'a namâzına niyyet itdüm, uydum şu imâma"* diye. *"Bu vaktün farzına niyyet itdüm"* dise câ'iz değildür; zîrâ ol günde asıl farzda ihtilâf vardur. İmdi bir kimse Cum'a namâzını kıldukdan sonra kalka, ikâmet idüp ba'dehû *"niyyet itdüm âhir öğleye ve vaktine yetişüp henüz dahi kılmadum"* deyüp dört rek'at namâz kıla. Dördinde dahi sûre-i Fâtiha'yı [ve] zamm-ı sûre[yi] ide[:okuya]. Lâkin evlâ olan sünneti kılup ba'dehû bu niyyet ile âhir zuhrı kıla.[363] Eğer cümle şurût yerinde bulınup

---

1995, I, 43).

361 *"Kim bir kavme benzerse, o kimse o kavimdendir"* (Ebû Dâvûd, "Libâs", 5).

362 Öykünme: Benzemeye çalışmak, özenmek, taklit etmek.

363 "*Şâfiîler bir yerleşim merkezinde (şehir, kasaba, köy) yalnız bir camide kılınabileceği görüşünü benimserler. Cemaatin tamamını alacak büyüklükte bir cami varken birden fazla camide kılınması halinde önce veya devlet başkanı ile birlikte kılanların namazları sahih olup diğerlerinin ayrıca öğle namazını kılmaları farzdır. Bu ikinci grubun, cemaatin tamamını alacak büyüklükte bir cami bulunmaması sebebiyle cumayı başka camide kılmaları halinde ise ayrıca öğle namazını kılmaları menduptur. Cuma namazı, tek bir camide edası mümkün iken bir-*

Cum‘a sahîh olmış ise kazâya kalmış öğlenün kazâsı olur, eğer Cum‘a câ’iz olmadıysa öğleyi kılmış olur. Cümlesinde zamm-ı sûre itmek zarar virmez. Bundan [90[a]] sonra kalkup dört rek‘at Cum‘a’nun sünnetine niyyet idüp kıla, eğer kılmış değilse. Ba‘dehû sünnet-i vakt deyüp iki rek‘at dahi kıla. **İbrâhîm el-Halebî**’de mestûrdur.[364]

[Cuma Namâzı Vaktinde Yasaklar, Müstehaplar]

Ve dahi öğle vakti giricek, taşrada [:dışarda] okunan ezândan sonra Cum‘a’ya gitmek vâcibdür. Ve dahi bey‘ u şirâ ya‘nî alı ve satı [alış-veriş] harâm olur Cum‘a vâcib olan kimselere. Nitekim Kur’ân-ı ‘Azîm’inde buyurdı: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾[365]

İmdi sa‘y [:cumaya gitmek için gayret etmek, koşmak] vâcibdür. Ve dahi hatîb hutbeye çıkdukda nâfile namâz kılmak ve nâsın kelâmını söylemek harâm olur hutbe âhir olınca[ya kadar]. Hattâ selâm almaya ve sünnet kılmaya, belki hemân hutbeyi dinleye ırâk olup işitmezse de. Ve dahi salavât-ı şerîfe lâzım olıcak, sırren ihfâ ile ide [:içinden gizlice okuya]. Ve dahi Cum‘a namâzından sonra hasta görmeye varmak ve cenâze namâzın kılmak ve ‘ilm [90[b]] ve zikrullâh meclisine varmak ve bir mikdâr alış veriş itmek. Bu cümlesi müstehab ve fazîletdür, tefsirlerde zikr olınmışdur. Ve dahi bir kimse Cum‘a namâzına imâm durdukdan sonra irişse her kankı rükünde yetişürse iktidâ ide. Tahiyyât’da bile yetişürse hemân uya, ba‘dehû kalkup imâmun selâmından sonra kıla, tamâm ide. Eğer yetişmezse öğle namâzını cemâ‘atsiz kıla. Bir bölük cemâ‘at Cum‘a’ya yetişmeseler cemâ‘at olup kılmayalar, herkes başına cemâ‘atsiz kıla; meğer köylerde Cum‘a vâcib olmayan yerlerde olalar. Bir kimsenün üzerine Cum‘a vâcib değil iken kılmış olsa, anun üzerinden öğle namâzı sâkıt olur. Allâhu Te‘âlâ a‘lem.

---

den fazla camide kılınmışsa hangi cemaatin daha önce kıldığının tesbit edilemediği durumlarda bütün cuma namazları geçersiz sayılır, buna bağlı olarak da öğle namazının kılınması gerekir” (Hayreddin Karaman, “Cuma”, *DİA*, C. 8, s. 86). Buna göre Şâfiî mezhebine göre cuma namazının eda şartlarından biri bulanmayan yerlerde Cuma namazı farz olmayınca öğle namazını kılmak farz olur. Şâfiî mezhebinde Cuma namazı kılındıktan sonra cemaatle zühr-i âhir namazı adıyla değil cuma günkü öğle namazı adıyla dört rek‘atlı bir namaz kılınır. Günümüzde güneydoğu bölgesinde bazı Şâfiîler, Cuma namazını kıldıktan sonra öğle namazını cemaatle kılma geleneğini hâlâ sürdürmektedir.

364 İbrahim Halebî, *Gunyetü’l-Mütemellî,* s. 269.

365 *“Ey îmân edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman, hemen Allah’ı zikre koşun ve alış verişi bırakın”* (el-Cum‘a 62/9).

[Vacip ve Sünnet Namâzlar]

Fî salâti's-sünen ve'l-fezâ'il 'alâ hamseti 'aşer vechen. Bundan sonra ma'lûm olsun ki sünnet ve nâfile olan namâzlar dahi on beş vecih üzredür, *Fetâvâ-yı Nutef* [91[a]] zikr itmişdür.[366]

[1. Fıtır Bayramı Namâzı ve Bayram Günü Müstehapları]

Evvelkisi salâti'l-fıtr ya'nî fıtr bayramında kılınan namâzdur ki dört şartı vardur.[367]

Birisi emr-i sultândur, **ikinci** vakitdür, **üçünci** cemâ'atdür, **dördünci** şehir olmakdur. Hutbe bayram namâzında sünnetdür, şart değildür; hattâ hutbesiz kerâhet ile câ'iz olur ve dahi namâzdan sonra okunmak, anun içündür. Ammâ evvelde okunsa yine câ'izdür.

Ve dahi fitre bayramında on sünnet vardur: Fecrden sonra yemek ve içmek ve misvâk kullanmak ve gusl itmek ve tîb ve gökçek [:hoş] koku ile kokulanmak ve helâl ve cedîd veyâ yunmış [:yıkanmış] geysünün eyücesi [:iyisi] var ise geyüp câmi'e gitmek ve câmi'e yayak [:yaya] gitmek ve erce [:erkenden] kalkmak ve fitresini virmek, ba'dehû câmi'e gitmek ve yolda giderken câmi' kapusına varınca[ya dek] ihfâ [:gizli] ile tekbîr itmek cehrden [:açıktan] yeğdür [:evlâdır]. Bayram namâzından evvel nâfile kılmak kerîhdür. Kurbân bayramında [91[b]] her hâlde böyledür. Ancak bunda namâzdan evvel yimeye. Ve yolda cehr-ile tekbîr itmek sünnetdür.

[Bayram Namâzının Vakti ve Kılınışı]

Bayram namâzınun vakti gün bir süngü [:mızrak] boyı kalkdukdan sonra gün ortaya geçincek câ'izdür.[368] Ammâ cemâ'atle iki rek'at namâz kıla. İftitâh tekbîrinden sonra elin bağlayup Sübhâneke okuya, andan üç tekbîr dahi ide, elin kaldura, arasında el bağlaya. Andan Fâtiha ve sûre okuya, evvel rek'ati kıla. İkinci rek'atda evvel Kur'ân okuya, andan üç tekbîr ide, her birinde elin kaldura. Bir tekbîr dahi rükû' içün ide.[369] Namâz tamâm olıcak hutbe okuya,

---

366 *Nutef*, I, 98.

367 Müellif, Hanefi mezhebinde vacip olarak kabul edilen bayram namazları ve vitir namazını sünnetle sabit oldukları için sünnet namazlar arasında zikretmiştir.

368 Bayram namazının vakti Güneş'in Yer'den çıplak gözün görmesine göre bir mızrak yükselmesi ile başlar ve zevâle kadar devam eder. Nâfile namaz da bu vakitte câ'iz olur (el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye, C. 27, s. 243).

369 "Salât-ı 'îdin tekbîrât-ı zevâidi kaçdur ve musallî niyyet ettikde kaç tekbîr ile deyü niyyet gerekdür? el-Cevab: Zevâid altıdur dokuz tekbîr ile deyü niyyet gerekdür." (Abdürrahim,

fitreyi beyân ide. **İmâm-ı A'zam** katında bayram tekbîrinde elin kaldurur. **İmâm Ebû Yûsuf** "kaldurmaya" dimiş; Fahru'l-İslâm *Mebsût*'unda[370] ve *Tuhfetü'l-Fukahâ*'da[371] vardur. Fitre bayramı bir 'özr ile evvel gün kılınmazsa ikinci gün vaktinde kılına. Ammâ kurbân bayramı 'özrsüz de üç güne dek [92[a]] kılınmak câ'izdür. Ammâ fitre bayramı 'özrsüz terk olınsa gayrı kılınmaz, sâkıt olur. Bayram namâzı sahrâda kılınmak sünnetdür, eğer mescide sığılursa da. Eğer hatîb musallâda kılıvirüp ve halîfesi dahi şehir içinde mescidde kılarsa, bu cemâ'ate câ'izdür, bir iki yerde kılınmak câ'izdür.

[2. Kurban Bayramı Namâzı, Teşrîk Tekbiri]

Fî salâti'l-udhiyye: Kurbân bayramında kılınan namâzun hükmi ve şerâ'iti dahi fitre bayramınun hükmidür. Ancak dört şey ile fazîleti ziyâdedür: Kurbân ile ve tekbîr ile ve andan evvel kılınmak ile ve bunda fecr çıkdukdan sonra bir şey yimeyüp kurbânını boğazlayup ciğerinden bir mikdâr yimek ile.

Tekbîrde kavl budur ki, 'Arefe güninün sabâh namâzından sonra bayram güninün ikindisine dek, İmâm **Ebû Hanîfe** katında. Ammâ **İmâmeyn** katında bayramın dördünci güninün ikindisine dek her farz namâzı [92[b]] ardınca "tekbîr-i teşrîk" vâcibdür, ere ve 'avrata, mukīme ve müsâfire, yalınız kılana ve cemâ'at ile kılana, şehirde ve köyde. Ammâ **Ebû Hanîfe** katında şehirde erler ile cemâ'at olınup kılınursa vâcib olur; müsâfire ve köylüye ve 'avrata ve cemâ'atsiz kılana vâcib olmaz. Lâkin fetvâ ve 'amel **İmâmeyn** kavliyledür.

Tekbîr[-i teşrîk]: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَـهَ إِلَّا اللَّهُ وَاَللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ." Bir kerre dimek vâcibdür, ziyâde dirse müstehabdur. Eğer unudursa kıbleden yüzini dönmeyüp ve câmi'den çıkmadın hâtırına gelürse oturup ide. İmâm unudursa cemâ'at diye. Cum'a namâzından sonra dahi diye; zîrâ Cum'a farzdur. Ammâ vitirden sonra dimeye. Bayram namâzından sonra dahi dimeye. Ammâ **Kuhistânî**'de kavl vardur: "Belhiyyûn [:Belhliler] iderler" dimiş.[372] Bir kimse tekbîri unutsa, mescidden [93[a]] çıkmış ise yâhûd dünyâ kelâmını

Fetâvâ, I, 13). İbn Mes'ûd'a göre, bayram tekbirleri, biri iftitah tekbiri, ikisi rükû tekbiri ve altısı zevâid tekbiri olmak üzere toplam dokuz tekbîrdir (Kâdîhân, I, 184).

370 Fahru'l-İslâm el-Pezdevî (ö. 482/1089), *Kitâbü'l-Mebsût li'l-Fetâvî*; bk. Serahsî, *Mebsût*, II, 70.

371 Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, Beyrut, 1984, I, 188.

372 Kuhistânî, I, 170.

dimiş ise yâhûd âbdesti bozmış ise kasden, ba'dehû hâtırına tekbîr itmedüği gelse andan tekbîr sâkıt olur. Bir kimse eyyâm-ı teşrîkde[373] vakit namâzı kılsa ol yıl içinde kazâ iderse yine tekbîr ider, ol yıldan sonra iderse sâkıt olur, itmez. Eyyâm-ı teşrîkde muhrim olan [:ihrama girmiş] kimesne evvel tekbîr idüp sonra telbiye ider; zîrâ ikisi de vâcibdür, terk olınmaz. Bir kimse bayram namâzını kılmağa sa'y idüp lâkin musallâya varınca imâm namâzı tamâm itmiş olsa, ol kimesne üzerine nesne lâzım gelmez, sa'y bulınduğı içün. Ammâ 'özri ve sa'yi olmayup kasden terk iderse isâ'et ya'nî yaramaz iş itmiş olur. Bir kimse imâm namâza durdukdan sonra irişse iftitâh tekbîrini idüp hemân ardınca ellerin kaldurmayup üç bayram tekbîrini dahi ide. Eğer rükû'a irişmeden [93[b]] havf iderse imâm ile bile rükû'a inüp tesbîh yerine tekbîr ide, yine ellerin kaldurmaya. Tekbîr tamâm olmadın imâm rükû'dan başını kaldursa, tekbîri tamâm itmeyüp hemân imâma mütâba'at ide; zîrâ tekbîr andan sâkıt olur. İmâm bir rek'at kıldukdan sonra yetişürse imâm selâm virdükden sonra kalka, tekbîr idüp ba'dehû okuya; dilerse okuya, ba'dehû tekbîr ide, ikisi de câ'izdür. Ammâ bir kimse imâma Tahiyyât'da irişse hemân yine imâma uyup selâm virdükden sonra kalka, imâm ile kılduğı gibi kendi başına tekbîrleri ile ma'an [:birlikte] bayram namâzını kıla. Bu kavl Şâfi'î'nündür, rahimehullâh. Ammâ kavl-i sahîh budur ki kalka, dilerse kuşluk namâzı gibi iki rek'at yâhûd dört rek'at namâz kıla, yine ecr ü sevâba nâ'il olur. İmâm bayram namâzınun tekbîrlerinde sehv idüp dört [94[a]] yâ beş yâ dahi artık iderse cemâ'at dahi imâma mütâba'at ideler; zîrâ kavl ikidür. Bir kavl 'Abdullâh İbn 'Abbâs[374] radiyallâhu 'anhümâ ihtiyârıdur ki bayramun on iki ve bir rivâyetde on üç zevâ'id tekbîrleri vardur. Beşi evvelki rek'atda, iftitâh ile rükû'un tekbîrleri ile yedi olur, dört zevâ'id bir rükû' tekbîrleriyle ikinci rek'atda cümlesi on iki olur. Bu akvâl, sahâbe üzre on ikiye varınca imâma mütâba'at ider, dahi ziyâde iderse durup sükût ider, andan ziyâdeyi getürmez; zîrâ kavl ve mezheb yokdur. Allâhu a'lem.

Ve dahi [kurban bayramı] salâtun ibtidâsı Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm Medîne-i Münevvere'ye hicret idüp yirmi ay mürûrından sonra Ramazân-ı Şerîf'ün savmı farz kılınup ve zekât ve fıtır ve salât-ı 'îd, ikinci senede 'udhiyye dahi anda bed' olınmışdur. [94[b]] Hak celle ve 'alâ edâsına müyesser ide, âmîn.

---

373 Eyyâm-ı teşrîk: Kurban bayramında teşrik tekbirlerin alındığı günler.

374 Abdullah b. el-Abbâs (ö. 68/687-88) Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî.

[3. Vitir Namâzı]

Fî salâti'l-vitir: Üçünci vitir namâzıdur. Üç rek'atdur, ricâl ve nisâya vâcibdür, ba'zılar katında sünnetdür. Ve farz-ı 'amelîdür, farz-ı i'tikâdî değildür.[375] Aslında vâcibdür, lâkin vücûbiyeti sünnet ile sâbit olduğı içün sünnet dahi dinür. Kılınması bir selâm ile ve üçünci rek'atun rükû'ından evvel ellerin kaldurup tekbîr idüp, ba'dehû kunût okumak ile ve Ramazân-ı Şerîf'de terâvîhden sonra cemâ'at ile kılınmakdur. **İmâm Şâfi'î** katında sünnetdür ve iki selâm iledür. Du'â-yı kunût:[376]

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُك وَنَسْتَغْفِرُك ونستهديك وَنُؤْمِنُ بِك و نتوب اليك وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْك وَنُثْنِي عَلَيْك الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُك وَلَا نَكْفُرُك وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يُفْجِرُك اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَك نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْك نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَك وَنَخْشَى عَذَابَك إنَّ عَذَابَك بِالْكُفَّارِ مُلْحَقٌ برحمتك يا ارحم الراحمين

[95[a]] Bu du'âyı üçünci rek'atun rükû'ı önince elin kaldurup "Allâhu Ekber" deyüp andan sonra okuya. **Allahümme** yâ Allâh, **innâ neste'înüke** ibâdet itmek içün, günâh terk itmek içün bizler senden yardım taleb iderüz, **ve nestiğfirüke** dahi senden mağfiret isterüz, ya'nî günâhumuzı örtüp 'afv isterüz, **ve nestehdîke** dahi senden doğrı yola hidâyet taleb iderüz **ve nü'minü bike** dahi senin vahdâniyyetini tasdîk iderüz, **ve netûbü ileyke** ve dahi tevekkülümüzi sana virüp cümle şeyi senden bilürüz, **ve netevekkelü 'aleyke** dahi senin ni'metine ve fazlına ve keremin üzerine olup sana i'timâd iderüz. **Ve nüsnî 'aleyke'l-hayr** yâ Rabbi, bizler seni hayr ile zikr idüp senâ vü hayrı ancak sana iderüz, **küllehû** ya'nî cümle hayr u senâ, medh ü senâ sana [95[b]] mahsûsdur, sana iderüz. **Ve neşkürüke** sana şükr iderüz, **ve lâ nekfürük** ni'metlerini inkâr itmezüz, **ve nahle'u** biz tarh iderüz [:uzaklaştırırız], **ve netrükü** dahi biz terk iderüz, **men yefcürük** sana 'âsî olanı ve emrine muhâlif olanları.

---

375 Bazı Hanefîler'e göre delili yönünden farz iki kısımdır: 1. İ'tikâdî farz: Bu kat'î bir delil ile sabit olan farzdır. 2. Amelî farz: Bu da zannî bir delil ile sabit olan farzdır. Zannî bir delil ile sabit olan bir şey, i'tikâd bakımından değil, sadece amel bakımından kesinlik ifade eder. Mesela abdestte başa mutlaka meshedilmesi farz-ı i'tikâdî, dörtte birine meshedilmesi ise farz-ı 'amelîdir. Farz-ı amelîye zannî bir delille sabit olduğu için "vâcib" de denir (Molla Husrev, *Dürer*, I, 6; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, I, 10-11; İbn Âbidîn, I, 94-95; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 41-42; "Vacip", İFAV Ans., IV, 2097).

376 **Kunût Duaları:** *"Allahım! Yalnız Senden yardım diler, yalnız Senden bağışlanmamızı ve bizi doğru yola iletmeni isteriz. Sana îmân ederiz, Sana tevbe ve tevekkül ederiz. Seni bütün hayırlar ile överiz. Sana şükrederiz, Seni inkâr etmeyiz. Sana karşı gelenlerle ilişkilerimizi keser ve onları terk ederiz." "Allahım! Biz ancak Sana ibadet eder, Senin için namaz kılar, Sana secde ederiz. Senin rızanı elde etmek için çalışır, Sana koşarız. Senin rahmetini umar, azabından korkarız. Şüphe yok ki, Senin azabın kâfirlere ulaşır. Merhametlilerin en merhametlisinin rahmeti ile."*

Allahümme yâ Allâh, **iyyâke** ancak sana **na'büdü** biz 'ibâdet iderüz **ve leke** senin Zât-ı şerîfine **nusallî** mahsûs salât iderüz **ve nescüdü** dahi senin Zât-ı şerîfine secde iderüz, **ve ileyke nes'â** 'ibâdetde ancak sana sa'y iderüz, **ve nahfidü** dahi hizmetde iveriz, [:acele ederiz] **nercü rahmeteke** senin rahmetün recâ idici olduğumuz hâlde, **ve nahşâ 'azâbeke** dahi senin 'azâbından korkıcı olduğumuz hâlde. **İnne 'azâbeke bi'l-küffâri mülhik** tahkīk senin 'azâbun kâfirlere lâhik olıcıdur [:ulaşır].

Mes'ele: Bir kimse yatsı namâzını âbdetsiz kılmış olsa, bilmese, ba'dehû vitri âbdest ile kılsa, ba'dehû hâtırına gelse, yatsıyı âbdestsiz kılduğını [96[a]] bilse, yatsıyı döndüre [:iade ede], ammâ vitri döndürmeye; zîrâ bu ayrı namâzdur. Vaktinde tahâret ile kılındı, câ'izdür. Ammâ sünnet bile dönmek lâzımdur, âbdest ile kıldı ise de; zîrâ farza tâbi'dür. Ve dahi vitri kazâya koyan kimesne sâhib-i tertîb ise sabâh namâzından mukaddem kazâ ide, ardınca kazâ iderse sabâh namâzı câ'iz olmaz; meğer unutmış yâ vakit dâr ola.

[Beş Vakit Farz Namâzları İlk Kılan Peygamberler]

Ve dahi ma'lûm olsun ki sabâh namâzını evvelâ kılan Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm kıldı.[377] Yeryüzine inüp ba'dehû akşam olup 'âlemi zulümât bürüyüp gâyet havf idüp irte [:ertesi] fecir tulû'[378] idüp havf-i şedîdden halâs olıcak, şükren-lillâhi te'âla iki rek'at namâz kıldı. Biri zulümâtdan necâtına ve biri tekrâren yine 'âlem müdiyyâ [:aydınlanmış] olduğıçün. Hak celle ve 'alâ bu ümmete farz kıldı.

Ve dahi öğle namâzını zevâl aldukdan sonra oğlı [96[b]] Hazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâma kurbân geldükde Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm dört rek'at namâz kıldı. Hazret-i Rabbü'l-'izzet anı dahi bu ümmete farz kıldı; zîrâ dört nesneden halâs buldı: Gamm-ı veled gitdi ve dahi fidâ [:kurban] geldi[379] ve veledi İsmâ'îl'ün sabrı ve Allâhu Zü'l-celâl'ün rızâsı *"kad saddakte er-rüyâ"*[380] ile zâhir ve âşikâr oldı.

Ve dahi ikindi namâzını evvelâ Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm kıldı; zîrâ dört nesneden halâs buldı: Hazret-i Rabbü'l-'izzet hitâb idüp ulûhiyyet andan ref' oldı ve vâlidesi Hazret-i Meryem 'aleyhime's-selâm hakkında olan iftirâ zâhir oldı ve dahi Allâhu Zü'l-celâl fazlından ma'sûm iken söyletdi

377 İbn Nüceym, *el-Bahr*, I, 257.
378 Tulû': Doğmak (güneş, fecir gibi).
379 *"Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik"* (Saffât 37/107).
380 *"Ey İbrâhim! Rüyayı gerçekleştirdin"* (Saffât 37/105).

﴿إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ﴾ dedi[381] ve dahi Allâhu Sübhânehû ve Te'âlâ'nun kulı olduğı beyân oldı; ol ecilden dört rek'at kıldı. Allâhu Zü'l-celâl [97[a]] bu ümmete farz kıldı.

Ve akşam namâzını Hazret-i Yûnus 'aleyhi's-selâm kıldı; zîrâ zulümât-ı selâseden halâs buldı: Zulme-i leyl/gice karanlığı ve suyun karanlığı ve balık karnının karanlığı. Bu üç zulümâtdan halâs olduğı içün üç rek'at kılup Hazret-i Rabbü'l-'âlemîn bu ümmete farz kıldı.

Ve dahi yatsı namâzını Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm kıldı; zîrâ dört şeyden halâs buldı: Fir'avn'un gammından ve birâderi Hârûn'un gammından ki Medyen'den çıkup yolı bulmadukları hînde ve evlâdınun gammı. Bu dört gamlardan halâs bulduğı içün dört rek'at kılup Allâhu Tebâreke ve Te'âlâ bu ümmete farz kıldı.[382] eş-**Şeyh Kıvâmüddîn el-Kâkî** Hazreti, *Hidâye* şerhinde zikritmişdür.[383]

Ammâ salâti'l-vitri/salât-ı vitri Leyle-i Mi'râc'da Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem kılmışdur. Sebebi budur ki; ol efdalü'l-mevcûdât [97[b]] Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem Leyle-i Mi'râc'da makâm-ı **Cebrâ'îl** 'aleyhi's-selâm ya'nî Sidretü'l-Müntehâ'da meleklere imâm olup **Beytü'l-Ma'mûr**'da cemî' enbiyâya imâm olup fazîleti cümleye zâhir oldı. Lâkin salât-ı vitir üç rek'at olmağa sebeb budur ki; vaktâki Resûl 'aleyhi's-selâm Beyt-i Ma'mûr[384]'da imâm-ı enbiyâ olup namâz kılduklarında Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm'a niyâz idüp *"Yâ Resûlallâh, cenâb-ı şerîfiniz Sidretü'l-Müntehâ'da meleklere imâm olup ol makâm-ı 'âlîde namâz kılarsun, bizi dahi yâd buyursun"* deyü ısmarladukda Hazret-i Server-i Enbiyâ sallallâhu 'aleyhi ve sellem ol makâma varup bir rek'at namâz kılup ikinci rek'atı dahi zamm idüp ba'dehû cânib-i Hakk'dan bilâ-vâsıtati'l-melek dahi olup üç rek'at tamâm olıcak, Hak celle ve 'alâ vitir namâzı itdi. [98[a]] Vaktâ ki üçünciye kalkup kırâ'ate mübâşeret itdükde Hazret-i Rabbü'l-'izzet rahmet nûriyle örtüp mübârek ellerini bilâ-ihtiyâr çözilüp koyuvirdi. Ba'dehû kendüyi çeküp "Allâhu Ekber" deyüp ellerini ref' itdi, hâlâ vitirde olan tekbîr oldı.

---

381 *"Çocuk şöyle dedi: Ben Allah'ın kuluyum. O, bana Kitâb'ı verdi"* (Meryem 19/30).

382 Bk. Ekmelüddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384), *'İnâye Şerhu'l-Hidâye*, I, 151-155.

383 Bu şerhin adı *Mi'râcü'd-Dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye*'dir. Eserin müellifi Kıvâmüddîn el-Kâkî'dir.

384 Beytü'l-ma'mûr: Semada, içinde meleklerin ibadette bulunduğu rivayet edilen mâbed.

[4. Yağmur Namâzı]

Salâtü'l-istiskâ: Dördüncisi yağmur talebi içün kılınan namâzdur. Yağmur yağmasa herkes cem' olup günâhlarına tevbe ve istiğfâr idüp, tazarru' ve bükâ' idüp [:ağlayıp] ve du'â ideler ve iki rek'at namâz kılına, herkes başına **Ebû Hanîfe** katında. Ammâ **İmâmeyn** katında hatîb nâs ile cemâ'at olup iki rek'at namâz kılıvire, Kur'ân'ı cehr ile okuya, ba'dehû hutbe okuyup sonra kıbleye karşu du'â ide. Üç güne dek her gün çıkalar, huşû' ile tazarru' ile ve sıbyân [:çocuklar] ve ba'zı behâ'im[385] bile çıka ve kul ve câriye bile çıka. Ammâ küffâr çıkmaya ve nisâ [:kadınlar] dahi çıkmaya. Ve her gün sadaka vireler. [Yağmur talebi namâzı] hemân [:tam] bayram namâzı gibidür,[386] [98[b]] dörder tekbîr ile.

[5. Güneş ve Ay Tutulması Namâzı]

Salâtü'l-küsûf: Beşincisi kaçan [:ne vakit] gün tutılsa hatîb nâsa iki rek'at nâfile namâz kılıvire ezânsız ve ikâmetsiz. Kur'ân'ı ihfâ ide ve gâyet uzun sûre okuya. Namâzdan sonra du'â ide gün açılınca. Eğer hatîb bulınmazsa her kimse yalınuz kıla.

Ammâ ay tutılsa hemân iki rek'at namâz kılına, cemâ'at olmayalar. Katı yel[:sert rüzgar] esse ve ziyâde karanlık olsa yâ bir yerden düşmân havfı olsa bunlarun cümlesinde tevbe ve istiğfâr idüp iki rek'at namâz kılup def'i içün Hakk'a tazarru' olına. Bu cümle ahvâlde tevbe ve istiğfâr asıldur. Zîrâ cemî' belâ ve musîbet, ma'siyet sebebiyledür; çâresi Hakk'dan korkup ihlâs ile tevbe itmekdür. Allâhu a'lem.

[6. Terâvîh Namâzı]

Altıncısı terâvîh namâzıdur. Yirmi rek'atdür, ere ve 'avrata sünnet-i mü'ekkededür. Ve cemâ'atle kılınmak dahi erlere sünnetdür. Evde yalınuz kılsa dahi [99[a]] câ'izdür. Vakti yatsı namâzı kılındukdan sonra ve vitirden evvel ve sonra câ'izdür, lâkin yatsıdan evvel kılmak câ'iz değildür. Hattâ bir kimse imâma terâvîhde irişse evvel yatsı namâzının farzını ve âhir sünnetini kılup ba'dehû imâma iktidâ ide; eğer kılmayup hemân terâvîhe uyarsa câ'iz olmaz. Ba'dehû vitri imâmla kılup sonra terâvîhün eksiğin tamâm ide yâhûd evvel eksiğin yetüre [:tamamlaya], vitri sonra yalınuz kıla. Ammâ kavl-i evvel yeğdür, cemâ'at

385 Behâim: Dört ayaklı hayvanlar.

386 Bk. İbn Nüceym, II, 181; İbrahim Halebî (ö. 956/1549), *Gunyetü'l-Mütemellî*, s. 211-212.

sevâbı vardur, lâkin eksiğin tesbîh okunurken kılmaya. Terâvîhde evlâ olan, iki rekʿatda bir selâm vire. Her dört rekʿatda bir, dört rekʿat kılacak kadar tesbîhle yâ zikirle yâ Kur'ân ile oturup eğlene [:kala, dura, vakit geçire]. Sünnet üzerine kılış budur. Allâhu Teʿâlâ aʿlem.

[7. İhrâm Namâzı]

Fî salâti'l-ihrâm: Bir kimse Mekke-i Mükerreme'ye gidüp ihrâm geydükde gusl idüp cedîd yâ yünmiş sevb geyüp iki rekʿat namâz kıla, sonra [99[b]] telbiye ide. Eğer farz namâzlardan bir vakti kılup ardınca muhrim olsa o dahi câ'izdür.

[8. Tavâf Namâzı]

Fî salâti't-tavâf:[387] Sekizinci Mekke-i Muʿazzama'da tavâfdan sonra kılınan namâzdur ki salât-ı tavâf dirler. Yedi şavt[388] bir tavâfdur, her bir tavâfdan sonra iki rekʿat namâzdur, vâcibdür. Her kande kılarsa câ'izdür mescid içinde, lâkin efdal olan makâm-ı İbrâhîm ʿaleyhi's-selâmun ardında kılmakdur ve her tavâfdan sonra kılmakdur. İki üç tavâfı bir yere cemʿ idüp dahi kılmak câ'izdür, lâkin efdali her bir tavâfdan sonradur. Tulûʿ-i şemsde yâ vakt-i gurûbda tavâfdan fâriğ olan kimse sonra kıla, vakt-i mekrûhda kılmaya. Bu araya gelince[ye dek] zikr olınan namâzlar vâcibdür, bilâ-ʿözr oturup kılmaya; meğer ʿözri ola.

[9. Sabah Namâzının Sünneti]

Fî sünneti'l-fecr: Dokuzuncısı sabâh namâzınun iki rekʿat sünnetidür, sâ'ir sünnetlerden mü'ekked ve akvâ ve mufaddaldür. Hattâ [100[a]] bir kimse câmiʿe gelüp imâmı sabâh namâzınun farzında bulsa, bir hâlî yerde sünneti kıla, baʿdehû imâma uya; meğer kılınca cemâʿat fevtinden korka. Bir kimse sabâh namâzını kazâya kılsa sünneti bile kazâ ider; meğer öğleden sonra kıla yâhûd ol gün geçüp âhar günde kıla. Zîrâ cemîʿ sünnet vaktinden sonra nâfile olur, kazâ olmaz; meğer sabâhun sünneti öğleden evvel ve dahi öğlenün sünneti ikindiden evvel kazâ olur. Ve dahi sabâh namâzınun sünnetinde üç sünnet vardur: Birisi evde kılup baʿdehû câmiʿe gide, ikinci sünnet ile farz arasında dünyâ kelâmı söylemeye, üçünci rekʿat-ı ûlâda sûretü'l-Kâfirûn, rekʿat-ı sâniyede İhlâs okuya.

---

387 Tavâf: Kâbe'nin etrafını yedi kere dolaşma. Her dolaşma bir şavt olarak isimlendirilir.

388 Şavt: Hacerülesved'den başlayıp yine aynı yere gelinceye kadar Kâbe'nin etrafını bir defa dolaşma.

[10. Öğle Namâzının İlk Sünneti]

Fî sünneti'z-zuhr: Onuncısı öğle namâzınun sünnetidür. Dört rek'atdur ve mü'ekked olan sünnetdür.

[11. Öğle Namâzının Son Sünneti]

Fî sünneti'z-zuhr ba'dehâ: On birinci öğle namâzınun âhir iki rek'at sünnetidür, dört [100[b]] rek'at dahi kılmak câ'izdür. Ka'de-i ûlâda Tahiyyât'dan sonra salavât du'âsını okuyup ba'dehû kalkup Sübhâneke okumak ile.

[12. Akşam Namâzının Sünneti]

Sünneti'l-mağrîb: On ikincisi akşam namâzınun iki rek'at sünnetidür.

[13. Yatsı Namâzının Sünneti]

Sünneti'l-'işâ': On üçüncisi yatsı namâzından sonra iki rek'at sünnetidür. Bu sünnetler ki zikr olundı; ehl-i sefer olan kimse seferde sabâh namâzınun sünneti ile akşam namâzınun sünnetlerinden mâ'adâsını kılmasa be'is yokdur; bu iki sünnetleri terk itmeyeler. Zîrâ Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretleri seferde ve hazarda bunları terk itmedi ve salât-ı vitri bile terk itmedi.

[14. Tilâvet Secdesi]

Fî secdedi't-tilâve: On dördüncisi tilâvet secdesidür. Bu dahi salâta müşabihdür üç şey ile: Birisi âbdestdür ki onsuz secde olmaz, ikinci kıbleye karşı olmak, üçünci vakt-i tulû'da ve gurûbda ve istivâda itmemek. Ve dahi secde-i tilâvet fukahâ[-i Hanefiyye] katında vâcibdür. [101[a]] Gayrılar [Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler] katında sünnetdür."وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ : عَزَائِمُ السُّجُودِ فِي الْقُرْآنِ أَرْبَعَةٌ :سجدؤ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ ، وحم السَّجْدَةِ ، وَالنَّجْمُ ، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ"[389]

Ve âyâtü's-secde fi'l-Kur'âni selâseti evcühin. Ma'lûm olsun ki Kur'ân içinde zikr olınan âyât-ı secde üç vecih üzredür: Birisi vâcibdür, anunla secdeye emr vardur. İkinci, terk idenler içün zemm ve tağyîr vardur. Üçünci, secde idenlere medih vardur. İmdi lâyık olan budur ki Kur'ân'da zikr olınan secde kırâ'at olındukda okuyan ve işiden secde ide; meğer işiden secdeye ehil olmaya; kâfir ve sabî ve hâ'iz ve nüfesâ ve mecnûn gibi. Bunlar işitse üzerlerine secde vâcib olmaz, zîrâ bunlar ehil değildür. Kur'ân içinde âyet-i secde on dört

389 Alî radiyallahu anhdan rivayet olmuştur: (Kur'ân'da) büyük secdeler dörttür: Elif-lâm-mîm tenzîl/Secde sûresi, Hâm-mîm/Fussilet sûresi, en-Necm, İkrâ/'Alak.

mekândadur.[390] Sûre-i A'râf'da ve Ra'd'de ve Nahl'de ve Benî İsrâ'îl [:el-İsrâ sûresi]'de ve sûre-i Meryem'de ve Hac'da fî vasati's-sûre; [101[b]] bunlar ittifâkîdür, ihtilâfî değildür. Ammâ âhir-i Hac'da ihtilâf vardur ve sûre-i Furkân'da ve Neml'de ve Tenzîl [:es-Secde sûresi]'de ve dahi sûre-i Sâd'da; bunlar ihtilâfîdür. Ve dahi Hâ mîm es-Secde'de ve en-Necm'de ve İzâ's-semâ'ü'n şekkat'da ve İkrâ'da ihtilâf yokdur.

Semâ'i âyeti's-sücûd/secde âyetini işitmek dört vecih üzredür. **[Birincisi]** Hâric-i salâtda olan secde âyetini her kimden işidürse secde ider; okuyan kimesne müslim olsun kâfir olsun, er olsun 'avrat olsun, hür olsun 'abd olsun, sabî olsun bâliğ olsun. **İkincisi** namâz içinde olan kimesne hâric-i salâtda olan kimesneden işitmekdür. Ol kimse namâz kıldıkdan sonra secde ider, namâz içinde itmez; zîrâ namâza bir şey ziyâde itmiş olur. **Üçüncisi** namâz kılmayan kimesne namâz kılan kimseden işitmekdür. Hemân ol kimsenün üzerine secde itmek vâcib olur. **Dördüncisi** namâz [102[a]] içinde olan kimesneden namâz kılan kimesne işitmekdür. Bu dahi dört vecih üzredür. **[Birincisi]** Cemâ'at imâmından işidürse hem imâm ve hem cemâ'at ideler, eğer işitmediyse de imâm unudup itmese, cemâ'at dahi itmeyeler. **İkinci**; cemâ'atden birisi okuyup ba'zısı işitse secde itmeye, imâm dahi işitse itmeye, zîrâ imâmı dinlemek vâcibdür, okumak menhîdür [:nehyedilmiştir]; ol kimse menhîyi irtikâb itdüği içün. **Üçünci** budur ki namâzdan fâriğ olduklarında itseler. *Fetâvâ-yı Nutef*de kavl vardur.[391] **Dördünci** yalınız başına namâz kılan kimesneden cemâ'at ile yâhûd âhar yalınız başına kılan kimesneler işitse namâzdan fâriğ olduklarından sonra ideler.

Mes'ele: Secde âyeti namâz içinde okunsa namâz içinde itmek gerek, namâzdan sonra taşra itse câ'iz değildür. İmâm okusa cemâ'ate dahi lâzım olur, işitmezlerse de. İmâm secde âyetin okuduğın bir kimse işitse [102[b]] andan sonra ol imâma uysa, ol rek'atda işitmiş ise imâmla secde ide; imâm ol secdeyi itmediyse. Eğer itdiyse buna lâzım olmaz. Eğer ol rek'atda uymadıysa, sonra uysa, ol secdeyi namâzdan sonra ide. Bir kimse namâz içinde okunan secdeden sonra eğer bir yâ iki âyet okuyup gayrı okumasa, namâz secdesi ana yeter.

---

390 Tilâvet secdesi: "Tilâvet", sözlükte okuma anlamına gelir. Fıkıhta secde âyetlerinin okunmasından dolayı yapılan secdeye "tilâvet secdesi" denir. Kur'ân-ı Kerîm'de ondört secde âyeti vardır ve şunlardır: el-A'râf 7/206; er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/50; el-İsrâ 17/109; Meryem 19/25; el-Hâc 22/18; Furkân 25/60; en-Neml 27/25; es-Secde 32/15; Sâd 38/24; Fussilet 41/37; en-Necm 53/62; el-İnşikâk 84/20; el-'Alak 96/19.

391 *Nutef*, I, 110

Eğer üç âyet dahi okusa ana başka secde ide. Ya'nî hemân "Allâhu Ekber" deyüp secde ide, yine kalka, üç âyet dahi okuyup rükû' ide. Eğer orada itmese selâmdan evvel anun içün bir secde ide. Ammâ Tahiyyât'dan evvel ise ve sonra ise de yine Tahiyyât okuya; zîrâ bu secdenün önince olan rükün bozılur; *Hulâsa*'da mestûrdur.

Mes'ele: Bir secdeyi bir yerde tekrâr okusa yâ işitse bir secde yeter, âyetden sonra okursa da yâ işidürse de. [103[a]] Namâzdan taşrada okuduğı secdeyi itmedin o meclisde durup yine okusa namâz içinde anun içün secde itse ikisine yeter. Bir kimseden bir secde âyetin bir kişi iki mekânda işitse yâ okuyan iki yerde okusa yâ gayrı âyet okusa evvelki yerde okursa iki secde gerek; secdeyi okudukdan sonra ta'âm yise yâ bey' [u] şirâ itse yâ bir müsâhebet[392] itse yâ gayrı [:başka] maslahat [:iş] tutsa, ol âyeti yine okusa iki kerre secde gerek. İşiden kimsenün hâli dahi böyledür. Hâ'iz ve nüfesâ 'avrata ve oğlana ve delüye secde borç olmaz; cünübe, hastaya borç olur. Secde âyetin secde kelimesiyle okusa, ol âyetin yarıdan artığını okumayınca borç olmaz. Ve hece ile okusa ve âvâzını kendüsi işitmeyecek kadar ihfâ ile okusa secde borç olmaz ve Kur'ân dahi okumuş olmaz. Ve dahi bir kimse [103[b]] secde âyetini atlayup okumayup aşağasın okumak mekrûhdur, ammâ secde âyetin okuyup gayrı okumasa kerîh değildür.

Tavar[393] üstindeki kimse secde âyetin okusa yâ işitse îmâ ile secde itmek câ'izdür. Tekrâr okusa yâ gayrı âyet okusa ana ve yanınca gidene işitdürdiyse tekrâr lâzımdur. Ve dahi bayram ve Cum'a namâzında ve ihfâ ile okunacak namâzda imâm secde âyetin okumak kerîhdür. Secde âyetini okuyan kimesne üzerine müstehab oldur ki; dinleyen kimesne hâzır ise cehr-ile okuya, değilse ihfâ ide. Ve dahi müstehabdur secde âyetini işidüp yâ okuyup secde itmek, murâd iden kimesne ayak üzre kalkup "Allâhu Ekber" deyüp ellerin kaldırmaksız hemân secdeye ine. "سَجَدْتُ لِلرَّحْمَنِ وَ آمَنْتُ بِالرَّحْمَنِ فاغْفِرْلِي يَارَحْمَنُ" diye, bilür ise;[394] eğer bilmezse [104[a]] **"Sübhâne rabbiye'l-a'lâ"** diye üç kerre. Secdeden baş kaldurdukdan sonra yine ayak üzre kalkup ba'dehû otura. Lâkin tilâvet secdesini itmeğe niyyet şartdur, ammâ falân âyetün yâ falân sûrenün secdesi deyü ta'yîn şart değildür. Hattâ bir kimsenün üzerinde on secde vâcib olmış olsa, ol kimse ol mikdâr secdeyi itse câ'izdür, falân âyetün secdesi di-

---

392 Müsâhebet: Karşılıklı konuşma. Sohbet etme.

393 Tâvâr/Davar: Hayvan. Mevâşi. Binek hayvanı. Bazı bölgelerde sadece koyun ve keçiye davar denir.

394 "*Rahmân'a secde ettim. Rahmân'a inandım. Ey Rahmân olan Allahım! Beni bağışla.*"

mek lâzım değildür. Bir kimse secde âyetin işidüp üzerine ‘ale’l-fevr [:derhal, heman] vâcib değildür; belki bir sene yâ iki sene ve dahi ziyâde mürûrından sonra itse yine edâ itmiş olur; meğer ‘özri olmuş ola. Bir kimse uyurken secde âyetini okusa, andan biri işitse secde vâcib olur, ammâ kuşlardan yâhûd sadâdan işidürse vâcib olmaz. Ve dahi her secde namâz içinde üzerine [104[b]] vâcib ola; ol secde namâz içinde edâ olursa vâcibden halâs olup sâkıt olur, ammâ namâz içinde itmezse gayrı kazâ olmaz. Bir kimse bir meclisde secde âyetini birkaç def’a okusa, bir kerre secde itmek kifâyet ider, ammâ meclis tebdîl olsa yâ âyet-i uhrâ okusa secde dahi mükerrer olur. Allâhu Te‘âlâ a‘lem.

[Nâfile ve Müstehab Namâzlar]

[İkindi ve Yatsının Gayri Müekked Sünnetleri]

Fî nevâfili’s-salât fi’l-yevm ve’l-leyle ve fi’s-sünneti. Ve dahi müstehab olan namâzdandur ikindinün dört rek‘at farzdan evvel kılınan. İki rek‘at dahi kılınmak câ’izdür, lâkin yatsı namâzının dahi farzdan mukaddem kılınan dört rek‘at müstehab iki rek‘at kılınduğı rivâyet yokdur, ancak dört rek‘at kılınur. Lâkin bu iki müstehablarda ka‘de-i ûlâsında ve âhirinde du‘â-i salavât ve üçünci kıyâmda Sübhâneke okunur, gaflet olınmaya.

[Nâfile Namâzların Önemi]

Ve dahi mü’mine lâyık olan, nâfile [105[a]] ‘ibâdete müdâvemet ide gice ve gündüz. [Nâfile namâz] Allâhu Te‘âlâ’nun rızâsına ve kurbete sebebdür ve farzların noksânına mahsûbdur "قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيهِ وَ سَلّمَ أكثِرُوا النَّوافِلَ فَإنّهَا جَوَابِرُ نُقصَانِ الفَرَائِض"[395] Ve bir rek‘at nâfile namâz ki ‘abd anı kılar, yüz gün nâfile orucından hayırlıdur. "قَالَ عَلَيْهِ السَّلام رَكْعَةٌ مِنَ التَّطَوّعِ يُصَلّيهَا العَبْدُ خَيرٌ لَهُ مِن أن يَصُومَ مِائة يَومٍ"[396]

Ve rivâyet olındı: Allâhu Sübhânehû ve Te‘âlâ bir kulına muhabbet itse, anı fâzıl günlerde ve vakitlerde ve şerîf mekânlarda kullanur, fâzıl ve şerîf ‘ameller ile dahi hayrât ve sadakât ve nâfile ‘ibâdet hizmetinde isti‘mâl ider; hattâ sevâb-ı ‘azîm [:büyük sevap], ecr-i cezîl [:bol ecir] artık [:fazla] olmak

---

395 *“Peygamber sallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu: Nâfileleri çoğaltınız, çünkü onlar farzların eksikliklerini tamamlar.”* Bu hadis, hadis kitaplarında bulunamadı. Ancak bu meâlde hadisler vardır. Mesela bir hadiste hesap gününde farz namazların eksikliklerinin nâfilelerle tamamlanacağı bildirilmiştir (Tirmizî, “Salât”, 188; İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 202).

396 *‘Aleyhi’s-selâm buyurdu: Kulun tatavvu‘ olarak kıldığı bir rek’at namaz yüz gün oruç tutmaktan iyidir.*

için. Ve dahi bir kulına gazab itse eyyâm-ı fevâzılda, mekân-ı şerîflerinde seyyi'i'l-a'mâl, yaramaz, 'azâba bâ'is u sebeb olan 'amellerde kullanur; hattâ 'azâb ve 'ikâb [105[b]] ziyâde ola deyü. İmdi zekî ve 'âkil ol kimsedür ki nefsini eyü ve şerîf vakit ve mekânda Allâh Zü'l-celâl'ün râzı olduğı a'mâl-i sâlihâtda kullana ve ol vakitlerde ve mekânlarda [salih amellerden] hâlî bulınmaya. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Duhâ/Kuşluk Namâzı]

Fî salâti'd-duhâ: Ekalli iki rek'atdur, evsatı sekiz, ekseri on iki rek'atdur. Vakti; irtifâ-i şemsden ya'nî gün çıkup rub'-ı nehârı [:gündüzün dörtte biri] geçincedür, ya'nî günün dört bölükden biri geçincedür.

[İşrâk Namâzı]

Fî salâti'l-işrâk:[397] İki rek'atdur. Vakti, şemsün tulû'ından bir gönder [:mızrak] mikdârı geçincedür.

[Tesbîh Namâzı]

Fî salâti't-tesbîh: Dört rek'atdur. Vakti, gicede ve gündüzde bir kerre veyâ her cum'ada veyâ her ayda veyâhûd her yılda bir kerre veyâ 'ömrinde bir kerre kılınmakdur. Sıfatı [:kılınış biçimi] budur ki 'Abdullâh bin Mübârek[398] rivâyeti[399] üzre -rahimehullâh-: Tekbîr-i iftitâhı idüp **Sübhâneke** okudukdan sonra on beş kerre **"Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi** [106[a]] **ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber"** diye. Tamâm itdükden sonra **"e'ûzü besmele"** idüp sûre-i Fâtiha ve zamm-ı sûre idüp on kerre yine bu tesbîhi ide. Andan [sonra] rükû'a varup **"sübhâne rabbiye'l-'azîm"** üç kerre didükden sonra yine on kerre tesbîh ide. Andan başını rükû'dan kaldurup **"semi'allâhu li-men hamideh, rabbenâ leke'l-hamd"** didükden sonra kavmede iken on kerre dahi diye. Andan **"Allâhu Ekber"** deyüp secde ide. Üç kerre **"sübhâne rabbiye'l-a'lâ"** didükden sonra on kerre yine tesbîh ide. Ba'dehû başını kaldurup celsede on kerre dahi diye. Andan gine ikinci secde idüp **"sübhâne rabbiye'l-a'lâ"** didükden sonra on kerre dahi diye. Ba'dehû rek'at-i sânîye [:ikinci rek'ata] kalkup rek'at-i ûlâ [:birinci rek'at]da nice tesbîh itdiyse ol rükünlerde ol mikdâr ide. Üçüncide ve

397 İşrâk: Güneşin doğduktan sonra parlaklık kazandığı zaman. Bazı fakihlere göre işrâk namazı ile duhâ namazı birdir.

398 Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) Tebeü't-tâbiînin ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakih.

399 Tirmizî, "Salât", 350.

dördünci rek'atlarun her birinde zikr olınduğı üzre her rek'atda [106[b]] yetmiş beş tesbîh idüp namâz tamâm oldukda makâmından kalkmayup on tesbîh dahi ide; cümlesi üç yüz tesbîh ider. Eğer bir şeyde sehv idüp üzerine sehvî secde vâcib olursa secdeteyn [:iki secde] arasında itmeye. İbnü'l-Mübârek hazretinden su'âl olındukda bu kadar deyüp cevâb virmişler.

İmdi bu zikr olınan salât-ı tesbîh hakkında **İbn 'Abbâs** radiyallâhu 'anhumâ hazretinden rivâyet olındı[400] ki eydür: *"Ey 'ammî! Bana eşyâda bir şey ve 'ibâdetlerden bir 'ibâdet öğredüp mübârek lisânunuzdan işidevüz, anunla hulûs üzre 'amel idüp mağfîrete lâyık olavuz"* didüklerinde Resûl-i Ekrem sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurdılar: [Dört rek'at namâz kılarsın, her bir rek'atda Fâtiha sûresi ve bir sûre okursın. Sonra on beş def'a "sübhânellâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber" söylersin…]. *"Yâ 'Abdallâh! Bir kimse bu zikr olınan tesbîh namâzını kıla, Hazret-i Rabbü'l-'izzet anun sagīr u kebîr, âşikâre gizlü günâhlarınun cümlesini mağfiret idüp kebîresine*[401] *dahi tevbe müyesser idüp rahmetine*[107[a]] *müstağrak ider",* deyü salât-ı tesbîhi beyân buyurdılar.[402] Kâdir olan kimesne gâh bî gâh[403] kıla; bâri 'ömrinde bir kerre olsun. Allâhümme yessir [:Allahım, kolaylaştır].

[Teheccüd Namâzı]

Fî salâti't-teheccüd: Ve dahi teheccüd namâzı sekiz rek'atdur, dört selâm ile. Ba'zılar on iki rek'atdur, her ikide bir selâm ile, dimişler. Vakti; nısfu'l-leyl[404] olıcak [:gecenin yarısı olunca], nevmi [:uyku] terk idüp kılmakdur. Salât-ı teheccüdün fezâ'il-i kesîresi ta'dâd olınmaz [:sayılmaz]. Bu risâlenün tahâmmüli olmaduğı ecilden bu mertebe iktifâ kılındı. Allâhümme yessir.

---

400 Hadis kaynaklarında on iki sahâbîden tesbih namazına dair rivayetler yer almış olup bunların en meşhuru İkrime'nin İbn Abbas'tan naklettiği hadistir. Buna göre Resûl-i Ekrem, amcası Abbas'a tesbih namazı vesilesiyle bütün günahlarının affedileceğini söyleyip bu namazın kılınış biçimini anlatmış, tesbih namazının mümkünse her gün, değilse her cuma yahut ayda, yılda bir veya hiç değilse hayatta bir defa kılınmasını tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, "Tatavvu'", 14; İbn Mâce, "İkâmetü's-salât", 190; bk. Atar, "Tesbih Namâzı", *DİA*, C. 40, s. 533).

401 Kebîre (ç.kebâir): Büyük günah.

402 Resûl-i Ekrem tesbîh namazını amcası Abbâs'a öğrettiği gibi yeğeni Abdullah b. Abbâs'a da öğretmiş olabilir.

403 Gâh: Zaman, vakit. Gâh bî gâh: Vakitli vakitsiz.

404 Leyl: Gece. Şer'î gece: Güneşin batımıyla başlar ve ikinci fecrin (fecr-i sâdık) doğumuyla son bulur. Nısfu'l-leyl: Şer'î gecenin yarısıdır. Fecr-i sâdıkın doğumu ile yatsı namazının vakti çıkmış ve sabah namazının vakti girmiş olur. Bu aynı zamanda oruç için imsak vaktidir; oruç ibâdetinin yasaklarının başlangıcıdır.

[Evvâbîn ve Bekâ-i Îmân Namâzları]

Fî salâti'l-evvâbîn:[405] Akşam namâzı ile yatsı namâzının arasında altı rek'atdur, üç selâm ile. Ve akşam namâzının iki rek'at sünnetinden sonra bekâ-i îmân[406] dirler, iki rek'atdur. Her birinde Fâtiha'dan sonra bir kerre âyete'l-kürsî ve kul hüvallâhu ehâdün[407] ve'l-mu'avvizateyn[408] okuya, her bir rek'atda bir kerre. Dahi selâmdan sonra on kerre salavât-ı [107[b]] şerîf idüp ba'dehû bu du'âyı okuya:[409] اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَوْدِعُكَ دِينِي وَ إِيمَانِي فَاحْفَظْهُمَا عَلَيَّ فِي حَيَاتِي وَ عِنْدَ وَفَاتِي وَ بَعْدَ مَمَاتِي Akşam ile yatsının arasında ihyâ itmek mürselîn ve enbiyânun sünnetidür. Ve dahi ef'âl-i mukarrebîn[410] olmağ-ıla müdâvemet olına. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[İstihâre Namâzı]

Fî salâti istihâre: İki rek'atdur. Hazret-i Câbir radıyallâhu 'anh hazretinden rivâyet olındı ki: *"Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem bize öğredürdi cemî' umûrumuzda* [:bütün işlerimizde] *istihâreyi, Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'dan bir sûre nice [:nasıl] öğredür ise."*[411] Bir mübârek nesnedür. Bir kimse 'amellerinden bir 'amel murâd itse, sefer gibi ve ikâmet ve ticâret ve zirâ'at ve bey' u şirâ ve nikâh ve talâk gibi ve kankı 'amel olursa ki hayr mıdur, şer midür, dünyâda ve âhiretde nâfi' midür, değil midür bilinmese. Sıfatı [:kılınış biçimi] [108[a]] budur ki ol kimse âbdest alup iki rek'at namâz kıla yâhûd dört rek'at kıla. Her rek'atda bir Fâtiha ve Âyete'l-Kürsî ve sûretü'l-İhlâs bir kerre okuya. Ve on kerre bu du'âyı okuya:[412]

---

405 Evvâb (ç.evvâbîn): Bir günah işlediğinde derhal Allah'a tevbe edip O'na sığınan kimse.

406 İki rek'atlık bekâ-i îmân namazı yani îmânın korunup baki kalması için kılınan bu namâz hakkında Hanefî fıkıh kitaplarında bir bilgiye rastlanmadı. Bu namaza mutasavvıflar önem verirler. Bazı Şâfiî fıkıh kitaplarında îmânın hıfzı için kılınan bu namaza atıfda bulunulmuştur. Şâfiî fakihi İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1567) bu namazın aslının bulunmadığını ileri sürmüştür (İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-Kübrâ el-Fıkhiyye*, (Dârü'l-Fikr), I, 144).

407 İhlâs sûresi.

408 Mu'avvizateyn (iki koruyucu). Felâk ve Nâs sûreleri.

409 Allahümme innî estevdi'üke dînî ve îmânî feh'fizhümâ 'aleyye fî hayâtî ve inde vefâtî ve ba'de memâtî: *"Allahım! Dinimi ve îmânımı Sana emanet ediyorum. Bunları sağlığımda, ölüm anında ve öldükten sonra muhafaza buyur"*

410 Fiil (ç. ef'âl): İş, amel. Mukarreb (ç. mukarrebîn): Yakın olan, Allah'a yakın olan.

411 Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, II, 204.

412 Hz. Peygamber'in bir sahâbîye öğrettiği istihâre duasının anlamı şöyledir: *"Ey Allah'ım! Sen bildiğin için, senden hakkımda hayırlısını bana bildirmeni dilerim. Gücün yettiği için, ben Sen'den güç ve takat isterim. Hayra ermemi, Sen'in büyük fazl ve kereminden niyaz eylerim. Çünkü Sen'in her şeye gücün yeter. Benim ise gücüm yetmez ve Sen her şeyi bilirsin, hal-*

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُك بِعِلْمِك وَأَسْتَقْدِرُك بِقُدْرَتِك وَأَسْأَلُك مِنْ فَضْلِك الْعَظِيمِ فَإِنَّك تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْت تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَقَدِّرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْت تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ عَاجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَقَدِّرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ ثُمَّ يَنَامُ عَلَى الْوُضُوءِوَيُسَمِّي حَاجَتَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ مَا يَنْشَرِحُ له صَدْرُهُ وَ يَنْبَغِي أَنْ يُكَرِّرَهَا سَبْعًا وَقَالَ بَعْضُهُمْ يَكْتُبُ فِي ثَلَاثِ قِرْطَاسٍ[413]

Ba'zılar dimişler; [108[b]] âbdest alup üç kâğıda "hayren" yaza ve üç kâğıda dahi "şerren" yaza, başını koduğı yastık altına koya ve anun üzerine yata, uyuya. Sabâh olup kalkdukda elini yasdık altına sokup kâğıdı alup üçini çıkara. Eğer birinde yâ ikisinde "hayren" çıkarsa hayırdur, o 'ameli her ne ise işleye. Eğer "şerren" çıkarsa işlemeyüp terk ide. Lâkin bir kerre ile kanâ'at itmeyüp belki yedi kerre ide. Allâhu Sübhânehû ve Te'âlâ ol işi hayr ider. Bu istihâreden de gâfil olmaya. Allâhu a'lem.

[Hâcet Namâzı]

Fî salâti'l-hâce: Ve dahi bir murâdı oldukda hâcet namâzı iki rek'atdur. Bir kimsenün Allâhu Te'âlâ katında yâ nâs katında olıcak bir hâceti olsa, âbdest alup iki rek'at namâz kılup Allâhu Zü'l-celâl'e hamd u senâ idüp ve Hazret-i Resûl-i Ekrem'e 'aleyhi's-selâm salavât-ı şerîfe getürüp andan sonra [109[a]] bu du'âyı okuya:[414]

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُك مُوجِبَاتِ رَحْمَتِك وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِك وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدَعْ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةَ هِيَ لَك رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

---

buki ben bilemem. Sen gayb âlemini de bilirsin" "Ey Allahım! Sen bilirsin, eğer bu iş, benim dinim, yaşayışım, işimin sonucu, dünya ve âhiretim hakkında hayırlı ise bunu bana nasip ve müyesser eyle. Sonra bunda benim için feyiz ve bereket meydana getir. Eğer bu iş, dinim, yaşayışım, işimin sonucu, dünya ve âhiretim hakkında benim için hayırlı değilse, bunu benden çevir, beni de bundan çevir. Benim için gönlümde bir meyil bırakma ve benim için hayır nerede ise müyesser kıl, sonra da beni bu takdir edilen hayır ile hoşnut kıl" (bk. İbn Mâce, "İkâme", 187).

413 *"Abdestli olarak uyur, ihtiyacını dillendirir ve kendisiyle kalbinin açılacağı şeyi yapar. Bunun yedi kere tekrar edilmesi gerekir. Bazıları üç kağıda yazar demiştir."*

414 *"Halîm ve Kerîm olan Allah'tan başka ma'bûd-i hakîki yoktur. Arşın sahibi ulu Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Âlemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun. Senden rahmetinin sebeplerini, affının vesilelerini, her iyilikten ganimet ve her günahtan selâmet dilerim. Ey cümle merhamet sahiplerinden merhameti bol olan Allah'ım! Bende affetmediğin bir günah, gidermediğin bir gam ve rızana muvafık olup da karşılamadığın bir hâcet bırakma"* (Tirmizî, "Salât", 345).

[Sefere Çıkış ve Seferden Dönüş Namâzı]

Fî salâti's-sefer: Bir kimse sefere gitmek murâd itdükde iki rek'at namâz kıla. Ba'dehû yola gide. Fî salâti'l-kudûm: Seferden geldükde mescidinde iki rek'at namâz kıla.

[Abdestten Sonra Şükür Namâzı]

Fî salâti şükri'l-vüdû': Ve dahi âbdest aldukdan sonra iki rek'at namâz kıla; meğer vakt-i mekrûh ola, ol vakitde kılmaya, mekrûhdur. İmdi fecr çıkdukdan sonra, dahi ikindi namâzını kıldukdan sonra mescide gelen kimse nâfile kılmaz; hemân tesbîh, tehlîl[415] ve salavât-ı şerîfe iderse mescidün hakkını [109[b]] edâ itmiş olur. **Timurtâşî**'[416]de mestûrdur.[417]

[Tahiyyetü'l-Mescid]

Fî salâti tahiyyeti'l-mescid: Ve dahi mescide dâhil oldukda iki rek'at namâz kıla bir kerre. Bir kimse birkaç def'a yine mescide girse bir kerre kılduğı bir güne kâfidür, duhûl mükerrer olmakla namâz dahi mükerrer olmaz. Ve dahi ma'lûm olsun ki tahiyyetü'l-mescid ol kimse içün teklîf olur ki namâz kılmak içün gelmeye, âhar şeyden ötüri gele. Hattâ bir kimse namâz kılmak içün mescide girse ve ol namâzı kılsa, her kankı namâz olursa olsun tahiyyetü'l-mescid yerine kâ'im olur. Yine kılur, men' yokdur. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Sabî Namâzı, Çocuklarla İlgili Hükümler]

Fî salâti's-sabî: Ve dahi sabînün kılduğı namâz cümlesi nâfiledür; zîrâ anlar içün farz ve vâcib ve sünnet yokdur bâliğ olmadukça. Kable'l-bulûğ itdüği 'ibâdet, kılduğı namâz ve sıyâm ve hac ve zekât cümlesi nâfile [110[a]] olur. Hattâ kable'l-bülûğ hac itmiş olsa, ba'de'l-bulûğ hacca gitmeğe kudret hâsıl idüp ganî olıcak, yine üzerine farz olur; kable'l-bulûğ itdüği ile halâs olmaz.

Hadd-i bulûğ [bulûğun asgarî ve a'zamî yaş sınırı]: Bulûğun haddi gulâmda on beş yıldur, nisâda [:kadınlar] dahi böyledür,[418] lâkin hadd-i bulûğun ekalli gulâmda on iki, nisâda dokuz sene, ekserî zikr olınandur. On iki yaşından evvel gulâmun, dokuz yaşından [evvel] kızlarun "bâliğ oldum" didükleri

415 Tesbîh: Sübhânellâh. Tehlîl: Lâ ilâhe illellâh. Salavât: Allâhümme salli 'alâ Muhammed, sallallâhu aleyhi ve sellem.

416 Timurtâşî'nin Ebü'l-'Abbâs Zâhirüddin Ahmed b. İsmâil (ö. 601/1205) olması kuvvetle muhtemeldir.

417 Kuhistânî, I, 139; İbn Âbidîn, II, 18.

418 Mecelle, md. 985-986.

kavline i‘tibâr olınmaz. Ve dahi bulûğun gulâmda ‘alâmeti üçdür: Birisi onbeş senedür. İkinci cimâ‘ yâ ihtilâm ile inzâl olup meni‘ çıkmakdur. Nisâda ‘alâmet beşdür: Üçi zikr olınandur, dördünci hayz görmekdür, beşinci hâmile olmakdur.

Bir sabî ve sabiyye vakti içinde bâliğ olsa, ol vakti kılmak üzerine farz olur. Vaktün evvelinde kılmış olsa, âhirinde bâliğ [110[b]] olsa tekrâren yine i‘âde itmek lâzımdur; zîrâ mukaddem nâfile kıldı, sonra farz oldı. Bin rek‘at nâfile bir rek‘at farzı ödemez. Ramazân-ı Şerîf’de bâliğ olanlar yimiş ise, ba‘de’l-bulûğ imsâk idüp yimeye. İmdi bir ma‘sûm[419] altı yaşına vardukda namâza emr olına, on yaşına varıcak, kılmazsa darb olunur. Ammâ oruç on yaşında emr olına, on iki yaşında tutmazsa darb olına; hattâ i‘tiyâd[420] hâsıl ola. Bu husûsda dikkat olına. Ve dahi yedi yaşından sonra oğlancukları kızlardan ayırup hâlî komayalar. Hattâ yedi yaşında oğlan, hemşiresiyle [:kız kardeşi] ve vâlidesiyle bile yaturmayalar ve kızcağızları babasıyla yaturmayalar. Analar ve babalar yedi yaşında ma‘sûm ve ma‘sûmeler yanında harâm olan mevzi‘lerini açup evlâdlarına göstermeyeler. Ve kendiler dahi evlâdlarınun [111[a]] ‘avret yerine nazar itmeyeler; meğer zarûret ola. Bir kişinün ve bir hâtûnun ‘avret yerini âhar kimse görmek nice [:nasıl] harâm ise evlâdına dahi harâmdur, gâyet hazer lâzımdur.

Ve dahi ma‘sûmları harâmdan hıfz lâzımdur. Dîbâ [:ipekli kumaş] ve harîr [:ipek] geydürmeyeler ve hizmet dahi itdürmeyeler; meğer ebeveynün rızâsıyla. Ve serîka[421] itmekden ve şürb-i hamrdan hıfz ideler. Ve dîn-i İslâm’ı oğlancuklarına ve kızcağızlarına öğredeler. Ve âbdesti ve gusli ve namâzı ta‘lîm idüp ve i‘tikâd-ı ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘ati bir hôşça i‘tikâd itdüreler. Ve yaramazlar ve ehl-i bid‘at[422] ile sohbet itdürmeyeler. Hacca gitmek murâd itdükde ebeveyn rızâsıyla gide, rızâsız göndermeyeler. Eğer sabîhu’l-vech olup hüsndâr[423] olursa sakalı çıkmadukça bir yere göndermeyeler. Ve sabî ganî olup mâlı nisâba bâliğ olursa da mâlından zekât yokdur, ammâ arzı [111[b]] olup ekinlik iderlerse ‘öşrini virürler[424] ve dahi fitresini virürler ve helâlden libâs idüp üzerine incü

---

419 Ma‘sûm: Günahsız, saf temiz, küçük çocuk.

420 İ’tiyâd: Alışkanlık.

421 Serîka: Hırsızlık.

422 Ehl-i Bid‘at: Ehl-i sünnet ve’l-cemâat inancına muhalif söz söyleyen kişiler, gruplar.

423 Sabîhu’l-vech: Yüzü güzel. Hüsndâr: Güzel, yakışıklı

424 Öşür: Kişilerin şahsi mülkü olan öşür arazisinin yağmur ve nehir sularıyla sulanıp elde edilen ürünlerinden 1/10 ve kova, motor veya ücretle sulanıp elde edilen ürünlerden ise 1/20 oranında alınan zekât. Öşür yükümlülüğü için akıl ve bulûğ şartı aranmaz. Arazinin mâliki çocuk ve deli ise veli ve vasileri onların adına öşürlerini verirler. Ebû Hanîfe’ye göre

dikseler geymek câ'izdür, harâm değildür. Bir sabî, hâtûniyle veyâ câriyesiyle cimâ' idüp lâkin menî çıkup inzâl olmasa, yine gusl itdüreler; tâ ki i'tiyâd hâsıl ola. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Farz ve Nâfile Namâzları Arasında Farklar]

Fî'l-fark beyne salâti'l-farz ve salâti'n-nâfile: Farz namâz ile nâfile kılmakda fark; nâfile cemâ'at ile kılınması mekrûhdur, terâvîhden gayrı. Terâvîh namâzını Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem kılmışdur. Ve Hazret-i Ömer radıyallâhu 'anh ve ashâb rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'în cümleten kılup bu âna gelince tevârüs olduğı içün bilâ-kerâhetin câ'iz oldı. İmdi salât-ı **Regâ'ib** ve **Berât** ve **Kadr** nâfiledür[425], cemâ'atsiz kılınsa câ'izdür. Lâkin cemâ'at ile 'ale't-tedâ'î [:davet ve çağrı üzere] kılınmak mekrûh olduğını [112[a]] cümle fukahâdan nakil ve rivâyet vardur. Eğerçi Dahhâk ibn Müzâhim[426] kavli üzre ferâ'iz ve sünene kıyâs ile bilâ-kerâhetin kılınmağa cevâz var ise de kavl-i fukahâ ile 'amel olunur. Ve dahi nâfile 'özrsüz oturduğı yerden bilâ-kerâhetin câ'izdür, eğer 'özri olursa farzda bile câ'izdür ve dahi seferde farz ile vitirden mâ'adâsı at üzerinde olduğı hâlde câ'izdür ve dahi nâfile namâzı kılarken yorılup bir 'asâya yâ bir dîvâra dayanup kılmak câ'izdür. Ve dahi nâfile namâzı ikişer rek'at kılmak efdaldür. Gündüzün kılınan nâfile dört kılup bir selâm virmek ve gice kılduğı namâzda sekiz rek'atda bir selâm virmek câ'izdür, ziyâde itmeye. Lâkin efdali gündüz kılduğını ikide bir selâm ve gice kılduğını dörtde bir selâm ile kılmakdur. Ve gice namâzun kıyâmı uzun [112[b]] olmak ve gündüz namâzınun rükû'ı ve sücûdı çok olmak efdaldür. Ve dahi kırâ'atde gündüzün kılduğında ihfâ ile okumak ve gicede cehr ile okumakdur. Ve nâfile namâzun kıyâmen rükû' ile ve secde ile kılınan namâzun iki kat ecri ve fazîleti vardur. Ve rûz-i cezâda farzlarun birinde kusûr olsa nâfile ile tekmîl iderler [:tamamlarlar]. Allâhu Te'âlâ a'lem.

---

bütün toprak ürünleri zekâta tâbidir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise arpa, buğday gibi bir sene çürümeden saklanabilen toprak ürünlerinden zekât alınır. Fakihlerin çoğunluğuna göre, toprak ürünleri zekâtında nisâbın şart ve nisâbın beş vesk (=653 kg.) olması gerekir.

425 Regâ'ib, Berât ve Kadir gecelerine özgü bir namaz bulunmamakla birlikte, bu gecelerin, mânevî değeri sebebiyle nâfile namaz kılma, Kur'ân okuma, dua ve istiğfar ve diğer hayırlı işlerle geçirilmesi müstehab görülmüştür (Fahrettin Atar, "Namâz", *İslâm İlmihali,* s. 412-414).

426 Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî (ö. 105/723), müfessir, vaiz.

[Cenâze Namâzı, Hastanın Vasiyeti ve İskât]

Fî salâti'l-cenâze: Zikr olınan namâzlarun on beşincisi meyyit namâzıdur. Lâkin evvelâ meyyit içün lâzım olan ve hasta içün olan hâlleri beyân idelüm.

Bir kimse hasta olup yatdukda üzerine lâzımdur ki vasiyyet ide. Ol dahi iki vecih üzredür. Birisi farzdur, ikincisi fazîletdür. Farz olan vasiyyet dahi iki vecih üzredür. Birisi üzerinde olan hukūkullâh sülüs-i mâlından [:malın 1/3'ü] vasiyyet ide, iskât-ı salât[427] ve savm [113[a]] u zekât gibi. İkinci hukūk-ı nâsdur ki her kime deyni var ise asl-ı mâlından vasiyyet itmekdür. Eğer mâlında kıllet [:azlık], veresede kesret [:çokluk] olursa ve dahi verese fukarâdan olursa efdal olan anlara merhamet idüp sülüs-i mâlından [başka kimselere] bir şey vasiyyet itmeye. Ve dahi akrabâsından mîrâsa dâhil olmayan kimesneler bulınursa anlara dahi bir mikdâr nesnecik vasiyyet ide. Ve dahi Allâhu Zü'l-celâl'e tâ'at ve cenneti taleb ile ve ma'siyyet itmeden tahvîf ve terhîb[428] ile [:günahtan korkutup sakındırmak ile] vasiyyet ide. Böyle vasiyyet Allâhu Te'âlâ'nun kullarına [vasiyetidir] ve enbiyâ ve evliyâ 'ibâd[illâh]i's-sâlihînün vasiyyetidür.[429] Bu minvâl üzre vasiyyet ideler.

[Ölümcül Hasta ve Telkīn]

Bundan sonra ki meyyit muhtazar ola, ya'nî mevte yakın ola; sağ yanı üstine kıbleye karşı yaturmak sünnetdür, arkası üstine ayağı kıbleye olsa bu da câ'izdür [113[b]] ve dahi ruhı çıkmağa âsân olduğı içün. Ve dahi kelime-i şehâdet telkīn ide, ammâ üzerine ikdâm[430] idüp "de" deyü ibrâm [:ısrar etme, usandırıp mecbur etme] itmeyeler ve çok söylemeyeler; zîrâ gönül dardur, yâ kerîh görür yâ dimezem deyü îmânsız göçer. Hemân yanında durup gâh gâh pekçe pekçe şehâdet getürüp dura, teslîm-i rûh idince defnine acele ideler, evlâ budur.

[Ölünün Yıkanması, Kefenlenmesi]

Pes imdi meyyitün yunacak tahtını ve kefenini buhûr ve eyüce hoş kokulu nesne ile kokudalar, ya'nî üç veyâ beş kerre dolayup tütüdeler. Andan meyyiti

---

427 Fazla bilgi için bk. *Ni'met-i İslâm*, II, 241; A. H. Akseki, a.g.e., s. 192.

428 Tahvîf: Korkutma. Terhîb: Bir kimseyi korkutmak, bir işi yapmaktan sakındırmak. Tergīb ve Terhîb: Hayra yönlendirme ve kötülükten sakındırma.

429 Böyle vasiyet enbiyâ (peygamberler) ve Allah'ın salih kulları olan evliyânın vasiyetidir. (bk. *Nutef*, I, 115-116).

430 İkdâm: Israr etme, baskıda bulunma, ilerleme.

üzerine yaturalar ve üstinde geydüği şeyleri soyalar, ʻavret yerini örteler. Andan meyyit yuyan kimesne eline bir bez sargı idüp istincâʼ ide. **Ebû Yûsuf** kavli üzre istincâʼ yokdur, aslen evvelâ âbdest vire, yüzinden başlaya, mazmaza ve istinşâki itmeye. Lâkin eline [114[a]] bir bez sarup burnı içini ve dudaklarını ve dişlerini sile. Ve zâhir rivâyet üzre başına mesh ide. Sahîh olan bu rivâyetdür. Baʻzılar "itmeye" dimişler. Ve dahi ayaklarını teʼhîr itmeyüp hemân yuya. Eğer meyyit sabî olup namâzı müteneffil itmeğe kâdir olmamış ise âbdest virmeye. Baʻdehû başını ve sakalını hatmi[431] ile yuya, ammâ tarak ile taramaya. Baʻdehû sol yanı üstine yatura, sağ tarafını yuya. Hîç su akmaduk yeri kalmaya. Andan sonra meyyiti arkasından kaldurup karnınun yumuşaklığına sığaya, çıkan fazalâtı yuya, meyyiti tekrâr yumaya ve âbdest aldurmaya; zîrâ meyyitün bir vecihle âbdesti bozılmaz, her ne mikdâr şeyi çıkarsa da. Andan sonra bir pâk bez ile meyyiti silüp baʻdehû kefene koya, saçın ve sakalın taramaya ve tırnağın kesmeye ve üzerine hoş güzel kokulı nesneler [114[b]] saça ve yüzine ve dizlerine ve alnına ve eline ve ayağına bulınursa kâfûr[432] saça. Ve dahi bir kimse suda ölmiş olsa anı dahi yumak lâzımdur. Ve dahi bir kimse ölü doğursa anı dahi yuyalar, ammâ namâzını kılmayalar. Ammâ eğer yarıdan artığını sağ çıkup bâkīsi ölü doğsa, yâ sağ doğup andan sonra ölse, ana ad vireler ve yuyup namâzını dahi kılalar. Bir bâliğ olmaduk kul yâ câriye olsa dâruʼl-harbden anadan atadan birisiyle çıkmayub yalınız başka (:tekbaşına) çıkdı ise yâ ikisinden birisiyle çıkup baʻdehû yâ oğlan yâ anası yâ babası müslimân oldukdan sonra ölse namâzı kılına. Böyle olmasa gayrı kâfir ölüsi gibi yuyup bir beze sarup bir çukura gömeler, namâz kılmayalar. Ve dahi erleri erler ve ʻavratları ʻavratlar yuyalar. Gâyet küçük ölen maʻsûmları her kankısı yursa [:yıkasa] câʼiz [115[a]] olur.

Ammâ er ölse yumağa hîçbir er bulunmasa anı ʻavratı yuya, câriyesi ve ümm-i veledi olan câriyesi yumak câʼiz değil. Ammâ ʻavratı ölüp yumağa hâtûn bulunmasa eri yumaya, hemân namâz içün olan teyemmüm gibi teyemmüm idivire, hısımı olursa. Ecnebî olursa eline bir bez sarup meyyite teyemmüm idivire. Ve dahi er bulınmayan yerde ölen eri ʻavratlar böylece teyemmüm itdüreler.

---

431 Hatmi: Çeşitli renklerde çiçekleri olan, tüylü ve geniş yapraklı ve güzel kokulu bir bitki olup sabun işini görür.

432 Kâfûr: Hindistan taraflarında yetişen ve defneye benzer küçük ağaçtan elde edilen güzel kokulu madde, katı yağ.

Ve dahi hünsâ-i müşkil[433] ki hem er nişânı ve hem ʻavrat nişânı olup iki hâli berâber olandur;[434] anı dahi bu minvâl üzre teyemmüm itdüreler yâ geysi [:elbisesi] üstinden yuyalar. Zîrâ er midür ʻavrat mıdur, belli değildür. İmdi erler ve ʻavratlar, anı çıplak yumak câʼiz değildür. Mîrâslarında bile müşkildür. Bu mesʼele *Sirâciyye*ʼde mestûrdur.[435] Ve dahi gemide öleni yuyup kefenleyüp ve namâzını kılup yere çıkmak ırağ ise deryâya bırağalar.

[115[b]] Bir kimse meyyit yuyup ücret istese, andan gayrı yur [:yıkar] kimse var ise virmek câʼizdür, terki evlâdur. Andan gayrı kimse bulınmasa yumak anun üzerine vâcib olur, ücret câʼiz olmaz. Ve dahi kefen her şeyden olur, meğer geymesi harâm ola. Erlere harîrden [:ipek] ve dîbâdan [:ipekli kumaş] câʼiz değildür, zîrâ harâmdur. Hattâ hasîrdan ve keçeden ve sâʼir bunlar misilli şeylerden câʼizdür. Ammâ sünnet üzre kefen erlere üç katdur: Biri gömlek, omuzından ayağa dek ve iki çâdırdur ki başı ve ayağı örte.[436] ʻAvratlara iki dahi ziyâde ola, biri başından yüzünden aşağa örtecek çenber [:başörtüsü, yemeni] ve dahi cümle kefen üstinden memeyi ve karnını bağlayacak bir bez kifâyet ider. Yaʻnî azacuğı ere iki çâdırdur, ʻavrata çenber ile ola, zarûret üzre kefen bulınan kadardur. Efdali ketândan olmakdur. ʻAvratlara ibrişîm kefen ve al dahi olursa [116[a]] kayırmaz. Ve dahi kefenün iki çâdırın biri biri üstine döşeyüp andan gömleği döşeyeler. Evvelâ meyyite gömleği geydüreler. Dahi çâdırlar ile ʻâdet üzre büriyüp başı ve ayağı uçlarını bağlayalar ve iki elleri yanlarına kona, göğsine komak küffâr fiʻlidür. Ve meyyiti çâdır ile burmalı olduklarından iç çâdırın evvel solını, andan sağını düreler. Taşrasındaki çâdırı dahi böyle ideler. ʻAvratun gömleği üstine saçı iki bölük olup döşene, andan başı üzerine çenberi koyup yüzine aşağa örteler. Çâdırları dahi üstine düreler. Dahi meme üstinden bir bez ile bağlayalar. Eğer kefen açılur havfı [:korkusu] olursa, andan tâbût içinde örtüp musallâya götüreler.

[Cenaze Namâzının Kılınışı]

Meyyit namâzı farz-ı kifâyedür, yaʻnî bir sebeb farz kılınmışdur ki ol sebeb meyyitdür. İmdi cümleye farzdur, ammâ bir kişi kılsa cümlesi kurtılur. [116[b]]

---

433 Hünsâ: Çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimse (Osman Çeker, "Hünsâ", *DİA*, yıl: 1998, C. 18, s. 491-492).

434 Ali b. Osman el-Ûşî (ö. 575/1179), *el-Fetâva's-Sirâciyye,* (thk. Rızâ el-Hakk), Beyrut, 2011, s. 591

435 Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî (ö. 596/1200), *Sirâciyye*, s. 30; eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî (ö. 816/1413*), Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*, İstanbul, 1309, s. 30-40.

436 Çâdır: Kefen, çarşaf.

Hîç kimse kılmasa, öldüğin işidenlerün cümlesi günâhkâr olurlar. İmdi her müslimân ki öle, namâzı kılınmak gerekdür; meğer yola çıkup fesâd itmiş harâmî[437] ola savaşda öle yâ pâdişâha ʻâsî olup il[438] ve memleket uran[439] [:baskın yapan] tâʼife ola[440] savaşda öle yâ gice şehir içinde yerağla [:silah] savaşup öle yâ anasın yâ atasın hilâf-ı şerʻ öldüre; bu zikr olınanlar yuna, namâzları kılınmaya. Ammâ sağ tutılup öldürilen evvelki üç tâʼife [:grup, fırka] ve kendi nefsini öldüren kimse, bunlarun namâzı kılınmakda ihtilâf vardur. *Dürer'*de namâzlarıkılına,dimiş.[441]

Niyyet: Cenâze namâzına niyyet ide. Eyide ki *"Niyyet itdüm Allâh içün namâza, şu meyyit içün duʻâya, uydum imâma, Allâhu Ekber"* diye. Sübhâneke okuya, yine tekbîr ide, ardınca salavât duʻâsını okuya namâzdaki gibi, yine tekbîr ide, ardınca meyyit bâliğ ise bu duʻâyı [117[a]] okuya:

"اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ ها مِنَّا فَأَحْيِهِ ها عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ ها مِنَّا فَتَوَفَّهُ ها عَلَى الْإِيمَانِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ ها وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ ها وَاغْفِرْ لَنَا وَلِسَائِرِ الْمُسْلِمِينَ أَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِك يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ"[442]

deyüp andan [sonra] yine tekbîr ide, dahi selâm vire. Ammâ evvelki tekbîrden gayrısında el kaldurmaya ve başını kaldurmaya. Ammâ meyyit hâtûn ise duʻâdaki "he"leri "hâ" okuyalar. Ve "kâne" kelimesini "kânet" okuyalar. Kırmızı ile işâretolınduğıgibi.[443]

Eğer meyyit bâliğ değilse üçünci tekbîrden [sonra] bu duʻâyı okuya:

---

437 Harâmî: Kuttâuʼt-tarîk (Yol kesici). Hırsız. Büyük hırsız. Eşkıya. Haydut.

438 Îl: 1. El, halk, kavim. 2. Yurt. 3. Memleket.

439 Urmak: Vurmak, baskın yapmak, gasp ve yağma etmek.

440 Âsi tâife: İsyânkâr Fırka. Ehl-i bağy. Buğât.

441 Molla Husrev, *Dürer,* I, 162.

442 *"Allahım! Bizim dirilerimizi, ölülerimizi, burada hazır bulunanlarımızı ve bulunmayanlarımızı, erkeklerimizi kadınlarımızı, küçüklerimizi büyüklerimizi (yahut küçük ve büyük günahlarımızı) affet. Allahım! Yaşayanlarımızı İslâm üzere yaşamaya muvaffak kıl, ölülerimize de îmân üzere ölmek nasip eyle). Özellikle bu ölüye cennet kokusu ve huzur ihsan etmeni, onu affetmeni ve ondan hoşnut olmanı diliyoruz. Allahım! Bu ölü iyilik etmişse mükâfatını artır, kötülük etmişse onu merhametinle görmemezlikten gel affet. Ona güvenlikle, değer verilerek ve yakınlık gösterilerek karşılanmayı nasip eyle. Rahmetinle dualarımızı kabul et ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım" "Allahım! Beni, bu ölüyü ve erkek ve kadın tüm müslümanları af ve mağfiret et."*

443 Meyyit hatun ise duası şöyledir:
اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتها مِنَّا فَأَحْيِها عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتها مِنَّا فَتَوَفَّها عَلَى الْإِيمَانِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِها وَإِنْ كَانَ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْها
واغفر لنا و لسائر المسلمين اجمعين برحمتك يا ارحم الراحمين

"اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هـا لَنَا فَرَطًا اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هـا لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَاجْعَلْهُ هـا لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا بِرَحْمَتِك يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ"[444]

[117b] Kızcağızlar ise "he"leri yine "hâ" okuyalar, işâret olınmışdur. Bu namâzun her tekbîri bir rek'at gibidür. Bu sebebden imâma evvel tekbîrde yetişmeyen kimesne kaç tekbîr eksik olursa, imâmla selâm virmeyüp ol kalan tekbîrleri kendüsi tamâm ide. Andan [sonra] selâm vire, du'âsın okumaya. Ve dahi geldüği gibi başlamaya, belki imâm yine tekbîr idince te'hîr ide, anunla tekbîr idüp başlaya. Bâkī kalanı sonra meyyit dahi yerden kalkmadın ide. Ve dahi cenâze du'âsını bilmeyen zikr olınan meyyit du'âsınun Türkîsini diye. Meselâ *"Yâ Rab! rahmet eyle bizim dirimüze ve ölümüze ve hâzırumuza ve gâ'ibümüze ve küçüğümüze ve büyüğümüze ve erkeğümüze ve dişimüze. Yâ Rab! Bizim sağ olanlarumuzı İslâm üzerine sâbit eyle ve ölümüzi îmânla* [118a] *öldür. Yâ Rab! Bu meyyit rahmetlik ise rahmetin artur, yaramaz ise suçını 'afv eyle. Ve cümlemize rahmet eyle"* diye. Namâzda Kur'ân mânasın her kankı dil ile okursa câ'iz olduğı gibi bu da câ'izdür; hattâ imâmeti dahi câ'izdür **Ebû Hanîfe** katında.

Meyyit namâzında imâmete evlâ pâdişâhdur. Ol itmezse yâ hâzır olmazsa beğ [:bey]dür. Andan sonra kâdısıdur, ol dahi hâzır olmazsa imâmıdur, ol dahi hâzır olmazsa meyyitün 'asabesinden yakın olandur. Bunlardan izin olursa âhar kimse imâmeti kayırmaz. Bunlarun izin virmedüği kimse kılıvirmiş olsa bunlar dilerse namâzı yine döndürürler [:iade ederler], eğer evvel bile kılmadılarsa. Ammâ evvelki imâma uyup bile kıldılarsa döndüremezler. Bir kimse vasiyyet idüp "fülân kimse namâzumı kılıvirsin" dise [118b] vasiyyeti i'tibâr olınduğında ihtilâf vardur; zîrâ anun namâzını kılmak imâmun üzerinedür, meğer imâmı izin virmiş ola. Bir nice meyyit bir yere cem' olsa, cümlesine bir namâz kifâyet ider, her biri içün ayrıca kılmak evlâdur. Cümleye bir kılmak murâd eyleseler ulusı [:büyüğü] imâmun önine kona, ardına oğlancıklar, dahi ardına hünsâ, dahi ardına 'avrat, dahi ardına kızcağızlar kona, andan [sonra] namâzları kılına.

Ve dahi zarûretde nice meyyit bir kabre defn câ'izdür. Ammâ erleri toprak ile ayrıla, birbirine değmeye. Ve dahi insânun a'zâlarından bazı a'zâ [:organ] bulınsa, anun içün namâz kılınmaya ve yunmaya, hemân defin ideler. Ammâ yarıdan artığı bulınsa yâ yarısı bulınsa, başı bile olsa yuna ve namâzı kılına. Ammâ iki

---

444 *"Ey Allahım! Sen onu bizim için önden gönderilmiş bir sevap vesilesi yap, ecir vesilesi ve âhiret azığı eyle, onu bize şefaati kabul edilen bir şefaatçi eyle!"*

şak olup bir tarafı bulınsa yuna, namâz kılınmaya. [119[a]] Ve dahi gayrı yerde fevt olup meclise hâzır olmayana ve hâzır meclisde olan meyyite tekrâren namâz kılmak câ'iz değildür; meğer evvelki namâz câ'iz olmaya. Böyle olursa kabri üstinde yine kılalar. Ve bir meyyitün namâzı kılınmadan defn olınsa üç güne dek bilinürse kabri üstinde namâzı kılına. Ve meyyit namâzına cemâ'at şart değildür, bir kimse dahi kılsa câ'izdür. Ve dahi hâtûnlar cemâ'at olup meyyit namâzını kılsalar, kerâhetsiz câ'izdür. *Kunye*'de ve gayrıda mestûrdur.

Meyyit mescid içinde olup namâzını kılmak kerîhdür. Ammâ meyyit imâmla ve bazı cemâ'at ile taşrada olsalar, bazı cemâ'at içerüde kılsa, onlara kerîh idüğinde ihtilâf vardur; hattâ anlara sevâb hâsıl olmaz, dimişler. *Hidâye*[445] ve *Hulâsa*'da zikr olındı. Ve dahi meyyit namâzında [119[b]] ekalli üç saf olmak sünnetdür. Hattâ yedi kimse olursa biri imâm ola, üçi ardında bir saf ola ve ikisi dahi bir saf ola ve biri dahi yalınız bir saf ola; tâ ki üç saf bulına. Ve imâmun ve meyyitün gövdesi ve libâsı pâk olmak şartdur, böyle olmasa câ'iz olmaz. Ve 'avrat örtülü olmak dahi şartdur. İmdi imâm pabucı üstine basa, eğer murdâr pabuç ayakda olsa [alt] mekânı pâk olmaz, üsti pâk ise ana basa, altındaki murdârlık mâni' olmaz. Her kimse böyle itmek yeğdür. Zîrâ ayakda iken geysi [:giysiye] i'tibâr olunur, çıkarsa mekân i'tibâr olunur. Kalın nesnenün taşrasına necis bulaşsa içine geçmese pâk tarafında namâz kılmak câ'izdür. Ammâ bir meyyitün ağzından kan gelse yâ gayrı 'özri olup men' olınmasa sâhib-i 'özr gibi ol hâliyle namâz câ'izdür.

[120[a]] Ve dahi imâm meyyitün göğsi berâberinde dura. Meyyit sabî olsa elde götürmek evlâdur. Meyyit götürmekde müstehab olınan evvel öninden sağ tarafından başlaya, sonra yine sağ tarafınun ardına geçe, andan [sonra] sol tarafına öninden başlaya, sonra ayağı tarafına gele. Her cânibden onar adım götüre. Zîrâ hadîs-i şerîfde vârid oldı: *"Bir kimse kırk adım cenâzeyi götürse kırk kebîreye keffâret olur."*[446] Ve dahi meyyiti arkada götürmek ve dâbbe üzerine koyup götürmek ve sür'at ile yürümek kerîhdür. Meyyitün ardında yürümek ve namâzında ardındaki safda durmak efdaldür. Cenâze geçerken ayak üzre kalkmak yokdur. Ve dahi cenâze ardında gülmek ve dünyâ kelâmını söylemek eyü değildür, fikr ile [:düşünerek] gitmek müstehabdur. Ve cenâze ile hâtûnlar bile gitmek kerîhdür. Ref'-i savt ile [:yüksek sesle] zikr itmek cenâze önince kerîhdür.

---

445 Hidâye, I, 463-464.
446 İbn Mâce, "Cenâiz", 15; Serahsî, *Mebsût*, II, 56.

[Ölünün Kabri ve Defnedilmesi]

Ahvâl-i kabr: Ve dahi kabrün derinliği [120[b]] bir âdem boyınca ola, önlüliği [:eni] yarısınca ola. Tamâm kazıldukda yeri kıbleden tarafa mümkin olursa gövde sığacak kadar kazup meyyiti andan sonra koyup ardına kerpiç dîvâr yapalar yâ kalın kamış döşeyeler. Böyle yerde tâbût ve ağaç ile örtmek mekrûhdur.[447] Ammâ yer yumşak olup kazılmak mümkin olmayan yerde tâbûtla defin ve ağaç ve kiremit ile örtmek kayırmaz. Hattâ **İmâm Muhammed İbn el-Fadl**[448] "gökçekdür" [:güzeldir], dir.[449] *Sirâciyye*'de[450] ve *Mecma' Şerhi*'nde[451] ve gayrilerde dahi mestûrdur.[452] Ammâ tâbût ile defn olınan meyyitün altına toprak ve kapağı içine çamur ve meyyitün iki yanına kerpiç pâresi ideler; tâ ki kabre döne, dimişler. Ve dahi meyyit namâzından sonra du'â itmeyeler, belki hemân götüreler; zîrâ namâzı artırmak gibi olur, gayrı namâzlarda artırmak kerîh olduğı gibi bu dahi kerîh olur. *Hulâsa* ve *Kunye*'de vardur. Meyyiti dört kimse götürmek ve zikr [121[a]] olınduğı gibi sağından ve solundan ve omuzında götürmek sünnetdür. Ve namâzdan sonra velîsinden izinsiz dönmeyüp defnine bile hâzır olmak dahi sünnetdür. Hattâ defnine hâzır olursa namâzı sevâbı kadar sevâb virilür. Ve dahi meyyit yunmadan defn olınsa namâzı kılınmaya.

Meyyiti kabre koyan kimesne "بِاسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ" diye[453] ve kıbleye karşı yönelde. Ve dahi 'avrat kabre inecek vakit kefenini bürüyeler ve kabrün üstini hörgüç gibi eyleyeler, yüksekliği bir karış yâ dahi artık ola. Ve üzerine su saçalar ve başı üzre bir taş dikmek kayırmaz. Ammâ içini kerpiç ile yapmak ve

---

447 **Kabir**: Kabrin bir adam boyu derinliğinde, eninin de bunun yarısı kadar olması güzeldir. Derinliğinin yarım boy olması da yeterlidir. Kabirlerde efdal olan **lahd**'dır. (Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s.133). Şöyle ki toprağı kuvvetli olan bir kabrin içinde kıble tarafı oyulur, ölü buraya konur, önüne de tahta, kamış, kerpiç gibi şeyler konur. Bu hâlde topraktan ölünün üzerine değil, önüne konan şeyler üzerine atılmış olur. Fakat kabrin yeri yumuşak veya rutubetli olup da lahd kazılması mümkün olmazsa dere gibi çukur kazılır, buna **şakk=yarma** denir. İki tarafı lüzum görülürse kerpiç, tuğla gibi şeyler ile örülür, ölü bunlar arasına konulur, üzerine de tahta gibi bir malzeme ile tavanımsı bir şey yapılır ve bunun üzerine de toprak atılır (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 240-241).

448 İmam Muhammed b. İbnü'l-Fadl el-Buhârî (ö.381/991) bir Hanefî fakihidir. Bu fakihin fıkıh ve fetva kitaplarında pek çok görüşü nakledilmiştir (Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, Beyrut, Dârü'l-ma'arife, ty., s. 184).

449 Serahsî, *Mebsût*, II, 62.

450 Ali b. Osman el-Ûşî (ö. 575/1179), *el-Fetâva's-Sirâciyye*, (thk. Rızâ el-Hakk), Beyrut, 2011, s. 133.

451 İbn Melek (öl. 885/1480), *Şerhu Mecma'* (Mecma' metninin dipnotu, s. 177); İbnü's-Sâ'âtî, *Mecma',* s. 177.

452 Serahsî, *Mebsût*, II, 62; Kâsânî, *Bedâyi',* I, 318.

453 İbnü's-Sâ'âtî (ö. 694/1295), *Mecma'*, s. 177.

üzerine binâ itmek kerîhdür. Ve kabr üstine oturmak ve yaş otları ve çimenleri yolmak kerîhdür. Ve hâtûnları kabr içine mahremi indüre. Bulınmazsa pîr ve ihtiyâr erden bir kimesneye indürdeler. Ol dahi bulınmazsa tâze yiğitlerden bir sâlih kimesne indüre. *Hulâsa*'da mestûrdur.

[121[b]] Ve dahi her haftada bir kerre ziyâret-i kubûr ideler. Leyle-i Cum'a'da ziyâret müstehabdur. Ammâ hâtûnlar varmayalar. Ve kabre varınca eyideler:

"السَّلامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ القُبُورِ اَللَّهُمَّ فِي الْقُبُورِ وَحْشَتَهُمْ وَآمِنْ رَوْعَتَهُمْ لَقِّنْ حُجَّتَهُمْ وَطَيِّبْ تُرْبَتَهُمْ وَزِدْ رَحْمَتَهُمْ وَارْفَعْ نِعْمَتَهُمْ"[454]

Ve dahi Kur'ân-ı 'Azîm'den okursa meyyitün yüzine karşı otura, ba'dehû okuya. Ve dahi **Seyyid 'Alî** *Şir'a Şerhi*'nde eydür: Bir kimse kabre vardukda "بِاسْمِ اللَّهِ وَ بالله وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ" deyüp kabr üzerine oturur gibi itse ol meyyite fazl-ı Hak irişüp kırk yıllık 'azâbı götürile.[455]

Fî telkīni'l-meyyit: Ve dahi cemî' halk dağılup hemân bir 'âlim ve sâlih ve mütedeyyin kimesne kalup meyyitün yüzi mukâbelesinde ayak üzre durup cem'iyyet-i hâtır[456] eyleyüp meyyitün adı ile anasınun adını zikr idüp üç def'a eyide: Yâ Emine oğlı Mûsâ, [122[a]]

اُذْكُرْ الْعَهْدَ الَّذِي خَرَجْتَ عَلَيْهِ مِنْ الدُّنْيَا شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ الْقَبْرَ حَقٌّ ﴿وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾[457]، وَأَنَّك رَضِيتَ بِاَللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا وَرَسُولاً وَبِالْقُرْآنِ إمَامًا وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَبِالْمُؤْمِنِينَ إخْوَانًا حَجَّتَهُمْ رَبِّيَ اللَّهُ ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾[458] بَعْدَه قُلْ لاَ إِلَهَ إلاّ الله مُحمّدٌ رَسُولُ الله رَبّي الله وَدِيني الاِسْلامُ وَ نَبِيّ مُحَمّدٌ صَلى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلّمَ وَ بَعْدَهُ قُلْ رَبِّي لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وأَنْتَ خَيْرُ الوَارِثِينَ اَللّهُمَّ يَسِّر"[459]

---

454 *"Allah'ın selâmı üzerinize olsun Ey kabir ehli! Allahım kabirdekileri yalnız bırakma. Korkularından emin kıl. İtikadî delillerini öğret. Kabirdeki topraklarını güzelleştir. Rahmetlerini çoğalt. Nimetlerini yükselt."*

455 Seyyid Alizâde, *Şerhu Şir'ati'l-İslâm*, İstanbul 1317, s. 367, 569, 576.

456 Cem'iyyet-i hâtır: Zihin, akıl ve fikir bütünlüğü. Zihni toparlama. Zihnin ve gönlün sadece Allah ile meşgul olması.

457 el-Hac 22/7.

458 el-Mü'minun 23/116

459 *"Ey Emine oğlu Mûsâ! Dünyada iken üzerinde sebat ettiğin şu îmân ve ikrârını hatırla: Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed 'aleyhi's-selâm O'nun hak peygamberdir. Cennet haktır. Cehennem haktır. Kabir haktır. Hakkında şüphe olmayan kıyamet kopacaktır. Allah kabirlerdekini diriltecektir. Daima îmân ve ikrârını hatırla. (Soru soran meleklere) de ki: Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Peygamber olarak Muhammed'i, mürşid ve rehber olarak Kur'ân'ı, kıble olarak Kâbe'yi ve kardeş olarak mü'minleri beğendim. Rabbim Allah'tır; O'ndan başka ilâh yoktur. O, yüce ve şerefli Arş'ın sahibidir. Yine soru sorana söyle: Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed Allah'ın resûlüdür. Dinim İslâm, Peygamberim Muhammed (s.a.s.)'dir. Allahım! Sen varislerin en hayırlısısın. Allahım! Kolaylaştır."*

[DÖRDÜNCÜ MAKÂLE]
[ORUÇ VE KEFFÂRETLER]

el-Makâletü'r-râbi'a fî fezâ'ili's-sıyâm ve erkânihî ve şurûtihî. Dördünci Makâle sıyâmun fazîletini ve şartlarını ve rükünlerini ve sünnetlerini ve mekrûhlarını ve müfsidlerini beyân ider.

[Orucun Önemi ve Tarihçesi]

Ma'lûm olsun ki umûr-i şer'iyye [:şer'î işler] [122[b]] ve lâzımât-ı dîniyye [:dinî vecibeler] ve 'alâmât-ı îmâniyye [:îmânın emareleri] ve erkân-ı İslâmiyye'nün [:İslâm'ın rükünleri] birisi dahi sıyâm [:oruç]dur. Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm buyurdı: Sıyâm îmânun rub'ı [:1/4'ü][460] ve İslâm'un sümüni [:1/8'i] dür, ya'nî İslâm sekiz hissedür, birisi sıyâmdur.[461] Ve dahi mevhibe-i Rahmân [:Allah'ın ihsanı] ve nâr-ı cahîme setr [:cehennem ateşine örtü] ve kalkandur.[462] Ve cemî' 'ibâdetlerün bâbı ve mergūbı [:bütün ibadetlerin kapısı ve beğenileni] ve enbiyâ ü asfiyânun mahbûbı [:peygamber ve dostların sevgilisi], mûcib-i cinân [:cennetlerin sebebi] ve sebeb-i gufrândur [:bağışlanmanın sebebi]. Ve nefsi hâl-i mezmûmeden mahmûdeye tebdîl [:nefsi kötü hâlden sevilene değiştirir] ve kulûbı [:kalpleri] ahlâk-ı haseneye tahvîl idicidür [:güzel ahlâka çeviricidir]. Esrâr-ı ilâhiyyeden bir sırdur ki Bârî Te'âlâ hazretine mahsûsdur. Tavâ'if-i mâziyyeden [:geçmiş kavim ve milletler] her bir tâ'ife [:kavim, millet] birer 'ibâdet ile esnâma [:putlar] ta'zîm ve takarrub itmişlerdür. Ya'nî esnâm içün "bizi Allâh'a yakın iderler" deyüp zu'm-ı bâtılalarıyla [:bozuk inançlarıyla] esnâma rükû' ve secde ve kurbân ile ta'zîm itmişlerdür.

Ammâ bir tâ'ife sıyâm ile esnâma 'ibâdet ve ta'zîm itmediler. Ol ecilden Allâhu Te'âlâ'ya mahsûs olup [123[a]] ahlâk-ı Samediyyet[463] ile tahalluk [:ahlâklanma][464] ve ekli ve şürbi terk itmekle ekl ve şürb, cimâ'dan 'ârî ve münezzeh

---

460 Bir hadiste "Oruç sabrın yarısıdır", diğer bir hadiste de "Sabır imanın yarısıdır" buyrulmuştur. Şu halde oruç imanın dörtte biridir. Gazzâlî, *İhyâ*, I, 230; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 330.

461 Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî el-Heysemî (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâid*, III, 89:
الإسلام ثمانية أسهم: الإسلام سهم والصلاة سهم والصيام سهم والزكاة سهم وحج البيت سهم والأمر بالمعروف سهم والنهي عن المنكر سهم والجهاد في سبيل الله سهم وقد خاب من لا سهم له

462 Bk. Buhârî, "Savm", 9; Müslim, "Siyâm", 30.

463 Samed: Ebedî, ezeli ve yüce olan. Kimseye muhtaç olmayan, ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu yüce varlık. Samediyye: İlahî.

464 تخلقوا بأخلاق الله تعالى *"Alllah'ın ahlâkıyla ahlâklanın"* mealinde bir hadis rivayet edilmiştir.

olan Zât-ı bî-çûn[465] ve meleklere teşebbühdür. Hadîs-i Nebeviyye'de gelmişdür ki, [466]"مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" mefhûmı üzre mertebe-i beşeriyyetden mertebe-i melekiyyete terakkīdür. Ve [Allah] ahlâk-ı haseneye teşebbüs idenleri [:güzel ahlâka sarılanları] sever ve râzî olur, bir kimesne kendüye [:kendine] uyanları sevüp ve râzî olduğı gibi. Hak celle ve 'alâ hazretinün Samediyyet sıfatıyla ekser-i evkâtda [:çoğu vakitlerde] tahalluk ve huylanmak buluna, [Allah] ol kimesneden râzî olup kulûbî sâfî [:kalpleri temiz] ve ecr ü sevâbda vâfî [:çok] olduğı [467]﴿إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ âyet-i şerîfesi delâleti, fezâ'ile kâfîdür. Ve dahi sıyâm bir 'ibâdet-i kadîme-i asliyyedür ki ancak bu ümmete mahsûsa değildür. Belki ümem-i sâlifeden [:geçmiş milletler] her birisi sıyâmdan hâli olmamışlardur. Zîrâ [oruç] kulûb[ı] münevvir [:kalpleri nurlandırıcı] ve şehevâtı münkesir [:şehvetleri kırıcı], cismün zekâtı ve mü'minünün hayâtıdur.

[123[b]] Ve [oruç] cânib-i âhirete râgıb [:ahiret yönüne meylettirici] ve [oruç] zünûb [u] me'âsîyi zâhib [:günahları giderici] ve mağfiret ile tebşîre [:müjdelemeye] sebeb ve ashâbını [:yani oruç tutanları] civâr-ı Rıdvân'a mukarreb idici,[468] cânib-i Hakk'dan emânet ve Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm'dan lâyık-ı şefâ'at bir tâ'atdür. Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm'a eyyâm-ı bîd[469] farz idi; her ayın on üçünci güni ve on dördünci ve on beşinci günlerini sâ'im olurdı.[470] Ve Benî İsrâ'îl yevm-i 'Âşûrâ'da sâ'im olurlardı.[471] Ve Hazret-i Dâvûd 'aleyhi's-selâm bir gün iftâr bir gün sâ'im olurlardı.[472] Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm bir rivâyetde şehr-i Ramazân'ı sâ'im olurdı. Esahh budur ki her ayda üç gün sâ'im olurlardı. Hattâ ibtidâ-i İslâm'da Ramazân-ı Şerîf farz olınmazdan mukaddem bizim dahi savmumuz böyle idi ve yevm-i 'Âşûrâ dahi farz idi. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾[473] âyet-i şerîfesi nâzil olup şehr-i mezbûrun [124[a]] savmına

465 Çûn: Gibi, benzer. Bî-çûn: Benzersiz. Misli olmayan.

466 "Kim bir kavme benzerse, o kimse o kavimdendir" (Ebû Dâvûd, "Libâs", 5).

467 *"Muhakkak sabredenlere, mükâfatları hesapsız verilecektir"* (ez-Zümer 39/10).

468 Rıdvân: Cennetin muhafızı kabul edilen melek. Civâr: Yakın, komşu. Mukarreb: Yakın, yaklaşmış, yaklaştırılmış.

469 Eyyâm-ı bîd: Her kamerî ayın 13, 14 ve 15. günleri.

470 Bk. Sahîh-i Buhârî şerhi 'Umdetü'l-Kâri, Bâbu siyâmi'l-bîd.

471 Müslim, "Siyâm", 19.

472 İbn Mâce, "Siyâm", 31.

473 *"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrâk edenler onda oruç tutsun"* (el-Bakara 2/185).

icmâ‘ ve ittifâk olındukdan sonra nesh olındı. Allâhu Zü’l-celâl bu ümmeti cümle ümmetden efdal ve Peygamberümüz’i Hazret-i Muhammed sallallâhu ‘aleyhi ve sellem cemî‘ enbiyâdan eşref ve efdal ve kitâbumuz Hazret-i Kur’ân cümle kitâblardan a‘zam ve ekrem olduğı içün cemî‘ ayların eşrefi, Hazret-i Kur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân nâzil olduğı şehr-i Ramazâni’l-mübâreki bu ümmet-i celîlü’l-kadre farz idüp edâ ve kazâsını farz kıldı. Bu ümmete lütf u ihsânını bezl[474] idüb sâ’ir ümmetin sıyâmı ve sâ’ir ‘ibâdât u tâ‘âtını ne kadar şedîd ve güç ise, sultân-ı enbiyâ ve ser-tâc-ı asfiyâ[475] Hazret-i Muhammed sallallâhu ‘aleyhi ve sellem hürmetine tahfîf [:hafifletme] ve âsân[:kolay] ve ecr ü sevâbını anlardan ziyâde ve ihsân itdi. Hak celle ve ‘alâ hazretinden mercûdur [:niyaz olunur][476] ki bu devletden mahrûm olacak ef‘âl-i kabâ’ihden [:kötü fiillerden] hıfz ve masûn ide, âmîn.

[Orucun Meşruiyet Delilleri]

Pes imdi her ricâl ve nisâya lâzımdur ki sıyâm hakkında üzerine [124[b]] farz olan ‘ilm-i hâlini ve sıyâmın şartlarını ve vâciblerini ve sünnetlerini ve mekrûhlarını ve müfsidlerini bile. Hattâ savm-ı kâmil ve ‘ilm-i hâlini ‘âmil olup ‘indallâhi te‘âlâ me’cûr u müsâb ola. Ma‘lûm olsun ki Ramazân-ı Şerîf’in sıyâmı her ‘âkil ve bâliğ ve müslim ricâl ve nisâya farz-ı ‘ayndur, farziyyeti Kur’ân ile ve Hadîs-i Şerîf ile ve icmâ‘-ı ümmet ile sâbitdür. Ve sübûtı kat‘î ve müttefekun ‘aleyh’dür, bir kimsenün ihtilâfı yokdur. Münkiri kâfir ve târiki bilâ ‘özr olıcak ‘âsîdür. العياذ بالله من ذلك.[477]

Kur’ân’la sübûtı.﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ Pes imdi Allâhu Te‘âlâ buyurdı:[478] Şehr-i Ramazân şol aydur ki Kur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân ol ayda Muhammed ‘aleyhi’s-selâm’a indi. Ve bir aydur ki nüzûl-i Kur’ân anda vâki‘ oldı. Öyle Kur’ân’dur ki nâsı tarîk-i Hakk’a hidâyet idicidür. [125[a]] Ve dahi öyle Kur’ân’dur ki vâzıh [ve] âşikâre hakkı ve bâtılı fark u beyân idici. Helâl u harâmı ve hudûd-ı ahkâmı mübeyyen, delâlâtı vâzıhâtdur. Bir kimse ol şehre sıhhat ve ‘âfiyet ve a‘zâr-ı şer‘iyyeden selâmet üzre yetişüp hâzır olsa ibtidâsından âhirine irince[ye dek] ol şehri bütün sâ’im olsun, deyü emr olındı. Emr ise vücûba delâlet ider, ol

474 Bezl: Bağışlamak, arzu ile vermek, esirgemek, sarfetmek.
475 Asfiyâ (t. sâfî): Gerçek dostlar, azizler. Ser-tâc: Baş tacı.
476 Mercû’: Ümid edilen, umulan. Yalvararak istenilen, niyaz olunan.
477 el-‘Iyâz billâh min zâlike: Bundan Allah’a sığındık, sığınırız.
478 el-Bakara 2/185.

vücûb üzre icmâ‘ ve ittifâk farziyyetine delâlet ider. Ve Hadîs-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm ile sübûtı ehâdîs-i kesîre ile sâbitdür. Cümleden biri budur ki: ”كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبَشِّرُ أَصْحَابَهُ بِقُدُومِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلامُ قَدْ جَاءَكُمْ شَهْرٌ مُبَارَكٌ“ ”وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلامُ مَنْ صَامَ[479] رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ“

Pes imdi Resûl-i Kibriyâ ‘aleyhi’s-selâm “şehr-i mübârek geldi” deyü ashâbına tebşîr iderdi. Ve dahi buyurdı: Her kimse Ramazân-ı Şerîf’i farz olduğını [125[b]] tasdîk idüp ecr ü sevâb ümîd idüp sâ’im olsa mâ-tekaddeme itdüği [:önceden ettiği] günâh-ı sagīrün cümlesini Allâhu Zü’l-celâl mağfiret ider. Bu dahi Ramazân-ı Şerîf’ün farziyyetine delâlet ider. Ve dahi icmâ‘-ı ümmet ile sübûtı; Hazret-i Resûl-i Ekrem ‘aleyhi’s-selâm Mekke-i Mükerreme’den Medîne-i Münevvere’ye hicret idüp on sekiz ay mürûrından sonra şehr-i Ramazân-ı Şerîf’ün sıyâmı farz kılınup zikr olınan âyet-i şerîfenün nüzûlinden sonra zamân-ı sa‘âdetlerinden bu zamâna gelince[ye dek] şehr-i mezbûrun sıyâmını kabûl idüp farziyyetine icma‘ ve ittifâk idüp bir kimseden hilâfı zuhûr itmeyüp fî zamâninâ kıyâmete dek farz olduğına sâbit ve kâ’im ve sâ’im olmışlardur. Bu dahi farz olduğına delâlet ider, hüccet-i kaviyyedür, farz-ı kat‘î ve müttefekun ‘aleyh olmışdur. Hak celle ve ‘alâ hilâfından cümlemüzi hıfz ide, âmîn.

[Orucun Vücûb Şartları]

Bundan sonra ma‘lûm olsun ki sıyâmun vücûbına [126[a]] şart üçdür. Ya‘nî şehr-i Ramazân’un sıyâmı üç şart bulınan kimesne üzerine farz olur. Bu üçün birisi olmaya, ol kimesne üzerine farz olmaz.

Birisi İslâm’dur, kâfire farz değildür.

İkinci ‘akldur, deliye farz değildür. Şol deli ki şehr-i Ramazân dâhil olup âhir olınca[ya dek] ‘aklı gelmeye. Ammâ şehr-i mezbûr tamâm olmadın eyyâm-ı savmından bir günde zevâlden evvel ‘aklı gelüp bir sâ‘at ifâkat bulursa bütün şehri sonra kazâ ider; meğer nısf-ı nehâr geçüp niyyet vakti bulınmayup ifâkat bulmış ola. Bu sûretde üzerine farz olmaz, yine deli hükmindedür.

Üçünci şartı bülûğdur. Bâliğ olmaduk oğlan ve kızlarun üzerine farz değildür. Lâkin fukahâ rahimehumullâhu te‘âlâ eydür: Yedi yaşına girüp tahammüli olanlara yidürmeyeler ve namâz kılduralar ve gusl itdüreler. Hattâ mu‘tâd idüp ‘ibâdete rağbet ve mahabbet idüp ve şehr-i Ramazân’a ta‘zîm itdüreler.

---

479 Resûlullah (s.a.s.) ramazan ayının gelişini ashâbına müjdeler ve *“Size mübarek bir ay geldi” buyururdu. Resûlullah (s.a.s.) “Kim ramazan ayında inanarak ve sevabını bekleyerek tutarsa, onun geçmiş küçük günahları bağışlanır”* (İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 173).

[Çocuklarla İlgili Hükümler]

Pes imdi bâliğ olmaduk [126[b]] gulâm [:oğlan çocuk] ve câriye [:kız çocuk] üzerine umûr-i şer'iyyeden bir şey farz olmaz ve bir nesne harâm olmaz. Hattâ bulûğa irmeyince îmânı dahi hükmîdür, anasına ve babasına tâbi'dür, had urılmaz ve kısâs olınmaz. Zîrâ sabînün 'amdi dahi hatâdur. Lâkin mu'tâd olmak içün yedi yaşını mürûr idenleri âbdest almağa ve gusl itmeğe ve Ramazân-ı Şerîf'i ta'zîm itdürmeğe ve savmına takayyüd idüp [:özen gösterip] terk itdürmeyeler. Ve kızcağızlar ile bir yerde yaturmayalar ve tenhâ yalınız komayalar. Ve ecnebiye hâtûnlar görinmek câ'izdür, lâkin fî zamânınâ hazer ideler. Hâtûnlar hamâmına komayup men' ideler. Ammâ mürâhik[480] ezân okumak câ'izdür, efdali bâliğ kimesne okumakdur. Ve imâmeti terâvîhde câ'iz olur **İmâm Muhammed** rivâyeti üzre. Ve dahi ma'lûm olsun ki dünyâya gelmeyüp anası karnında olana cenîn dirler. Dünyâya gelüp doğdukda canlı çıkarsa ana sabî ve fatîm ve radî' dirler, meme emdüği içün. Südden [127[a]] kesildükde gulâm dirler, bulûğa irince[ye kadar].

Hadd-i rıdâ'/radâ':[481] Ma'sûmları emzirmek iki buçuk seneye dek câ'izdür, ziyâde itmeyeler. **İmâm Ebû Yûsuf** kavlinde otuz aydur,[482] **İmâm Züfer** kavlinde üç senedür. Bunda akvâl-ı kesîre vardur. Ve'l-hâsıl kırk seneye varınca kavl vardur.[483] Sahîh olan "havleyni kâmileyni"[484] nass-ı şerîfi ile 'amel olınmakdur, dahi ziyâde iderse harâm olmaz, lâkin eyü değildür. Otuz aydan ziyâde itmeyeler; zîrâ müstehabdur.

Hadd-i bulûğ [:bulûğun sınırı, başlangıç ve sonu]: Gulâmda ve kızda on beş senedür. Andan evvel kızda dokuz ve gulâmda on iki senedür. 'Alâmetleri zuhûr iderse tasdîk olunur. Gulâmun bulûğa 'alâmeti inzâl ve ihtilâm olmakdur. Ve kızlarun bulûğına 'alâmet bu ikiden gayrı hayz görmek ve hâmi-

---

480 Bir erkek on iki ve bir kız dokuz yaşını tamamlayıp da bâliğ olmazsa, bâliğ oluncaya dek mürâhik ve mürâhika denir (Mecelle, md. 986).

481 Rıdâ'/radâ': Sözlükte süt emme ve emzirme anlamına gelir. Terim olarak "bir kadının sütünün emzirme yoluyla ya da başka bir şekilde içilip yutulması" demektir. Sütanneye murdı', murdıa, süt verilen çocuğa da radî' denir. Çocuğun belirli bir yaşa kadar mesela iki veya üç yaşına kadar annesinin dışında bir kadından süt emmesiyle süt akrabalığı/hısımlığı (karâbetü'r-radâ') meydana gelir. Süt hısımlığı kan hısımlığı gibi ebedî evlenme engelidir. Fıkıh bilginleri ebeveynin çocuğu emzirme yükümlülüğü konusu ile emzirmenin evlilik engeli oluşturması konusunu incelemişler ve farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

482 Ebû Hanîfe'ye göre süt emme müddeti otuz ay, Ebû Yûsuf'a göre ise iki yıldır (bk. Kâsânî, IV, 6).

483 Kâsânî, IV, 6; İbn Nüceym, IV, 222.

484 *"Tam iki sene"* (el-Bakara 2/233).

le olmakdur.[485] Bu ʻalâmetler bulındukda bulûğlarına hükm olunur. Baʻde'l-bulûğ ol kimesneye fetâ ve şâbb dirler, yaʻnî yiğit dirler kırk dört yaşına irince. [127[b]] Baʻdehû kehl yaʻnî koca dirler elli bir sene irince. Andan sonra şeyh dirler ʻömri âhir olınca[ya dek].

Mes'ele: Hâmile hâtûn doğurup aslâ bir yeri hareket itmeyüp âvâz [:ses] dahi virmese, ana cenîn ve meyyit dirler. Hükmi budur ki yunmaz ve ad virilmez ve namâzı kılınmaz, hemân defn olunur. Dünyâya gelmemiş iʻtibâr olunur; bir kimseye vâris olmaz ve malı dahi var ise ana bir kimse vâris ve müstahik olmaz. Lâkin ol hâtûn nüfesâ olur ve ʻiddet var ise münkaziye olur [:son bulur], sâ'ir hâtûnlar hükminde olur, dimişler. Ammâ savt idüp yâ elinde ve ayağında veyâ bir aʻzâsında hareket olunursa yunur ve namâzı kılınur ve ad virilür; zîrâ hay/diri hükmindedür. Ve mâlı olursa vârisleri mîrâs alur ve kendisi dahi âhara vâris olur, dimişler. Ve dahi bâliğ olmaduk kimesne şehîd olsa yunur, baʻdehû defn olunur; zîrâ [128[a]] şehîd-i hükmîdür, bâliğ gibi değildür dimişler.

[Orucun Edâsının Şartları]

Savmun[486] edâsına şart ve farz dörtdür:

Birisi oldur ki savma ehil olan kimesne niyyet vaktinde sâ'im olmağa niyyet itmekdür. Niyyet oldur ki kalb ile yarın sâ'im olmağa kasd ve murâd itmekdür, lisân ile söylemek lâzım değildür, söylerse de be'is yokdur. *Kunyetü'l-Fetâvâ*'da eydür: Bir kimse namâz içinde savma niyyet itse sıyâmı câ'izdür ve salâtı dahi yerindedür, fâsid olmaz. İmdi bir kimse sahûra kalkup sâ'im olacağın bilmek veyâ su içmek niyyet olur, dimişler.

Savmun **ikinci** farzı, savma niyyetün muʻteber olan vaktini bilmekdür. Niyyetün evvel vakti şemsün cirmi bi'l-külliyye gurûb[487] itdükden sonradur. Kable'l-gurûb niyyet iderse câ'iz değildür. Ancak **İmâm Züfer** kavlinde câ'izdür. Bu kavl, **İmâm Mâlik** [128[b]] mezhebidür, rahimehullâh. Ammâ âhir vakti dahve-i kübrâya[488] irince câ'izdür, yaʻnî şemsün cirmi gök ortasına irmedin câ'izdür ve savmı sahîh ve dürüst olur. Ammâ cirm-i şems istivâya[489] irüp nısf-ı

485 Mecelle, md. 985.

486 Savm: Oruç. Sâim: Oruçlu.

487 Şemş: Güneş. Cirm: Bir şeyin maddî cismi. Hacmi. Bi'l-külliye: Tamamiyle. Gurûb: Batmak. Kabl: Önce.

488 Dahve: Kuşluk vakti. Dahve-i kübrâ: Kaba kuşluk.

489 İstivâ: Düz olma, ortada bulunma. İstivâ vakti örfî gündüzün ortası olan zevâl vaktidir. Bazı fıkıh bilgileri, şer'î gündüzü esas alarak istivâ vaktini, zevâlden yaklaşık 40-50 dakika öncesi olarak kabul edip istivâ ile zevâl vakti arasını kerâhet vakti olarak ifade ederler.

nehârı[490] geçmiş ola, niyyet vakti bulınmaz, çıkmış olur. Savmı sahîh ve dürüst olmaz, ol güni kazâ lâzım olur bi'l-ittifâk.

Eğer savm-ı Ramazân-ı Şerîf yâ nâfile yâ nezr-i muʿayyen olursa dahve-i kübrâya dek niyyet olur. Ammâ sıyâm-ı kazâya keffâret veyâ nezr-i mutlak olursa, anlar içün niyyetün evvel vakti yine gurûbdan sonradur. Âhir vakti fecr-i sâdık tulûʿına dek câ'izdür. Fecrün tulûʿından sonra bu zikr olınan savmlar içün niyyet itmiş olursa sıyâmı nâfile olur, kazâsı lâzımdur; zîrâ vakti çıkmış olur. Bunlara ise niyyet giceden, fecrden mukaddem lâzımdur. Bu ecilden deynini ödemez, keffâret [129[a]] yirin bulmaz; kazâ lâzım olur, dimişler. Allâhu Teʿâlâ aʿlem. Bu zikr olınan sıyâm, nezr-i mutlak ve keffârât tafsîl olur inşâ'allâhu teʿâlâ. *Fetâvâ-yı Nutef*[491] ve gayrıda zikr olınmışdur ki şol savm ki anun vakti muʿayyen ola, şehr-i Ramazân ve nezr-i muʿayyen ve nâfile gibi; anlar içün niyyetün âhir vakti dahve-i kübrâya dek yaʿnî nısf-ı nehâra varınca gündüzden niyyet câ'izdür, nısf-ı nehârdan sonra bi'l-ittifâk câ'iz değildür; niteki zikr olındı.

Pes imdi nezr-i muʿayyen oldur ki, bir kimse savma nezr idüp vaktini dahi kendisi taʿyîn itmiş olsa yaʿnî "nezrüm olsun bin doksan dokuz senesini ibtidâ'en intihâsına dek sâ'im olmak"[492] veyâ "nezrim olsun hamîs günini veyâ isneyn günini veyâ Cumʿa günini sâ'im olmak" dimiş olsa, dahve-i kübrâya dek niyyet câ'izdür; zîrâ senesini ve ayını ve günini taʿyîn itmek niyyete [129[b]] mukârin olmışdur, giceden niyyet lâzım olmaz, iderse efdaldür. Ammâ şol savm ki anun içün vakt-i muʿayyen olmaya, yaʿnî senesi ve ayı ve güni taʿyîn olmamış ola, kazâ ve nezr-i mutlak ve keffârât gibi; kankı senede ve kankı ayda ve kankı günde dilerse sâ'im olur. Bunlar içün niyyet giceden lâzımdur. Yaʿnî fecr-i sâdıkun tulûʿından sonra niyyet iderse kazâ olmaz ve nezr ve keffârât yerine durmaz; ol sıyâm nâfile olur. Hattâ bir kimesne tulûʿ-ı fecrden sonra "niyyet itdüm" deyüdiyü iftâr idüp yimiş olsa, üzerine kazâsı lâzım değildür, lâkin efdal olan bozmayup itmâm itmekdür. **İmâm Zâhidî** rahimehullâh tasrîh itmişdür, **Kuhistânî** merhûm *Şerh-i Kebîr*'de zikr itmişdür.[493]

---

490 Nısıf: Yarım. Nehâr: Gündüz. Nısf-ı nehâr: Gündüzün ortası. Normalde gündüz (örfî nehâr) güneşin doğumundan batımına kadar olan süredir. Şer'î nehâr ise ikinci fecrin doğumundan (tan yeri ağarmasından) itibaren başlar ve güneşin batımıyla son bulur. Oruç şer'î gündüzde ifa edilen bir ibâdettir.

491 *Nutef*, I, 142.

492 Sayfanın kenarında 1099 nezir tarihi kitabın te'lif tarihi olarak gösterilmiştir: (تالف كتاب سنة 1099)

493 Kuhistânî, I, 214.

Savmun **üçünci** farzı sıyâmun vaktini bilmekdür. Evvel vakti fecr-i sâdık tulû'ıdur. Ya'nî gök yüzinün kenârından beyâzlık zuhûr idüp etrâfa dağılmakdur. Âhir vakti kurs-ı şems [:güneşin teker biçimde görülen yüzü, yuvarlağı, dairesi] [130[a]] bi'l-külliyye gurûb idüp gâ'ib olup eseri dahi olmaya. Ba'de'l-gurûb sıyâmun vakti çıkar, hemân iftâr itmek sünnetdür. Namâzdan öndin [:önce] iftâr idüp ba'dehû namâzı edâ ide, te'hîr itmeye; zîrâ yıldızlar çıkınca te'hîr hem salâtı ve hem savmı geriye ider. Tâ'ife-i Yehûd (Yahudi Milleti) necm[494] tulû' idince te'hîr idüp ba'dehû iftâr iderler, anlara teşebbüh olur.[495] Bu ecilden Resûl 'aleyhi's-selâm zamân-ı sa'âdetlerinde dokuz Ramazân-ı Şerîf sâ'im oldılar, namâzdan mukaddem iftâr idüp ba'dehû namâz edâ iderlerdi, namâzdan sonra iftâr itmek vâki' olmadı. Ve dahi ashâb-ı Resûlullâh rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'în böyle iderlerdi. Rivâyet olındı: Hazret-i Enes radıyallâhu 'anh eydür: *"Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm hazretine on sene hizmet itdüm. Namâzdan sonra iftâr itdüğini görmedüm ve iftârdan mukaddem namâz kılmazdı. Hattâ bir içim su ile iftâr idüp* [130[b]] *ba'dehû namâza şürû' iderdi."*[496] Ve dahi *Mesâbîh*'de mestûrdur, hadîs-i kudsîde geldi:[497]

"إِنَّ أَحَبَّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فِطْرًا" ya'nî *"Benüm kullarumdan bana ziyâde ile sevgilisi iftârında 'acele idüp ba'de'l-gurûb te'hîr itmeyüp iftâr idendür."* Bu hadîs-i şerîf iftârda 'acele sünnet olduğına dâldür; meğer semâda bulut ola. Ve dahi Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdı: *"Benüm ümmetüm benüm sünnetümi tutup 'amel itmeden zâ'il olmazlar; mâdem ki necmün zuhûrına dek iftârlarını te'hîr itmeyeler."*[498] Ve dahi Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdı: *"Üç nesne Allâhu Zü'l-celâl'e gâyet ile sevgilidür; iftârda 'acele ve sahûrda te'hîr itmek*[499] *ve bir maslahat içün ellerin namâz içinde birbirine urmak.*[500] *Bu zikr olınan enbiyâ 'aleyhimü's-selâm huylarıdur,*[501] *Allâhu Zü'l-celâl anlara teşebbüh idenleri sever ve râzî olur.* Ve dahi Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdı: *Bu dîn-i mübîn* [131[a]] *sâbit ve zâhirdür,*

---

494 Necm: Yıldız.

495 Buhârî, "Savm", 45;İbn Mâce, "Sıyâm", 24; Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh*, VI,286.

496 Kamil Miras, VI, 286.

497 *"Kullarımın bana en sevimlisi iftarını acele edendir"* (Tirmizî, "Savm", 13).

498 "*Benim ümmetin sünnetime uyup oruçlarını yıldız görülünceye kadar geciktirmedikleri müddetçe daima hayırla yaşarlar"* (bk. Kâmil Miras, VI, 286).

499 Tirmizî, "Savm",13.

500 **el-Mesele**: *"Zeyd'e salâtda nisâ tâifesi iktidâ eyledikde Zeyd hata edip tenbîh lâzım geldikde ricâl tesbîh (sübhânallâh) âgâh olurdu, nisâ ne vechile işaret ider?* **el-Cevab***: Keffi keffe vurmak (el çırpmak) gerek."* (Üskübî, vr. 13a).

501 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 391, 441.

zâ'il olmaz, mâdem ki iftârda 'acele idüp Yahûdîler'e uymayup necmün tulû'ına dek iftârı te'hîr itmeyeler."[502] Allâhu a'lem.

Dördünci farzı tulû'-ı fecrden [güneş] gurûb idince[ye dek] imsâk itmekdür. Ya'nî savma niyyet idüp gurûb idince sıyâmı ifsâd idüp bozan şeylerden ya'nî eklden, şürbden ve cimâ'dan ve sâ'ir savmı bozıcı nesnelerden nefsini men' itmekdür. Ve [imsâk] savmun rüknidür. Ve cümle müfsidâtı bilmek farz-ı 'ayndur. Ve dahi savmun edâsına hâtûnlar içün bir şartı dahi hayz ve nifâsdan tâhir ve pâk olmakdur, hayz ve nifâs hâlinde savm farz olur, lâkin ol hâlde edâsı lâzım olmaz, hattâ kesilüp tâhir ve pâk olmadukça. İmdi bir hâtûn savma niyyet idüp gurûbdan mukaddem hayz yâ nifâsdan birisi isâbet itse, efdal oldur ki hemân ol sâ'at te'hîr itmeyüp iftâr itmekdür, gurûb dahi yakın olursa. [131[b]] Zîrâ ol hâl ile savmını edâya ehil değildür, üzerine farzdur, lâkin ba'dehû kazâ ider. Ammâ namâzı 'afv olınmışdur. Bir hâtûn namâz içinde iken hayz irişse hemân namâzını bozar, ol hâlde namâz harâmdur, belki kasd iderse kâfir olur. Sıyâm dahi ol hâlde harâmdır, ba'dehû kazâ ider. Allâhu Te'âlâ a'lem.

[Orucu Bozup Bozmayan Şeyler ve Mekrûhları]

Sıyâmun müfsidleri ve gayr-ı müfsidleri ve mekrûhları: Ma'lûm olsun ki sâ'im olan kimesneden sâdır olan ef'âl-i müfettirât[503] üç nev' üzredür. Birisi nâsiyen yimek ve içmek ve nisyân hükminde olan bir ef'âlden birini itmekdür. İkincisi hatâ'en yâ mükrehen iftâr vâki' olmakdur yâhûd hatâ ve ikrâh hükminde olan ef'âlün birini işlemekdür. Üçünci kasden 'âdetâ me'kûl olan [:yenilen] şeylerden veyâ edviyeye[504] giren şeylerden birisiyle iftâr itmekdür.

Pes imdi bir kimse sâ'im iken gerekdür ki müfettirâtdan [132[a]] gâyet hazer ide. Hattâ hal-i istincâda mak'adını sıkup sâ'ir günlere kıyâs itmeye; eğer boş koyup içeriye su neşf iderse [:girerse] savmı bozılur, dimişler. Bu mertebe hıfz lâzımdur. İmdi bir kimse sâ'im olduğı hâtırından gidüp nâsiyen yise yâ içse veyâ nâsiyen cimâ' itse veyâ gündüzün uyuyup ihtilâm olsa veyâ birinün yüzine yâ fercine veyâ sâ'ir bir yerine bakup inzâl olsa veyâ birini şehvet ile öpse veyâ açık çıplak bir yerine yapışsa, ammâ inzâl olmasa veyâ musâfaha [:el ele tutuşma] veyâ mu'ânaka [:boynuna sarılma, kucaklaşma] itse veyâ sürme çekse veyâ hacâmet itse veyâ kan aldırsa veyâ kokusı latîf tîb [:hoş koku] yâ bir yağ sürse veyâ deryâya dalsa veyâ çiğnenmiş sakız çiğnese veyâ bir şeyden tatsa

502 İbn Mâce, "Sıyâm", 24.
503 Müfettirât ve Müftirât: Orucu bozan şeyler. Ef'âl-i müfettirât: Orucu bozan fiiller.
504 Devâ (ç. edviye): İlaç.

veyâ akşamdan dişleri arasında kalmış nesneden nohûd mikdârından az nesne yutsa veyâ gönli dönüb [:mide bulanmak, kusmak] [132[b]] parmak vurmadan ihtiyârı ile ‘ilâcsız[505] kussa veyâ boğazına tütün [:duman] veyâ kar veyâ buğday veyâ arpa veyâ sâ’ir [hububatın öğütülmesinden kalkan] tozlardan gitse veyâ sinek gitse veyâ çiçek veyâ bir şey kok[la]sa veyâ sovuk [:soğuk] su ile mazmaza idüp tükürse ba‘dehû tükürüğini sovuk [:soğuk] yutsa veyâ kulağına su gitse veyâ dimâğından sümüğini çeküp yutsa veyâ gözinün yaşından ağzına bir yâ iki damla yaş gitse veyâ terleyüp ol terden bir damla boğazına gitse veyâ dişleri kanayup tükürüği çok, kanı az olduğı hâlde yutsa veyâ cünüble sabâha dâhil olsa veyâ gıybet itse veyâ zekerine yağ akıtsa veyâ kurı parmak dübürüne dâhil olsa veyâ burnına sümük gelüp çeküp yutsa veyâ hayvâna veyâ bir meyyite veyâ fercden gayrı birinün karnına yâ uyluğına cimâ‘ idüp inzâl olmasa veyâ ok [133[a]] yâ mızrak ile vurılup, içerüye te’sîr idüp bir yanından çıkup gitse bu zikr olınan sûretlerün cümlesi savmı fâsid itmez, nisyân hükminde olur, bir şey lâzım gelmez; savmı yirindedür.

Lâkin *Hizânetü’l-Fetâvâ*’da eydür: Kıyâsen bozılmakdur, istihsânen bozılmaz.[506] Evlâ ve efdal olan ihtiyâten kazâ itmekdür, itmezse yine bir şey lâzım gelmez; zîrâ nâsiyen [:unutarak] [iftar] itmek ziyâfetullâhdur, dimişler; ol şey ki Cenâb-ı Hakk’dan isâbet itmişdür [:inmiştir, gelmiştir], ma‘fûvdur [:affedilmiştir, bağışlanmıştır]. Hattâ bir kimse nehâr-ı Ramazân’da nâsiyen ekl idüp âhar kimesne anı görse, eğer za‘îf ve pîr kimesne ise ko yisün [:bırak yesin] haber virmesün. Ammâ tâze yiğit olup kavî ve kuvvetlü kimesne ise haber virmek müstehabdur, dimişler. Allâhu Te‘âlâ a‘lem.

Ammâ şol kimesne savmını unutmayup hâtırında iken kasdı ve murâdı iftâr olmayup hatâ’en yise veyâhûd bir kimesne üzerine ibrâm[507] ve ikdâm[508] ve tahvîf itmek[509] ile [133[b]] iftâr itse veyâ mazmaza iderken boğazına su kaçsa veyâ savma niyyet itmeyüp kasden yise veyâ niyyetün vakti geçüp nısf-ı nehârdan sonra

---

505 İlâcsız: Kendi müdahalesi olmaksızın.

506 Peygamberimiz bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *“Oruçlu iken unutarak yiyip içen kimse orucunu tamamlasın, zira Allâh onu yedirip içirendir”* (Buhârî, “Savm”, 26). Bilindiği gibi imsâk orucun rüknüdür, unutarak da olsa yeme ve içme ile bu rükün ortadan kalkmış olur, dolayısıyla artık orucun varlığından söz edilemez. Hanefîler unutarak yeme ve içme ile orucun bozulmasını gerektiren bu genel kuraldan yani kıyasdan ayrılarak bu konudaki özel nassa dayanarak unutarak yiyip içmenin istihsânen orucu bozmayacağına hükmetmişlerdir.

507 İbrâm: Aşırı zorlama, ısrar etme, usandırıp mecbur etme.

508 İkdâm: 1. Kasdetme. 2. Sürekli çalışma, sürekli uğraşma, ısrarcı olma. 3. İlerleme.

509 Tahvîf: Korkutma.

niyyet idüp sâ'im olsa veyâ unudup yiyüp savmı yerinde iken "savmum bozıldı" deyü kasden yise veyâ ağzına yağmur yâ kar girüp ta'mını [:tadını] ve lezzetini duyup yutsa veyâ hukne[510] itdürse veyâ burnına devâ ve 'ilâc aksa veyâ kulağına yağ aksa veyâ bir hayvâna ve meyyite vat' idüp inzâl olsa veyâ birini şehvet ile öpüp inzâl olsa veyâ açık çıplak yerine şehvet ile yapışup veyâ kucaklayup veyâ bir ince libâs giymiş hâtûn yapışup bedenin harâretini duyup inzâl olsa veyâ birinün karnına veyâ uyluğına vat' idüp inzâl olsa veyâ bir mecnûneye veyâ bir uyur kimesneye vat' idüp lâkin inzâl olmasa da veyâ subh-ı sâdık tulû' itmişken [134[a]] dahi tulû' itmedi zann idüp sahûr yise veyâ gurûb itmedin gurûb itdi zann idüp iftâr itse ve gönli dönüp bir parmak urup veyâ bir 'ilâc [:kasıtlı müdahale] ile ağzı dolusı kussa veyâ 'ilâcsız kusup taşra çıkarmayup yine yutsa veyâ birinün tükürüğini yutsa veyâ kendinün tükürüğini ağzından taşra çıkarup ba'dehû yutsa veyâ ağzı dolusı balğam kussa veyâ dübüri taşra çıkup yaşını kurutmadın dahi yaş iken içerüye idhâl itse veyâ parmağı yaş iken dübürüne yâ fercine soksa veyâ dişleri kanayup kanı tükürüğinden ziyâde yâ berâber olduğı hâlde yutsa veyâ önine buhûr geldükde kendisi önine çeküp buhûrlanurken tütüni [:dumanı, buharı] boğazına gitse; bu zikr olınan sûretlerün cümlesinde savmı fâsid olur ve üzerine kazâsı lâzım olur bi'l-ittifâk, keffâret lâzım olmaz.

Ve dahi şol kimse şehr-i Ramazân'dan [134[b]] gayrı günlerde kazâ'en yâ vücûben yâ nâfileten savma niyyet idüp ba'dehû 'özr-i şer'î yoğiken kasden iftâr itmiş olsa, ana dahi ancak kazâsı lâzımdur; keffâret lâzım olmaz. Hattâ bir kimse nâfileten yâ vücûben savma niyyet itdükden sonra bir kimesne ziyâfet idüp da'vet itse efdal budur ki iftâr ide, ba'dehû kazâ ider. Lâkin nısf-ı nehârdan mukaddem ise iftârı evlâdur, dimişler; eğer nısf-ı nehâr geçmiş ise iftâr itmesün, dimişler. Ve dahi şol kimesne Ramazân-ı Şerîf'de 'özr-i şer'î ile iftâr itmiş olsa yine kazâsı lâzımdur; keffâret lâzım olmaz. Zîrâ izn-i şer'î ile iftâr itmişdür.

[Oruç Tutmamayı Câ'iz Kılan Haller]

Nehâr-ı Ramazân'da iftâr câ'iz olan 'özr-i şer'î yedidür:

[1. Sefer/Yolculuk]

Birisi şol ehl-i seferdür ki üç gün ve üç gicelik mekâna sefer ide, her nice sefer olursa olsun sefer-i ma'siyet dahi olursa iftâr-ı savm ve kasr-ı salât [135[a]] câ'izdür. Sefer-i ma'siyet oldur ki hâtûnlar mahremsiz ve âzâdsız kul ve câriye efendisinden izinsiz kaçup sefere gitmekdür. İmdi ehl-i sefer içün nehâr-ı Ra-

510 Hukne: İhtikan/lavman edilen ilaç. Mihkine: Şırınga. İhikan: Hukne kullanma.

mazân'ı iftâr ruhsatdur ve sâ'im olmak 'azîmetdür, ya'nî asıl sâ'im olmakdur. Lâkin ehl-i sefer olup meşakkat bulunmak ile ruhsat virilmişdür varup gelince[ye dek] veyâ bir beldede on beş gün ikâmete niyyet idince. Ammâ iftâr itmeyüp sâ'im olmak efdal ve hayrlısıdur. Salât gibi değildür ki kasr itmeyüp tamâm ve kâmil kılsa âsim [:günahkâr] olur; zîrâ salât hibe olınmışdur, elbette kasrı lâzımdur. Ammâ savm yine kazâ olınduğı içün seferde yine tutmak hayırlıdur. Kur'ân-ı 'Azîm'de ve Furkân-ı Mübîn'de öyle geldi ﴿وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡ﴾[511] âyeti.

[2. Hastalık]

'Özrün ikincisi şol marîz ve hasta kimsedür ki nehâr-ı Ramazân'da sıyâma kâdir olmayup 'âciz ola yâhûd "marazum artar, ziyâde [135[b]] olur" deyü havf ide. İmdi marîz olan kimesne tecrübe ve ictihâd ile veyâ bir müslim tabîb-i hâzık[512] haber virmesiyle, "eğer sâ'im olursan bu maraz sende artar yâ uzanur veyâ gözün ve başun ağrısı ziyâde olur veyâ 'akluna hiffet gelür[513] veyâ cerâhatün müştedd olur veyâ marazun 'avdet ider, yine gelür, dahi eşedd hasta olursın" dimesiyle iftâr itmek câ'izdür, dimişler. Ve bir kimsenün sıtması olup nevbeti güninde "harâret müştedd olur" deyü havfından yise, yine câ'izdür. **Necmü'l-E'imme** *Zâdü'l-Fukahâ*'da eydür:[514] Bir kimsenün marazı müştedd olsa ol kimse sâ'im olmak mekrûhdur.[515] Ve bir kimse "maraz hâdis ola" deyü havfından yise câ'izdür. *İhtiyâr*'da mestûrdur.[516]

Mes'ele: Bir kimse nehâr-ı Ramazân'da sâ'im olduğını bilüp 'özr-i şer'î yoğiken kasden iftâr itdükden sonra ol gün kable'l-gurûb ana bir hastalık hâdis olsa yâhûd bir hâtûn [136[a]] 'özr-i şer'î yoğiken kasden iftâr itdükden sonra hayz görse iki sûretde bile keffâret sâkıt olur; hemân kazâsı lâzım olur, dimişler. **Mes'ele:** Bir câriye nehâr-ı Ramazân'da mevlâsınun hizmeti ziyâde meşakkat virmesiyle iftâr itse câ'izdür.

[3. Yaşlılık]

'Özr-i şer'înün üçüncisi şol şeyh-i fânîdür ki 'ömri elli seneyi mütecâviz olup bedenine fütûr[517] hâsıl olmak ile kocalıkdan günden güne za'fı ziyâde

---

511 *"Oruç tutmanız sizin hayrınızadır"* (el-Bakara 2/184).
512 Tabîb-i hâzık: Uzman doktor.
513 Aklına hıffet gelmek: Çıldırmak.
514 Muhammed b. Ahmed el-İsbîcâbî, *Zâdü'l-Fukahâ,* (thk. el-Kahtânî), Mekke 2014, I, 336.
515 Dâmâd, I, 241.
516 el-Mevsılî, *el-İhtiyâr*, Beyrut, 2005, I, 143.
517 Fütûr: Gevşemek, bıkmak, yorulmak, gevşeklik, yorgunluk, zayıflık, kırgınlık.

olmağla sıyâmdan ʻâciz olup kâdir olmaya; anun içün iftâr câʼizdür ve şerʻîdür. Ammâ her gün içün fukarâya fidyesini virür.

[Fidye, Fitre]

Fidye oldur ki sadaka-i fitre gibi buğdaydan beş yüz yirmi dirhem ve arpadan ve hurmâdan ve üzümden bin kırk dirhemin yâ ʻaynını veyâ kıymetini fukarâya virür.[518] Yâhûd akşam ve sabâh fukarâya ol mikdârı itʻâm yaʻnî yidürmek dahi câʼizdür.[519] Baʻdehû Hak celle ve ʻalâ vücûdına sıhhat ve bedenine kuvvet virüp [136[b]] sıyâma kâdir olursa kazâ ider, "fidyesini virdüm" deyü kazâyı ihmâl itmeye. Ammâ ol hâl üzre kalup savma kâdir olmayup fevt olursa fidyesini virmişdür, deyninden halâs oldı, vasiyyet lâzıme olmaz; meğer fidyesini virmemiş ola. Ol ecilden sülüs-i mâlından vasiyyet lâzımedür. Vasiyyet itmeyüp, verese ihtiyârlarıyla tasadduk idüp meyyite hibe ve teberruʻ [:karşılıksız bağışlama] itseler dahi câʼizdür. Ammâ meyyit içün sâʼim olmak ve namâz kılmak câʼiz değildür.

[4. Hamilelik]

ʻÖzr-i şerʻînün dördüncisi şol hâmile hâtûndur ki kendi nefsinden yâ veledinden ötüri bir zarar isâbet ider deyü havfından iftâr itmekdür.

[5. Çocuk Emzirmek]

ʻÖzr-i şerʻînün beşincisi şol mürzıʻa yaʻnî emzikli hâtûndur ki ol dahi hâmile gibi nefsinden yâ maʻsûmından havf idüp iftâr itmekdür. Mahsûs ol maʻsûm içün emzirür, bir dâye [:dadı] dahi olursa yine iftâra mâniʻ değildür. Dâye [137[a]] ve ol emzikli hâtûn iftâr iderlerse câʼizdür.

[6 ve 7. Hayız ve Loğusalık Halleri]

ʻÖzr-i şerʻînün altıncısı şol hâtûndur ki hâʼize olmakdur. ʻÖzr-i şerʻînün yedincisi şol hâtûndur ki vazʻ-ı haml idüp yaʻnî doğurup nüfesâ olmakdur.

[Orucun Kazâsı, Vasiyet ve İskât-ı Savm]

Bu zikr olınan yedi nefer kimesne ashâb-ı aʻzârdur. Cenâb-ı Hakkʼdan isâbet itmişdür [:gelmiştir], bunlar cânib-i şerʻden iftâra meʼzûnlardur. Hâl-i ʻözrde iftâr idüp baʻdehû kazâ iderler. Tarîk-i kazâ budur ki, şehr-i Ramazânʼı

---

518 Fitre miktarı: Fitre buğdaydan yarım sâʻ yani 520 dirhem-i şerʼî (1.547 kg.) verilir. Fitre arpa, üzüm ve hurmadan ise bir sâʻ yani 1040 dirhem-i şerʼî (3.094 kg.) verilir (bk. Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh*, V, 373-380; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 345).

519 Kurʼân'da oruç tutamayanların fidyesi şöyle belirlenmiş: *"…oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir"* (el-Bakara 2/184).

sâ'im olmayan müsâfir mukīm olup ve hasta sıhhat bulup Ramazân-ı Şerîf'de iftâr itdükleri gün mikdâr vakit bulup ol eyyâmı kazâ itmişler ise fe-bihâ ve ni'met.[520] Ve illâ 'ömr vefâ itmeyüp ol mikdâr günlerde sıhhat ve ikâmet bulınmamış ise ol hâlde fevt olıcak kazâsı lâzım gelmez; zîrâ üzerlerine [ramazan] savmı farz olmadı. Anlara [oruç] farz olmağa sebeb, müsâfir yediği gün mikdârı ikâmet ve hasta dahi yidiği günler[137[b]] mikdârı sıhhat ve selâmet bulmakdur. Çünki [bu kadar vakit] bulunmadı [ise], üzerlerine dahi [oruç] farz olmadı. Ammâ ba'de'l-ikâmet ve's-sıhhat iftârları mikdârı vakit bulup ihmâllerinden nâşî [:dolayı] kazâ itmeyüp vefât itdilerse üzerlerine vasiyyet farz oldı, sıyâm nice farz oldı ise. İmdi ba'de'l-vasiyyet lâzımdur ki, verese anun sülüs-i [:1/3] mâlından her bir gün içün zikr olınduğı üzre fidyelerini çıkarup fukarâya edâ ideler. İskât didükleri dahi budur. Virmezlerse meyyit deyninden halâs olur, ancak verese borçlu kalur. Eğer meyyit vasiyyet itmeyüp fevt olmış ise verese kendi mâlından idüp meyyite ihdâ [:hediye etme] ve teberru' [:karşılıksız bağış] itseler câ'izdür. Lâkin meyyit içün sâ'im olmak ve namâz kılmak câ'iz değildür. Ve dahi bir kimse hayâtda iken iskât itmek ve savmınun ve salâtınun fidyesini virmek câ'iz olmaz; [138[a]] meğer pîr ve ihtiyâr ve şeyh-i fânî olup, bir vecihle sıyâma kâdir olmayup 'âciz ola. Niteki zikr olındı.

[Orucu Kasden Bozma: Kaza ve Keffâret]

Ammâ şol kimse nehâr-ı Ramazân'da bilâ-'özrin 'âmmden iftâr idüp anun hükmini beyân idelüm.

Pes imdi bir kimse nehâr-ı Ramazân'da savma niyyet idüp zikr olınan 'özrlerden birisi bulınmayup ya'nî mukīm olup müsâfir olmaya ve bedeni sıhhatde bulınup hasta ve marîz olmaya ve hayz/nifâsdan 'ârî ve tâhir ola ve hâmile ve mürzı'a [:emzikli kadın] olmaya ve şâb [:genç] olup şeyh-i fânî [:çok yaşlı] olmaya ve nisyân ve hatâ ve ikrâhdan biri dahi bulınmayup hemân kendinün kasd u murâdı üzre 'âdeten yinilür ve içilür insâna gıdâ olur yâhûd insânun bedenine bir keyfiyet ile te'sîri olup 'ilâc ve devâya girer şeylerden birisiyle kasden yise ve kasden içse ve kasden cimâ' itse ve kubülden [:önden] ve dübürden [:arkadan] [138[b]] birine kasden sünnet yeri gayb idince idhâl itse, inzâl olsun gerek olmasun savmı fâsid olup üzerine hem kazâ ve hem keffâret lâzım olur; el-'iyâzü billâhi te'âlâ min zâlike. Ramazân-ı

520 Fe-bihâ: Pek alâ, ne güzel. Fe-bihâ ve ni'met: Farz olan olan oruç eda edilmiştir. Bu ne güzel bir ni'met!

Şerîf'ün savmından gayrı bir savmında ve şehr-i Ramazân'dan gayrı bir ayda savmın 'özrsüz kasden yimek ile keffâret lâzım olmaz, ancak kazâsı lâzım olur; her nice savm olursa olsun.

Mes'ele: Bir kimse nehâr-ı Ramazân'da misk yâ za'ferân veyâ helîle didükleri Hindistân eriğini yise veyâ buğday veyâ un veyâ tîn-ı ermenî didükleri nesneyi yise savmı fâsid olur, kasden yimiş ise hem kazâ ve hem keffâret lâzım olur, dimişler. **Mes'ele**: Bir kimse nehâr-ı Ramazân'da hâtûnına kasden cimâ' itmiş olsa hâtûn dahi ana muvâfakat idüp evvelâ mutî' ve münkâd [:boyun eğmiş] olsa ikisine dahi kazâ, hem keffâret lâzım olur. Ammâ hâtûnun üzerine ikrâh [139[a]] ve ibrâm [:zorlama] idüp evvelâ inkiyâdı [:teslimiyeti] yok ise erinün üzerine keffâret, hâtûn üzerine ancak kazâsı lâzımdur.

Mes'ele: Hâmile hâtûn kan görüp hayz zann idüp iftâr itse 'ulemâ keffâretinde ihtilâf itmişler ve dahi bir hâtûnun tuhrı[521] on beş günden noksân iken kan görüp yise keffâretinde ihtilâf itmişler. Lâyık olan keffâret lâzım olmamakdur. Ve dahi bir hâtûnun nifâsı kırk gün tamâm olup iki üç günden sonra yine kan görüp nifâs zann idüp iftâr itmekle yâ hayz zann idüp iftâr itmekle keffâret lâzım olmaz, ancak kazâ ider. Ve dahi bir kimse nehâr-ı Ramazân'da 'özrsüz kasden iftâr idüp üzerine keffâret icâb itmişken ol gün gurûbdan mukaddem bir 'özr-i şer'î vâki' olsa keffâret sâkıt olup ancak kazâ ile halâs olur, dimişler. Ve dahi bir hâtûnun zevci tulû'-ı fecrden su'âl idüp, ol hâtûn tulû'-ı [139[b]] fecre 'âlime iken ketm [:gizleme] idüp "dahi tulû' itmedi" [:doğmadı] dimesiyle zevci cimâ' itmiş olsa ancak zevce kazâ lâzımdur, ammâ hâtûna hem kazâ ve hem keffâret lâzım olur. Ve dahi bir kimse nehâr-ı Ramazân'da hamr içse, ol kimse üzerine hem kazâ ve hem keffâret ve hem ta'zîr ve hem istiğfâr lâzımdur. Ne'ûzü billâhi te'âlâ.

[Keffâretler]

Ma'lûm olsun ki cemî'-i keffârât beşdür.

[1. Yemin Keffâreti]

Birisi keffâret-i yemîndür. Yemîn dahi üç dürlüdür**.**

Birisi geçmiş şey içün gerçek zann idüb kelâm arasında "vallâhi şöyle oldı, billâhi ve tallâhi fülân ayda ve falân yılda ve falân günde ve falân mahâlde şöyle oldı" deyü yemîn itmekdür. Buna **yemîn-i laġiv** dirler, kizb dahi olursa bir şey lâzım gelmez, efdali olan terk itmekdür.

521 Tuhr: Temizlik. Hayzın zıddı.

İkincisi yemîn-i gamûs dirler; anun sâhibi günâha girüp dalduğı içün. Ol yemîn budur ki, bir kimsenün hakkı üzerinde iken inkâr idüp şâhidi dahi yok iken kasden virmemek [140[a]] içün yemin itmekdür. Bu yemîn harâmdur, ‘ilâcı sâhibiyle helâlleşüp sonra istiğfâr itmekdür.

Üçünci yemîn-i mün‘akid dirler, ya‘nî istikbâl içün bir şeye bağlamakdur. “Vallâhi ben falân eve girmem yâ falân işi itmem veyâ falân libâsı geymem” deyü bu misilli yemîn idüp vefâ iderse nesne yokdur. Ammâ vefâ itmeyüp bozarsa anun içün ‘ilâc [:çare] keffâret itmekdür. Ammâ keffâret, yemîni bozdukdan sonra olmakdur. Mukaddem keffâret idüp ba‘dehû bozarsa tekrâren bir dahi keffâret lâzım olur. İmdi keffâret-i yemîn bir kul âzâd itmekdür; müslim olsun kâfir olsun, sagīr olsun kebîr olsun, hâdim olsun sağır olsun, bir gözli olsun kulaksız olsun, bahâsını ödememiş mükâteb, bir elli ve bir ayaklı câ’izdür; a‘mâ, mecnûn, iki eli ve iki ayağı olmayanlar câ’iz değildür. Eğer kul âzâdına kudreti yok ise sabâh ve akşamda on fakîri it‘âm ide [140[b]] yâhûd on fakîre ‘avret yeri örtilecekleyin [:örtülecek kadar] libâs geydirmek. Bu ikisinde muhayyerdür, kankısını iderse câ’izdür. Bunlardan birine gücü yetmezse üç gün mütevâliyeten sâ’im olmakdur. Arasında bir ‘özr ile dahi yise, yine ibtidâsından sâ’im olur.

[2. Hacda Avlanma Keffâreti]

Keffâretün ikincisi sayddur.[522] Ya‘nî Mekke-i Mükerreme’de huccâc-ı müslimîn muhrim olup ihrâm içinde katl[523] itdükleri hayvân ve itdükleri av içün keffâret oldur ki ol hayvânun kıymetini fukarâya sadaka itmekdür. Eğer kıymeti beş yüz yirmi dirheme buğdaydan irişürse her beş yüz yirmi dirhem içün

522 Sayd yani av, İslâm’da belirli şartlarla mubah kılınmıştır. Ancak Mekke ve Medine’nin harem sınırları içerisinde avcılık yapılamaz. Gerek hac gerekse umre için ihramlı olan kimseler deniz avı yapabilirlerse de kara avı yapamazlar. “İhramdan çıktığınız zaman (isterseniz) avlanın” (el-Mâide 5/2) âyeti, ihramlılar dışındaki kimselere genel bir av izni vermektedir (av ile ilgili diğer âyetler: el-Mâide 5/ 95, 96; ilgili hadisler: Buhârî, “Zebâih”, 2, 4; Müslim, “Sayd”, 2, 3, 8). Av hayvanları eti yenenler ve yenmeyenler olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi etini yemek, ikincisi post, kürk veya bazı organlarından faydalanmak yahut zararlarından korunmak için avlanır. Bunun dışında zevk ve eğlence için yapılan av mekruh sayılmıştır. (Mehmet Şener, “Av”, *DİA*, yıl: 1991, C. 4, s. 104-105; Mecelle, md. 1292-1307; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 401-404; *Hukuk-ı İslâmiyye*, VII, 197 ve dev.).

523 İbnü’l-‘Arabî, katl kelimesini Mâide sûresinin 95. âyetinde “ruhu sonlandıran her fiil” şeklinde tanımlamış, bunun zebh, nahr, boğmak vb. şekillerde olacağını söylemiştir (*Ahkâmu’l-Kur’ân*, II, 664).

bir gün sâ'im olmak dahi câ'izdür. Bundan noksân olursa hemân kıymetini virür, sadaka câ'izdür, sıyâm olmaz. Tafsîli hacda zikr olunur.[524]

[3. Hataen Öldürmenin Keffâreti]

Keffâretün üçüncisi katl-i hatânun keffâretidür. Ya'nî bir kimse hatâ ile itdüği katlün keffâretidür ki sûreti: Bir kimse kuyu eşerken yâ binâ iderken elinden hatâ ile bir taş [141[a]] yâ bir gayrı nesne düşüp elinde olan âdemi helâk idüp katl itse yâhûd bir kimesne yanında yatarken üzerine düşüp katl itse ol kimesne üzerine lâzımdur ki maktûlün vârisiyle helâlleşüp ba'dehû bir müslim kul âzâd ide yâhûd altmış gün mütevâliyeten sâ'im ola. Tafsîli zikr olunur.

[4. Oruç Keffâreti]

Keffâretün dördüncisi keffâret-i şehr-i Ramazân'dur. Ya'nî bir kimse nehâr-ı Ramazân'da vaktinde niyyet idüp insâna gıdâ yâ 'ilâc ve devâya girer şeylerden birisiyle 'özr-i şer'î yoğiken kasden bir günini yâhûd bir ayı bütün iftâr idüp yise ol kimesne üzerine keffâret ve kazâ lâzımdur. Ammâ bir günini yiyüp ol gün içün keffâret idüp ba'dehû yine yise, tekrâren yine keffâret lâzım olur. Ammâ bütün şehri yiyüp keffâret itse bir keffâret ile halâs olur. Hattâ bilâ-keffâretin beş Ramazân'ı yise bir keffâret kâfîdür.[525] Lâkin niyyet itmek [141[b]] şartdur. Ammâ niyyet itmeyüp on Ramazânı yimiş olsa hemân kazâ ider, keffâret itmez.[526] **İmâm Neha'î**[527] rahimehullâh eydür ki "*Bir kimse Ramazân-ı*

524 Kur'ân'da hac ve umrede ihramlı iken vaktinden önce hastalık grubundaki bir mazeret sebebiyle tıraş olmak zorunda kalan kimsenin oruç, sadaka veya kurban şeklinde bir fidye vermesi istenmiş (el-Bakara 2/196), Hz. Peygamber de bu kefâretin üç gün oruç, altı fakiri doyurma veya bir koyun kurban edilmesi suretiyle ödeneceğini açıklamıştır (Buhârî, "Muhsar", 5-8). İhramda iken avlanma yasağının ihlâli durumunda Kur'ân'da öngörülen kefâret (el-Mâide 5/95) hadislerde ve fıkıhta daha açılarak avlanılan hayvanın denginin kurban edilmesi, bedelinin tasadduk edilmesi veya bedeliyle kurban kesilmesi ya da bedelin her fıtır sadakası miktarı için bir gün oruç tutulması şeklinde seçenekler ortaya çıkmıştır (Rahmi Yaran, "Kefâret", *DİA*, yıl: 2002, C. 25, s. 179-182).

525 er-Râzî, *Tuhfetü'l-Mülûk,* Beyrut, 1417, s. 151.

526 Keffâret, oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın bir cezasıdır. Buna göre bir kimse oruca niyet edip kasden yiyip içer veya cinsel ilişkide bulunarak orucunu bozarsa ona hem kazâ hem de keffâret gerekir. Bir kimse oruç tutmaya asla niyet etmediği hâlde gündüzün kasden yer-içer veya cinsel ilişkide bulunursa, ona yalnız kazâ gerekir, keffâret gerekmez. Ancak bu fiilinden dolayı tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 277). İmam Mâlik'e göre keffâretin sebebi, herhangi meşru bir mazereti yokken oruç tutmama veya kasden yeme-içme ve cinsel ilişkide bulunarak orucunu bozmaktır. Şâfiî'ye göre ise keffâretin sebebi Ramazan'da kasden cinsel ilişkide bulunmaktır; her kasden cinsel ilişki bir keffâreti gerektirir.

527 Ebû İmrân İbrâhîm en-Neha'î el-Kûfî (ö. 96/714) muhaddis, fakih, tâbiî.

Şerîf'ün bir günini ol ay içinde yiyüp ba'dehû kazâ ve keffâret itse borcından halâs olur, lâkin sâ'ir günlerde ol bir gün içün bütün dünyâ yılların sâ'im olsa ol bir günün fazîletine irişmez. Şehr-i mezbûrun fazîleti nice olduğı ma'lûm olsun!"

[5. Zihâr Keffâreti]

Keffâretün beşincisi **keffâret-i zihârdur.** Zihâr didükleri zamân-ı câhiliyyetde olan talâka zihâr dirler, hâtûnlarını bu tarîk ile boşarlardı. Ammâ bizim şerî'atümüzde zihâr oldur ki, müslim ve 'âkil ve bâliğ kimesne kendinün sulbiyye vâlidesinün yâhûd kendüye [:kendine] ebedî nikâhı harâm olup kat'an nikâh ile alınmak câ'iz olmayan mahreminden kız karındaşı ve 'ammetesi ve hâletesi ve süd anası ve süt kız karındaşı ve sâ'ir bunların gibi nikâhı [142[a]] mü'ebbed harâm olanlarun a'zâlarından nazarı ya'nî bakması harâm olan 'uzvlarından birini kendinün nikâhlı hâtûnınun küllîsine veyâ cüz'îsine teşbîh idüp bu tarîkle söylemekdür, söğmek vechi üzre olmayup teşbîh tarîkiyle söylemekdür. Ana zihâr dirler, kitâblarda mestûrdur [مسطور yazılıdır]. Lâkin halk arasında mestûrdur [مستور gizlenmişdir], bilinmesi gâyet lâzımdur. Zîrâ bu mes'elede nâs gâfillerdür.

İmdi bir kimse nikâhlı hâtûnına "sen bana vâlidemün arkası gibisin yâ karnı veyâ uyluğı veyâ ferci veyâ dübüri gibisin" dise ol hâtûn ana harâm olur, gayrı anun ile mücâma'at ve öpmek ve koçmak ve yapışmak câ'iz değildür. Hattâ keffâret itmeyince nikâh itmek ile helâl olmaz. Keffâret itmedin vat' iderse yâ öpüp koçarsa harâm irtikâb itmiş olur, istiğfâr lâzımdur; meğer nikâhsız câriyesi ola, câriye içün zihâr olmaz.

[142[b]] Ve dahi zimmî ve mecnûn ve sabî içün zihâr olmaz. Ve dahi vâlidesinün küllîsini hâtûnınun küllîsine teşbîh idüp "sen benim anam gibisin yâ anamsın" dise nesne lâzım olmaz, zihâr değildür. Ammâ "sen bana anam misillisin" dise niyyete râci'dür; zihâra niyyet iderse zihâr olur, keffâret itmeyince helâl olmaz, talâka niyyet iderse boş olur, nikâhını tecdîd itmedin helâl olmaz. Eğer birisine niyyet itmiş değil ise bir şey lâzım gelmez, bir şey değildür. Bir kimse nikâhında olan hâtûnına "sen benim anamsın yâ kızımsın veyâ kız karındaşım" dise zihâr değildür, dimişler. **Kuhistânî**'de *Mebsût* nâm kitâbından nakl idüp eydür: [528]"ولو قال رجل انت امي او اختي او بنتي فانه ليس بظهار"

Pes imdi bir kimse hâtûnına "sen bana anamun arkası gibisin yâ karnı gibisin veyâ uyluğı gibisin veyâ ferci gibisin yâhûd anamun veyâ kız karın-

528 Kuhistânî, II, 328; Dâmâd, I, 423.

daşumun [143[a]] veyâ hâletemün veyâ ‘ammetemün karnına veyâ zikr olınan ‘uzvlarından birine benzersin” dise yâhûd “senin başun yâ yüzün veyâ fercün veyâ boynun veyâ nısfun veyâ sülüsün veyâ rub‘un anamun yâ kız karındaşımun veyâ hâletemün veyâ ‘ammetemün veyâ süt anamun veyâ süd kız karındaşımun arkasına veyâ karnına benzersin” dise keffâret lâzım olur.

Zamân-ı câhiliyyetde hâtûnlarını bu sözler ile tatlîk iderlerdi. Bizim şerî‘atümüzde nesh olınup keffâret ile emr olındı. Sebeb oldur ki; ashâb-ı Resûl ‘aleyhi’s-selâm’dan Evs İbn Sâmit radıyallâhu ‘anh hâtûnı Havle binti Sa‘lebe’ye zihâr idüp Havle Resûl-i Ekrem ‘aleyhi’s-selâm’a gelüp Hazret-i ‘Â’işe radıyallâhu ‘anha ve ‘an ebîhâ Resûl ‘aleyhi’s-selâm’un mübârek başını yurdı. Eyitdi: “Ya Resûlallâh, zevcim Evs beni vâlidesinün arkasına [143[b]] teşbîh eyleyüp bana zihâr kıldı” deyü savt-ı a‘lâ ile şikâyet idüp bükâ itdi [:ağladı]. Resûl-i Ekrem ‘aleyhi’s-selâm merhamet idüp Havle’ye tesliyet cevâbları söylerken Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm nâzil olup âyet indürdi. قال الله تعالى ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ ilâ âhiri’l-âyet.[529]

Mes’ele: Bir kimse bir meclisde müteferrikaten birkaç zihâr itse yâhûd birkaç meclisde müteferrikaten zihâr itmiş olsa, ya‘nî bir meclisde bir def‘a arkasına ve bir def‘a karnına ve bir def‘a fercine teşbîh itse veyâ birkaç meclisde bir meclisde fercine teşbîh itse veyâhûd dört hâtûnı olan kimesne dördine de bir def‘ada zihâr itse her bir zihâr içün birer keffâret ve dört hâtûn içün dahi dört [144[a]] keffâret itmek üzerine lâzımdur, dimişler. Gâyet ile hazer lâzımdur. **Kuhistânî** merhûm *Nazm*[530] adlı kitâbından nakl idüp[531] bir kimesne nikâhlı hâtûnına zihâr niyyet idüp, hamra yâ hınzîra yâ kana veyâ meyyite veyâ zinâya veyâ rüşvete veyâ katl-i müslime veyâ gıybete veyâ nemîmeye teşbîh itse zihârdur, dimişler. ”وذكر في النظم من انه اذا تشبيهها بالخمر او الخنزير تو الدم او الميتة او قتل المسلم او الغيبة اوالنميمة او الزنا او الرشوة فانها ظهار اذا نوي قهستاني في الظهار“

Ve dahi zihâr iki nev‘dür: Birisi mü’ebbed yâ mutlakdur; zikr olınan gibi. Birisi dahi muvakkat olur. Misâli, “sen benim üzerime harâmsın anamın arkası gibi bir seneye dek yâ bir aya dek veyâ falân güne dek”; hâtûnı ana harâm olur ol ta‘yîn itdiği vakit tamâm olunca[ya dek]. Ba‘dehû vat’ helâl olur, ammâ

529 *“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir”* (el-Mücâdele 58/1).

530 *Nazm* adlı bu eser İmâm ez-Zendevestî’ye aittir.

531 Kuhistânî, II, 329.

yine üzerine lâzımdur, keffâret ider. [144[b]] Ancak farkı budur ki mü'eyyed zihârda keffâret itmedin cimâ' ve devâ'îsi [:sebepleri, sâikleri, davet edicileri] olan öpmek ve koçmak [:sarılmak, kuçaklamak] veyâ yapışmak harâmdur; mâdem ki keffâret itmeye. Ammâ zihâr-ı muvakkatde vakti tamâm olup senesi ve ayı ve güni mürûr idicek cimâ' ve devâ'îsi kable'l-keffâret câ'izdür. Ba'dehû yine keffâret ider, bir vechile keffâret sâkıt olmaz. Terk iderse hâkime i'lâm idüp cebren habs ile veyâ darb ile itdürilmek lâzımdur.

Pes imdi elfâz-ı zihâr: *Fetâvâ-yı Nutef*'de beyân olınduğı üzre on şeydür:[532] Birisi nefs ve şahs ve beden ve cesed ve cism ve re's ve vech ve rakabe ve ferc ve rûh. Ve dahi nefsden cüz' olup müşâ' olan elfâz-ı zihâr: Nısf ve sülüs ve rub' ve hums ve südüs ve sübu' ve sümün ve tüs' ve 'öşr. Bu zikr olınan elfâzun cümlesiyle zihâr olur, dimişler.

Keffâret-i Ramazân-ı Şerîf'ün kasden iftâr iden kimesne içün keffâret, şer'-i şerîf [145[a]] ta'yîn itdüği üzre bir kul âzâd itmekdür; müslim olsun kâfir olsun, erkek olsun dişi olsun, sagīr olsun kebîr olsun, kulaksız ve sağır olsun ve bir eli bir cânibinden ve bir ayağı bir cânibinden kesik olsun, câ'izdür. Ammâ mecnûn ve a'mâ ve iki elleri ve iki ayakları olmayan ve iki ellerinün ve iki ayaklarınun parmakları olmayan, ve'l-hâsıl bir işe nef'i olmayan kul câ'iz değildür; zîrâ menfa'atden kalmışdur. Ve dahi müdebberi ve ümm-i veledi ve bahâsından bir mikdâr edâ iden mükâtebi i'tâk itmek câ'iz değildür. Lâkin şol mükâteb bahâsından bir akçe edâ itmemiş olsa câ'izdür. Ve dahi şol kimse anasını yâ oğlını almış olsa âzâd olur, eğer keffâret içün niyyet idüp aldıysa keffâret yerine gelüp keffâretden halâs olur, câ'izdür, dimişler. Eğer keffâret idici kimesne kul âzâd itmeğe kâdir olmayup güci yetmeye; anun içün keffâret [145[b]] iki ay mütetâbi'an sâ'im olmakdur. Ve ol ay içinde Ramazân-ı Şerîf olmaya ve bayram güni ve yevm-i nahr ki kurbân bayramınun evvelki güni olmaya ve eyyâm-ı teşrîk ya'nî hâcîler bayramınun üç gün[i] ki ol günlerde tekbîr câ'izdür, sıyâm câ'iz değildür, ol günlerde olmaya. Ve bu iki ay içinde ki sâ'im olur, müzâhir olan kimesne gicesinde ve gündüzinde cimâ' itmek câ'iz olmaz, harâmdur; gerek zihâr itdüğine, gerek gayrıya cimâ' câ'iz değildür.

Bir kimse sıyâm ile zihâr içün keffâret iderken gicesinde kasden yâ gündüzinde unudup nâsiyen cimâ' itmiş olsa keffâret bozılur, tekrâren yine istînâf idüp ibtidâsından sâ'im olmak lâzımdur. Ve dahi 'özr-i şer'î yok iken bir gün iftâr iderse yine ibtidâsından istînâf ider; meğer hayz göre, cânib-i Hakk'dan

532 *Nutef*, I, 373

'özr-i şer'îdür, zarar virmez. Ammâ Ramazân-ı Şerîf'ün keffâretinde gice cimâ' iderse câ'izdür, istînâf [146[a]] itmez. Ve dahi müzâhir olan kimesne savma kâdir olmazsa altmış miskîn it'âm ider. Her gün içün her miskîne beş yüz yirmi dirhem buğday yâ bin kırk dirhem arpa veyâ hurmâdan virür, dilerse 'aynını ve dilerse kıymetini virür. Yâhûd akşam ve sabâhda bir miskîni altmış güne dek it'âm ider yâhûd altmış miskîni sabâh ve akşam def'aten bir kerre it'âm ider. Yidükleri az olsun, çok olsun, câ'izdür. Ammâ altmış günlük ta'âmı bir günde virürse hemân bir gün içün câ'iz olur; her gün içün virilmek lâzımdur altmış güne varınca. Eğer üzerinde iki keffâret olursa iki kul âzâd ider ve dört ay sâ'im olur ve yüz yirmi miskîn it'âm ider. Kulları âzâd itdükde ikisine bir niyyet itmiş olsa câ'izdür, iki keffâret olur. Ammâ katl-i hatâda âzâd olınan kul müslim olmak lâzımdur; kâfir yâ mürted [146[b]] olursa câ'iz olmaz. Ancak keffâret-i katle mahsûsdur, Hazret-i Kur'ân-ı 'Azîm'de öyle mansûsdur. Kavluhû Te'âlâ: [533]﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ Katlün gayrı keffâretde kul nice olursa câ'izdür, katl-i keffâretde müslim olmak şartdur; zîrâ mü'mine bedel olmışdur.

[Orucun Mekrûhları]

Ve dahi sıyâmun mekrûhları *Nutef*de zikr olındı, yirmidür. Birisi şehvet ile birini koçmak,[534] ikinci şehvet ile açık yere mübâşeret itmek, üçünci şehvet ile birine yapışmak, dördünci şehvet ile birini öpmek, beşinci birinün fercine bakmak, altıncı hacâmet itdürmek, yedinci kan aldırmak, sekizinci nefsini bir güç işe sokmak, dokuzuncı harâret içün ağzına su alup mazmaza itmek, onuncı vakt-i iftârda mazmaza idüp tükürmek, on birinci yapılmış sakız çiğnemek, on ikinci ta'âm çiğnemek, on üçünci tulû'-ı fecrden şek ile sahûr [147[a]] yimek, on dördünci harâret def'i içün bir bezi ıslâdup kendüyi sovutmak, on beşinci başına sovuk [:soğuk] su dökmek, on altıncı zekerine bir nesne akıtmak, on yedinci kusmaklığı taleb itmek, on sekizinci hâtûnlar ta'âm tatmak; meğer eri cebbâr ola, on dokuzuncı dudaklarını sormak [:kuvvetlice emmek], yirminci ağzına ve burnına harâret içün sovuk su ile mazmaza ve istinşâk itmek.

Ve dahi lisânını lağv ve latîfe ve kizb, hezeyân [:abuk subuk konuşma] ve gıybet ve nemîme ve bühtân söylemekden hıfz itmeyüp sakınmamak ve cimâ' lafzıyla birine şetm itmek ve gözlerini harâm şeylerde nazardan ve kulaklarını

533 *"Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin, mü'min bir köle azat etmesi gerekir"* (en-Nisâ 4/92).

534 Koçmak: kucaklamak, sarılmak.

gıybet ve mesâvî [:kötükler] ve istimâ'ı [:dinlemesi] harâm nesnelerden sakınmamak ve savmını nücûm [:yıldızlar] çıkınca iftâr itmeyüp te'hîr itmek; bu cümlesi kerîhdür. Ve sahûrı te'hîr itmek mendûbdur. Ve dahi bir kimesne ile husûmet itmeye ve bir kimesne ile [147[b]] da'vâsı olmuş ise mülâkî oldukda "sâ'imem" deyü terk ide, gavgâ itmeye ve kelime-i şehâdeti ve Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm'a çok salavât-ı şerîfeyi ve tesbîh ve istiğfârı çok ide ve Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'ı istimâ' idüp dahi okuya. Ve ziyâret-i kubûr ide; husûsan sulehâyı ve anasını ve babasını sağ ise kendüleri, fevt olmuş ise kabrlerini sıkça sıkça ziyâret ideler. Bâhusûs her Leyle-i Cum'a'da kabrlere varmak sünnetdür. Ve çokça Allâhu Zü'l-celâl'den mağfiret taleb idüp 'azâb ve 'ikâbdan necât ve esbâb-ı duhûl-i cennât olan a'mâl-i sâlihâta müdâvemet taleb ide. Ve kâdir olduğı mertebe hayrât ü hasenâta ve fukarâya sadakâta müvâzabet ve it'âm-ı ta'âma müvâneset [:alışkanlık etme] ve ehl-i 'iyâle [:kişinin bakımını üslendiği ailesine] sâ'ir günlerden ziyâde nafakalarına himmet ideler. Ve huddâmlarını [:hizmetçilerini] ağır işe [148[a]] emr itmeyeler. Allâhu a'lem.

[Orucun Nevileri: Farz, Vâcip, Nâfile]

Ma'lûm olsun ki sıyâm üç nev'dür.[535]

[1. Farz Oruç]

Birisi farzdur, Ramazân-ı Şerîf'ün sıyâmıdur, andan gayrı farz yokdur.

[2. Vâcip Oruçlar: Nezir ve Keffâret Oruçları]

İkinci vâcibdür. Cümle vâcib olan sıyâm dokuzdur: Birisi savm-ı nüzûrdur,[536] mutlak olsun mukayyed olsun. Kavluhû Te'âlâ: [537]﴿وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ﴾ İkinci keffâret-i savm-ı şehr-i Ramazân'dur ki zikr olındı. Üçünci keffâret-i zihârdur ki zikr olındı. Dördünci savm-ı keffâret-i yemîndür. Beşinci keffâret-i savm-ı sayddur, huccâc içün hâssdur. Altıncı huccâcun Safâ ile Merve'yi sa'y[538] idüp terk itdükleri tıraş içün keffâretdür. Yedinci katl-i hatâ içün olan keffâretdür. Sekizinci hacc-ı temettu'da kurbân bulınmaduğı içün sıyâmdur.

---

535 Müellif orucun nevilerine ait bilgileri şu eserlerden almıştır: Semerkandî, *Hizânetü'l-Fıkh*, I, 135; es-Suğdî, *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, I, 141-145. Oruç, dinî hükmü bakımından farklı şekilde nevilere de ayrılabilir. Fazla bilgi için bk. Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 252-254.

536 Nüzûr (t. nezir): Adak. Dinen mükellef tutulmadığı hâlde kişinin kendi iradesi ile üzerine vâcip kıldığı ibadet.

537 *"Nezirlerini yerine getirsinler"* el-Hac 22/29.

538 Sa'y: Hac ve umre ibadetlerinde Safâ ile Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelme.

Dokuzuncı nezr ile itdükleri i‘tikâf içün sıyâmdur. Ve bu cümlesi zikr olınmışdur, tekrâren tafsîle hâcet yokdur.

[3. Nâfile Oruçlar: Yasak, Mendup ve Müstehab Oruçlar]

Ve dahi sıyâmun nev‘lerinden [148[b]] üçüncisi sıyâm-ı nâfiledür. Ol dahi iki vecih üzredür: Birisi savm-ı memnû‘dur ki cânib-i şer‘den men‘ olınmışdur. İkincisi savm-ı mendûbdur ve müstehabdur. İmdi memnû‘ dahi üç vecih üzerinedür: Birisi savm-ı nefy, ikinci savm-ı nehydür, üçünci savm-ı mekrûhdur.

Ammâ savm-ı nefy dahi ikidür: Birisi hâ’iz olan hâtûnlarun savmı, ikinci nüfesâ olan hâtûnlarun savmı. Bu ikisinün sıyâmları cânib-i şer‘den nefy olınmışdur;[539] zikri mürûr itdi.

Savm-ı nehy dahi üçdür: Birisi yevm-i fıtırda/fitre bayramınun ibtidâ güni sâ’im olmak, ikinci hâcîler bayramın üç günlerini sâ’im olmak lâyık değildür, üçünci Şa‘bân ayınun otuzuncı güni havâda bulut olup yevm-i şek olıcak sâ’im menhî ile ‘amel itmiş olur; niyyetini bilmeyen kimesne ol günde sâ’im olmak lâyık değildür.

Ammâ savm-ı mekrûh beş vecih üzredür: [149[a]] Birisi yevm-i teşrîkde ya‘nî kurbân bayramınun dördünci güninde sıyâm mekrûhdur. İkinci hasta/marîz kimesnenün savmı makrûhdur. Üçünci müsâfir olan kimesne meşakkat üzre iken vücûdına zahmet virüp sâ’im olmak mekrûhdur. Dördünci savm-ı visâl ya‘nî bir sene hîç iftâr itmeyüp giceye ulaşdurup yâhûd bayram günlerinde bile iftâr itmeyüp sâ’im olmak mekrûhdur, dimişler. Ammâ savm-ı şek oldur ki, Şa‘bânü’l-Mu‘azzam’un otuzuncı güni semâda bulut olup ay görilmesinde şübhelü oldukları içün ol güni tâ’ife-i Revâfız[540] [:Râfızîler fırkası] “elbette vâcibdür”, deyü sâ’im olurlar. İmdi ol güni tetavvu‘an ya‘nî nâfileten niyyet ile sıyâm câ’izdür. Ammâ niyyetini bilmeyüp gayrı niyyet ile sâ’im olmak mekrûhdur ve hem ol tâ’ifeye teşebbühdür, gâyet ile hazer gerekdür.

---

539 “Âdet gören ve loğusa olan kadın ramazan orucunu zamanında tutmakla yükümlü olmadığı gibi oruç tutması geçerli de sayılmamıştır. Ancak bu durumlarda ramazan orucunun daha sonra kazâ edilmesi gerektiğini gösteren deliller (Buhârî, “Savm”, 40; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 104; Tirmizî, “Savm”, 68) bir yönüyle de bunların orucun ertelenmesi veya bozulmasını meşrû kılan mazeretler arasında ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Buna göre âdet gören veya loğusa kadının oruç tutması câiz olmadığı gibi ramazan gününde âdet görmeye başlar veya doğum yaparsa orucu bozulmuş olur.” (İbrahim Kâfi Dönmez, “Oruç”, *DİA*, yıl: 2007, C. 33, s. 420).

540 Revâfız: Râfızîler: Başlangıçta Zeyd b. Ali’den ayrılan ilk İmâmîler’e, daha sonra bütün Şiî fırkaları ile Şiî unsurları taşıyan bazı bâtınî gruplarına verilen isim. Fazla bilgi için bk. Mustafa Öz, “Râfızîler”, *DİA*, yıl: 2007, C. 34, s. 396-397.

Ammâ savm-ı mendûb üç vecih üzredür: Birisi yevm-i [149[b]] ʻÂşûrâʼda iki gün yâ üç gün sâʼim olmakdur, bir güni yalınız ʻÂşûra günini sâʼim olmak mekrûhdur; zîrâ tâʼife-i Yehûd ol güni yalınız sâʼim olurlar, anlara teşebbüh olmamak içün yalınız bir güni sâʼim olmaya. İkinci yevm-i ʻArefeʼde sâʼim olmakdur. Üçünci yevm-i bîdde yaʻnî her ayın on üçünci ve on dördünci ve on beşinci günlerini sâʼim olmak, Hazret-i Âdem ʻaleyhiʼs-selâmʼdan berü mendûb bir savmdur, anlar zamân-ı saʻâdetlerinde bu üslûb üzre sâʼim olmuşlardur. Resûl-i Ekrem ʻaleyhiʼs-selâmʼdan mervîdür ki: *"Yevm-i ʻArefeʼde sıyâm bir seneye keffâretdür*[541] *ve yevm-i ʻÂşûraʼda savm iki seneye keffâretdür*[542] *ve eyyâm-ı bîdde savm bütün dehri sâʼim olmak gibidür"*[543] deyü buyurdılar sallallâhu Teʻâlâ ʻaleyhi ve sellem.

Nehâr-ı Ramazânʼda sâʼim değil iken, ʻözr-i şerʻî ile bozmış iken yine üzerine bakiyye-i yevmini imsâk iden on kimesnedür: [150[a]] Birisi şol müsâfirdür ki yolda yiyüp gurûbdan mukaddem mukīm oldı, bâkiyye-i yevmini [:günün kalan kısmını] imsâk gerekdür. İkinci şol hâʼize hâtûndur ki gurûbdan evvel hayzdan kesildi. Üçünci şol nüfesâ hâtûndur ki gurûbdan evvel kesildi. Dördünci şol hastadur ki gurûbdan evvel sıhhat buldı. Beşinci sabîdür ki gurûbdan evvel bâliğ oldı. Altıncı şol kâfirdür ki gurûbdan evvel İslâmʼa geldi. Yedinci şol delü ki gurûbdan evvel ʻaklı gelüp ifâkat buldı. Sekizinci hâmile hâtûndur ki evvel-i nehârda maʻsûmından emîn olmayup, yiyüp, gurûbdan evvel ifâkat buldı. Dokuzuncı şol emzikli hâtûndur ki hâmile gibi ol dahi gurûbdan evvel emîn oldı. Onuncı şol kimesnedür ki bir şübhe içün itdi, yaʻnî kan görüp hayz zann idüp iftâr idüp gayrı katʻ oldı. Bu zikr olınan tâʼife, bâkiyye-i yevmini yimeyüp imsâk iderler.[544] [150[b]] Eğer itmezse âsim olmaz, ammâ isâʼet [:kötü iş] itmiş olurlar.

[İzne Bağlı Tutulan Oruçlar]

İzne muhtâc olup izinsiz sâʼim olmayan kimseler yedidür: Nikâhlı hâtûnlar ki zevcleri yanında ola, zevcinden izinsiz nâfileten sâʼime olamaz. İkinci; kul ve câriye mevlâsından izne muhtâclardur. Üçünci ümm-i veled olup efendisi yanında olan odalıklar, dördünci müdebber câriye ve kul, beşinci âzâdsız gulâm, altıncı icâreye tutılmış [:işçi] müsteʼcirler [:işverenler] izinsiz nâfileten sıyâm

541 İbn Mâce, "Sıyâm", 40.
542 İbn Mâce, "Sıyâm", 39.
543 İbn Mâce, "Sıyâm", 29.
544 Bk. Semerkandî, *Hizânetü'l-Fıkh*, I, 137; Üskübî, vr. 29b.

idemezler. Yedinci; iki kimesne şerîkler olup biri birlerinden izinsiz nâfileten sâ'im olmazlar, dimişler.

[Peş Peşe Tutulan Oruçlar]

Mütetâbi'aten/arasını ayırmayup tutulan sıyâm yedidür: Birisi şehr-i Ramazân'un edâsıdur. Kazâsı muhayyerdür; dilerse mütetâbi'an, dilerse müteferrikan sâ'im olur. İkinci şehr-i Ramazân içün olan keffâretdür, üçünci keffâret-i zihârdur, dördünci keffâret-i yemîndür, [151[a]] beşinci keffâret-i katl bi'l-hatâdur, altıncı mütetâbi'an tutmağa nezr itdüği savm, yedinci savmu'l-i'tikâf. Bu zikr olınan yedi savmdan gayrıda muhayyerdür, dilerse tetâbu' ider [:orucu peş peşe tutar], dilerse müteferrikaten [:ayrı ayrı, aralıklı] sâ'im olur, dimişler.

[Orucun Müfsidleri]

Ve dahi *Fetâvâ-yı Nutef*'de '**Aliyyü's-Suğdî** rahmetullâhi te'âlâ zikr itdiği üzre sıyâmun müfsidleri cem'ân otuz hasletdür.[545] Gerçi cümlesi mahallerinde tafsîl üzre zikr olındı, lâkin dahi ziyâde îzâh içün ve zabtına[546] dahi eshel içün zikr olındı. Sâ'im olan kimesne küfr söylemek -el-'iyâzü billâhi te'âlâ- ve mazmaza iderken karnına su gitmek ve dahi gice sanup fecrden sonra sahûr yimek ve gurûb zann idüp gurûbdan evvel iftâr itmek ve toprak yâ balçık yimek ve yaprak ve kîl-i ermenî yimek ve istinşâk iderken burnından karnına su gitmek ve burnına 'ilâc ve devâ akıtmak ve hayz görmek ve nüfesâ olmak [151[b]] ve sünnet yeri gâ'ib olunca[ya dek] öne yâ arda zekeri girmek ve birine yapışmak veyâ öpüp inzâl olmak ve hâtûnınun veyâ birinün açık yerine mübâşeret [:teni tene dokunma] idüp inzâl olmak ve ferci ovarken inzâl olmak ve birinün fercine veyâ uyluğına inzâl olmak ve birini kucaklayup inzâl olmak ve kendüye buhûrlarken başını örtüp boğazına tütün kaçırmak ve 'ilâc ile parmağın boğazına urup kusmak veyâ taşra [:dışarı] çıkarmayup yutmak veyâ bir hayvâna vat' idüp inzâl olmak veyâhûd bayılup bî-hûş [:baygın, sersemlemiş] olmak veyâ dişleri arasında akşamdan kalmış nohûddan ziyâde ta'âmı yutmak veyâ bi'l-külliyye 'aklı gidüp mecnûn olmak ve dahi dişi kanayup kan yutmak; bu cümlesi savmı ifsâd ider. Allâhu Te'âlâ a'lem.

---

545 *Nutef*, I, 152.

546 Zabt: Ezberlemek, anlamak, öğrenmek. Eshel: Daha kolay.

[BEŞİNCİ MAKÂLE]
[ZEKÂT, FİTRE, KURBAN, NEZİR VE ZEBÎHA]

el-Makâletü'l-hâmise fî beyâni'z-zekât ve'l-fitre ve mesârifihî.

[Zekât: Hükmü ve Şartları]

Zekât farzdur şol kimse üzerine ki on şart anda bulına: [1.] Müslim [152[a]] ola, kâfir olmaya. [2.] Ve bâliğ ola, sabî olmaya. [3.] Ve hür ola, kul ve câriye olmaya. [4.] Ve havâ'ic-i asliyyesinden gayrı nisâb [miktarı mal]a[547] mâlik ola. [5.] Ve nisâba dahi milk-i tâm[548] ile mâlik ola, kimsenün bir vechile 'alâkası olmaya. [6.] Ve dahi ol nisâb üzerine bir sene geçmiş ola. [7.] Ve dahi tamâm olup bir sene [mal] içinden alınmağa muhtâc olmaya. [8.] Ve dahi niyyet bulına yâ virürken yâ mâlından ayırduğı vakitde. [9.] Ve dahi zekât kankı şeylerden virilür, mikdârını [10.] ve zâtını [:bizzât kendilerini] bile.

İmdi zekât beş şeyden vâcibdür: [1.] Altundan [2.] ve gümüşden [3.] ve deveden [4.] ve sığırdan [5.] ve koyundan. Bunlar ekser-i evkâtı otlakda ise, bunlardan gayrıda zekât olmaz; meğer ticâret içün ola, her nice eşyâ olursa olsun.

İmdi her müslim ve 'âkil ve bâliğ ve hür üzerine zekât farz olur, bu zikr olınan şeylerden nisâba mâlik olursa ve deynden hâric üzerine bir sene mürur [152[b]] ve havâ'ic-i asliyyeden fazla olursa. Ya'nî meskeninden ve dâbbesinden ve hizmetkârından ve libâsından ve evinün bir sene iddihâr olınmış [:saklanan] zahîresinden [:arpa, buğday gibi yiyecekler] ve ticâret içün olmayan kitâblardan mâ'adâ ve gazâ içün eşyâlarından ve san'at içün olan âletlerden gayrı. Ve dahi milki [:malın mülkiyetine] ihtiyârıyla [:iradesiyle] mâlik oldukdan sonra ticârete niyyet idüp alduğı vakitde [zekât borç olmaz. Yine], hizmet içün alınan şeyler içün dahi [zekât] borç olmaz. Milk-i ihtiyâr didüğümüz -mîrâs tarîkiyle mâlik olmayup- [hibe, vasiyyet gibi] âhar tarîk ile mâlik olmakdur. Pes imdi bir kimse hizmetlenmek içün alduğı kul ve câriye ve at ve katır ve gayrı her ne ise, anun içün zekât üzerine borç olmaz, [bunları] satup üzerinden

547 Nisâb: Zekât, fitre, kurban gibi malî yükümlülüklerde esas alınan zenginlik ölçüsü.

548 Milk-i tâm: Tam mülkiyet. Tam mülk veya tam mülkiyetle kastedilen, o malın hem aynının hem de menfaatlerinin sahibinin tasarruf yetkisi ve gücü altında bulunmasıdır. Fakihler, tam mülk olma şartını dikkate alarak alacakların zekâtının verilip verilmeyeceğini tartışmışlardır. Mesela bir kadın vâdeli mehrini almadıkça bundan dolayı zekât vermez. Çünkü o mehre nikâhla mâlik olmuşsa da bu noksan bir mülkiyettir. Kadın kocasından mehri alınca ona tam mâlik olur. Yine râhin, rehin verdiği mal için zekât vermez. Çünkü bu mala mâlik olsa da zilyed değildir. Çünkü mal borcu karşılığı mürtehinin elindedir.

yıl tamâm geçmeyince [zekât borç olmaz]. Hattâ aldukdan sonra satmağa niyyet dahi itmiş olsa, ticâret içün olmaz satmayınca. Ve dahi ticâret içün [153[a]] alınan nesneyi satmakdan [vaz] geçüp hizmetlenmek murâd itdükde ana dahi [zekât] borç olmaz. Ve mîrâs tarîkiyle mâlik olduğı metâ'a ticâret niyyet iderse de satmayınca borç olmaz. *Kâdîhân*'da[549] ve *Sadrüşşerî'a*'da[550] mestûrdur.

[Zekâtta Nisâb]

[Altın ve Gümüşte Nisâb]

Pes imdi altundan nisâb yirmi miskâldür [85 gram altın],[551] noksân olursa zekât borç olmaz. [Altından] yirmi [miskâl]de nısıf [:0,5/20], kırkda bir [:1/40] miskâl [zekât verilir]. Dahi ziyâde olursa bu minvâl üzre virilür. Miskâl deyü yirmi kīrât'a dirler. Arpanun uçlarında olan kışrları kesildükden sonra beş arpa ağırına bir kīrât dirler, yüz arpa ağırına bir miskâl dirler.[552] Müte'ahhirînün re'yleri ve ehl-i Hicâz'un veznleri ve ekser-i bilâdun tartıları bunun üzerinedür. Ammâ re'y-i mütekaddimînün ve ehl-i Semerkand'un veznleri arasında tefâvüt [:fark] dört arpadur; zîrâ anlarun miskâli altı dânikdür. Dânik deyü dört tasûca dirler, [Tasûc iki habbedir] ve habbe [153[b]] deyü iki arpaya dirler.[553] Bu takdîrce anlarun kavli üzre miskâl bir arpa ile on dokuz kīrâta dirler.[554] *Tekmîl Kitâbı*'nda mezkûrdur.[555]

Gümüşden nisâb iki yüz dirhemdür [595 gramdır][556]; noksân olursa zekât borç olmaz. İki yüz dirhemde beş dirhem [zekât verilir], dahi ziyâde oldukda

---

549 Kâdîhân, I, 245, 249, 252-253.

550 Sadrüşşerîa (ö. 747/1346), *Şerhu'l-Vikâye*, II, 202.

551 Miskâl: Ağırlık ölçüsü. 1 Miskâl=4.25 gr. 1 Miskâl=1 dînâr (altın para). Altının nisabı: 20 dînârdır. Buna göre altının nisâbı 20 miskâl x 4.25= 85 gr. altın olmaktadır.

552 1 miskal 100 arpa ağırlığındadır. 1 miskal 4.25 gr. olduğuna göre bir arpa 4.25:100 =0.0425 gr. olmaktadır. (Mehmet Erkal, "Arpa", *DİA*, yıl: 1991, C. 3 s. 391-392).

553 Arpa: Eskiden kullanılan bir ölçü birimi. Hanefî fakihlere göre bir arpa 0.0425 gr.dır. "Fıkıh kitaplarında bir ağırlık birimi olarak arpanın üs ve as katları da verilmektedir. Bu bilgilere göre arpanın üs katları habbe, tasûc, dânik ve dinar olmaktadır. As katları ise hardal, fels, fetile, nakıre, kıtmîre ve zerredir" (Mehmet Erkal, "Arpa", *DİA*, yıl: 1991, C. 3, s. 391-392).

554 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 522; Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâfü Istılâhâtı'l-Fünûn*, Beyrut, 1996, II, 730. Fıkıhta kullanılan mikyâslar/ölçüler hakkında fazla bilgi için bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,* İstanbul, 1970, IV, 120 ve dev.; Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh*, V, 43-54; Mehmet Erkal, "Arpa", *DİA*, yıl: 1991, C. 3, s. 391-392.

555 Tekmîl kitabı kaynaklarda bulunamadı.

556 1 Dirhem=2.975 gr. Dirhem: Gümüş para. Gümüşün nisâbı: 200 dirhem x 2.975=595 gr. gümüş.

her yüzde iki buçuk [:%2.5] dirhem virilmekdür. Dirhem deyü on dört kīrât ağırlığına dirler. Bu takdîrce yetmiş arpa ağırına bir dirhem dirler.[557]

[Zînet Eşyaları ve Ticaret Malı Olma Şartı]

İmdi altun ve gümüş madrûb olup sikke urılmış[558] [:darbedilmiş] olsun, söbeki[559] olsun ve leğen ve ʻibrik gibi âlât ve evânî[560] olsun ve kuşak[561] [:altun veya gümüş kemer]; ve'l-hâsıl altundan nisâb yirmi miskâl, gümüşden iki yüz dirhem[dür], gayrı metâʻ [:ticaret malı] dahi buna kıyâs olunur ve hayvân sürüsinde dahi dinilse gerekdür. Bu cümlede zekât borç olmağa altundan ve gümüşden ve hayvândan gayrıda niyyet-i ticâret şartdur.[562] Satmak içün olmayup kullanmak içün dahi [154ª] olmayan nesnelerde ve icârede olan evler ve dükkânlar gibi ve zâ'id kul ve câriye gibi; bunlarda zekât olmaz. Ve çiftinden getürdüği hâsıl dahi böyledür.[563] **Sadrüşşerîʻa**'da mestûrdur.[564] Ve dahi yabânda[565] ve şehirde olan alım [:alacak] içün dahi lâzımdur; borçlı ganî olsun, fakîr olsun. İkrârı ise; yâ üzerine şâhid var ise, lâkin alınmayınca[ya dek] zekâtını edâ lâzım olmaz. Alındukdan sonra geçmiş yıllarun zekâtı lâzımdur. Ve dahi mîrâs tarîkiyle değmiş [:gelmiş, ulaşmış] akçe dahi olursa böyledür.[566]

[Zekâtta Niyyet]

Ve dahi zekâtun edâsında niyyet şartdur. Mâlından zekât mikdârını ayırduğı mâla niyyet bulınmasa zekât câ'iz olmaz. İmdi hâlis niyyet ile virilmek

557 Zekât, mehir, diyet ve sirkatin nisabında itibare alınan dirhem budur.

558 Urılmış: Vurulmuş, darbedilmiş.

559 Sebek: Bir madeni eritip kalıba dökme, külçe.

560 Evâni (t. İnâ): Kaplar.

561 *"Hind'in istiʻmâl eylediği altundan ve gümüşden masnûʻ olan bilezikler ve kuşaklar içün baʻde hevelâni'l-havl üzerine zekâtı vâcibe olur mu? el-Cevab: Olur."* (Abdürrahim, *Fetâvâ*, I, 20-21).

562 Altın, gümüş ve hayvanlar nâmî olarak kabul edilir. (Kâdîhân, I, 245).

563 Çiftçi öşrünü verip anbarına koyduğu hububat için bir yıl geçse de zekât vermez. *"Zeyd tarlasında olan buğday ve arpanın öşrünü sâhib-i arza verip mâ 'adâsını anbarına vazʻ edip üzerine hevelân-i havl edip nisâb mikdârı olsa ol buğday ve arpa içün Zeyd'e zekât vermek lâzım olur mı? el-Cevâb: Olmaz"* (Abdürrahim, *Fetâvâ*, İstanbul 1243, I, 22).

564 Sadrüşşerîa (ö. 747/1346), *Şerhu'l-Vikâye,* II, 200.

565 Yabân: 1. Uzak, dışarı, taşra. 2. Kır, tarla 3. Yabancı, el.

566 Alacağın zekâtı: Nisâb miktarına ulaşan alacaklar üç nevidir: 1. Kuvvetli alacak. Borç verilmiş paralar ile ticaret mallarının bedelleri böyledir. Alacaklı, borçlunun ikrârı veya şahitlerin şahitliği ile sabit olan ve nisaba uluşan bu tür alacaklarının (geçmiş yıllar da dahil) zekâtını öder. 2. Orta kuvvette alacak. Ev kirası, ticaret malı olmayan bir malın bedeli gibi. Bu alındığında diğer şartlarda varsa zekâtı verilir. 3. Zayıf alacak. Kadının kocasındaki mehrinden veya muhaleʻa bedelinden alacağı, miras alacağı gibi. Bu alacakların zekâtı tahsil edilip üzerinden bir sene geçtikten sonra verilir.

lâzımdur. Bir kimse fakîr üzerinde olan hakkını zekâta tutmak murâd idüp fakîre "şu kadar akçenün zekâtını benden kabûl eyle" deyüp fakîr dahi "kabûl itdüm" dise, zekât yerine geçüp [154[b]] câ'iz olmaz. Ammâ mâlından ol mikdâr akçeyi niyyet ile ayırup fakîre virüp ol dahi mâlik olduğını bildükden sonra ol akçeyi deynine mahsûb idüp yine dâ'ine [:alacaklıya] virmek gerekdür. Hattâ deyninden halâs olup zekât yerine geçe; zîrâ vakt-i edâda yâ mâlından ayırduğı vakitde mâla niyyet ulaşık [:bitişik/muttasıl] olmak şartdur, bulunmasa zekât câ'iz olmaz.

Mes'ele: Zeyd bilâ-niyyetin 'Amr-ı fakîre virdüği mâlını; üzerine vâcib olan zekâtına virdükden sonra zekâtına niyyet itmiş olsa borcından halâs olup zekâtına câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: Virilen mâl 'Amr'ın yedinde kâ'im iken olursa câ'iz olur, dimişler. *Eşbâh*'da mestûrdur.[567]

[Mağşûş Altın ve Gümüş]

Ve dahi şol şey ki anun gümüşi gâlib ola, gümüş hükm olunur; gümüşi gâlib olmayan şey gümüşe hükm olınmaz, zîrâ i'tibâr gâlibedür. İmdi altun yâ gümüş ki mağşûş[568] olup [155[a]] içine bakır yâ gayrı nesne ile karışmış olsa, eğer yâ bakır yâ gayrı nısfdan az olursa gümüş hükm olunur ve altun hükm olunur, zekâtını virür. Ammâ bakır ziyâde yâ müsâvî [:eşit] ise anun içün zekât yokdur. Müte'ahhirînün ba'zıları "üzerine zekât vâcib olmaz" dimişler. *Muzmerât*[569]'da zikr olınmışdur. Gışşi/gaşşi[570] [:bakır gibi karışık maddesi] berâber [:eşit] olanların hükmi, altun ve gümüş hisâb olınmaz. Ticârete niyyet olınmış ise bahâya tutılup kıymetiyle virilür.

[Devede Nisâb]

Ve dahi devede nisâb beşdür, eksik olursa zekât vâcib olmaz. İmdi beş devede bir koyun virilür, ona varınca. Ondan on beşe varınca iki koyun, on beşden yirmiye varınca üç koyun, yirmiden yirmi beşe varınca dört koyun virilür. Yirmi beşden otuz altıya varınca bint-i mahâd ya'nî iki yaşına girmiş bir göçek [:yavru] deve, otuz altıdan[155[b]] kırk altıya varınca bint-i lebûn ya'nî üç yaşına girmiş bir deve, kırk altıdan altmış bire varınca hıkka ya'nî dört yaşında bir

567 İbn Nüceym (ö. 970/1563), *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Beyrut, 1980, s.44.

568 Mağşûş: Hâlis olmayan, karışık. Sikke-i mağşûşe: Az gümüş karıştırılmış bakır akçe

569 Muzmerât, Kudûrî şerhlerinden biri olup müellifi Yûsuf b. Ömer es-Sûfî el-Bezzâr (Nebîre-i Şeyh Ömer)'dir.

570 Gaşş ve gişş: Hile yapmak, aldatmak, saf olmayıp karışık olmak, karışık, katkı.

deve, altmış birden yetmiş altıya varınca ceze'a ya'nî beş yaşına girmiş bir deve, yetmiş altıdan doksan bire varınca iki tane bint-i lebûn virür.

Doksan birden yüz yirmiye varınca iki tane hıkka virilür. Bundan sonra dahi ziyâde olursa farz yine istînâf olur. Yüz yirmi beş oldukda iki hıkka ve bir koyun virilür. Yüz otuzda iki hıkka ve iki koyun, yüz otuz beşde iki hıkka ile üç koyun, yüz kırkda iki hıkka ile dört koyun, kırk beşde iki hıkka ve bir bint-i mahâd, yüz elli oldukdan sonra üç tane hıkka virilür. Bundan sonra ziyâde tafsîl, kütüb-i fıkhiyyede mestûrdur, mürâca'at olına.

[Sığırda Nisâb]

Ve dahi sığırda nisâb otuzdur, noksânda zekât vâcib olmaz. İmdi otuzdan [156[a]] kırka varınca bir yaşını geçmiş bir dana virilür. Kırkdan elliye varınca bir yaşında bir dana ile dört bölükde bir bölük dana virilür. Altmışa varınca iki dana, yetmişe varınca iki yaşında bir dana ile üç yaşına girmiş bir dana virilür. Seksene varınca üçer yaşına girmiş iki sığır, doksana varınca üç dana, yüze varınca iki yaşar [:yaşında] bir dana ile üçine girmiş bir sığır virilür. Câmûs dahi sığır gibidür, farkları yokdur.

[Koyunda Nisâb]

Ve dahi koyunda nisâb kırkdur, noksân olursa zekât olmaz. Kırk koyunda bir koyun virilür. Yüz yirmi bire varınca iki koyun, iki yüz bire varınca üç koyun, dört yüze varınca dört koyun, bundan sonra her yüzde bir koyun virilür. Keçi ve kuyruklı koyun dahi böyledür.

[Atta Nisâb ve Zekâta Tâbi Olmayan Mallar]

Ve dahi atın nisâbı ikidür.[571] Bir[i] erkek biri dişi olursa bir altun [her biri için bir dînâr veya on dirhem] virilür yâhûd [156[b]] kıymete tutulup bahâsından kıymeti mikdâr hisâb olup [1/40 oranında] virilür; yalınız erkek yâ dişi olursa virilmez.

Ve dahi katırda ve himârda ve âhûrında yem yiyen hayvânda ve bir seneyi tamâm itmeyen küçük hayvânda ve yük içün isti'mâl olınan hayvânlarda ve üzerine zekât vâcib oldukdan sonra helâk olan hayvânlarda zekât olmaz. Ve dahi ticâret içün olmayan cevâhirde, incüde zekât yokdur. Ve bir seneyi tamâm itmedin kuzuda ve tayda ve buzağuda zekât olmaz. Allâhu a'lem.

---

571 Nesli elde edilip ileride satılma amacıyla beslenip erkeği dişisi ile birlikte senenin çoğunu otlayarak geçiren atlardan zekât alınması görüşü Ebû Hanife ve öğrencisi Züfer'e aittir.

Ve dahi **Ebü'l-Leys** rahimehullâhu te'âlâ *Hizânetü'l-Fıkh* nâm kitâbında tasrîhan zikr ider: On iki şeyde zekât olmaz:[572] Birisi incüde, ikinci elmâsda, üçünci yâkūtda, dördünci cevâhirde -meğer ticâret içün ola-, beşinci yılun çoğını 'alef ile evde yiyen hayvânlar, altıncı yük götürmek içün isti'mâl olınan hayvânlar, [157[a]] yedinci iki nisâb mâ-beyninde olan hayvânlar, sekizinci bir seneyi tamâm itmeyen hayvânlar ki deve köçeği, dokuzuncı tay, onuncı buzâğı, on birinci kuzu, on ikinci hizmet içün olan âzâdsız kul ve câriye, ne mikdâr olursa anlarda zekât yokdur; meğer ticâret içün ola. Ve dahi hâtûnlar zevci üzerinde olan nikâhları [karşılığında tahakkuk eden mehir ve hul' bedeli olan alacağı] içün zekât virmezler. Ve [karısına olan müeccel mehir borcu] zevcün zimmetinde olmağıla zekâta dahi mâni' olmaz;[573] sâ'ir düyûn gibi değildür, zekâtını virür.

[Fıtır Sadakası]

Fî beyâni sadakati'l-fıtri fî mesâ'ilihî: Ve dahi vâcibât-ı İslâmiyye'den birisi sadaka-i fitredür. Her kişiye vâcibdür ki mesâ'ilinden on bir mes'ele ile; evvelâ sebebini ve vasfını ve şartını ve rüknini ve neden vireceğini ve mikdârını ve vaktini ve hükmini ve edâ idecek mekânını ve kimden ötüri vireceğini ve kankı kimseye virmek câ'izdür ve kankı kimesneye câ'iz değildür; bu cümle 'ilm-i hâldür, [157[b]] bilmesi lâzımdur.

[Fıtır Sadakası Mükellefi]

İmdi fitrenün sebebi bir kimse müslim ve hür ve nisâba mâlik ganî olduğı hâlde mâh-ı Şevvâl ibtidâ gicesi sağ bulınsa tulû'-ı fecrde ol kimesne üzerine sadaka-i fitre vâcib olur. Ve dahi sıfatı; vâcibdür ganîlere ve dahi sünnetdür kâdir olan fukarâya. Şartı üçdür: İslâm ve hür ve gınâ [:zenginlik].

[Fitre miktarı ve Ödeme Şekli]

[Fitrenin] rükni dört şeyün birinden virmekdür: Birisi buğday, ikinci arpa ve bunlarun unı, üçünci hurmâ, dördünci kuru üzüm.[574]

---

572 Semerkandî, *Hizânetü'l-Fıkh,* I, 130.

573 Borçlunun, deyn (ç. düyûn) yani para borçları özellikle bir yıl içinde ödeyeceği borçları kadar malı zekâta tâbi olmaz. Ancak bazı alimlere göre kişinin mehir gibi müeccel borçları nisâbda dikkate alınmaz. Yani zekâta mâni değildir. (bk. İbn Nüceym, II, 218-219; Dâmâd, I, 187).

574 İbn Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) fıtır sadakasını 1 sâ' kuru hurma ve 1 sâ' arpa olmak üzere köle, erkek, kadın, küçük ve büyüklere farz kıldı, ve bu sadakanın

[Fitrenin] vâcib mikdârı buğday ve unından beş yüz yirmi dirhem ve arpadan ve unından bin kırk dirhem ve hurmâdan ve üzümden dahi bin kırk dirhem.[575] Ve dahi bunlarun 'aynını virürse vezn idüp tamâm vire, bir dirhem eksik olursa edâ itmiş olmaz. Eğer bahâsını virürse dahi câ'izdür.

Vücûbınun vakti: Mâh-ı Şevvâl'ün [:Şevvâl ayı] ibtidâ gicesi fecr tulû'ındadur, mukaddem ve mu'ahhar dahi [158[a]] virürse câ'izdür. Üç sene mukaddem virse câ'izdür, âhir vakti olınca üzerinden sâkıt olmaz.

Ve dahi [fitrenin] hükmi [malî] vâcibin hükmi gibidür, her kaçan [:ne zaman] virürse borcından halâs olur. İnkâr iden ehl-i bid'at olur, bilâ-'özrin terk iden âsim olur. Ve dahi edâsı her kankı mekânda bulınursa ol mekânda virmekdür.

Ve dahi fitresini virmek üzerine vâcib olan beş nefer kimesnedür, bu neferlerden gayrısı içün virürse câ'izdür, vâcib değildür, cemî' halk içün virse dahi câ'izdür, cümlesi halâs olurlar. Lâkin ihbâr ve izin gerekdür, *"senün fitreni ben virdüm"* deyü kendisine bildürmek gerekdür; meğer hâtûnı ve bâliğ evlâdı ola, anlar içün izinsiz ve emrsiz virmek câ'iz olur, dimişler. Birisi kendi nefsi içün virmekdür. İkinci bâliğ olmaduk sagīr ve fakîr evlâdı içün virmekdür. Lâkin bir vechile sagīre mâl [158[b]] intikâl idüp ganî ise mâlından virür, babası üzerine vâcib olmaz. Ammâ babası kendi mâlından virse yine câ'izdür. Üçünci; hizmetinde olan âzâdsız kulları ve câriyeleri içün virmekdür. Satmak içün olursa fitresini virmez, zekâtını virür. Dahi müdebber câriye ve kul içün virür. Beşinci; evlâdlarınun anası olup ümm-i veledi olan câriyesi içün virür. Bu zikr olınan cevârî ve gılmân kâfir dahi olursa yine efendisi üzerine fitrelerini virmek vâcibdür. Ve dahi bu zikr olınan beş neferden gayrı hâtûnı ve bâliğ evlâdları ve bâliğ olmaduk sagīr ve ganî evlâdı ve kitâbete kesilmiş kul ve

---

halk bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretti" (Buhârî "Zekât", 76; Müslim, "Zekât", 12). Sahâbeden Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: "Peygamber devrinde fitreyi yiyecek maddelerinden 1 sâ' olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keş (yağı alınmış peynir) idi" (Buhârî, "Zekât", 74). Ancak yiyecek maddelerinden buğdayın miktarında ihtilâf vardır. Hanefîler, buğdaydan verilecek fitre miktarının yarım sâ' olduğunu ileri sürerken diğer üç mezhep buğdayın da 1 sâ' olarak verilmesi gerektiği görüşündedir (Fazla bilgi için bk. Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh,* V, 364-390).

575 Fitre miktarı: 1sâ': 1040 dirhem-i şer'î. 1 dirhem-i şer'î: 2.975 gr. Hanefîler'e göre fitre buğdaydan 520 dirhem (1.547 kg.), arpa, üzüm ve hurmadan ise 1040 dirhem (3.094 kg.) verilir. Hanefîlere göre fitre olarak bunların kıymetlerinin verilmesi de câ'izdir. Fitre miktarı kolayca şöyle tesbit edilebilir: "Orta elli bir kimsenin iki elini birleştirerek avuçladığı dört avuç ürün/mahsül bir sâ'dır" (*Tecrîd-i Sarîh*, V, 380).

câriyesi içün ve ticâret içün olan memlûkleri ve kendinden firâr itmiş kul ve câriyesi ve müşterek ya'nî kimesne ile ortak olan kul ve câriyesi içün fitre vâcib değildür. Allâhu a'lem.

[Zekât ve Fitre Verilmesi Câ'iz Olan ve Olmayan Kimseler]

Zekât ve fitre [159[a]] kankı kimesneye virilür ve kankı kimesneye virilmek câ'iz değildür, anı dahi bilmek her kişiye lâzımdur. Sekiz kimesneye zekât ve fitre virmek câ'iz değildür:

Birisi; aslına virmek, ya'nî öz babasına ve anasına ve anlarun analarına ve babalarına, ol kola her ne kadar giderse virilmek câ'iz değildür.

İkinci; fürû'ına, ya'nî sülbî oğlına ve sulbiyye kızına ve anlarun evlâdlarına ve evlâd-ı evlâdlarına her ne kadar aşağa giderse de, ol cânibe virilmek câ'iz değildür; meğer ögey anasına ve babasına ve ögey oğlına ve kızına vire, câ'izdür.

Üçünci; nisâba mâlik olan ganîye câ'iz değildür.

Dördünci; mecnûna virmek câ'iz değildür.

Beşinci; zimmî kâfire virmek câ'iz değildür, ammâ fitre zimmîye câ'izdür.

Altıncı; kendinün âzâdsız kulına ve câriyesine ve müdebberine ve ümm-i veledi olan câriyesine ve kitâbete kesilmiş kulına ve câriyesine ve anasınun ve babasınun kulına ve câriyesine ve müdebberine [159[b]] ve mükâtebine ve ümm-i veledine ve dahi ganînün sagīr evlâdına ve kulına ve câriyesine ve müdebberine ve mükâtebine ve ümm-i veledine ve dahi oğlınun ve kızınun câriyeleri dahi böyledür, anlara dahi viremez. Ammâ âzâd olıcak, [:âzâd olunca] cümlesine virmek câ'izdür.

Yedinci; pazardan kul ve câriye alup âzâd itmek zekât ve fitre akçesiyle câ'iz değildür, ammâ kâfirde esîr olan müslimânları çıkarmak câ'izdür.

Sekizinci; vücûh-ı hayrâta[576] sarf itmek câ'iz değildür, ya'nî mescid binâ itmek yâ ta'mîr itmek veyâ içine hasîr veyâ seccâde veyâ mûm almak ve dahi köprü ve çeşme veyâ kaldırım binâ itmek ve Kur'ân okutmak ve vakf itmek ve kitâb ve mushaf alup vakf itmek câ'iz değildür. Ammâ bir kimse zekât ve fitre akçesiyle kitâblar alup, bahâsıyla mülkiyet üzre fukarâya virmek câ'izdür, vakf idüp virse zekât virmüş olmaz. Ve dahi zekât [160[a]] ve fitre akçesiyle kefenler

576 Vücûh, yön, cihet gibi anlamlara gelen "vech" kelimesinin çoğuludur. Hayrât: 1. Sevap kazanmak için yapılan işler, vakıf işleri. 2. Mescid, medrese, kütüphâne, köprü, çeşme gibi halkın istifade ettiği müesseseler, hayır kurumları. Vücûh-ı hayrât: Sevap amacıyla yapılacak işlerin cihetleri.

alup meyyite sarmak ve sâ'ir techîzini itmek ve borcını virmek zekât yerine geçmez; meğer bir fakîrün sagīr veledi fevt olup ol fakîre zekât niyyetiyle virüp ol fakîr meyyite sarf itmek câ'izdür; zîrâ ol akçe fakîre virilmişdür, anun mülki olur, her neye sarf iderse câ'izdür. Zekât virmekde şart, fakîrün eline virüp mülki olduğını bildürmekdür. Hattâ bir kimse zekât akçesiyle ta'âm idüp fukarâya it'âm idüp zekâtına niyyet itmek ile borcından halâs olmaz, tekrâren virür; zîrâ ellerine virilüp mülki olduğını bilmek şartdur. Ve dahi her kişiye [bilmek] lâzımdur ki zekât ve fitre ve nüzûr ve sâ'ir sadakât-ı vâcibe kankı kimesnelere virmek gerekdür ki 'indallâh makbûl olup ecr-i 'azîme nâ'il ola.

[Zekâtın Sarf Yerleri ve Mü'ellefe-i Kulûb]

İmdi kütüb-i fukahâda ta'yîn olınan yedi sınıfa virilmek Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'da [160[b]] mansûsdur. قال الله تعالي ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾[577]

Sınıf-ı evvel: [Birinci sınıf] şol kimesnedür ki fakîr olup havâ'ic-i asliyyesinden mâ'adâ nisâba mâlik olmaya; kesb itmeğe kâdir olursa da fakîrdür.

İkinci sınıf: Miskîn olanlardur ki ancak bir günlük nafakası olup gayrı bir şeye mâlik olmaya yâhûd hasta veyâ kötürüm ola, kesbe kâdir olmaya.

Üçünci sınıf: Medyûn olup mâlik olduğı eşyâyı ancak deynine kifâyet idüp gayrı bir şeye mâlik olmaya. Ammâ deyni mübâh içün itmiş ola, fesâd itmek içün deyn itmiş olmaya ve ehl-i isrâf dahi olmaya.

Dördünci sınıf: 'Âmilü's-sadakâtdur ki sultân emriyle sadaka tahsîline me'mûr olan emîn yâ 'aşşâr [:vergi toplayan] olandur, [161[a]] ganî dahi olursa mâni' değildür. Lâkin tâ'ife-i tüccâr gümrük[578] nâmına virdükleri akçeye zekât

577 *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir* (et-Tevbe 9/60).

578 Zekâta tâbi mallar "emvâl-i bâtıne" ve "emvâl-i zâhire" olmak üzere iki sınıftır. Birinci sınıfa; altın, gümüş, paralar, evde ve mağazadaki ticaret malları; ikinci sınıfa ise; toprak mahsulleri, hayvanlar, gümrükten geçen ticaret malları, madenler ve defineler girmektedir. Zekâtlar, Asr-ı Saadet'ten Hz. Osman'ın hilafet dönemine kadar devletin vergi memurlarınca tahsil olunmaktaydı. Ancak bu dönemde İslâm devletinin sınırları oldukça genişlemiş, müslümanlar çoğalmış ve zekât toplama ve dağıtma işi oldukça zorlaşmış ve bu durum karşısında devlet sadece emvâl-ı zâhirenin zekâtını toplayıp dağıtmıştır. Şehirler veya ülkeler arası iç ve dış ticaret malları emvâl-ı zâhire olduğu için şehirlerarası veya ülkeler arası ticaret yapan müslüman tâcirlerin nisab miktarına ulaşan ticaret mallarından devletin vergi memuru olan âşir tarafından 1/40 oranında gümrük vergisi alınır. Fazla bilgi için bk. Ömer Nasuhi Bilmen, IV, 92-96.

içün niyyet idüp virilmiş olsa, ʻulemâ rahimehumullâhu teʻâlâ ihtilâf idüp Ebû Caʻfer Fakīh rahimehullâhu teʻâlâ eydür:[579] *"Ol kişiden gayrı [:artık] zekât sâkıt olup bir dahi virmez"* demiş. Ammâ fî zamâninâ tekrâren virmek lâzımdur; zîrâ âhir ʻulemâ katında zekât yerine geçmez, dimişlerdür.[580]

Beşinci sınıf: Âhar kimsenün bahâya kesilmiş efendisine borçlı olan mükâtebine. Kendinün mükâtebine virmek câʼiz değildür; zîrâ kendi mâlını yine kendüye virmiş olur.

Altıncı sınıf: Oldur ki fî-sebîlillâh gazâya giden gâzîlerdür; nafaka ve kisvesine ve silâh ve dâbbesine iʻânet itmek içün ağniyâdan dahi olurlarsa anlara virilmek câʼizdür.

Yedinci sınıf: İbnüʼs-sebîl dirler, şol kimesnedür ki mübâh olan sefere gidüp mâlından elinde bir şeyi kalmayup [161[b]] vatanında olan mâla dahi eli yetişmeyüp mâla muhtâc olandur. Eğerçi vatanında nisâba irişür mâlı olursa da ol hînde kendüye kifâyet mikdârı sadaka almak câʼizdür, ziyâde almaya, dimişler. Ammâ karz olursa efdaldür, dimişler. ʻUlemâdan baʻzıları; ibnüʼs-sebîl oldur ki huccâcdan olup elinde mâlı kalmayup yollarda kalan kimesnedür, dimişler. Anun dahi hükmi böyledür, anlar dahi almak câʼizdür.

Mesʼele: Bir kimsenün mâlı bir fakîr ve müflis kimesne üzerinde olup bir vechile alınmak mümkin olmasa, ol akçeden gayrı nisâba yetişür mâlı kalmayup ol dahi fakîr ve muhtâc olsa, ol kimesne dahi zekât almak ve sâʼir sadaka-i vâcibe almak câʼiz olur, ol fakîrün zimmetinde olan mâl mâniʻ olmaz, dimişler.

Mü'ellefe-i kulûb: İmdi Allâhu Züʼl-celâl bu kimseleri taʻyîn idüp lâkin âyet-i şerîfede sekizdür; *"veʼl-müʼellefetu* [162[a]] *kulûbuhum"* ile zikr olınmışdur. Anlardan murâd oldur ki, müfessirîn beyân itmişlerdür. Şol kimesnelerdür ki, Resûlullâh sallallâhu ʻaleyhi ve sellemün zamân-ı şerîflerinde ʻasker-i İslâm kıllet üzre olmakla tâʼife-i müşrikîn Resûl-i Ekrem ʻaleyhiʼs-selâmʼa bazı husûsda şirret itmesün deyü mâl-ı ganîmetden humusını [:1/5] Resûl ʻaleyhiʼs-selâmʼa viricek, ol humusdan mâl ifrâz idüp ol tâʼifenün reʼîslerine bir mikdâr mâl virürlerdi. Anlar dahi ol vecihden ehl-i İslâm ile ülfet idüp şirretlerini terk idüp guzât-ı müʼminîn içün baʻzı mertebe iʻânet idüp yardım iderlerdi. Hattâ bir seferde ʻasker-i İslâmʼa üç yüz nâka [:deve] götürüp virdüklerinde Ebû Bekr es-Sıddîk radıyallâhu ʻanh otuzını alup mâʻadâyı yine anlara virmiş idi.

579 Ebû Caʻfer Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hinduvânî el-Belhî (ö. 362/973), Hanefî fakihi ve müctehididir.

580 Kâdîhân, II, 269; Kâsânî, II, 36; Burhânî, *Muhît*, II, 508; İbn Âbidîn, II, 290.

Ve nicesi dahi ehl-i İslâm'un bunlara böyle mu'âmelesinden İslâm'a girmeğe kalbleri rikkât [162[b]] bulmuş idi. Ve Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm bunları İslâm'a getürüp muhabbet itdürmek içün ve İslâm'a kazandurmak içün virürdi. Anlara "mü'ellefe-i kulûb" dirler. Her gazâ mâlından anlarun re'îslerine virilmeğin anlar dahi âyet-i şerîfede masârifden zikr olınmış idi. Resûlullâh 'aleyhi's-selâm'un zamân-ı 'asrlarına mahsûs idi. Resûl 'aleyhi's-selâm sa'âdet ile âhirete rıhlet itdüklerinde yerine Ebû Bekr es-Sıddîk halîfe oldukda gelüp Ebû Bekr radıyallâhu 'anhdan "bizim hissemiz beyân olınsun" deyü bir nâme taleb idüp aldılar. Ba'dehû Emîre'l-Mü'minîn Ömer radıyallâhu 'anh hazretine varup ol mektûbı gösterüp işhâd içün andan dahi imzâ taleb itdüklerinde Emîre'l-Mü'minîn kâğıdlarını şakk idüp eyitdi[581] [:yırtıp dedi]: *"İslâm garîb idi. Resûlullâh 'aleyhi's-selâm ol ecilden virüp bu husûs anlarun 'asr ve zamânlarına mahsûs idi.* [163[a]] *Elhamdülillâh el-yevm Hazret-i Rabbi'l-'izzet İslâm'ı lütfından 'azîz itdi. Ba'de'l-yevm aramuzı kılıç ayırur. Sizlere bir şey virilmek yokdur"* deyüp hâlâ bu âna gelince nesh olındı. Ol ecilden [zekât] yedi sınıfa câ'iz olup anlardan ref' oldı. Rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'în.

Ol tâ'ife tekrâren Halîfe'ye gelüp, "Yâ Ebâ Bekr -radıyallâhu 'anh-, Emîre'l-Mü'minîn Ömer -radıyallâhu 'anh- hazretine varup Kitâbullâh'da bizim içün olan sehmümüzi taleb kâğıdumuzı gördükde alup şakk itdi. Halîfe sen misin, o mıdur?" didüklerinde, "Oldur" deyü cevâb idicek, icmâ' ittifâklarıyla sehmlerinün ibtâline ve ref'ine hükm olındı. Hak celle ve 'alâ ﴿يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ﴾[582] vaktine dek İslâm'ı kerem ü fazlından 'azîz ve şerîf ve Şerî'at-i Muhammediyye'yi ibkâ ide. ﴿إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ﴾. Âmîn, bi hürmeti efdali'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn.[583]

[Zekât Verilmesi Mekrûh Olan Kimseler]

[163[b]] Ve dahi zekâtda mekrûh olan, kendi mekânında ve civârında fakîr var iken âhar diyârda ve mekânda olan fukarâya göndermekdür; meğer akrabâsına yâhûd âhar diyârda olan fukarâ ziyâde muhtâc olalar. Böyle olursa kerâhetsiz câ'iz olur. Ammâ fukahâ kavli üzre zekât ve fitre ve sâ'ir sadaka-i vâcibede lâyık olan evvelâ akrabâsına ve yakın olan civârındaki komşusına ve âzâdlılarına virmekdür,

581 Eğitmek: söylemek, demek.

582 *"Sûr'a üflendiği gün…"* (Nebe' 78/18).

583 Cenâb-ı Hakk Sûr'a üfürüldüğü güne kadar İslâm'ı kerem ve fazlından aziz ve Şerîat-i Muhammediyyeyi devamlı kıla. "*Allah nezdinde hak din İslâm'dır"* (Âl-i İmrân 3/19). Âmin. Peygamberlerin en faziletlisinin hürmetine.

bunlarda fakîr ve muhtâc var iken âhara virse yine borcından halâs olur, lâkin *"Hak celle ve 'alâ kemâl-i kabûl ile kabûl itmez"*, deyü Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretinden hadîs-i şerîf rivâyet olınmışdur.[584] **Kuhistânî** merhûm *Muhtasar Şerhi*'nde zikr ider ki; sadakât-ı vâcibede lâyık olan fukarâdan olan karındaşlarına ve 'ammelerine [:amcalar] ve 'ammetelerine [:halalar] ve hâlelerine [:dayılar] ve hâletelerine [:teyzeler] ve civârında olan [164[a]] fukarâya ve âzâdlılarına ve bunlarun evlâdlarına virmek gerekdür.[585] Bunlardan sonra tâlibi'l-'ilm olanlara, sonra âhar mahalde olan fukarâya virilmek gerekdür. Allâhu a'lem.

[Kurban ve Nezir]

Fî beyâni'l-udhiyye ve sâ'iri'n-nüzûr ve hükmühâ:

Udhiyye kurbânı itmek vâcibdür şol kimse üzerine ki müslim ola ve hür ola ve ganî ola ve mukīm ola ve 'âkil ve bâliğ ola. Gınâsı,[586] havâ'ic-i asliyyesi olan mülk; evinden ve câriyesinden ve hizmetkâr kulından ve üçer kat geysisinden [:giysi,ebise] ve evinün bisâtından ve bineğinden ve silâhından ve ehl-i san'at olan kimesne kendüye lâzım olan âlâtından ve evinün bir sene mikdârı zahîresinden ve kendüsine ve evlâdına okuyacak Mushaf-ı Şerîf'inden ve kitâblarından mâ'adâ fazla, buçuk vakıyye[587] gümüşe [:200 dirhem=595 gr. gümüş] yâ yirmi miskâl altuna [:20 dînâr=85 gr. altın] bahâsı yetişür bir şeyi yâhûd ancak buçuk vakıyye gümüşe [164[b]] yâ yirmi miskâl altuna mâlik ola yâhûd bir mülk meskeni olup içinde üç odasıyla bir odasınun bahâsı nisâba bâliğ olursa ol kimse ganîdür,[588] fitre virür ve udhiyye ider ve zekât ve fitre ve

584 et-Taberânî, *el-Evsat*. Bk. İbn Âbidîn, II, 353.

585 Kuhistânî, I, 209.

586 Gınâ: Zenginlik. Fıkıhta, zenginlik çeşitli yükümlülüklerin gerekçesini teşkil eder. Farz-ı ayn, farz-ı kifâye ve vâcib türünden malî yükümlülükler zenginlere yüklenir. Hanefî fıkıh bilginleri dinen zenginliğin alt sınırı ve çeşitlerini tesbit etmeye çalışmışlar, zekât vermenin farziyeti ile zekât alma ve dilenmenin cevazını belirleyen sınırların farklılık gösterdiği üç tür zenginlikten söz etmişler ve şöyle açıklamışlardır: 1. Zekât vermenin farz olduğu zenginlik. Bu, havâic-i asliyyeden başka en az nisab miktarı artıcı (nâmi) nitelikteki yıllanmış (havl-i hevelân) mala sahip olmaktır. 2. Zekât almanın haram olduğu, fıtır sadakası vermenin ve kurban kesmenin vacip olduğu zenginlik. Bu, havâic-i asliyye dışında nisab miktarı artıcı olan veya olmayan yıllanmış veya yıllanmamış mala sahip olmaktır. Bu derecede zenginler, fitre, nezir ve sadaka alamazlar. Fakir akrabalarına nafaka vermek mecburiyeti olur. 3. Dilenmenin haram olduğu, sadaka kabulünün caiz olduğu zenginlik. Bu, bir günlük yiyecek ve avret mahallini örten elbiseye sahip olmaktır. (Kâdîhân, I, 227; Kâsânî, II, 48-49; Dâmâd, I, 217).

587 Vakıyye: Bir ağırlık ölçüsü olup 400 dirhem.

588 Müellif üç odalı bir evin üçüncü odasını ihtiyaç fazlası olarak değerlendirmiştir. Bk. Kâdîhân, I, 227; Bâbertî, *'İnâye,* II, 30.

nüzûr ve iskât almak[589] ol kimseye câ'iz olmaz. Ve bu mikdâr ganîler üzerine akrabâsından fakîr olanları gözetmek ve cânib-i şer'îden ol fakîrler içün hâline göre nafaka takdîr olınmak şer'an câ'iz olur.

[Kurbanlık Hayvanlar]

Ma'lûm olsun ki kurbân itmeklik câ'iz olan dört cins hayvândur, gayrıdan itse câ'iz değildür.

كما قال الله تعالى ﴿ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الأُنثَيَيْنِ نَبِّؤُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ (١٤٣) وَمِنَ الإِبْلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الأُنثَيَيْنِ﴾[590]

Bu âyet-i şerîfede [165[a]] zikr olınan dört cins hayvândur, lâkin dişisi ve erkeği ile sekiz hayvân olur. Eti yenen hayvânlarda bunlardan gayrı hayvân kurbân itmek câ'iz olmaz.

Birisi koyundur ki her nice olursa dişisinden ve erkeğinden câ'izdür. Lâkin bir seneyi tamâm idüp iki seneye dâhil olmuş ola, noksân olursa câ'iz değildür. Lâkin bir koyun altı ayda bir yaşında koyun mikdârı büyük ola, câ'izdür.

İkinci keçidür, erkeğinden ve dişisinden câ'izdür. Anun dahi hükmi koyun gibi iki seneye girmiş ola.

Üçünci devedendür, her kankı cins olursa câ'izdür. Lâkin beş seneyi tamâm itmiş ola, eksik olursa kurbân olmaz.

Dördünci sığırdur, her kankı cins olursa. Câmûs dahi câ'izdür. Lâkin iki seneyi tamâm itmiş ola, noksân olursa kurbân olmaz. Ammâ deve ve sığır erkeği ve dişisi dahi câ'izdür. Efdal olan [165[b]] nâs arasında eti lezîz olursa, anı itmekdür. İmdi koyun ve keçide efdal olan erkek ve enenmiş olmakdur. Sığırda efdal olan inek olmakdur. Devede efdal olan dişi olmakdur. Ve dahi efdal olan ehl-i bâdiye içün deve ve ehl-i kurâ içün sığır ve ehl-i emsâr ya'nî şehirlerde olanlar içün koyun itmekdür. Lâkin beden cihetinden büyük ve semiz ve yaşlı olmak eyüdür. Ve dahi deve ve sığırda yedi nefer kimesneye iştirâk üzre itmek câ'izdür. Ammâ cümlesi kurbâna niyyet ideler; birisi ancak et

---

589 İskât almak: Ölünün namaz ve oruç gibi ibadetlerinin iskâtında ortaya konan paradan almak.

590 *"(Erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki. De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin. Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı). De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz?"*(el-En'âm 6/143-144).

murâd idüp kurbân olmasa cümlesinün kurbânı câ'iz olmaz. Ve dahi kurbân olacak hayvân lâyık oldur ki on iki 'aybdan berî bulınmaya, bulınursa câ'iz olmaz. İki dudakları kesik olmayup bütün ola ve dahi iki gözleri a'mâ olmaya ve dahi bir gözli olmaya ve dahi iki kulakları yerinde ola ve dahi [166[a]] kulakları kesik olmaya; ammâ üç bölükden biri gidüp ikisi dursa câ'izdür. Ve dahi kuyruğı yerinde ola, anun dahi üç bölükde ikisi durursa câ'izdür. Ve dahi marîz olmaya ve dahi uyuz olmaya ve dahi mecnûn olmaya ve dahi ön ayakları ve ard ayakları yerinde ola ve dahi topal olmaya ve dahi arık, yinmez olmaya. Kişinün kurbânı cemî' 'uyûbdan hâlî ve sâlim olmak gerekdür.[591] Zîrâ Resûlullâh 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm buyurdı: "اسْتَفْرِهُوا ضَحاياكُمْ فإنَّها يوم القيامة مَطاياكُمْ على الصِّراطِ"[592] Ya'nî *"Sizler udhiyyenizi gâyet eyüce ve yürük [:hızlı yürüyen] idün, tahkîk kıyâmet güninde sırât üzerinde bineklerünüzdür."*[593] İmdi mü'mine lâyık olan âhiret içün eyücesin hâzır ide, dünyâda bırakmaya.

[Hayvan Kesenler ile İlgili Şartlar]

Ma'lûm olsun ki dört kimesnenün zebîhası[594] meyte[hükmünde]dür, yinmez, besmele ile boğazlarsa da yinmez.

Birisi mecûsîdür ki ehl-i kitâb [166[b]] ve millet olmayup âteş-perest olanlardur, koyunda ve sığırda ve kuşda ve sâ'ir eti yinen hayvânlardan her kankısını boğazlar yâ av ve şikâr iderse yinmez. Ve vesenî[595] olup kitâblardan bir kitâba iktidâ itmeyüp mutlakâ puta tapan müşrikler dahi mecûsî hükminde olmağın, anlarun dahi avları ve zebîhaları yinmez.

İkinci; mürted olanlarun zebîhası yinmez, her kankı dînde olursa olsun.

Üçünci; ihrâm içinde olan huccâcdan Allâhu Zü'l-celâl av ve şikârı ve kan dökmeği ve kimesne eziyeti, kehle öldürmeği bile men' itmiş iken ol hâlde olan [yabani kara hayvanı] zebîhaları yinmez[596], emr-i Hakk'a muhâlefetde bulınduğı içün. Kavluhû Te'âlâ [597]﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ﴾

591 Bk. *el-Fetâvâ el-Hindiyye*, V, 297-299; İbn Âbidîn, VI, 323-325.

592 Süyûtî, *el-Câmi'u's-Sagîr,* I, 77.

593 Bk. "قَالَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ: "عَظِّمُوا ضَحَايَاكُمْ فَإِنَّهَا عَلَى الصِّرَاطِ مَطَايَاكُمْ (Serahsî, XII, 10).

594 Zebîh ve zebîha: Kesilmiş hayvan. Kurbanlık.

595 Vesênî: Putperest.

596 Muhrim, tavuk ve koyun gibi yaratılışı itibariyle yabani olmayan evcil hayvanları kesip yiyebilir. Fakat karadaki yabani hayvanları kesecek olsa etinden kendisi de ve başkaları da yiyemez. Çünkü bu meyte hükmündedir. Deniz kuşlarını da avlayamaz. Çünkü onlar da kara hayvanı sayılır. (Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.373).

597 *"Ey îmân edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin"* (el-Mâide 5/95).

Dördünci; kasden besmeleyi terk iden kimsenün zebîhası besmelesiz boğazladuğı içün yinmez. Ammâ unudup terk itmiş olsa pâkdür, yinür. Zîrâ cemî‘ zebîhaları pâk iden besmeledür, unudup terk itmekle murdâr olmaz.

[167[a]] Zîrâ niyyetinde olmak dimek hükminde olur. "نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْر مِنْ عَمَلِهِ" buyrılmış.[598] Ammâ kasden terk ile nisyânen terk olınan nicedür? Farkı oldur ki; zebîha ve av ve şikâr itdükde besmelenün vakti zebh vaktinde ve ava irsâl vaktinde ve okı atarken dimek lâzımdur. Zebhden[599] evvel yâ irsâlden veyâ remyden[600] evvel veyâ sonra deyüp ‘inde’z-zebh ve ‘inde’l-irsâl ve ‘inde’r-remy dimese, "evvelki kifâyet ider" deyü terk iderse vaktinde dimedüği içün murdâr olur, yinmez. Ammâ evvel yâ sonra dimeyüp "unutdum" dirse pâkdür, yinür. Ve dahi her bir zebîha üzerine ferden ferden besmele lâzım iken birisine besmele idüp ikinci koyuna dimeyüp boğazlarsa "evvelki koyuna itdüğim kifâyet ider" dirse murdârdur, sonraki yinmez. Eğer "unudup dimedim" dirse pâkdür, yinür. Ve dahi bir koyun üzerine besmele idüp elinden firâr itse [167[b]] sonra tutup besmelesiz boğazlasa yinmez; meğer "unutdum" diye. Yâhûd besmele idüp yerini değiştürüp âhar yerde zebh itse tekrâren besmele lâzımdur yâhûd besmele didükden sonra bir şey yiyüp yâ su içüp yâ birisiyle dünyâ kelâmı itse tekrâren besmele lâzımdur; "evvel didüğim kâfîdür" dirse murdârdur, yinmez.

Ve dahi bir kimse besmele idüp ol besmele ile gayrı kimesne zebh itse ol dahi murdârdur, yinmez. Ve dahi besmele ile bir kimsenün ismini anmak ya‘nî "Bismillâh ve ism-i fülân" dimek ile ol zebîha harâm olur, yinmez. Allâhu Zü'l-celâl'ün ism-i şerîfinden gayrı ismi zikr olmaz. Ol ecildendür ki kefere itdükleri kurbân eti yinmez, zîrâ anlar mahsûs kurbân üzerine ism-i Mesîh'i zikr iderler; anun içün murdârdur, yinmez. Ammâ kurbândan gayrı üzerine zikr itmezler, ol ecilden zebîhaları yinür. Zîrâ anlar sâhib-i millet ve tevhîddür, [168[a]] da‘vâ yöninden; ancak i‘tikâdları yokdur müslim gibi. Hem da‘vâ ve

---

598 "Kişinin niyeti amelinden hayırlıdır" (Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 43).

599 Zebh: Hayvanı kesme, boğazlama. İslâm'da boğazlama (tezkiye) ihtiyarî ve ıztırarî olmak üzere ikiye ayrılır. İhtiyarî boğazlama evcil bir hayvanı usulüne (dinî kaidelere) uygun bir şekilde kesmektir. Iztırarî boğazlama ise evcil olmayan bir hayvanı silâhla veya av köpeği, şahin ve doğan gibi eğitilmiş hayvanlar vasıtasıyla avlayıp öldürmektir. İhtiyarî boğazlamanın mümkün olmadığı yerlerde ıztırarî boğazlamaya başvurulur. Nitekim kaçmış bir evcil hayvan yakalanamıyorsa veya kuyu vb. bir yere düşmüş de kesmek için çıkarma imkânı bulunamıyorsa av aleti ile vurulabilir (Mehmet Şener, "Av", *DİA*, yıl:1991, C.4, s.104-105).

600 Remy: Atma. Ava ok atma. İrsâl: Gönderme. Ava av hayvanını gönderme.

hem i'tikâd yöninden sâhib-i millet ve't-tevhîd olan müslimdür.[601] "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَاحْفَظْنَا مِنْ زَوَالِ الْإِيمَانِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"

[Hayvan Kesimi ile İlgili Şartlar]

Ve dahi zebhde ve besmelede şart olan, zebh olınacak hayvânun üç ayağı bağlanup kıç ayağınun sağı boş konup sol yanı üzerine kıbleye karşu yaturup "Bismillâh" deyüp yâ "Bismillâhi Allâhu Ekber" yâhûd "Bismillâhirrahmânirrahîm" yâhûd "Bismillâhi vallâhu Ekber"; ba'zılar "vâv ile mekrûhdur", ba'zılar "vâvsız mekrûhdur" deyü beyne'l-'ulemâ ihtilâf olmağın, 'ulemâdan **Alî es-Suğdî** rahimehullâhu te'âlâ *Fetâvâ-yı Nutef*de dimiş:[602] "Ahsen olan hemân Bismillâh dimekdür." **Kuhistânî** merhûm dahi bunı zikr itmişdür.[603] Efdal olan bunı ihtiyâr itmekdür. Allâhu a'lem.

Sonra hulkûm [:boğaz]dan 'ukde [:adem elması, gırtlak çıkıntısı][604] üzerinden keskince bıçak ile şâh damar didükleri [168[b]] iki damarı ve hulkûmda olan 'alef ve mâ'i mecrâsını mâ-beyne'z-zikni ve's-sadr,[605] ol üç yeri kesmek.[606] Bir [kerre]de olursa gâyet eyüdür, iki kerre ve üç kerrede kesmek zarar virmez, lâkin hayvâna 'azâb itmiş olur. Bu tarîkle zebh idüp sonra du'âlarını okuya. Evvel okuyup sonra zebh mekrûhdur, zebhden sonra gerekdür.

﴿اللَّهُمَّ هَذَا مِنْك وَإِلَيْك صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي﴾[607] diye, kendi nefsi içün zebh iderse. Yâhûd[608] "اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ فُلَانٍ" diyü, âhar kimesne içün iderse. Sonra zebîhayı kendi hâline koya, sâkin olup sovuyınca [:soğuyuncaya dek], eziyet idüp yüzmeye.

---

601 Hidâyetiyle bizi İslâm'a kavuşturan Allah'a hamdolsun. Allah bizi kıyamete kadar îmânın zevâlinden korusun.

602 *Nutef*, I, 229.

603 Kuhistânî, II, 192-193.

604 Ukde: 1. Adem elması, gırtlak çıkntısı, nefes borusu, hançere. 2. Dil kökü, küçük dilin arkası. 3. Düğüm. 4. Bağ.

605 Hulkûm: Boğaz, nefes borusu. Alef ve mâi mecrâsı: Yeme-içme borusu. Mâ beyn: Arası. Zikn: Çene. Sadr: Göğüs.

606 Meşrû bir boğazlanma, hayvanın çene ve göğüs arasında nefes ve yemek borusu ile bunların sağında ve solunda yer alan iki damarı kesmek suretiyle yapılır.

607 *Ey Allahım! Bu Sen'dendir ve Sana'dır. "Benim namazım, ibadetim (kurbanım), hayatım ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah içindir"* (el-En'âm 6/162*). Allahım! Benden kabul buyur."*

608 "Allahım! Falandan kabul buyur."

[Kurbanlık Hayvanı Kesenler ile İlgili Şartlar]

Ve dahi lâyık oldur ki kurbânını kendüsi zebh ide yâhûd bir müslime zebh itdüre. Zimmîye itdürmek mekrûhdur, ammâ yüzmek mekrûh olmaz.

Mes'ele: Zeyd-i müslim kurbân niyyetine zebh idüp selh[609] itmek içün 'Amr-ı zimmîye [169[a]] virdüği kurbânı, ol zimmî zebh itmekle kurbân yerine geçer mi? **el-Cevâb**: Mekrûhdur, tamâm sıhhat üzerine geçmez. Müslim zebh idüp kâfire selh itdürmek câ'izdür.

Mes'ele: Zeyd-i zimmî 'Amr-ı müslimün kurbânını besmele ile boğazlayup selh itmiş olsa kurbân yerine geçer mi? **el-Cevâb**: Eti helâldür, ammâ kurbân yerine geçmez. Bu iki fetvâ-yı şerîf **Ebussu'ûd Efendi'**nün *Fetâvâ*'sında mestûrdur, lâkin bu fakîrün fehmi üzre "kurbân yerine geçmez" dimek, "ecr ü sevâb olmaz" dimek olur; yoksa tekrâren i'âdesi lâzım olmaz.

Ve dahi her müslim ve müslimenün zebîhası yinür; erün ve 'avratun ve âzâdsız câriye ve gulâmun ve cümle ehl-i kitâb olan Yehûd ve Nasârâ erleri ve hâtûnları boğazladuğı helâldür, yinür. Cünüb olsun, hayzlı ve nüfesâ olsun zebîhası yinür, küçük olsun ve büyük olsun sâlih ve fâcir ve 'âlim ve câhil [169[b]] ve sünnetsiz ve dilsiz; bu cümlenün zebîhaları yinür.

[Hayvan Kesim Âleti ve Kesim Sırasında Yapılması Müstehab İşler]

Ve dahi üç nesne ile zebh câ'iz olmaz: Yirinden ayrılmış tırnak ve diş ve kemik. Bunlardan gayrı kesüp kan akıdan demir ve tunç ve gümüş ve altun ve sırça ve ağaç ve kamış ve taş ile zebh câ'izdür. Ve dahi zâbih [:hayvanı boğazlayan] içün müstehab olan sekiz şeydür:

Evvelâ bıçağını bir hoşça bileyüp keskin ide. Sonra koyunı yatura ve yüzini kıbleye vire ve üç ayaklarını bağlaya ve zebh vaktinde besmele ide, sonra boğazlaya. Allâhu Te'âlâ'nun isminden gayrı ismi dimeye, eğer dirse harâm olur. Nitekim zikr itdük.

[Kurbanlık Hayvanda Ayb Olması ve Kurban Kesim Vakti]

Ve dahi bir kimse 'uyûbdan sâlim bir koyun alup evine getürdükden sonra bir yirine bir 'ayb gelse yâ gözi çıkup yâ ayağı kırılsa yâ hasta olsa, eğer sâhibi ganî olup üzerine udhiyye vâcib ise anı tebdîl idüp gayrı [170[a]] alup kurbân ider; eğer üzerine vâcib olmayan fakîr ise tebdîl itmez, anı boğazlar. Eğer tebdîl iderse ikisini dahi boğazlar; zîrâ emr-i Hak ile vâcib olmayup kendüsi üzerine vâcib kıldı, nezir gibi.

---

609 Selh: Derisini yüzme. Derisini soyma. Selhhâne: Mezbaha.

Mes'ele: Kurbân/udhiyyenün vakti yevm-i nahr ki bayramun evvelki günidür, köyli olup bayram namâzı kılınmayan köyde ise fecrün tulû'ından sonra zebh ider. Şehir olursa bayram namâzını kıldukdan sonra zebh ider. Âhir vakti bayramun üçünci güni güneş gurûb idince câ'izdür, gurûbdan sonra zebh câ'iz değildür. Akçesini fukarâya virmek ile halâs olur. Bahâsını virmeyüp yüz koyun kurbân itse câ'iz olmaz ve borcından kurtulmaz, akçesini fukarâya virmedükçe. Ammâ fakîr bir koyun alup udhiyye itmek niyyet idüp üçünci gün gurûba varınca zebh itmeyüp gurûb itse ol [170[b]] fakîr bahâsın viremez, ancak ol koyunı bütün zebh itmedin fukarâya tasadduk ider; zîrâ udhiyyenün vakti geçüp zebh itmedi.

[Kurbanın Dini Hükmü Yönünden Nevileri]

Ve dahi ma'lûm olsun ki kurbân itmek e'imme katında dört vecih üzredür:

[1. Vâcib:Udhiyye, Hedy, Nezir Kurbanı]

Birisi vâcibdür ki udhiyye ve nüzûr ve keffâret ve hedyü'l-mut'a[610] ve hedyü'l-kırân ve hedyü'l-hisâr ve cezâ'ü's-sayd gibi. Mahallinde zikr olunur, inşâ'allâhu te'âlâ.

[2. Müstehab: Akīka Kurbanı]

İkinci müstehabdur, ol 'akīka kurbanıdur ki birinün dünyâya oğlı gelse iki koyun ve kızı gelse bir koyun itmeğe kâdir ise idüp kemiklerini kırmayup ehibbâsına ve fukarâya ve ağniyâya it'âm idüp kemiklerini bütünce yere göme. Resûlullâh 'aleyhi's-selâm itmişdür; mesnûn ve müstehab dimişler.

[3. Câ'iz: Nafile Kurbanı]

Üçünci nâfiledür, li-vechillâh zebh olınan kurbândur. Anı dahi ağniyâ ve fukarâ yimek câ'izdür, udhiyye gibidür.

[4. Haram: Ma'siyet Kurbanı]

Dördünci ma'siyetdür ki nusub [:dikili taşlar] üzerinde boğazlanan [171[a]] ve Allâhu Zü'l-celâl'ün gayrı içün zebh olınan hayvânlardur. Nusub bir taşdur

---

610 Hedy: Hacda kesilen kurbana hedy denir. Hedy tabiri mut'a yani temettu' haccı ve kıran haccı kurbanlarına ve nafile ve keffâret ve ceza olarak kesilen kurbanları da kapsar. Hedy kurbanlarının kesim yeri Mekke-i Mükerreme'nin haremidir. Ceza ve keffâret olarak kesilen kurbanlar hariç diğerlerinin eti sahibine ve aile efradına helâldir.

ki kefere tâ'ifesi anun üzerinde zebh idüp anı kurbet [:ibadet] 'add iderler yâhûd bir sanem[:put]dür ki anun öninde kurbân itmeği 'ibâdet sanurlar. Niteki Hakk celle ve 'alâ Kur'ân-ı 'Azîm'de beyân itmişdür: قال الله تعالى ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ﴾[611]

İmdi her kişiye lâzımdur ki ma'siyet olan kurbânları ve eti yenen hayvânları bile. Ma'siyet kurbânları eğer kişi koyunı veyâ bir kuşı -bunda kuşdan murâd horoz yâ tavuk yâ kaz yâ ördek olmakdur- kendinün karâbeti makberesi [:mezar] yâ bir şehîd makberesi yâ bir mezâr üzerinde yâ başında yâ bir mevzi'de "şehîdleri düşümüzde gördük" diyü [171[b]] yalandan ihdâs itdükleri makâmda yâ evler binâ idüp direk dikdükde yâ üst ağacı itdükleri vaktin [:vakitte] yâ içine girüp oturdukları vaktin [:vakitte] "bizi cinler incitmesün" deyü, bir kuyu kazup suyı çıkduğı vaktin [:vakitte] veyâ bir köy ma'mûr idüp "eyü mahallinde oldı [:iyi bir yer oldu]" deyü kurban itseler; bu dükeli[612] kurbânlar ma'siyetdür, Allâhu Te'âlâ içün değildür. Bu kurbânlarun cemî'siyle küfr lâzım gelür. Ve etleri dahi yinmez, murdâr olur. Ve dahi bir kimse mansıb içün hil'at[613] geyüp itdüği kurbân ve tehniyet[614] vaktinde ve pâdişâh veyâ bir kimesne yüzine karşu ve beğe [:bey, vali] ve paşaya karşu ve 'asker seferden geldi deyü yâ huccâc geldi veyâ bir gemi binâsına başlayup başı yâ kıçı üzerinde olan kurbân ve bir kimse seferden gelicek öninde zebh olınan kurbân cemî'si harâm ve murdârdur, besmele ile zebh olınsa dahi etleri yinmez.[615] Ve bunı [172[a]] "ibâdetdür" deyü eyidenlerün küfrinde ihtilâf itmişlerdür. Ve dahi kefere tâ'ifesi bayramlarında itdükleri kurbân yinmez; zîrâ ism-i Mesîh'i zikr idüp zebh itdükleri içün.

[Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar]

Eti yinmeyen hayvân yirmi beşdür:[616] Tilki ve ayı ve fîl ve sırtlan ve kurd ve arslan ve kaplan ve pars ve maymûn ve kelb ve hınzîr ve katır ve himâr ve

611 *"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş gibi bir şey ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar size haram kılındı*" (el-Mâide 5/3).

612 Dükeli: Hep, cümle, hepsi, bütün, herkes.

613 Hil'at: Elbise, kaftân. Teşrifat elbisesi.

614 Tehniyet: Kutlama, tebrik.

615 Misafire ikram için kesilen kurnanın eti helâldir. Ancak bir kimsenin sırf gelişine tâzim için kesilen kurbanın eti yenmez. Şüphesiz kurban herhangi bir kişiye tâzim için değil, Allah rızası için ve misafire ikram etmek üzere kesilmelidir (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 399).

616 Eti yenen ve yenmeyen hayvanlar hakkında fazla bilgi için bk. M. Şener, "Hayvan", *DİA*, yıl: 1998, C. 17, s. 94.

ala karga ve kirpi ve kaplunbağa ve devlengeç kuşı ve hirre/kedi ve kesegen ve yılan ve ‘akreb ve yer içinde olan hayvânlar ve köstebek ve yırtıcı hayvânlar zînâb[617] ola ve kuşlardan mihleb[618] sâhibi ya‘nî tırnak sâhibi olan.

Ve dahi eti yenen hayvânlar deve ve sığır ve koyun ve keçi ve âhû[619] ve tavşan ve ekin kargası ve sûret kuşı ve balık ve çekirge ve yılan balığı ve at eti yimek câ’izdür, lâkin mekrûhdur **Ebû Hanîfe** katında.

[Ölmüş Hayvanın Derisi ve Organları]

Ve dahi meyte olmış hayvânun sekiz şeyi ile intifâ‘ câ’izdür: Boynuz ve sinir[620] ve tırnak [172[b]] ve sûf ve kıl ve kemik ve kuşların kanadı ve devenün yüni; boğazlanmayup ölmiş olursa da. Bunlar ile intifâ‘ itmek câ’izdür. Ammâ bir hayvân ki boğazlanmış ola, anun eti pâkdür ve cemî‘ şeyi tâhir olur. Eti yinmezse de derileri debâğat ile pâk olur, insân ile hınzîrdan gayrı.[621]

[Masiyet ve Nezir Kurbanının Eti]

Ve dahi her kişiye lâzımdur ki zikr olınan [masiyet] kurbânlardan hazer ide. Ve [masiyet kurbanı] idenlerün küfrinde ihtilâf itmişlerdür. Ve ol kurbânun etini yimek haramdur; zîrâ meytedür, meyte ise yinmez, murdârdur. Ve bizim diyârumuzda cühelâ uluları defn itmeğe kabre getürdüklerinde mezâr üzerinde itdükleri kurbân dahi harâmdur.[622] “İbâdetdür, sevâb olur” dirse kâfir olur, tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur; gâyet hazer lâzımdur. Ammâ kassâb dükkânında boğazlayup etini kabr üzerinde fukarâya virürse câ’izdür, dimişler.

---

617 Nâb: Köpek dişi. Zî nâb: Köpek dişli yırtıcı hayvanlar.

618 Mihleb**:** Yırtıcı kuş pençesi ve tırnakları. Zî mihleb: Pençeli yırtıcı kuşlar.

619 Âhû: Ceylan, geyik.

620 Türkçede sinir kelimesinin Arapça’daki karşılığı ‘asab’dır. Ancak Arapçada asab kelimesi “hayvan dişi” anlamında da kullanılır. Hayvan dişinden yüzük, bıçak sapı, tarak, kolye, bilezik, gerdanlık vb. süs eşyaları yapıldığı rivayet edilir. Fil dişi tarak çok meşhurdur. Hz. Peygamber’in fil dişinden bir tarağının olduğu (İbn Nüceym, I, 106), yine kızı Hz. Fâtıma’nın fil dişinden iki bileziğinin olduğu rivayet edilmiştir (Serahsî, I, 204; İbn Nüceym, I, 106). Osmanlı’da hayvan sinirleri yay yapımında kullanılırdı. En iyi sinir için, inek ve öküzlerin ayak bileklerinden diz kapaklarına kadar olan sinirler bir araya toplanır, yıkanır, kurutulur, kaynatılır ve eritilir ve bu erime sinirlerin lif lif ayrılmasını te’mîn ederdi. Sinir, yay kurulduktan sonra dış tarafına gelen kısmına i’tinâ ile döşenirdi.

621 Bk. Serahsî, I, 202-204.

622 *“Mekâbir-i müslimînden makberenin üzerinde onda medfûn olan kimesneyi ta‘zîm içün zebh olunan koyunun lahmını ekl etmek helâl olur mı? el-Cevab: Olmaz.”* (Minkârîzâde, *Fetâvâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2037, vr. 357[a]); “Herhangi bir ölüye tâzim için kabri üzerinde kesilen kurbanın eti de helâl olmaz” (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 400).

Ve dahi bir kimesne kurbâna nezr idüp "fülân [173[a]] vakitde fülân işüm olursa bir kurbân nezrüm yâ borcum yâ 'ahdum olsun" diyü nezr itmiş olursa, ol kimse kendüsi ve evlâdı ve zevcesi ve câriyesi ve kulı ve anası ve babası ve nisâba mâlik ganîler ve evlâdı ol kurbânun etinden yimek harâmdur. Eğer bilmeyüp yimiş olursa yidüği mikdârun akçesini fukarâya tasadduk itmek vâcibdür, itmezse harâm yimiş olur.

[Nezir ve Keffâret Kurbanı ve Etleri]

İmdi altı kurbânun eti [kurban sahibi ve ailesi tarafından] yinmez; [bu altı kurbanın hükmü] böyledür: Her kankısından yerse yidüğinün bahâsını virür. [Birinci] Nezir kurbânı. İkinci Mekke-i Mükerreme'de keffâret-i sayd içün olan kurbân ve [üçünci] keffâret-i halk ya'nî Mekke-i Mükerreme'de tırâş olduğı içün ihrâm içinde iken, anun keffâreti olan kurbân, [dördünci] cimâ' itdüği içün ihrâmda iken keffâreti olan kurbân ve [beşinci] muhrim olan kimesne dikilmiş libâs geydüği içün ve [altıncı] tîb kokular sürindüği içün itdüği [173[b]] kurbânun etini, zikr olınan kimesneler yimek câ'iz olmaz; zîrâ hakk-ı fukarâdur.

Mes'ele: Zeyd hastası olan kimesne içün "Allâh Tebâreke ve Te'âlâ şifâ virüp eyü olursa bir kurbân ideyin" dise, ol kimse bi-iznillâhi te'âlâ sıhhat bulup Zeyd dahi kurbân idicek, mezbûr kurbân nezir olup ekli Zeyd'e harâm olur mı? **el-Cevâb:** Olmaz.

Mes'ele: Zeyd bilmeyüp, nezir itdüği kurbânınun etinden yiyüp ve kendi üzerine nafakası lâzım olan kimesnelere kurbân hissesini virüp anlar dahi yimiş olsa tekrâren kurbânını i'âde itmek lâzım olur mı? **el-Cevâb**: Olmaz, kıymetin fukarâya tasadduk itmek lâzımdur. Merhûm **Ebussu'ûd Efendi**'nün *Fetâvâ*'sında mestûrdur.

[ALTINCI MAKÂLE]
[HAC VE UMRE]

el-Makâletü's-sâdise fi'l-hac: Altıncı Makâle, haccun farzlarını ve vâciblerini ve sünnetlerini beyân ider.

[Haccın Meşrîyet Delilleri, Nevileri]

Ma'lûm olsun ki esâs-ı İslâm'un birisi dahi ganîler içün 'ömrinde bir kerre hac itmekdür, farz-ı [174[a]] 'ayndur, Kur'ân ile ve hadîs-i Resûlillâh ile ve icmâ'-ı ümmet ile farziyyeti sâbit olmışdur, inkârı küfrdür.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾[623] و قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمُ الْحَجُّ فَحُجُّوا''[624]

Ve icmâ'-ı ümmet oldur ki; Resûlullâh 'aleyhi's-selâm'un 'asr u zamânından bugüne gelince 'ulemâ rahimehumullâhu te'âlâ ittifâk idüp farziyyeti üzerine icmâ' u ittifâkları sâbit ve mün'akid olmışdur, bir kimse inkâr itmiş değildür. *Fetâvâ-yı Nutef*'de eydür ki: "Hac iki nev'dür;[625] birisi hacc-ı ekberdür, ol ki haccetü'l-İslâm dirler, ganîler üzerine farzdur, şartları bulınursa. İkincisi hacc-ı asgardur, ol ki 'umre itmekdür, sünnetdür; meğer nezr itmiş ola, vâcib olur." Allâhümme yessir bi-fadlike ve keremike, âmîn.

[Haccın Vücûbunun Şartları]

Haccetü'l-İslâm'un [174[b]] şartı iki nev'dür. Birisi vücûbınun şartıdur ki kankı kimesne üzerine farzdur. İkinci edâsının şartıdur ki ne vechile edâ olur.[626] Ammâ vücûbınun şartı dokuzdur:[627] Birisi İslâm'dur, ikinci 'akldur, üçünci bulûğdur, dördünci hürriyyetdür, beşinci sıhhat-ı bedendür, altıncı istitâ'atdür [:yeterli maddi imkâna sahip olmak], ya'nî zâd[628] ve râhileye[629] kâdir olmakdur, yedinci emn-i tarîkdür, ya'nî yollar emîn olmakdur, seki-

---

623 *Allah şöyle buyurdu: "Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir"* (Âl-i İmrân 3/97).

624 *"Ey insanlar! Size hac farz kılındı. Haccediniz"* (Nesâî, "Hac", 1; Müslim, "Hac",412).

625 *Nutef*, I, 200.

626 Haccın vücûbunun şartları: Haccın bir kimseye farz olmasının şartları demektir. Haccın edâsının şartları: Bir kimseye haccı edâ etmesinin farz olmasının şartları demektir.

627 Bk. Semerkandî, *Hizânetü'l-Fıkh*, I, 140.

628 Zâd: Azık. Nafaka. Hac için yol, iaşe ve ibâte masraflarını karşılayacak kadar para.

629 Râhile: Yük ve binek hayvanı (deve). Hac için nakil vasıtası.

zinci basîr olup a'mâ olmamakdur, dokuzuncı hâtûnlar içün mahremi ya'nî nikâhı kendine harâm olan kimesnesi yâhûd zevci olmakdur, bulınmazsa hâtûnlara farz olmaz. Ve dahi altı nefer kimesneye hac farz olmaz, ganî dahi olurlarsa:[630] Sabî ve mecnûn ve âzâdsız kimesne ve dâbbe üzerinde durmağa kâdir olmayan hasta ve dâ'im marîz olan kimesne, selesü'l-bevl ve kötürüm gibi. Ve dahi a'mâ üzerine farz değildür[631] [175[a]] **Ebû Hanîfe** katında, yedici kimesne bulınursa da.

İmdi istitâ'atün ya'nî ne mikdâr mâl-ile hac farz olur, anun mertebesi **İmâm ez-Zendevestî,**[632] *Ravzatü'l-'Ulemâ*'sında zikr itdüği üzre nâs üç vecih üzredür:[633] Birisi ehl-i ticâretdür, ya'nî ticâret ile ta'ayyüş ider [:geçinir, yaşar]. Ol kimesne huccâc-ı müslimîn gitmeye kâfile bağlanup hâzır oldukları mevsimde mâlından kendüye lâ-büdd [:gerekli, zarurî] olan havâ'ic-i asliyyesini ve ticâret idecek sermâyesini ayurup sonra kendi bineğine yâ icâresine ve varup gelince[ye dek] kendinün zâdına ve ehl-i 'iyâlinün nafakalarını kifâyet mikdârı mâl bulınursa, ol kimesne üzerine hacc itmek farzdur; meğer zikr olınan şurût bulınmaya. İkinci ehl-i zirâ'atdür, anun dahi hükmi ehl-i ticâret gibidür. Ol dahi âlât-ı zirâ'ati ve kifâyet mikdârı tohumını ayırdukdan sonra çiftinde ve 'iyâlinde olanlarun [175[b]] nafakasını ayurup sonra dâbbesine ve varup gelince[ye dek] zâdına kifâyet mikdârı bulınursa farz olmışdur, gitmek lâzımdur; meğer zikr olınan şartlar bulınmaya. Üçünci ehl-i san'atdur, ol kimesne sermâ-

---

630 Bk. Semerkandî, aynı yer.

631 Müellif, haccın vücûb şartlarını Ebû Hanîfe'nin ve onun gibi düşünenlerin görüşlerini dikkate alarak sıralamıştır. İmameyn ve onlar gibi görüş beyan edenler ise *"sıhhat-ı beden, emn-i tarik, kadınlar için mahremi veya zevci olmak"* şartlarınının haccın vücûbunun (bir kişiye farz olmasının) değil edâsının (bir kişiye haccı edâ etmesinin farz olmasının) şartı olduğunu söylemişlerdir. Bu iki görüşün fıkhî sonucunu iki misalle anlatalım. Mesela yol emniyetini haccın vücûb şartı kabul edenlere göre, yol emniyeti olmadığı için hacca gidemeyenlerden hac sâkıt olur. Diğer görüşü savunanlara göre ise yol emniyeti olmadığı için hacca gidemeyen kişiden hac sâkıt olmaz, bu kişinin ölmeden önce yerine birinin haccetmesi için vasiyette bulunması gerekir. Yine birinci görüşe göre, evli olmayan ve mahremi de bulunmayan bir kadına hac farz değildir. İkinci görüşe göre ise eşi veya mahremi olmayan kadının böyle bir imkânın doğmasını beklemesi ve bu mümkün olmadan ölürse, yerine bir kişinin gönderilmesini vasiyet etmesi gerekir (Serahsî, IV, 163; Kâsânî, II, 120-124; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 124; ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-Hakâik*, II, 3-4; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 338; Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 351-352; Rahmi Yaran, "Hac ve Umre", *İslâm İlmihali*, s. 530-533).

632 Ebû Ali Hüseyin b. Yahyâ el-Buhârî ez-Zendevestî (ö. 382/992) Hanefî fakihi.

633 Kuhistânî de hac için yeterli nakafa miktarını tesbit etmek için insanları tüccar, sanatkâr ve çiftçi olmak üzere üç kısma ayırmış ve bu konudaki esasları vermiştir (Kuhistânî, I, 232).

ye ayırmak olmaz; zîrâ sermâyeye muhtâc değildür, ancak kendisinün zâdına ve râhilesine ve ʻiyâlinün nafakasına kifâyet itmekdür. Ol mikdâr ile üzerine farzdur, zikr olınan şurût bulunursa.

Ammâ hâtûnlar içün şartdur ki zevci yâhûd mahremden oğlı yâ karındaşı yâ süd oğlı [ve] bunlar gibi nikâhla varmak [:evlenmek] câʼiz olmaya, eğer bunlardan biri bulınmazsa hâtûnlara [hac] farz olmaz; meğer Mekke yakın olup üç konakdan az olursa, ol vakit mahremsiz ve zevcsiz câʼiz olur. Lâkin mahrem dahi ʻâkil ve bâliğ olmakdur, mürâhik dahi bâliğ hükmindedür ve dahi fâsık olmayup emîn olmakdur. Ve dahi hâtûn ʻiddet sâhibi olmaya, [176[a]] ʻiddetden hâlîye olmak şartdur. Ve *Tuhfetü'l-Mülûk* nâm kitâbında zikr olındı.[634] Zimmî ve kendinün kulı, bu ikisi emîn olurlarsa anlar hür müslim gibidür, câʼiz olur. Ve mahremsiz dahi varup gelince nafakası hâtûn üzerine lâzım olur. Ve hâtûnlar dükeli şeyde erinden izin lâzımdur; illâ ferâʼizde [:farzlarda] lâzım olmaz. Hattâ bir hâtûn nâfile sâʼim olmak murâd itse erinden izin lâzımdur, almadıkça sâʼim olmasun; meğer âhar mekânda ola, yanında olmaya. Pes imdi bir hâtûnun şurût bulınup üzerine hac farz oldukda zevci izin virmese mâniʻ olmaz, yine hacca gider; meğer hac nâfile ola, izin şartdur, erinün rızâsı olmasa gidemez, ol hâtûn tâze ve genç olsun, gerek ihtiyâr ve ʻacûz olsun. Ammâ bir tâze sabîhuʼl-vech/yüzi güzel bir emred [:köse, sakalı çıkmamış] oğlan Kaʻbeʼye farziyyet üzre gitmek murâd itse, ana anası ve babası izin [176[b]] virmek şartdur, anlardan izinsiz gitmeye. Husûsan ana muhtâc olalar, izin almayup giderse mekrûhdur dimişler; meğer sakallı ola, ol vakit izin lâzım olmaz; zîrâ farzdur.

Ve dahi şürûtun birisi tarîkde emîn olmak idi, yaʻnî hacc-ı şerîf murâd iden kimesne zann ide ki yollar emîn olup kimesne katl olmaz ve mâllarına ve ʻırzlarına zarar isâbet itmez. Eğer zann-ı gâlib olmaya, katl veyâ ʻisyân olınmak zann olursa teʼhîr olınmak câʼizdür.[635] *Vâkıʻât-ı Hüsâmî*'de[636] ve *Nâtıfî*'de[637] zikr olınmışdur ki, huccâcdan baʻzı kimse katl olınmak haccın terkine ʻözrdür.

---

634 Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkâdir er-Râzî, *Tuhfetü'l-Mülûk*, Beyrut, 1417, s. 154.

635 Bk.İbnü'l-Hümâm, II, 128; ez-Zeylaʻî, II, 4; İbn Nüceym, II, 338.

636 Ebû Hafs Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî (ö. 536/1141) pek çok eseri olan bir Hanefi fakihidir. Sadrüşşehîd'in *el-Vâkıʻât* adlı eseri *Vâkıʻâtü'l-Hüsâmî* bilinmektedir.

637 Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtıfî et-Taberî (ö. 446/1054) pek çok eseri olan bir Hanefî fakihidir. Nâtıfî'nin *Vâkıʻâtü'n-Nâtıfî* adlı eseri kısaca *el-Vâkıʻât* diye de anılmaktadır.

Ve **Ebû'l-Kâsım es-Saffâr**[638] rahimehullâh diyâr-ı Belh'de eydür: Hâtûnlar hakkında haccun sukūtına benüm aslâ şekküm yokdur, ancak şek itdüğim erler hakkındadur, dimişler. **Ebû Bekr el-Cessâs**[639] rahimehullâh diyâr-ı Bağdâd'da fetvâ virmişdür, ricâlden dahi sâkıt olmışdur.[640]

Ve **Veberî**[641] ve **Tercümânî es-Sagīr**[642] diyâr-ı [177[a]] Harzem'de ve **Ebu'l-Fadl el-Kirmânî**[643] Horâsân'da ricâl içün sukūtına fetvâ virmişler, hatar çok olduğı içün. "Anlar bu kadar sene mukaddem böyle fetvâ viricek, zamânumuzda nice olur" dinilürse; anlarun 'asrında ziyâde 'isyân olup anlardan sonra pâdişâh-ı İslâm ve sulehâ-i selef ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ﴾ âyet-i şerîfesiyle[644] 'amel ref' olmak lâzım gelür, deyü bir mikdâr ıslâh-ı tarîk idüp selâmet gâlibdür. Hattâ **Ebü'l-Leys** rahimehullâh "Emin tarîk ve selâmet mütehakkıkdur", deyü fetvâ virilmişdür,[645] rahimehullâh. Fî zamâninâ 'amel bunun iledür. Zîrâ Resûlullâh 'aleyhi's-selâm hadîs-i şerîfde buyurdılar: وعَنْ عَلِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً تُبَلِّغُهُ إِلَى بَيْتِ اللهِ وَلَمْ يَحُجَّ فَلاَ عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا ، أَوْ نَصْرانِيًّا[646]

Ya'nî "Bir kimse kendüyi hacca götürüp gelince[ye dek] üs'at [:maddî imkân] bulup varup hac itmese, ol kimesneyi kayırman [:o kimseyi merak etmeyin, onun için fark yoktur]; Yahûdî yâhûd Nasrânî fi'lini ihtiyâr idüp ölürse." [177[b]] Zîrâ bu fi'l Yehûd ve Nasârâ fi'li olmışdur, anlar vücûbiyyetini inkâr itdüklerinden. Allâhu Zü'l-celâl, Kur'ân-ı 'Azîm'de ve Kelâm-ı Kadîm'de

---

638 Ebu'l-Kâsım es-Saffâr Ahmed b. Hâzım el-Belhî (ö. 326/938 veya 336/947) Hanefî fakihi.

639 Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs (ö. 370/981) Hanefi fakihidir. *Ahkâmu'l-Kur'ân* ve *el-Fusûl fi'l-Usûl* eserleri meşhurdur.

640 İbnü'l-Hümâm, II, 127; İbn Nüceym, II, 338.

641 Fıkıh ve tabakat kitaplarında el-Veberî nisbesiyle iki fakih zikredilmektedir. Bunlardan biri 510/1816 yılında vefat eden Himyer el-Veberî Muhammed b. Ebû Bekir el-Hârezmî olup *Kitâbu'l-Udhiyye* adlı kitabı vardır (Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, IX, 109). *el-Fetâva'l-Hindiye*'de bunun ismi Himyer el-Veberî b. Yûsuf b. Muhammed olarak geçer. el-Veberî nisbesiyle meşhur olan diğer bir fakih Ahmed b. Muhammed b. Mes 'ûd el-Veberî'dir. Hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan bu zat Tahâvî'nin *Muhtasar*'ını şerh etmiştir (*Tâcü't-Terâcim*, I, 125).

642 Yûsuf Tercümânî es-Sagīr Hanefî fakihidir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilgi bulunamadı.

643 Ebü'l-Fadl Rüknüddin el-Kirmânî (ö.543/1149), Hanefî fakih olup pek çok eseri vardır (Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, İstanbul 2013, s.72-73).

644 *"O Beyt'i haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır* (Âl-i İmrân, 3/97).

645 Kuhistânî, I, 232.

646 Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Beytullah'a ulaştıran azık ve binek hayvanına malik olup da hac etmeyen kimsenin Yahudî veya Hiristiyan olarak ölmesinde bir fark yoktur!"* (Tirmizî, "Hac" 3).

﴿وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ buyurdı.[647] İmdi bir kimesnede ‘özr-i şer‘îden haccına mâni‘ bir şey olmadukça terk olınmak Yehûd ve Nasârâ fi‘lidür.

İmdi ashâb-ı ‘özr dörtdür: **Birisi** oldur ki mahmil[648] veyâ dâbbe üzerinde durmağa kâdir olmaya. **İkinci** durmağa kâdir, ammâ inmeğe ve binmeğe kâdir olmaya. **Üçünci** marîz ve za‘îf olup sefer itmeğe ve harekete kâdir olmaya. Bu üç nefer kimesne sâhib-i ‘özrdür, anlar içün hac itmek olmaz bi’l-ittifâk. **Dördünci** a‘mâ ola, bu ihtilâf üzredür; niteki zikr olındı.

[Haccın Edâsının Şartları]

Haccun edâsı içün şartı ve farzları üçdür: **Birisi** ihrâmdur; ya‘nî her tarafdan gelenler içün bir mekân vardur, ana mîkât dirler, ol mîkâtda niyyet idüp mevsimde ihrâma girmekdür. **İkinci**[178[a]]yevm-i ‘Arefe’de ‘Arafât dağında vakfeye durmakdur. **Üçünci** tavâf-ı ziyâretdür; ya‘nî tavâf-ı ifâza dahi dirler, ‘Arafât’dan gelüp Minâ didükleri mekâna konup bayram güni itdükleri tavâfdur.

[Mîkâtlar]

Ammâ ihrâm içün mevâkīt[649] hamsün, ya‘nî beş kimesne içün beş mekândur, eğer ricâl ve eğer nisâ andan öte ihrâmsız tecâvüz idemezler. **Birisi** ehl-i Şâm içün ya‘nî kâfile-i Şâm içün Cuhfe[650] didükleri mevzi‘dür ki Mekke ile Medîne ortasında, Medîne’den sekiz merhale üzerine bir karyedür, Mekke’den yana ol mevzi‘de gusl yâ âbdest alup ihrâm geyürler. **İkinci** kâfile ehl-i Medîne içün Zü’l-huleyfe didükleri mevzi‘dür, ol mevzi‘de anlar muhrim olurlar. Bir suyun adıdur, Medîne-i Münevvere’den altı mil yâ yedi mil üzerinedür.[651] Ya‘nî dört bin adımdur, ammâ Mekke-i Mükerreme’den yüz mil ırâkdur. **Üçünci** ehl-i Necid ya‘nî Yemen ile Tıhâme beyninde ol mekânun adıdur. [178[b]] Ol tarafdan gelenler içün mîkât Karn[652] didükleri mevzi‘dür ki bir dağın adıdur,

---

647 *“Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir”* (Âl-i İmrân 3/97).

648 Mahmil: İki kişinin oturmasına mahsus olarak devenin üstüne konulan bir nevi sepet.

649 Mîkât (ç. mevâkīt): Mîkât hem ihrama girilecek yeri (el-mîkâtü’l-mekânî) hem de ihrama girilecek zamanı (el-mîkâtü’z-zamânî) ifade eder. (Salim Öğüt, “Mîkât”, *DİA*, C. 30, s. 48).

650 Cuhfe, Mekke’ye 187 km. mesafede bir köy olup günümüzde harap durumdadır. Onun yerini Mekke’ye 186 km. mesafedeki Râbiğ şehri almıştır (Salim Öğüt, “Mîkât”, *DİA*, C. 30, s. 48-49).

651 Zülhuleyfe günümüzde “âbâr-ı Alî” (ebyâr-ı Alî) diye bilinmektedir. Bu yer Mescid-i Nebevî’den uzaklığı yaklaşık 11 km.dir.

652 Karn/Karnülmenâzil. Mekke’ye 94 km. uzaklıktadır. Bu yer günümüzde Seylülkebîr adıyla tanınan büyük bir köydür.

'Arafât üzerinde, Mekke-i Müşerrefe'den iki merhaledür. **Dördünci** ehl-i Yemen içün mîkât Yelemlem[653] didükleri mevzi'dür ki Mekke-i Müşerrefe'den iki merhale üzredür ve Tıhâme dağlarından bir dağdur. **Beşinci** ehl-i Horâsân ve Irâk'dur ve ehl-i Mâverâ'ünnehir'dür ki bir pâdişâh mekânıdur, anlar içün mîkât Zâtü'l-'ırk didükleri mevzi'dür,[654] Mekke-i Mu'azzama'dan kırk altı mil üzredür,[655] arz-ı sebhedür,[656] ya'nî şeb[657] didükleri şey andan hâsıl olur. Bu mîkâtı Resûlullâh 'aleyhi's-selâm ta'yîn itmişlerdür. Bir kimse bu mîkâtı tecâvüz idüp ihrâm geymeyüp hac yâ 'umre itmiş olsa âhar mekânda ihrâm geydüği içün üzerine bir kurbân itmek vâcibdür. Ammâ geçüb sonra yine gelüb ihrâm geymiş olursa kurbân lâzım değildür. Ammâ bir kimse hacca gelüp lâkin bu mîkâtun birine uğramasa mukâbelesine gelicek [179[a]] ihrâma girsün, dimişler.

Ve dahi ehl-i Mekke'nün mîkâtı Harem-i Şerîf'dür. 'Umre içün mîkât Ten'îm didükleri mekândur ki Mekke'de Harem tarafında, Medîne ve Şâm cihetinden üç mil üzerine Mekke'dendür.

[İhrâm]

Ammâ keyfiyyet-i ihrâm:[658] İhrâma girmenün keyfiyyeti oldur ki, mahall-i mîkâtına ya'nî haccun eseri zuhûr idecek vakte mîkât dirler. Ol mekânlar ki her bir kâfile içün beyân olındı, ol mekâna varduklarında müstehab olan, tırnaklarını kese ve tırâş ola ve bıyıklarını kırka ve sâ'ir izâlesi lâzım olan kılları gidere ve sakalını bir hoşça hatmî ile yuya, sonra soyınup âbdest ala. Gusl itmek efdaldür, hâ'iz ve nüfesâ hakkında gusl vâcibdür. Bu mahalde teyemmüm meşrû' değildür. Ve yanında hâtûnı veyâ câriyesi bulınursa cimâ' itmek vâcibdür. Sonra yenice yâ yunmış izâr ve ridâ hazırlayup birini beline bağlaya, ammâ ip ile bağlamaya, birini dahi eyinine[659] ala.

---

653 Yelemlem Mekke'ye 54 km. uzaklıktadır.

654 Zâtü ırk günümüzdeki adı Darîbe'dir

655 Dâmâd, I, 258.

656 Arz-ı sebhe/sebihe: Bilkel olmayan tuzlu arazi. Tuz çıkarılan arazi.

657 Şeb: Tuz.

658 İhrâm kelimesi sözlükte harem bölgesine girmek, haram kılmak, hac ve umreye başlamak, hac için ihrama girmek gibi anlamlara gelir. Fıkıhta niyyet edip hacc veya umreye başlama işine "ihrâm" denmiştir. Zîrâ niyet edip hac ve umre için ihrama giren yani hac ve umreya başlayan kişiye aslında helal olan bazı fiiller hac ve umre bitinceye kadar yasaklanmış olur. Arapça'da hac ve umre elbisesi için harîm kelimesi, Türkçe'de ise bu anlamda ihram kelimesi kullanılmaktadır. Niyet edip hac veya umreye başlayan kişiye de "muhrim" adı verilir.

659 Eyin: Sırt, arka.

[179[b]] Sonra iki rek‘at namâz kıla, sonra niyyet idüp telbiye ide. Gayrı dikilmiş libâs geymeye, örtinürse yâhûd eyinine alup yenlerini geymezse zarar virmez; meğer ‘özr-i şer‘î ola, ol vakit cümlesini birden geyüp cinâyet-i kurbânı ider, câ’izdür. Sonra mâ-i tevbe[660] ile nefsini gasl idüp ve sabûn-ı istiğfâr ile pâk eyleyüp telbiye idesin. Sonra kefen sarınup kabre giren kimesne gibi lisânını şer‘e muhâlif kelâmdan ve kimesne ile cidâl itmekden ve ellerin ile kimseye zarardan ve hayvâncıklara eziyet ve cefâdan ve cemî‘ a‘zâ ile harâm ve mekrûh olan şeylerden gâyet hazer idüp hıfz üzre olmakdur. Lâkin üzerine akçe hıfzı içün dikilmiş kîse yâ kemer[661] olursa zarar virmez, hemân gayrı olmasun; meğer ‘özr ola, hasta olmakdan veyâ maraza ibtilâdan havf ider olursa ol zarûretdür, libâsı geyüp kurbân ider. Ammâ el-muhrim fî emânillâh muktezâsı [180[a]] üzre ya‘nî muhrim olan kimesne Allâhu Te‘âlâ’nun hıfzı emânetindedür, çok hasta ve marîz kimesneler ihrâma girüp halâs olmışlardur. Niyyet içün keyfiyyet oldur ki, hac itmek üç vecih üzredür. Hac deyü Beytullâh ki Allâhu Zü’l-celâl’ün yeryüzinde toprak cinsinden evvel halk itdüği mekân-ı hâliyedür; zîrâ Resûl ‘aleyhi’s-selâm hadîs-i şerîfinde buyurdı:[662] ”أَوَّلُ بُقْعَةٍ وُضِعَتْ فِي الْأَرْضِ مَوْضِعُ الْبَيْتِ ثُمَّ مُدَّتْ مِنْهَا الْأَرْضُ“ Ve evvel ‘ibâdet içün binâ olınan beytdür. Allâhu Zü’l-celâl Kelâm-ı Kadîm’de ve Kur’ân-ı ‘Azîm’de: ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا﴾ buyurdı.[663]

[Hac Nevileri: İfrâd, Kıran ve Temettu‘]

Ve [hac] Hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâmun tevbesi kabûl olduğı ve Hazret-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ta‘zîmen ve teşrîfen binâ itdüği Beytullâhi’l-Harâm’ı zamân-ı mahsûsda zikr olınan ef‘âl-i mahsûsa ve erkân-ı ma‘lûme ile ziyâret itmeğe dirler. Anun niyyeti üç vecih üzredür: Birisi hacc-ı müfreddür ki yalınız hacca [180[b]] niyyet ider.[664] İkinci hacc-ı kırândur ki hem hacca, hem ‘umre itmeğe niyyet itmekdür.

---

660 Mâ-i tevbe: Tevbe suyu.

661 Kemer: 1. Kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı. 2. Özellikle yolculukta kullanılan, üzerinde altın, para yerleştirmeye yarar gözleri olan meşin kuşak.

662 *“Yer küresinde yaratılmış ilk toprak Beyt’in/Kâbe’nin toprağıdır. Sonra yeryüzü ondan genişlemiştir”* (Beyhakî, *Şu‘ubü’l-Îmân*, (nşr. Mektebetü’r-Rüşd), Riyâd, 2003, V, 447).

663 *“İnsanlar için yapılmış ilk ev mübarek Mekke’dedir”* (Âl-i İmrân 3/96).

664 Hac umreyi içerip içermemesi bakımından ifrâd, temettü‘ ve kırân olmak üzere üç nevidir. Haccın aralıksız bir şekilde umre ile birleştrilmesine kırân haccı, bunu yapana da kârin denir. Haccı aralıklı bir şekilde umreye birleştirilmesine temettü‘ haccı, bunu yapana da mütemetti‘ denir. Hacc-ı temettü‘ için mut‘a kelimesi de kullanılır. Umresiz yapılan hacca da ifrâd haccı, bunu yapana da müfrid denir.

Üçünci hacc-ı temettu‘ dirler, içinde ‘umreye niyyet itmekdür. Ammâ yalınız hacca niyyet oldur ki “اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي” ya‘nî “Yâ Allâh, tahkîk hac itmeğe ben niyyet itdüm ve kasd ve murâd itdim, yâ Rab, bana müyesser idüp âsân eyle ve bu haccı benden kabûl eyle”, deyüp ‘akabince telbiye[665] ide: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ” Bu telbiyeden ziyâde ve noksân itmeye. Ve savt-ı a‘lâ ile her namâzun ardınca ve yollarda ve yüksek yerlere çıkdukda ve birbirlerine mülâkî oldukda telbiye ideler, ihrâmdan çıkınca. Bu telbiye altı vakitde olur ihrâmdan sonra: Birisi farz namâzlarun ardınca, ikinci seher vaktinde, üçünci ‘âlî şerîf yerlerde ve tepelerde, dördünci vâdîlere indüklerinde, beşinci kâfile birbirlerini gördüklerinde, altıncı yüklerini yükledüp gitdüklerinde [181[a]] telbiye itmek ihrâmun sünnetlerindendür.

[Haccın Vâcibleri]

Haccun ittifâk üzre vâcibleri on yedidür. **Sinân Mekkî**[666] rahimehullâh *Tebyînü'l- Mehârim*'de zikr itmişdür: Birisi ihrâmı mîkâtdan girmek ve Safâ ile Merve'yi sa‘y itmek ve ‘Arefe güni vakfe gurûb idince durmak ve dahi Müzdelife'de vakfeye durmak ve cemre[667] atmak ve tırâş olmak yâhûd kazıtmak ‘inde'l-ihlâl ve tavâfi'l-vedâ‘ itmek Mekkeli olmayan kimesneler içün, tavâfdan sonra iki rek‘at namâz kılmak ve tavâfı mâşiyen itmek kâdir olan kimesneye, beyne's-Safâ ve'l-Merve sa‘yi dahi mâşiyen itmek yürümeğe kâdir olursa ve tavâfı tahâret üzre itmek ve sağ cânibinden itmek ve ‘avret yeri örtük olmak ve sevbi pâk olmak ve tavâfu'z-ziyâret vaktinde itmek ve tavâfı verâ'-i Hacer'den bed' itmek[668] ve tavâf-ı ifâzayı[669] eyyâm-ı nahrde itmek. Bu zikr olınan vâcib-lerden biri terk olınsa sehven yâ ‘amden, üzerine dem lâzım olur; [181[b]] meğer rek‘âtey-i tavâf ola, anı kazâ idüp kılar, haccına zarar gelmez, ammâ kasden iderse âsim olur, dimişler. Ammâ *Bedâyi‘*de eydür:[670] Eğer bir ‘özr ile terk iderse bir şey lâzım gelmez, bi-gayri ‘özrin iderse üzerine dem ya‘nî kurbân itmek lâzım olur. Allâhu a‘lem.

---

665 Telbiyenin Türkçesi: *“Davetine uydum , davetine uydum Allah'ım. Davetine uydum. Yoktur senin ortağın. Davetine uydum. Hamd sana. Nimet de senin, hâkimet de. Yoktur senin ortağın.”*

666 Sinânüddin Yûsuf b. Abdullal e-Âmâsî el-Mekkî (ö.1000/1591), Hanefî fakihi, vaiz.

667 Cemre: Çakıl taşı, küçük taş, ufacık taş. Ateş parçası.

668 Verâ: Arka, ön. Tavâfı verâ-ı hacerden bed‘ itmek: Tavafa Hacer'in önünden başlamak.

669 Tavâf-ı ifâza: Farz olan ziyaret tavafı.

670 Kâsânî, II, 134.

Ve dahi ihtilâf olan vâciblerden birisi oldur ki, 'Arafât'dan dönicek, imâma mütâba'at itmek. Ya'nî imâmun önüne geçüp takaddüm itmeye ve ardınca olmaya; meğer izdihâm içün ola, ol vakitde câ'izdür, zarar virmez. Tavâf-ı ziyâreti eyyâm-ı nahrde[671] itmek ve remy-i cimârı eyyâm-ı nahrde tırâş olmazdan mukaddem itmek ve tırâşı Harem'de itmek ve 'Arafât'da gurûbdan sonra cüz'-i giceden bir mikdâr te'hîr etmek. Bu zikr olınan ef'âlden mâ'adâsı haccun sünnetleri ve edebleridür, ri'âyet itmek gerekdür. İmdi bir kimesne haccun üç farzlarından birini terk itmiş olursa hac itmiş olmaz, fâsid olur. Vâciblerinden birini terk iderse [182[a]] üzerine dem lâzım olur; zîrâ namâzda vâcib terk iderse sehvî secde ider, bu dahi anun gibidür, kurbân ile haccı tamâm olur. Lâkin hac husûsında eğer kasden ve eğer sehven itmek berâberdür. Ve sünnetlerinden birisi terk olursa sevâbından noksân olur, haccına zarar gelmez, lâkin sadaka itmek lâzım olur.

[Hâtûnlarla Erkekler Arasındaki Haccın Farkı]

Hâtûnlarun haccı ile erlerün haccı mâ-beyninde fark on bir şeydür: Birisi hâtûnlar mahremsiz hacc itmek câ'iz değildür; niteki zikr olındı. İkinci; mahremün nafakasına kâdir olmakdur. Üçünci; hâtûnlar telbiyeyi ihfâ ile itmekdür. Dördünci; hâtûnlar içün dikilmiş libâs geymek câ'izdür. Beşinci; hâtûnlar içün Haceri'l-Esved'i öpmek ve istilâm[672] itmek yokdur; meğer ricâlden hâlî bulup kimesne bulınmaya. Altıncı; hâtûnlar içün tavâfda remel[673] itmek yokdur. Ya'nî ricâl tâ'ifesi tavâfun üçünci şavtında ziyâde seğirdüp yelmek [:koşmak] sünnetdür, dördüncide [182[b]] yine evvelki gibi hey'eti üzre yürür. Hâtûnlarda cümlesinde hemân üslûb-ı sâbık üzre yürümek sünnetdür. Yedinci; hâtûnlar Safâ ve Merve üzerine su'ûd itmek yokdur, eğer hâlî bulalar. Sekizinci; hâtûnlar içün ihrâmda yüzlerini açarlar, örtmek yokdur, ammâ başını örter. Dokuzuncı; hâtûnlar başını tırâş itmek yokdur, belki kırkmak vardur. Onuncı; beyne'l-mîleyni sa'y itmek yokdur.[674] On birinci; hâtûnlar tavâf-ı vedâ'ı terk itmiş olsa erler gibi üzerlerine dem ya'nî kurbân lâzım gelmez. Meselâ bir hâtûn hayz görmiş olsa ihrâmına ve vakfesine durur, mâni'

---

671 Eyyâm-ı nahr: Kurban bayramının ilk üç günü. Kurban kesim günleri.

672 İstilâm: Hacer-i esvedi selâmlama.

673 Remel: Ardından sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında yapılması sünnet olan hızlıca ve çalımlı yürüyüş.

674 Mîl: Yola dikilen nişan, direk. Mîleyn: İki direk. Mîleyn ahdereyn: Safa ile Merve arasında iki yeşil direk. Hervele bu iki direk arasında yapılır. (Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm,* İstanbul 1328, İkinci Kısım, II, 16)

olmaz; ancak tavâf idemez, tâ gusl idüp arınmayınca. Zîrâ cünüb kimesne mescide girmek harâmdur, gusl itdükden sonra tavâf itmek ile haccına fesâd gelmez. Ammâ bu husûs içün vâki‘ oldukda tavâf-ı vedâ‘ı terk itmeğe haccına bir şey lâzım gelmez.

Ve dahi haccun sünnetlerinden tavâf-ı kudüm [183[a]] oldur ki; bir kimesne Mekke-i Müşerrefe’ye dâhil oldukda tahiyyetü’l-mescid yerine üzerine sünnet olan tavâf itmekdür. Ol ecilden bu tavâfa “tavâf-ı duhûl”, “tavâf-ı tahiyyet” dahi dirler. Anun içün ehl-i Mekke’ye sünnet değildür, belki âfâkî içün sünnet olmışdur. Birisi dahi Minâ didükleri mekânda mevsim giceleri anda yenmekdür [:konmak, gecelemek]. Ve dahi tavâf itdükde remel ve dahi sa‘y itdükde hervele[675] itmekdür. “Remel” deyü tebahhur ile salınmak vechi üzre omuzlarını tahrîk idüp bahâdırlar gibi yürümekdür. “Hervele” sür‘ât ile sa‘yde yürümekdür.

Vakfeye durmağa mâni‘ olmayan sekiz şeydür, vâki‘ olursa yine hacca yetişmişdür. Bir kimse ‘Arafât olduğını bilmeyüp ‘Arefe güninde zevâlden sonra bayram gicesi subh-ı sâdık çıkup aklık zuhûr idince ol mekândan uğrayup geçse, bilmedüği haccına mâni‘ değildür; hacca yine yetişmişdür. [183[b]] Yâhûd dâbbe üzerinde uyurken mürûr idüp bilmese yâ bayılup kendüyi bilmez iken mürûr itmiş olsa yâ cünüb yâ âbdestsiz yâ hâlet-i hayzında vakfeye durmış olsa yâhûd ‘Arefe’de ezân-ı vâhid ve ikâmet-i vâhid öğle namâzını ve ikindiyi bir yerden[:aynı anda, birlikte] kılmasa[676] yâhûd vakfeden huccâc gidüp hâlî oldukda bayram gicesi fecr tulû‘ itmedin ‘Arafât’dan uğrayup ol mekândan geçmiş olsa, ol kimse hacca yetişmişdür, mâni‘ olmaz.

[Hac ve Umre Yasakları ve Cezaları]

[Hacda Kurban Etmeyi Vâcib Kılan Fiil ve Haller]

Muhrim olup bâliğ olan kimesneler ihrâmda iken elli şeyden birini bilâ-‘özrin iderse üzerine dem[677] ya‘nî kurbân itmek vâcibdür, itmezse haccı noksân

675 Hervele: Safâ ile Merve arasında sa‘y yaparken süratli yürüme.

676 Hanefiler’e göre, Arafat’ta öğle ile ikindi namazları öğle vaktinde birleştirilerek (cem‘u’s-salâteyn) bir ezân ve iki kâmet ile kılınır. Müzdelife’de de akşam ile yatsı namazları yatsı vaktinde birleştirilerek bir ezân ve bir kâmet ile kılınır. (Rahmi Yaran, “Hac”, *İlmihal*, s. 510-511).

677 Dem: Kan. Kurban. Dem, Hac ve umrede ibadet maksadıyla veya bir vâcibin terki, geciktirilmesi yahut bir ihram yasağının çiğnenmesine ceza olarak kesilen koyun, keçi, yedide bir deve veya sığırı ifade eder. Hacda kurbanlık hayvanlar hedy olarak isimlendirilir. Deve ve sığır gibi büyükbaş olana bedene, koyun ve keçi cinsinden olana da dem denir. Kendisine dem vâcip olan kişi koyun kesmekle veya Allah rızâsı için kesilen deve veya sığırın yedide birine iştirak etmekle sorumluluktan kurtulmuş olur. Kırân veya temettu‘ haccı

olur: Birisi a'zâdan kâmilen bir 'uzva tîb sürmek, ya'nî kokusı güzel râyiha-i tayyibe isti'mâl itmek yâhûd bir 'uzv-ı kâmil mikdârı cüssesine sürmek yâhûd bir yerine tîbi şol mertebe çok sürmiş ki bir 'uzv-ı kâmile kifâyet ide. Ve dahi bir 'uzva tabh olınmış[678] [184[a]] yağ isti'mâl itmek, gül yağı yâ binefsec yâ zeyt yağı gibi. Ammâ sâde yağ veyâ et yağı sürinmek ile nesne lâzım gelmez. Ve dahi zarûretsiz arkasına libâs geymek, gömlek yâ don yâ kaftân gibi ve ayağına edik [:mest, çarık] geymek gibi ve dahi başınun rub'ına [:1/4] yâ yüzine bir şey örtmek; gerek kendisi, gerek âhar kimesne örtsün. Lâkin libâs ve örtü kâmilen bir gün yâhûd kâmilen bir gice durursa dem lâzım olur.

Ve dahi başınun rub'ını tırâş itmek yâ kırkmak ve dahi kulağını ve kasık yerini ve boynınun altını ve hacâmet yerini tırâş itmek ve dahi muhrim olan kimesne muhrim âhara tırâş itmiş olsa; kurbân, tırâş olana lâzımdur. Ve dahi ellerinün ve ayaklarınun yâ bir elinün tırnaklarını kesmek ve dahi 'Arefe'de vakfeye durmazdan evvel cimâ' itmek ve dahi 'umre iden kimesne dört şavt-ı tavâf itmezden evvel cimâ' itmek ve dahi öpmek ve yapışmak ve fercden gayrıya [184[b]] cimâ' itmek, inzâl olmazsa da. Ve tavâf-ı ziyâreti âbdestsiz itmek ve tavâf-ı sadrı[679] cünüben itmek ve tavâf-ı ziyâretden üç şavtı terk itmek ve tavâf-ı ziyâreti 'özrsüz eyyâm-ı teşrîkde itmeyüp te'hîr idüp sonra itmek ve sa'yi terk itmek ve 'Arafât'da imâmdan evvel dönmek yâhûd şems gurûb itmezden evvel dönmek ve dahi remyin bir günini terk idüp iki gün itmek ve dahi cemre-i 'Akabe'nün remyini yevm-i nahrda itmeği terk itmek ve tırâş olmayup yevm-i teşrîk çıkınca te'hîr itmek ve av itmek ve ava işâret ve delâlet itmek ve avun etini yimek ve eti helâl olmayan yırtıcı hayvân öldürmek ve geyik-i müste'mini[680] yimek ve güvercin yimek ve ihrâmsız mîkâtı geçmek ve hacc-ı temettu' içün kurbân itmek ve hasr içün ve kırân içün ve 'umre içün kurbân itmek. Bu zikr olınan şeyler vuku'ından sonra bu kurbânları itmese haccı noksân üzre kalur.

---

yapanların kesmeleri vâcip olan kurbana dem-i şükür, hac veya umre için ihrama girdiği hâlde geçerli bir mazereti dolayısıyla vazifesine devam edemeyen ve ihramdan çıkmak zorunda kalan kişinin kesmek zorunda olduğu kurbana dem-i ihsâr, Allah rızâsı için nâfile olarak kesilen kurbana dem-i nefl, ihram yasaklarına riayet etmeyen veya hac ve umrenin vâciplerinden birini yerine getirmeyen kimsenin kesmesi gerekli kurbana da dem-i cinâyet denir. (Rahmi Yaran, "Dem", *DİA*, C.9, s.147-148).

678 Tabh: Pişmiş, ilaç olarak hazırlanmış.

679 Tavâf-ı sader: Vedâ tavâfı.

680 Geyik-i müste'min: Avlanması yasaklanıp kendisine eman verilmiş geyik. Geyik-i müste'nes: Evcilleşmiş geyik. (bk.Semerkandî, *Hizânetü'l-Fıkh,* I, 140-141).

[Muhrimin Sadakayı Gerektiren Fiilleri]

Ve dahi [185[a]] muhrim üzerine sadaka virmek îcâb iden yirmi şeydür: Muhrim olan kimesne bir ʻuzvundan ekall yerine tîb[681] istiʻmâl itmek ve bir günden ekall dikilmiş libâs geymek ve rubʻından ekall başını tırâş itmek ve bıyığını tırâş itmek. Ve muhrim iken bütün muhrimün başını tırâş itse tırâş iden kimesne üzerine sadaka lâzım olur ve dahi muhrim olmayan kimesneyi tırâş itmek böyledür. Ve dahi bir ʻözr içün tîb istiʻmâl itmek yâhûd bir ʻözr içün libâs geymek dilese kurbân ider, dilerse altı miskîne tasadduk ider, her bir miskîne nısf sâʻ virür,[682] dilerse altı gün sâʼim olur. Ve dahi tavâf-ı kudûmi âbdestsiz itmek yâhûd terk itmek yâhûd tavâf-ı sadırdan üç şavtı terk itmek yâhûd tavâf-ı ziyâretden üç şavtını teʼhîr itmek. Ammâ üçden az olursa her bir şavt içün itʻâm-ı miskîn lâzımdur. Ve dahi üç cemreden birini terk [185[b]] itmek yâ kehle öldürmek. Bunlar içün her ne dilerse sadaka ider, câʼizdür.

Veyâhûd zaʻferân yiyüp cemîʻ ağzına isâbet itmek yâhûd bir ʻuzvından az yerini tabh ile çıkmış yağ istiʻmâl itmek ve tîb kokulu sürme çekmek ve beş parmağından ekall elinden yâ ayağından tırnağını kesmek. Her parmak içün bir miskîn yedürür. **Ebû Hanîfe** katında bir kimesne muhrim iken bir av yumurtasını kırsa kıymetini virmek lâzım olur ve bir hayvânun ayağını kırmış olsa, gayrı yürümeğe kâdir olmazsa bahâsını virmek lâzım olur yâhûd bir avı mecrûh itse yâ tüyini yolsa yâ aʻzâsından bir ʻuzvını kırsa noksânını öder. Bu zikr olınan şeyler muhrim olan kimesne kasden itsün yâhûd sehv-ile yâ hatâ ile itsün, berâberdür; üzerine dem ve sadaka lâzım olur, bir vechile halâs olmaz.

[Muhrimin Deve Kurban Etmeyi Gerektiren Fiilleri]

Deve kurbân itmek iki mevziʻde [186[a]] vâcib olur; birisi şol kimesne tavâf-ı ziyâreti cünüben itmiş olsa, ikinci şol kimse ʻArafâtʼda vakfeye durup tavâf-ı ziyâreti itmezden evvel cimâʻ itmiş olsa. Bu iki şeyleri işleyen kimesne üzerine deve kurbân itmek lâzım olur; gerek kasden ve gerek sehven itmiş olsun, berâberdür.

---

681 Tîb: Güzel, temiz, güzel koku.

682 Sâʻ: 1. Su kabı. 2. Ölçek ki onunla arpa, buğday gibi kuru gıda maddeleri ölçülür. Iraklılarda 1 sâʻ 1040 dirhem-i şerʼî olarak itibar olunur. 1 dirhem-i şerʼî: 2.975 gr. demektir. 1 sâʻ =1040 dirhem-i şerʻî =3.094 kg.dır. Nısf-ı sâʻ-ı şerʻî (yarım sâʻ) 1.547 kg.dır. 1 Dirhem-i örfî: 3.125 gr. Buna göre 1 sâʻ= 1040 dirhem-i örfî= 3.250 kg.dır. Yarım sâʻ-ı örfî 1.625 kg.dır.

[Muhrimin Cezayı Gerektirmeyen Fiilleri]

Ve dahi muhrim olan kimesne on altı şeyden birini [katl veya zebh] itmiş olsa, bir nesne lâzım olmaz: Yılan ve ʻakreb ve fâre ve alaca karga ve sinek ve karınca ve maymûn ve kurt ve kelb-i ʻakûr ve pire ve deve ve sığır ve koyun ve tavuk ve yengeç; bunlardan birini katl [ve zebh] itse üzerine bir şey lâzım olmaz.[683]

[Muhrimin Etini Yiyemiyeceği Kurbanlar]

Ve kurbânlardan beş kurbân etini sâhibi yimek câʼiz olmaz: Avun keffâreti ve tırâş keffâreti ve cimâʻun keffâreti ve hasîr kurbânı ve libâs ve tîb istiʻmâl içün olan kurbân. Ve bu zikr olınan kurbânları yevm-i nahrdan yaʻnî bayram güninden evvel [186[b]] zebh câʼizdür.

[Muhrimin Etini Yiyeyeceği Kurbanlar]

Ve dahi sâhibi etinden yimek câʼiz olan üç nevʻ kurbândur ve yevm-i nahrdan gayrı bunları zebh câʼiz olmaz: Mutʻa kurbânı ve kırân içün olan kurbân ve dahi tatavvuʻ kurbânı. Ve cinâyetün cümlesi içün olan kurbânlar Harem'den gayrıda zebh câʼiz olmaz.

[Muhrim Kadınlara Ait Özel Hükümler]

Ve dahi hâtûnlar ihrâm içinde hükmi erler gibidür; ancak altı şeyde değil: Birisi; hâtûnlar yüzini açarlar. İkinci; telbiyede pek çağırmazlar [:seslerini çok yükseltmezler]. Üçünci; erler gibi tavâfda remel ve hervele itmezler. Dördünci; beyne's-Safâ ve'l-Merve saʻy itdüklerinde hervele itmezler. Beşinci; tavâf-ı ziyâreti te'hîr itmek ile, altıncı; tavâf-ı saderi hâl-i hayzlarında te'hîr itmek ile üzerlerine kurbân lâzım gelmez.

[Haccın Müfsidleri]

Haccun müfsidleri oldur ki üç farzun birini terk itmekdür. Ve dahi 'Arafât'a vakfeye durmazdan mukaddem cimâʻ itmekdür; er olsun 'avrat olsun, kasden olsun [187[a]] nisyânen olsun. Lâkin fercden olmak şartdur. İmdi bir kimse vakfeye durmadan evvel fercden cimâʻ itmiş olsa haccı fâsid olur, anun üzerine bir kurbân itmek vâcibdür ve sene-i âtiyede hac itmek lâzımdur. Ammâ

683 Muhrim tavuk ve koyun gibi evcil hayvanları kesmesi; yılan, karga, karınca, gibi av cinsinden olmayan zararlı haşeratı öldürmesi; yine saldırgan köpek ve kurt gibi yırtıcı ve zarar veren hayvanları öldürmesi cezayı gerektirmez (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s. 373-375).

ba'de'l-vukûf cimâ' itmiş, haccı câ'izdür, fâsid olmaz; ancak bir deve kurbân idüp haccı tamâm olur, itmezse noksân kalur.

Haccı ifsâd iden şeylerden birisi dahi hasr[684] olup hac itmeğe kâdir olmaya. Hasr dahi dört vecih üzredür: Birisi; marazdur, ya'nî hastalık sebebiyle hasr olmakdur. İkinci; düşmân mâni' olmakdur. Üçünci; mâlı ve nafakası gitmekdür. Dördünci; zâlim, bir yerde habs idüp mâni' olmakdur. Bu zikr olınan hâllerün birisi muhrim olan kişiye yâ muhrime olan hâtûna vâki' olsa anun mes'elesi budur ki, eğer müfrid bi'l-hacc olup yalınız hacca niyyet itmiş ise ol kimesne [187[b]] Mekke'ye bir kurbân yâhûd bahâsını gönderüp bir kurbân iderler, sonra ihrâmdan çıkar. Eğer Kırân'a ya'nî hem hacca ve hem 'umreye niyyet itmiş ise, iki kurbân gönderüp Harem'de kurbân iderler, sonra ihrâmından çıkup, sonra sene-i mukâbelede hac ider, eğer ifâkat [yani ihsâr durumu son] bulmazsa. Ammâ ifâkat [ihsâr durumu son] bulup yevm-i 'Arefe'de zevâlden sonra tâ subh-ı sâdık tulû' idince vakfenün vaktidür; bu vaktün içinde 'Arafât'a bir vechile ayak basarsa yine hacca yetişmiş olur, sâ'ir farzlarını dahi tamâm idüp sene-i âtîye kalmaz. Bir kimse bu zikr olınan vakit içinde 'Arafât didükleri mekâna ayak basa; uyurken yâ bayılmış iken, her nice olursa olsun hacca yetişmiş olur.

[Niyâbet Yoluyla Hac]

Ve dahi üzerine hac farz olan kimesne bi-nefsihî hac itmekden 'âciz olup hastalık yâ habs yâ bir maraz sebebiyle edâ-i farz itmeğe kâdir olamazsa [188[a]] bir kimesneyi kendi yerine gönderüp hac itdürse ol hac sahîh ve câ'iz olur,[685] ol 'özr andan gitmiş bile olursa. Ammâ ol 'özr andan zâ'il olmayup ölince[ye dek] ifâkat bulmazsa [:hastalık, hapis gibi özür zail olmazsa], ol hînde [birini yerine hacca göndermek] vâcib olur, ol kimseyi yerine hac itdürmek ile borcından halâs olur, dimişler; hacca giden kimesne mukaddemâ [önceden] hac itmiş olsun, gerek olmasun. Lâkin efdal olan hac itmiş kimesne ola. Ammâ ol 'âczden ba'de'l-ihcâc [:hac ettirdikten sonra] 'özr gidüp gitmeğe kâdir olursa yine i'âde lâzımdur; zîrâ 'ibâdât-ı bedeniyyede niyâbet câ'iz değildür, ancak ['özr] olursa üzerinden hac sâkıt olur. Zîrâ 'özr sebebiyle ol infâk-ı mâl fi'l makâmına kâ'im olur.[686] Allâhu a'lem.

---

684 Hasr: Sözlükte daralmak, âciz olmak, alıkoymak, menetmek, hapsetmek. İhsâr: Menetmek. Hasr ve İhsâr: Terim anlamı hac veya umre için ihrama giren kişinin bunları tamamlamaktan engellenmesi. Muhsar ve mahsûr: Hac veya umreyi tamamlamaktan engellenen kişi.

685 Rahmi Yaran, "Hac ve Umre", *İslâm İlmihali*, s. 563-565.

686 Özür sebebiyle hac için vekâlet yoluyla malın infak edilmesi, haccetme fiilinin yerine geçer.

Me'mûr olan kimse tarîk-i hacda vefât iderse meyyitün ya'nî hacca emr iden kimesne menzilinden [:evinden] yâ vasînün yâ vârisün menzilinden âhar kimesne tekrâren gitmek lâzımdur. Mâl kifâyet itmezse, itdüği kadar her nice [188[b]] mümkin ise ol mekândan itdürilmek gerekdür. Lâkin hac mes'elesinde 'ilm-i hâlini bilür kimesne olmak efdaldür. İhrâma girüp niyyet idicek, "اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ لِفُلَانٍ" ya'nî *"Beni hacca gönderen fülân kimesne içün hacca niyyet itdüm"* diye. *Fetâvâ-yı Nutef*de zikr olındı:[687] Bir kimse hac idüp geldikde fazla [para] kalur ise sâhibin yâhûd vârisine virmek lâzımdur; meğer almayup helâl ideler. Ammâ bir kimesne hac itmek içün varup gelince[ye dek] îcâr itmiş [:ücretle tutmuş] olsa nafakasından fazlası dahi ana helâldür, reddi lâzım olmaz. İmdi hac 'ani'l-gayr [:başkası için haccetmek] bir mikdâr ta'b[688] üzredür, istîcâr tarîkiyle [:ücretli olarak] gitmek ahsendür; zîrâ demi'l-ihsâr[689] âmir üzerinedür, ammâ cinâyet kurbânları me'mûr üzerinedür. Zikr olınmışdur ki, âhar içün hac iden kimesne varup [189[a]] gelince itdüği hasene âmirün defterine yazılur, ammâ seyyi'esi kendi defterine yazılur; gaflet olınmaya.

687 *Nutef*, I, 215

688 Ta'ib/Ta'b: Yorgunluk, zahmet.

689 Dem: Sözlük anlamı: kan, kan akıtmak. Terim anlamı: Hacda çeşitli vesilelerle kesilen kurban. İhsâr: İhramlı kişinin hac veya umreyi tamamladan engellenmesi.

[YEDİNCİ MAKÂLE]
[ALIM-SATIMLAR, NEVİLERİ VE HÜKÜMLERİ]

[Bey'in Nevileri]

el-Makâletü's-sâbi'a. Yedinci Makâle: Bey' u şirâ beyânındadur. Ma'lûm olsun ki fî zamânînâ nâsun ekserîsi ahvâl-i bey'ün ve ribânun farkını beyâna ve icrâsını beyâna kâdir olmayup sahîhi fâsidden ve câ'izi bâtıldan teşhîs idemeyüp Hak celle ve 'alâ Kur'ân-ı Kerîm'inde ve Kelâm-ı Kadîm'inde ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ buyurmağın,[690] bu 'abd-i za'îf gayret-i İslâmiyye ve şefkat-i îmâniyye ile bu bâbda dahi ehemm olanlardan 'alâ kaderi'l-imkân ihvân-ı mü'minîni îkâz [:uyarmak] içün beyân olındı.

İmdi ma'lûm olsun ki bey' üçdür: Birisi bey'-i sahîhdür, ikinci bey'-i fâsiddür, üçünci bey'-i bâtıldur. Bey' mün'akid olmaz; illâ bey'de beş şey mevcûd ola: [Birinci]; alıcı ve virici ikisi de hâzır gerekdür. İkinci; lafz-ı [189[b]] mâzî gerekdür, ya'nî "satdum" ve "aldum" dimek lâzımdur, "alurum" yâ "alayum", "vireyüm" yâ "virürüm" dimek ile olmaya. Lâkin bu söz bir meclisde[691] ola. Üçünci; akçe ma'lûm ola, guruş ve altun her ne ise i'lâm lâzımdur. Dördünci; metâ' dahi ma'lûm ola. Beşinci; metâ' kıymet sâhibi ola, ya'nî bahâ idüp kıymet ile alınur ola, bahâsı olmayan şeyün bey'i dahi câ'iz olmaz. Ya'nî buğday ve arpadan bir dânesi yalınız bey'i câ'iz olmaz; zîrâ bahâ takdîr olmaz.

İmdi **bey'-i sahîh** ana dirler ki, mâlı mâl mukâbelesinde cânibeynden rızâ ile zikr olınan şürûtun ictimâ'ıyla îcâb ve kabûl bulına. Nefs-i 'akid ile alduğı metâ'a mâlik olur, kabz bulınmazsa da. Ammâ **bey'-i fâsid**[692] oldur ki, 'akd ile mâlik olamaz kabz itmedükçe. Ammâ **bey'-i bâtıl** oldur ki, harâm olan eşyâdan bir nesneyi şürûtıyla bey' itmiş olsa hamr ve hınzır [190[a]] ve ölmiş hayvânun eti ve hürri "kuldur" deyü bey' itmek gibi. Bu zikr olınan eşyânun bey'i bâtıldur, bu beş şurût bulınursa ve kabz dahi bulınursa bey'i bâtıldur.

---

690 "Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı" (el-Bakara 2/275).

691 Meclis: Sözlükte oturulacak yer ve zaman demektir. Satım akdinde meclis, akdin yapıldığı yer ve zamanı ifade eder. Satım akdi hazırlar arasında yapılıyorsa, taraflar bir araya gelip de alım-satımla meşgul olmaya başlayınca akit meclisi teşekkül etmiş olur. *Mecelle*'nin tarifi şöyledir: " Meclis-i bey', pazarlık için olunan ictimâdır" (Mecelle, md.181).

692 Fâsid bey'**:** Bey'in in'ikadına ait şartları câmi olduğu halde bazı harici vasıfları itibariyle meşru olmayan bir bey' fasittir. Mesela fiyatın belirlenmemesi, semenin gayri mütekavvim bir mal olması gibi. Fâsid bir bey', fesad sebebi giderilince sahih hale gelebilir.

[Helâl Kazancın Önemi ve Ribâ]

İmdi bunları zikr itmeden murâdumuz, kişi bey'i ve şirâda itdüği kesb helâl olup bey'-i harâmdan ve ribâdan mü'min karındaşları âgâh [:bilgili, haberdar] idüp helâle meyl itdürmekdür. Zîrâ haberde gelmişdür ki "تَرْكُ زرةٍ مِنْ حرام خَيْرٌ من عبادة الثقلين" ins ve cinnün 'ibâdetinden zerre mikdârı harâmı terk hayrlıdur. Bir kişinün karnına harâm dahil olsa, cümle a'zâya isâbet idüp gözleri dahi harâma bakar ve elleri ve ayakları dahi harâm ister, men'ine kâdir olmayup helâke düşer.

İmdi cümle a'zânun hazînesi mi'dedür, ol fâsid olıcak cümle fâsid olur; gâyet ile hazer bilmek ile olur. İmdi harâm ancak serika [:hırsızlık] ve zulm ve gasb ile alınan [190[b]] hukûk-ı 'ibâdda olmaz. Bey' u şirânun fesâdını ve butlânını bilüp icrâ ve 'amel itmek ile olur. Yohsa çok kimse vardur ki kesb-i helâl ile kâsibdür, lâkin bey'in harâmını ve mekrûhını bilmez, kârını harâma ve mekrûha mülâkî ider.

Eyyûb es-Sahtiyânî[693] eydür: Bir kesb ki anun içinde bir şübheli nesne bulındı, [böyle bir kesb] cerrâr [:dilenci] olup nâsdan su'âl itmek[694] bana muhabbetlidür.[695] Zîrâ ashâb-ı Resûlullâh berrde [:karada] ve bahrde [:denizde] ticâret iderlerdi. Hattâ dimişlerdür, fukahâdan fetâvâda nakl olındı: Bir kişi kitâbu'l-büyû'ı bilmeyince ticâret itmesün, bâri ol 'ilmi bilür bir müsâhib dost

---

693 Ebû Bekr Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sahtiyânî (ö.131/749). Fıkıh ve hadis âlimi, tâbiî.

694 Dilencilik**:** Suâl etmek, dilenmek demektir. İslâm'da dilencilik bir meslek, dilenmek de bir geçim yolu olarak kabul edilmemiştir. Kazanç elde etmeye kudreti olan bir kimsenin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler için çalışıp kazanç elde etmesi farz, dilenmesi ise haramdır (Ö. N. Bilmen, a.g.e., s.419). Abdullah b. Mübârek, "Karada ve denizde ticaret için yolculuk yap, insanlara muhtaç olmakdan müstağni ol" demiştir (Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kūtü'l-Kulûb*, Beyrut 2005, II,450). İslam âlimleri, çalışıp kazanmayı terkederek bütün zamanı ibadete ayırmanın ve rızık konusunda çaba sarfetmeden ve tedbir almadan sadece Allah'a tevekkül etmenin dine uygun bir tavır olmadığını ifade etmişlerdir. (Serahsî, XXX, 247).

695 قال أيوب : كسب فيه بعض الشيء أحب إليّ من الحاجة إلى الناس : "Bana, içinde şüpheli bir nesne bulunan bir kazanç, dilenci olup halktan dilenmekten daha iyidir." (Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kūtu'l-Kulûb*, Beyrut 2005, II, 450; وقال أيوب كسب فيه شيء أحب إلي من سؤال الناس Gazzâlî, *İhyâ*, II, 352). Bazı âlimler kasaplık, haccâmlık, debbâğlık gibi meslekleri takva boyutunu dikkate alarak bu mesleklerden kazanç elde edilmesini hoş görmemişlerdir. Buna rağmen âlimlerin tamamı bu mesleklerle elde edilen bir kazancın, dilencilikten elde edilen kazançtan daha temiz ve daha iyi olduğunu söylemişlerdir.

idinsün, sonra ticâret üzre olsun, dimişler ''قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الرِّبَا ثَلاَثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا ، أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ''[696]

Bu hadîs-i şerîf *el-Câmi'u's-Sagīr*'de[697] '**Abdullâh bin Mes'ûd**[698] radıyallâhu 'anh hazretleri rivâyet idüp [191[a]] Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar: "Ribâ yetmiş üç bâbdur; günâh yönünden ziyâde alçağı [en hafîfi] anasını nikâhlanmak gibi günâh itmiş olur."[699] Sâ'iri dahi buna kıyâs olınca ribânun hâli ma'lûm olur ve hadîs-i âharda Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdı: "عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَعَنَ اللهُ آكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهُ، وَشَاهِدَيْهِ، وَكَاتِبَهُ"[700]

Ya'nî Allâhu Te'âlâ rahmetinden ırâk itsün ribâ yiyenleri ve mâl-ı ribâya vekîl olanları ve kâtibini ve şâhidlerini. Ribâ hakkında olan va'îd andan 'âkile bu kadar kâfîdür. Allâhümme'hfeznâ.[701]

Ve bu dahi ma'lûm olsun ki bir kişi kendi mâlını ribâ itmek ile mâl-ı vakfı ve mâl-ı eytâmı ribâ itmek berâberdür; ne mâl-ı vakfda ve ne mâl-ı eytâmda ribâ câ'iz ve helâl olmaz**. İmâm Züfer** kavlinde dahi ribâ harâmdur.[702] Akvâl-ı 'ulemâda ribânun cevâzına ve hilline bir kavl yokdur; meğer devr-i şer'î itmiş ola.[703]

---

696 Bezzâziyye, IV, 535-536; Kettânî, II, 251-252; Hz. Ömer ticaret yapacaklara şöyle bir tavsiyede bulunmuştur: "Dini hükümleri bilen, alınıp satılmalarının dinen câiz olup olmadığına vâkıf bulunan kimselerden başkası bizim çarşı pazarımızda satıcılık yapmasın" (Tirmizî, "Vitr", 21; Bilmen, VI, 18).

697 Süyûtî, *el-Câmi'u's-Sagīr*, I, 442; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sagīr*, IV, 66.

698 Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), ilk müslümanlardan biri, müfessir ve fakih sahâbî, Kûfe kadısı.

699 Kemâleddin ed-Demîrî (ö. 808/1405), *en-Necmü'l-Vehhâc Şerhu'l-Minhâc*, Cidde 2004, IV, 58.

700 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I, 402.

701 Allahım! Bizi muhafaza et.

702 İmam Züfer karz olarak kullanılmak üzere para vakfını câ'iz görmüştür (İbnü'l-Hümâm, V, 51-52; Dâmâd, I, 669-670; İbn Âbidîn, IV, 363-364).

703 Devr-i şer'î: Osmanlı hukukunda mu'âmele-i şer'iyye terimi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir terimdir. İslâm hukukunda faizden kurtulmak amacıyla el-bey'ü bi'l-vefâ ve bey'ü'-l-'îne'yi adıyla iki akit türü ortaya çıkmıştır. el-Bey' bi'l-vefâ, XI. yüzyılda Buhara çevresinde halk arasında uygulanmakta olan bir akit türü olarak ortaya çıkmış ve ribadan korunmak ve borcu güvence altına almak için halk arasında teâmül haline gelmiştir. İki taraf, semenin (satım bedeli) iadesi suretiyle mebiin (satılan malın) satıcıya geri verilmesini üstlenmiştir. Bazı Hanefî fakihleri bu akdin aslında bir rehin akdi olduğunu ve bunun câiz bir işlem olduğunu söylemişlerdir (Bilmen, C. 6, s. 16-127). Yine İslâm ekonomisinde bey'u'l-'îne (îne satışı) faiz anlaşması yapılmaksızın ödünç para bulmak için başvurulan bir yol olarak meşhur olmuştur. Bey'u'l-'îne (iyne) fıkıh terimi olarak birkaç anlamda kullanılmış olup en yaygın açıklamaya göre, bir kimsenin bir malı belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satıp aynı malı peşin parayla sattığı fiyattan daha ucuza geri satın almasıdır. Osmanlı dönemi

Kâdîhân[704] ve sâ'ir kütüb [191[b]] yazdığı üzre şer'îce devre kâdir olıcak, ribâdan hâric olur, cevâzına kavl vardur; zîrâ ribâ olmaz, mürâbaha olur, mürâbaha helâl olur.[705] Pes imdi her kişiye lâzımdur ki ticâret ahvâlini ve bey' u şirânun helâlini ve harâmını bilüp helâl yerden tahsîl idüp harâmdan hazer ide. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾[706] İmdi bey'-i helâl ile bey'-i harâmı temyîz idüp 'ilm-i hâlini bile.

[Bey' Akdinin Şartı, Rüknü ve Hükmü]

Ma'lûm olsun ki bey'ün şartı, rükni ve hükmi vardur. Rükni lafz-ı mâzî ile mün'akid îcâb ve kabûldür, niteki zikr olındı. Ya'nî [meclis-i vâhidde] "şu şeyi virdim" ve "ben de aldum" dimekdür; "vireyim yâ virürüm", "ben de alurum" dirse fi'l-hâl murâd idüp bey'i ve şirâyı kasd iderse rızâlarıyla câ'iz olur.

Bey'ün in'ikâdı [:kuruluşu] "satdum-aldum", "ahz itdüm ve kabûl itdüm", "bey' itdüm-iştirâ itdüm" [gibi bey'e delâlet eden lafızlarla gerçekleşir]. Satan kimseye **bâyi'** dirler, alıcıya **müşterî** dirler. Bâyi'ün sözine **îcâb** [192[a]] dirler, müşterinün sözine **kabûl** dirler. Kankısı söylerse câ'izdür.

---

fıkıh bilginleri 'îne satışı uygulamalarından yararlanmak suretiyle faiz yasağını aşma amaçlı uygulamaları ifade etmek için mu'âmele/mu'âmele-i şer'iyye kavramını kullanılmışlardır. Osmanlı hukukunda mu'âmele-i şer'iyye yerine bazen mürâbaha terimi kullanılmıştır. Bu usule ayrıca, mürâbaha usulü, mürâbaha-i mer'iyye, devr-i şer'î de denilmiş ve bu usulle elde edilen kazanca, ribh (kâr), nemâ, güzeşte, ribh-i mülzem, ribh-i şer'î, ribh-i mülzem-i şer'î gibi isimler de verilmiştir. İslâm hukukunda Ebû Yûsuf'un "mu'âmele-i şer'iyye ile riba kalkar, ribih câ'iz olur" şeklindeki görüşü esas alınmıştır (Bilmen, V, 47). Mu'âmele-i şer'iyyenin icrası çeşitli şekillerde olabilir. Örnek: Bir kimse başkasından 100 lira ödünç borç para alır, sonra ödünç para aldığı kişinin yanında bulunan sembolik değere sahip bir kalemi faiz ödeyecek bir miktar olan 10 lira bir bedelle ve aynı vade ile satın alır, sonra bu kalemi geri hibe ve iade eder. Bu işlemlerle borçlu ödünç aldığı 100 lira ile kalemin satış bedeli 10 lira olmak üzere toplam 110 lira borçlanmış olur. Burada karz, satım ve hibe akitleri sebebiyle görünüşte faiz gerçekleşmeyecektir. Bu 10 liralık fazlalık ribh olarak isimlendirilir. Osmanlı döneminde kurulan Emniyet Sandığı'nda bir cep saati varmış, kredi alanların ödeyecekleri faizi meşrulaştırmak için her gün defalarca satılır, müesseye hibe edilirmiş. O dönemde bu gibi yöntemle çalışan para vakıfları da vardı. Osmanlı Hukukunda para vakıfları ve mu'âmel-i şer 'îyye konusunda fazla bilgi için bk. Abdulkadir Atar, *XVIII. Yüzyılda Yayımlanmış Fetva Mecmualarına Göre Osmanlı'da İktisadî Hayat*, (Doktora Tezi), M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.127-128, 328-330.

704 el-Bey' bil'-vefâ ve bey'ü'l- îne örnekleri için bk. Kâdîhân, II, 275-280.

705 İslâm hukukunda malın peşin fiyatı üzerine genel olarak yıllık %10-15 gibi bir kâr (ribh) eklenerek yapılan satış işlemine "mürâbaha" adı verilir. Yukarıda da geçtiği üzere Osmanlı vakıf hukukunda ise mürâbaha terimi ribh (kâr) ve mu'âmele-i şer'iyye karşılığında da kullanılmıştır.

706 Allahu Teâlâ buyurdu: *"Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı"* (el-Bakara 2/275).

Meselâ; "ben şunı senden şu mikdâr akçeye aldum", bâyi' dahi "virdüm" yâ "râzî oldum" yâ "kabûl itdüm" dise, ol meclisde câ'izdür. Ve dahi bey', îcâbsız ve kabûlsüz câ'iz olur, hasîs olan nesnede ve nefîs olanda, ya'nî bahâsı az olanda ve bahâsı ağır olanda; ana **te'âtî** dirler. Meselâ bir paralık etmeği akçesini virüp ol dahi etmeği sana virmek yâ bir **vakıyye**[707] eti sana virüp sen dahi akçesini virmek rızâsıyla virmek câ'izdür. Alup akçesini virmek, ol dahi akçesini kabûl itmek îcâb ve kabûl makâmında olup bey' câ'iz ve helâl olur.

Ve dahi bey'ün şartı; iki cânibden 'âkid, 'âkil ve mümeyyiz olmak lâzımdur, mecnûn ve sabî olmaya. İkinci şartı; lafz-ı mâzî ola, "aldum-virdüm, satdum-aldum" dimek gibi. Yâhûd te'âtî ola, zikr olınan gibi. Üçünci şartı, [alım-satım] vakti bir mahal [:mal, mebi']708 [192b] ola ki teslîmi mümkin mahal ola.[709] Dördünci şartı; rızâ bulına.[710]

Böyle bey'ün hükmi, iki cânib olduğına ve virdüğine mâlik olmakdur, ya'nî alduğı şeye tasarrufa kâdir olmakdur; zîrâ şer'de bey', tasarrufa kudretden ibâretdür. Bey'ün mün'akid olmasınun elfâzı 'Arabî olsun Fârisî olsun ve gayrı

---

707 Vakıyye: Okka, okıyye, ukıyye, vukıyye ve kıyye şeklinde de isimlendirilen vakıyye bir ağırlık ölçüsü olup 400 dirhemdir (400x 2.975=.1.190 kg.). Yeni okka 1.282 kg'dır.

708 Mecelle'de malı şöyle tanımlanmıştır: "Tab'-ı insanî mâil olup da vakt-i hâcet için iddihâr olunabilen şeydir" (md. 126). Bu tanımına göre mal, insanın tabiatı icabı kendisine bir ihtiyaç ve istek duyduğu ve lüzumu olduğunda kullanılmak üzere doğrudan saklanıp korunması mümkün olan şeydir.

709 İslâm hukukunda akd'in konusu için "mahal" veya "ma'kûdu aleyh" tabirleri kullanılır ve satım akdinin mahalline de mebi' (satılan mal) denir. "Mahallü'l-bey' mebî'den ibaretdir" (Mecelle, md.150). Mebi'de aranan başlıca şartlar şunlardır: 1. Mal mevcût olmalı. Mevcût olmayan yani mâdumun satışı câiz değildir. Mesela hayvanın karnındaki yavruyu satmak gibi. Kezâ, bir ağacın hiç belirlenmemiş meyvelerini satmak bâtıldır. Sadece selem ve istisnâ akdinde yok'un satışı câizdir. Kâmilen belirmiş meyveyi yenilmeye elverişli olsun olması ağacı üzerinde satmak sahihtir. Gül, enginar, incir, kabak, kavun, karpuz, patlıcan, salatalık gibi kısım kısım olgunlaşan sebze ve meyvelerin toptan satılması zarurete binaen câiz görülmüştür. O halde henüz mevcut olmayanı satmak "ma'dûmun satışı" demektir. Ma'dûmun satısı ise kural olarak câiz değildir. 2. Mal mâlum olmalı, meçhul olmamalı. 3. Malın teslimi mümkün ve kudret dahilinde olmalı. Mesela dağlarda gezen bir hayvanı satmak teslimi mümkün olmadığı için sahih değildir. Kezâ denizde batan bir gemiyi satmak, teslimi mümkün olmadığı için sahih değildir. Bir evin direğini satmak da böyledir. 4. Mebî' mütekavvim mal olmalı. İslâm hukukuna göre mallar, mütekavvim ve gayri mütekavvim olarak iki kısma ayrılır. Mütekavvim mallar satışa konu olabilir. Lâşe (ölü hayvanın eti), Mecusî'nin kestiği hayvan eti, domuz, kan, şarap gibi gayri mütekavvim olmayan mallar satışa konu olamaz. Denizdeki balıklar, havadaki kuşları kimse satamaz. Ancak bunlar meşru surette avlandıktan sonra satılabilir (bk. Mecelle, md. 197-204).

710 Bk. *İhtiyâr*, II, 3; Dâmâd, II, 3.

lisân olsun câ'izdür. "Bi'tü" ya'nî "satdum" yâ "ebî'üke" [ya'nî] "sana satarum", "iştereytü" ya'nî "aldum", "ev kabiltü" ya'nî "kabûl itdüm", "ev radîtü" [ya'nî] "rızâ virdüm" lafzıyla. Bu zikr olınan lafzlarun ma'nâsını edâ ider, bey' mün'akid olur; evvel müşterî, sonra bâyi' söylemekde fark yokdur ve dahi bey' sahîh olur. Alduğı gibi fi'l-hâl akçe viricek yâhûd vakt-i teslîmden ecel ma'lûm olınca hilâf-ı cins olıcak, viresiye; vakti ecel ma'lûm olmasa, ya'nî vireceği kankı günde ve ayda bilinmese, bey' fâsid olur, câ'iz olmaz, dimişler.

[Bey'de Fâsid Şartlar]

İmdi bey'i fâsid iden yedi [193[a]] şeyün birisi bulındukda bey' fâsid olur.

Birisi cehâleti's-semen; ya'nî virilecek şey akçe midür, altun mıdur, guruş mıdur bilinmeye, zîrâ bilinmek şartdur.

İkinci cehâletü'l-ecel; ya'nî semeni virecek vakit bilinmek lâzımdur. Vakt-i nîrûza [:nevruz] dek, savm-ı Nasârâ'ya ve fıtr-ı Yehûd'a dek vakit ile almak-satmak sahîh olmaz; zîrâ vakti ma'lûm değildür.

Üçünci cehâletü'l-mebî'; ya'nî alınacak metâ' ma'lûm gerekdür, mechûl olan şeyün ya'nî bilinmeyen metâ'un bey'i câ'iz olmaz.

Dördünci; üç günden ziyâde muhayyer şart itmek.[711]

Beşinci; bâyi' içün menfa'at olmak, her nice menfa'at olursa olsun. Meselâ; "ben bunı sana şu kadar akçeye bey' itdüm, şimdengerü [:şimdiden sonra, bu andan itibaren] benden almak şartıyla yâhûd karz akçe virmek yâhûd bir şey hibe itmek şartıyla yâhûd yâ [hayvânın] başını ve işkenbesini virmek şartıyla yâhûd postını virmek şartıyla yâ bir hizmetüm oldukda [193[b]] mu'âvenet [:yardım] itmek şartıyla" ve sâ'ir bunun gibi menfa'at itmek şartıyla bey' câ'iz değildür.

Altıncı; bu zikr olınan menfa'at dahi müşterîde olmak câ'iz değildür. Meselâ; ben bunı aldum, sen bunı evime götürmek şartıyla yâhûd sen de benden pazarlık itmek veyâ yardım itmek veyâ benden at yâ eşek [kiralamak] yâ ev yâ dükkânumda îcâre ile oturmak şartıyla" iştirâ, bey'i fâsid ider.

Yedinci; alduğı şeyde "intifâ' şartıyla ben bu câriyeyi sana virürem, âzâd itmek şartıyla yâ müdebber itmek yâ ümm-i veled idüp tutmak şartıyla yâ şu atı

711 Ebû Hanîfe'ye göre, hıyâr-ı şart üç gündür, bundan fazla olamaz. İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'â göre ise bâyi' ve müşterî satış mukavelesinde kaç gün kararlaştırırlarsa, muhayyerlik müddeti o kadardır.

binmek içün yâ şu yeri vakf itmek içün yâ şu çuka[712] ve kumaşı kendin geyüp âhâra virmeyesün" ve sâ'ir bunun emsâli şart bâyi'de ve müşterîde olmak bey'i fâsid ider, yâhûd "ben şunı bey' iderim gâh u bî-gâh" [:vakitli ve vakitsiz], "ben de isti'mâl itmek şartıyla almak ve satmak"; bu cümlesi bey'i fâsid ider, ribâ olur, [194[a]] dimişler.[713]

Mes'ele: Ma'lûm olsun ki misli[714] misle tefâdul [:fazlalık, fazla miktar] harâmdur, ya'nî bilâ-'ivaz [:karşılıksız] alınan ziyâde harâmdur. Yeden bi-yedin [:peşin][715] altun ve gümüş ve bal ve yağ ve bunlarun emsâli mîzâna giren şeyler her ne olursa virdüğinden fazla almak ve virmek ribâdur, harâm olur.[716] Ammâ hilâf-ı cins olıcak, nakd ile yeden bi-yedin tefâdul olsun olmasun, helâldür. Ve nesî'esi ya'nî viresi ile tefâdul olsun olmasun, her hâlde helâldür; mâdem ki mekîlâtdan ve mevzûnâtdan olmadıkça.

[Satılık Malların Miktarlarını Belirleme Ölçüleri ve Ribâ]

el-Mekâdir hamsetün, ya'nî 'inde'l-fukahâ cemî' eşyânun mikdârları bilinmek beş şey iledür.

[1. Mekîlât]

Birisi mekîlât, ya'ni kile ve ölçekdür.

---

712 Çuka/çuha: 1. Yünden dokunmuş sıkı ve kalın havlu kumaş. 2. Bu kumaştan dokunmuş elbise. 3. Pazar ferâcesi/elbisesi

713 Bey' akdinin gereklerinden olmayan, bu akdi de teyit etmeyen ve örf haline de gelmemiş, fakat taraflara menfaat sağlayan şartlar "Menfaat sağlayan her ödünç faizdir" mealindeki hadis kapsamında kabul edilmiş ve bu menfaatler faiz olarak değerlendirilmiştir.

714 Mislî ve Kıyemî Mal Tanımları: Mislî mal: Çarşı pazarda bulunan ve birimleri arasında önemli fıyat farkı bulunmayan maldır. Mesela kile ile ölçülen, terazi ile ölçülen mallar böyledir. Altın, gümüş, arpa, buğday, tuz, hurma, üzüm gibi. Matbaada basılmış kitap nüshaları, mislî maldır. Günümüzde standartlara uygun olarak üretilen veya sayı ile satılan, defter, kalem, kitap, âlet, eşya ve makineler mislî mallar arasında sayılır. Kıyemî mal ise çarşı pazarda mislî bulunmayan, bulunsa bile fiyatça önemli fark bulunan maldır. Arazi, ev, el yapımı mobilya, hayvan, el yazımı kitap, el dokuması halı, altın ve gümüşten yapılmış kaplar gibi.

715 يَدًا بِيَدٍ : Yeden bi-yedin: Peşin.

716 Riba ile ilgili hadisin meali şöyledir: "Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz misli misline, birbirine müsavi ve peşin olarak satılır. Bu sınıflar değişti mi peşin olmak şartı ile nasıl isterseniz satın" (Müslim, "Müsâkât", 81; Tirmizî, "Büyû'", 23).

[2. Mevzûnât]

İkinci mîzândur, ya'nî terâzû ile vezndür, şer'de bunlara mi'yâr-ı şer'î dirler.[717] İmdi her kimesne ki ticâret ider; lâzımdur ki bile kankı şey mevzûn ve kankı şey mekîldür. Ol şeyde bey' u şirâ olıcak, mevzûnâtı vezn ile, [194b] mekîlâtı ölçi ile alup vire, hilâfını itmeye. İmdi buğday ve arpa ve hurmâ ve tuz; bunlar keylîdür, ölçi ile alınur ve virilür. Ve altun ve gümüş veznîdür; bunlar tartı ile alınur virilür.[718] Bunlardan mâ'adâ şeyler 'örfe mebnîdür. Hazret-i Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selâm zamânında ol şey ki veznîdür yâ keylîdür; o şeyler ebedî veznî ve keylîdür. Ol şey ki zamân-ı şerîflerinde keylî ve veznî olduğı ma'lûm olmadı, ol şey 'örf-i zamâna mebnîdür; her diyârda nice karâr bulmuş ise ana i'tibâr olunur.[719]

İmdi bundan ma'lûm oldı ki hayvânda ve mezrû'âtda ve ma'dûdâtda ribâ olmaz;[720] zîrâ bunlarda mi'yâr-ı şer'î bulunmadığı ecilden. İmdi koyunı koyuna ve sığırı sığıra, misli misle yeden bi-yedin almak ve virmek ve [bir hayvanı mesela şu kadar para veya buğday veya kumaş karşılığında peşin veya] veresiye dahi câ'izdür;[721] zîrâ keylî ve veznî değildür.

---

717 Mi'yâr: Bir şeyin kıymetini, saflık derecesini anlamak için kullanılan âlet. Bk. Bilmen, IV, 120.

718 Bir hadiste, aralarında faiz cereyan eden altı maddeden altın ile gümüşün alım-satımlarının tartı (vezn) ile; arpa, buğday, tuz ve hurmanın ise ölçek (keyl) ile olduğu ifade edilmiştir.(Nesâî, "Büyû'", 44).

719 Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre herhangi bir şeyin keylî veya veznî sayılmasında ölçü nassdır, nassın olmadığı yerde ise halkın örfüdür. Ebû Yûsuf'a göre ise herhangi bir şeyin keylî veya veznî sayılmasında ölçü halkın örfüdür. Sonraki dönem fıkıh bilginleri, Ebû Yûsuf'un bu konudaki içtihadını diğer imamlarının görüşüne tercih ederek buğday, arpa, hurma ve tuzun tartı ile satılmasının, altın ile gümüşün tartı ile alınıp satılmasının yanı sıra, aded ile de satılmasının câiz olduğuna fetva vermişlerdir. (Mevsılî, *İhtiyâr*, II, 32; İbnü'l-Hümâm, V, 282-283; Molla Husrev, II, 187-188; Dâmâd, II, 80; Bilmen,VI, 106).

720 Hanefîler'de mezrû'âtda ve ma'dûdâtda ribe'l-fadl olmaz (Bilmen,VI, 106). Hayvan karşılığında peşin veya veresiye alım-satım da yapılabilir.

721 Hayvan ticareti ile ilgili hadislerin bir kısmı hayvanın hayvanla vadeli satışına izin verirken (el-Muvatta' "Büyû'", 63-66; Buhârî, "Büyû'", 108) diğer bir kısmı bunu yasaklamıştır (İbn Mâce, "Ticârât", 56; Ebû Dâvûd, "Büyû'", 15). Hanefîler bu vadeli satışları câ'iz görmemiştir. İmam Şafiî ise şöyle bir yorum yapmıştır: "Veresiye satışı yasaklayan hadisler, alınan hayvanla satılan hayvanın ikisinin de veresiye olması hakkındadır. Birisi peşin, diğeri veresiye olursa veresiye olan hayvan sayısı fazla da olsa bir sakınca yoktur." (İsmail Özsoy, "Faiz", *DİA*, C. 12, s.110-126; bk. İbnü'l-Hümâm, V, 290, 327-329; İbn Nüceym, VI, 139). "Hayvanın hayvan karşılığında satışıyla ilgili bu tartışmaların ev, arsa, antika eşya gibi piyasada eş değeri bulunmayan kıyemî malların birbirleriyle vadeli mübâdelesini yakından ilgilendirdiği ileri sürülebilirse de garârlı alışverişler, hayvanların henüz doğmadan satımı, hayvanın etle mübâdelesi gibi konularda hadislerde görülen yasak ve kayıtlar dikkatle incelendiğinde hayvanın hayvanla vadeli olarak değişiminin faiz şüphesinden çok garar ve bilinmezlik sebebiyle yasaklandığı söylenebilir" (İsmail Özsoy, a.g.m., s. 121).

[Fazlalık Ribası ve Veresiye Ribası]

Mevzûnât ve mekîlâtdan birini misli misle virüp ol mikdârı aldukdan sonra [195[a]] fazla almak ve virmek ribâdur,[722] ol fazla harâm olur. Ya'nî bir dirhem altunı iki dirhem altuna ve bir dirhem gümüşi iki dirhem gümüşe ve bir vakıyye balı iki vakıyye bala ve bir vakıyye yağı iki vakıyye yağa ve bir kile buğdayı iki kile buğdaya ve bir kile arpayı iki kile arpaya ve bir kile pirinci iki kile pirince ve bir kile mercimeği iki kile mercimeğe; bu sûretler misli misle tefâdul nakid [:peşin] sûretleridür. Küllîsi câ'iz değildür, harâmdur, ribâdur. كما قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ Bu âyet-i şerîfede[723] olan ribâ bu zikr olınan sûretlerdür. İmdi kezâlik bunlarun nesî'eleri ya'nî veresiyeleri dahi harâmdur, ribâdur; fazla dahi olmazsa. Ya'nî bugün bir dirhem gümüşi yarın bir dirhem gümüşe, bugün bir dirhem altunı yarın bir dirhem altuna ve bugün bir vakıyye balı yarın bir vakıyye bala ve bugün bir vakıyye [195[b]] yağı yarın bir vakıyye yağa ve bugün bir kile buğdayı yarın bir kile buğdaya ve bugün bir kile arpayı yarın bir kile arpaya ve bugün bir kile pirinci yarın bir kile pirince ve bugün bir kile mercimeği yarın bir kile mercimeğe; bu sûretler fazlasız, misli misle viresi sûretlerdür. Kezâlik küllîsi harâmdur, ribâdur. Bu iki sûretler zikr olındı tafsîlen.

İmdi her ne kadar vezne girür eşyâ var ise mevzûnâta ve her ne kadar kileye girür eşyâ var ise mekîlâta kıyâs olına. Ve her ne kadar altun ve gümüş âletleri ve üstlerinde altun ve gümüş olan şeyler ya'nî altun bilezik ve gümüş tebsi ve altun bıçak ve gümüş balta ve kılıç ve sırmalı[724] münakkaş eşyâ ya'nî makrama ve yasdık ve sarık ve bu zikr olınanların emsâli ve gayrı her ne ise alınup ve satılmak lâzım geldükde viresiye alup satmak harâmdur ve ribâdur; gâyet hazer olınmak lâzımdur. Âhiret 'azâbı şedîddür, âhirete îmânı olup ve tahkîkan tasdîkî [196[a]] olan, bu zikr olınan harâm ve ribâdan ziyâde ictinâb ider.

---

722 Riba, lügatta artmak, nemalanmak, fazlalık demektir. Fıkıh dilinde ise ribâ, "iki malın birbiriyle değişiminde bir taraftan ivâza mukabil olmaksızın alınan fazlalığı" ifade eder. Ribâ (faiz), ribe'n-nesîe ve ribe'l-fadl olmak üzere iki nevidir. Peşin alışverişlerde karşılıksız olarak alınan fazla miktara "fazlalık faizi" (ribe'l-fadl), vadeli alışverişlerde ortaya çıkan faize de "veresiye faizi" (ribe'n-nesîe) denir. Fazlalık faizi, aynı cinsten iki malın veya paranın peşin mübadelesinde bedellerden birinde bir fazlalığın bulunması halinde gerçekleşir. Veresiye faizi, ister aynı ister farklı cinsten olsun, faize konu teşkil eden iki malın mübadelesinde bedellerden birinin veya her ikisinin vadeli olması halinde gerçekleşir. Karşılıklı bedeller eşit tutulmuş olsa bile vade halinde veresiye faizi doğar (İsmail Özsoy, a.g.m., s. 113).

723 Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Azîm'de buyurdu: *"Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı"* (el-Bakara 2/275).

724 Sırma: Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel. Münakkaş: Nakışlı.

Lâkin ribâdan halâs olmanun tarîkı şu sûretdür ki; bir kimse altun ve gümüş olan âletleri nakd ile alup satmak lâzımdur, ya'nî altun bilezik ve gümüş sini ve tebsi ve gümüş gülâbdân [:gülsuyu kabı] ve buhûrdân[725] ve emsâli alınup satıldıkda yeden bi-yedin nakid akçelerini alup virmek lâzımdur. Aslâ bir vechile te'hîre şer'an mesâg ve cevâz yokdur ve üzerlerinde altun ve gümüş olan âletleri üzerlerinde olan altun ve gümüş mikdârı akçelerini virür, nakid ya'nî ol âletlerün üzerinde olan altun ve gümüş mikdârı nakden [:peşin] akçesini virür. Meselâ; bir kimse altun veyâ gümüşli bir bıçak veyâ bir kılıç veyâ bir balta ve topuz[726] ve bunlarun emsâli bir şey aldukda ve satdukda lâzımdur ki üzerlerinde olan altun ve gümüş mikdârı akçesini vire, hattâ ribâdan halâs olup kurtula. Ana 'ilâc budur ki; bıçağun ve kılıcun [196[b]] ve topuzun demürleri mikdârı **viresi** olsa câ'izdür. Her ne zamân virmeğe vakit kavl olunursa altun ve gümüşün bahâları nakd olur, demürleri viresi olur. Ammâ hilâf-ı cins, meselâ gümüşi altuna, buğdayı arpaya, yağı bala satsa tefâduli helâldür, ribâ olmaz. Meselâ bir vakıyye yağı iki vakıyye bala satsa eğer nakden [:peşin] ise helâldür. Ve ammâ bunları ve emsâlini viresiye virmek şer'-i mutahharada câ'iz değildür, ribâdur, harâm olur.

[3. Mezrû'ât]

Ve zikr olınan beş mekâdîrden **üçüncisi mezrû'ât**dur. Ya'nî arşın[727] ile bey' u şirâ olınan şeylerdür. İmdi misli misle tefâdul ile almak ve virmek yeden bi-yedin [:peşin] 'ale'l-fevr [:derhal] ol meclisde olursa helâldür. Bezler ve 'abâ'lar[728] ve çukalar ve kumaşlar ve bunlarun emsâli gibi, ya'nî bir arşın eyüce bezi virüp iki arşın fenâcasın almak veyâ bir arşın eyüce 'abâ' virüp iki arşın fenâcasın almak veyâ [197[a]] bir arşın eyüce çuka virüp iki arşın fenâcasın almak veyâ bir arşın eyüce kumaş virüp iki arşın fenâcasın almak; bu zikr olınan misâller ve bunlara müşâbih her ne var ise mezrû'âtdan bu zikr olınan üslûb üzre ya'nî artıklık ve eksiklik ve yenilik ve eskilik şer'-i şerîfde fark-ı mâbeyn[=aradaki fark] tasavvur olınmaz [:düşünülmez]; ziyâde ve noksân tarafından helâldür. Ve ammâ bu mezrû'âtun nis'âları ya'nî viresileri misli misle virmek haramdur; tefâdul olsun, gerek olmasun.

---

725 Buhûrdân: İçinde tütsü/buhur/günlük yakılan kap.

726 Topuz: 1. Baş tarafı yuvarlak, saplı bir nevi eski harp âleti. 2.Toparlak (kapı topuzu gibi).

727 Arşın: Osmanlılar'da kumaş ölçülen arşın 68 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü. (Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, C.3, s.412.

728 'Abâ':1.Yünden mamul kalın kumaş. 2. Bu kumaştan mamul hırka, roba, terlik, kepenek.

[4. Ma'dûdât]

Ve dahi mekâdîrün **dördüncisi ma'dûdât**dur; ya'nî sayı ile alınup virilen şeylerdür; ceviz ve yumurta ve bunun emsâli gibi. İmdi ma'dûdâtda misli misle tefâdul mezrû'âtda olduğı gibi 'ale'l-fevr [:derhal] yeden bi-yedin [:peşin] meclis mütegayyir olmaksızın helâldür, câ'izdür. Ya'nî yüz büyük cevizi iki yüz küçük cevize ve yüz büyük yumurtayı iki yüz küçük yumurtaya yâhûd 'akisleri iki yüz küçük cevizi yüz büyük cevize ve iki yüz [197[b]] küçük yumurtayı yüz büyük yumurtaya almak ve virmek; bu zikr olınan misâller ve bunun müşâbihi olanlar he ne ise ma'dûdâtdan bu üslûb üzre ya'nî artıklık ve eksiklik ve yenilik ve eskilik şer'-i şerîfde tasavvur olınmaz. Tarafeynden ziyâde ve noksân olursa dahi câ'izdür, helâldür, ribâ olmaz. Ammâ ma'dûdâtun dahi viresi sûretleri misli misle virmek ve almak haramdur; tefâdul olsun, gerek olmasun, niteki mezrû'ât dahi böyledür.

[5. Götürü Usulü İle Alım-Satım]

Ve dahi mekâdirün **beşincisi kıyâs**dur, ya'nî kıyâs [:takdir, tahmin] ile alınmak ve satılmakda lisân-ı Türkî'de ana "Peygamber Pazarı" dirler.[729] Ve kütüb-i fukahâda bey'ü'l-mücâzefe ve'l-cüzâf[730] ve subret-i ta'âm dirler. Ya'nî bir yığın şeyi "şu mikdâr akçeye" deyü satmak ve almak, ol yığılan şey mevzûnâtun ba'zından olur;[731] bal ve yağ ve bunlarun emsâli gibi. Altun ve gümüş ve dahi elbette [198[a]] veznden olmak lâzımdur. Ve dahi ol şey mekîlâtun küllîsinden olur, buğday ve arpa ve emsâli gibi. Ve dahi ol şey mezrû'âtun ba'zısından olur; ba'zı mahalde bez ve boğası [:astarlık bez] topuyla bey' olınması gibi. Ve ol şeyi mikyâs ba'zı mahalde ma'dûdâtda vâki' olur, "yığın ile ceviz ve yumurta şu kadar akçeye deyü" bey' olunur. Mikyâs sûretlerinde ribâ bulınup hurmet sâbit olur mı? Eğer bâlâda [:yukarıda] zikr olınan ribâ sûretlerine mümâsil sûret bulınursa ribâ olup hurmet sâbit olur, illâ meselâ misli misle tefâdul sûreti gibi ve nesî'e sûreti gibi; bu sûretler bulınursa ribâ olup hurmet sâbit olur. Ya'nî vezni ma'lûm olmayan bir mikdâr balı yine iki mikdâr bala fazla ile almak ve satmak. Ve yağda ve emsâlinde dahi böyledür. Ve mekîlâtdan buğday ve arpa ve emsâli bir yığın buğday iki yığın buğdaya tefâdul almak ve satmak cinsine. Ve arpa ve emsâli de böyledür. Mezrû'âtdan [198[b]] bir top bezi yine bir top

---

729 "Peygamber Pazarı" tabiri "göz kararı, tahmin ile alım-satım yapma" demektir. Bu tabir günümüzde Sakarya/Taraklı gibi bazı bölgelerde hâlâ kullanılmaktadır.

730 Cüzâf: Götürü usulü ile alım-satım. Bir şeyi tartmadan, saymadan veya ölçmeden tahmin ile satmak yahut satın almak demektir. Bu anlamda mücâzefe de kullanılır. bk. Bilmen, VI, 8, 32-36; Mecelle, md.220; Muhsin Koçak, "Cüzâf", *DİA*, C.8, s.148-149.

731 Bilmen,VI, 32.

beze cinsine zirâ'ları [:arşın][732] ziyâde olsun ve noksân olsun ve ma'dûdâtdan yüz 'aded yumurta yine yüz 'aded yumurtaya olsun ve ziyâde olsun ve ceviz ve emsâli ve bu dört sûretün mevzûnât ile mekîlât sûretlerinde yeden bi-yedin misli misle virüp fazla almak ribâ ve harâm ve viresileri dahi bilâ tefâdul ribâ ve harâm olur. Ammâ iki mu'ahhar sûretler ki biri mezrû'ât ve biri ma'dûdâtdur; bunlarda yeden bi-yedin misli misle tefâdul câ'iz ve helâldür, harâm değildür. Ammâ viresileri isterse fazla olsun, gerek olmasun, misli misle viresileri ribâdur. 'Akla münâsib olan mezrû'ât ile ma'dûdât yeden bi-yedin misli misle tefâdul harâm olmak görinür idi; "لكن ديننا مبني علي النقول لا علي مناسبات العقول" [:Lakin dinimiz akılların muvafakatları/uygun gördükleri üzerine değil nakiller üzerine kurulmuştur]. Mezheb-i Hanefî'de şer'-i şerîfe mutabık [199[a]] olmayan mahalde 'aklın medhali yokdur; 'aklın makbûl olması şer'-i mutahharaya mutâbık ve muvâfık olan mahaldedür. Fî zamânınâ nâs arasında bir fitne-i cesîme ve belâ-i 'azîme vardur. *Ve'n-nâsü 'anhâ ğâfilûn*.

[Sarf: Para Bozma, Sarraflık]

Guruş[733] bozanlar hakkında fukahâ-i dîn rahimehumullâhu te'âlâ ecma'în ana "**bey' bi's-sarf**" ta'bîr iderler. Guruş bozan kimesne ufak akçe[734] veyâhûd pâre veyâ gayrı nesne alduklarında üç emrün biri bulınursa iki tarafa şer'-i şerîf mutâbık olup helâl olur ve illâ kankı tarafa ziyâde geçerse ol fazla ribâ olur, ikisi dahi mel'ûn ve fâsık olurlar, ziyâde ribâ ve harâm olur ve eksik gelen tarafına dahi fıska rızâ virmiş olur. Zîrâ *Tatarhâniyye* mes'elelerindendür, niteki [şöyle] dimişdür: "الرِّضَاءُ فِي الْفِسْقِ فِسْقٌ و الرِّضَاءُ بالمعصية مَعْصِيَةٌ"[735]

İmdi ol üç vecihden su'âl olunursa biri budur ki; [199[b]] guruş bozan kimesne guruşu ufak akçe aldığı kimesneye hibe ide, ol kimesne dahi virdüği akçeyi guruş sâhibine hibe ide. Zâtü'ş-şey' min-haysü'l-mecmû'[736] iki tarafdan hibelenmiş olup mes'eleye 'âlim olurlar, iki tarafa dahi helâl olup ribâdan halâs olup şer'an bey' bi's-sarf bulınmayup hibe olur.

---

732 Zirâ': Sözlükte el, kol, bilek anlamındadır ki dirsek ucundan orta parmağın ucuna kadar olan kısımdır. Terim olarak bu miktara eşit olan bir uzunluk ölçüsü demektir. Buna Türkçede arşın denir (Bilmen, IV, 128). Parmak uçlarından omuza kadar olana uzunluğa da arşın denir (Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî,* s. 26, 648). Arşın: Kumaş ölçülen arşın 68 santimetre.

733 Guruş/Kuruş: Bir Osmanlı para birimi. Pâre: Kuruşun kırkta biri. Bir dönem 1 pâre= üç akçe idi.

734 Osmanlı Devleti'nde gümüşten kesilen ilk sikkeye "akçe" adı verildi.

735 "Fıska rızâ fısıkdır, ma'siyete/günaha rızâ ma'siyetdir" (bk. Tatarhâniyye, Beyrut 2004, V, 312-313).

736 Zâtü'ş-şey': Bir şeyin kendisi. Min-haysü'l-mecmû': Bütünü îtibâriyle, toptan, hepsi.

İkinci vecih budur ki; guruş bozan kimesne ile bile bir mikdâr hilâf-ı cins şey virür, sonra akçe viren kimesne dahi ol hilâf-ı cins olan şeyi akçe ile ma'an guruş sâhibine virür; bu vecih üzre hibe ider. Anda bey' bi's-sarf bulınur, iki tarafa da helâl olur. Meselâ, guruşı viren kimesne bir etmek[737] ile guruşı yâhûd guruşı bir makramaya koyup virür, sonra yine akçe viren akçeyi ol etmek ile yâhûd ol makrama ile ma'an guruş sâhibine virür. Hilâf-ı cins olınmağ-ıla ribâdan halâs olup kurtulur.

Üçünci vecih [200[a]] budur ki; guruş sâhibi, etmek [:ekmek] yâ et almak ve bal ve yağ almak ve sâ'ir levâzım[738] görmek murâd itdükde ol mezkûr şeyleri iştirâ idüp aldukdan sonra guruşı ol alduğı metâ'un sâhibine virür alduğı eşyâ içün ve kusûr akçeyi metâ' sâhibinden alur. Ba'zen iştirâ ve ba'zen bey'un bi's-sarf olup müsâvî gümüş gümüşe ve ziyâdesini metâ'un kıymetine takâs idüp iki tarafa helâl olur, ribâdan kurtulur. Bu üç vechün gayrı, bozılan guruş ribâdan kurtulmaz; elbette bu vecihlere 'amel bulınmaya, anda ribâ bulınup harâm olmak mukarrerdür. Bu zikr olınan sûretler küllîsi fehme âsân [:anlamaya kolay] olmak içün temsîldür, yoksa hemân bunlara mahsûs değildür.[739]

أَعُوذُ بِاَللَّهِ تَعَالَى مِنْ عَمَلِ الَّذِي يُخَالِفُ الشَّرْعَ طُوبَى ثُمَّ طُوبَى لِمَنْ يُوَافِقُ اعْتِقَادُهُ بِمَا جَاءَ بِهِ رَسُولُ الثَّقَلَيْنِ و نَبِيُّ الْحَرَمَيْنِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عَمِلَ عَمَلًا بِالْعِلْمِ الَّذِي يُطَابِقُ الشَّرْعَ الْمُصْطَفَوِيَّ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

[Mekrûh Alım-Satım]

[200[b]] Bey'-i mekrûh: Cum'a gün ezân-ı evvelde ve sâ'ir günler 'inde'l-ezân. Ve dahi bir şey satılurken almak murâdı değil iken bahâsını artırmak. Ve dahi bir şey dellâl elinde mezâdde[740] olınup bahâsı karâr bulup sâhibi ol rızâ virüp ol bahâya artıran kimesne virmiş iken âhar kimse arturup almak. Ve dahi tâ'ife-i celeb[741] metâ'larını [:ticaret mallarını] kasabaya götürüp ehl-i kasaba alurken celebün yolına çıkup kendileri alup kasabaya götürüp satmak. Ammâ ehl-i kasaba almayup anlara zararları olmazsa alsunlar câ'izdür bilâ-kerâhetin.

---

737 Etmek: ekmek.

738 Levâzim (t. lâzime): Yaşamak ve geçinmek için gereken şeyler, ihtiyaçlar.

739 Şer'e aykırı amelden Allah'a sığınırım. Ne mutlu ve yine ne mutlu o kimseye ki i'tikâdı Resûlü's-sekaleyn (ins ve cinin resûlü) ve Nebiyyü'l-Haremeyn Muhammed "sallallâhu aleyhi ve sellem" in getirdiğine uygun olur. (Yine ne mutlu o kişiye ki) Nebevî şer'e uygun ilimle ve (yine) onun bütün âli ve ashâbı üzere amel eder.

740 Mezâd: Açık artırım.

741 Metâ': Eşya, kumaş, elbise gibi ticaret malı. Celeb: 1. Ticaret için toplanmış eşya ve hayvan. 2. Toplanmış eşya ve hayvan ticareti yapan.

Ve dahi sagīr/küçük kulı anasından babasından yâ zî-rahmin[742] mahremin[743] olan akrabâsından ayırup satmak yâ hibe itmek. Ve dahi zamân-ı kahtda[744] şehirde olan eşyâ ve ta'âmı düşürüp [çok ucuza elde edip] köylere, bâdiyelere götürüp ziyâde bahâ ile satmak. Bu zikr olınan şeyleri itmek kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûhdur, hazer gerek bunlardan.

742 Zî-rahm (çoğ.zevi'l-erhâm): Sözlükte karabet sahibi demektir. Ölenin ashâb-ı ferâiz ve asabe dışındaki kan hısımları. Zî rahimin rahmenin: Kişinin evlenilmesi dinen yasaklanmış akrabası.

743 Mahrem: Birbiriyle evlenmesi dinen yasaklanmış akraba.

744 Kaht: Kuraklık, kıtlık. Zamân-ı kaht: Kıtlık zamanı

[SEKİZİNCİ MAKÂLE]
[HELÂL KAZANÇ VE MUDÂREBE ŞİRKETİ]

[201[a]] el-Makâletü's-sâmine/sekizinci makâle helâl kesb itmek [:kazanmak] ve mudârebe[745] ahvâlini beyân ider.

[Helâl Kazanç Farzdır]

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابه الْكَرِيم ﴿وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا﴾ Ya'nî *"Biz nehârı [:gündüz] kullaruma ma'âş [:çalışma ve kazanç zamanı] içün halk itdüm."*[746] Gice râhat idüb gündüz ma'âş idesiz [çalışıp kazanasınız]. Kesb-i helâl farzdur; zîrâ şol şey anunla farz kâ'im olur, ol şey dahi farz olur. İmdi Hakk celle ve 'alâ salât ve sıyâm ve 'avret yerini örtmek, bunları farz kıldı; acıkmağı def' ve 'avret yerini örtmek mikdârı kesbi ve ehl-i 'iyâli [:ailesi] içün libâsı ve def'-i cû' idecek [:açlığı giderecek] mikdârı ta'âmı dahi kesb ile tahsîl sebeb kıldı ki [kazandığından ailesine] bu tarîkle vire.

"قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وسَلَّمَ : مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا اسْتِعْفَافًا عَنِ الْمَسْأَلَةِ وَسَعْيًا عَلَى عِيَالِهِ وَتَعَطُّفًا عَلَى جَارِهِ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ"

Resûlullâh "sallallâhu 'aleyhi ve sellem" buyurdılar: *"Bir kimse helâl yönünden dünyâyı taleb itse* [201[b]] *cerrâr [dilenci] olup kimseye muhtâc olmamak içün ve ehl-i 'iyâline merhamet içün ve komşularına dahi intifâ' içün yevm-i haşrde ol kimsenün yüzi ay gibi gelür."*[747] Zîrâ bir kişi tefâhur [:övünmek] içün olmayup züll-i su'âlden ictinâb[748] ve nefsini nâsa muhtâc olmadan imtinâ' içün kesbe sa'y itmek, şühedâ [:şehitler] derecesine nâ'il olur.

Enbiyâ-i 'izâmun[749] her birisi bir hırfet ve san'at ile kesb iderlerdi ve ellerinün kesbinden yerlerdi. Hikâyet olınmışdur ki, sulehâ-i kirâmdan ve evliyâ-i fihâmdan[750] **İbrâhîm b. Edhem**[751] rahmetullâhi 'aleyh bir sefîneye girüp giderken emr-i Hakk ile şedîd rüzgâr çıkup içinde olan kimseler gâyet ile havflerinden şiddet-i rüzgârdan du'â taleb itdüklerinde ol 'âkil sâlih eydür: *"El-*

745 Mudârebe emek-sermaye ortaklığıdır. Sermayedâra rabbü'l-mâl, emek sahibine mudârib denir.

746 Allah Te'âlâ Kerîm Kitâb'ında buyurdu: *"Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı yaptık"* (en-Nebe' 78/ 11).

747 Beyhakî, *Şu'ubü'l-Îmân,* XIII, 17.

748 Züll-i su'âlden ictinâb: Dilencilik zilletinden sakınmak.

749 Enbiyâ-ı 'izâm: Büyük peygamberler.

750 Evliyâ-i fihâm: Ulu/büyük veliler

751 Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?]) zâhid, sûfî ve muhaddis bir kişidir.

hamdülillâh! Bu şiddet-i rüzgârdan havf itmen, zîrâ buna şiddet dahi dinmez. Zîrâ bu husûsda Cenâb-ı 'Izzet'e muhtâcuz. Şiddet oldur ki nâsa muhtâc olasun" deyüp halkı tesellî itmişlerdi.[752]

[202[a]]Benüm mü'min karındaşlarum! Dünyâ husûsında Hazret-i Allâh kimseyi kendüden gayra muhtâc itmeye. Âsârda[753] gelmişdür ki Hazret-i Lokmân[754] 'aleyhi's-selâm oğlına nasîhat idüp eydür ki: *"Ey oğlum, gınâ taleb idüp kesb-i helâl ile nefsüni fakrdan halâs it. Bir kimse ihmâl ve kesel* [:tembellik] *ve 'âr idüp kesbi terk itse ol kimseye üç haslet isâbet ider: 'Aklı za'îf olur, dînine rikkat ya'nî dînine za'f gelür ve nâs arasında kadri ve şerefi gidüp, halk içinde hakîr ve alçak olup sözi nâfiz olmaz ve nâs içinde istihfâfa* [:hafife alınma] *bâ'is* [:sebep] *olur."*[755]

Beyt:
Yeğdurur ot otlamak helvâ umup aç olmadan
Yeğdurur taş taşımak nâmerde muhtâc olmadan

[Kazanç Yolları]

Pes imdi Hakk celle ve 'alâ kullarına dört yüzden [:dört sebepten] kesb itmeyi emr itmişdür:

[1. Kazanç Yolu: Gazâ]

[**Birincisi** askerliktir.] Cümlesinden efdali cihâd idüp, ya'nî fî-sebîlillâh gazâ idüp i'lâ-yı Kelimetullâh içün küffâr-ı muhâribîn ile sabâh akşamda [202[b]] mukâtele ile alduğı rızk ve bu tarîk ile itdiği kesb, cümleden efdaldür. Li-kavlihî 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm: "بَاكِرُوا لِلْغُدُوِّ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ فَإِنَّ الْغُدُوَّ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ"[756] hadîs-i şerîfi üzre her işe sabâhda mübâşeret itmek sünnetdür.

---

752 Bk. Gazâlî, *ihyâ*, II, 62, 352.

753 Âsâr "eser" kelimesinin çoğulu olup, haberler, rivayetler, nakiller anlamına gelir. Hadis ilminde "me'sûr hadis" nesiller boyu nakledilerek gelen haber demektir. Eser Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini ifade ettiği gibi sahâbî ve tabiîlere ait her tür haberi de ifade eder.

754 Hz. Lokmân Kur'an'da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğü olarak bilinir. Kur'ân'da sûrelerden birinin adı Lokmân'dır. Kur'an'da Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler şöyle nakledilmiştir: *"Yavrucağızım! Namaz kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış. Doğrusu bunlar azim, sebat ve kararlılıkla yapılması gereken işlerdir"* (Lokman 31/17).

755 Gazzâlî, II, 351

756 Resûlullah'ın rızık talebiyle ilgili hadisi: *"Rızık talebine sabahleyin erkenden başlayınız. Zîrâ sabah vaktinde bereket ve kurtuluş vardır"* (Münâvî, *Feyzü'l-kadîr,* III, 255).

[2. Kazanç Yolu: Ziraat]

İkinci, zirâ'at ve hirâsetdür. Ya'nî, bir mahsûlinden eküp biçüp andan hâsıl olan rızkdur ki, Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâmun kârı ve kesbidür, gazâdan sonra efdalü'l-kâsib zirâ'at itmekdür; zîrâ ma'â[ş-i] Benî Âdem oldur [:Adem oğullarının geçim kaynağı odur]. Ağaçlar diküp yetişdürmek menâfı'i 'âmme-i nâsa ve vühûş[757] ve tuyûra[758] râci'dür ve menfa'ati dünyâda ve 'ukbâda[759] hâsıldur. Bir kimse bir ağaç diküp hâsıl itse dünyâ fâ'idesinden mâ'adâ [:başka] yaprakları diken içün tesbîh eder. Mâdem ki yerinde yeşerür, sâhibinün defterine ecr ü sevâb yazılur.[760]

[3. Kazanç Yolu: Sanat. Peygamberlerin Meslekleri]

Üçünci ehl-i san'atdan olup kendinün yediyle[761] kesb idüp ânı yimekdür. [203a]: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَم كَانَ لَا يَأْكُلُ إِلاَّ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ"[762]

Kâlallâhu Te'âlâ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾[763] Ve kâle 'aleyhi's-selâm: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لاَ يَقْبَلُ إِلاَّ طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ [764]

فقال: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾[765]

İmdi her kişiye lâzımdur ki san'atlardan birini ihtiyâr idüp meşrû' olanlardan bilüp ve evlâdlarına dahi öğredeler. Enbiyâ-i 'izâmdan Hazret-i İdrîs 'aleyhi's-selâm hayyât idi, ya'nî terzi idi, libâs dikerdi.[766] Ve Hazret-i Dâvûd

---

757 Vehş (ç. vühûş): Yabani, vahşi.

758 Tayr (ç. tuyûr): Kuş.

759 'Ukbâ: Ahiret.

760 Ziraatin fazileti hakkında pek çok hadis vardır. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Hiç bir Müslüman yoktur ki, ağaç diksin, yâhud ekin eksin ve mahsülünden insan, kuş, kurt yesin de kendisi müstefid olmasın? Elbette o Müslüman da diktiğiyle, ektiğiyle müsâb olur." (Tecrîd-i Sarîh, VII, 120).

761 Yed: El.

762 "*Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: Kişi elinin kazandığından daha hayırlı bir yemek yememiştir. Çünkü Allah'ın nebisi Davud aleyhi's-selâm ancak elinin emeğinden yerdi"* (Buhârî, "Bedd'ü'l-halk", 15).

763 *"Ey îmân edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın"* (el-Bakara 2/267).

764 *"Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Ey insanlar! Allah ancak temizi sever. Muhakkak Allah peygamberlere emrettiği şeyi mü'minlere emretti ve şu âyeti buyurdu (el-Mü'minûn 23/5): "Ey peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin"* (Müslim, "Zekât", 20).

765 *"Ey peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin"* (el-Mü'minûn 23/5).

766 Serahsî, XXX, 246.

'aleyhi's-selâm demürden cebe [zırh] iderdi, evvelâ cebe andan zuhûr itdi. Ve Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ekinci idi ve ticâret dahi idüp bezzâz[767] idi. Ve dinmişdür ki: *"Ehl-i cennet ticâret itseler bezzâzlık iderlerdi ve ehl-i nâr ticâret itseler altunı altuna,* [203[b]] *gümüşi gümüşe virüp sarfî*[768] *ticâret iderlerdi."* Ve Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm cüllâh idi, ya'nî bez dokurdı. Ve Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm pabuç düzerdi. Ve Hazret-i Nûh 'aleyhi's-selâm neccâr ya'nî dülgerlik iderdi. Ve Hazret-i Sâlih 'aleyhi's-selâm kilim dokurdı. Enbiyâ-i kirâmun 'aleyhimü's-selâm her birisi birer san'at ihtiyâr itmişlerdi. Ve Hazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm ins ve cin ve vühûş ve tuyûr ve rüzgâr dahi müsahhar olmuş iken yine zenbîl [:sepet] örüp kesb-i yedinden ekl iderdi. Ve ekser-i enbiyâ 'aleyhimü's-selâm râ'î [:çoban] olup koyun güderlerdi. Hattâ Resûl-i Ekrem ve Habîb-i Mükerrem Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem vahy gelmezden evvel ehl-i Mekke'nün koyunlarını güderdi. İmdi kişiye lâzım olan meşrû' ve memdûh olan san'atlardan birini ihtiyâr idüp kesb itmekdür. Ammâ mücerred kefen satmak memdûh değildür; meğer bezzâz ola ve dahi kassâblık [204[a]] ve kuyumcılık dahi memdûh değildür[769] ve debbâğlık [:dericilik] dahi anlar gibidür. Ve dahi zükûr [:erkekler] ve inâsdan [:kadınlar] esîr alup satmak ve haccâmlık itmekdür.

[4. Kazanç Yolu: Ticaret]

Dördünci: Ticâret itmekdür; ya'nî şer'ce bâzirgânlık [:tüccârlık] itmekdür, bi-şarti'l-emânet. Emîn olup kimseye hıyânet itmeye, aslen habbe mikdârı olursa da. Ve kendi nefsine fâ'ide ve zarar viren şeylerden nice rızâ virürse mü'minlere dahi zarar viren şeylere rızâ virmeye ve dâ'imâ nasîhat üzre ola ve kizbden ictinâb ide ve metâ'ını [:ticaret eşyası] açup Salli 'alâ Muhammedin dimeye ve Sübhânallâh dimeye; [Pazar yeri] mahall-i zikr değildür, bunlardan

767 Bezzâz: Manifaturacı.

768 Sarf: Akçe bozma. Sarraflık. Sarfî: Sarraflıkla ilgili. Sarrâf: Para bozan.

769 İnsanların ihtiyaç duyduğu bütün sanat ve meslekler, farz-ı kifayedir. Bir beldede hiç kimse bunlardan birini yapmadığı zaman o beldede herkes günahkâr olur. Kuyumculuk, kasaplık, debbâğlık da meşrû olan mesleklerdendir. Bazı alimler takva boyutunu dikkate alarak bu gibi meslekleri birinci derecede bir meslek olarak tercihe şâyan bulmamışlardır. Mesela bazı alimler kalbin kasavetine sebep olacağı ve ayrıca sorumluluğunun büyüklülüğü gerekçesiyle kasaplık mesleğini hoş görmemişlerdir. Burada belirtelim ki bir mesleğin tercih edilen bir meslek olması, zamandan zamana, beldeden beldeye değişebilir. Nitekim günümüzde bu meslekler tercih edilen meslekler arasındadır. (Bk. Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-İdâriyye*, (trc. Ahmet Özel), İz Yayıncılık, İstanbul 1991, II, 328; Nebi Bozkurt, "Kasap", *DİA*, C.24, s.534; *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, II, 69-72, XVII, 175, XXVII, 360).

hazer ide. Ve dahi metâ'ı alurken zemm [:yermek], satarken medh itmeye. Ve bir müslimânı aldatmaya ve metâ'un eyüsini üstine, fenâcasını altına koymaya. Ve hammâllarun ücretini 'acele idüp terleri kurumadan vire, cefâ itmeye ve aldığı [204[b]] metâ'un akçesini eyücesin vire. Sulehâdan ba'zı kimesne ılıcak su ile altunı yuyup ağır gelmesün deyü üzerindeki fazlayı "ölmeye"[:erimek] dikkat iderlerdi, ol ecilden bereket hâsıl olurdı. Ve dahi *Tuhfetü'l-Mülûk* kitâbında eydür:[770] Kesb taleb itmek lâzımdur, taleb-i 'ilm gibi. Kesb dört nev'dür, birisi farzdur; kendi nefsine ve 'iyâline ve kazâ-yı deyn içün. İkinci müstehabdur; kifâyet mikdârından ziyâde alup fakîrlere in'âm[771] içün ve akrabâsına menfa'at içün. Böyle kesb itmek nâfileden efdaldür.[772] Üçünci mubâhdur; bu zikr olanlardan ziyâde olıcak. Dördünci harâmdur; halka tefâhur [:övünmek, böbürlenmek] içün ve kesret-i mâl içün. Eğer helâl yerden dahi olursa fahrlenmek[övünmek,böbürlenmek] içün kesb harâm olur, niyyetde tefâhurolduğıiçün.[773]

[İhtikâr]

Fî mes'eleti'l-ihtikâr:[774] mber'in şu hadisi sebebiyle:]: Li-kavlihî 'aleyhi's-selâm: [Hz.Peygamber'in şu hadisi sebebiyle:]: "قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وسَلَّمَ: الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ، وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ"[775] Ya'nî bir kimse insân ta'âmından buğday [205[a]] ve arpa ve pirinç ve mercimek ve nohûd ve darı ve hurmâ ve bunun gibi şeyleri ve hayvânât 'alefinden saman ve kuru otluk gibi şeyleri belde-i sagīrede alup habs idüp "bahâya çıksun" deyü kırk güne dek yâ bir ay yâ dahi ziyâde kimseye virmeyüp habs itmek, kerâhet-i tahrîmiyye ile kerîhdür; illâ şeker, yağ ve bal gibi şeyler ola yâhûd belde-i sagīre olmayup bir şehr-i 'azîmede ola ki ehline zarar isâbet itmeye yâhûd celebden almayup kendisi bir günlük yâ iki

770 Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkâdir er-Râzî, *Tuhfetü'l-Mülûk,* Beyrut 1417, s. 267.

771 İn'âm: İyilik ve ihsanda bulunma, nimet verme.

772 Çünkü nafile ibadetin faydası ferdî, çalışmanın faydası ise ictimaîdir.

773 Kur'ân-ı Kerîm'de servetin bir sınav (fitne) olduğuna (el-Enfâl 8/28; et-Tegâbün 64/15), dolayısıyla insanın mânevî ve ahlâkî hayatı için risk oluşturduğuna sık sık dikkat çekilir, ancak inanıp hayırlı işler yapanlar için servetin Allah'a yakınlaşmaya ve âhiret kurtuluşuna vesile olacağı belirtilir (Sebe' 34/37). "Erdemli insan için temiz servet ne güzeldir!" meâlindeki hadis (Müsned, IV, 197, 202) İslâm'ın zenginliğe yaklaşımının veciz bir ifadesidir. (İslâm'da zenginlik hakkında bk "Gınâ", *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, XXXI, 280-281; Mustafa Çağrıcı, "Zenginlik", *DİA*, C.44, s. 276-278).

774 İhtikâr: Malları toplayıp stok etmek ve onları piyasaya sürmeyip fiyatlarının yükselmesini beklemek.

775 Resûlullah (s.a.s.) buyurdu: *"Pazara mal getirenin rızkı boldur, muhtekir Allah'ın merhametinden uzaklaşmıştır"* (İbn Mâce, "Ticârât", 6).

üç günlük mekândan alup götürüp habs itmiş ola yâhûd kendi çiftinün mahsûli ola.[776] Yakın dahi olursa muhtekir olmaz, câ'izdür. Kavluhû 'aleyhi's-selâm [:Hz.Peyamber'in hadisi]: *"Muhtekir olan kimse Allâhu Zü'l-celâl'ün merhametinden ırak olur."* Ya'nî eyüler ve sâlihler derecesine ve makâmına vâsıl olmaz, anların derecesinden ırâk olur dimekdür. İmdi, mü'mine lâyık olan kimseye [205[b]] zararları olan şeyden hazer idüp müttakīn [:muttakiler] mertebesine nâ'il ve vâsıl olmakdur; kandeki [:nerede, her nerede] 'amme-i nâsa zararlı işde ola? İhtikârın mazarratı kâffe-i nâsa olduğı muhakkak ve mukarrerdür. Zîrâ **Ebû Yûsuf** katında rahmetullâhi 'aleyh yakın köylerden alup ta'âmı [:yiyeceği] habs itmek ve 'âmme-i nâsa zararları olanlardan altun ve gümüşi dahi habs itmek mekrûhdur, eğer nâsa zararı var ise. Hattâ ta'âmdan gayrı sevb bile olur; habs idüp, "bahâsı ziyâdeye çıksun, sonra satarum" deyü. Bu niyyet bulunsa **Ebû Yûsuf** katında mekrûh olduğı *Muhît-i Serahsî*'den[777] nakl idüp **Kuhistânî** *Kebîr*'demestûrdur.[778]

Hulâsatü'l-Fetâvâ'da zikr olındı:[779] İhtikâr üç vecih üzredür.[780] Birincisi mekrûhdur; bir kimse şehirden ta'âmı alup evine götürüp habs itmek. Eğer o şehrün ehline zarar isâbet idüp zâdı ve zahîrelerine muzâyaka [:darlık, sıkışıklık] virürse kerîhdür. İkinci; [206[a]] bir kimse âhar şehirden alup getürdüği ta'âm veyâ 'alef, "ağır bahâya çıksun" deyü kimseye virmeyüp habs itmek İmâm **Ebû Yûsuf** katında mekrûh, **İmâm-ı A'zam** rahimehumallâh katında lâ-be'sdür. Üçünci; şehre yakın olan karyelerden getürdüğini nâsun ihtiyâcı varken virmeyüp habs itmek **İmâmeyn** katlarında lâ-be's; **İmâm Muhammed** katında *"O karyeler hemân [:sanki, aşağı yukarı] şehir makâmındadur, anda ihtikâr mekrûhdur"* dimiş. İmdi ihtikârun kerâheti nâsun ta'âmında ve dâbbenün 'alefinde olur, gayrıda olmaz. Ammâ **Ebû Yûsuf** katında *"Nâsa zarar virür şeyler her ne olursa ihtikârdur"* dimiş. Mü'mine lâzım olan nâsa zarar virür şeylerden ictinâb lâzımdur. Gerçi dünyâ cihetinden fayda mukarrerdür, ammâ âhiret cihetinden zarar ne mikdârdur? Ne'ûzü billâhi min zâlik.

---

776 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr.426b-427a.

777 Serahsî, *Muhît-i Serahsî.* İhtikârın mekruh olduğu *Muhît-i Burhânî*'de de yazılıdır (C.7, s. 313-315, Dâru ihyâi türâsi'larabiyye).

778 Kuhistânî, *Câmi'u'r-Rumûz,* İstanbul 1300, II, 180-181.

779 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa,* vr. 426b-427a.

780 İbn Nüceym,VIII, 229-230.

[Narh]

Ve dahi fukahâ dimişdür ki; Sultân metâ'a narh[781] virmiş olsa, ol metâ'dan sâhibinün rızâsı [206[b]] olmayup cebren narh üzre almak helâl olmaz; zîrâ bey'de iki cânibden rızâ şartdur. İmdi sultâna dahi ri'âyet bulınmak[782] içün hîle [:çare, çıkış yolu] oldur ki; akçeyi metâ' sâhibine viricek, "her nice murâdun ise öyle vir" deyüp rızâsın taleb idesün, hattâ helâl ekl idesün [:helâl yiyesin]. Mü'min bir kimesneye zarar kasd itmez, nefsine ne sanursa âhara dahi anısanur.[783]

[Mudârebe]

Ve dahi kesb-i meşrû'dan birisi şürûtıyla mudârebe itmekdür. Mudârebe[784] oldur ki; iki kimesne arasında bir cânibden mâl ve bir cânibden 'amel olup hâsıl olan ribha ya'nî fâ'ideye şerîk itmekdür. [İki taraftan] re's-i mâla[785] olursa şirket dirler, fâ'ideye [dayalı şirkete ise] mudârebe dirler. İki nev'dür: Birine mudârebe-i mutlak ve birine mudârebe-i mukayyed dirler. Mudârebe üç şeyle sahîh olur: Altun ve gümüş madrûblar [:basılmış, damgalanmış] ola, sikkelen-

---

781 Narh: Devlet yöneticilerinin satışa arzedilecek mallara azamî satım fiyatı belirlemesi. Arapçası: Tes'îr. (Fazla bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Narh", *DİA*, C.32, s.387-389).

782 Osmanlı Devleti'nde Sadrazam Lütfi Paşa, Asafnâme'sinde, "Ahvâl-i narh umûr-ı mühimmedendir" diyerek narhın önemli işlerden olduğunu ve narha uymak gerektiğini ve narh konulmasının fakirin iyiliği için olduğunu dile getirmiştir. (Lütfi Paşa, *Asafnâme*, İstanbul, 1326, s. 17.) Sadrazamlar içerisinde sadece Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, "Ahvâl-i narh kitapta yoktur. Bey' u şirâ rızâ-yı tarafeyn ile olmalıdır" diyerek narha karşı çıkmış ve onun zamanında kısa bir süre için narh uygulanmamıştır (Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 43, sy. 1-4, s. 121-122). Öte yandan XVI. yüzyıl şeyhülislâmlarından Sa'dî Çelebi'ye (ö. 945/1539), buğdayın belirlenen narh fiyatı üzerinde satılmasının helâl olup olmadığı sorulmuş, o da bu soruya, "Haram denilemez" şeklinde cevap vererek narha uyulmamasını hoş karşılamamıştır. Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574) ise narhın câ'iz olduğuna dair fetva vermiştir (Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, 1972, s. 160-161).

783 Bu ifade şu hadisi hatırlatmaktadır: "*Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, din kardeşi için de istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz"* (Buhârî, "Îmân", 7; Müslim, "Îmân", 71-72).

784 Müdârebe bir ribh şirketidir. Kısaca kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığıdır. Sermaye sahibine rabbü'l-mâl, 'âmile (çalışan şahsa) da mudârib denir.(Mecelle, md. 1404; Bilmen,VII, 101).

785 Re'sü'l-mâl kavramı bağlama göre farklı mânalar taşır. Meselâ ticarette tacirin, şirket akdinde tarafların ortaya koyduğu sermayeyi (Mecelle, md. 1057), miras hukukunda vârislere bölüştürülecek toplam terekeyi, selem akdinde alıcının peşin olarak ödediği semeni, karz akdinde herhangi bir fazlalık/faiz içermeksizin borç verilen malı ifade eder. Re'sülmâl sahibine rabbü'l-mâl ve sermayedâr denir (Şevket Topal, "Re'sülmâl", *DİA*, C.35, s.7-8).

miş ve râyic ola yâhûd tibr [:külçe altın/gümüş] ola veyâ fülûs-i nâfika[786] ya'nî râyic fi'l-vakt ola; lâkin [207[a]] tibr ile fülûsde ihtilâf vardur. Ve dahi üç şeyde câ'iz olmaz: Oduncılık itmek içün ve avcılık itmek içün ve sakkâlık [:suculuk] itmek içün. Bu üçünde şirket ve mudârebe câ'iz olmaz,[787] gayrıda câ'izdür.

İmdi tarîk-ı mudârebe oldur ki; bir kimseye bir mikdâr akçe virilüp eyide [:söyleye]: "Ben bu akçeyi sana mudârebe yâ mu'âmele itmek içün virdüm, kendi re'yin üzre i'mâl[788] ile her ne fâ'ide hâsıl olursa nısfı yâ sülüsi yâ rub'ı yâ humsı yâ südsi yâ süb'i senün olsun" dimek lâzımdur, ol kimesne dahi "kabûl itdüm" dimek lâzımdur; zîrâ rükni îcâb ve kabûldür. Sonra akçeyi yedine vire, eğer "bu akçe ile fülân yerde i'mâl eyle ve fülân metâ'ı al ve falân vakte dek eyle ve falân nev'den ve fülân cinsden ve falân şahsdan al ve vir ve falân ticâret eyle" dimiş olursa, mudârebe-i mukayyede olur. Ve illâ akçeyi eline virüp, "şunı sana virdüm, [207[b]] her nice idersen kendi re'yün ile eyle" dimiş olursa mudâreb-i mutlaka olur. Hükmi budur ki; mudârebe-i sahîha-i mutlakada mudârib ba'de't-teslîm nakd ile ve viresi ile bey'a kâdirdür ve dahi iştirâ ider nakd ile ve viresi ile de. Ve dahi bey' u şirâya vekîle kâdir olur ve sefere gitmeğe berren ve bahren [:kara ve deniz yoluyla] kâdir olur ve akçeyi bir kimesneye virüp sermâye idüp ticârete kâdir olur. Eğer rabbü'l-mâl ya'nî akçenün sâhibi dahi alup sermâye itmek câ'izdür, yine mudârebe fâsid olmaz. Ve dahi emâneten birine virür ve 'âriyeten çuvâl gibi nesneler alur ve rehin virür ve alur ve icâreye ve isticâra kâdir olur. Bu zikr olınan şeyler ile mudârebeye ve mudâribe bir nesne lâzım olmaz, lâkin mudârib akçeden kimesneye karz viremez ve bir kimseden mudârebe itmek içün deyn alamaz; meğer rabbü'l-mâl izin virmiş olursa câ'izdür. Ve dahi mudârib [208[a]] mâl-ı mudârebeyi kimesneye mudârebe itmek içün viremez ve kendi mâlına halt idemez [:karıştıramaz], başka i'mâl ider; meğer sâhibi izin virmiş ola. Bu takdîrce mâlına halt idüp katar ve âhara mudârebeye virür, câ'izdür. Ammâ mudârebe-i mukayyede olsa, kankı beldeye ta'yîn iderse ol beldeden tecâvüz idemez ve kankı metâ' ta'yîn iderse anı ider ve

---

786 Fels (ç. fülûs): bakır veya bronz sikke. Nâfika: Râyic. Halk arasında rağbet gören, geçerli. Fülûs-ı râice: Geçerli paralar.

787 Kamunun ortak malı olan deniz, göl, nehir ve ırmak sularından ve balık gibi hayvanlarından, ormanlardaki otlar, meyveler, ağaçlar ve av hayvanlarından herkes serbetçe yararlanabilir. Dolayısıyla avcılık ve suculuk yapmak, ormandan odun toplayıp satmak, avcılık yapmak üzere şirket kurulamaz. Ancak bir kişi, başka bir şahsı mesela dağdan odun toplayıp getirmek, mubah suları kaplarla evine getirmek üzere ücretle tutabilir (Dâmâd, I, 661; Bilmen, VII, 60, 76-79, 185-186).

788 İ'mâl: 1. Yapma, meydana getirme, üretme. 2. İşletme.

kankı vakti ta'yîn iderse ve kankı şahsı ta'yîn iderse. Ve'l-hâsıl kavline muhâlif olursa tecâvüz ve te'âddî itmiş olur, mâla zâmin olur [:tazmin eder], fâ'ide virilmez. Ancak fâ'ide ve zarar mudârib üzerine olur, kavline muhâlif olduğı içün; lâkin tayyîb değildür, sadaka itmek gerekdür. Ve dahi mudâribün nafakası mudârib, âhar beldeye gitmeyüp kendi şehrinde 'amel itmiş olursa kendi mâlından lâzımdur, ammâ şehrinden çıkup âhar mekâna gidüp i'mâl iderse mudârebe mâlından lâzım [208[b]] olur, ekli ve şürbi ya'nî ta'âmı ve şarâbı ve kisvesi ve hizmetkârının ücreti ve bindüği hayvânun kirâsı ve 'alefi bu cümle[y]i mâl-ı mudârebeden ider. Ammâ eğer mudârebe fâsid olursa mudâribün mâlından lâzımdur. Ve hasta olup cerrâha [doktor] virdüği ücret ve edviyesine ve hammâma virilen akçe mudâribün mâlından lâzımdur, mâl-ı mudârebeden idemez. Ve dahi mudârebe bâtıl olur birinün fevt olmasıyla ve rabbü'l-mâl[789] mürted olup dâr-ı harbe lâhik olmağ-ıla [:düşman ülkesine katılmakla]. Ve dahi mudârib ma'zûl olmaz, hattâ 'azl haberine kendi 'âlim olmadukça; 'azlini bilmiş olsa yine yedinde mâl-ı mudârebe nakd bulınmayup metâ'da bulınursa ba'de'l-'azl bey'i câ'izdür, mâni' olamaz; lâkin semene gayrı müdâhale idemez.

[Selem]

Ve dahi kesb-i meşrû'dan câ'iz olan birisi dahi selemdür. Selem deyü akçe[y]i mukaddem virüp eşyayı te'cîl idüp bir vakt-i ma'lûmda teslîme dirler. "Bey'" lafzıyla [209[a]] sahîh olur ve "selef ve selem" lafzıyla mün'akid olur. Ve dahi selem dört cinsden sahîh ve câ'iz olur:

Birisi mekîlâtdan ya'nî ol şeyün mikdârı kile ile ve ölçek ile ma'lûm olur nısf-ı sâ'[790] ve dahi ziyâde ile; buğday ve arpa ve hurmâ ve tuz ve nohûd ve pirinç ve mercimek ve darı ve yağ ve bal ve sirke ve sürme ve tutyâ[791] gibi.

İkincisi mevzûnâtdur, ya'nî ol şeyün mikdârı tartı ile ma'lûm olur; misk ve 'anber ve za'ferân ve sükker ve zift ve soğan ve demür ve bakır ve tunç ve panbuk gibi.

Üçüncisi mezrû'âtdur, ya'nî ol şeyün mikdârı arşın ile ölçmek ile bilinür; ketân bezi, panbuk bezi ve sûf ve harîr kumaş ve dîbâ ve hasîr gibi.

Dördüncisi ma'dûdâtdur, ya'nî ol şeyün mikdârı saymak ile ma'lûm olur; ceviz ve yumurta ve el-bâzincân ve kiremit ve kerpiç gibi. Kavun ve karpuz

789 Rabbü'l-mâl: Sermaye sahibi.
790 Nısf-ı sâ': 1.547 kg.
791 Tutyâ: 1. Sürme. 2. Çinko.

ve nâr; bunlarda selem sahîh olmaz, birbirinden tefâvüti olduğı [209[b]] içün. Lâkin tuzlı balık içün selem câ'izdür, vezni yâhûd keyli ma'lûm olursa. Ve dahi selem içün rükni, bey'ün rükni gibi meclis-i vâhidde îcâb ve kabûl itmekdür.

Şürûtı yedidür: Re's-i mâl bilinmekdür ve meclis-i vâhidde kabz itmek ve keylün mikdârı bilinmek ve teslîm olınacak her ne ise -ana "müsellemün-fîh"[792] dirler- bilinmek ve müsellemün-fîh 'akd güninden teslîm vaktine dek mevcûd olmak lâzımdur. Ve teslîm vakti ki ana "ecel" dirler, bilinmek lâzımdur, ekalli bir aydur. Ve bizim ashâbumuzdan rivâyet vardur ki üç gün de câ'izdür. **Kuhistânî** merhûm nakl ider: On günde ve dahi bir günün çoğında olur, dimişler.[793] Sahîh budur ki ba'de'l-'akd müsellemün-fîhi hâsıl idüp teslîm ve virecek mekânı beyân itmek lâzımdur, eğer ol şey içün zahmet ve ağırlık ve yük olup hammâla muhtâc olursa beyân olınmak lâzımdur; hattâ nizâ'dan berî olurlar. Ve dahi [210[a]] ma'lûm olsun ki selem on altı şeyde câ'iz değildür: Mevzûnı mevzûnda, mekîl olan şeyi mekîlde ya'nî tartıya ve kileye muhtâc olan şeyleri şu kadar vakıyye ve şu kadar kile şey virüp şu kadar vakıyye ve şu kadar şey almak selemde câ'iz değildür.

Ve hayvânda ve hayvân başında ve ayağında ve incüde selem câ'iz değildür; meğer hurda ufak sıfatı ma'lûm olup vezn ile olursa câ'izdür, dimişler. Ve dahi cevâhirde ve sebze ve etde ve yaş meyvede ve vakti olmayan yaş meyvede ve dahi nâr ve ayvada ve kavun ve karpuz ve kabak vakti içinde olıcak. Ve dahi nâs arasında mikdârı ma'lûm olmayan taş ağırlığı veyâ mikdârı ma'lûm olmayan ölçek ve bir kendi murâdı üzre ittihâz itdüği ağaç ölçi ile selem câ'iz olmaz; zîrâ nizâ'ı mü'eddîdür.[794] Ve dahi lahmde ya'nî etde ve deride 'aded ile de câ'iz değildür. Ve yük ile odunda ve bi'l-cümle zabtı [:tesbiti, kaydedilmesi] [210[b]] 'aded ile ve gayrı ile mümkin olmayan şeylerde ve durmak [:bir malın durup bulunması] nâsun yedinde münkatı' [:kesilmiş, arkası gelmeyen] ve fâsid olan şeylerde ve birbirinden büyük ve küçük olmak ile tefâvüti [:farkı] olan şeylerde câ'iz değildür. Yumurta ile cevizde câ'izdür; zîrâ tefâvüt anlarda olmaz, bu ecilden câ'iz olur. Ve dahi tahsîs idüp "fülân beldenün buğdayına ve falân köyün boğası [:astarlık bez] ve bezine ve fülân âdemün ölçüsine" deyü selem câ'iz değildür. Allâhu Te'âlâ a'lem.

---

792 Selemde peşin bedele "re'sü'l-mâl", bu bedeli ödeyen tarafa "rabbü's-selem" (müslim), karşı bedele "müslemün fîh", bunu borçlanan tarafa da "müslemün ileyh" denir.

793 Kuhistânî, II, 40-41.

794 Mü'eddî: Sebep olan, mucip, sebep.

[DOKUZUNCU MAKÂLE]
[KÜFÜR, ŞİRK VE GÜNÂHLAR]

el-Makâletü't-tâsi'a/Dokuzuncı Makâle: Küfr ve şirk ve envâ'-ı zünûb-ı kebâ'ir ve sagâ'ir beyânındadur.

[Küfür ve Şirkin Sözlük ve Terim Anlamları]

Ma'lûm olsun ki küfr deyü setr-i hakka[795] ya'nî hak olan şeyi örtmek ve inkâr itmekdür. Şirk eşyâdan bir şey ile Allâhu Zü'l-celâl'e şirk itmekdür. Arasında fark, ismi ve sıfatı mugâyir olmakdur, ammâ hakîkatde ve hükümde küfr ile şirk birdür, ikisinün dahi sâhibi kâfirdür, tecdîd-i îmân ve nikâh lâzımdur. İtmez ise üzerine [211[a]] musırr olursa dünyâda hükmi, katli vâcibdür ve âhiretde hükmi ebedî cehennemde kalur. Bir kimse şefâ'at itmez, cennet anlara harâmdur. Kâlallâhu Te'âlâ:[796] ﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ﴾

Ve günâhlar içinde büyük günâh küfr ve şirkdür, ekberi'l-kebâ'ir oldur, mağfiret olmaz. Gayrı günâhlar ne kadar çok olursa, yerleri ve gökleri doldurmış olursa dahi sâhibi 'âsî ve fâsıkdur, mağfiret ve şefâ'at olur, meşiyyetullâhdadur[797] îmân bulınduğı içün. Kâlallâhu Te'âlâ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾[798]

İmdi her kişiye lâzımdur ki îmânun rükni iki olduğı gibi küfrün rükni dahi birdür, tasdîk anda şart değildür. Ol ecilden bir kimse küfr sözlerden birini bilüp kasden söylese tecdîd-i îmân ve nikâh lâzımdur; söyleyen er olsun, 'avrat olsun ihtiyârı ile söyleyüp [211[b]] öylece i'tikâd itmiş ise ve ol söz bi'l-ittifâk 'inde'l-fukahâ küfr ise 'âmme-i 'ulemâ katında kâfir olur, cemî' a'mâli habt olur[799] ve üzerine tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur. Eğer 'âdeti üzre şehâdet getürürse de mü'min olmaz; hattâ bu söyledüği sözden "rücû' itdüm" dimedükçe. Lâkin üzerine namâz i'âdesi ve savm ve zekât ve sâ'ir a'mâlin birinün i'âdesi lâzım gelmez, ancak haccun i'âdesi lâzımdur, 'ömri olup vakti fevt[800] ol-

---

795 Hakka: Bir işin ve bir nesnenin hakikati.

796 *"Allah Teâlâ buyurdu: Kim Allah'a ortak koşarsa Alllah ona muhakkak cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir"(*el-Mâide 5/72).

797 Meşîetullah/Meşiyyetullah: Allah'ın istemesi, Allah'ın dilemesi, Allah'ın arzulaması, Allah'ın iradesi.

798 *"Allah Teâlâ buyurdu: Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz;ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar"* (en-Nisâ 4/48,116).

799 Habt: Batıl olmak, boşa gitmek. A'malı habt olur: Yaptığı iyi amelleri boşa gider.

800 Fevt: 1. İşin vakti geçmek, uzak olmak, önüne geçmek, geçirmek. 2. Ölmek.

maduğı içün. Ve talâk vâki‘ olmaz, on kerre dahi ziyâde tecdîd-i îmân ve nikâh iderse de; zîrâ küfr söylemek ile nikâh fesh olur, yoksa ‘inde ekseri’l-‘ulemâ talâk olmaz. Ammâ **İmâm Muhammed** rahimehullâh katında talâk olur, lâkin fetvâ cumhûr kavliyledür.

Gerçi küfr ekber-i kebâ’irdendür, fevkinde andan büyük yokdur; zîrâ halk-ı ‘âlemden berü maksûd-ı aslîyi yok ider. Maksûd-ı [212[a]] aslî ki Allâhu Zü’l-celâl’i sıfâtıyla, esmâsiyle, ef‘âli ve ahkâmı ile ve kütübi ve rusüli ile ve vesîle-i mukarribe[801] ana ne şeydür; böylece ma‘rifet-i Zât’dur. Küfr ise ol Zât-ı pâki bu vecih üzre ma‘rifete hicâbdur.[802] Ammâ sâ’ir me‘âsî[803] böyle değildür, belki ‘abd cehli mikdârı Rabbisinden ba‘îd olur. el-‘İyâzü billâhi te‘âlâ min zâlike. "ومن كفر فقد بَعُدَ من الله تعالى بعدا ابديا"[804]

[Küfür, Günah, Bir Kimseyi Tekfir Etmenin Şartları]

Bir kimse küfr söylese ve andan küfre müte‘allik bir nesne vâki‘ olsa bu‘d-i ebedî ile Allâhu Zü’l-celâl’den ba‘îd olur. Sâ’ir me‘âsî böyle değildür, belki sâhibi fâsık ve fâcir olur, bu‘d-i ebedî ile ba‘îd olmaz. İmdi bir kimse kelime-i küfrden[805] birini bilâ-kasdin hatâ ile söylemiş olsa meselâ "ekeltü" [:yedim] yerine "kefertü" [:küfrettim, inkâr ettim] dise kâfir olmaz; lâkin kâdî tasdîk itmez.[806] Ve dahi bir kimse [212[b]] [bir] söz ve kelâm[ın] küfr olduğını bilmeyüp ihtiyârıyla söylese, ekser-i ‘ulemâ katında kâfir olmaz; lâkin söyleyen kimesneye tevbe ve istiğfâr ile emr olunur ve rücû‘ itmek ile dahi emr olunur. Ve dahi bir kimse ihtilâfî olan kelime-i küfrden birini söylese tecdîd-i îmân ve nikâh ve tevbe ve ol sözden rücû‘ itmek ile emr olunur; lâkin vücûben değildür, belki ihtiyâten. İmdi kelime-i küfrden ve bir şey-i kalîlden ötüri bir kimseyi tekfîr câ’iz değildür. Kütüb-i fetâvâda eydür: Bin kâfiri küfründen ibkâ, ehvendür bir müslimânı tekfîr itmekden.[807] Fetâvâda zikr olındı: Bir

---

801 Mukarrib/mukarribe: Yaklaştıran.

802 Hicâb: Perde, örtü, engel.

803 Ma‘siyye (ç. me‘âsî): Günah

804 "İnkâr eden kimse Allah'dan ebediyyen uzak olur."

805 Kelime-i küfür ve Elfâz-ı küfür terimleri îmândan çıkıp küfre girmeye sebep olan söz/ler anlamındadır. Fazla bilgi için bk. Ahmet Kılavuz, "Elfâz-ı küfür", *DİA*, C.11, s.26-27.

806 bk. Tatarhâniyye, Beyrut 2004, V, 312.

807 لاَ يُفْتَى بِكُفْرِ مُسْلِمٍ أَمْكَنَ حَمْلُ كَلاَمِهِ عَلَى مَحْمَلٍ حَسَنٍ أَوْ كَانَ فِي كُفْرِهِ خِلاَفٌ : Bir müslümanın küfür sanılacak bir söz söylediğinde bu söze bakarak hemen onun aleyhinde bir fetva verilmez; müslümanın söylediği bu sözün güzel bir şekilde yorumlanması mümkün olduğu veya o sözde küfre aykırı bir durum bulunduğu müddetçe (İbn Nüceym, V, 134-135; Dâmâd, I, 626; İbn Âbidîn, IV, 224; bk. Bilmen, IV, 8).

kimse küfr sözlerden birini söyleyüp su'âl olındukda inkâr itmekle halâs olup tevbe yerine kâ'imdür, gayrı ta'arrruz olınmaz. Kâdî huzûrında inkâr iderse de tevbedür, üzerine şehâdet ve kendüye yemîn virilmez. Hazret-i Rabbü'l-'izze bu şerîf ümmetden birkaç nesne [213[a]] ref' buyurmışlardur Sultân-ı enbiyâ hürmetine, birisi budur. [808]"قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وسَلَّمَ الإِنْكَارُ تَوْبَةٌ وَ نَدَمٌ"

İmdi kişi sû-i hâtimeden havf ve haşyet üzre olmak lâzımdur; zîrâ i'tibâr âhiredür, sû-i hâtimeye [:kötü son] gâyet ile [son derecede] yakīn olan şek ve i'tikâd fâsiddür [:bozuktur]. Kişi lisânını ve i'tikâdını gâyet hazer üzre tutmak lâzımdur.

Ve dahi [küfrün] sıhhatinün şartı 'akldur ve tav'an [:isteyerek, kendi rızasıyla] söylemekdür. İmdi bir kimse sekrân [:sarhoş] olup yeri ve göği ve eri ve 'avratı farka kâdir olmayup ol hâlde küfr söylese i'tibâr olınmaz, küfrine hüküm yokdur ve sabî olan dahi böyledür. Ve bir kimse üzerine ikrâh olınup katl itmek ile veyâ 'azâb-ı şedîd ile tahvîf idüp icrâsına dahi kâdir olıcak, kalbi mutma'inne İslâm olıcak, küfrine hükm olınmaz. "مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ"[809] buyrılmışdur, zarar virmez; lâkin istihbâben tecdîd iderse efdaldür.

Pes imdi bir kişi îmân ve İslâm'ı bilüp kabul [213[b]] itdükden gâyet ile sakına küfr söyleyüp kâfir olmakdan. Zîrâ fetâvâda zikr olındı: Bir kimse 'aklı başında olup ihtiyârı ile küfr söylese şimdiye dek itdüği sâlih 'amelleri cümle bâtıl olur, nikâhı fesh olup 'avratı boş olur, eğer tecdîd itmezse itdüği zinâ olur ve evlâdı veled-i zinâ olur. Ve zebîhası yinmez, murdâr olur ve musırr olursa katli vâcib olur. Ve ol hâlde kalup fevt olursa ebedî cehennemde kalur, sâ'ir kâfirlerden farkı olmaz. el-'İyâzü billâhi te'âlâ min zâlik. Ve ol kimseye vâcibdür ki fi'l-hâl ol söze pişmân olup tevbe idüp ve yine îmân getürüp ve 'avratını nikâhlanmak ve eğer hac borç ise evvel varduğı fâ'ide itmez, tekrâren yine hac itmek gerekdür, 'avrat dahi söylerse böyledür ve dahi îmânun yenileyüb erine cebren nikâhlanmak gerekdür. Ne'ûzü billâhi te'âlâ.

Mes'ele: Bir hâtûn küfr söyleyüp hâşâ mürtedde olsa meşâyih-i Belh ve Semerkand [214[a]] ve **el-Hâkim eş-Şehîd** ve **İsmâ'îl ez-Zâhidî**[810] eydürler:

---

808 *Peygamber (s.a.s.) buyurdu: "İnkâr tevbe ve pişmanlıktır"* (Bu hadis, hadis kitaplarında bulunamadı).

809 *"Kim îmân ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse, kalbi îmân ile dolu olduğu hâlde (inkâra) zorlanan kimse müstesna…"* (en-Nahl 16/106).

810 İsmâ'îl ez-Zâhid Hanefî fakihlerinden biri olup fıkhî görüşlerine fıkıh kitaplarında yer verilmiştir. Tam adı şöyledir: Fakih Ebû Muhammed İsmail b. Hüseyin ez-Zâhid el-Buhârî (ö. 8 Şaban 402) (bk. Kureşî, *el-Cevâhir'l-Mudıyye.* ; Gazzî, *et-Tabakâtü's-Seniyye*, I, 175).

Ol söz nikâhun fesâdına te'sîr itmez ve tecdîd-i nikâh ve tecdîd-i îmân vâcib olmaz;[811] zîrâ hâtûnlar hemân erlerden tefrîk murâd idicek ictinâb itmeyüp irtikâb iderler, bu vecih üzre hükümleri ellerinde olmak iktizâ ider. Bu bâbı sedd [:kapıyı kapamak] içün 'adem-i vukû'ına zâhib oldılar. Lâkin 'âmme-i 'ulemâ-i Buhârâ, hâtûnlardan birisi küfr söylese fi'l-hâl nikâhı fâsid olur, lâkin yine zevcine tecdîd-i nikâh içün ol hâtûna cebr olunur, dimişlerdür. Fetâvâ dahi bunun üzerinedür ve fi'l-*Müntekâ*, *Müntekâ* kitâbında eydür: Bir hâtûn zevcinden harâm olmak murâd idüp küfr söylese, hâlbuki kalbinde îmânı karâr virüp kalbinde îmânını sâbit itmiş olsa, ol hâlde hâtûn ölse kâfiredür, muhalled cehennemde kalur. Zîrâ bir kimse ikrârını inkâra tebdîl câ'iz olmaz; meğer başı üzerinde kılıç ile başını kesmeğe [214[b]] ikrâh ideler.[812] Ne'ûzü bil-lâhi Te'âlâ. Bir kimse bilâ-ikrâh ihtiyârıyla küfr söyleyüp, hâlbuki kalbinden îmânı mutma'in olsa ol kimse kâfirdür, kalbinde olan îmân ana nef' virmez. Zîrâ kâfir bilinmez, illâ söylediği sözler ile bilinür. Hemân küfri ihtiyârı ile söylediği[nde], [813]"كَانَ كَافِرًا عِنْدَنَا وَعِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى"

Bir kimse eyitse [:söylese]: "Eğer bu şey böyle değilse ben kâfirüm yâhûd ben kâfir olurum" dise ol sâ'atde kâfirdür. Bir kimsenün hâtırına[814] küfr îcâb ider şeylerden birisi hutûr[815] itse, ammâ lisânına götürüp söylemese, belki ol sözü kerîh görse zarar virmez, mahz-ı îmândur. *Bezzâziyye*[816] ve gayrıda eydür:[817] Bir kimse akşam ve sabâhda bu du'âyı okuya. Hak celle ve 'alâ lisânını küfr sözlerden saklaya: sözlerden saklaya [818]اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

Pes imdi küfr sözler katı [:pek] çokdur, ta'dâdı kâbil değildür, [215[a]] bu risâlemüz[819] cümleyi mütehammil değildür. Lâkin cümlesinün aslını beyân idelüm. Hak Te'âlâ cümlemize 'ameller müyesser ide, bu makūle[820] sözlerden

---

811 Bk. Tatarhâniyye, Beyrut 2004, V, 370; Bezzâziyye, VI, 322.

812 Bezzâzî,VI, 322-323.

813 *"Bir kimse küfrü ihtiyari ile söylediği zaman, bizim ve Allah Te'âlâ nezdinde kâfir olur"* (Molla Hüsrev, I, 324; Dâmâd, I, 626).

814 Hâtır: 1. Hafıza, akıl, fikir. 2. Gönül, kalb. 3. Saygı.

815 Hutûr: Hatıra gelme, hatırlama.

816 Bezzâziyye, VI, 320.

817 Molla Hüsrev, *Dürer*, I, 324; Dâmâd, I, 626; İbn Âbidîn, IV, 230.

818 *"Allahım! Muhakkak ben bildiğim hâlde sana bir şeyi şirk koşmaktan sana sığınırım. Bilmediğim günahlar için senden af istiyorum. Muhakkak gizlilikleri hakkıyla bilen sensin"*(Tatarhâniyye, V, 314; Bezzâziyye, VI, 320 Dâmâd, I, 626).

819 Yazar, burada risâlemiz kelimesini kullanmıştır.

820 Makūle: 1.Cins, nevi, tür. 2. Kategori.

lisânumuzı hıfz idüp îmânumuz üzre sâbit olavuz [:olalım], bi-hürmeti Muhammedin sallallâhu ʻaleyhi ve sellem ve âlihî ve ashâbihî ecmaʻîn.

[Elfâz-ı Küfür ve Tecdîd-i Îmân]

İmdi bir kimse Allâhu Teʻâlâ hakkında lâyık olmayan sıfatlardan birini Allâhu Zü'l-celâl'e isnâd itmek yâ Allâhu Teʻâlâ'nun farz emrlerinden birini inkâr itmek veyâhûd şerîʻat hükümlerinden bir hükmini beğenmeyüp hôrlamak[821] veyâ peygamberlerden birine bir ʻayb isnâd itmek veyâhûd meleklerden birini tahfîf itmek [:küçümsemek]. Her nice olursa olsun cennet hizmetinde olsun, cehennem hizmetinde olsun cümle melekler berâberdür, cümleye taʻzîm gerekdür. Veyâhûd ʻulemâdan birini sebeb-i zâhirsiz tahfîf itmek yâhûd ʻilm-i şerîfi tahfîf itmek yâhûd ʻulemânun ittifâkî harâm didüklerine helâl dimek yâ helâl didüklerine harâm dimek yâhûd küfr [215[b]] söyleyen kimesneye rızâsıyla gülmek -meğer kendüyi menʻe kâdir olmayup zarûrî güle- yâhûd küfr söz söyleyene rızâ virmek; bu sûretlerün cümlesinde kâfir olur, nikâhı var ise fesh olur ve ol hâlde zebîhası yenmez, murdâr olur ve hâtûnına cimâʻ iderse zinâ olur ve evlâd olursa veled-i zinâ olur, üzerine tecdîd-i îmân ve nikâh vâcib olur. Ve ol sözden rücûʻ itmek lâzım, ʻâdet üzre kelime-i şehâdet getürürse de müslimân olmaz, ol sözden rücûʻ itdüm dimedükçe. Zîrâ bir kâfir İslâm'a girdükde teberrî[822] şart olduğı gibi tecdîd-i îmânda dahi rücûʻ şartdur. Teberrî oldur ki şehâdet getürdükden sonra eyide [:söyleye]: *"Dîn-i İslâm hakdur, kabûl itdim, küfr ve şirk bâtıldur, terk eyledüm."* İmdi bir kimse tecdîd-i îmânda *"söylediğim söz hatâdur, rücûʻ itdüm"* dimek lâzımdur.

[Allah'a İmana Muhalif Sözlerden Sakınma ve Tecdîd-i Îmân]

Fî hakkillâhi Teʻâlâ/Allâhu Sübhânehû ve Teʻâlâ hakkında lâyık olmayan sıfat ile ol Zât-ı pâki [216[a]] sıfatlamak yâ esmâsından bir ism-i şerîfini istihzâ eylemek yâhûd emrlerinden bir emri ve vaʻd ve vaʻîdinden[823] birini inkâr eylemek, delîl-i katʻî ile sâbit olmış ise küfrdür. Ve dahi ol Zât-ı pâki mahlûkâtından bir şeye teşbîh eylemek yaʻnî cisim, yâ cevher yâ nûr yâ zulmetden bir şeye benzetmek yâhûd cevârih-i insâniyyeden bir câriha ile fiʻllemek yaʻnî

821 Bk. A. H. Akseki, a.g.e., s.59-60.

822 Teberrînin sözlük manası: Hastalıktan kurtulup şifa bulmak; sevilmeyen biriyle ilgiyi kesip ondan uzaklaşmak. Terim olarak teberrî İslâm'a girmek isteyen bir kişinin kelime-i şehâdetten sonra İslâm'a muhalif inançlardan ilgiyi kesip uzaklaştığını açıklaması. Teberrî için bk. İbn Âbidîn, IV, 226-227.

823 Vaʻd: İyilik, mükâfat Vaʻîd: Kötülük, mücâzat, ceza.

ağız ve dil ve baş ve el ve ayak ve sâ'ir bunun gibi a'zâlardan birisiyle sıfatlamak ve kemâl sıfatlarından birini nefy eylemek yâhûd mekân ve cihâtdan ve vakt ü zamândan biriyle isnâd eylemek ya'nî "fülân mekândadur ve üzerine fülân kadar vakit ve zamân geçdi" dimek. Vakit ve zamân bize mahsûsdur, Allâhu Zü'l-celâl'ün üzerine vakit ve zamân geçmekden münezzeh ve mukaddesdür; nitekim yukaruda beyân olındı. İmdi mü'mine lâyık olan zikr olınan du'âyı her sabâh ve akşamda okuya ve îmânın tecdîd eyleyüp eyide: *"Yâ Rab! Benden küfr* [216[b]] *sâdır oldıysa rücû' ve tevbe itdüm; Hazret-i Muhammed sallallâhu 'aleyhi ve sellem Senün cânibünden her ne getürdi ise inandım, tasdîk idüp hakdur didüm. Allâhu Te'âlâ'dan her gelen her nesneye Allâh'un murâdı üzre inandum ve peygamberlere ve peygamberlerden gelen her nesneye peygamberlerün murâdı üzre inandum ve tasdîk idüp cümlesine hakdur didüm."* Bu vecih üzre tecdîd idüp Allâhu Te'âlâ'ya sığına. Zîrâ küfr sözler çokdur, cümlesini bu risâlemüze[824] yazmak mütehammil değildür. Lâkin halk arasında meşhûr olan ba'zı elfâzı zikr idelüm:

İmdi bir kimse: "Ey Tanrı! Rahmetün benden dirîğ[825] tutma" dimek küfrdür. Bir kimse "Allâh'un hükmi böylecedür" dise, bir âhar kişi dahi "ben Allâhu Te'âlâ'nun hükmini ne bileyin" dise emr-i Hakk'ı istihfâfdur [:hafife almadır], küfrdür, dimişler. Bir kimse bir zâlim zulm itdükde "Yâ Rab! Eğer sen buna râzî isen, ben râzî olmam" dise küfrdür, [217[a]] dimişler. Bir kimse eğer "Hak celle ve 'alâ yevm-i kıyâmetde bana insâf iderse ben dahi sana insâf ideyüm" dise küfrdür, dimişler. Bir kimse eğer "Allâhu Te'âlâ kıyâmet güninde bana hak ve 'adl ile hükm iderse ben hakkımı alurum" dise küfrdür, dimişler. Bir kimse hâtûnınun yanında Allâhu Zü'l-celâl'i vasf idüp "mekân ve cihâtdan münezzehdür" didükde ol hâtûn "ben Tanrı'yı gökde zann iderüm" dise küfrdür, dimişler. Bir kimse "benüm hâlimi gökde Allâhu Te'âlâ bilür" dise murâdı Allâhu Te'âlâ'yı gökde zann iderse kâfir olur, mekân isbât itdüği içün. Bir kimse "Allâhu Te'âlâ fi'llerden bir fi'l işlemek câ'izdür ki anda bir hikmet yokdur, bilâ-hikmetin işlemek câ'izdür" dise küfrdür; Allâhu Te'âlâ'yı sefeh ile sıfatlamışdur, bu hôd [zâten] küfrdür. Bir kimse "Allâh'un mekânı var" dimek yâ "Allâh'un olmaduğı mekân yokdur" dimek küfrdür. Bir kimse yalan ve kizb söylese, bir âhar kimesne [217[b]] "Bârekallâh" kizbine dise küfrdür. Bir kimse "Allâhu Te'âlâ üstümüzde" yâ "altumuzdadur" dise kâfir olur.

---

824 Yazar, burada eserininden bahsederken risâlemiz kelimesini kullanmıştır.
825 Dirîğ: Esirgeme.

Bir kimse "cennete duhûl itdükden sonra Allâhu Zü'l-celâl görinmez" deyü rü'yetullâhı inkâr eylese kâfir olur. Bir kimse hasta ve marîz olan kişiye "Allâhu Te'âlâ'nun unudılmış kullarındandur" yâ "unudılmışdur" dimek küfrdür. Bir kimse "Allâhu Te'âlâ'yı cennet içinde görürüz" deyü cenneti ana mekân itmek küfrdür. Ve dahi bir kimse bir zâlimden zulm ve cevr görüp, bu dahi "bana Allâhu Zü'l-celâl'ün hükmi ve takdîri iledür" didükde ol zâlim dahi "ben bunı takdîrsiz ya'nî Allâhu Te'âlâ hüküm ve takdîr itmedin işlerüm" dise küfrdür, dimişler. Ve'l-hâsıl ol Zât-ı pâki zulm ve nevm ve nisyân ve ta'am [:yeme, tat] ve evlâd ve ebeveyn gibi nesneler ile sıfatlamak, ya'nî "Tanrı bana zulm itdi" dimek ve "uyur" ve "unutdı" dimek ve "melekler kızlarıdur" dimek ve "anası ve atası vardur" dimek; bu cümlesi küfrdür. [218[a]] Allâhu Zü'l-celâl bu cümleden münezzehdür. [826]"تَعَالَى اللَّهُ عُلُوًّا كَبِيرًا"

[Peygamber ve Melekler Hakkında Uygun Olmayan Sözlerden Sakınma]

Fi'l-Enbiyâ ve'l-Melâ'ike: Ve dahi cümle peygamberlere îmân vâcibdür, ma'nâ-yı nebîyi ma'rifetden sonra. Ve Allâhu Te'âlâ'dan getürdüği haberlerün cümlesini tasdîk itmek vâcibdür ve bizim peygamberümüz Muhammed Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve sellem resûl ve hâtemü'l-enbiyâ ve'r-rusül olup yevm-i kıyâmete dek dîn ve şeri'âti nesh olmayup bâkī olduğına îmân vâcibdür,[827] böyle îmân getürmezse mü'min olmaz, dimişler. Bir kimse "cemî' enbiyâya inandum, Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm nebî midür değil midür bilmem" dise tahkîkan kâfir olur.[828] Pes imdi bir kimse Peygamber 'aleyhi's-selâm'a hâşâ sebb eylese[829] yâhûd bir şeyle 'ayblasa yâhûd sebb tarîkı üzre bir şeye teşbîh eylese yâhûd tahkîr eyleyüp hakâret ile zikr eylese yâhûd şân-ı şerîfini alçaklasa yâhûd la'n itse yâhûd Zât-ı şerîfe [218[b]] beddu'â eylese yâhûd anun içün bir mazarrat temennî eylese ya'nî "şu bedlik olmasa idi" deyü temennî itmek yâhûd ol zât-ı şerîfin ve cism-i latîfin mansıb-ı nübüvvete lâyık olmayan şeyle ana nisbet itse yâhûd kıllarından bir kılına tasğîr idüp "peygamberin kılcağızı" dise yâhûd "mecnûn" dise yâhûd belâ [ve] mihnetlerden [:musibet] cârî olan

826 Bk. *"Allah, onların söylediklerinden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur."* (el-İsrâ 17/43).

827 Bezzâziyye, VI, 327.

828 Bk. Tatarhâniyye, V, 325.

829 Ali Suğdî'ye göre peygambere söven kişi mürteddir. Ona mürted hükmü uygulanır (*Nutef*, II, 694); Sebb-i Nebî hakkında Ebüssuûd'un fetvâsı için bk. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri,* IV, 42-43.

şeylerden Zât-ı şerîfine ʻâr getüren bir şeyle ʻârlandursa yâhûd müdâhaneye nisbet eylese yaʻnî "teblîğ-i risâletde zü'l-vecheyn [:iki yüzlü] ve yumuşaklık iderdi" dise yâhûd "şâʻir idi" yâ "kâhin idi" yâ "sâhir idi" dise yâhûd şân-ı şerîfine bir şey ile nâkıs ilhâk itse [:eksiklik katsa] yâhûd fakîrlik ile alçaklasa yâhûd hûylarından bir hûy ile beğenmese yâhûd "şu haslet anda olaydı" deyü hûy ilhâk eylese [:huy katsa, eklese] yâhûd "izâr ve ridâsında kibirli idi" dise ve ol şeyler ile murâdı ʻayblamak veyâ ʻârlandurmak [219[a]] olsa yâhûd "koyun güder bir çobân idi" deyü taʻbîr itse yâhûd sehv-ile yâ nisyân ile yâ sihr ile taʻbîr itse yâhûd "nâs beyninde hükümde müdâhane idüp yüze gülerdi" dise yâhûd "kavlinde sefeh nisbet idüp ağır değil idi, sözinde ve kelâmında hafîf idi" dise yâhûd ʻalâ tarîki'l-istihfâf [:hafife alma yoluyla] "Peygamber dahi münhezim [:mağlub, yenilmiş] oldı" dise yâhûd "mürâ'î idi" dise yâhûd nübüvvetini nefy eylese [:inkâr etse] yâ "resûl değil idi" yâ vücûdını [:varlığını] nefy eylese yâhûd "ʻArab'a resûl idi ancak" deyüp ʻâmme-i nâsa risâletini nefy eylese yâhûd "ʻArab'dan değildür" dise; şu zikr olınan vecihlerin küllîsi ile bi'l-icmâʻ küfr lâzım gelür. Eğer tecdîd-i îmân itmeyüp musırr olursa katli vâcib olduğında ʻulemâdan birisinün hilâfı yokdur, vücûb-i katl ittifâkîdür.[830] Ammâ musırr olmayup tecdîd-i îmân ve tevbe iderse **İmâm-ı Aʻzam** ve **İmâm Mâlik** rahimehumallâh katında tevbesi makbûl olmaz.

İmdi kable't-tevbe katl olunur [219[b]] küfren ve baʻde't-tevbe katl olunur hadden [:şerʻî ceza olarak]; ol kişinün tevbesi kendüyi katlden halâs idemez, neʻûzü billâhi teʻâlâ. **İmâm Mâlik** ile **İmâm-ı Aʻzam** katında tevbe itdükden sonra yine küfren katl olunur yaʻnî kâfir gibi.[831] Namâzı kılınmaz ve âyîn-i İs-

---

830 Fakihlerin kendi zamanlarında mukaddesata, peygamberlere, meleklere, sahâbîlere, salih ve alimlere karşı hürmete aykırı davranışta bulunanlar için öngördükleri cezaî müeyyideleri kamu düzeni ve genel inanç ilkesi yönünden değerlendirmek gerekir. Ancak bir Müslüman da dine, îmâna zarar verecek söz ve eylemlerde bulunmamalıdır. Haramı haram, helâli helâl kabul etmeli, Kur'ân'a ve sünnet'e saygı göstermeli, bazı câhillerin yaptıkları gibi dine, îmâna, mukaddesata sövmemelidir. Beşeriyet gereği ağzından kötü söz çıkarsa hemen pişman olup tevbe ve istiğfarda bulunmalıdır (A. H. Akseki, a.g.e., s. 60).

831 İbn Âbidîn (ö.1252/1836), Hanefî mezhebinin bazı kitaplarında bazı imamlara izafe edilen görüşlerin gerçeği tam aksettirmediğini ifade ettikten sonra bu hususa dair bazı örnekler vermiştir. İbn Âbidîn Peygamber'e sövene ve mukaddesata aykırı davranışta bulunanlara yapılacak muamele ile ilgili olarak bazı kitaplarda Hanefî mezhebi imamlarına izafe edilen yanlış görüşleri düzeltmek üzere *Tenbîhü'l-vulât ve'l-kudât* adlı bir risâle yazmıştır. İbn Âbidîn bu risâlesinde yazdığına göre Hanefî mezhebinde peygambere hakaret edenler hakkında üç görüş vardır. 1. Peygamber'e söven kişinin tevbesi kabul edilir. Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'den böyle bir görüş rivayet edilmiştir. Ebû Yûsuf'un *el-Harâc*'ında, Ali Suğdî'nin *Nutef*'inde, *Muhtasaru't-Tahâvî*'de verilen bilgiye göre bu kişiye mürtede uygu-

lâmiyye anun üzerine icrâ olınmaz; gerekse kendisi ikrâr idüp bi-nefsihî "benden söz zâhir oldı, icrâ-yı şer'-i Muhammedî her ne ise râzıyım" deyü rızâ versin, gerekse şühûd anun üzerine "şu sözi söyledi" deyü şehâdet itsün. Enbiyâ hakkında olan küfr böyledür. Ammâ enbiyânun gayrıda olan küfri söyleyen kimesne inkâr iderse anı şuhûd-ı 'udûl ile isbâtı olurken anda şehâdet olmaz; zîrâ inkârı dahi tevbedür. Enbiyâ hakkında inkâr tevbe olmayup ol tevbe anı katlden men' ve iskât idemez. Ebû Bekr es-Sıddîk radiyallâhu 'anh hazretinden böylece nakl olındı. Hattâ sekrân olan kişinün küfri i'tibâr olınmaz iken [220[a]] enbiyâ hakkında bir kimesne sekrân olup yeri ve göği fark itmeyüp ricâli nisâdan temyîze kâdir değil iken sebb eylese, bir vechile 'afv olınmaz, katl olunur.[832] **İbn Hümâm** *Hidâye Şerhi*'nde beyân itdi.[833] Ammâ bir kimse Allâh Te'âlâ'ya sebb eylese -haşâ-, sonra tevbe itse tevbesi 'amel idüp katl olınmaz. Ammâ bir kimse Peygamber 'aleyhi's-selâm'a sebb eylese anun tevbesi 'amel idüp katlden kurtulmaz.[834] Zîrâ Peygamber 'aleyhi's-selâm beşerdür, ana 'âr ve şân hâsıl olur; ammâ Cenâb-ı Bârî cümleden münezzeh ve mukaddesdür ve bir vechile ana 'âr hâsıl olmaz; zîrâ cemî' 'ayblar virici şeylerden müberrâ ve münezzehdür.[835] Ammâ zimmî sebb eyleyüp yâ istihfâf yâ ol Zât-ı şerîfin ma'nâsına lâyık olmayan şey ile vasf itse **İmâm-ı A'zam** katında ol zimmî te'dîb olunur ve **İmâm Mâlik** katında katl olunur; eğer müslimân olursa bir rivâyetde katl olunur ve bir rivâyetde katl olınmaz. Ammâ İbn Hümâm eydür:[836] Bir zimmî Nebî 'aleyhi's-selâm'a [220[b]] sebb idüp yâhûd Allâhu Zü'l-celâl hakkında lâyık olmayan şeyleri nisbet eylese, eğer kendisi i'tikâd üzre Allâhu Zü'l-celâl'e veled nisbeti gibi olup 'ulüvv-i şânı anun gibi nesnelerden 'âlî

---

lanan hükümler uygulanır. 2. Böyle bir kişi tevbe etse de katledilir. Ebû Hanîfe'den böyle bir görüş rivayet edilmiştir. Bezzâzî bu görüşü, Mâlikî fakihi Kâdî İyâz'ın (ö.541/1146) *Şifâ'* adlı eseri ile Hanbelî fakihi İbn Teymiyye'nin (ö.728/1327) *es-Sârim el-Meslûl* adlı eserinden nakletmiştir. Bu iki kaynakta bu görüşün Hanbelî ve Mâlikî mezhebine ait olduğu zikredilir. Hanefîler'den İbnü'l-Hümâm, İbn Nüceym, Molla Husrev, Timurtâşî el-Gazzî (ö.1006/1598) bu görüşe tâbi olmuşlardır. 3. Böyle bir kişinin davası mahkemeye intikalden önce tevbe ederse tevbesi kabul edilir. Mahkemeye intikalden sonra ise tevbesi kabul edilmez. Şeyhülislâm Ebüssuûd (ö.982/1574) bu görüştedir. Alâeddin el-Haskefî (ö.1088/1677) *ed-Dürrü'l-Muhtâr*'da bu görüşe tâbi olmuştur (İbn Âbidîn, *"Tenbîhü'l-Vulât ve'l-Kudât 'alâ Ahkâmi Sebbi Hayri'l-Enâm"*, *Mecmû'atü'r-Resâil*, İstanbul 1325, I, 320-321; bk. Bezzâziyye, VI, 321-322).

832 Bezzâziyye, VI, 321-322.

833 İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* IV, 407; bk. Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, I, 618.

834 İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* IV, 407; İbn Nüceym, V,125, 136; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, IV, 212-215.

835 Molla Hüsrev, *Dürer,* I, 299-300.

836 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, IV, 381.

olduğı meşhûrdur ve müsbet iken izhâr idüp âşikâre/'alâniyeten iderse nakz-ı 'ahd itmiş olur, katl olunur; ammâ izhâr itmeyüp ketm iderse katl olunmaz, dimiş. Ammâ bir kimse bizim Peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'dan gayrı sâ'ir enbiyâya yâ meleklere 'aleyhimü's-selâm sebb eylese yâ birini istihfâf itse yâ birini tekzîb itse yâhûd enbiyâdan birini inkâr idüp "peygamber değildür" dise yâhûd bir nebînün hükmini inkâr itse yâhûd "Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm vahyde hatâ itdi, nübüvveti Alî ibni Ebî Tâlib radiyallâhu 'anhuya gelmişken Muhammed 'aleyhi's-selâm'a getürdi" dise yâhûd sâ'ir meleklerden birine sebb eylese anı katl itmek vardur, hükmi bizim katımızda mürted[837] hükmi gibi olur. [221[a]] 'İnde Mâlik dahi böyledür, tevbe makbûl olmaz.

[Sahâbîler Hakkında Uygun Olmayan Sözlerden Sakınma]

Bir kimse Sultân-ı evliyâ olan Ebû Bekr es-Sıddîk radıyallâhu 'anh ile Emîre'l-Mü'minîn Hazret-i Ömer radıyallâhu 'anh'a sebb idüp ve hilâfetlerini inkâr etse kâfir olur, dimişler. Bir kimse Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i 'Â'işe-i Sıddîka binti Ebû Bekr es-Sıddîk radiyallâhu 'anha ve 'an ebîhâ hazretine zinâ lafzıyla kazf[838] idüp söğse bi'l-ittifâk kâfir olur, eğer tevbe itmeyüp rücû' itmezse katl olunur, dimişler. Ammâ Âl-i bint-i[839] Resûl[-i Ekrem]'den 'aleyhi's-selâm ve sâ'ir ezvâc-ı Resûlullâh'dan ve sâ'ir sahâbeye rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în birine sebb eylemek harâmdur ve söyleyen mel'ûndur. Ne'ûzü billâhi min zâlike.

[Âlim, Sûfi ve Dinî Hükümleri Küçümsemeden Sakınma]

Bir kimse sebeb-i zâhirsiz 'ulemâdan birine buğz itse *Hulâsa*'de eydür:[840] Ol kimse üzerine küfrden kor[841] vardur; hattâ bir kimse 'ulemâya tahfîfen "'âlimcik" dise yâ 'alevîden[842] birine istihfâf kasd idüb "'alevîcik" [221[b]] dise

---

837 Ridde ve İrtidâd bir müslümanın İslâm dininden çıkması anlamındadır. Dinden dönen kimseye de mürted denir. Bir kimsenin mürted olduğu ikrâr veya iki adil şahidin şehadetiyle sabit olur. Mürtede uygulanacak ceza hakkında farklı görüşler vardır. İslam hukukçularının büyük çoğunluğu riddeti sabit olan âkil ve bâliğ erkek kişiye had cezası olarak katl cezasının ugulanacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak önce böyle bir kişiye tevbe etmesi tavsiye edilir. Hanefîler irtidad eden kadınların katlini caiz görmemişler, onun tevbe etmek üzere hapsedilmesinin uygun olacağını ileri sürmüşlerdir (Fazla bilgi için bk. Bilmen, IV, 5-30; İrfan İnce, "Ridde", *DİA*, C.35, s.88-91).

838 Kazf: Zina isnad etme. İftira.

839 Âl: Aile, nesil, sülâle. Bint: Kız.

840 İftihârüddîn el-Buhârî, *Hulâsa*, vr.436b.

841 Kor: Ateş.

842 'Alevi: Hz. Ali'nin soyundan gelenler.

ve sûfîlere istihfâfen "sûfîcikler" dise küfrdür dimişler.[843] Bir kimse tâlib-i 'ilmi ve hâfız-ı Kelâmullâh'ı gördükde "pilâvcikler"[844] dise kâfir olur, dimişler; ol kişiye küfrden 'azîm kor vardur. Bir kimse husûmet vaktinde *"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-'Aliyyi'l-'Azîm"* dise, bir âhar kişi dahi "öyle değildür" dise yâhûd "bu kelâm sana ne işler" veyâ "bu seni açlıkdan kurtarmaz" veyâhûd "bu etmek [:ekmek] yerine durmaz" veyâ "bu bir şey getürmez" veyâ "bu çanakda tirid olmaz" dise kâfir olur. Eğer bir kişi bu sözleri husûmet vaktinde *"Sübhânallâh"* diyen kimseye dise yine kâfir olur, dimişler. Bir kişi husûmet vaktinde *"Lâ ilâhe illallâh"* dise, bir âhardan bu zikr olınan sözleri ana dise kâfir olur, dimişdür. Bir kimse şarâb içerken *"Bismillâh"* dise kâfir olur, zinâ ve livâta iderken ve harâm li-'aynihî olan şeylerden birini yerken *"Bismillâh"* disekâfirolur.[845]

[Bâtıl İnançlar: Ateşe, Puta, Yıldızlara Tapma]

Ammâ yed-i dîgerden [:başkasının elinden, başkasından] [222[a]] istemeye, ya'nî her ne murâd ve hâcet isterse Allâhu Te'âlâ'dan isteyüp gayrıdan taleb itmeye. Mecûsî gibi âteşe 'ibâdet itmeye ve putlara ta'zîm idüp *"anlarun her biri Allâhu Te'âlâ'nun makbûl ve mergūb kullarıdur, biz anlara niyâz idüp anlar dahi Tanrı'ya bizim içün şefâ'at idüp hâcetlerimizi revâ* [:uygun] *görüp bitürürler"* deyü putlara 'ibâdet idüp yalvarmakdur, bu hôd [:bizzat] küfrdür. Ve dahi kefere-i sâbiîn[846] aya ve güneşe ve yıldızlara niyâz idüp yalvardukları gibi Hazret-i Rabbü'l-'izze anlarun hakkında 'alâ tarîkı'l-hikâye buyurmışdur ki, anlardan su'âl olınup *"Niçün Allâhu Te'âlâ'ya 'ibâdet itmeyüp esnâma niyâz ve tazarrû' idersin?"* Cevâbında eydürler ki: [847]﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلاَّ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ ya'nî *"Bizim anlara niyâzımız değildür; illâ şu ecildendür ki anlar Allâhu Te'âlâ'nun makbûl kullarıdur, bizim sözümüz Allâhu Zü'l-celâl katında mergūb ve makbûl değildür, zîrâ bizler cürm [ü] 'isyâna müstağrak [isyan suçuna boğulmuş] 'âsîleriz. Anlara niyâz* [222[b]] *idüp anlar dahi bizi Allâhu Zü'l-celâl'e yakın ider, sözler Tanrı'ya geçer"* dirlerdi. Bu ecilden kâfir olurlar.

---

843 Bezzâziyye, VI, 337; İbn Nüceym, V, 134.

844 Pilâvcikler: Küçümseme ifadesi. Pılavıcık: Baykuş (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü).

845 Bk. İbn Âbidîn, I, 9; Dâmâd, I, 632.

846 Sâbiîler hakkkında çeşitli rivâyetler vardır. Bir görüşe göre Hz. İbrâhim'in dinini devam ettitiren eski bir topluluk idi. Bazı müfessirlere göre, sâibiîlik, hıristiyanlar ile yahudiler arasında tevhitci bir dindir. Bazı müfessirlere göre ise sâbiîler yıldızlara tapan bir topluluktur. bk. el-Bakara 2/62; el-Hac 22/17.

847 *"Onlara, ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz, derler"* (ez-Zümer 39/3).

[Hurâfelerden Sakınma]

İmdi her mü'min ve mü'mineye lâzımdur ki Allâhu Zü'l-celâl'den taleb olunması lâzım olınan şeyleri ol Zât-ı pâkden isteyüp enbiyâ ve evliyâsından bir hâcet istemeye, cümle murâd ve maksûdını Allâhu Te'âlâ'dan isteye. Bir kişi bir mekânda muntazır olup bir şiddete ve bir sıklete [:ağırlık, sıkıntı] mülâkî oldukda meded ve 'inâyeti ve nusreti/i'âneti ve halâs ve necâtı ve hasta oldukda sıhhat ve şifâyı, muhtâc ve fakîr oldukda mâl ve rızk ve gınâyı ve hôr [u] hakîr oldukda devlet ve 'izzeti ve evlâdı ve cemî' hâcetlerini Allâhu Zü'l-celâl'den isteyüb, enbiyâdan ve evliyâdan ve taşdan ve ağaçdan ve ayazma sularından istemeyüp ancak Hakk celle ve 'alâ'dan isteye. Gayrıdan istemek şirk olacakdur, küfrdür dimişler.

[Ölülerden Yardım Dilemeden Sakınma]

Mes'ele: Zeyd'ün bir hâceti olup bir mahâlde muztarr oldukda "Ervâh-ı meşâyihden isti'ânet ve istimdâd [223[a]] idüp celb ve def'a ve nef've darra [:fayda ve zarar] kâdirlerdür ve umûr-ı 'ibâda mutasarrıflar ve gâ'ibe dahi 'âlimlerdür" deyü i'tikâd iden Zeyd'e şer'an ne lâzım gelür? **el-Cevâb**: Tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur. Merhûm **Minkârîzâde Efendi**'nün fetvâsıdur ve fi'l-*Bezzâziyye*[848] ve sâ'iri'l-kütüb. [849]"ولوقَالَ أَرْوَاحُ الْمَشَايِخِ حَاضِرَةٌ تَعْلَمُ يَكْفُرُ"

Mes'ele: Mazanne-i salâh[850] ve diyânet ve me'inne[851]-i felâh ve kerâmet olan kimesnelerden husûl-i murâd içün nüzûr ve kurbân idüp makberelerine varup "Ahvâlimizi 'ârifler ve beliyyeden[852] bizi sârifler[dür][853] ve bi'l-cümle sihâm-ı enâmdan[854] celb-i hayr ve def'-i zarar tarîkıyle mutasarrıflardur" i'tikâd iden kimselere şer'an ne lâzım gelür? **el-Cevâb**: Tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur. Bu dahi merhumundur.[855]

---

848 Bezzâziye, VI, 326.

849 Bir kimse *"meşayihin ruhları hazırdır bilirler"* derse, küfre girer (İbn Nüceym,V, 134; Dâmâd, I, 630).

850 Mazınne: Hakkında zan ve şüphe olunan, şüpheli (kişi). Mazınne-i salâh: Kendisinden sadece salâh/iyilik gelmesi umulan adam. Veli olduğuna inanılan adam.

851 Meinne: Alâmet.

852 Beliyye: Bela, musibet, afet, sıkıntı.

853 Sarf: Menetmek, geri çevirmek, döndürmek. Sârif: Geri çeviren, döndüren.

854 Enâm: İnsanlar. Sihâm (t. sehm): Hisseler, paylar, nasipler. Oklar.

855 **Minkârîzâde Efendi**'nin bu fetvasının fetva kitaplarındaki metni şöyledir: *"Mazanne-i salâh ve diyânet ve me'inne-i felâh ve kerâmet olan kimesnelere husûl-i murâd içün kurbân nezr idüb makberelerine varub "Ahvâle 'ârifler ve beliyyeyi sâriflerdir ve bi'l-cümle mehâmm-ı enâmda celb-i hayr ve def'-i dayr (zarar) tarîkıyle mutasarrıflardur" diyü i'tikâd iden kimselere şer'an ne lâzım gelür?* ***el-Cevâb****: Tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur.*" (Nuruosmaniye

[Şirk Nevileri][856]

Ve dahi el-*'Akīdetü'r-Rükniyye*[857] nâm kitâbda **'Ubeydullâh bin Muhammed ibn 'Abdül'azîz** eydür: Şirk üç vecih üzerinedür. **Birisi** şirk-i ulûhiyyetdür ki [223[b]] zikr olundı.[858]

İkinci, şirk-i rubûbiyyetdür.[859] Rubûbiyyetde şirk oldur ki sıfat-ı ulûhiyyet Hâlık'a müstenid iken mahlûka dahi isnâd ve i'tikâd itmekdür. Niteki mezheb-i i'tizâl[860] halk-ı ef'âli [:fiillerin yaratılması] Allâhu Zü'l-celâl'e mahsûs iken mahlûka isnâd idüp "her 'abd kendi nefsine ne isterlerse ol fi'li bi-nefsihî kendisi hâlıkdur" dirler. 'Abdin [:kulun] ise halk itmede 'alâkası yokdur, [861] bu söz küfrdür. Ve dahi minnet [:şükran, lütuf] kadîm Allâhu Te'âlâ'ya mahsûs iken müneccimîn[862] eflâke[863] "kadîm" deyüp bu dâr-ı fenânun zevâline kâ'il değillerdür ve "seb'a-yı seyyâre müdebbirdür"[864] dirler, umûr-ı 'âlemde müdebbir Allâhu Zü'l-celâl iken yıldızlara isnâd iderler, bu söz dahi küfrdür; mezheb-i felâsifedür. İmdi, hakīkatde bir kişi kendüyi terbiye idüp rızkını[865]

Ktp., nr. 2005, vr. 35[b]; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2006, vr. 34[b]. Bu iki nüsha Ataullah Efendi tarafından derlenen Minkârîzâde fetvalarını içermektedir). Minkârîzâde Efendi'nin bu konudaki bir başka fetvası da şöyledir: *"Bir kasaba ahâlisinin ekser-i nisvânı bazı eyyâmda cem'iyle mezâristâna gidip onda ictimâ' ve ittifâk ile nevha (sesli ağlama) ve sıyâha (sayha, bağırma, feryat) iştiğâl edip feryâd ve figân eder olsalar hâkimü'ş-şer' mezbûrları böyle vaz'ından (hareketten) men'a kâdir olur mı?* **el-Cevab***: Men' eylemek lâzımdır."* (Minkârîzâde, *Fetâvâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2037, vr. 357[a]).

856 Şirk nevileri için bk. A. H. Akseki, a.g.e., s.65-66.

857 İlmihâl kitabında: *Rükni 'akâid.*

858 es-Semerkandî, *el-'Akîdetü'r-Rükniyye,* (thk. M. Sinanoğlu), İstanbul 2008, s.52.

859 es-Semerkandî, *el-'Akîdetü'r-Rükniyye,* s.52.

860 Mu'tezile mezhebi, itikadî meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren kelâm mezhebidir. Mu'tezîle'ye göre kullar ihtiyarî fiillerini hür iradeleriyle yaparlar. Bu fiillerin oluşmasında Allah'ın müdahalesi yoktur. (bk.İlyas Çelebi, "Mu'tezîle", *DİA*, C.31, s.391-401; Ahmet Saim Kılavuz, "Mutezile", *İFAV Ans.*, C.3, s. 1432).

861 Mâtürîdî mezhebine göre kulda başlı başına cüz'î irade vardır. Kul iradesiyle seçimini yapar, Allah da kulun seçimine göre fiili yaratır. (bk. Bekir Topaloğlu, "Mâtürîdî", *DİA*, C. 28, s.154; A.S. Kılavuz, "Matüridiye", *İFAV Ans.*, C.3, s.1227).

862 Müneccim: Yıldızların hal ve hareketlerinden anlam çıkaran kimse. Gökbilimci.

863 Ortaçağ İslâm kozmolojisinde felek (ç. eflâk) yıldızları taşıdığına ve hareket ettirdiğine inanılan "şeffaf gökküre" anlamını taşır. Felek bir astronomi terimi olarak ise "yıldızların döndüğü yer, yörünge" anlamına gelir.

864 Yıldızlara inananlara göre âlemi yaratan ve idare eden şu yedi gezegendir: Güneş, Ay, Zühal (Keyvan), Mirrih (Merih, Mars), Müşteri (Jüpiter), Zühre (Venüs),Utârid (Merkür).

865 Rızık ve Tevekkül: Allah'ın canlılara verdiği maddî ve mânevî nimetler. Kur'an'da hayatiyetini sürdürecek hiçbir imkâna sahip bulunmayan varlıklar dahil olmak üzere yeryüzündeki bütün canlıların rızkını verenin Allah olduğu vurgulu ifadelerle anlatılır (Hûd 11/6; el-Ankebût 29/60). Ancak insanın yanlış bir tevekkül anlayışına sığınmak yerine karada

viren ve cemî‘ umûrını ve levâzımını viren ve görüp bitüren Tanrı Te‘âlâ iken andan bilmeyüp kendi kesbinden ve ticâretinden ve ‘ulûfesinden ve bey‘inden [224[a]] ve paşasından bilüp "eğer benüm dükkânım ve san‘atım ve ticâretim ve ‘ulûfe ve ‘akârım ve beyim ve paşam olmasaydı hâlim nice olurdı ve beni kimler görüp beslerdi" deyü i‘tikâd itmek ve tekellüm itmek rubûbiyyetde şirkdür, küfrdür, dimişler. Ammâ i‘tikâden ve hakīkaten olmayup, Allâhu Te‘âlâ'dan bilüp ve "Bunları Hakk celle ve ‘alâ bana sebeb kıldı, bu cümlesi sebebdür, bana rızkımı viren Allâhu Sübhânehû ve Te‘âlâ'dur" dirse zarar virmez ve hatâ ve küfr olmaz.

Mes'ele: Bir kimse "Benüm rızkumı Allâh virür, lâkin kuldan dahi hareket ister" dise şirkdür, zîrâ hareket viren dahi oldur. *Fetâvâ*'da ve gayrıda mestûrdur. "ولو قَالَ : الرِّزْقُ مِنْ اللَّهِ وَلَكِنْ از بنده جنبش خواهد ، فَقَدْ قِيلَ هَذَا شِرْكٌ لأن حركة العبد أيضا من الله تعالى كما بالخلاصة و غيرها"[866]

Üçünci, şirk-i ‘azametdür.[867] ‘Azametde şirk oldur ki; ‘ibâdetde riyâ itmekdür, ya‘nî Allâhu Te‘âlâ'ya mahsûs ve lâyık ‘ibâdetde [224[b]] gayrıya ta‘zîm itmekdür ‘ibâdet niyyetiyle. İmdi bir kişi mahlûkdan birine "'ibâdetdür" deyü rükû‘ yâ secde itmek veyâ kabrler üzerine varup ‘ibâdet deyü secde itmek, "bu ‘ibâdetden bana ecr ü sevâb hâsıl olur" dirse kâfir olur. Zîrâ Allâhu Te‘âlâ'dan gayrıya secde olmaz. Ammâ ta‘zîmen idüp ‘ibâdet kasdına itmezse harâmdur, kâfir olmaz, ma‘siyet itmiş olur, tevbe itmek vâcibdür. Zîrâ halka i‘lâm [:bildirmek] içün ‘ibâdet itmek dahi riyâdur, ol ‘ibâdetün sevâbı gider; rûz-i cezâda[868] hâ'ib,[869] hâsir,[870] mahrûm olur. Her mü'mine lâzımdur ki riyâdan ihtirâz ve ictinâb ide.

---

ve denizlerde rızkını araması emredilir (Fâtır 35/12; el-Mülk 67/15); helâl ve temiz rızıklardan faydalanılması ve şeytana uyulmaması istenir (el-Bakara 2/168; en-Nahl 16/114). (bk. Şerafettin Gölcük, "Rızık", C. 35, s. 73-74). Tevekkül: Allah'a güvenip dayanma anlamında terim anlamı kazanmıştır. İslâm'da rızık için çalışmak farzdır. Bir Müslümana tembellik yakışmaz. Müslüman her türlü tedbire başvurduktan sonra tevekkül etmelidir. Hz. Peygamber'in, "Devemi bağladıktan sonra mı tevekkül edeyim yoksa bağlamadan mı?" diye soran bir sahâbîye, "Önce bağla, sonra tevekkül et" yolundaki cevabı (Tirmizî, "Kıyâme", 60) tevekkülden önce tedbir almanın gerekliliğine bir delil sayılır.

866 *"Eğer bir kimse rızık Allah'tandır. Fakat kuldan harekete ihtiyaç vardır" derse, bu sözün şirk olduğu söylendi. Çünkü kulun hareketi dahi Allah'tandır"* (bk. *el-Fetâvâ el-Hindiyye*, II, 281).

867 es-Semerkandî, s. 53.

868 Rûz-i cezâ: Hesap günü, kıyamet günü.

869 Hâib: Mahrum, ümitsiz, nasipsiz.

870 Hâsir: Zarar gören, mütezarrır, zarara uğrayan.

[Büyük ve Küçük Günâhlar]

Fî beyâni zünûb-i kebâ'ir:[871] Ve dahi her mü'mine farzdur ki 'ilm-i hâlinden günâh-ı kebâ'iri ve sagâ'iri bile ve sakına, ictinâb idüp itmeye. Eğer itmiş olursa 'akabinde nâdim olup tevbe ide. Zîrâ günâh nicedür bir kimse bilmese, andan nice sakınur ve nice tevbe ider. Her 'amel…[872][225[a]]…bırağup bakmak ve hınzîr etini ve ölmüş etini bilâ-'özrin yimek ve vâlideynine şetm idüp sövmek ve zinâ kasdı için evinde 'avrat tutmak ve bir 'ulemâya sebebsiz hıyânet ve ihânet itmek ve hâtûnına ve câriyesine hayz ve nifâs hâlinde cimâ' itmek ve dahi hâtûnlar saçlarına âharın saçını katmak ve dahi sâz ve tanbûr ve sâ'ir çalgu dinlemek ve dahi Ka'be-i Mu'azzama'ya ihânet itmek ve enbiyâdan birinün hakkında bed söz söylemek, dâ'imen ta'zîm üzre olmayup hakâret üzre olmak ve dahi 'ale'l-fevr [:derhal] üzerine farz olanlardan birini terk itmek.

Ve 'inde'l-ba'z [:bazılarına göre] kebâ'ir ve sagâ'ir çokdur. İmdi gıybet ve nemîme [:söz taşıma] gibi bir kimseyi ardından yaramazlık sözler ile anup[873] dahi zemm itmek ve sû-i zann [:kötü zan, şüphe] idüp zann ile söylemek, ya'nî bir kimseyi meyhâneden çıkarken veyâ girerken görüp şarâb içdüğini bilmez iken [225[b]] "içer" deyü âhara söylemek ve mütekebbir olup kendüsüni gayrıdan büyük görüp beğenmek ve 'ahdine vefâ itmemek ve yalan yerlere yemîn itmek ve dahi Allâhu Te'âlâ'nun ism-i şerîfinden gayra yemîn itmek ve bilâ-'özrin cemâ'ati terk itmek ve bir müslimâna "yâ kâfir" deyü sövmek ve dahi şer'-i şerîfe muhâlif hükm itmek ve bir müslimi istihzâ idüp masharaya [:maskara] almak ve bir kimsenün evine bakmak ve dahi nâ-mahrem veyâ tâze dilber oğlan yüzine şehvet ile bakmak ve bir kimsenün evine icâzetsiz girmek ve melâhî dinlemek ve bir kimseye hased etmek ve bir müslimâna üç günden artık buğz itmek ve gıybet iden kimseyi kasden dinlemek yâhûd men' itmeyüp sükût itmek ve meyyit için başını ve saçını yolup nevha idüp sağu sağmak ve bir musîbet içün yüzini yırtmak ve yürürken mütekebbirler gibi salına salına [226[a]] yürümek ve dahi fısk iden kimse ile fısk itmeyüp bile oturmak ve mescid içinde olup bey' u şirâ itmek ve mecnûnları ve ma'sûmları mescide komak ve Mushaf-ı Şerîf'i kâfire bey' itmek ve müslimân olmuş kulı kâfire bey' itmek ve muhtekirlik itmek; bu cümle zikr olınan kebâ'ir ve sagâ'irden mü'min ve mü'mine üzerine ictinâb lâzımdur. Bir kimseden sâdır olursa tevbe itmek lâzımdur, bunları dahi bilmek 'ilm-i hâlümüzdür.

---

871 Zenb (ç.zünûb): Günah. Zünûb-i kebâir: Büyük günahlar. Zünûb-i sagâ'ir: Küçük günahlar.

872 Buradan itibaren bazı sayfalar eksiktir.

873 Eğmek: Ağız eğmek, istihza etmek. Bükmek.

[ONUNCU MAKÂLE]
[KERÂHİYYE VE İSTİHSÂN]

el-Makâlatül-'âşire fi'l-kerâhiyye[874] ve'l-istihsân.[875] Onuncı Makâle: Kerîh olanları ve müstahsen olanları beyân ider.

[Fil Kemiği]

Mes'ele: Fil kemiği pâk midür? **el-Cevâb**: ***Ebû Hanîfe*** *ile* ***Ebû Yûsuf*** *katında anun ile intifâ' câ'izdür, hattâ su içine düşse ol suyı fâsid itmez, dimişler.* **Kâdîhân**'da fî fasli'l-âbâr'da[876] mestûrdur.[877]

Mes'ele: Hammâmda dellâke a'zâsını oğdurmak câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: *Göbeğinden dizleri arasından mâ'adâyı oğdurmak câ'izdür*. *Zahîre*'de[878] [226[b]] ve *Mecmû'u'n-Nevâzil*'de[879] "فِيمَا فَوْقَ السُّرَّةِ وَدُونَ الرُّكْبَةِ" dimişdür. Lâkin sürreden [:göbek] rükbe [:diz] arası oğmak mubâh değildür. Meşâyihden ba'zıları eyitmişler: *Bir kimse sevbinün üzerinden kendüyi* [kendisini] *oğdurmak lâbe'sdür, iki şart ile:* [Bu iki şart] *sakal ile ayaklarını yudurmaya; zîrâ sakalda sâhibine ihânet olur, ayaklarda hâdimine ihânet olur, dimişler.*[880]

Mes'ele: Bir kimse koltuk ve kasık kıllarını tıraş itmeleri kaç günde lâzım olur? **el-Cevâb:** *Efdal olan her Cum'a'da itmekdür, evsatı on beş gün, kırk gün olursa mekrûhdur.*[881] *Hammâm içinde kasıkdan kıl gidermek içün hâlîce* [:hücre] *halvete girdükde peştamâlini bırağup itmek ile zarar virmez. Ba'zı 'ulemâ çıkarursa âsim* [:günahkâr] *olur, dimişler.*[882]

---

874 Kerâhiye ve kerâhat: Sözlük anlamı: Bir şeyi kerih görmek, sevmemek, çirkin olmak, çirkinlik. Dinde kerâhet Şâriin bir fiilin yapılmamasını istemesidir. Böyle fiile kerîh (çirkin) ve mekruh denir. Bu bahiste kerâhiye terimi çerçevesine giren ve dinde mekruh ve haram olan bazı hususlar açıklanmıştır.

875 İstihsân sözlükte, bir şeyi güzel bulmak, iyiliğine ve en güzeline tâbi olmayı istemek anlamlarına gelmektedir. Fıkıh dilinde istihsânın tanımlarından bazıları şöyledir: "Kıyası terketmek ve insanlara en uygun olanı almaktır", "Kolaylık için zorluğu terketmek." Bu bahiste istihsân terimi çerçevesine giren ve dinde helâl, câ'iz olup güzel/müstahsen görülen bazı hususlar açıklanmıştır.

876 Bi'r (ç.âbâr): Kuyu.

877 Kâdîhân, I, 11.

878 Zahîre, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergīnânî'nin eseri olabilir.

879 *Mecma'u'n-nevâzil*, Hanefî fıkıh bilgini Ahmed b. Muhammed (Mûsâ) el-Keşşî'ye (ö.550/1155'den sonra) aittir.

880 İbn Nüceym, VIII, 223.

881 Dâmâd, II, 531; Tahtâvî, *Hâşiye alâ Merâki'l-Felâh*, s. 341 (Kuhistânî'den naklen); bk. Kâdîhân, III, 411.

882 İbn Nüceym, VIII, 219.

Mes'ele: Milâk-i vera' ve zühd,[883] esâs-ı takvâ ve rüşd olan hısâl nedür? **el-Cevâb**: *Nefsini harâmdan hıfz idüp harâm kesb itmeyüp müslim ve mu'âhide kasden zulm itmemekdür.*[884]

[227a] **Mes'ele**: Müslim olan kişi ne itmek gerekdür ki cahîmden halâs ola? **el-Cevâb**: *Nefsin harâmdan hıfz ve kimseye zulm itmeye.*[885]

Mes'ele: Zeyd 'Amr üzerinde olan hakkın dünyâda helâl itmek mi efdaldür, yoksa âhirete komak mı? **el-Cevâb**: *Dünyâda helâl idüp sevâba nâ'il olmak efdaldür.*[886]

['Ârifâne]

Mes'ele: Birkaç kimesneler 'ârifâne[887] ile bir mekânda ta'âm yiseler câ'iz ve helâl olur mı? **el-Cevâb**: *Bir yere karışdurup yimişler ise birbirlerine helâl itmeyince kerâhetden hâlî değildür. Ba'zı fetâvâda birbirlerinden ziyâde ekl itmek-ile [:yemekle] câ'iz olmamak mestûrdur*.[888]

[Kirpi ve Yılan Eti Yemek]

Mes'ele: Bir kimsenün marazına "kirpi ve yılan eti yimek câ'izdür ve 'ilâc-ı nâfi'dür" deyü tabîb olan kimesne haber virmiş olsa ekli câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: *Olmaz, Allâhu Te'âlâ'nun hükmidür. Bir nesneyi harâm itmez, hattâ menâfi'i gidermeyince. Niteki hamr dahi öyledür, harâm olmağ-ıla nef'i kalmamışdur.*[889]

---

883 Milâk: Öz, temel. Milâk-i vera' ve zühd: Zühd ve ver'in özü, temeli. Bir hadiste İslâm dininin özünün takva/ver' olduğu bildirilmiştir (Serahsî, I, 42).

884 Üskübî, *Fetâvâ*, İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 235, vr. 182a.

885 Üskübî, *Fetâva,* İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 182a.

886 Üskübî, *Fetâvâ,* İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 237a; Üskübî, *Fetâvâ*, M. Ü. İlahiyat Fak. Ktp., Hakses, nr. 684, vr. 293a-b.

887 Ârifâne: Arif olana yakışır şekilde, 2. Yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı). Anadolu'da bu kelime herfene/harfana şeklinde tellaffuz edilir: 1. Herkesin getirdikleri yiyecekleri birleştirerek birlikte yemek. 2. Kolektif yemekli toplantı. (*Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü).*

888 Bk. Üskübî, *Fetâvâ*, İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 182a-183b; Üskübî, *Fetâvâ*, M. Ü. İlahiyat Fak. Ktp., Hakses, nr. 684, vr. 243a.

889 **Mes'ele**: *Marîz olan Zeyd'in marazına "kirpi ve yılan eklini tabîb olan Amr nâfi'dür" dimek ile şer'an ekli câ'iz olur mı?* **el-Cevâb**: *Olmaz, Allâhu Te'âlâ Hakîmdir. Bir nesneyi harâm itmez, hattâ menâfi'i gidermeyince, demişler. Nitekim hamr dahi öyledür, harâm olmağ-ıla nef'i kalmamışdur*. (Üskübî, *Fetâvâ*, İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 185b; Üskübî, *Fetâvâ*, M. Ü. İlahiyat Fak. Ktp., Hakses, nr. 684, vr. 242b; Nuray Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, Sakarya 2014, s. 326).

[Hatim Duası, Mekrûh Tanımı ve Hükmü]

Mes'ele: Bir kimesne hatm-i [227[b]] şerîf tilâvet idüp tamâm oldukdan sonra birkaç kimse çağırup bir yere cem' idüp hatim du'âsı itmek mesnûn ve meşrû' mıdur? Beyân buyurılup müsâb olasız. **el-Cevâb**: *Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve ashâbı rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'în zamân-ı şerîflerinde itmediler,*[890] *sonradan olduğı mestûrdur; lâkin men'i dahi müşkildür.*[891]

İmdi mekrûh deyü "delîl-i zannî ile sâbit olana" dirler, anun terki ve ictinâbı vâcibdür, zîrâ harâma karîbdür. Muhtâr olan budur ki, rûz-i cezâda mu'âteb [:tekdir edilmiş] olur, âzâra [:kınanmaya] müstahik olur ve hırmân-ı şefâ'at olur, dimişler. Ammâ terk idüp ictinâb iderse ecre ve şefâ'ate lâyık olur, dimişler.

Mes'ele: Harîrden uşkur[892] idüp isti'mâli câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: *Kuşak*[893] *gibi uşkur* ***İmâm-ı A'zam*** *ve* ***İmâm Muhammed*** *rahimehumallâh câ'izdür, dimişler.*[894]

['Avret Yeri ve Örtme]

Mes'ele: Bir kimse 'avret yerini……[895][228[a]] [*âhar kimse görmek nice harâm ise evlâdına dahi harâmdur, gâyet hazer lâzımdur*] [*İmdi Hakk celle ve 'alâ salât ve sıyâm ve 'avret yerini örtmek, bunları farz kıldı*. ***'Avret***[896] *deyü erin göbeğinden dizine varınca ve 'avratın cemî' gövdesine dirler. Yüzine ve eline ve*

---

890 Bk. Bezzâziyye, VI, 380; *el-Fetâvâ el-Hindiyye*, V, 318.

891 Bk. Üskûbî, *Fetâvâ*, İst. Müft. Ktp., nr. 235, vr. 186[a].

892 Uşkur. Uçkur. Don, şalvar bağı.

893 Kuşak: 1. Bele sarılarak bağlanan kumaş veya örgü. 2. Deriden veya altın ve gümüş gibi bir metaldan yapılmış kemer.

894 Üskübî, *Fetâvâ*, İst. Müft. Ktp., nr. 235, vr. 195[a-b]; Üskübî, *Fetâvâ*, M. Ü. İlahiyat Fak. Ktp., Hakses, nr. 684, vr. 351[b].

895 Buradan sonra tahminen on sayfa eksik.

896 Avret. Vücutta dinen örtülmesi gereken ve başkasının bakması haram olan yerleri ifade eden bir fıkıh terimdir. Erkeğin avret yeri göbekle diz kapağı arasıdır. Kadının örtmesi gereken yerleri elleriyle yüzü dışındaki bütün vücududur. Câriyenin avret yeri erkeğinki gibidir; ancak buna karnı, sırtı ve yan tarafları da dahildir. Zâhirîler'e göre ise câriye de bu konuda hür kadınlar gibidir. Karı ile kocanın birbirinin vücutlarına bakmaları konusunda herhangi bir sınırlama yoktur. Erkek, erkeğin avret yeri dışında kalan yerlerine, kadınlar da -erkeklerde olduğu gibi- birbirlerinin göbekle diz kapağı arası dışında kalan yerlerine bakabilirler. Kadın oğlu, babası, dedesi, kardeşi, amcası, dayısı, kayınpederi ve damadı gibi kendisine nikâhı ebediyen haram olan mahremleri yanında, ziynet yeri sayılan saçını, başını, boynunu, gerdanını, dirsekten aşağı kollarını, ayaklarını ve bacaklarının diz kapağından aşağı kısmını açık bulundurabilir (Mehmet Şener, "Avret", *DİA*, C. 4, s. 125-126).

topukdan aşağa ayağı tamâm olunca ʿavret dinilmez, bâkīsi ʿavretdür. Ammâ hâtûnların birbirine bakması harâm olan aʿzâlar göbekden dizine varıncadur. Ve ʿavret olan ʿuzva bakmak harâmdur. Ata, ana ve karındaş da olursa harâmdur. Hemân er] *nikâhla ʿuhdesinde olan hâtûnı ve milk-i yemîn ile mâlik olduğı cariyesi*[*ne ve câriye efendisine cemîʿ aʿzâlarına bakmak câʾizdür*].. *Lâkin anlardan bile hıfz iderse evlâ ve efdaldür, dimişler. İmdi bir kişi sulbî oğlundan ve sulbiyye kızından ve anasından ve babasından hıfzı vâcibdür; meğer sabî ola, yedi yaşına mürûr idicek. Gayrı setr itmek evlâ ve efdaldür. Ammâ bulûğdan sonra oğlına ve kızına göstermek ve anlardan görmek harâmdur, hemân ecnebî gibi olur, farkı yokdur, bir cihetle icâzet yokdur. Hasta olub istincâya ve altını pâk içün ruhsat yokdur; meğer ʿözr-i şerʿî olub bakması lâzım ola, dimişler.* [*Hîn-i zarûretde tabîb hastanun marazına bakmak ve oğlan doğurmakda zahmet çeken hâtûna yardım iden hâtûnlar bakmak câʾizdür.*][897]

[İpek Elbise İle Namâz Kılma]

Mes'ele: Bir kimse sâfî harîrden libâs ile namâz kılsa geydüği libâsda olan kerâhet namâzına dahi isâbet ider mi? **el-Cevâb**: *Harîr ile kılınan namâz mekrûhdur, dimişler.*

Mes'ele: Bir fuçı içinde olan hamra fâre düşüp [228[b]] ihrâc olındukda hamr sirke itseler pâk olup ekli helâl ve câʾiz olur mı? **el-Cevab:** *Olur.*[898]

[Tavuk Kesimi ve Tüylerini Yolma Usulü]

Mes'ele: Bir tavuk boğazlanup içi ve kursağı çıkmadın kaynadup yolmak içün haşlasalar ekli [:yenilmesi] helâl olur mı? **el-Cevâb**: *Murdâr olur*.

Mes'ele: Bir taʿâm mütegayyir olub tagayyüri müştedd olıcak, ekli câʾiz olur mı? **el-Cevâb:** *Murdâr olup harâm olur, lahmi* [:eti] *çok durmak ile bozulub râyiha-i bed* [:kötü koku] *ile koksa***.** Müşkili'l-Âsâr'*da*[899] *harâm olur, yenmez dimiş. Ammâ süd ve sâde yağ ve zeytûn yağı koksa ekli câʾizdür, harâm olmaz.*

[Namâza Mani Olmayan Kan]

Mes'ele: Şehîdün kanı kimesneye şehîdün üzerinde iken kan âharun üzerine akup bulaşsa ol kimse ol kan ile kılduğı namâz câʾiz olur mı? **el-Cevâb**:

---

897 Bk. [Makâlât, vr. 108[b]-109[a], setr-i avret]

898 Üskübî, *Fetâvâ*, İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 6[a].

899 et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr,* (thk. Ş. Arnavut, nşr. Müessesetü'l-Risâle), 1415/1994, X, 196.

Olmaz. Ammâ şehîdün üzerinde iken pâkdür, andan ayrılsa pâk değildür. Kanlar içinde pâk olan dem-i şehîddür ki kendi hakkında ve dahi anun damarları [229[a]] *içinde akmayup bâkī kalan ve ciğerde bâkī kalan ve dalakda ve yüreği içinden çıkup seyelân itmeyüp duran kan ve sinek ve balık ve kehle ve pirenün kanları murdâr değildür, anlar ile namâz kılmak câ'izdür. Bir kimse bir âharun üzerinde yâ sevbinde dirhem mikdârı yâ dahi ziyâde necâset görse, eğer zann-ı gâlib söyledükde sözini redd itmeyüp izâle ideceği söz geçerse söylesün ve illâ söylemezse zarar virmez.*

Mes'ele: Bir kimse âbdest makraması ve sümük sildiği makraması üzerinde namâz kılmak ile namâzına kerâhet olur mı? **el-Cevâb**: *Bilâ-kerâhetin câ'izdür, lâkin evlâsı kılınmamakdur.*

Mes'ele: Bir kimse imâm olmağa niyyet itmese, âhardan bir kimse uymak câ'iz midür? **el-Cevâb**: *Olur, imâmete niyyet şart değildür. Ammâ muktedî "uydum imâmum olana" dimek lâzımdur. İmâmete niyyet itmeyen* [229[b]] *imâma hâtûnlar uymak câ'iz değildür, anlarun hakkında niyyet-i imâmet şartdur; meğer Cum'a ve bayram namâzı ola. Bu namâzlarda 'avratlara niyyetsiz imâm olmak câ'izdür; zîrâ bu iki namâz hâtûnlar içün vâcib değildür.*

Mes'ele: Bir kimse Cum'a namâzınun sünnetine şürû' itmişken hatîb minbere çıksa iki rek'at kılup selâm virmek mi gerekdür, yoksa dördi tamâm itsin mi? **el-Cevab**: *Sahîh olan sünnet-i Cum'a'yı dört kılup tamâm ider, sâ'ir nâfile kılarsa iki kılup kat' ider.*

Mes'ele: Ortaya ta'âm gelüp hâzır oldukda salâtı takdîm itmekde kerâhet var mıdur? **el-Cevâb**: *Nefsin iştiyâkı olmayup te'hîr idicek, be's yokdur. Ammâ ta'âm hâzır oldukda namâza ikâmet olıcak, te'hîr itmek ile yâ bir teşvîş var ise vaktinde üs'at olıcak, ekl takdîm vâcib olur, dimişler; nefsin iştiyâkı olsun, gerek olmasun.*[900] *Bu dahi…*[901] [230[a]]…bi-kezâ ve kezâ dimek gibi olur. Ve Zeyd-i mezbûr bi-iznihî te'âlâ müsâb ve me'cûr olur. Merhûm **Bahâ'î Muhammed Efendi**'nün bi-hattihî [:el yazısıyla] fetvâsındandur.

Mes'ele: Bir meyve ibtidâ zuhûr idüb turfanda olmakla şükre binâ'en bir kimse anı yüzine ve gözine sürmekde be's var mıdur? **el-Cevâb**: *"Resûl 'aleyhi's-selâm itmişler" deyü* **İmâm Gazzâlî** *merhûm* İhyâ*'ında zikr itmişdür.* "وكان عليه السلام إذا حُمل إليه باكورة من الفواكه مسح بها عينيه و اكرمها من الاحياء في كتاب الصحبة و الاخوان"[902]

900 Üsküdî, *Fetâvâ*, İst. Müf. Ktp., nr. 235, vr. 8[a].

901 Buradan itibaren bazı sayfalar eksiktir.

902 Hz. Peygamber'e (s.a.s.) turfanda meyveler getirildiğinde onları gözlerine sürer ve onları ikram ederdi (Gazzâlî, *İhyâ*, II, 165).

[Hâricîler ve Ebû Müslim Gâzî)]

Mes'ele: Zeyd, Hâricîleri[903] katl idüp sâhib-kırân[904] olan Ebû Müslim Gâzî[905] hakkında "Bir fâsık kişidür" dise şer'an Zeyd'e ne lâzım gelür? **el-Cevâb**: *Bilâ-sebeb bir müslimi bedlik* [:kötülük] *ile anmak lâyık değildür, lâkin su'âl olunup hâl [ü] şânı beyân olunmak lâzım gelicek, kütüb-i mu'teberede yazıldığı üzre Ebû Müslim hakkında çok söz vardur. Mertebe-i fıska kendi de râzîdur, hemân dahi ötesi olmasun. Fetâvâ-yı Muhammed Bahâ'î.*

[Haram İle Tedavi]

[230[b]] **Mes'ele**: Bir kimse hamr ile ba'zı hastaya mu'âlece itmek câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: *Hamr kat'î haramdur, intifâ'ı dahi harâm olur min külli'l-vech. Andan intifâ' câ'iz olmaz, meğer sirke ideler. Hattâ* ***İmâm-ı A'zam*** *rahimehullâhi te'âlâ eydür: Bir kimse hamr ile kömür söyündürse* [:söndürse] *ol kömüri mecmere* [:buhurdâna] *koyup buhûr yaksalar anun ile tebahhur mekrûhdur, dimişler.* Kunye*'de mestûrdur. Hamrun tortusı dahi isti'mâli harâmdur, dimişler.*[906]

[Sıtma Bağı, Muska]

Mes'ele: Zeyd-i hatîb Cum'a güni minbere çıkup "sıtma bağı" deyüp, ba'zı nesne okuyup bir penpe [:pamuk] ipliği bağlayup sıtması olan kimesnelere virmekde be's var mıdur? **el-Cevâb**: *Bir emr-i muhdesdür* [:sonradan ihdas

---

903 Hâricîler dinî ve siyasî konulardaki aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan bir fırkadır. Hâricîler, Sıffîn Savaşı'nda hakem tayinini (tahkîm) kabul etmesinden dolayı Ali b. Ebû Tâlib'den ayrılanların meydana getirdiği bir fırkadır.

904 "Hayırlı, uğurlu, çok talihli" anlamına gelen "sâhibkırân tabiri hükümdarlara mahsus bir unvan olarak kullanılmıştır. Timur ile onun soyundan gelen Bâbürlü Sultanı Şah Cihan'ın resmen benimsedikleri bu unvan, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve pek çok şair tarafından hemen her hükümdar için kullanılmıştır (Yavuz Unat, "Kırânât", *DİA*, C.25, s.437).

905 Ebû Müslim Gâzî, Emevî Devleti'nin sona ermesinde en önemli rolü oynayan ve idarenin Abbâsîler'e intikalini sağlayan Ebû Müslim-i Horasânî (ö. 137/755) olmalıdır. Ebû Müslim soğuk kanlı, acımasız, ketum, cömert, akıllı ve ileri görüşlü bir devlet adamı olarak temayüz etmişti. Ebû Müslim'in soyundan geldiğini iddia eden veya onun imâmetine ve ulûhiyyetine inanan bazı kişiler ve gruplar ölümünden sonra siyasî-dinî isyanlar başlatmışlar ve intikamını almak için seferber olmuşlardır. (Hakkı Dursun Yıldız, "Ebû Müslim-i Horasânî", *DİA*, C.10, s.197-199). İbn Teymiyye, kâmil mü'minlere Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i, en fâcir olan mü'minlere ise Haccâc ile Ebû Müslim Horasânî'yi örnek olarak vermiştir.

906 Haram olan içkiler ile tedavi mubah değildir. Helal yollardan tedavi olunmalıdır. Ancak uzman bir doktor tarafından tavsiye edilirse zaruretten dolayı câ'iz olur. İmam Şâfîî de iki âdil kişi şifanın hamrda olduğunu söylemesi durumunda tedaviyi câ'iz görür. (Fazla bilgi için bk. Abdullah Kahraman, "Tedavi"; *DİA*, C. 40, s.254-256).

olunmuş bir iştir]*; "be's yokdur" dimek müşkildür.*[907] **Muhammed Bahâ'î**.

"ثـم الرَّتِيمَـةُ قَـدْ تَشْتَبِهُ بِالتَّمِيمَـةِ عَلَـى بَعْـضِ النَّـاسِ ، وَهِـيَ خَيْـطٌ كَانَ يُرْبَـطُ فِـي الْعُنُـقِ أَوْ فِـي الْيَـدِ فِـي الْجَاهِلِيَّـةِ لِدَفْـعِ الْمَضَـرَّةِ عَـنْ أَنْفُسِـهِمْ عَلَـى زَعْمِهِـمْ ، وَهُـوَ مَنْهِـيٌّ عَنْـهُ ،وَذَكَـرَ فِـي حُـدُودِ الْإِيمَـانِ أَنَّـهُ كُفْـرٌ وَالرَّتِيمَـةُ مُبَـاحٌ ؛ لِأَنَّهَـا تُرْبَـطُ لِلتَّذَكُّـرِ عِنْـدَ النِّسْـيَانِ ، وَلَيْسَـتْ كَالتَّمِيمَـةِ (تبيين الحقائق للزيلعي)[908]

[Rüşvet]

Mes'ele: Zeyd bir husûsda 'Amr'dan havf [231[a]] itdiği içün 'Amr'a rüşvet[909] nâmına akçe virmiş olsa "لَعَـنَ الرَّاشِـيَ، وَالْمُرْتَشِـيَ" hadîs-i şerîfi[910] üzre la'ne dâhil olur mı? **el-Cevâb**: *Olmaz. Rüşvet deyü hakkı ibtâl içün virilen şeydür, yoksa nefsinden zulmi def' içün virilmek câ'iz ve meşrû'dur.*[911] Hidâye*'de mestûrdur:*[912]
اذ المال وقاية الانفس و دفع المال لدفع الظلم امر جائز في كتاب الصلح من الورق الاول

---

907 "İşlerin en kötüsü sonradan ihdas edilenlerdir. Sonradan ihdas edilen her şey bid'attır ve her bid'at dalâlettir" (Müslim, "Cum'a", 43; Nesâî, "'Îdeyn", 22; İbn Mâce, "Mukaddime", 7; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6).

908 "Retîme (hatırlatmak için parmağa bağlanan iplik) bazı kimseler üzerindeki temîmeye (muska, nazarlık) benzer. Temîme, Câhiliye döneminde insanların zanlarına göre kendilerinden zararları savmak için boyuna veya ele bağlanan bir iptir. Bu yasaklanmıştır. Hudûdu'l-îmân'da (îmân dairesinde, çerçevesinde, sınırlarında) bunun küfür olduğu ve retîmenin mubah olduğu zikredilmiştir. Çünkü retîme unutma anında hatırlatmak için bağlanır, temîme gibi değildir." (ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-Hakâik*, VI, 16-17).

909 Rüşvet, "Yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan gayri meşrû menfaat" şeklinde tanımlanabilir. Kur'ân-ı Kerîm'de rüşvet lafız olarak geçmemekle birlikte, "Bile bile, günaha saparak insanların mallarından bir kısmını yemek için onları -mallarınızın bir parçasını- yetkililere aktarmayın" meâlindeki âyette (el-Bakara 2/188) açık biçimde yasaklanmıştır. Rüşvet hadislerde de yasaklanmıştır (bk. İbn Mâce, "Ahkâm", 2; Tirmizî, "Ahkâm", 9; Müsned, V, 279). Fıkıh bilginleri alan ve verenin hükümleri açısından rüşveti bazı kısımlara ayırmıştır. 1. Herhangi bir hakkı iptal/engelleme veya haksızı haklı gösterme amacıyla verilip alınan rüşvet hem veren hem alan açısından haramdır. 2. "Bir görev alabilmek için yetkililere temin edilen menfaat" anlamındaki rüşvet de her iki taraf için haramdır. 3. Bir hakkı elde edebilmenin veya zarar ve zulmü defedebilmenin ancak rüşvet vermekle mümkün olduğu durumlarda alan açısından rüşvet haram olmakla birlikte fakihlerin çoğunluğuna göre veren bakımından zaruret hali oluştuğu için haram değildir. (Rüşvet hakkında fazla bilgi için bk. Saffet Köse, "Rüşvet", *DİA*, C. 35, s. 303-306).

910 Peygamber (s.a.s.) rüşvet verene de alana da la'net etti (Ebû Dâvûd, "Akdiye", 4; Tahâvî, *Müşkili'l-Âsâr*, XIV, 335).

911 **Mes'ele**: "*Zeyd, 'Amr'a havfen rüşvet verince "la'ane'llahu'r-râşî ve'l-mürteşî" hadîs-i şerîfinde dâhil olur mı?* **el-Cevâb**: *Olmaz, ol gayre zulm itmek için verildükdedür, yoksa nefsinden zulmi def' için def' meşrû'dur"* (Nuray Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, Sakarya 2014, s.257).

912 *Zîrâ mal nefîsleri/canları korumak içindir. Zulmü savmak için mal vermek câ'iz ve meşrûdur*. (Mergînânî, *Hidâye*, V, 455).

[Duhân/Tütün Kullanımı] [913]

Mes'ele: Nehâr-ı Ramazân'da duhân isti'mâl iden kimesnelerin sıyâmları şer'an câ'iz olur mı? **el-Cevâb**: *Savmını bozar ve ol hâlde sıyâm câ'iz olmaz. Bu duhân devâ-yı cân mıdur yâ kūt-ı cenân* [:kalbin azığı] *ve kuvvet-i ebdân mıdur? Bu mühmel* [:terkedilmiş, önemsiz, anlamsız] *ile telvîs-i dehân iden* [:ağız kirleten] *insân değil hayvân mıdur? 'Aklen müstekreh* [:tiksinilen], *tıbben müstenker* [:kerih, çirkin] *ve tab'an* [:yaratılıştan, özü itibariyle] *müstehcen* [:çirkin, iğrenç] *olup şer'an memnû' iken bu mertebe 'isyân mücerred ısrâr mıdur? Yâhûd maksûdı istihânet-i emr-i Sultân mıdur? Ya kazâ*[914]*-i nefs-i emmârede*[915] *cevelân iden* [:dolaşan] *hevâ mıdur? Hîçbiri şân-ı müslime* [231[b]] *düşmez, garâzı hemân ittibâ'-ı şeytân*[916] *mıdur? Yoksa ef'âl-i küffârı taklîd ile teşebbüh-i gebrân* [:ateşperestlere benzemek] *mıdur? Yâ kūt ve kuvvet olmağa sâlih bunca ni'met*[e] *mazhar iken* [:nimete erişmiş iken] *murâdı hemân ni'met-i Hakk'a küfrân mıdur? Nehâr-ı Ramazân ile 'atşân olmak emr-i Rahmân mıdur? Yâ itâ'at-ı Rahmân ile vâsıl-ı Rıdvân mıdur? Derecât-ı cennât bulmak içün/iken dehânı duhân ile gende-bûy ve kendüsi bed-hûy ve seyyi'e*[:siyah]*-rûy idüb ol hey'et ile câmi'e gelüp terâvîh ve tesâbîhde* [tesbihler] *müslimânlara râhat virmeyüp râyiha-i kerîhe* [:kötü koku] *ile ta'zîb-i ehl-i îmân* [:mü'minlere eziyet etme] *ve tahfîf-i beyt-i Rahmân* [:Rahman'ın evini/camiyi hafife alma] *iden nice müslimân-ı kâmil olur! Bu murdârı* [:pis işi] *terke bir vechile imkân yok mı ki henüz şehr-i*

---

913 Fıkıh bilginleri tütün kullanmanın hükmünü tartışmışlar ve bazıları haram, bazıları mekruh, bazıları da helâl olduğunu ileri sürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nde bazı sultanlar tarafından tütün kullanımı yasaklanmıştır. Sultanların yasaklama kararı üzerinde Hocazâde Mehmed Efendi, Hocazâde Esad Efendi, Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi, Ahîzâde Hüseyin Efendi gibi şeyhülislâmlarla Kâdızâde Mehmed Efendi ve Nakîbüleşraf Şeyhî Mehmed Efendi gibi Osmanlı âlimlerinin tütünün haramlığına dair fetvalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sultan İbrâhim'in tahta geçmesiyle birlikte Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den fetva alınarak tütün kullanımı serbest bırakılmış, ancak daha sonra bazı dönemlerde yine kısmî yasaklamalar getirilmiştir (Şükrü Özen, "Tütün", *DİA*, C. 42, s. 5-9). Muhtelif meselelerin fetvâlarını içeren bir fetvâ mecmuasında duhânın haram olmadığına dair 7 fetva bulunmaktadır. Mehmed Bahâî'nin bu fetvâ mecmuasında yer alan duhânla ilgili bir fetvâsı şöyle: **Mes'ele**: *Zeyd, Amr ile hîn-i musâhabetde (sohbet esnasında)iken eğer duhân helâl değil ise üzerime talâk-ı selâse vâki olsun dise vâki olur mı?* **el Cevâb**: *Olmaz. Hillinde şüphe yoktur. Ketebehü'l-fakîr Muhammed Bahâî rahimehullah.* (Mehmed Bahâî, *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 587, vr. 163[a-b]). Osmanlı şeyhülislâmı Hocazâde Mehmed Efendi (ö.1024/1615) bu ilmihâl kitabında da görüldüğü üzere Ramazan'da duhan kullanmanın orucu bozacağına fetva vermiştir.

914 Kazâ: İfa, icra, işleme, yapma.

915 Nefs-i emmâre: Kötülüğü emreden nefis.

916 Şeytân: İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlık.

Ramazân gelmeden bu derde düşüb mühimmât-ı dîn ü îmân [:din ve îmânın önemli işleri] *su'âlini koyup, nefse uyup bunı su'âl* [iden idmânı] *ile ihrâz-ı vebâl eyleye.*[917] عَصَمَنَا اللّٰه عَنْ الْخِذْلاَنِ و ثَبِتْ عَلَى نَهْجِ الإِيْمَانِ [كتبه الفقير محمد ين سعدالدين فَتْوَاى مُحَمّد ابن سَعْدِ الدّين المَرْحُوم[918]

917 Bu fetvâda geçen bazı kelimelerin manası: Atşân: Susuz, İstihânet: Tahkîr etmek, horlamak, incitmek. Gebrân: Ateşperestler. Telvîs: Kirletmek. Dehân: Ağız. Gende: Kokuşmuş. Bed: Kötü. Bûy: Koku. Bed hûy: Kötü huy. Seyyi'e-rûy: Çirkin yüz. İhrâz: Kazanma. Vebâl: Günah.

918 *"Allah bizi rezil olmaktan korusun ve îmân yolu üzere sabit kılsın."* [Ketebehü'l-fakîr Mehmed b. Sa'deddîn] Merhûm Mehmed b. Sa'deddîn'in Fetvâsı. **Hocazâde Mehmed Efendi** (ö. 1024/1615) Osmanlı şeyhülislâmıdır. Babası Osmanlı tarihçisi, şeyhülislâmı ve âlimi **Hoca Sâdeddin Efendi**'dir (ö. 1008/1599). Hocazâde Mehmed Efendi'nin duhân fetvasının fetva kitaplarındaki metni şöyledir: *Nehâr-ı Ramazan'da duhân istimâl iden kimesnelerin savmları bozulur mu? el-Cevâb: Bozulur. İstimâl-i duhân devâ-i can mıdır? Yâkût-i cinân ve kuvvet-i ebdân mıdır? Bu mühmel ile telvîs-i dehân (Farsça:ağız) iden, insan değil hayvan mıdır? Aklen müstehcen ve tıbben müstenker ve tab'an müstekreh olup şer'an memnû iken bu mertebe ısrar mücerred isyan mıdır? Yahud maksûd istihâne-i emr-i sultan mıdır? Hiç biri şan-ı müslümana düşmez; garaz heman ittibâ-ı şeytan mıdır? Ya kazâ-ı hevâ-i nefs-i emmârede cevlân mıdır? Yohsa a'mâl-ı küffâra taklid ile teşebbüh-i gebrân mıdır? Ya kût-i kuvvet olmağa sâlih bunca niama mazhar iken murad ni'met-i Hakk'a küfrân mıdır? Nehâr-ı Ramazan'da atşân olmak emr-i Rahmân'a itâat ile vâsıl-ı Rıdvân derecât-ı cinân olmak içün iken dehânı duhan ile gendbûy ve kendisin bedhûy siyehrûy idüp ol heyet ile câmie dahi gelüp terâvîh ve tesâbîhde müslümanlara rahat virmeyüp rayiha-i kerîhe ile ta'zîb-i ehl-i îmân ve tahfîf-i beyt-i Rahman iden nice müslüman olur? Bu murdarı terke imkân yok mu ki henüz şehr-i Ramazan gelmedin bu derde düşüp mühimmât-ı dîn ve îmân suâlini koyup hevâ-yı nefse uyup bunu suâl iden idmânı ile ihrâz-ı vebâl ide.*

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerîm.

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *el-Müsned*, Mısır 1313.

Akgündüz, Ahmet, "Ebüssuûd", DİA, C.10, s. 365-371.

_____, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, C. 4, İstanbul 1992.

Akseki, A.Hamdi, *İslâm Dini*, Ankara 1970.

Atar, Abdulkadir, *XVIII. Yüzyılda Yayımlanmış Fetva Mecmualarına Göre Osmanlı'da İktisadî Hayat*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Atar, Fahrettin, "Namaz", *İslâm İlmihali*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2006.

_____, "İttibâ", *DİA (Ek-1)*, İstanbul 2006.

_____, "Temizlik (Tahâret)", *İslâm İlmihali*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2006.

_____, "Tesbih Namazı", DİA, C. 40, s. 533-534.

Aydın, Ahmet, "Manzum Fıkıh Metinleri II", *Usûl İslâm Araştırmaları*, sy. 27, s. 73-100.

Aynacı, Mediha, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihâl Eserleri Çerçevesinde İlmihâllerin Fıkhî Yönden Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

el-Bâbertî, Ekmeleddin (ö.786/1384), *el-'İnâye*, Mısır 1310 (Hidâye'nin Kenarında).

Bayındır, Abdülaziz, "Âdâb", *DİA*,C.1, s. 334.

Beyhakî, *Şu'ubü'l-Îmân*, (nşr. Mektebetü'r-Rüşd), Riyâd 2003.

Bezzâzî, *Fetâvâ (el-Bezzâziyye)*, Mısır 1310 (*el-Fetâvâ el-Hindiyye*'nin Kenarında).

Bilmen (ö.1971), Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 1986.

_____, *Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,* İstanbul 1970.

Bozkurt, Nebi, "Kasap", *DİA*, C. 24, s. 534-535.

Bozkurt, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Buğda, Alimcan (Alimujgan Atawula), Kutbüddin İznikî'nin Mukaddime Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Buhârî (ö.256/869), Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, es-*Sahîh,* Kahire 1311.

Burhânî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-Fıkhı'n-Nu'mânî*, (nşr. A. İzzû İnâye), Beyrut 1424/2003.

Candaroğlu İsmail Bey (ö.884/1479), *Hulviyyât*, Edirne Selimiye Ktp., no: 4948.

Çağrıcı, Mustafa, "Zenginlik", *DİA*, C. 44, s. 276-278.

Çeker, Orhan, "Hünsâ", *DİA*, C. 18, s. 491-492.

Çelebi, İlyas, "İman Esasları", *İslâm İlmihali*, M.Ü.İ.F.Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2017.

_____, "Mu'tezîle", *DİA*, C.3, s. 391-401.

_____, "Îsâ", *DİA*, C.22, s. 472-473.

Dâmâd (ö.1078/1667), *Mecma'u'l-Enhûr*, İstanbul 1309.

ed-Demîrî (ö.808/1405), Kemâleddin, *en-Necmü'l-Vehhâc Şerhu'l-Minhâc*, Cidde 2004.

Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", *DİA*, C. 33, s. 416-425.

Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1972.

Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrut 1420.

Erkal, Mehmet, "Arpa", *DİA*, C.3, s. 391-392.

_____, "Arşın", *DİA*, C.3, s. 411-413.

Ertürk, Mustafa, "Havz-ı Kevser", *DİA*, C.16, s. 546-549.

el-Fetâvâ el-Hindiyye, Mısır 1310.

Gazzâlî (ö.505/1111), *İhyâ'ü 'Ulûmi'd-Dîn*, Mısır ty.

Gölcük, Şerafettin, "Rızık", *DİA*, C.35, s. 73-74.

Güman, Osman, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)", *Osmanlı'da Fıkıh ve Hukuk*, (ed. S. Kaya-H. Şahin), Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2017.

Hamamcıoğlu, Necmi, *Hulviyyât-ı Şahî Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Y. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006.

Hamîdullah, Muhammed, *İslâm'a Giriş*, (trc. C. Aydın), Ankara 1996.

_____, *İslâm Peygamberi*, (trc. S. Tuğ), Ankara 2003.

İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1567), *el-Fetâva'l-Kübrâ el-Fıkhiyye*, (Dârü'l-Fikhr).

el-Halebî, İbrâhim, *Gunyetü'l-Mütemelli*, İstanbul 1281.
İbn Âbidîn (ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Mısır 1966/1386.
_____, "Tenbîhü'l-Vulât ve'l-Kudât 'alâ Ahkâmi Sebbi Hayri'l-Enâm", *Mecmû'atü'r-Resâil*, İstanbul 1325.
İbn Hibbân, *Sahîh*, Beyrut 1993.
İbn Mâce (ö.273/886), *es-Sünen,* Mısır 1953.
İbn Nüceym (ö.970/1562), *el-Bahrü'r-Râik*, Mısır 1311.
_____ (ö.970/1563), *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Beyrut 1980.
İbnü'l-Hümâm (ö.681/1282), *Fethu'l-Kadîr*, Kahire 1389/1970-Mısır 1310.
"İlmihal", İFAV Ans., (ed. İ. K. Dönmez), İstanbul 2006.
İnce, İrfan, "Ridde", *DİA*, C.35, s. 88-91.
Kâdîhân (ö.592/1195), Fetâvâ, Mısır 1310 (el-Fetâvâ el-Hindiyye'nin kenarında).
Kahraman, Abdullah, "Tedavi"; *DİA*, C. 40, s. 254-256.
Kallek, Cengiz, "Narh", *DİA*, C. 32, s. 387-389.
Karagöz, Nail, Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl (Hulviyyât Örneği), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
Karaman, Hayreddin, "Cuma", *DİA*, C.8, s. 85-89.
Kâsânî (ö.587/11191), *Bedâyi'ü's-Sanâyi' fî Tertîbi'ş-Şerâyi',* Kahire 1327/1910.
Kâsım b. Kutlubuğâ, *Tâcü't-Terâcim*, Dımaşk 1992.
el-Kâşgarî (ö. 705/1305), *Münyetü'l-Musallî*, İstanbul 1281.
Kelebek, Mustafa, "Bir Fıkıh Klasiği Olarak Ahterî'nin "Câmi'u'l-Mesâil" Adlı Eseri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 27, s. 575-591.
Kelpetin, Hatice, "İlmihal", *DİA*, C.22, s. 139-141.
_____, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu", *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 22 (2002/1), s. 25-56.
Keskin, Nuray, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
el-Kettânî**,** *et-Terâtîbü'l-İdâriyye*, (trc. Ahmet Özel), İz Yayıncılık, İstanbul 1991.
Kılavuz, Ahmet Saim, "Elfâz-ı küfür", *DİA*, ,C.11, s. 26-27.
_____, "Cin", *DİA*, C.8, s. 8-10.

_____, "Mutezile", *İFAV Ans.*, (ed. İ. K. Dönmez), İstanbul 2006.

_____, "Matüridiye", *İFAV Ans.*, (ed. İ. K. Dönmez), İstanbul 2006.

Kırkıl, Harun, "Türk Edebiyatında Manzum ilmihâl ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir ilmihâl: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.7, s. 433-476.

Koca, Ferhat, "el-Fatâva't-Tatarhâniyye", *DİA*, C.12, s. 446-447.

_____, "el-Muhtasar", *DİA*, C.31, s. 67-70.

Koçak, Muhsin, "Cüzâf", *DİA*, C.8 s. 148-149.

Köse, Saffet, "Rüşvet", *DİA*, C.35, s. 303-306.

Kuhistânî (ö.962/1554), Muhammed b. Hüsâmeddin, *Câmi'u'r'-Rumûz*, İstanbul 1300.

Kurtulmuş, Numan, *Yeni Amentü Şerhi*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1964.

Leknevî (ö.1304/1886), Muhammed Abdülhay, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, Beyrut ty.

Lütfi Paşa, *Asafnâme*, İstanbul 1326.

Mavsılî (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Mısır 1951.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye.

Memduhoğlu, Adnan, "İlmihâl Edebiyatının Tarihi Serencâmı", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 20, sy. 66, s. 21-49.

Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, İstanbul 1313, 1328, 1957.

el-Mekkî, Ebû Tâlib, *Kūtu'l-Kulûb*, Beyrut 2005.

Merğînânî, *el-Hidâye*, Mısır 1310.

el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye.

Minkârîzâde, *Fetâvâ*, Nuruosmaniye Ktp., no:2037.

Miras, Kâmil, *Tecrîd-i Sarîh*, Ankara 1968

Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, İstanbul 1976.

Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sagīr*, Beyrut 1995.

Müslim (ö.281/875), es-*Sahîh,* Mısır 1955.

Nesâî (ö.303/915), es-*Sünen*, Beyrut 1930.

Öğüt, Salim, "Mîkât", *DİA*, C. 30 s. 48-49.

Öngören, Reşat, "Kutbüddin İznikî", *DİA*, C. 26, s. 485-486.

Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, İstanbul 2013.

_____, "Sadrüşşehîd", *DİA*, C. 35, s. 425-427.

Özen, Şükrü, "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Li-*

teratür Dergisi, C. 3, sy. 5, s. 249-378.
_____, "Pîr Mehmed Üskübi", *DİA*, C. 34, s. 276-277.
_____, "Tütün" , *DİA*, C. 42, s. 5-9.
Özervarlı, M. Sait, "Melek", *DİA*, C. 29, s. 40-42.
Özkan, Mehmet, "Osmanlıda İlmihal Geleneği: Kadızâde Mehmed Efendi (1045/1635) ve "Risâle-i Kadızâde Adlı Çalışması", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 27, s. 553-574.
Özsoy, İsmail, "Faiz", *DİA*, C. 12, s. 110-126.
er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkâdir, *Tuhfetü'l-Mülûk*, Beyrut 1417.
Sadrüşşerîa (ö.747/1346), *Şerhu'l-Vikâye*, (thk. S. M. Ebu'l-Hâc), Ürdün 2006.
es-Semerkandî (ö.538/1144), Alâeddin, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, Beyrut 1984.
es-Semerkandî, Ubeydullah b. Muhammed, *el-'Akīdetü'r-Rükniyye* (thk. Mustafa Sinanoğlu), İstanbul 2008/1429.
Serahsî (ö.483/1090), *el-Mebsût,* Mısır 1324.
Sinanoğlu, Mustafa, "İman", *DİA*, C. 22, s. 212-214.
es-Suğdî (ö. 461/1068), *en-Nutef fi'l-Fetâvâ*, (thk. Selahaddin en-Nâhî), Beyrut 1984.
Süyûtî, *el-Câmi'u's-Sagīr,*
Süyûtî, *Ebvâbü's-Saâde fî Esbâbi'ş-Şehâde* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1987.
eş-Şelebî (ö.947/1540), Şehâbeddin Ahmed b. Yûnus, *Hâşiyetü Tebyîni'l-Hakâik*, Mısır 1315.
Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, İstanbul 1978.
Şener, Mehmet, "Av", *DİA*, C. 4, s. 104-105.
_____, "Avret", *DİA*, C. 4, s 125-126.
_____, "Hayvan", *DİA*, C. 17, s. 92-98.
Şürunbülâlî (ö.1069/1659), *Nûru'l-Îzâh*, Dımaşk 1985.
Şürunbülâlî (ö.1069/1659), *Merâki'l-Felâh*, Mısır 1318.
Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 43, sy. 1-4, s. 111-150.
et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, (thk. Ş. Arnavut, nşr. Müessesetü'r-Risâle), 1415/1994.
Tahtâvî (ö.1231/1816), *Hâşiye alâ Merâki'l-Felâh*, Mısır 1318.
et-Tehânevî, *Keşşâfü Istılâhâtı'l-Fünûn*, Beyrut 1996

Tirmizî (ö.279/892), *es-Sünen,* Hıms 1966.
Topal, Şevket, "Re'sülmâl", *DİA*, C. 35, s. 7-8.
Topaloğlu, Bekir, "Mâtürîdî", *DİA*, C. 28, s. 151-159.
Toprak, Süleyman, "Kabir", *DİA*, C. 24, s. 37-38.
Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Türk Dil Kurumu.
Üskübî, Pîr Mehmed b. Hasan, Fetâvâ/Mu'înu'l-Müftî fi'l-Cevâb 'ale'l-Müsteftî, D.İ.B., İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 235.
Üskübî, Fetâvâ/Mu'înu'l-Müftî , M. Ü. İlahiyat Fak. Ktp., Hakses, nr.684.
Üstünova, Kerime, *Kutbe'd-din Iznikî, Mukaddime, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, U.Ü. Yayınları, Bursa 2003.
Yaran, Rahmi, "Hac ve Umre", *İslâm İlmihali*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.
_____, "Dem", *DİA*, C. 9, s. 147-148.
_____, "Kefâret", *DİA*, C. 25, s. 179-182.
Yavuz, Yusuf Şevki, "Kader", *DİA*, C. 24, s. 58-63.
_____, "Şefaat", *DİA*, C. 38, s. 412-415.
Yayla, Mustafa, "Fetâvâ-yı Minkârîzâde", *DİA*, C. 12, s. 444-445.
Yıldız, Hakkı Dursun, "Ebû Müslim-i Horasânî", *DİA*, C. 10, s. 197-199.
Yıldız, Kemal, *Fıkhın Aydınlığında İbadet ve Hayat,* Semerkand Yayınları, İstanbul, 2013
ez-Zeyla'î (ö.743/1342), Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik,* Mısır 1315.
ez-Zeyla'î (ö.762/1360), Cemâleddin, *Nasbü'r-Râye fî Ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut 1973.
Zileli, Muharrem Efendi (ö.1000/1592), *Cübbü'l-Mesâil*, (haz. Abdullah Kahraman), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayını, İstanbul 2017.

DİZİN

A

Abdullah bin Mes'ûd 241
Abdullah bin Mübârek 159
Abdullah İbn Abbâs 149
âdâb 105, 106, 124
Akīdetü'r-Rükniyye 275
Ali el-Murtazâ 70
Ali İbni Ebû Tâlib 272
Amel 70
amel-i kesîr 107
amel-i sâlih 60
Âmentü 60
Arafât 227, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236
arefe 83, 84, 198, 230, 232
Arefe 148
ashâb-ı a'zâr 82, 187
âşûra günü 198
avrat 91
avret 96, 282
ayazma 274
âyise 85
azâb-ı kabr 71

B

Bağdad 226
Bağdat 5
Bahâî 283, 284, 285
Bahr-i Râ'ik 139
bayram 83, 98, 101, 102, 111, 123, 147, 148, 149, 153, 157, 194, 197, 218, 227, 232, 235, 283
Bedâyî' 230
Belh 148, 226, 265
Berât 143
Berât gecesi namazı 165
bey 126, 144, 219, 220, 276
Beytü'l-Ma'mûr 152
bey'ü bi'l-vefâ 241
Bezzâziyye 266, 274
Binâ 108, 131, 135, 136, 138
Buhârâ 266
bulûğ 163, 164, 178, 179, 223

C

Ca'fer b. Ebî Tâlib 127
Câmi'u's-sagīr 241
Cebrâil 64, 68, 78, 152, 193, 272
Cenîn 179, 180
Cessâs 226

D

Dahhâk ibn Müzâhim 165
Dâru'l-harb 126, 131, 167
devr-i şer'î 241
Dihyetü'l-Kelbî 68
dirhem 77, 89, 136, 187, 190, 195, 283
duhân 286
Dürer 105, 123, 124, 127, 133, 134, 169
Dürer Gurer 91, 121, 125

E

Ebû Bekr 70, 127, 211, 271, 272
Ebû Ca'fer 210
Ebû Hanîfe 88, 96, 99, 100, 104, 143, 148, 153, 170, 220, 224, 234, 279
Ebû'l-Kâsım es-Saffâr 226
Ebû Müslim Gâzî 38, 284
Ebû Yûsuf 131, 148, 167, 179, 258, 279
Ebü'l-Leys 206
Ebüssuûd Efendi 41, 217, 221
edeb 105, 231
edik 90
Edük 89
Ehl-i bid'at 30, 141, 164, 207
Ehl-i İslâm 67
Ehl-i kitâb 34, 60, 214, 217
Ehl-i sefer 124, 155, 185
ehl-i sünnet ve cemâat 69, 141, 164
Ehl- kıble 37, 70
Elfâz-ı küfür 267
Emniyet Sandığı 242
Eşbâh 204
Evs İbn Sâmit 193
Evzâ'î 131
eyyâm-ı bîd 176

eyyâm-ı nahr 230
Eyyâm-ı teşrîk 149
Eyyûb es-Sahtiyânî 240

F

farz-ı ‘amelî 150
Farz-ı i‘tikâdî 150
farz-ı kifâye 168
fecr-i sâdık 181, 182
Fetâvâ-yı Nutef 99, 123, 127, 128, 132, 134, 141, 147, 156, 181, 194, 199, 216, 223, 237
Fetâvâ-yı Zahriyye 139
Fey’-i zevâl 96
Fidye 187
Fitre 147, 148, 164, 187, 206

G

Gınâ 212

H

Habeş 127
hades 84, 85
hâiz 187
Hâiz 91, 92, 157, 228
Hâkim eş-Şehîd 265
Harem-i Şerîf 228
Hâricîler 38, 284
hatmi 167, 228
havâic-i asliyye 201, 209, 212, 224
Havle binti Sa‘lebe 193
Hayız 85, 86, 183
Hazret-i Âdem 64, 65, 151, 176, 198, 229, 255, 256, 269
Hazret-i ‘Â’işe 193, 272
Hazret-i Câbir 161
Hazret-i Dâvûd 65, 176, 255
Hazret-i Elyesa‘ 66
Hazret-i Eyyûb 66
Hazret-i Hârûn 65
Hazret-i Hûd 65
Hazret-i ‘Îsâ 65, 72, 151, 176, 256
Hazret-i İbrâhîm 64, 65, 151, 229, 256
Hazret-i İdrîs 64, 65, 255
Hazret-i İlyâs 65
Hazret-i İshâk 65
Hazret-i İsmâ‘îl 151
Hazret-i Lokmân 66
Hazret-i Lût 65
Hazret-i Meryem 151
Hazret-i Muhammed 59, 64, 65, 68, 152, 177, 268
Hazret-i Mûsâ 65, 152
Hazret-i Nûh 65, 256
Hazret-i Sâlih 65, 256
Hazret-i Süleymân 65, 256
Hazret-i Şît 64
Hazret-i Şu‘ayb 65
Hazret-i Üzeyr 66
Hazret-i Yahyâ 65
Hazret-i Ya‘kūb 65
Hazret-i Yûnus 66, 152
Hazret-i Yûsuf 65
Hazret-i Z 66
Hazret-i Zekeriyy 65
Hazret-i Zülkarneyn 66
hedy 218
Hidâye 91, 92, 122, 143, 152, 171, 271, 285
Hizânetü’l-Fetâvâ 184
Hizânetü’l-fıkıh 206
Hoca Sâdeddin Efendi 287
Hocazâde Mehmed Efendi 286
Horasan 5, 226, 228
huff 70, 89
huffeyn 89
Hulâsa 120, 121, 122, 123, 125, 129, 130, 134, 142, 143, 157, 171, 172, 173, 272
Hulâsatü’l-Fetâvâ 258
hurûc bi-sun‘ihi 100
hutbe 41, 142, 143, 144, 146, 147, 153

I

Irâk 228
Îzâh 128
İbn Abbâs 160
İbn el-Fadl 172
İbn Hümâm 271
İbnü’l-Mübârek 160
İbrâhim b. Edhem 253

İbrâhîm el-Halebî 146
ihrâm 227
ihtikâr 258
İhtiyâr 186
İhyâ 283
ilm-i hâl 92, 140, 177, 206, 237, 242, 277
İmâm Ebû Yûsuf 40, 42, 258
İmâmet 139
İmâm Evzâ'î 131
İmâmeyn 88, 100, 101, 143, 148, 153
İmâm Gazzâlî 283
İmâm-ı A'zam 70, 97, 124, 132, 134, 148, 258, 270, 271, 281, 284
İmâm Mâlik 180, 270, 271
İmâm Muhammed 104, 131, 132, 134, 179, 258, 264, 281
İmâm Neha'î 191
İmâm Şâfiî 124, 150
İmâm Zâhidî 181
İmâm Züfer 132, 134, 179, 180, 241
İncil 64, 91
İrtidâd 272
iskât 188
İsmâ'îl ez-Zâhidî 265
istihâze 85, 86
istihsân 279
istînâf 108
İstivâ vakti 180

K

Ka'be 225, 277
kabir 71, 172, 173, 220
Kabir 172
Kâdîhân 104, 202, 242, 279
Kadir gecesi namazı 165
kâfûr 167
kefere-i sâibîn 273
keffâret 185, 186, 188, 190, 192, 194, 195, 196, 199, 221
kelime-i küfr 59, 264
kelime-i şehâdet 166, 267
kerâhat-i tahrîmi 81
kerâhet-i tahrîmiyye 109, 252
kerâhet-i tenzîhi 81
kerâhet vakti 98, 180
kerâhiye 279
Kıvâmüddin el-Kâkî 152
konak 124, 225
Kuhistânî 142, 148, 181, 192, 193, 212, 216, 258, 262
kunût 150
Kunye 129, 171, 172, 284
Kunyetü'l-Fetâvâ 180
Kurbân 148, 232

L

lahd 172
leyl 160
leyle-i Berâat 84
leyle-i Kadir 84
leyle-i Mi'râc 63

M

Mâverânnehir 228
Mebsût 192
Mecma' 123
Mecma' Şerhi 172
Medîne 78, 84, 149, 178, 227, 228
Medyen 152
Mehmed Bahâî 286
Mekke 73, 78, 84, 91, 98, 125, 127, 154, 178, 190, 221, 225, 227, 228, 232, 236, 256
Mekke-i Mu'azzama 228
mekrûh 81, 108, 281
Menhî 81
menzil 124
Merve 230, 231, 235
Mesâbîh 182
mesbûk 136, 138
Mevâhib 79
Mezheb-i felâsife 38, 275
mezheb-i i'tizâl 37, 275
mızrak 98, 147, 159
mîkât 227
Mina 84, 125, 227, 232
Minkârîzâde Efendi 274
miskâl 89, 202, 203, 212
Molla Husrev 91, 143

Mu'âmele-i şer'iyye 242
Mudârebe 253
mudârib 253, 259, 260, 261
Muhammed Mustafâ 269
Muhît 92, 104, 125, 258
Muhît-i Serahsî' 258
Muhtasar Şerhi 212
Mushaf 92, 115, 141
Mutezile mezhebi 37, 275
müdrik 137
mülkiyet 201
münâfık 59
müneccim 38, 275
Münker ve Nekîr 71
Müntekâ 266
Münyetü'l-Musallî 131
mürâbaha 242
mürsel 65
mürted 261, 272
müsâfir 124
müstehâza 82, 140
Müşkili'l-Âsâr 282
mütâba'at 101, 109, 138, 139, 149, 231
Müzdelife 84, 230

N

narh 259
Nâtıfî 225
Nazm 193
nebî 65
necâset-i 'ayniyye 84
Necâset-i hükmiyye 84
Necid 227
nesh 177, 193, 211, 269
Nevâzil 121, 125, 279
nevha 277
nifâs 85, 86, 91, 183, 189, 277
Nihâye 133, 143
nisâb 201, 202
Nukâye 92
Nukirru Risâlesi 70
Nutef 130, 195
nüfesâ 91, 155, 157, 180, 187, 197, 198, 199, 217, 228

O

Osmân 70
Ömer 70, 127, 165, 211, 272

P

pâdişâh 68, 70, 143, 144, 219, 226
paşa 219, 276

R

rabbü'l-mâl 253, 259, 260, 261
radâ' 179
Râfızî 38, 110, 197
Ramazân 64, 69, 73, 124, 149, 150, 164, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 194, 196, 198, 199, 286
Ravzatü'l-'Ulemâ 138, 224
Receb 127
Regâ'ib gecesi namazı 165
resûl 65
Ribâ 239
Ridde 272
Rûm sevbi 110
Rükün 59
rükün li-'aynihî 60
rükün li-gayrihî 60
Rüşvet 285

S

Sadrüşşerîa 90, 92, 125, 202, 203
Safâ 196, 230, 231, 235
sâğû 277
sâhib-i 'özr 83, 85, 171, 227
Sâhib-i tertîb 133, 151
Salât 95
secde-i sehv 106
Sefer-i ma'siyet 124
sehvî secde 100, 120
Selcî 134
Semerkand 202, 265
Senâ 103
Seyyid Ali 173
sıfât-ı fiiliyye 61
Sıfât-ı selbiyye 61
sıfât-ı sübûtiyye 61

Sidretü'l-Müntehâ 63, 152
Sinân Mekkî 230
Sirâciyye 168, 172
subh-ı sâdık 97, 111, 185, 232, 236
Suğdî 199, 216
suhuf 64
Sühreverdî 1, 319
Süveyd b. Gafele 127
Şa'bân 38, 197
Şâfiî 98, 124, 144, 149, 161
Şam 5
Şâm 227, 228
şart 245
şefâ'at 66, 71, 73, 176
Şehâdet 72
Şerh-i Kebîr 181
Şerh-i Mecma 125, 143
şerî'at 65, 66, 72, 92, 192, 267
Şir'a Şerhi 173
şirk-i rubûbiyyet 275
şirk-i ulûhiyyet 275

T

ta'dîl-i erkân 101
Tahâret 75
Tahâreti'l-bâtın 90
Tahiyyât 99
Tanrı 268, 269, 273, 276
Tasliye 104, 105, 123
Teberrî 267
Tebyînü'l-mehârim 230
Tecdîd-i îmân 267
tekbîr-i teşrîk 148
telbiye 149, 154, 229, 230
telkīn 166, 173
Ten'îm 228
Terâvîh 154, 165, 179
Tertîb 100, 101, 133
teşrîk 148
Tevrât 64, 91
Teyemmüm 86
Tıhâme 228
Timurtâşî 163
Tuhfetü'l-Fukahâ 148
Tuhfetü'l-Mülûk 225, 257
tuhr 85, 86, 189
Türk 4
tütün 184, 199, 286

U

Ubeydullah bin Muhammed 275
udhiyye 148, 149, 212, 217, 218
ulûfe 276
ûlu'l-'azm 65

V

vakf 208, 241
vakfe 84
Vâkı'ât-ı Hüsâmî 225
vatan 126, 210

Y

Yemen 227
yevm-i şek 197
Yörük Tâifesi 125

Z

Zâdü'l-Fukahâ 186
Zahîre 279
Zâtüırk 228
Zebûr 64, 91
Zekât 72
Zendevestî 224
zenginlik 201, 212, 257
zevâl vakti 180

SÖZLÜK

Âb: Su.

Abd (ç. ibâd): Kul.

Âb-ı istiğfâr: İstiğfâr suyu.

Âdâb (t. edeb): Hz. Peygamber'in devamlı değil de ara sıra yaptığı iş ve davranışlar. Hüküm bakımından gayri müekked sünnet gibi olup bunu yapan kimse sevap kazanır, yapmayansa günaha girmez ve kınanmaz; bu bakımdan nâfile, mendup, müstehap, tatavvu,ihsân ve fazîlet ile eş anlamlıdır.

Âhir: Son, sonunda

Ahlâk-ı zemîme: Kötü huy.

Ahvâl (t. hal): Haller, durumlar.

Akçe: Osmanlı'da gümüşten kesilen ilk sikke.

Akīka: Çocuğun doğumunun ilk günlerinde bir şükran ifadesi olarak kesilen kurban.

Akvâl (t. kavl): Görüşler, içtihadlar.

Âl-i binti Resûl: Peygamber'in kızının ailesi.

'**Amel**: Dünya ve âhirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış.

'**Amel-i kesîr:** Çok iş.

'**Amel-i sâlih:** İyi iş.

'Âr: 1. Ayıp. 2. Utanma, haya. 3. Noksanlık.

Ârgâç: Dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı..

Âri: 1.Çıplak, boş, sıyrılmış. 2. Beri, uzak.

Ârış: Dokumacılıkta boydan atılan iplik, çözgü.

Ârifâne: Arif olana yakışır şekilde. 2. Yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı), herfene.

Arşın: Zaman ve mekâna göre çeşitlilik arzettiği gibi ölçülen nesnelerin cinsine göre de farklılık gösteren uzunluk ölçüsü (Erkal, "Arşın", DİA, III, 411). Mesela kumaş ölçülen arşın 68 santimetre. Bir mimar arşını 76 santimetre. Arşın: Parmak uçlarından omuza kadar olan kol, zirâ' (Kamus-i Türkî, s.26, 648). Yarım arşın: 12 parmak takriben 23 santim (A. H. Akseki, a.g.e., s.149).

Arz-ı sebhe/sebihe: Bilkel olmayan tuzlu arazi. Tuz çıkarılan arazi.

Âsî: İsyankâr. Günahkâr.

Âsim: Günahkâr.

Atşân: Susuz.

Âvâz: Ses, sada.

Avrat: Kadın, karı.

Avret: İnsan vücudunda örtülmesi gereken, görünmesi haram olan yer.

Âyet (ç. âyât): Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin belli bölümlerinden her biri.

Âyete'l-kürsî: Bakara sûresinin tevhîd akîdesini anlatan 255. âyetinin ismi.

'Azâb-ı kabir: Kabir azabı.

A'zâr-ı şer'yye: Şerî özürler.

Ayazma: Hıristiyanlıkta bir aziz/azizeye isnad edilen kuyu veya pınar.

Azâb: Allah'ı tanımayan veya emirlerine karşı gelenlere dünyada ve âhirette verilen ilâhî ceza.

Azîmet: İnsanların karşılaştığı güçlük ve zaruret hali gibi ârızî durumlara bağlı olmaksızın konmuş şer'î hükümler.

Ba'de: Sonra.

Bahîl: Cimri.

Bâhire: Açık.

Bahr: Deniz.

Ba'îd: Uzak.

Ba's: 1.Kıyametin kopmasından sonra Allah tarafından ölülerin diriltilmesi. 2.Gönderme.

Bâtıl: 1.Gerçeğe uymayan inanç, hüküm ve düşünceler. 2. Geçersiz/hükümsüz ibadet ve akit.

Bed: Kötü.

Bed hûy: Kötü huy.

Bedlik: Kötülük.

Beliyye: Belâ, musibet, felaket.

Bengi: Uyuşturucu olarak kullanılan bir bitki.

Berât: 1. Kurtulma, bağışlanma, uzak olma. 2. Bir tayini, bir vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın tuğrası bulunan belge.

Berat gecesi: Şaban ayının 15. gecesi.

Berr: Kara

Berzah: Kabir hayatı.

Bevl: İdrar.

Bezzâz: Manifaturacı.

Beyt: 1. Ev. 2. Kâbe.

Bid'at: Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar. Şer'î bir delil ve prensibe dayanmayıp ortaya çıkan davranış ve ibadetler bid'at-ı seyyie (kötü bid'at) olarak, şer'î delil ve prensibe dayananlar ise bid'at-ı hasene (iyi bid'at) olarak nitelendirilir. Kur'ân'ı bir mushafta toplamak, teravih namazını cemaatle kılmak, minare ve medrese inşa etmek iyi bid'ata, kabirlerin üzerine türbe yapmak ve buralara mum dikmek de kötü bid'ata örnek olarak gösterilebilir.

Bî-hûş: Baygın, sersemlemiş.

Bile: 1. Birlikte, beraber. 2. Dahi, de. 3. İle.

Bi'l-külliye: Tamamamiyle.

Binâ: 1. Yapı yapmak. 2. Yapı, ev. 3. Namazda abdesti bozulan kişinin namazı yeniden değil kalan yerden kılması.

Bisât: Sergi, yaygı.

Boğası: Astarlık bez.

Burhân: Doğruluğunda şüphe bulunmayan ve zaruri bilgi getiren kesin delil.

Buhûr: Ateşe atılmak veya özel bir kap içinde yakılmak suretiyle güzel kokulu dumanından faydalanılan madde, tütsü.

Bulûğ: Kişinin çocukluk devresinden çıkıp fiilen veya hükmen cinsî ergenlik kazanması.Bu durumdaki kimseye bâliğ denir. Bulûğun asgari yaş sınırı erkeklerde on iki, kızlarda ise dokuz yaşın tamamlanmasıdır. erkek-kız ayırımı olmaksızın çocuk on beş yaşını tamamlayınca hükmen bulûğa ermiş sayılır.

Butlân: Bir ibadetin veya hukukî işlemin temeldeki bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle hükümsüz olması.Bir ibadetin veya hukukî işlemin, vasıf ve şartlarındaki eksiklik ve bozukluk sebebiyle hükümsüz olması. Bu şekilde yapılan bir ibâdet, bir akid, bir tasarruf bâtıldır ve hükümsüzdür.

Bûy: Koku.

Câiz: Dinen yapılmasına izin verilen veya serbest olan fiil.Bazan sahîh, bazan mubâh karşılığında kullanılır.

Cânib: Yan,taraf,cihet.

Câriha (ç. cevârih): 1. Vücut Organı. 2. Yırtıcı. 3. Avcı kuş.

Câriye: Kadın köle, hizmetçi.

Cebel: Dağ.

Celeb: 1. Ticaret malı (Eşya ve hayvan gibi). 2. Eşya ve hayvan vb. ticareti yapan.

Celse: İki secde arasında bir defa "Sübhâne rabbiye'l-'azîm" denecek kadar oturmak.

Cem'iyyet-i hâtır: Zihin, akıl ve fikir bütünlüğü. Zihni toparlama. Zihnin ve gönlün sadece Allah ile meşgul olması.

Cemre: Küçük/ufacık taş. Ateş parçası.

Cenân: 1.Sevgili. 2.Gönül, yürek, iç, kalb.

Cenîn: Ana karnındaki çocuk.

Cerrâh: Operatör Doktor,

Cerrâr: Dilenci.

Cevârî (t. câriye): Kadın köleler.

Cidd: Gayret etmek, nasipli olmak.

Cirm: (ç. ecrâm). 1. Cansız cisim. Gök cisimleri gibi. 2. Büyüklük. Hacim. Bir şeyin maddî cismi.

Cizye: İslâm devletindeki gayri müslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisi.

Cüllâh: Bez dokuyucu.

Cüzâf: Götürü usulü ile alım-satım.

Çâdır: Kefen, çarşaf.

Çenber: Başörtüsü, yemeni.

Çirkin: 1. Kir, kötü. 2. Güzel olmayan, yakışıksız.

Dâbbe: Hayvan. Binek hayvanı.

Dahve: Kuşluk vakti.

Dahve-i kübrâ: Kaba kuşluk.

Darbe: Vuruş, vurma.

Dâru'l-harb: Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altında bulunan ülke/ülkeler.

Dâye: Dadı.

Dehân: Ağız.

Dem: Sözlük anlamı: kan,kan akıtmak. Terim anlamı: Hacda çeşitli vesilelerle kesilen kurban.

Denli/Denlü: Kadar. Gibi, kadar, nevi.

Devâ (ç. edviye): İlaç.

Deyn: Borç.

Dîbâ: İpekli kumaş.

Din: 1. İnsanları saadete götüren ilahi kanunlar. 2. Ahkâm-ı asliyye/itikadî hükümler

Dirhem: Bir ağırlık ölçüsü. Son dönem araştırmacılara göre 1 şer'î dirhem 2.975 gramdır.

Dolunmak: Batmak.

Döndürmek: Tekrar etmek.

Duhân: Tütün, duman.

Duhûl: Girmek, giriş.

Dübür: Arka.

Düğeli: Cümle, her, hep, bütün.

Edeb: Fıkıh terimi olarak edep, Hz. Peygamber'in devamlı değil de ara sıra yaptığı işler, davranışlar karşılığında ve genellikle çoğul olarak (âdâb) kullanılır.

Edik/Edük: Mest.

Edviye: İlaçlar.

Ef'âl (t. fiil): İşler, fiiller.

Ef'âl-i müfettirât: Orucu bozan fiiller.

Elfâz-ı küfür: İmandan çıkıp küfre girmeye sebep olan söz/ler.

Eğlenmek: Vakit geçirmek. Oyalanmak, gecikmek, durmak, kalmak.

Ehl-i Bid'at: Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkmış, şer'î bir delile dayanmayan bazı inanç ve davranışları benimseyen gruplar. Kısaca ehl-i sünnet ve'l-cemâat inancına muhalif söz söyleyen kişiler, gruplar.

Ehl-i 'ıyâl: Kişinin bakımını üstlendiği ailesi.

Ehl-i Kıble: İnanç esaslarını değişik şekillerde yorumlayan farklı itikadî mezheplere bağlı bütün müslümanları kapsayan bir tabir.

Ehl-i kitab: Kur'ân-ı Kerîm'de genellikle yâhudiler ve hıristiyanlar için kullanılan tabir.

Ekl/ekil: Yeme, yemek.

Elvân (t. levn): Renkler.

Esahh: En sahih, en doğru.

Enâm: İnsanlar.

Esihhâ (t. sahîh): Sağlıklılar.

Etmek: 1. Ekmek. 2. Yapmak, 3. Söylemek (Eyitmek).

Evvâb (ç. evvâbîn): Günah işlediğinde derhal Allah'a tövbe edip O'na sığınan kimse.

Eydür: Söyler, der.

Eyin: Sırt, arka.

Eyitmek: (ayıtmak, aytmak, eytmek, etmek, itmek): Söylemek, demek, anlatmak.

Eyyâm (t. yevm): Günler.

Eyyâm-ı nahr: Kurban bayramının ilk üç günü. Kurban kesim günleri.

Eyyâm-ı bîd: Kamerî ayın 13, 14 ve 15. günleri.

Eyyâm-ı teşrîk: Kurban bayramında teşrîk tekbirlerin alındığı günler.

Fâ'ide: 1. Fayda. 2. Kâr, gelir, ribh.

Fâriğ: Bitirme, tamamlama, boş olma.

Farz: Mükelleften yapılması kesinlikle istenen fiil. Kat'î bir delille yapılması istenen fiile farz-ı i'tikâdî, zannî dellille yaplması istenene farz-ı amelî veya vâcib denir. Her müslümanın yerine getirmekle mükellef olduğu farza farz-ı ayn, bazı mükelleflerin yapması ile diğerlerinden sâkıt olan farza da farz-ı kifâye denir.

Fâsid: Bk. fesâd.

Fâsık: İlâhî emirlere itaatten ayrılıp âsî olan mümin.

Fazîlet: 1. Artmak, fazlalaşmak, üstün olmak, fazlalık. 2. İhsan. **Fazl**'ın ileri derecesi. 3. Müstehab.

Fazl: Fazlalık, üstünlük, lütuf ve İhsan. Allah'ın çok yönlü lütuf ve keremi

Fe-bihâ: Pek alâ, ne güzel.

Fe-bihâ ve nimet: Ne güzel bir nimet.

Fecr-i sâdık: Gerçek fecir, subh-ı sâdık, tan. Sabaha karşı doğu ufkuna yayılmaya başlayan bir beyazlık.

Ferişte/ferişteh: 1. Melek. 2. Saf, temiz. 3. Günahsız, Mâsum.

Fesâd: Bir ibadetin veya hukukî işlemin, vasıf ve şartlarındaki eksiklik ve bozukluk sebebiyle hükümsüz olması. Bu şekilde yapılan bir ibâdet, bir akid, bir tasarruf fâsiddır. İbadette fâsid ile bâtıl eş anlamlıdır.

Fetâ: Genç. Yiğit. 15-29 yaş arası.

Fey-i zevâl: Öğle vakti gölgesi, güneş gök yüzünde en tepede iken cisimlerin yere düşen gölgesi.

Fısk: Dinin emir ve yasaklarına aykırı davranma.

Fidye: Yaşlı veya hastanın tutamadığı oruçlar için fitre miktarınca fakire verdiği bedel. Hacda hac ibadetine aykırı bir davranışa karşılık tutulan oruç, fakirlere verilen sadaka veya kesilen kurban.

Fiil (ç. ef'âl): İş, amel.

Filori: Osmanlılar'da Avrupa menşeli 3,5 gr. ağırlığındaki altın para.

Fitre/Sadaka-i fıtır: 520 dirhem buğdayın kendisini (1.547 kg.) veya kıymetini; 1040 dirhem arpa veya üzüm veyahut hurmanın kendisini (3.094 kg.) veya kıymetini fukarâya verme veya verilen para.

Gâh bî gâh: Vakitli vakitsiz.

Gâh gâh: Arasıra.

Gâh: Zaman, vakit.

Galîz: Kaba, ağır. Kalın.

Ganî: Zengin.

Gayb: Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

Gayet: Pek, çok, pek çok, aşırı bir biçimde.

Gayri: 1. Başka. 2. Artık.

Gece: Şer'î gece: "güneşin battığı andan başlayıp tan yerinin ağarmasına kadar geçen süre.

Gebrân: Ateşperestler.

Gılmân (t. gulâm): Cennet hizmetçileri.

Gınâ: Zenginlik.

Göçek: Deve yavrusu.

Gökçek: Güzel, sevimli, hoş.

Gönli dönmek: Mide bulanmak, kusmak.

Gönül: 1.Kalp. 2. İstek, heves, niyyet.

Göymek: Sabretmek, beklemek, katlanmak.

Gulâm: 1. Erkek çocuk. 2. Köle.

Gurûb: Batmak

Gün: 1. Gündüz. 2. Güneş. 3. Bir gündüz ve bir gece.

Gündüz: Şer'î gündüz: İkinci fecir/tan yeri ağarmaya başladığı andan güneşin batmasına kadar geçen süre.

Habl: Gebelik.

Hadd: 1. Sınır, son, tarif. 2. Şer'î ceza.

Hâib: Mahrum, ümitsiz,nasipsiz.

Halâs: Kurtulmak, kurtuluş.

Hâli: 1. Boş, ıssız, tenha. 2. Sahipsiz, kimsesiz. 3. Bir şeyden uzak, müstesna.

Hamr: Şarap.

Harâc: Harâc arazisinden alınan toprak vergisi.

Haram: Şâriin kat'î bir delille mükelleften yapılmamasını kesinlikle istediği fiil.

Harîr: İpek.

Hâsir: Zarar gören, mütezarrır, zarara uğrayan.

Hasr ve İhsâr: Sözlükte daralmak, âciz olmak; alıkoymak, menetmek, hapsetmek. Terim anlamı: Hac veya umre

için ihrama giren kişinin harçlığın bitmesi, hastalık gibi bir sebeple bunları tamamlamaktan engellenmesi.

Haşr: Haşr/haşir kıyamet günü yeniden dirildikten sonra mükelleflerin hesap vermek üzere toplanması. Toplanma yerine mahşer ve arasât denir. Mükelleflerin hesaptan sonra cennet ve cehenneme dağıtılmasına da neşr/neşir denir.

Hatâ: 1. Yanlış, yanılma. 2. Kabahat, suç.

Hâtır: 1. Hafıza, akıl, fikir. 2. Gönül, kalb. 3. Saygı.

Hâtır: Gönül, kalp, akıl, hal.

Havâic-i asliyye: Zekâta tâbi olmayan ve kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaç malları.

Havf: Korku.

Hayız: Kadının döl yolundan belirli sürelerle gelen ve bazı ibadetlerin ifasına engel teşkil eden kan.

Hazer: Sakınma, uzak durma.

Hedy: Hacda kesilen kurban.

Helâl: Câiz. Yapılması şer'an serbest olan fiil.

Hemân:1. Derhal, gecikmeden. 2. Sanki, aşağı yukarı. 3. Daima, aralık vermeden. 4. Tam, kesin olarak. 5. Yalnız, sadece.

Hervele: Safâ ile Merve arasında sa'y yaparken süratli yürüme.

Hınzîr: Domuz.

Hicâb: Perde, örtü, engel.

Hil'at: Elbise, kaftân. Teşrifat elbisesi.

Hîle: Çare, çıkış yolu.

Hilim: Yumuşaklık, yavaşlık.

Hîn: Zaman, an, vakit.

Hod: 1. Kendi, bizzat özü. 2. Hatta, zâten.

Huff: Mest.

Hukne: İhtikan/lavman edilen ilaç.

Hurûc: Çıkmak, çıkış.

Hutûr: Hatıra gelme, hatırlama.

Hüccet: Delil, burhân, vesika.

Hünsâ: Çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimse.

Hüsndâr: Güzel, yakışıklı.

Irz: Namus, iffet.

İctinâb: Sakınma.

İbâdet: Kulun Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri.

İbâd-ı mükerremûn: İyi ve mümtaz kullar.

İbâd[illâh]i's-sâlihîn: Allah'ın sâlih kulları.

İbrâm: Aşırı zorlama, baskı.

İctinâb: Sakınma, uzak durma, çekinme.

'Îd: Bayram.

'İddet: Evliliği sona eren kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süre.

İfâkat: 1. Hastalıktan kurtulma, iyileşme. 2. Sarhoşluktan ayılma, cinnetten sonra akıl geri gelme. 3. Darlık son bulup genişlik gelme. 4. Özür ve engel sona erme.

İhrâz: Kazanma, elde etme.

İhsâr: Menetmek. bk. hasr.

İhtikâr: Malları toplayıp stok etmek ve onları piyasaya sürmeyip fiyatlarının yükselmesini beklemek.

İhtikan: Hukne kullanma.

İhtirâz: Sakınma, ictinâb, uzak durma.

İkâmet: 1. Farz namazlardan önce namazın başlamak üzere olduğunu belirli sözlerle duyurma (kâmet). 2. Yolculuk sırasında bazı ibadetlerle ilgili ruhsattan faydalanmaya engel sayılan bir yerde belirli bir süre kalma, yolcu olmama hali.

İkdâm: Israr etme, baskıda bulunma, ilerleme.

İ'lâm: Bidirmek.

İllâ: 1. Ancak. 2. Ne olursa olsun, muhakkak. 3.Müstesna, dışında.

İlye: Sağrı budu.

Îmâ: Namazda rükû ve secdeye işaret olmak üzere başı öne doğru eğmektir. Bu ayakta yapılabileceği gibi, oturarak, yan veya sırtüstü yatarak da yapılabilir.

İ'mâl: 1. Yapma, meydana getirme, üretme. 2. İşletme.

İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed.

İmdi: Şimdi, o halde, öyle ise, artık.

İn'âm: İyilik ve ihsanda bulunma, nimet verme.

İrsâl: Göndermek.

İsâbet: 1. Doğruyu bulmak. 2. Değmek, bulaşmak. 3. Düşmek. 4. İnmek, gelmek.

İsâet: Kötülük etme, kötü iş yapma.

İskât: Düşürme. Yükümlülüğü ortadan kaldırma. Bir kimsenin sağlığında ifa edemediği namaz, oruç, kurban, adak, kefâret gibi ibadet ve borçlarla ilgili sorumluluğunun vefatından sonra fidye ödenerek düşürülmesi işlemi.

İskât-ı salât: Ölen kişinin kılmadığı namazlarının uhrevî sorumluluğundan kurtulması amacıyla fakirlere bağışta bulunulup namaz borçlarının düşürülmesi.

İstiğfâr: Allah'tan günahların af ve mağfiretini isteme, nadim ve pişman olma.

İstihânet: Tahkîr etmek, horlamak, incitmek.

İstihâze: Hayız ve nifas halleri dışında kadınların döl yolundan kan gelmesi. Bu durumdaki kadına da müstehâza denir.

İstihfâf: Küçümsemek, hafife almak.

İstihlâf/Hilâfet: 1.Birini yerine halef bırakma. 2.Abdesti bozulan imâmın kendi yerine birini geçirmesi.

İstilâm: Tavafta Hacerülesved'in hizasına gelindiğinde elle dokunma, öpme ya da elleri havaya kaldırıp tekbir getirerek onu uzaktan selâmlama.

İsti'mâl: Kullanmak.

İstînâf: 1. Bozulan namazı kalan yerden değil yeni baştan kılma. 2. Keffâret. Orucunun bozulmasında orucu yeni baştan tutma. 3. Karara bağlanan bir davaya yeni baştan bakma.

İstihzâ: Alay etme.

İtâ'at: Tâ'at, meşrû emir ve isteklere uyma.

İt'âm: Yedirmek.

İt'âm-ı ta'âm : Yemek yedirmek.

İ'tiyâd: Alışkanlık.

İtmek: 1. Yapmak, ekmek. 2. Demek, söylemek bk. Eyitmek.

İzâr: Peştamal. Belden aşağıyı örten elbise.

İstivâ: Düz olma, ortada bulunma.

Kâbe: Yeryüzünde yapılan ilk mâbed, müslümanların kıblesi.

Kabir: Mezar. Ölünün gömüldüğü yer (ç. kubûr). Kabirlerin bulunduğu yer karşılığında makber veya makbere (ç. mekâbir) kelimeleri kullanılır.

Kabir hayatı: bk. Berzah.

Kabl: Önce.

Kader: Allah'ın bütün nesne ve olayları ezelî ilmiyle bilip belirlemesi.

Kâffe: Cümle, bütün

Kâfir (ç. Kefere): İnkârcı.

Kaftân: 1. Üste giyilen, uzun, bolca elbise, hil'at. 2. Teşrifat elbisesi.

Kakımak: Beğenmediğini sert sözlerle söylemek, kızmak, paylamak, öfkenmek.

Kalb (ç. kulûb): Kalp, gönül.

Kâmet. Bk. İkâmet.

Kande: Nerede.

Karye: Köy.

Katı: Sesli, sert, çok.

Katl: Öldürme.

Kavil bk. kavl.

Kavim: Topluluk, halk, ırk,millet.

Kavl ve Kavil **(ç. akvâl):** Görüş, içtihad.

Kavme: Rükû'dan sonra kıyamda bir defa "Sübhâne rabbiye'l-'azîm" diyecek kadar durmak.

Kayırmak: 1. İlgilenmek, önem vermek. 2. Kaygılanmak, tasalanmak. 3. Sakınmak, çekinmek. 4. Hazırlamak.

Kayırmaz: Zarar vermez, beis yok. Önemi yok.

Kazâ: İbadetler alanında edâ'nın karşıtı olarak bir ibadetin vakti dışında yerine getirilmesi. İnanç alanında kazâ Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezelî planını gerçekleştirmesi.

Kebîre (ç.kebâir): Büyük günah.

Kefere: Kâfir'in ç. Kâfirler. İnkârcılar.

Keffâret: Dinin belirli yasaklarını ihlâl eden kimsenin hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek maksadıyla yükümlü tutulduğu köle âzat etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirme, kurban kesme gibi malî veya bedenî nitelikli ibadetler.

Kehl: Yaşı kemâle ermiş olan. 30 ile 50 yaşları arasında olan adam.

Kelb: Köpek.

Kelime-i küfür: İmandan çıkıp küfre girmeye sebep olan söz/ler.

Kellepûş: Başlık, takke.

Kende: Kokuşmuş.

Kerâhet/Kerâhiye: Çirkinlik, sevimsizlik. Bir şeyi sevmememek, hoşlanmamak. Şâri'in çirkin gördüğü bir fiilin yapılmamasını istemesi. Yapılmaması istenen fiile mekrûh denir. bk.Mekrûh.

Kerâhet vakti: Namaz kılmanın yasaklandığı vakitlere "mekrûh vakitler" veya "kerâhet vakti" denir.

Kerâhiye: bk.Kerâhet.

Kerîh: İğrenç, murdar, çirkin, kötü, menfur. Dinde yapılmaması istenen fiil.

Koçmak: Sarılmak, kuçaklamak.

Konak: Misafir. Han. Bir günlük seferden sonra varılan köy/kent.

Kubül: Ön.

Kurbet: Kişiyi Allah'a yaklaştıran fiil ve davranış.

Küfür: Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği dinî esasları tasdik etmemek, onaylamamak.

Külâh: Başlık, bere.

Lâhik: 1. Namaza imâmla başlayıp abdesti bozulduğu için bazı rek'atları kaçıran kimse. 2. Katılma, ulaşma.

Lahn: Nâğme, kötü ve yanlış telaffuz.

La'net: Allah'ın rahmetinden uzaklaşma.

Levn: Renk.

Leyl: Gece. **Şer'î gece:** Güneşin batımından fecr-i sâdıka kadar olan zaman dilimi. **Örfte gece:** Güneş batımından doğumuna kadar geçen süre.

Libâs: Elbise.

Mâ'adâ: Başka.

Madem/Mademki: Sürece, müddetçe, devam ettikçe.

Mağmûm: Bulutla örtülü ay. Gamlı adam.

Mâh: Ay.

Mahlûkât: Yaratıklar.

Mâ': Su.

Mahrem: Kendileriyle evlenilmesi yasaklanmış kadın akraba. **Nâ-mahrem:** Aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişi.

Mâ-i müsta'mel: Kullanılmış su.

Mâ-i tevbe: Tevbe suyu.

Mak'ad: 1. Oturulacak yer. 2. Oturak yeri, kıç, makat.

Makber/makbere (ç. mekâbir): Mezar, mezarlık.

Makrama: Peşkir, havlu.

Makūle: 1. Cins, nevi, tür. 2. Kategori.

Mansıb: Makam, mevki.

Maraz: Hastalık.

Ma'rifetullah: Allah hakkında bilgi.

Mâsivallah: Allah'tan başka her şey.

Ma'siyye (ç. me'âsî): Günah.

Ma'sûm: Günahsız, saf temiz, küçük çocuk.

Maslahat: 1. İş, 2. Fayda, iyi, uygun.

Me'cûr: 1. Kiralanmış şey. 2. Sevap kazanan, mükâfat elde eden.

Mekâbir: bk. Makber, kabir.

Mekrûh: Şâriin zannî bir delille yapılmamasını istediği fiil. İki kısımdır: 1. Tahrîmen mekrûh: Şâriin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiil. Bu harama yakındır.

2. Tenzîhen mekrûh: Şâriin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda istediği fiil. Bu helâle yakındır.

Melâhî: Çalgı ve cünbüşler.

Mel'ûn: Lanetli, Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış.

Mendûb: Dinde yapılması kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda istenen fiil. bk. Müstehab.

Menzil: İki konak arasındaki uzaklık. Bir günlük yol. Yolculukta dinlenme amacıyla durlan yer, konak.

Merâtib (t. mertebe):

Mertebe: 1. Derece. 2. Makam, mevki. 3. Rütbe, paye.

Mesbûk: Birinci rükûdan sonra imâma uyan kimse.

Meskenet: 1. Tevâzu. 2. Fakirlik, acizlik.

Mesnûn: Sünnet, sünnet-i müekkede.

Mess: Dokunma, değme, temas.

Meşâyih: Şeyhler, alimler. Önderler.

Meşâyih-i kibâr: Büyük şeyhler/alimler.

Mevhibe-i Rahmân: Allah vergisi, ihsanı.

Metâ' (ç. emti'a): Eşya. Kumaş, elbise gibi ticaret malı.

Mezheb (ç. mezâhib): 1. Gidilen yol. 2. İctihad. 3. Ekol.

Mihkine: Şırınga.

Mihnet: 1. Zahmet. 2. Derd, elem. 3. Musibet.

Mîl: Yola dikilen nişan, direk.

Mileyn: İki direk.

Milâk: Öz, temel

Milâk-i vera' ve zühd: Zühd ve vera'nın özü, temeli.

Millet: 1. Halk, topluluk. 2. Aynı dinden olanlar. 3. Din ve şeriat.

Miskâl: Bir ağırlık ölçüsü. 1 Miskâl 4.25 gr.

Mîzân: Kıyamet gününde mahşerde hesap görüldükten sonra herkesin amellerinin tartılacağı ilahî adalet terazisi

Mu'avvizateyn (iki koruyucu): Felâk ve Nâs sûreleri.

Mubâh: Mükellefin yapıp yapmamakta şer'an serbest bırakıldığı fiil.

Mûcib: Sebep, vesile, illet.

Mûcib-i cinân: Cennetlerin sebebi/vesilesi.

Mu'cize (ç. mu'cizât): Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan hârikulâde olay.

Mudârebe: Emek-sermaye ortaklığı.

Muhsar ve mahsûr: Hac veya umreyi tamamlamaktan engellenen kişi.

Muhtezar: Ölmek üzere bulunan kimse.

Mukarreb (ç. mukarrebîn): Yakın olan, Allah'a yakın olan.

Muktedî: Namazda imâma uyan kişi.

Musâhabet: Karşılıklı konuşma, sohbet etme.

Musallâ: 1. Namaz kılınacak yer. 2. Namaz kılmaya mahsus açık yer, namazgâh.

Mut'a: Temettü' haccı.

Mübâşeret: 1. Girişme, bir işe başlama. 2. Teni tene dokunma, cinsel ilişkide bulunma.

Müdâhane: Menfaat temini için yüze gülme. Dalkavukluk etme. Yağcılık yapma.

Müdâvemet: Devam etmek.

Müdebber: Efendisinin kendi ölümüne bağlı olarak âzat etttiği köle.

Müdrik: Namazın en az birinci rek'atından sonuna kadar imâma uyup bütün rekatları onunla birlikte kılan kimse.

Mü'eddî: 1.Meydana gelmesine sebep olan, mucip sebep.2.Edâ eden, ödeyen.

Müfsid: Bozan. ç. müfsidât. Usul ve âdâbına uygun olarak başlanmış bir ibadeti bozup geçersiz hale getiren davranış.

Müftir: 1. İftar eden kimse. 2.Orucu bozan şeylerden her biri (ç.müftirât).

Müfettirât: Orucu bozan şeyler, fiiller.

Mükâteb: Hürriyete kavuşmak için efendisiyle anlaşma/akit yapan köle.

Mükellef: Müslüman, âkil ve bâliğ kimse.

Müneccim:Yıldızların hal ve hareketlerinden anlam çıkaran kimse. Gökbilimci.

Münferid: Tek başına namaz kılan.

Münkadiye: Son bulma.

Münkatı': Kesilmiş, arkası gelmeyen.

Mürâbaha: 1.Mâliyete kâr ilave edilerek yapılan bir satış nevi. 2.Kâr, ribh.

Mürâhik/mürâhikâ: Ergenlik (bulûğ) çağına yaklaşmış ancak henüz kendisinde tabii bulûğ belirtileri görülmeyen çocuk. Mürâhika dönemi: Kızlarda 9-15 yaş arası, erkeklerde Şâfiîler'e göre 10-15 yaş arası, Hanefîler'e göre ise 12-15 yaş arası.

Mürdi'a: Emzikli kadın, sütanne.

Mürted: Ridde ve İrtidâd bir müslümanın İslâm dininden çıkması anlamındadır. Dinden dönen kimseye de mürted.

Müsâb: Sevap kazanan, ecir ve mükâfata nâil olan.

Mürûr: Geçmek.

Müstağni: İhtiyacı olmayan, muhtaç olmayan.

Müstehab: Yapılması tercih edilmekle birlikte terki hakkında men' bulunmayan ve dinde daima yapılmayan bir fiil ve hareket. Buna mendûb, âdâb, fazîlet, tatavvû, sünnet-i gayri müekkede de denir.

Müstehâza: bk. İstihâze.

Müştehât: Erkeklik hissini tahrik edecek hale gelmiş kız.

Mütâba'at: 1. Kur'ân ve Sünnet'e uyup hükümleriyle amel etme. 2. İttibâ, ardınca gitme, tâbi olma, itaat etme. 3. Namazda cemaatin imâma uyması.

Mütegayyir: Bir halden bir hale geçen, değişen, değişmiş. 2. Bozulmuş.

Müttefekun 'aleyh: İttifak edilen görüş.

Nâfile: Farz ve vâcip niteliğinde olmayan ibadet.

Nahr: Kesmek, boğazlamak. Hayvanı boynunun göğüs kemiğine bitişik yerinden, boğazının çukurundan kesme. Zebh hayvanı. (Tecrîd-i Sarîh, III, 199). bk. Yevm, eyyâm, zebh.

Nakīza: Muhalif, aykırı.

Narh: Devlet yöneticilerinin satışa arzedilecek mallara azamî satım fiyatı belirlemesi. Arapçası: Tes'îr

Nâr-ı cehîm: Cehennem ateşi.

Necm: Yıldız.

Nefy: 1. Uzaklaştırmak. Sürmek. Sürgün 2. İnkâr etmek.3 . Olmadığını söylemek. 4. Olumsuzluk.

Nehâr: Gündüz. Şer'de fecirden güneşin batımına kadar olan zaman dilimi.

Nemîme: Söz taşıma, dedikodu etme.

Nesih: Şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması.

Neşf/neşef: Su içeri girmek.

Nevha: Ölünün arkasından sesli ağlama. Ağıt.

Nevm: Uyku.

Nezir: Adak. Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcip kıldığı ibadet.

Nısf-ı nehâr. Gündüzün ortası.

Nısıf: Yarım, orta.

Nısfu'l-leyl: Gece yarısı.

Nifâs: Loğusalık, nüfesâ (nifaslı kadın) loğusa.

Nisâ: Kadınlar.

Nisâb: Zekât, fitre, kurban gibi malî yükümlülüklerde esas alınan zenginlik ölçüsü.

Nisyân: Unutma.

Nümâyân: Görünen, âşikâr olan.

Nüzûr (t. nezir): Adak.bk.nezir.

Öndin: Önce.

Önürdi: Mukaddem, daha önce.

Öşür: Öşür arazisinin ürünlerinden 1/10 ve 1/20 oranında alınan zekât

Öykünme: Benzemeye çalışmak, özenmek, taklit etmek

Pekce: Sağlamca, sıkıca, hızlıca, çokça.

Peklik: Sertlik,katılık, sağlamlık, cimrilik.

Pes: İmdi, şimdi,binaenaleyh, o halde.

Râ'î: Çoban.

Rabbü'l-mâl: Sermaye sahibi.

Radâ': Süt emme ve emzirme.

Râhile: Yük ve binek hayvanı (deve).

Râyiha: Koku.

Recül (ç. ricâl): Erkek.

Rek'at: Namazların kıyam, rükû ve iki secdeden oluşan her bir bölümü.

Remel: Tavafların ilk üç şavtında yapılması sünnet olan hızlıca ve çalımlı yürüyüş.

Remy: Atma.

Remy-i cemre: Hac esnasında şeytanı taşlama.

Rızık: Allah'ın canlılara verdiği maddî ve mânevî nimetler.

Ricâl (t. ricâl): Erkekler.

Ridâ: Üst tarafa giyilen elbise. Palto, ceket, gömlek gibi.

Rîh: Yel, rüzgar, koku, gaz.

Ruhsat: Hastalık, yolculuk gibi bir mazeretden dolayı aslî hüküm olan azimetin gereğine uymamayı meşrû hale getiren geçici hüküm.

Rûz-i cezâ: Hesap günü, kıyamet günü.

Rüşvet: Yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan gayri meşrû menfaat.

Sâ': 1. Su kabı. 2. Ölçek ki onunla arpa, buğday gibi kuru gıda maddeleri ölçülür. Iraklılar'da 1 sâ 1040 dirhem-i şer'î olarak itibar olunur. 1 dirhem-i şer'î: 2.975 gr.demektir. 1 sâ' =1040 dirhem =3.094 kg.'dır.

Sâfî: 1. Halis, temiz. 2.Katıksız, sırf.

Sâğû sağmak: Mersiye söylemek, ağıt yakmak.

Sâhib-i tertîb: Üzerinde altı vakitten az kazâ namazı borcu olan kimse.

Sâhibkırân: Hayırlı, uğurlu. Hükümdar ünvanı.

Sabîhu'l-vech: Yüzü güzel, hüsündâr.

Sahîh bk. Sıhhat.

Sâim: Oruçlu. Oruç tutan.

Sâkıt: Düşen, düşürücü, hükmü kalmamış.

Sâkıt olmak: Düşmek.

Salavât (t. salât): Selât ü selâm. Hz. Peygamber'e hayır duada bulunmak, saygı ve bağlılık göstermek amacıyla söylenen söz. "Allahümme salli 'alâ Muhammedin ve 'alâ âli Muhammed", "Sallallahu aleyhi ve selleme" gibi.

Salât ü selâm: bk. salavât.

Samediyye: İlahî. Yüce, ebedi, ezelî olana ait.

Sanem (ç. esnâm): Put.

Savm: Oruç.

Savt: Ses.

Sa'y: Çalışma, gayret etme. Hac ve umrede Safâ ile Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelme.

Sayd: Av. Avlanma. İstiyât

Sebbâbe: Şehâdet parmağı.

Sebek: Bir madeni eridip kalıba dökme.

Sehâ: Cömertlik.

Seles: Devamlı akmak.

Selesü'l-bevl: İdrarın devamlı akması, idrarı tutamama. Sidiği durmama.

Selh: Hayvan derisini yüzme/soyma.

Selhhâne: Mezbaha.

Senâ: Sübhâneke.

Serîka: Hırsızlık.

Sevb: Elbise.

Setr: Örtmek.

Seyyie rûy: Çirkin yüz.

Sıhhat: İbadet veya hukukî işlemin geçerli olması. Böyle bir ibadet ve akit sahîhtir.

Sır (ç. esrâr): Sır Gizem.

Sırât: Cehennem üzerine kurulacak köprü.

Sıyâm: Oruç.

Sıyar: Bozar.

Sidretü'l-Müntehâ: Hz. Peygamber'in Mi'rac gecesi yanında ilâhî sırlara mazhar olduğu ağaç veya makam.

Sormak: Kuvvetli şekilde emmek.

Söykenmek: Yaslanmak, dayanmak.

Subh-ı sâdık: Fecr-i sâdık (gerçek fecir), gerçek tan. Sabaha karşı doğu ufkuna yayılmaya başlayan bir beyazlık.

Sû-i zan: Kötü zan, şüphe.

Sukūt: Düşme. Sorumluluğun düşmesi.

Sûre: Kur'ân-ı Kerîm'i oluşturan 114 bölümden her biri.

Sünnet: 1. Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri. 2. Dinde farz ve vâcib olmaksızın yapılması istenen fiil ve hareket. Sünnet-i müekkede ve Sünnet-i gayr-i müekkede kısımlarına ayrılır.

Şâbb/Şâbbe: Genç. 15 ilâ 44 yaşına kadar olan kimse.

Şavt: Kâbe'nin etrafını bir defa dolaşma.

Şeb: Tuz.

Şef': Çift, Namazın iki rek'ati.

Şefâat: Âhirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin müminlerin bağışlanması ve mertebelerinin yükselmesi için Allah katında yalvarmaları, niyazda bulunmaları.

Şemş: Güneş.

Şerî'at: 1. Din. Cenâb-ı Hakk'ın kulları için vaz' ve teşrî' ettiği dinî hükümlerin (itikadî ve amelî hükümlerin) bütünü (geniş anlamda). 2. Ahkâm-ı fer'iyye/amelî hükümler bütünü (dar anlamda).

Şeyh: Yaşlı. 51 yaşından ölünceye kadar.

Şeytan: İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlık.

Şikâr: Av.

Şürb: İçmek.

Şürû': Başlamak.

Ta'âm: Yemek, yiyecek, gıda.

Tâ'at bk. İtâ'at.

Ta'ib/Ta'b: Yorgunluk.

Tabh: Pişmiş, ilaç olarak hazırlanmış.

Tabîb-i hâzık: Uzman doktor.

Ta'dâd: Saymak.

Tahfîf: 1. Hafifletme. 2. Küçümseme.

Tafsîl: Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatma, açıklama.

Tahvîf: Korkutma.

Tahvîl: Çevirme, döndürme, değiştirme.

Tâife (c. tavâif): Kavim, millet. 2. Fırka. 3. Topluluk, bölük, sınıf.

Takva: Allah'tan korkma.

Tasgîr: Küçültme.

Tasliye: Salli-Bârik duaları.

Tasrîh: Açık şekilde ifade etmek, açıkça anlatmak.

Taşra: Dışarı, dış, daşra.

Tavâf: Kâbe'nin etrafının yedi kere dolaşma.

Tavâf-ı ifâze: Farz olan ziyaret tavâfı.

Tavâf-ı sader: Vedâ tavâfı.

Tavâif-i mâziye: Geçmiş kavim ve milletler.

Teberrî: Kişinin şehâdetten sonra İslâm'a muhâlif inançlardan ilişkisini kesip uzaklaşması.

Tebevvül: İdrar etme, bevl etme, işeme.

Fefâvüt: Fark, farklılık.

Te'hîr: Geciktirmek, ertelemek.

Tegavvut: Büyük abdest bozma.

Tekbîr-i teşrîk: Arefe ve Kurban bayramında farz namazların ardından söylenen tekbir.

Telbiye: İhrama girenlerin lebbeyk şeklinde başlayan zikir cümlelerini söylemesi.

Telkīn: 1. Fikrini kabul ettirme. 2. Ölmek üzere olan bir kimsenin başında kelime-i şehâdet getirerek tekrarlamasını sağlamaya çalışma. 3. Bir kimsenin yeni defnedilen ölüye mezar başında sorulacak soruların cevaplarını hatırlatması.

Telvîs: Kirletmek.

Terhîb: Korkutma, uzaklaştırma.

Tertîb: Sıraya koyma, sıralama, bk. sâhib-i tertîb.

Tertîl: Kuran'ı tecvit kaidelerine uyarak yavaş yavaş okumak.

Teşebbüh: Benzemek.

Teşrîk: Kurban bayramının son üç gününü kapsayan zaman dilimine ve zilhicce ayının belli günlerinde farz namazların ardından söylenen tekbire verilen ad.

Teşvîş: Karıştırma, karma karışık etme, kargaşalık.

Tevhîd: Allah'ın zâtında, sıfatlarında, mâbud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etme.

Te'vîl: Bir söz veya hareketi görünen mânası dışında yorumlama ve tefsir etme.

Tîb: Güzel, temiz, güzel koku.

Tibr: Külçe altın/gümüş.

Tuhr: Temizlik.

Tulû': Doğmak (güneş, fecir gibi).

Tuyûr (t. tayr): Kuş.

'Ucb: Kibir, kendini beğenme, bencillik.

Udhiyye: Kurban bayramında Allah'a yaklaşmak amacıyla kesilen hayvan veya belirli şartları taşıyan bir hayvanı usulüne uygun şekilde boğazlama.

Ufanmak: Kırılmak, ufalmak.

Ululanmak: Kibirlenmek, büyüklenmek.

Urudurmak: Kıyam durmak, ayakta durmak.

Us: Akıl.

Ümmet (ç. ümem) : Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk.

Ümm-i veled: Efendisinden çocuk doğuran câriye

Üryân: Çıplak.

Vâcib: Zannî bir delille mükelleften yapılması kesinlikle istenen fiil.

Va'd: Söz verme. İyilik ve mükâfat sözü.

Va'îd: Mücâzat/Cezalandırma sözü verme.

Vakfe: Hac sırasında Arafat ve Müzdelife'de belirli bir süre bekleme.

Vakıf: 1. Durma, duruş. 2. Durdurma. 3. Bir mal veya mülkün gelirlerini hayır işlerine tahsis etme. 4. Vakfedilen mal. 5. Hayır kurumu.

Vakıyye (Okka, okıyye, ukıyye, vukıyye ve kıyye): Bir ağırlık ölçüsü olup 400 dirheme eşittir (400x2.975=.1.190 kg.). Yeni okka: 1.282 kg.

Varta: Tehlike.

Vat' etmek: Cinsel ilişkide bulunmak.

Vebâl: Günah.

Vecih/vech: 1. Yüz, çehre. 2. Yön, üslûp, tarz, şekil. 3. Sebep, vesile. 4. Nevi, kısım.

Verâ: Arka, ön.

Vüdû': Abdest.

Vühûş (t. vahş): Yabani, yalnız.

Yâkūt: Kıymetli maden taş, şarab (mecaz).

Yaramaz: Faydasız, boş, uygunsuz, zararlı, fena, kötü.

Yed: El.

Yeden bi-yedin: Peşin.

Yeğ: Daha iyi, üstün, efdal, esahh, evlâ, müstehab.

Yeğrek: Müstehab, daha güzel.

Yemîn: Ant, kuvvet, bereket. Bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah'ın adını/sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi.

Yetürmek: Tamamlamak.

Yevm: Gün. ç. eyyâm.

Yevm-i adhâ: Kurban Bayramı günü.

Yevm-i Nahr: Kurban kesim günü.

Yumak: Yıkamak.

Yur: Yıkar.

Yuyalum: Yıkayalım.

Yüreği sürmek: İshal olmak, barsakları bozulmak.

Zâd: Azık. Nafaka.

Zahîre: Arpa, buğday gibi anbarda saklanan yiyecekler, tahıllar.

Zebh: Hayvanı kesme, boğazlama. Hayvanı, boynun çene ile birleştiği yerden kesmeye "zebh" ve boynun göğüse birleştiği yerden kesmeye de "nahr" denir (Tecrîd-i Sarîh, III, 199).

Zemîme: Kötü, ayıp.

Zemmetmek: Ayıplamak, yermek, çekiştirmek, kötülemek.

Zenb (ç. zünûb): Günah.

Zevâl: 1. Sona erme, ortadan kalkma. 2. Yok olma, yok edilme. 3. Bozulma. 4. Öğle.

Zimmî: İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslim tebaa.

Zirâ': 1. El, dirsek, bilek. 2. Dirsek ucundan orta parmağın ucuna kadar olan kısım, 24 parmak (=46 santim). 3. Bir kola eşit mikdardaki uzunluk ölçüsü (=68 veya 76 santim). bk. Arşın.

Zünûb-i kebâir: Büyük günahlar.

Zünûb-i sagâ'ir: Küçük günahlar.

MAKÂLÂT

İLMİHÂL

TIPKIBASIM

دوشمز غرض همان اتباع شیطانیدر بو حسبه افعال کفاره
تقلید ایله تشبه کبرانیدر یا قوت و فوت اولمغه صالح
بو نجه نعمت مظهر ایکن مردی همان نعمت حقه کفرانیدر
نهایه رمضان ایله عطشان اولان اجر رحمانیدر یا
اطاعت رحمانله واصل اولمیدر همان عطشان
بو لمجون ایکن دهانی دخان ایله کنده بوی و کندوسی
بدخوی و سیئه روی ایدوب اول همت ایله جامعه
کلوب تراویح و تسابیحده مسلمانلره راحت و برمیوب
رایحه کریهه ایله تعذیب اهل ایمان و تخفیف بیت
رحمان ایدن بنجه مسلمان کامل اولور بو مردار ترکه
بو وجهله امکان بوقمیکه هنوز شهر رمضان کلمدین
بو درده دوشوب مهمات دینه و ایمان سؤالنی قیوب
نفسه اویوب بوینی سؤال ایله اجر اوزه بال ایلیه عصمنا
الله عن الخذلان و ثبت علی نهج الایمان فتوای محمد
ابن سعد الدین المرحوم سنت سنیه نبویه به

مضاد

مسئله بر كمسنه خمر ايله بعض خسته يه معالجه ايتمك جائز
اولور مى الجواب خمر قطعى حرامدر انتفاعى دخى حرام اولور
من كل الوجوه اما انتفاع جائز اولمز مكر سركه ايده كه
حنفى امام اعظم رحمه الله تعالى ايدر مسئله خمر
ايله كومر سويندرسه وله كومرى جسمى قبول بحور
يقسلر انك ايله تبخير مكروهدر دينمشلر فيه ده مسطور در
خمرك نور توسى دخى استعمالى مكروهدر دينمشلر مسئله
زيد خطيب جمعه كونى منبره چقوب سنه باغى ديوب
بعض نسنه اوقيوب بر بنيه ايلكنى بغليوب سنه سى
اولان كمسنه لره وبر مكده باس وارميدر الجواب بر امر
محدثدر باس يوقدر دعك مشكلدر محمد بهائى التميمه
خيط كان يربط فى العنق او فى اليد فى الجاهلية لدفع
المضرة عن انفسهم على زعمهم وهو المنهى عنه
وذكر فى حدود الايمان انه كفر من الزيلعى فى كتاب
الكراهية مسئله ورن بر خصوصده عمرودن خوف

ايدر

ايدر يكجون عمرو رشوت نامنه انجه وبرمش اولسه لعن
الله الراشى والمرتشى حديث شريفى اوزره لعنه داخل اولور مى
الجواب اولمز مرقوم دوجه بوطال يكجون ويرلمش شيدر
بوخصمه نفسندن ظلمى دفع ايجون ورلمك جائز ومشروعدر
مسئله مطلوبدر اذ المال وقاية الانفس ودفع
المال لدفع الظالم امر جائز فى كتاب التصريح من الورق
الاول مسئله نهار رمضانده دخان استعمال ايدن
كمسنه لرك صيامى شرعا جائز اولور مى الجواب
صومى بوزار واول حالده صيام جائز اولمز بو دخان
دواى جانميدر يا قوت جنان وقوت ابدانميدر بو مهمل
ايله قلوب دهان ايدن انسان دكل حيوانميدر عقلا
مستكره طبعا مستنكر وطبعا مستهجن اولوب شرعا
ممنوع ايكن بو مرتبه عصيان مجرد اصرار ميدر يا خود
مقصودى اشتهاتن امر سلطانميدر يا قضاء نفس
امارهده بجولان ايدن هوا ميدر هيچ برى شان مسلمه

امامه خاتونلر اویمق جایز دکلدر انلرك حقنده نیت
امامت شرطدر مگر جمعه و بیرام نمازی اولورسه بو نمازده
عورتلره نیتسز امام اولمق جایز در دیرلر ایکی نماز
خاتونلر ایچون واجب دکلدر بر کیمسه جمعه نمازنك
سنتنه شروع ایتمشیکن خطیب منبره چقسه ایکی
رکعت قلوب سلام ویرمکمی گرکدر یوخسه دردی
تمام ایتسونمی الجواب صحیح اولان سنت جمعه ده
درت قلوب تمام ایدر سایر نافله قلورسه ایکی قلوب
قطع ایدر مسئله اورنایه طعام کلوب حاضر اولدقده
صلاتی تقدیم ایتمکده کراهت وارمیدر الجواب
نفسك اشتیاقی اولمیوب تاخیر ایدیجك یاس
بوقدر اما طعام حاضر اولدقده نمازه اقامت
اولیجق تاخیر ایتمك ایله یا برنسنه‌نك وارایسه
وقتده وسعت اولیجق اکل تقدیم واجب اولور
دیمشلر نفسك اشتیاقی اولسون گرك اولمسون نوری

معلو

بکز اوکزادیك کبی اولور و زید مزبور باذنه تعالی
مناسب وما حضر اولور مرحوم بهائی محمد افندینك بخطه
فتوا ستدندر مسئله برمیوه ایله اطهور ایدوب طرفنده
اولغله سکوره بناء برکیمسه ایی بوزینه وکوزینه سورملده
بلاس وارمیدر الجواب رسول علیه السلام ایتمشلر دیو
امام غزالی مرحوم احیا سنده ذکر ایتمشدر وکان
علیه السلام اذا حمل الیه باکورة مسح بها عینیه
واکرمها من الاحیاء فی کتاب الصحبة والاخوان
مسئله زید خارجیلری قتل ایدوب صاحب قران اولان
ابو مسلم غازی حقنده بر فاسق کشیدر دیسه شرعا
زیده نه لازم کلور الجواب بلا سبب بر مسلمی بدلك
ایله اکمق لایق دکلدر لکن سؤال اولنوب حال شان
بیان اولنمق لازم کلیجك کتب معتبرده بازلدیغی اوزره
ابو مسلم حقنده جوق سوز وارد در مرتبه فسقه کندیده
راضیدر همان دخی اوقه یی اولسون فتوای محمد بهائی

اخراج اولنوب قدر صكره اول حمل بر سركه ايله سركه پاك
اولوب اكلي حلال وجايز اولور مي الجواب اولور مسئله
بر طاوق بوغزلنوب ايچي دولو سچي چفتادين چيقاروب
بولمق ايچون حسلسلر اكلي حلال اولور مي الجواب
مردار اولور مسئله بر طعام متغير اولوب تغيري مشتد
اولمغي اكلي جايز اولور مي الجواب مردار اولوب حرام
اولور لحم حرق دورمق ايله بوزيلوب رايحه بد ايله
قوقسه مشكل الانازده حرام اولور نمرد يمش اما
سود وساده ياغ وزيتون ياغي قوقسه اكلي جايزدر
حرام اولمز مسئله شهيدك قاني بر كمسنه شهيدك
اوزرنده ايكن قان آخرك اوزرينه اقوب بولنسه
اول كمسه اول قان ايله قلديغي نماز جايز اولور مي
الجواب اولمان اما شهيدك اوزرنده ايكن پاكدر
آندن آيرلسه پاك دكلدر قانلر ايچيده پاك اولان
دم شهيددر كه كندي حقنده ودي آنك طهرلري

ايچنده اقميوب باقي قلان وجلوده باقي قلان وطلاقوده
وزرك ايچنده وانسان صاغ ايكن بر يراسندن و
بدنندن چقوب سيلان ايتميوب دوران قان وسكك
وبالق وكهله وبيره نك قانلري مردار دكلدر
انلر ايله نماز قلمق جايزدر بر كمسه بر آخرك اوزرنده
يا تونبنده درهم مقداري يا دخي زياده نجاست
كورسه اكر ظن غالب سويلدكده سوزيني رد ايتميوب
ازاله ايده جكي سوز كرسه سويلسون والا سويلمزسه
ضرر ويرمز بر كمسه آبدست مقرمه سي وسومك
سلديكي مقرمه اوزرنده نماز قلمق ايله نماز نه
كراهت اولور مي الجواب بلا كراهة جايزدر لكن
اوجي سي قلنما مقدر بر كمسه امام اولمغه نيت
ايتمسه آخردن بر كمسه اويمق جايز ميدر الجواب
اولور امامته نيت شرط دكلدر اما مقتدي اويدم
امامم اولنه ديمك لازمدر امامته نيت ايتمين

شريف تلاوت ايدوب تمام اولدقدن صكره برج قمسه
جاغروب بريره جمع ايدوب ختم دعاسي ايتمك مستحب
ومستحب وعيدك بيان بيوريلوب مثاب وله سر
حضرت رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه
رضوان الله عليهم اجمعين زمان شريفلرنده
ايتمدكلرى صكره دن اولدقجه مسطور در لكن بعضى
دخى مستحبدر امدى صكره ديوب ليل طلبى ايله ثابت
اولانه ديرلر انك تركى واجتنابى واجبدر زيرا
حرامه قريبدر فجار اولان بودر كه دوزخ جزاده
معاتب اولور آزاده مستحق اولور وحرمان
شفاعت اولور دمشلر امدى ترك ايدوب
ايدرسه اجره وشفاعته لايق اولور دمشلر
حرير
استعمالى جائز اولور
[illegible] وامام محمد رحمهما
الله جوز دمشلر مسئله برنسه عورت ربى

نكاحله عهده سنده اولان خاتونى وملك يمين ايله
مالك اولدقى جاريه سى لكن انلردن بله حفظ
ايدرسه اولى وافضلدر دمشلر امدى بر كشى صلبى
اوغلندن وصلبيه فرزندن وانا سندن وبابا سندن
حفيدى واجبدر مكر صبى اوله بدى يا شبى مرور
ايدجك غيرى ستر ايتمك اولى وافضلدر امدى
بلوغدن صكره اوغلنه وفرزنه كوستر مك وانلردن
كورمك حرامدر همان اجنبى كبى اولور فرقى يوقدر
بر وجهله اجازت يوقدر حتى خسته اولوب
استنجايه والتنى پاك ايچون رخصت يوقدر مكر
عذر شرعى اولوب بقه سى لازم اولدقدمشلر مسئله
بر كمسنه صافى حرير دن لباس ايله نماز قلسه
كبريكى لباسده اولان كراهت نمازينه دخى اصابت
ايدر مى الجواب حرير ايله قلنان نماز مكروهدر
دمشلر مسئله بر فوجى ايچنده اولان خرمهره دوشوب

وبمجموع الثوا ولده فيما فوق السرة والركبة دينشدر
لكن سره دون ركبه اراسنده اوغمق مباح دكلدر
مصاحفدن بعضيلر ايتمشلر بركمسنه نوبتلر ايله
كدوبي اوغدرمق لايتاسدر ايكي شرط ايله صغار ايله
انفلر بني يودرميه زيرا صغلره صاحبنه اهانت اولور
ايكنجي ده خادمه اهانت اولور [illegible] بركمسنه
قولنق وقاسق [illegible] كرم
اولور الجواب افضل اولان [illegible] ايكنجي
اوسطي اون بش كون قرق كون [illegible] وهو
حمام ايچنده قاسقدن قل كيدر مل ايچون خليجه
حلوه كيرو كده بشنماني يراغوب ايتمز ايكنجي ضرر
وارمجه بعض علما اجيقرمسه انده اولور دينشلر مسئله
الادب ورع وزهد اسانس تقوي ورشد اولان خصال
نه دير الجواب نفسنه حرامدن حفظ ايدوب حرام
كسب ايتميوب مسلم ومعاهده فيما ظلم ايتمكدر

مسئله

مسئله اولان كيشي نه ايتمك كوركدر كه محمودن
[illegible] الجواب نفسنه حرامدن حفظ وكيسنه
ظلم ايتمكه مسئله زيد عمر اوفرزنده اولان حقني دنياده
حلال ايتمكمي افضلدر يوخسه اخرتده فوتمقمي الجواب
دنياده حلال ايدوب ثوابه نايل اولمق افضلدر مسئله
[illegible] بركمسنه [illegible] طعام بيسلر
جايز وحلال [illegible] الجواب [illegible] شرب
[illegible] حلال ايتمسه كراهتدن خالي
دكلدر بعض [illegible] ده اكل ايتمكلك
جايز اولمامق [illegible] مسئله بركمسنه فلان مرضينه
كرمي ويلان ايچي بيلك جايزدر وعلاج نافعدر
دنو طبيب اولان كمسنه خبر ويرمش اولسه اكلي جايز
اولورمي الجواب اولما ز الله تعالى كنك حكميدر مسئله
حرام ايتمز حتى منافعي كيدر مثلا خمر دخي اولبلدر
حرام اولمغله نفعي قالماميشدر بركمسنه خنزير

ایجرد یو آخره سویلمك و متکبر اولوب کندو سینی
غیریدن بیوك کوروب بکنمك و عهد بنده وفا ایتمك
و یالان بر لره یمین ایتمك ودخی الله تعالیدن
شریفندن غیره یمین ایتمك و یالا عذر جماعتی
ترك ایتمك و بر مسلمانه یا کافر دیو سوکمك ودخی
شرع شریفه مخالف حکم ایتمك و بر مسلمی استهزا
ایدوب سخره یه المق و بر کیمسه نك اوینه یقیشق
ودخی نامحرم و یابانه دلبر اغلان یوزینه
شهوت ایله باقمق و بر کیمسه نك اوینه اجازتسز
کرمك و مالاهی دکلمك و بر کیمسه مسکن ایتمك
و بر مسلمانه اوج کوندن ارتق بغض ایتمك و غیبت
ایدن کیمسه فصل دکلمك یا خود منع ایتمیوب
سکوت ایتمك و هیچ ایچون باشنی و ساچنی یولوب
نوحه ایدوب صاغوصغق و بر مصیبت ایچون
بوریبی یرمق و یوزرکن مشکیر لر کبی صالنی

بوریلر

بوریمك ودخی فسق ایدن کیمسنه ایله فسق ایتمیوب بیله
[illegible] مسجد ایچنده اولوب بیع و شرا ایتمك و مجنونلری
[illegible] مسجده قومق و مصحف شریفی کافره بیع ایتمك
مسلمان اولمش قولی کافره بیع ایتمك و محتکرلك ایتمك
بو جمله ذکر اولنان کبایر و صغایردن مؤمن و مؤمنه
اوزرینه اجتناب لازمدر بر کیمسه دن صادر اولورسه
توبه ایتمك لازمدر ایدرلر بونلری دخی بلمك علم
حالیندر المقالة العاشرة فی الکراهیة والاستحسان
اونجی مقاله کریه اولانلری و مستحسن اولانلری بیان
ایدر مسئله فیل کبی فکمیدر الجواب ابو حنیفه ایله
ابو یوسف عندنده انك ایله انتفاع جایزدر حتی صو
ایچنده دوشسه اول صو فاسد ایدر دیمشلر فاما خانده
فی فصل الابار ده مسطوردر مسئله حمامده دلاکك
اعضاسنی اوغدرمق جایز اولورمی کوبکندن
دیزلری آراسندن ماعدای اوغدرمق جایزدر زیرا

غیریه تعظیم ایتمکدر عبادت نیتیله امدی برکشی
محلوقدن برینه عبادتدر دیو رکوع یا سجده ایتمک
ویا قبرلر اوزرینه واروب عبادت دیو سجده ایتمک
یوعبادتدن باکه اجر وثواب حاصل اولور دیو سنه
کافر اولور زیرا الله تعالیدن غیریه سجده اولمز
امّا تعظیماً ایدوب عبادت قصدینه ایتمز سه حرامدر
کافر اولماز معصیت ایتمش اولور توبه ایتمک واجبدر
زیرا خلقه اعلام ایچون عبادت ایتمک دخی ریادر
اول عبادتک ثوابی کیدر دیو زجر اوده خائب خاسر محروم
اولور هر مؤمنه لازمدر که عبادتن احتراز واجتناب
ایده فی بیان بعض الکبائر و دخی هر مؤمنه فرضدر که
علم حالندن کبائر و صغائری بیله وکسنه
اجتناب ایدوب ایتمه سه اثنده اولسه عقبده
نادم اولوب توبه ایده زیرا کناه ایتمه هر کمسنه
بلمسه اوتدن بیچه صفتدر بیچه بویه بدر هر عمل

براغوب یقمق وختر براتمق واولمیشک اتمی بالاغدر
یمک ووالدینه ستم ایدوب سوکمک وزنا قصد یحون
اولده عورت طوتمق وبرعلمایه سبب سز خیانت
واهانت ایتمک وخاتونه وجاریه سنه حیض
ونفاس حالنده جماع ایتمک ودخی خاتونلر ساچلرینه
آخرک ساچنی قفق ودخی مزمار وطنبور وسائر
جالغود کلمک ودخی کعبه معظمه یه اهانت
ایتمک وانیادن برینه حقنده بدسوز سویلمک
دائماً تعظیم اوزره اولمیوب حقارت اوزره اولمق
ودخی علی الفور اوزرینه فرض اولانلردن برینی
ترک ایتمک وبعض الکبائر والصغائر
غیبت ونمیمه کبی برکمسنه آردنجه
برامزلق سوزلر ایله آکوب دخی ذم ایتمک وسوء
ظن ایدوب ظن ایله سویلمک یعنی برکمسنه ایچنده
جفا کن یا یکرورکن کوروب شراب ایچه وعنی بلز ایکن

ذكر اولندي ايكنجي شرك ربوبيتده شرك اولدركه
صفت اولوهيت خالقه مسند ايكن مخلوقه دخي اسناد
واعتقاد ايتمكدر بتكله مذهب اعتزال خلق افعال
الله ذو الجلاله مخصوص ايكن مخلوقه اسناد ايدوب
هر عبد كندي نفسنه قدرتسه اول فعلي بنفسه
كندي سي خالقدر ديو اسناد ايتمكله خلق افعاله
بر وجه ربوبيتدن كفر دخي [illegible] الله تعالى به
مخصوص ايكن [illegible] اولان قدرت ثبوت
فائده ز قوتسه قابل دكلدر [illegible]
مدبر دخي دوكن امور عالمده مدبر الله ذو الجلال ايكن
بلكه اسناد ايدرلر [illegible] دخي كفردر مذهب
فلاسفه در [illegible] كندي كندي تربيه
ايدوب رزقني ويرن وجميع امورني ويرن ومي ورن
وكوروب بنورن نكري تعالى ايكن اندن بلمزلر كندي
كسبندن وتجارتندن وعلوفه سندن ويكندن

وباشاسندن بلوب اكر بنم دكانم وصنعتم
وتجارتم وعلوفه وعقاردم وبكم وباشام اولمسيدي
حالم نيجه اولوردي وبني كمكر كوروب بسلردي ديو
اعتقاد ايتمك وتكلم ايتمك ربوبيتده شرك كفردر
وبسلر اما اعتقاد وحقيقت اولبوب الله تعالدن
بلوب وقدرتلري حقيقت عادتا كه سبب قلدي بو جمله يه
سبب در باكم [illegible] سبحانه وتعالى در
دير سه صوابدر وخطا وكفر اولز [illegible]
سبب در فعلي الله ويرر تكر قولدن دخي حركت اشتر
ديسه شرك در زيرا حركت ويرن دخي اولور فتاوادا
وغيريده مسطور در لو قال الرزق من الله ولكن
اذنبه حتى حرمه هذا شرك لان الحركة ايضا
من الله تعالى اما الثاني وغيرها اوچنجي شرك
عظمتده عظمتده شرك اولدركه عبادتده ريا
ايتمكدر يعني الله تعالى به مخصوص ولايق عبادتده

ایدوب انلر دخی بزی الله ذو الجلاله یقین ایدر سوزلری
تکریه لجردیر لردی بو اجلدن کافر اولدیلر اشبو
ومؤمنه یه لازم در که الله ذو الجلالدن طلب اونمه سی
لازم اولمیان شیلری اول ذات پاکدن استیوب امید
وار بولمسندن برحاجت استمیه جمله مراد و مقصودی
الله تعالیدن استیه بر کیمسنه نه کیمسنه مستطاب اولور
برشدنه و بو نقلنه ملاقی اولدقده سرور و نهایتی
وفرت اعانتی و خلاص و نجاتی و خاتمه اولدقده صحت
و شفایی و محتاج فقیر اولدقده مال و رزق غنایی
و حور حقیر اولدقده دولت و عزتی و اولادی و جمیع
حاجاتنی الله ذو الجلالدن استیوب ایتمادن و اولاد
و طاشدن و ایجدن و ایرمه صولرندن استیوب انجق
حق جل و علادن استیه غیریدن استمک شرک اولمقدر
کفردر دیمشلر مسئله زیدک برحاجتی اولوب بر محله
مضطر اولدقده ارواح مشایخدن استغاثت و استمداد

ایدوب

ایدوب جلب و دفعه و نفع و ضره قادر لردر و انلر
عباده مصرفلر و بجانبه دخی عالملردر دیو اعتقاد
ایدن زیده شرعا نه لازم کلور الجواب تجدید ایمان
و نکاح لازم کلور مرحوم منقاری ذاکره افندینک
فتواسیدر و فی البزازیه و سائر الکتب و لو قال
ارواح المشایخ حاضر نعلم فکفر مسئله هطلنه
صالح و دیانت و همسنده فلاح و کرامت اولدن
کمسنه لردن حصول مراد ایچون نذور و قربان
ایدوب مقبره لرینه واروب احوالمزی عارفلر و بلیه دن
بزی صارفلر و بالجمله سهام انامدن جلب و خیر
و دفع ضر طریقیله مصرفلردر اعتقاد ایدن کمسنه لره
شرعا نه لازم کلور الجواب تجدید ایمان و نکاح
لازم اولور بو دخی مرحومکدر و دخی رکن عقاید
نام کتابده عبد الله ابن محمد ابن عبد العزیز ایدر
شرک اوچ وجه اوزره در بر سبب شرک اولوبدر که

دیسه وصوفیلره استخفافا صوفیجکلر دیسه کفر دیمکدر
برکیسه طالب علمی وحافظ کلام اللهی کورکده بلا وجه
دیسه کافر اولور دیمشلر اول کشیه کفردن عظیم قورقو
واردر برکیمسه خصومت وقتنده لا حول ولا قوة الا
بالله العلی العظیم دیسه براخر کشی دخی اویله دکلدر
دیسه یا خود بو کارم سکا نه اشلر ویا بو سنی اجلقدر
قورقرمز ویا خود بو اغلک برینه دورمز ویا بو برشه
کتورمز ویا بو جنقده تربدا اولمز دیسه کافر اولور
اکر برکیمسه بو سوزلری خصومت وقتنده سبحان
ربی کیمسنه یه دیسه یینه کافر اولور دیمشلر
خصومت وقتنده لا اله الا الله دیسه براخر
بو ذکر اولنان سوزلری اکه دیسه کافر اولور
برکیمسه شراب ایچرکن بسم الله دیسه کافر اولور
زنا ولواطه ایدرکن وحرام لعینه اولان شیلر
بربنی برکن بسم الله دیسه کافر اولور بلکه

بعضی هرنه مراد وحاجات استرسه الله تعالیدن
استیوب غیریدن طلب ایتمیه مجوسی کبی آتشنه عبادت
ایتمیه کوبونلره تعظیم ایدوب انلرک هریسی الله تعالینک
مقبول ومرغوب قوللریدر بز انلره نیاز ایدوب انلر
دخی نکریه برم ایچون شفاعت ایدوب حاجتلریمزی
روا کوروب بنوره کردیو بونلره عبادت ایدوب بلوارمودر
بو خود کفردر ودخی کفرهٔ صابئین ایه وکوشنه ویلدزلره
نیاز ایدوب بلوارد قلری کبی حضرت رب العزة انلرک
حقنده علی طریق الحکایه بیورمشدرکه انلردن سؤال
اولنوب نیچون الله تعالی یه عبادت ایتمیوب اصنامه
نیاز ونضرع ایدرسز جوابنده ایدرلرکه ما نعبدهم الا
لیقربونا الی الله زلفی یعنی برم انلره نیاز ایتمودکلدر
الله تعالی بلدندرکه انلر الله تعالینک مقبول قوللریدر برم
سوریمز الله ذو الجلال فتنده مرغوب ومقبول دکلدر
زیرا بزلر جرم عصیانه مستغرق عاصیلر زانلره نیاز

سب ایدوب یا خود الله ذو الجلال حقنده لایق اولمیان
سنیلری نسبت ایلسه اکر کندوسی اعتقادی اوزره
الله ذو الجلاله ولد نسبتی کبی اولوب علو شانی انک
کبی نسنه لردن عالی اولدوغی مشهور و مثبت ایکن
اظهار ایدوب آشکاره علانیه ایدرسه نقض عهد ایتمش
اولور قتلی اولنور اما اظهار ایتمیوب کتم ایدرسه قتل
اولنمز دیمش اما بر کیمسه بزم پیغمبریمز علیه السلام دن
غیری سائر انبیایه یا ملکلره علیهم السلام سب ایلسه
یا برینی استخفاف ایتسه یا برینی تکذیب ایتسه یا خود
انبیادن برینی انکار ایدوب پیغمبر دکلدر دیسه یا خود
برینک حکمنی انکار ایتسه یا خود جبرئیل علیه
السلام وحیده خطا ایتدی نبوة علی ابن ابی طالب
رضی الله عنه یه کلمش ایکن محمد علیه السلام کتوردی
دیسه یا خود سائر ملکلردن برینه سب ایلسه آنی قتل
ایتمک واردر حکمی بزم قتمزده ندر حکمی کبی اولور

ثانیه الک دخی بویله در توبه مقبول اولماز بر کیمسه
سلطان اولیا اولان ابو بکر الصدیق رضی الله عنه ایله
امیر المؤمنین حضرت عمر رضی الله عنه یه سب ایدوب
و خلافتلرینی انکار ایتسه کافر اولور دیمشلر بر کیمسه
ام المؤمنین حضرت عایشه صدیقه بنت ابو بکر الصدیق
رضی الله عنها و عن ابیها حضرتنه زنا لفظیله قذف
ایدوب سوکسه بالاتفاق کافر اولور اکر توبه ایتمیوب
نوع ایتمزسه قتل اولنور دیمشلر اما آل بیت رسول
دن علیه السلام و سائر ازواج رسول الله دن
سائر صحابه رضوان الله علیهم اجمعین دن برینه
سب ایلمک حرامدر و سویلین ملعوندر نعوذ بالله
تلک بر کیمسه سبب ظاهرسز علمادن برینه بغض
ایدر طلاسه ده ایدر اول کیمسه اوزرینه کفردن
قورقاردر سنی بر کیمسه علمایه تخفیفا عالم جک
سه یا علو یدن برینه استخفاف قصد ایدوب علو یجک

كفرا وبعد التوبة قتل اولنور حتى اول كشينك توبه سي
كندوسي قتلدن خلاص ايده مز نعوذ بالله تعالى امام
ايله امام اعظم قتنده توبه ايتدكدن صكره يينه كفرا
قتل اولنور يعني كافر كبي نمازي قلنمز وآيين اسلاميه
آنك اوزرينه اجرا اولنمز كركسه كندوسي اقرار ايدوب
يينه بدن سوز ظاهر اولدي اجراء شرع محمدي
هر نه ايسه راضيم ديو رضا ويرسون كركسه شهود
آنك اوزرينه شو سوزي سويلدي ديو شهادت ايتسون
انبيا حقنده اولان كفر بويله در اما انبيانك غيريده
اولان كفري سويلين كمسنه انكار ايدرسه آني شهود
عدول ايله اثبات اولوركن اندن شهادت اولماز زيرا
انكاري دخي توبه در انبيا حقنده انكار توبه اولمسون
اول توبه آني قتلدن منع واسقاط ايده مز ابو بكر
الصديق رضي الله عنه حضرتلرندن بويله نقل اولندي
حتى سكران اولاركن كشينك كفري اعتبار اولنمز ايكن

انبيا حقنده بر كمسنه سكران اولوب بر عورتك فرقاتيمسوب
رجال نسادن تميز ده قادر دكل ايكن سب ايلسه بر وجهله
عفو اولنمز قتل اولنور ابن همام هدايه شرحنده بيان ايتدي
اما بر كمسنه الله تعالى يه سب ايلسه حاشا صكره توبه
ايتسه توبه سي عمل ايدوب قتل اولنمز اما بر كمسنه
پيغمبر عليه السلامه سب ايلسه آنك توبه سي عمل ايدوب
قتلدن قورتلمز زيرا پيغمبر عليه السلام بشر در اكه
عار ونقصان حاصل اولور اما جناب باري جمله دن
منزه ومقدس در وبر وجهله اكا عار حاصل اولماز
زيرا جميع عيبلر وبر يكي نقصانلردن مبرا ومنزه در اما دخي
سب ايليوب يا استخفاف يا اول ذات شريفك منصبه
لايق اولمين شيئله وصف ايتسه امام اعظم قتنده اول
دخي تاديب اولنور اما امام مالك قتنده قتل اولنور اكر
مسلمان اولورسه بر روايتده قتل اولنور وبر روايتده
قتل اولنمز اما ابن همام ايدر بر دخي نبي عليه السلامه

بدعا ایلسه یا خود آنك ایچون برمقررت تمتی ایلسه
یعنی شو برلك اولمسه ایدی دیو غنی ایتمك یا خود اول
ذات شریفك وجسم لطیفك منصب نبوته لایق اولمین
شیئله لکه نسبت ایتسه یا خود قلاقردن برقلنه
تصغیر ایدوب بیغمبرك قلجغزی دیسه یا خود مجنون
دیسه یا خود بلاء محنتلردن جاری اولان شیلردن
ذات شریفنه عار کتورن برشیئله عار ایلدرسه یا خود
مداهنه یه نسبت ایلسه یعنی تبلیغ رسالتده دو وجهین
ویو منافق ایدردی دیسه یا خود شاعر ایدی یا
کاهن ایدی یا ساحر ایدی دیسه یا خود شان شریفنه
بوغنی ایله نقص الحاق ایتسه یا خود فقیرلق ایله
الجقلسه یا خود خویلرندن برخوی ایله یکنسه
یا خود شو خصلت اندن اولیدی دیو خوی الحاق
ایلسه یا خود اذا ارور دا سنده کیرلی ایدی دیسه
واول شیلر ایله مرادی عیبلق ویا عار ایلدرمق

اولسه یا خود قیون کودرمه برجوبان ایدی دیو تعبیر ایتسه
یا خود سهوله یا نسیان ایله یا سحر ایله تعبیر ایتسه یا خود
ناس بینده حکمده مداهنه ایدوب بوزه کولردی دیسه
یا خود قولنده سفه نسبت ایدوب اغر دکلمیدی سوزنده
وکلامنده خفیف ایدی دیسه یا خود علی طریق استخفاف
بیغمبر دخی منهزم اولدی دیسه یا خود مرابی ایدی
دیسه یا خود نبوتنی نفی ایلسه یا رسول دکلمیدی
یا وجود دینی نفی ایلسه یا خود عربه رسول ایدی انجق
دیوب عامه ناسه رسالتنی نفی ایلسه یا خود عربدن
دکلدر دیسه شوندکر اولنان وجهلرك کلیسی ایله بالاجماع
کفر لازم کلور اکر تجدید ایمان ایتمیوب مصر اولورسه
قتلی واجب اولدر وغنده علمادن برسیسنك خلافی یوقدر
وجوب قتل اتفاقیدر امام مصر اولمیوب تجدید ایمان
وتوبه ایدرسه امام اعظم وامام مالك رحمهما الله
قتنده توبه سی مقبول اولمز دیدکی قبل التوبه قتل اولور

بارك الله كوبكه دينه كفردر بركمسه الله تعالى اوستنده
يا التمزده درديسه كافر اولور بركمسه جنته دخول
ايتدكدن صكره الله ذو الجلال كورنمز ديو رؤية الله
انكار ايلسه كافر اولور بركمسه خسته ومريض اولان
كمسنه الله تعالينك اونودلمش قولدرندن يا اونودلمش
ديمك كفردر بركمسه الله تعالى بى جنت ايچنده
كوردوزدر ديو جنتى اكا مكان ايتمك كفردر ودخى
بركمسه بر ظالمدن ظلم وجور كوروب بو دخى باكه
الله ذو الجلالك حكمى وتقديرى ايلدر ديدكده
اول ظالم دخى بن بوني تقدير ايتمز يعنى الله تعالى حكم
وتقديرا ايتمدين ايشلرم ديسه كفردر ديمكدر واحاصل
اول ذات پاكى ظلم ونوم ونسيان وطعم واولاد
وابوين كبى نسنلر ايله صفتلنمق يعنى تكدر باكه ضرر
ايتدى ديمك واويور واونتدى ديمك وملكلر قزلرين
ديمك وآنده سى وآنه سى وارمدر ديمك بو جمله سى كفردر

الله ذو الجلال بو جمله دن منزهدر تعالى الله علوا كبيرا
في حق الانبيا والملائكه ودخى جمله پيغمبرلره ايمان
واجبدر معناى نبيء معرفتدن صكره والله تعالى دن
كنوردكى خبرلرين جمله سينى تصديق ايتمك واجبدر
وبزم پيغمبرمز محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم رسول
وخاتم الانبيا والرسل اولوب يوم قيامته دك
دين وشريعتى نسخ اولنمق باقى اولدوغنه ايمان
واجبدر بويله ايمان كتورمسه مؤمن اولمز ديمشلر
بركمسه جميع انبيايه اينانديم حضرت آدم عليه
السلام نبى ميدر دكلميدر بلمم ديسه تحقيقا
كافردر ايشته هدى بركمسه پيغمبر عليه السلامه
حاشا سب ايلسه ياخود برشيئله عيبلسه ياخود
سب طريقى اوزره برشيئه تشبيه ايلسه ياخود تحقير
ايلسه حقارت ايله ذكر ايلسه ياخود شان شريفنى
الحقلسه ياخود دلمن ايتسه ياخود اول ذات شريفه

صادر اولدیسه رجوع وتوبه ایتدم حضرت محمد صلی الله
علیه وسلم سنك جانبكدن هر نه كتوردیسه اینا ندم
تصدیق ایدوب حقدر دیدم الله تعالیدن هر كلن
نسنیه الله تعالینك مرادی اوزره اینا ندم وپیغمبرلره
وپیغمبر بولدن كلن هر نسنیه پیغمبرلرك مرادی اوزره
اینا ندم وتصدیق ایدوب جمله سنه حقدر دیدم بو
وجهه اوزره تجدید ایدوب الله تعالی یه صغینه زیرا
كفرسوزلر جوقدر جمله سنی بو رساله مزه یازمق
متحمل دكلدر لكن خلق ارا سنده مشهور اولان
بعض الفاظی ذكر ایده لم امدی بركمسه ای تكری
رحمتك بندن دریغ طوتمه دیمك كفردر بركمسه
اللهك حكمی بولیجه در دیسه بر آخر كمسنه دخی بن
الله تعالینك حكمینی نه بلین دیسه بر آخر كمسنه
كفردر دیمشلر بركمسه بر ظالم ظلم ایتدكده نارت
اكش سن بوكه راضی ایسك بن راضی اولمم دیسه كفردر

دیمشلر بركمسه اكر حق جل وعلا بوم قیامتده باكه
انصاف ایدرسه بن دخی ساكه انصاف ایده یم دیسه
كفردر دیمشلر بركمسه اكر الله تعالی قیامت كونده
باكه حق وعدل ایله حكم ایدرسه بن حقیقی الورین دیسه
كفردر دیمشلر بركمسه خاتونیك بانده الله ذو الجلالی
وصف ایدوب مكان وجهاندن منزه در دیدكده اول
خاتون بن نكریی كوكده ظن ایدردیم دیسه كفردر دیمشلر
بركمسه بنم حالمی كوكده الله تعالی بیلور دیسه مرادی
الله تعالی بی كوكده ظن ایدرسه كافر اولور مكان اثبات
ایدر یكیجون بركمسه الله تعالی فعللردن بر فعل
اشلمك جایزدر كه انده بر حكمت یوقدر بلا حكمته
اشلمك جایزدر دیسه كفردر الله تعالی بی سفه ایله
صفت لمسندر یوخود كفردر بركمسه اللهك مكانی
وار دیمك یا اللهك اولدوغی مكان یوقدر دیمك
كفردر بركمسه یالان وكذب سویلیسه بر آخر كمسنه

سوبلين كمسنه يه رضا سيله كولمك مكر كندوبي منعه
قادر اولمبوب ضروري كوله ياخود كفر سوز سوبلينه رضا
ويرمك بو صورتلرك جمله سنده كافر اولور نكاحي وار
ايسه فسخ اولور واول حالده ذبيحه سي يتمز مردار اولور
وخاتونينه جماع ايدرسه زنا اولور واولاد اولورسه
ولد زنا اولور اوزرينه تجديد ايمان ونكاح واجب
اولور واول سوزدن رجوع ايتمك لازم عادت اوزره
كلمهٔ شهادت كتورر ايسه ده مسلمان اولمز اول سوزدن
رجوع ايتدم ديمك كجه ذيرا بر كافر اسلامه كردكده تبري
شرط اولدوغي كبي تجديد ايماندن دخي رجوع شرطدر
تبري اولدركه شهادت كتوردكدن صكره ايده دين
اسلامم حقدر قبول ايتدم كفر وشرك باطلدر ترك ايتدم
امدي بر كمسنه تجديد ايماندن سوبلدوكمز سوزدن صكره
رجوع ايتدم ديمك لازمدر في حق الله تعالى الله سبحانه
وتعالى حقنده لايق اولين صفت ايله اول ذات پاكي

صفتلق

صفتلق يا اسما سندن بر اسم شريفي اسمهاى ايلمك يا
خود امرلرندن بر امري ووعد ووعيدندن بر بيني انكار ايلمك
دليل قطعي ايله ثابت اولمش ايسه كفردر ودخي اول ذات
پاكي مخلوقاتندن بر شيئه تشبيه ايلمك يعني جسم يا جوهر
يا نور يا ظلمتدن بر شيئه بكزتمك ياخود جوارح
انسانيه دن بر جارحه ايله فعله مك يعني اغز ودل
وباش وال واياق وسائر بونك كبي اعضالردن بر شيئله
صفتلق وكمال صفتلرندن بر بيني نفي ايلمك ياخود
مكان وجهاتدن ووقت وزماندن بر يله اسناد ايلمك
يعني فلان مكاندهدر واوزرينه فلان قدر وقت و
زمان كجدى ديمك وقت وزمان بزه مخصوصدر الله
ذو الجلالك اوزرينه وقت وزمان كجمكدن منزه و
مقدسدر بنكم بو فاوده بيان اولندى امدي مؤمنه
لايق اولان ذكر اولنان دعاي هر صباح واخشامده
اوقنيه وايمان تجديد ايمكه بوب ايده يا رب بندن كفر

اكراه ايده لر نعوذ بالله تعالى بركمسه بلا اكراه اختيار ايله
كفر سويليوب حال بوكه قلبنده ايماني مطمئن اولسه
اول كمسه كافر در قلبنده اولان ايمان اكه نفع ويرمز
زيرا كافر بلنمز الا سويلدوكي سوز ايله بلنور همان
كفري اختيار ايله سويلدي كان كافرا عندنا وعند الله
تعالى بركمسه اتيسه اكر بوشنى بويله دكلسه بن
كافرم يا خود بن كافر اولورم ديسه اول ساعتده كافر در
بركمسه ناك خاطرينه كفر ايجاب ايدر شيلردن بريسي
خطور ايتسه اما لسانينه كتوروب سويلمسه بلكه اول
سوزي كريه كورسه ضرر ويرمز محض ايماندر
وغير يده ايدر بركمسه اخشام وصباحده بو دعايي
اوقيه حق جل وعلا لسانيني كفر سوزلردن صقلية
اللهم اني اعوذ بك من ان اشرك بك شيئا وانا
اعلم واستغفرك لما لا اعلم انك انت علام الغيوب
پس امدي كفر سوزلرني جوقده تعدادي قابل دكلدر

وبو رساله من جملة متحمل دكلدر لكن جمله سنك اصلني
بيان ايده لم حق تعالى جمله منزه عملر ميسر ايده بو مقوله
سوزلردن لسانمزي حفظ ايدوب ايمانمز اوزره ثابت
اوله وزر بحرمه محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله و
اصحابه اجمعين امدي بركمسه الله تعالى حقنده
لايق اولميان صفتلردن بريني الله ذو الجلاله اسناد
ايتمك يا الله تعالينك فرض امرلرندن بريني انكار ايتمك
ويا خود شريعت حكملرندن بر حكمني بكنميوب خور لمق
ويا پيغمبرلردن برينه بر عيب اسناد ايتمك ويا خود
ملكلردن بريني تخفيف ايتمك هر نيجه اولورسه اولسون
جنت خدمتنده اولسون جهنم خدمتنده اولسون جمله
ملكلر برابردر حمليه تعظيم كركدر ويا خود علمادن
بريني سبب ظاهرسز تخفيف ايتمك يا خود علم شريفي
تخفيف ايتمك يا خود علمانك اتقاسي حرام ديركلرينه
حلال ديمك يا حلال ديدكلرينه حرام ديمك يا خود كفر

ابتدا کردن غایت ایله صفتنه کفر سویلیوب کافر اولمقدن
زیرا فتاوادا ذکر اولندی بر کمسنه عقلی باشنده اولوب
اختیار ایله کفر سویلسه شمدیه دک ایتدوکی صالح عملری
جمله باطل اولور و نکاحی فسخ اولوب عورتی بوش اولور
اکر تجدید ایتمز سه ایتدیکی زنا اولور و اولادی ولد زنا
اولور و ذبیحه سی یتمز مردار اولور و مصر اولورسه قتلی
واجب اولور و اول حالده قالوب فوت اولورسه ابدی
جهنمده قالور سیر کافرلردن فرقی اولمز العیاذ بالله
تعالی من ذلک و اول کمسنه یه واجبدر که فی الحال اول
سوزه پشیمان اولوب توبه ایدوب و ینه ایمانی کتوروب
و عورتنی نکاحلمق و اکر حج یورج ایسه اداسی واردر
فائده ایتمز تکرار اکا ینه حج ایتمک کرکدر عورتنی حج
سویلرسه بویله در و دخی ایمانی کیلیوب ینه تکرار
نکاح اولنمق کرکدر تعوذ بالله تعالی مسئله بر خاتون
کفر سویلیوب حاشا حرنده اولسه مستاج فلخ و سمره

فتنده

فتنده والحاکم الشهید و اسمعیل الزاهد ایدرلر اول
سوز نکاحک فسادینه ثانیا ایتمز و تجدید نکاح
و تجدید ایمان واجب اولمز زیرا خاتونلر همان ارلرندن
تفریق مراد ایدیجک اجتناب ایتمیوب ارتکاب ایدرلر
بو وجه اوزره حکملری اللرنده اولمق اقتضا ایدر
بو بابی ستر ایچون عدم و قوعنه ذاهب اولدیلر لکن
عامه علماء بخارا خاتونلردن بر بسی کفر سویلسه فی الحال
نکاحی فاسد اولور لکن بنه زوجنه تجدید نکاح ایچون
اول خاتونه جبر اولنور دیمشلردر فتاوی دخی بوندن
اوزرینه در و فی المنتقی منتقی کتابنده ایدر بر خاتون
زوجندن حرام اولمق مراد ایدوب کفر سویلسه حال
بوکه قلبنده ایمانی قرار ویروب قلبنده ایمانی ثابت
ایمش اولسه اول حالده خاتون اولسه کافره در مخلد
جهنمده قالور زیرا بر مسئله اقرار ایتمک انکاره تبدیل
جایز اولمز مکر باشی اوزرنده قلیج ایله باشنی کسمکه

سوز وكلام كفر اولدوغني بلمبوب اختيار ايله سويلسه
اكثر علما فتنده كافر اولماز لكن سويلين كمسنه به
توبه واستغفار ايله امر اولنور ورجوع ايتمك ايله
دخي امر اولنور ودخي بركمسه اختلافي اولان كلمهٔ
كفردن برينى سويلسه تجديد نكاح وتوبه واول
سوزدن رجوع ايتمك ايله امر اولنور لكن وجوبا
دكلدر بلكه احتياطا امدي كلمهٔ كفردن وبرنجي
قليلدن اونوري بركمسنهٔ تكفير جايز دكلدر
كتب فتاواده ايدر بيك كافري كفرنده ابقا اهونديز
برمسلماني تكفير ايتمكدن فتاواده ذكر اولندي
بركمسنه كفر سوزلردن برينى سويليوب سؤال
اولندقده انكار ايتمكله خلاص اولوب توبه برينه
فايمدر غيري تعرض اولنماز قاضي حضورنده انكار
ايدرسه ده توبه دخي اونريه شهادت وكندويه
يمين ويرلر حضرت رب العزة يوشريف لمدن برقج

رفع بيورمشلردر سلطان انبيا حرمتنه بر نبي بوردر قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم الانكار توبة وندم امدي
كنيسي سوء خاتمه دن خوف وخشيت اوزره اولمق لازمدر
زيرا اعتبار آخره در سوء خاتمه به غايت ايله يقين اولان
شك واعتقاد فاسد در كنيسي لساني واعتقادي غايت
حذر اوزره طوتمق لازمدر ودخي صحتنك شرطي عقلدر
وطوعا سويلكدر امدي بركمسنه سكران اولوب بري
وكوكي واري وعوري فرقه قادر اولميوب اول حالده كفر
سويلسه اعتبار اولنمز كفرينه حكم يوقدر وصبي اولان
دخي بويله در وبركمسه اوزرينه اكراه اولنوب قتل
ايتمك ايله ويا عذاب شديد ايله تخويف ايدوب اجراسنه
دخي قادر اوليجق قلبي مطمئنه اسلام اوليجق كفرينه
حكم اولنمز قال الله تعالى ومن اكره وقلبه مطمئن
بالايمان بيورلمشدر ضرر ويرمز لكن استحبابا تجديد
ايدرسه افضلدر بسم الله بركنيسي ايمان واسلامي سيلوب قبول

اوبلجه اعتقاد ایتمش ایسه واول سوز بالاتفاق
عند العلما کفر ایسه عامه علما قتنده کافر اولور
جمیع اعمالی حبط اولور واوزرینه تجدید ایمان ونکاح
لازم اولور اگر عادتی اوزره شهادتن کتورسه ده
مؤمن اولماز حتی بو سوبلدیکی سوزدن رجوع ایتدم
دیمدکجه لکن اوزرینه غاز اعاده سی وصوم وزکوة
وسائر اعمالک برینک اعاده سی لازم کلمز انجق
حجک اعاده سی لازمدر عمری اولوب وفتی فوت
اولمدوغی ایچون وطلاق واقع اولماز اون کره دخی
زیاده تجدید نکاح ایدرسه ده زیرا کفر سوبلمک
ایله نکاح فسخ اولور بوخسه عند اکثر العلما
طلاق اولمز امّا امام محمد رحمه الله قتنده طلاق
اولور لکن فتوی جمهور قولیله دیسه کرچه کفر
اکبر کبائردندر فوقنده اندن بیوک بیوک قدر زیاده
خلق عالمدن برو مقصود اصلی یوق ایدر مقصود

462 الحرم 77

اصلی کیم الله ذو الجلالی صفاتیله اسما سیله افعالی
واحکامی ایله وکتبی ورسلی ایله ووسیله مقربه
اگه تشنیدر بو بلجه معرفت ذاتدر کفر ایسه اول
ذات پاکی بو وجه اوزره معرفتنه حجابدر امّا
سائر معاصی بویله دکلدر بلکه عبد جهلی مقداری
رتبسندن بعید اولور معاصی حجاب اولمز کفر ایسه
جهلدن غایت ایله اعظمیدر العیاذ بالله تعالی
من ذلک ومن کفر فقد بعد من الله تعالی بعدا
ابدیا برکهسنه کفر سوبلیسه واندن کفره متعلق
برنسنه واقع اولسه بعد ابدی ایله الله ذو الجلالدن
بعید اولور سائر معاصی بویله دکلدر بلکه صاحبی
فاسق وفاجر اولور بعد ابدی ایله بعید اولمز امدی
برکهسنه کله کفردن بریبی بالاقصد خطا ایله
سوبلنش اولسه مثلا اکلت برینه کفرت دیسه
کافر اولماز لکن قاضی تصدیق ایتمز ودخی برکهسنه

عدد ایله وغیری ایله ممکن اولمین شیلرده ودور مق
ناسك یدیدن منقطع وفاسد اولان شیلرده وبر برنده
بیوك وکوچك اولمق ایله تفاوتی اولان شیلرده جایز
دکلدر یوم طه ایله جوزده جایزدر زیرا تفاوت
انلرده اولمز بو اجلدن جایز اولور ودخی تخصیص
ایدوب فلان بلده نك بغدایندن وفلان کویك بوغاصی
وبزینه وفلان آدمك اوجوسنه دیو سلم جایز دکلدر
الله تعالی اعلم المقالة التاسعة طفوز نجی مقاله
کفر وشرك وانواع ذنوب کبایر وصغایر بیانندهدر

مطلب کفر بحثی

معلوم اولسون که کفر دیو ستر حقه یعنی حق اولان
شیئی اورتمك وانکار ایتمکدر شرك دیو اشیادن
برشیئله الله ذو الجلاله شرك ایتمکدر اراسنده
فرق اسمی وصفتی مغایر اولمقدر اما حقیقتده و
حکمده کفر ایله شرك بردر ایکیسنك دخی صاحبی
کافردر تجدید ایمان ونکاح لازمدر ایتمز ایسه اولدیغه

مصر اولور سه دنیاده حکمی قتلی واجبدر واخرتده
حکمی ابدی جهنمدهدر فالور برکیمسه شفاعت ایتمز
جنت انلره حرامدر قال الله تعالی ومن یشرك بالله
فقد حرم الله علیه الجنة ومأویه النار وکناهلر
ایچنده بیوك کناه کفر وشرکدر اکبر الکبایر اولدر
مغفرت اولماز غیری کناهلر نقدر چوق اولورسه
برلری وکوکلری دولدرمش اولورسه دخی صاحبی عاصی
وفاسقدر مغفرت وشفاعت اولور مشیته الله دهدر
ایمان بولندوغی ایچون قال الله تعالی ان الله لا یغفر
ان یشرك به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء امدی
هر کیمسه لازمدر که ایمانك رکنی ایکی اولدوغی کبی
کفرك رکنی دخی بردر تصدیق انده شرط دکلدر
اول اجلدن برکیمسه کفر سوزلردن برینی بلوب
قصدا سویلیسه تجدید ایمان ونکاح لازمدر سویلین
کیمسه امر اولسون عورت اولسون اختیاری ایله سویلوب

ایچون لاکن طوز لو بالق ایچون سلم جایزدر وزنی
یا خود کیلی معلوم اولورسه ودخی سلم ایچون رکن
بیعک رکنی کبی مجلس واحده ایجاب وقبول ایتمکدر
شروطی بدیدر رأس مال بلنمکدر ومجلس واحده
قبض ایتمک وکیلک مقداری بلنمک وتسلیم اولنجق
هر نه ایسه انکا مسلم فیه دیرلر بلنمک ومسلم فیه
عقد کونیندن تسلیم وقتنه دک موجود اولمق لازمدر
وتسلیم وقتی که انکا اجل دیرلر بلنمک لازمدر افلی
برآیدر وبزم اصحابمزدن روایت واردرکه اوچ
کونده جایزدر قهستانی مرحوم نقل ایدر اون کونده
ودخی برکونک جوغنده اولورده بشلر صحیح بودرکه
بعد العقد مسلم فیهی حاصل ایدوب تسلیم وبرجک
مکانی بیان ایتمک لازمدر اکر اول شی ایچون
زحمت واغرلق وبوک اولوب حمالک محتاج اولورسه
بیان اولنمق لازمدر حتی نزاعدن بری اولورلر ودخی

معلوم اولسونکه سلم اون آلتی شیئده جایزدر کلدر
موزونی موزونده مکیل اولان شیئده مکیلده یعنی طارتوبه
وکیله یه محتاج اولان شیلری شوقدر وقیته وشوقدر
کیله شی ویروب شوقدر وقیته وشوقدر شی المؤسلمده
جایزدر کلدر وحیوانده وحیوان باشنده وایاغنده
وانجوده سلم جایزدر کلدر مکر خرده اوفق صفتی
معلوم اولوب وزن ایله اولورسه جایزدر دیمشلر
ودخی جواهرده وسبزه واندره وباش میوه ده ووقتی
اولمین باش میوه ده ودخی نار وابواده وقاوون
وقربوز وقبق وقتی ایچنده اولیجق ودخی ناس
اراسنده مقداری معلوم اولمین طاش اغرلغی ویا
مقداری معلوم اولمین اولجک ویرکندی مرادی اوزره
انجاز ایدیلیجک اغج اولجی ایله سلم جایز اولمز زیرا نزاعی
مادیدر ودخی لحده یعنی اندره ودریده عدد ایله ده
جایزدر کلدر وبوک ایله اودونده وبالجمله ضبطی

اولور اكلي وشربي يعني طعامي وشرابي وكسوه سي وخدمتكارينك اجري وبندوكي حيوانك كراسي وعلفي بو جمله
مال مضاربه دن ايدر اما اكر مضاربه فاسده
اولورسه مضاربك مالندن لازم دكلدر وخسنه اولوب
جراحه ويردي يكي اجرت وادويه سنه وحمامه ويرلن
انجه مضاربك مالندن لازم دكلدر مال مضاربه دن
ايده مز ودخي مضاربه باطل اولور ربنك فوت
اولمسيله ورب المال مرتد اولوب دار حربه لاحق
اولمغله ودخي مضارب معزول اولمز حتى عزل خبرينه
كندي عالم اولمدقجه عزلني بلمش اولسه بنه يدنده مال
مضاربه نقد بولنمويوب متاعده بولنورسه بعد العزل
بيعي جائزدر مانع اولامز لكن ثمنه عزلي مراحله
ايده مز ودخي كسب سفر وحج جائز اولمز ربنك
سلمدر سلم ديو انجه مقدم ويروب انتظاري تاجيل
ايدوب بر وقت معلومده تسليمه دير لغة بيع لفظيله

صحيح اولور وسلف وسلم لفظيله منعقد اولور ودخي
سلم درت جنسدن صحيح وجائز اولور بريسي مكيلاتدن
يعني اول شيئك مقداري كيله واولجك ايله معلوم اولور
نصف صاع ودخي زياده ايله بغداي وارپه وخرما
وطوز وتخود وبرنج ومرجمك ودارو وياغ وبال
وسركه وسرمه وتوتيا كبي ايكنجيسي موزونات در يعني
اول شيئك مقداري طارتو ايله معلوم اولور مسك
وعنبر وزعفران وسكر وزفت وصوغان ودهور
وبقر ونوج وبنبوق كبي اوجنجيسي مذروعاتدر يعني
اول شيئك مقداري ارشون ايله اولجك ايله بلنور
كتان بوي وبنبوق بزي وصوف وحرير قماش ودبيا
وحصير كبي دردنجيسي معدوداتدر يعني اول شيئك
مقداري صايمق ايله معلوم اولور جوز وبومرطه والبا
ريجان وكرامت وكريج كبي فاوون وفربوز ونار
بونارده سلم صحيح اولماز بر برندن تفاوتي اولدوغي

هر نیجه ایدرسک کندی رأیک ایله ایله دیمش اولورسه
مضاربهٔ مطلقه اولور حکمی بودر که مضاربهٔ صحیحهٔ
مطلقه ده مضارب بعد التسلیم نقد ایله و ویره سیله
بیعه قادردر ودخی انشا ایدر نقد ایله و ویره سیله ده
ودخی بیع و شرا ایه وکیله قادر اولور وسفره کتمکه
برًّا و بحرًا قادر اولور وانجه برکمسنه یه ویروب
سرمایه ایدوب تجارته قادردر اکر رب المال
یعنی انجه نک صاحبی دخی آلوب سرمایه ایتمک جایزدر
بنه مضاربه فاسد اولماز ودخی امانه برینه ویرر
وعاریه جوال کبی نسنه لر آلور ورهن ویرر ولور
واجاره واستیجاره قادر اولور بودر اولمان سبلر
ایله مضاربه یه ومضاربه برنسنه لازم اولماز
لکن مضارب انجه دن کمسنه یه قرض ویره مز
وبرکمسه دن مضاربه ایتمک ایچون دیر المز مکر
رب المال اذن ویرمش اولورسه جایزدر ودخی مضارب

مال مضاربه یی کمسنه یه مضاربه ایتمک ایچون ویره مز
وکندی مالنه خلط ایده مز بشقه اعمال ایدر مکر صاحبی اذن
ویرمش اوله یا خود کندی رأیک ایله ایله دیو اذن
ویرمش اوله پونقد برجه مالنه خلط ایدوب فاتر واخره
مضاربه یه ویرر جایزدر اما مضاربه مقیده اولسه
فنغی بلده یه تعیین ایدرسه اول بلده دن تجاوز ایده مز
وفنغی متاعی تعیین ایدرسه آنی ایدر وفنغی وقتی تعیین
ایدرسه وفنغی شخص تعیین ایدرسه والحاصل قولنه
مخالف اولورسه تجاوز وتعدی ایتمش اولور ماله ضامن
اولور فایده ویرلمز انجق فایده وضرر مضارب اوزرینه
اولور قولنه مخالف اولدوغیچون لکن طیب دکلدر
صدقه ایتمک کرکدر ودخی مضارب بلد نفقه سی مضارب
آخر بلده یه کتیوب کندی شهرنده عمل ایتمش اولورسه
کندی مالندن لازمدر اما شهرندن جفوب آخر
مکانه کیدوب اعمال ایدرسه مضاربه مالندن لازم

اولمبوب جبرا نرخ اوزره آلمق حلال اولماز زیرا بیعده
ایکی جانبدن رضا شرطدر امدی سلطانه دخی رعایت
بولنمق ایچون حیله اولدرکه آنجه متاع صاحبنه
ویرمجک هر نیجه مرادك ایسه اوبله ویردیوب رضاسن
طلب ایده سن حتی حلال اکل ایده سن مؤمن برکمسنه یه
ضرر قصد ایتمز نفسنه نه صنور سه آخره دخی انی
صنور ودخی کسب تشرو عدن برسی شروطیله مضاربه
ایتمکدر مضاربه اولدرکه ایکی کمسنه ارا سنده برجانبدن
مال وبرجانبدن عمل اولوب حاصل اولان ربحه بعضی
فائده یه شریك ایتمکدر رأس ماله اولورسه شرکت
دیرلر فائده یه مضاربه دیرلر ایکی نوعدر برینه
مضاربهٔ مطلق وبرینه مضاربهٔ مقیده دیرلر
مضاربه اوچ شبیله صحیح اولور النون وکومش
مضروبلر اوله سکه لنمش ورایج اوله یا خود نیز
اوله ویا فلوس نافق یعنی رایج فی الوقت اوله لکن

تبرایله فلوسده اختلاف واردر ودخی اوچ شبیه
جائز اولماز اودون جلق ایتمك ایچون یا اوجلق ایتمك
ایچون وسقالق ایتمك ایچون بو اوچنده شرکت ومضاربه
جائز اولماز غیریده جائزدر امدی طریق مضاربه
اولدرکه برکمسنه یه برمقدار آنجه ویریلوب ایده بن
بو آنجه سکا مضاربه یا معامله ایتمك ایچون ویردم
کندی رأیك اوزره اعمال ایله هرنه فائده حاصل اولورسه
نصفی یا ثلثی یا ربعی یا خمسی یا سدسی یا سبعی سنك
اولسون دیمك لازمدر اول کمسنه دخی قبول ایتدم
دیمك لازمدر زیرا رکنی ایجاب وقبولدر صکره بدینه
آنجه ویره اکر بو آنجه ایله فلان یرده اعمال ایله
وفلان متاعی آل وفلان وقتده دك ایله وفلان
یوعدن وفلان جنسدن وفلان شخصدن آل ویر
وفلان غیارت ایله دیمش اولورسه مضاربهٔ مقیده
اولور واله آنجهٔ الینه ویروب شویلی سکا ویردم

ضرر لری اولان شیلردن حذر ایدوب متقین مرتبه سنه
نایل و واصل اولمقدر فتنده که عامه ناسه ضرر لی
اشیده اوله احتکارك مضرتی کافه ناسه اولدوغی
محقق و مقرردر زیرا ابو یوسف فتنده رحمه الله
علیه بقین کویلردن آلوب طعامی حبس ایتمك و عامه
ناسه ضرر لری اولنلردن التون و کومشی دخی حبس
ایتمك مکروهدر اکر ناسه ضرری وارایسه حتی
طعامدن غیری نوب بیله اولور حبس ایدوب بهاسی
زیاده یه چقسون مکروه صانرم دیو بونیتن بولنورسه
ابو یوسف فتنده مکروه اولدوغی محیط سرخسیدن
نقل ایدوب قهستانی کبیرده مسطوردر حاصل الفتا
واده ذکر اولندی احتکار اوج وجه اوزره در
مکروهدر برکمسه شهردن طعامی آلوب اوینده کتورو
حبس ایتمك اکر اول شهرك اهلنه ضرر اصابت ایدوب
زاد و ذخیره لرینه مضایقه ویرسه کرهدر ایکنجی

بوکمسه

بوکمسه آخر شهردن آلوب کتورو دیکی طعام و یا علف اغر
بهایه چقسون دیو کمسنه یه ویرمیوب حبس ایتمك امام
ابو یوسف فتنده مکروه امام اعظم رحمهما الله
فتنده لا بأس در اوچنجی شهره یقین اولان قریه لردن
کتورو دیکنی ناسك احتیاجی وار ایکن ویرمیوب حبس
ایتمك امامین فتلرنده لا بأس امام محمد فتنده اول
قریه لرهمان شهر مقامنده در انده احتکار مکروهدر
دیمش امدی احتکارك کراهتی ناسك طعامنده و دابه
لك علفنده اولور غیریده اولماز اما ابو یوسف فتنده
ناسه ضرر ویرر شیلر هرنه اولورسه احتکار در دیمش
مؤخذه لازم اولان ناسه ضرر ویرر شیلردن
اجتناب لازمدر کرچه دنیا چقمندن فایده مقرردر
اما آخرت چقمندن ضرر نمقدار در نعوذ بالله
من ذلك و دخی فقها دیمشدر که سلطان برمتاعه
نرخ ویرمش اولسه اول متاعدن صاحبنك رضاسی

متاعك آلجه سنى ايوجه سن و يره صلحادن بعض كمسنه
البحق صوايله النوبى بوبوب آغز كلمه سن ديو اوزرنده
فضلايى اولميه دقت ايدرلردى اول اجلدن بركت
حاصل اولوردى ودخى تحفة الملوك كتابنده ايدر
كسب طلب ايتمك لازمدر طلب علم كبى كسب درت
نوعدر بريسى فرضدر كندى نفسنه وعيالنه وقضاء
دين ايچون ايكنجى مستحبدر كفايت مقدار دن زياده
آلوب فقيرلره انعام ايچون واقربا سنه منفعت ايچون
بويله كسب ايتمك نافله دن افضلدر اوچنجى مباحدر
بو ذكر اولنلردن زياده اوليجق درديجى حرامدر خلقه
تفاخر ايچون وكثرة مال ايچون اكر حلال يولدن
دخى اولورسه فخر لنمق ايچون كسب حرام اولور يتشدر
تفاخر اولدوغيچون في مسئلة الاحتكار ودخى
ايتمك حرامدر لقوله عليه السلام الجالب مرزوق
والمحتكر ملعون يعنى بر كمسنه انسان طعامنى بغدايى

وآرپه

وآرپه وبرنج ومرجمك ونخود ودارو وخرما وبونلك
كبى شيلرى وحيوانات علفندن صمان وفورى اونلق
كبى شيلرى بلده صغيره ده آلوب حبس ايدوب بهايه
چقسون ديو فرق كونه دك يا براى يادخى زياده
كمسنه ويرميوب حبس ايتمك كراهه تحريمه ايله
كريهدر الا مكر ياغ وبال كبى شيلر اوله ياخود
بلده صغيره اولميوب برشهر عظيمده اولكه اهلنه
ضرر اصابت ايتميه ياخود جلبدن اليوب كندوسى
بركونلك يا ايكى اوچ كونلك مكاندن آلوب كتوروب
حبس ايتمش اوله ياخود كندى چفتلك محصولى
اوله يقين دخى اولورسه محتكر اولماز جايزدر قوله
عليه السلام محتكر اولان كمسنه الله ذو الجلال دن
رحمتدن ايراق اولور يعنى ايولر وصالحلر مقامنه
ودرجه سنه واصل اولماز انلرك درجه سندن ايراق
اولور ديمكدر امرى ثومنه لايق اولان كمسنه به

وكوشيشي كومشه ويروب صرف تجارتن ايدر ردي وحضرت
آدم عليه السلام جلاج ايدي يعني بزطقوردي وحضرت
عيسى عليه السلام بابوج دوزردي وحضرت نوح
عليه السلام نجار يعني دولكرلك ايدردي وحضرت
صالح عليه السلام كليم طقوردي انبياء كرامك
عليهم السلام هر بريسي بر صنعت اختيار ايتمشلر
ايدي وحضرت سليمان عليه السلام انس وجن ووحوش
وطيور وروزكار دخي مسخر اولمش ايكن بنه سنبل
اوروب كسب بدندن اكل ايدردي واكثر انبيا عليهم
السلام راعي اولوب قيون كودرلر ايدي حتى رسول
اكرم وحبيب مكرم محمد صلى الله عليه وسلم دخي
كلمزدن اول اهل مكه نك قيونلرني كودردي
امدي كشيه لازم اولان مشروع وممدوح اولدن
صنعتدن برني اختيار ايدوب كسب ايتمكدر لقا محمد
كفن صنعتي ممدوح دكلدر مكر بز اولمه ودخي قصلق

وقوبجلق دخي ممدوح دكلدر ودباغلق دخي انلر
كبيدر ودخي دكورر وانانندن اسير اولوب صنعتي وحجامتلق
ايتمك دردخي تجارت ايتمكدر يعني شرعيجه بازركانلق
ايتمكدر بشرط الامانه امين اولوب كمسنه يه خيانت
ايتميه اصلا حبه مقداري اولورسه ده وكندي نفسنه
فايده وضرر ويرن شيلردن نيجه رضا ويرسه
مؤمنلره دخي ضرر ويرن شيلره رضا ويرميه ودائما
نصيحت اوزره اوله وكذبدن اجتناب ايده ومناعيني
مدح اغميه وبمين دخي ايتميه ومدح مقامنده حضرت
رسول اكرمه صلاة ايتميه مكروهدر يعني مناعيني آجوب
صل على محمد ديميه وسبحان الله ديميه محل ذكر دكلدر
بونلردن حذر ايده ودخي مناعي آلورکن ذم صاتوركن
مدح ايتميه ويرمسه اني الدنميه ومناعك ابوسني
دستنه فناجه سني النته قوميه وحما الترك لو حرتني
كجله ايدوب درلري قوريدين ويره جفا ايتميه والدوغي

مقاتله ایله الدوغی رزق اولور طریقله ایتدیکی کسب جمله دن
افضلدر لقوله علیه الصلوة والسلام تباکروا فی طلب
الرزق فان فی الغدو برکة ونجاحا حدیث شریفی اوزره
هر ایشده صباحده مباشرت ایتمک سنتدر ایکنجی زراعت
وحراثتدر یعنی بر محصولندن اکوب بحوب آندن حاصل
اولان رزقدر که حضرت آدم علیه السلام کاری
وکسبیدر غزادن صکره افضل الکاسب زراعت ایتمکدر
زیرا معاش بنی آدم اولدر اغجلر دیکوب بتشدرمک منافعی
عامه ناسه و وحوش وطیوره راجعدر ومنفعتی
دنیاده وعقباده حاصلدر برکیمسه براغج دیکوب
حاصل ایتسه دنیا فایده سندن ماعدا ایبر اقدری وار
ایجون تسبیح ایدر ماداملکه برنده بشر صاغلسه
دفترینه اجر و ثواب یازیلور اوچنجی اهل صنعت
اولوب کندینک بدیله کسب ایدوب آنی یملکدر قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم ما اکل احد طعاما

خیرا قط من ان یاکل من عمل یده وان داود علیه
السلام کان یاکل من عمل یده وقال الله تعالی
وانفقوا من طیبات ما کسبتم وقال علیه السلام
یا ایها الناس ان الله تعالی طیب لا یقبل الا طیبا
وان الله سبحانه وتعالی امر المؤمنین بما امر به
المرسلین فقال یا ایها الرسل کلوا من الطیبات
امدی هر کیمسه لازمدرکه صنعتلردن برینی اختیار
ایدوب مشروع اولنلردن بیلوب واولاد لرینی دخی
اوکرده لر انبیاء عظامدن حضرت ادریس علیه
السلام خیاط ایدی یعنی ترزی ایدی لباس دکردی
حضرت داود علیه السلام دموردن جبه ایدردی
اولاد حسه اندن ظهور ایتدی وحضرت ابراهیم علیه
السلام اکنجی ایدی وتجارت دخی ایدوب بزاز ایدی
دونه منورکه اهل جنت تجارت ایتسلر بزاز لق
ایدرلردی واهل النار تجارت ایتسلر النوبی النوبه

جرار اولوب کمسنه محتاج اولماموق ایچون واهل عیالنه
مرحمت ایچون وقومشلرینه دخی انتفاع ایچون یوم حشرده
اول کمسنه یوزی آی کبی کلور زیرا برکیشی تفاخر ایچون
اولمیوب ذل سؤالدن اجتناب ونفسینی ناسه محتاج
اولمقدن امتناع ایچون کسبه سعی ایتمك شهدادرجه
سنه نایل اولور انبیاء عظامك هر بریسی بر زحرفت
وصنعت ایله کسب ایدر لردی والکرینك کسبندن برلردی
حکایت اولنمشدرکه صلحاء کرامدن واولیاء فخامدن
ابراهیم بن ادهم رحمة الله علیه برسفینه کیروب
کیدرکن امر حق ایله شدید دوزکار چقوب ایچنده اولان
کمسنه لر غایت ایله خوفلرندن شدة دوزکاردن
دعا طلب ایتدکلرنده اول عاقل صالح ایدر الحمد لله
بو شدة دوزکاردن خوف ایتمك بوکه شدة دخی دعا
زیرا بو خصوصده جناب عزتنه محتاجمز شدة اولدرکه
ناسه محتاج اوله سن دیوب خلقی تسلیت ایتمشلر

بنم مؤمن قرنداشلرم دنیا خصوصنده حضرت الله کمسنه
کندودن غیره محتاج ایتمیه آثارده کلمشدرکه حضرت
لقمان علیه السلام اوغلنه نصیحت ایدوب ایدرکه ای
اوغلم غنا طلب ایدوب کسب حلال ایله نفسکی فقردن
خلاص ایت برکمسنه اهمال وکسل وعار ایدوب کسبی
ترك ایتسه اول کمسنه یه اوچ خصلت اصابت ایدر
عقلی ضعیف اولور ودینینه رقت یعنی ضعف کلور وناس
ارآسنده قدری وشرفی کیدوب خلق ایچنده حقیر
والحق اولوب سوزی نافذ اولماز وناس ایچنده استخفافه
باعث اولور بیت یکدرر اوت اوتلق حلوا اوموب
آج اولدرن • یکدرر طاش طاشنمق نامرده محتاج
اولمدن • ایشته امدی حق جل وعلا قولنده
درت یوزدن کسب ایتمکی امر ایتمشدر جمله سندن
افضل جهاد ایدوب یعنی فی سبیل الله غزا ایدوب اعلاء
کلمة الله ایچون کفار محاربین ایله صباح اخشامده

آله واصحابه اجمعين بيع مكروه جمعه كون اذان اولنده
وسائر كونلر عند الاذان ودخي برشي صاتلركن المق
مرادي دخل ايكن بهاسنى ارتيرمق ودخي برشي دلال الندن
مزايده اولنوب بهاسى قرار بولوب صاحبي اول رضا
ويروب اول بهايه ارترن كمسنه ويرمش ايكن آخر كمسه
ارترووب المق ودخي طائفه جلب متاعلريني قصه به
كتوروب اهل قصه به آلوركن جلبده بولنه جقوب
كندبلري آلوب قصه به يه كتوروب صاتمق اما اهل
قصه به آلنوب انلره ضرر لري اولمزسه السونلر
جائزدر بلا كراهة ودخي صغير كوجك قولي اناسندن
باباسندن يا ذي رحم محرم اولان آغه باسندن
ايووب صاتمق ياهبه ايتمك ودخي زمان محصل
شهرده اولان اشيا وطعامي دوشروب كوبلر بهاسنه
كتوروب زياده بها ايله صاتمق بوذكر اولنان شيلري
ايتمك كراهت تحريميه ايله مكروهدر حضرت فرمان بوندن

المقا

المقالة الثامنة سكز نجي مقاله حلال كسب ايتمك
ومضاربه احوالني بيان ايدر قال الله تعالى في كتابه
الكريم وجعلنا النهار معاشا • يعني بز نهاري نور الكريم
معاش ايچون خلق ايتدم كيجه راحت ايدوب كوندوز
معاش ايده سز كسب حلال فرضدر زيرا شول شيئ انكله
فرض قائم اولور اول شيئ دخي فرض اولور امدي حق
جل وعلا صلوة وصيام وعورت بريني اورتمك بونلري
فرض قلدي آجقمغي دفع وعورت بريني اورتجك مقداري
كسبي واهل عيالي ايچون لبابسي ودفع جوع ايده جك
مقداري طعامي دخي كسب ايله تحصيل سبب قلديكه
بو طريقله ويره قال النبي صلى الله عليه وسلم
من طلب الدنيا حلالا تعففا عن المسئلة وسعيا
على عياله وتعطفا على جاره لقي الله تعالى ووجهه
كالقمر ليلة البدر • رسول الله صلى الله عليه وسلم
بيورديلر بر كمسه حلال بولندن دنياء طلب ايتسه

غروش بوزان كمسنه غروشنى اوفق اقچه الدوغى كمسنه يه
هبه ايده اول كمسنه دخى ويردكى اقچه يى غروش صاحبنه
هبه ايده ذات الشئ من حيث المجموع ايكى طرفدن هبه
لتمش اولوب مسئله يه عالم اولورلر ايكى طرفه دخى
حلال اولوب ربادن خلاص اولوب شرعاً بيع بالصرف
بولنميوب هبه اولور ايكنجى وجه بودركه غروش بوزان
كمسنه غروش ايله بله برمقدار خلاف جنس شئ
ويرر صكره اقچه ويرن كمسنه دخى اول خلاف جنس
اولان شئ اقچه ايله معاً غروش صاحبنه ويرر
بو وجه اوزره هبه ايدر انده بيع بالصرف بولنور
ايكى طرفده حلال اولور مثلاً غروشنى ويرن كمسنه
برانمك ايله غروشنى باخود غروشنى بر مقدار به قيوب
ويرر صكره بنه اقچه ويرن اقچه اول انمك ايله باخود
اول مقدار ايله معاً غروش صاحبنه ويرر خلاف جنس
بولنمغله ربادن خلاص اولوب فورنلور اوچنجى وجه

بودركه

بودركه غروش صاحبى انمك يا آت الملق وبال وياغ
الملق وسائر لوازم كورمك مراد ايتدكده اول مذكور شيلرى
اشترا ايدوب الدقدن صكره غروشنى اول الدوغى متاعك
صاحبنه ويرر الدوغى اشيا ايچون وقصور اقچه يى متاع
صاحبندن الور بعضاً اشترا وبعضاً بيع بالصرف اولوب
مساوى كومش كومشه وزياده سيني متاعك قيمتنه
تقاص ايدوب ايكى طرفه حلال اولور ربادن فورنلور
بو اوچ وجهك غيرى بوزيلان غروش ربادن فورنلمز
النته بو وجهلره عمل بولنميه انده ربا بولنوب حرام
اولمق مقرردر بو ذكر اولنان صورتلر كليسى فهمه آسان
اولمق ايچون تمثيلدر بو خسه همان بونلره مخصوص
دكلدر اعوذ بالله تعالى من عمل الذى يخالف الشرع
طوبى ثم طوبى لمن يوافق اعتقاده بما جاء به
رسول الثقلين ونبى الحرمين محمد صلى الله عليه وسلم
وعمل عملاً بالعدل الذى يطابق الشرع المصطفوى وعلى

برطوب بری بیکه برطوب بره جنسنه زر اعلری زیاده
اولسون ونقصان اولسون ومعدود اندن بوز عدد
بومرطه ینه بوز عدد بومرطه یه اولسون وزیاده
اولسون وجوز وامثالی وبودرت صورتلر موزونان
ایله مکیلات صورتلرنده یدا بید مثل مثله ویروب
فضله المق ربا وحرام وویره سیلری دخی بالاتفاضل
ربا وحرام اولور اما ایکی مؤخر صورتلرکه بری
مذروعات وبری معدود اندر بونلرده یدا بید
مثل مثله تفاضل جایز وحلالدر حرام دکلدر
اما ویره سیلری اشترسه فضله اولسون کرک
اولمسون مثل مثله ویره سیلری ربادر عقله
مناسب اولان مذروعات ایله معدود اندن یدا
بید صورتنده مثل مثله تفاضل حرام اولمق کرکدر
ایدی لکن دیننا مبنی علی النقول لا علی مناسبات
العقول مذهب حنفیده شرع شریفه مطابق

اولیان محلده عقلك مدخلی یوقدر عقلك مقبول
اولمسی شرع مطهره یه مطابق وموافق اولان محلده در
فی زماننا ناس ارا سنده بر فتنه جنیمه وبلاء عظیمه
وارد در والناس عنها غافلون غروش بوزانلر
حقنده فقهاء دین رحمهم الله تعالی اجمعین
آکا بیع بالصرف تعبیر ایدرلر غروش بوزان کمسنه
اوقه انجه ویا خود پاره ویا غیری نسنه الدقلرنده
اوچ امرك بری بولنورسه ایکی طرفده شرع شریفه
مطابق اولوب حلال اولور والا فنغی طرفه زیاده
کچرسه اول فضله ربا اولور ایکیسی دخی ملعون وفاسق
اولورلر اول زیاده ربا وحرام اولور والکسنك کان
طرفنه دخی فسقه رضا ویرمش اولور زیرا ناتار
حانیه مسئله لرندنده نیتکه دیمشدر الرضاء
فی الفسق فسق ورضاء المعصیة معصیة ایدی
اول لوح وجه دن سؤال اولنورسه بری بودرکه

كوجك جوز ويوز بيوك جوزه وايكيوز كوجك يومرطه
يوز بيوك يومرطه يه الموق وويرمك بوذكر اولنان مثللر
وبونك مشابهي اولانلر هر نه ايسه معدود دانرن بو
اوسلوبا اوذره يعني ارتفلق واكسيك لك وبكيلك و
اسكيلك شرع شريفده تصور اولنماز طرفيندن زياده
ونقصان اولورسه دخي جائزدر حلالدر ربا اولماز
واما معدود دانك دخي ويره يسي صورتلري مثل مثله
ويرمك والموق حرامدر تفاضل اولسون كرك اولمسون
نتكه مذروعات دخي بويله در ودخي مقاديرك
بشنجيسي قياسدر يعني قياس ايله آلنمق وصاتلمق
لسان تركيده آكا بيغمبر بازاري ديرلر وكتب
فقهاده بيع المجازفه والجزاف وصبرة طعام
ديرلر يعني بر يغن شيئ شو مقدار آلنجه يه ديو صاتمق
والموق اول بغلان شيئ موز ونانك بعضيندن اولوب
باك وباغ وبونلرك امثالي كبي الفون وكومش دخي انسه

وزندن اولمق لازمدر ودخي اول شيئ مكيلاتك كليسندن
اولور بغداي وآرپه وامثالي كبي ودخي اول شيئ مذروعاتك
بعضيسندن اولور بعض محلده بز وبغاصي طوبيله بيع اولنماسي
كبي واول شيئ مقياس بعض محلده معدود دانده واقع اولور
يعني ايله جوز ويومرطه شو قدر آلنجه يه ديو بيع اولنور
مقياس صورتلرنده ربا بولنوب حرمت ثابت اولورمي
اكر بالاده ذكر اولنان ربا صورتلرينه مماثل صورت
بولنورسه ربا اولوب حرمت ثابت اولور والا مثلاً
مثل مثله تفاضل صورتي كبي ونسيئه صورتي كبي
بو صورتلر بولنورسه ربا اولوب حرمت ثابت اولور
يعني وزن معلوم اولمين بر مقدار بالي بنه ايكي مقدار
باله فضله ايله الموق وصاتمق ويا غده وامثالنده
دخي بويله در ومكيلاتدن بغداي وآرپه وامثالي
بر يغن بغداي ايكي يغن بغدايه تفاضل الموق وصاتمق
جسيئه وآرپه وامثاليده بويله در ومذروعاتدن

وطوبوزك دمورلري مقداري ويره سي اولسه جائزدر
هرنه زمان ويرمكه وقت قول اولنورسه التون
وكومشك بهالري نقد اولور دمورلري ويره سي اولور
امّا خلافِ جنس مثلا كومشي التونه بغدايي اربه يه
ياغي باله صاتسه تفاضلي حلالدر ربا اولمز مثلا
بروقيه ياغي ايكي وقيه باله صاتسه اكر نقد ايسه
حلالدر وامّا بونلري وامثالني ويره سيه ويرمك
شرع مطهره ده جائز دكلدر ربادر حرام اولور وذكر
اولنان شش مقاديردن اوجنجيسي مذروعاتدر يعني
ارشون ايله بيع وشرا اولنان شيلردر امدي مثلي مثله
تفاضل ايله الق وويرمك يدًا بيد علي الفور اول
مجلسده اولورسه حلالدر بزلر وعبالر وجوقه لر
وقماشلر وبونلرك امثالي كبي يعني برارشون ابوجه
بزي ويروب ايكي ارشون فناجه سن الق ويا برارشون
ابوجه عبا ويروب ايكي ارشون فناجه سن الق ويا

برارشون ابوجه جوقه ويروب ايكي ارشون فناجه سن الق
ويا برارشون ابوجه قماش ويروب ايكي ارشون فناجه سن
الق بو ذكر اولنان مثالر وبونلره مشابه هرنه واد
ايسه مذروعاتدن بو ذكر اولنان اوسلوب اوزره يعني
ارتفلق واكسك لك وبكيلك واسكيلك شرع شريفده
فرق ما تصور اولنماز زياده ونقصان طرفندن حلالدر
وامّا بو مذروعاتك بشنجي يعني ويره سيلري مثل
مثله ويرمك حرامدر تفاضل اولسون كرك اولمسون
ودخي مقاديرك درد نجيسي معدوداتدر يعني صايو
ايله التوب ويريلن شيلردر جوز وبومطه وبونك
امثالي كبي امدي معدوداتده مثل مثله تفاضل
مذروعاتده اولدوغي كبي علي الفور يدًا بيد مجلس
متغير اولمقسزين حلالدر جائزدر يعني بوز بيوك
جوزي ايكيوز كوجك جوزه ويوز بيوك بومطه
ايكيوز كوجك بومطه يه ياخود عكسلري ايكيوز

یاغی یارن بر وقیه باغه وبوکون برکیله بغدای یارن
برکیله بغدایه وبوکون برکیله اربه یی یارن برکیله
اربه یه وبوکون برکیله برنجی یارن برکیله برنجه وبوکون
برکیله مرجمکی یارن برکیله مرجمکه بوصورتلر فضله سز
مثل مثله ویره سیه صورتلر بدر کذلک کلیسیه حرامدر ربادر
بوایکی صورتلر ذکر اولندی تفصیلاً امدی هر نقدر وزنه
کیره اشیا وارایشه موزونانه وهر نقدر کیله کیره
اشیا وارایشه مکیلاته قیاس اولنه وهر نقدر النون
وکومش النلری واوسنلرنده النون وکومش اولان شیلر
یعنی النون بلازك وکومش نیسیه والنون بحق وکومش
بالته وفلج وصرمه یی منفش اشیا یعنی مقرمه وبصدق
وصارق وبوذکر اولنانلرك امثالی وغیری هرنه ایشه
النوب وصاتلمق لازم کلدکده ویره سیه النوب صاتمق
حرامدر وربادر غایت حذر اولنمق لازمدر اخرت
عذابی شدیددر اخرنه ایمانی اولوب وتخفیفاً تصدیقی

اولمن

اولان بوذکر اولنان حرام ور بادن زیاده اجتناب
ایدر لکن ربادن خلاص اولمنك طریقی شوصورتدرکه
برکمسه النون وکومش اولان النلری نقد ایله النوب
صاتمق لازمدر یعنی النون بلازك وکومش سیی نیسیه
وکومش کلابدان وبخوردان وامثالی النوب صاتلدقده
یدا بید نقد اقچه لریی النوب ویرمك لازمدر اصلا
برو جهله تاخیره شرعاً مساغ وجواز بوقدر واوزرلرنده
النون وکومش اولان النلری اوزرلرنده اولان النون
وکومش مقداری اقچه لریی ویرر نقد یعنی اول النلرك
اوزرنده اولان النون وکومش مقداری نقداً اقچه سیی
ویرر مثلاً برکمسه النون ویا کومشلی برحق ویا
برفلج ویا بر بالته وطوبوز وبونلرك امثالی برشی
النقده وصاتدقده لازمدرکه اوزرلرنده اولان
النون وکومش مقداری اقچه سیی ویره حتی ربادن
خلاص اولوب قورتله اکه علاج بوددرکه بحقك وفلجك

مكيلاتي اولجي ايله آلوب ويره خلافني اتميه امدي
بغداي واربه وخرما وطوز بونلر كيليدر اولجي ايله
آلنور وويرلور والنون وكومش وزنيدر بونلر طارتو
ايله آلنور ويرلور بونلردن ماعدا شيلر عرفه مبنيدر
حضرت رسول اكرم عليه السلام زمانيندة اول شيكه
وزنيدر باكيليدر اول شيلر ابدي وزني وكيليدر
اما شول شيكه زمان شريفلرنده كيلي ووزني اولدوغي
معلوم اولمدي اول شيئ عرف زمانه مبنيدر هر
ديارده ينجه قرار بولمش ايسه آنك اعتبار اولنور
امدي بوندن معلوم اولديكه حيواندة ومذروعاتده
ومعدوداتده ربا اولماز زيرا بونلرده بعيار شرعي
بولنمدوغي اجلدن امدي قبوني قبونه وصغري صغيره
مثل مثله يدا بيد الموز ويرمك وويرسيه دخي جايزدر
زيرا كيلي ووزني دكلدر بس امدي موزونات و
مكيلاتدن برينى مثل مثله ويروب اول مقداري الزائد نصره

فضله

فضله الموز وويرمك ربادر اول فضله حرام اولور يعني
بر درهم النوني ايكي درهم النونه وبر درهم كومشي
ايكي درهم كومشه وبر وقيه بالي ايكي وقيه باله
وبر وقيه ياغي ايكي وقيه ياغه وبر كيله بغداي
ايكي كيله بغدايه وبر كيله اربه يي ايكي كيله اربه يه
وبر كيله برنجي ايكي كيله برنجه وبر كيله مرجمكي ايكي
كيله مرجمكه بو صورتلر مثل مثله تفاضل نقد
صورتلريدر كليسيه جايز دكلدر حرامدر ربادر كما
قال الله تعالى في القرآن العظيم • احل الله البيع
وحرم الربوا • بو آيت شريفه ده اولان ربا بو ذكر
اولنان صورتلردر امدي كذلك بونلرك بنسلري يعني
ويره سيلري دخي حرامدر ربادر فضله دخي ولمزسه
يعني بوكون بر درهم كومشي يارن بر درهم كومشه
بوكون بر درهم النوني يارن بر درهم النونه وبوكون
بر وقيه بالي يارن بر وقيه باله وبوكون بر وقيه

معاونت ایتمك شرطیله وسایر بونك كبی منفعت ایتمك
شرطیله بیع جائز دكلدر التنجی بوذكر اولنان منفعت
دخی مشتریده اولمق جائز دكلدر مثلا بن بونی الدم
سن بونی اویمه كتورمك شرطیله یا خود سنده بندن
بازار لق ایتمك ویا بردم ایتمك ویا بندن آت یا
اشك یا اوو یا دكانمده اجاره ایله اوتورمق شرطیله
وسایر بونك امثالی منفعت شرطیله اشترا بیعی فاسد
ایدر بدنجی الدیغی شیده انتفاع شرطیله بن بو جاریه
سكا ویردم اذا دایتمك شرطیله یا مدبر ایتمك یا ام
ولد ایدوب طوتمق شرطیله یا شو آتی بنمك ایچون
یا شو بری وقف ایتمك ایچون یا شو جوفه وقماشی
كندك كیوب آخره ویرمیه سن وسایر بونك امثالی
شرط بایعده ومشتریده اولمق بیعی فاسد ایدر یا خود
بن شونی بیع ایدهرم كاه وجی كاه بنده استعمال ایتمك
شرطیله المق وصاتمق بو جمله سی بیعی فاسد ایدر یا اولور

دیمشلر

دیمشلر مسئله معلوم اولسونكه مثل مثله تفاضل
حرامدر یعنی بلا عوض التنان زیاده حرامدر یدا
بید التون وكومش وبال وباغ وبونلرك امثالی
میزانه كیرن شیلر هر نه اولورسه ویردیكندن فضله
المق وویرمك ربادر حرام اولور اما خلاف جنس
اولیجق نقد ایله یدا بید تفاضل اولسون اولمسون
حلالدر ونسیئه سی یعنی ویره سی ایله تفاضل اولسون
اولمسون هر حالده حلالدر مادامكه مكیلاتدن
وموزوناتدن اولمادقجه المقادیر بوخمسه یعنی
عند الفقها جمیع اشیانك مقدار لری بلنمك بش
شیئله در بریسی مكیلات یعنی كیله واوبجكدر
ایكنجی میزاندر یعنی ترازو ایله وزندر شرعده بونلره
معیار شرعی دیرلر امدی هر كیمسنه كه تجارت ایدر
لازمدر كه بیله قنغی شیی موزون وقنغی شیی مكیلدر
اول شیده بیع وشرا اولیجق موزوناتی وزن ایله

اولکه تسلیم ممکن محل اوله درد نجی شرطی رضا بولنه
بویله بیعک حکمی ایکی جانب الدوغنه ویرد یکنه مالک
اولمقدر یعنی الدوغی شیئه تصرفه قادر اولمقدر زیرا
نزعده بیع تصرفه قدرتدن عبارتدر بیعک منعقد
اولماسنک الفاظی عربی اولسون فارسی اولسون وغیری
لسان اولسون جایزدر بعت یعنی صاتدم یا ابیعاک
سکا صاتدم اشتریت یعنی الدم او قبلت یعنی قبول
ایتدم او رضیت رضا ویردم [illegible] بوذکر اولنان
لفظلرک معناسینی ادا ایدر بیع منعقد اولور اول
مشتری صکره بایع سویلکده فرق یوقدر [illegible]
بیع صحیح اولور الدوغی کبی فی الحال الفجه ویریجک
یاخود وقت تسلیمدن اجل معلوم اولنجه خلاف
جنس اولیجق ویره سبه وقت اجل معلوم اولمسه
یعنی ویره جکی قیفی کوندره وایده بلنمسه بیع فاسد
اولور جایز اولماز دیمشلر امدی بیع فاسد ایدن بدی

شیئک بر یسی بولندقده بیع فاسد اولور بر یسی جهالة
الثمن یعنی ویرلجک شیئک الفجه میدر التون میدر
غروش میدر بلنمیه زیرا بلنمک شرطدر ایکنجی جهالة
الاجل یعنی ثمنی ویره جک وقت بلنمک لازمدر
وقت نیروزه دک صوم نصاری یه وفطر یهودیه دک
وقت ایله الموق صاتمق صحیح اولماز زیرا وقت معلوم
دکلدر اوچنجی جهالة المبیع یعنی البخق متاع معلوم
کرکدر مجهول اولان شیئدر یعنی بلنمین متاعک بیعی
جایز اولماز درد نجی اوج کوندن زیاده مخیر شرط
ایتمک بشنجی بایع ایچون منفعت اولمق هر نیجه
منفعت اولورسه اولسون مثلا بن بوبی سکا شو قدر
الفجه یه بیع ایتدم شمدن کیرو بندن الموق شرطیله
یاخود قرض الفجه ویرمک یاخود بر شیئی هبه ایتمک
شرطیله یاخود یا باشینی واشکنبه سینی ویرمک شرطیله
یاخود بو شیئی ویرمک شرطیله یا برخدمتم اولدقده

482

يازدوغي اوزره شرعيجه دوره فادر اوليجق ربادن
خارج اولور جوازينه قول واردر زيرا ربا اولمز مرابحه
اولور مرابحه حلال اولور بس امدي هر كشيه لازمدر كه
تجارت احوالني وبيع شرائك حلالني وحرامني بيلوب
حلال بردن تحصيل ايدوب حرامدن حذر ايده قال الله
تعالى احل الله البيع وحرم الربوا امدي بيع حلال
ايله بيع حرامي تميز ايدوب علم حالني بيله معلوم اولكه
بيعك شرطي وركني وحكمي واردر ركني لفظ ماضي
ايله منعقد ايجاب وقبولدر نتكه ذكر اولندي
يعني شو شيئي ويردم وبنده الدم ديمكدر ويره يم
يا ويرم بنده آلورم ديرسه في الحال مراد ايدوب
بيعي وشرايي قصد ايدرسه رضا لريله جايز اولور
بيعك انعقادي صاتدم الدم اخذ ايتدم وقبول
ايتدم بيع ايتدم اشتري ايتدم صاتن كسنه يه بايع
ديرلر الجيه مشتري ديرلر بايعك سوزينه ايجاب

الحروج
٢٠٤٨٣

ديرلر مشتريك سوزينه قبول ديرلر هر قنغيسي اول سويلرسه
جايزدر مثلا بن شوبي سندن شو مقدار آقچه يه الدم
بايع دخي ويردم يا راضي اولدم يا قبول ايتدم دسه
اول مجلسده جايزدر ودخي بيع ايجابسز وقبولسز
جايز اولور خسيس اولان منسنده ونفيس اولانده
يعني بهاسي آز اولانده وبهاسي آغر اولانده اكا تعاطي
ديرلر مثلا بريباره لك آنمكي آقچه سني ويروب اولدخي
آنمكي سكا ويرمك يا بر وقيه آيتي سكا ويروب سندخي
آقچه سني ويرمك رضا ايله جايزدر آلوب آقچه سني
ويرمك اولدخي آقچه سني قبول ايتمك ايجاب وقبول
مقامنده اولوب بيع جايز وحلال اولور ودخي
بيعك شرطي ايكي جانبدن عاقد عاقل ومميز اولمق
لازمدر مجنون وصبي اولميه ايكنجي شرطي لفظ ماضي
اوله الدم ويردم صاتدم الدم ديمك كبي يا خود
تعاطي اوله ذكر اولنان كبي اوچنجي شرطي وقت برمحل

حقوق عباده اولمز بيع وشرانك فسادينى وبطلانينى
بيلوب اجرا وعمل ايتمك ايله اولور بو خمسه حقوق كمسه
واردر كه كسب حلال ايله كاسبدر لكن بيعك
حرامينى ومكروهينى بلمز كاربنى حرامه ومكروهه
ملاقى ايدر ابو ايوب السختيانى ايدر بر كسب كه انك
ايچنده بر شبهه لو نسنه بولنمزن جرا اولوب ناسدن
سؤال ايتمك باكه محتاجلودر زيرا اصحاب رسول الله
برده وبجرده تجارت ايدرلردى حتى دمشقلردر
فقهادن فتاوادر نقل اولندى بر كتبى كتاب البويطى
بلمنجه تجارت ايتمسون بادى اول على بلور بر
مصاحب دوست ايدنسون صكره تجارت اوزره
اولسون دمشقلر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
الربوا ثلثة وسبعون بابا ايسرها مثل ان ينكح
الرجل امه • بو حديث شريف جامع الصغيرده عبد الله
بن مسعود رضى الله عنه خضرلرى روايت ايدوب

رسول

رسول الله صلى الله عليه وسلم بيوردى لر ربوا ايتمش اوج
باب در كناه بونندن زياده الجعفى آتاسينى نكاحلنمق
كبى كناه ايتمش اولور سائرى دخى بوكه قياس اولنجه
ربانك حالى معلوم اولور وحديث آخرده رسول الله
صلى الله عليه وسلم بيوردى • لعن الله آكل الربوا
ومؤكله وكاتبه وشاهديه • يعنى الله تعالى رحمندن
اراغ اتسون ربا يبنلرى ومال ربايه وكيل
اولانلرى وكاتبنى وشاهدلرينى ربا حقنده اولان
وعيدانندن غافله بوقدر كافيدر اللهم احفظنا
وبو دخى معلوم اولسونكه بر كتبى كندى مالنى ربا
ايتمك ايله مال وقفى ومال ايتامى ربا ايتمك برابردر
نه مال وقفده ونه مال ايتامده ربا جائز و
حلال اولمز فتاوا خانه فقه قولنده دخى ربا حرامدر
اقوال علماده ربانك جوازينه وحلينه بر قول بوقدر
مكروه در شرعى ايتمش اوله فاضيخان وسائر كتب

ماضي كركدر يعني صاتدم والدم دمك لازمدر الورم
يا آلديم ويره يم يا ويررم دمك ايله اولميه لكن
بوسوز بر مجلسده اوله اوجنجي اقچه معلوم اوله
غروش والتون هر نه ايسه اعلام لازمدر درديجي
متاع دخي معلوم اوله بشنجي متاع قيمت صاحبي اوله
يعني بها ايدوب قيمت ايله آلنور اوله بهاسي اولمين
شيئك بيعي دخي جائز اولماز يعني بغداي واريه دن
بر دانه سي يا الكز بيعي جائز اولماز زيرا بها تقدير
اولماز امدي بيع صحيح اكا دير لركه مال مال مقابله
سنده جانبيندن رضا ايله ذكر اولنان شروطك
اجتماعيله ايجاب وقبول بولنه نفس عقد ايله
الدوغي متاعه مالك اولور قبض بولنمسه ده اما
بيع فاسد اولدركه عقد ايله مالك اولامز قبض
ايتمدكجه اما بيع باطل اولدركه حرامي ولان اشيادن
برنسنه شروطيله بيع ايتمش اولسه خمر وخنزير

واولمش حيوانك اني وحري قولدر دبو بيع ايتمك كبي
بو ذكر اولنان اشيانك بيعي باطلدر بوبش شروط
بولنورسه وقبض دخي بولنورسه بيعي باطلدر امدي
بونلري ذكر ايتمه دن مراد يمز كيسه بيعي وشراده ايدكي
كسب حلال اولوب بيع حرامدن ورى بوادن مؤمن
قرنداشلري آكاه ايدوب حلاله ميل ايتدرمكدر
زيرا خبرده كلمشدركه ترك ذرة من حرام خير
من عبادة الثقلين انس وجنك عبادتندن ذره
مقداري حرامي ترك خير لودر بركشينك قرنينه حرام
داخل اولسه جمله اعضايه اصابت ايدوب كوزلري
دخي حرامه بقر والري وايقلري دخي حرام استر
منعنه قادر اولميوب هلاكه دوشر امدي جمله
اعضانك خزينه سي معده در اول فاسد اولبجق
جمله فاسد اولور غايت ايله حذر بلمك ايله اولور
امدي حرام انجق سرقه وظلم وغصب ايله آلنان

ممكن ايسه اول مكاندن ايندورلمك كركدر لكن حج
مسئله سنده علم حالي بيلور كمسنه اولمق افضلدر
احرامه كيروب نيت ايدجك اللهم اني اريد الحج
لفلان يعني بني حجه كوندورن فلان كمسنه ايچون
حجه نيت ايتدم ديه فتاواي نسفيده ذكر اولندي
بركمسنه برمقدار اقچه وصيت ايدوب اول اقچه
ايله بركمسنه حج ايدوب كلدكده فضله قالور ايسه
صاحبنه ياخود وارثنه ويرمك لازمدر مكر
المبوب حلال ايده لر اما بركمسنه حج ايتمك ايچون
واروب كلنجه ايجار ايتمش اولسه نفقه سنه دن
فضله سي دخي اكا حلالدر ردي لازم اولماز اما
حج عن الغير برمقدار نعب اوزره در استيجار
طريقيله كتمك احسندر زيرا دم لازم حصلر اما
اوزرينه در اما جنايه قربانلري مامور اوزرينه
ذكر اولنمشدر كه آخر ايچون حج ايدن كمسنه واروب

كلنجه

كلنجه ايندبكي حسنه امرك دفترينه يازيلور اما
سيئه سي كندي دفترينه يازيلور غفلت اولنميه
المقاله السابعه بدنجي مقاله بيع وشرا بيانندهدر
معلوم اولكه في زماننا ناسك اكثري احوال
بيعك وربوانك فرقني بيانه واجراسني عيانه
قادر اولميوب صحيحي فاسددن وجائزي باطلدن
تشخيص ايده ميوب حق جل وعلا قرآن كريمنده
وكلام قديمنده احل الله البيع وحرم الربوا بيورمغين
بوعيدي تشديف غيرة اسلاميه وتشفقت ايمانيه
ايله بو بابده دخي اهم اولانلردن على قدر الامكان
اخوان مؤمنيني ايقاظ ايچون بيان اولندي امدي
معلوم اولسونكه بيع اوجدر بريسي بيع صحيحدر
ايكنجي بيع فاسددر اوجنجي بيع باطلدر بيع
منعقد اولمان الا بيعده بش شيء موجود اوله
ايكنجي وويرنجي ايكيسيده حاضر كركدر ايكنجي لفظ

مكه يه بر قربان يا خود بهاسني كوندورب بر قربان
ايدر لر صكره احرامندن چقر اكر قرانه يعني هم
حجه وهم عمره يه نيت ايتمش ايسه ايكي قربان كوندورب
حرمده قربان ايدر لر صكره احرامندن چقوب صكره
سنهٔ مقابله ده حج ايدر اكر افاقت بولمزسه
اما افاقت بولوب يوم عرفه ده زوالدن صكره
تا صبح صادق طلوع ايدنجه وقفه نك وقتيدر
بو وقتك ايچنده عرفاته بر وجهله ايق بصر رسه
ينه حجه نيتمش اولور سائر فرضلرينى دخى تمام
ايدوب سنهٔ آتيه قالمز بوكمسه بو ذكر وقت ايچنده
عرفات ديدكلري مكانه ايق بصه اويوركن يا
يايلمش ايكن هر نيجه اولورسه اولسون حجه نيتمش
اولور ودخى اودرينه حج فرض اولان كمسنه
بنفسه حج ايتمكدن عاجز اولوب خسته لك يا حبس
يا بر مرض سببيله اداء فرض ايتمكه قادر اولامسه

بوكمسنه ء برينه كوندورب حج ايتدرسه اول حج صحيح
وجائز اولور اول عذر اندن كمتمش بيله اولورسه اما
اول عذر اندن زائل اولميوب اولنجه افاقت بولمزسه
اول حينده واجب اولور اول كمسنه ء برينه حج ايتدرمك
ايله بورجندن خلاص اولور ديمشلر حجه كيدن كمسنه
مقدما حج ايتمش اولسون كرك اولمسون لكن افضل
اولان حج ايتمش كمسنه اوله اما اول عاجزدن بعد
الاحجاج عذر كيدوب كتمكه قادر اولورسه ينه
اعاده لازمدر زيرا عبادات بدنيه ده نيابت جائز
دكلدر انجق اولورسه اوزرندن حج ساقط اولور زيرا
عذر سببيله اول انفاق مال فعل مقامنه قائم
اولور الله اعلم مامور اولان كمسنه طريق حجده
وارمق ايدوسه ميتك يعني حجه امر ايدن كمسنه منزلندن
يا وصيتك يا وارثنك منزلندن آخر كمسنه تكرارا
كتمك لازمدر مال كفايت ايتمزسه ايتدريلجي قدر هر نيجه

ذبح جائزدر ودخي صاحبي اندن يمك جائز اولان
اوچ نوع قربانلر ويوم نحردن غيري برنلري ذبح
جائز اولماز متعه قربانى وقران ايچون اولان قربان
ودخي تطوع قربانى وجنايه نك جمله سيچون اولان
قربانلر حرمدن غيريده ذبح جائز اولماز ودخي
خاتونلر احرام ايچنده حكمي ارلر كبيدر انجق التي
شيده دكل بريسي خاتونلر يوزيني اجرلر ايكنجي
تلبيه ده يك جاغرمزلر اوچنجي ارلر كبي طواف ده
رمل وهروله ايتمزلر درديجي بين الصفا والمروه
سعي ايتدكلرنده هروله ايتمزلر بشنجي طواف زيارتي
تاخير ايتمك ايله التنجي طواف صدري حال حيضلرنده
تاخير ايتمك ايله اوزرلرينه قربان لازم كلمز ودخي
حجك مفسدلري اولدركه اوچ فرضك بريني ترك
ايتمكدر ودخي عرفاته وقفه يه دورمزدن مقدم
جماع ايتمكدر اراولسون عورت اولسون فصل اولسون

نسيانا اولسون لكن فرجدن اولمق شرطدر امدي
بركيسه وقفيه دورمزدن اول فرجدن جماع ايتمش
اولسه حجي فاسد اولور انك اوزرينه بر قربان ايتمك
واجبدر وسنه آتيه ده حج ايتمك لازمدر اما بعد
الوقوف جماع ايتمش حجي جائزدر فاسد اولماز انجق
بر دوه قربان ايدوب حجي تمام اولور ايتمزسه نقصان
قالور حجي افسادايدن شيلرك بريسي دخي حصر
اولوب حج ايتمكه قادر اولميه حصر دخي درت وجه
اوزره در بريسي مرضدر يعني خسته لك سبيله
حصر اولمقدر ايكنجي دوشمان مانع اولمقدر اوچنجي
مالي ونفقه سي كتمكدر درديجي ظالم بر يرده
حبس ايدوب مانع اولمقدر بو ذكر اولنان حالترك
بريسي محرم اولان كيشيه يا محرمه اولان خاتونه
واقع اولسه انك مسئله سي بودركه اكر مفرد
بالحج اولوب يالكز حجه نيت ايتمش ايسه اول كيمسنه

410

ایتمك یا کهله اولدرمك بونلرا ایجون هر نه دیلرسه صدقه
ایدر جایزدر ویا خود زعفران بوب جمیع اغزینه
اصابت ایتمك یا خود برعضوندن آز برینه طلیخ ایله
جفش یاغ استعمال ایتمك وطیب قوقولی سورمه جکدر
ونتش برما غندن افل الندن یا آیاغندن طرنا غنی
کسمك هر برمن ایجون برمسکین یدورر ابو حنیفه
قتنده برکمسه محرم ایکن برآو یومرطه سینی قرسه
قیمتنی ویرمك لازم اولور وبر حیوانك آیاغنی قرمش
اولسه غیری یوریمکه قادر اولمسه بها سینی ویرمك
لازم اولور یا خود برآوی مجروح ایتسه یا تویی
یولسه یا اعضا سندن برعضوینی قرسه نقصانینی
اودر بوذکر اولنان شیلری محرم اولان کمسنه
قصدا ایتسون یا خود سهوله یا خطا ایله ایتسون
برابر در برینه اوزرینه دم وصدقه لازم اولور بو
وجهله خلاص اولماز دوه قربان ایتمك ایکی موضعده

واجب

411

واجب اولور بر یسی شول کمسنه طواف زیارتی جنبا
ایتمش اولسه ایکنجی شول کمسنه عرفاندن وقفه یه دوریب
طواف زیارتی ایتمزدن اول جماع ایتمش اولسه بو ایکی
شیلری ایشلین کمسنه اوزرینه دوه قربان ایتمك
لازم اولور کرك قصدا وکرك سهوا ایتمش اولسون
برابردر ودخی محرم اولان کمسنه اون التی شیدن
برینی ایتمش اولسه برشیئه لازم اولمز یللان وعقرب
وفاره والاجه قرغه وسمك وقرنجه ومیمون
وقوبرت وکلب عقور وبیره ودوه وصغر وقبون
وتاوق وبنکج بونلردن برینی قتل ایتسه اوزرینه
برشیئ لازم اولمز ودخی قربانلردن بش قربان
اینی صاحبی یمك جایز اولماز اول کفارتی
درانش کفارتی وجماعك کفارتی وحصر قربانی
ولباس وطیب استعمال ایجون اولان قربان وبو ذکر
اولنان قربانلری یوم نحردن یعنی بیرام کونندن اول

جماع ایتمك انزال اولمزسه ده وطواف زیارتی ابدسنسز
ایتمك وطواف صدری جنبا ایتمك وطواف زیارتدن
اوج شوطی ترك ایتمك وطواف زیارتی عذرسز ایام
نشریقده ایتمیوب تاخیر ایدوب صکره ایتمك وسعی
ترك ایتمك وعرفاتده اماماندن اول دونمك یاخود
شمس غروب ایتمزدن اول دونمك ودخی رمیك
برکونی ترك ایدوب ایکی کون ایتمك ودخی جمرهٔ عقبه‌نك
رمیی یوم نحرده ایتمکی ترك ایتمك وتراش اولمیوب یوم
نشریق جفنجه تاخیر ایتمك واوایتمك واوه اشارت
ودلالت ایتمك واوك ایتی بیمك وایتی حلال اولمین
برنجی حیوان اولدرمك وکیك مستامینی بیمك وکوکرجین
بیمك واحرامسز میقاتی کچمك وحج تمتع ایجون
قربان ایتمك وحصر ایجون وقران ایجون وعمره ایجون
قربان ایتمك بوذکر اولنان شیلر وقوعندن صکره
بو قربانلری ایتمسه حجی نقصان اوزره قالور ودخی

محرم اوزرینه صدقه ویرمك ایجاب ایدن یلرمی شیلر
محرم اولان کمسنه برعضوندن اقل برینه طیب استعمال
ایتمك وبرکوندن اقل دکلمش لباس کیمك وربعندن
اقل باشنی تراش ایتمك وبیغنی تراش ایتمك ومحرم ایکن
بتون محرمك باشنی تراش ایتسه تراش ایدن کمسنه
اوزرینه صدقه لازم اولور ودخی محرم اولمین
کمسنهٔ تراش ایتمك بویله در ودخی برعذر ایجون
طیب استعمال ایتمك یاخود برعذر ایجون لباس کیمك
دیکرسه قربان ایدر دیکرسه الی مسکینه تصدق ایدر
هر برمسکینه نصف صاع ویرر دیکرسه الی کون
صایم اولور ودخی طواف قدومی ابدسنسز ایتمك
یاخود ترك ایتمك یاخود طواف صدردن اوج شوطنی
ترك ایتمك یاخود طواف زیارتدن اوج شوطنی تاخیر
ایتمك اما اوجدن آز اولورسه هر برشوط ایجون
اطعام مسکین لازمدر ودخی اوج جمره دن برینی ترك

یا خود دابه اوزرنده اوبورکن مرور ایدوب بلمسه
یا بایلوب کندوبی بلمز ایکن مرور ایتمش اولسه یا جنب
یا آبدستسز یا حاله حیضنده وقفیه دورمش اولسه
یا خود عرفه ده اذان واحد واقامه واحده اویله
نماز بینی وایکندوبی بربردن قلمسه یا خود وقفه دن
حجاج کیدوب حالی اولدقده بیرام کیجه سی فجر طلوع
ایتمدین عرفاتدن اوغرایوب اول مکاندن کچمش اولسه
اول کمسنه حجه یتشمشدر مانع اولماز محرم اولوب
بالغ اولان کمسنه لر احرامده ایکن اللتی شبدرک یرینه
بلا عذر ایدرسه اوزرینه دم یعنی قربان ایتمک واجبدر
ایتمز ایسه حجی نقصان اولور بر یسی اعضادن کاملا
بر عضوه طیب سورمک یعنی قوقیسی کوزل رایحه طیبه
استعمال ایتمک یا خود بر عضو کامل مقداری جثه سنه
سورمک یا خود بر برینه طیبی شول مرتبه چوق سورمشکه
بر عضو کامله کفایت ایده بو دخی بر عضو طبخ اولنمش

باغ استعمال ایتمک کول یاغی یا بنفسج یا زیت یاغی کبی
اما سکاده یاغ ویا ات یاغی سورنمک ایله نسنه لازم
کلمز ودخی ضرورتسز ارقه سنه لباس کیمک کوملک
یا طون یا قفتان کبی وایغنه ادک کیمک کبی ودخی
باشنک ربعنه یا بوزینه برشیئی اورتمک کرک کندوسی
کرک آخر کمسنه اورتسون لکن لباس واورتو کاملا
برکون یا خود کاملا برکیجه دورسه دم لازم اولور
ودخی باشنک ربعنی تراش ایتمک یا فرفمق ودخی
قولتوغنی وقاسق برینی وبوبنک الینی وحجامت
برینی تراش ایتمک ودخی محرم اولان کمسنه محرم آخری
تراش ایتمش اولسه قربان تراش اولدنه لازمدر ودخی
الترینک وایقلرینک یا برالینک طرنقلرینی کسمک
ودخی عرفه ده وقفه یه دورمزدن اول جماع ایتمک
ودخی عمره ایدن کمسنه درت شوطی طواف ایتمزدن اول
جماع ایتمک ودخی اونمک ویا بشمق وقرجدن غیریه

بنه اولکی کبی هیئتی اوزره یورر خاتونلر ده جمله سنده
همان اوسلوب سابق اوزره یوریمک سنتدر یدنجی
خاتونلر صفا و مروه اوزرینه صعود ایتمک یوقدر مگر
خالی بوله لر سکزنجی خاتونلر ایچون احرامده بوزلرینی
اجرلر اورتمک یوقدر اما باشینی اورتر طقوزنجی
خاتونلر باشینی ترانس ایتمک یوقدر بلکه فرقنی واردر
اونجی بین المیلین سعی ایتمک یوقدر اون برنجی خاتونلر
طواف وداعی ترک ایتمش اولسه اولر کبی اوزرینه دم
یعنی قربان لازم کلمز مثلا برخاتون حیض کورمش
اولسه احرامنه و وقفه سنه دور مانع اولمازایچون
طواف ایده مز تا غسل ایدوب ارنمیجه زیرا جنب
کمسنه مسجده کیرمک حرامدر غسل ایتدکدنصکره
طواف ایتمک ایله حجنه فساد کلمز اما بو خصوص
ایچون واقع اولدقده طواف وداعی ترک ایتمکله
حجنه برشی لازم کلمز و اون یدنجی حجاج سنتدر طواف

قدوم

قدوم اولدرکه برکمسنه مکه یه منزلنه داخل
اولدقده تحیة المسجد برینه اوزرینه سنت اولان
طواف ایتمکدر اول اجلدن بو طوافه طواف دخول و طواف
تحیت دنجی دیرلر انک ایچون اهل مکه یه سنت
دکلدر بلکه آفاقی ایچون سنت اولمشدر برسی دنجی
منادیدکلری مکاندن موسم کیجه لری اندن بنقدر
و دنجی طواف ایتدکده رمل و دنجی سعی ایتدکده هروله
ایتمکدر رمل دیو تبختر ایله صالنمق و جهی اوزره اومور
لرینی تحریک ایدوب بهادرلر کبی یوریمکدر هروله
سرعت ایله سعیده یوریمکدر وقفه یه دور بنغی
مانع اولیان سکوشیدر رافع اولورسه بنه حجه
یتشمشدر برکمسنه عرفات اولدوغنی بلیوب عرفه
کونده زوالدن صکره بیرام کیجه سی صبح صادق
چقوب افق ظهوردن ایدیجه اول مکاندن اوغرایوب
کچسه بلدوکی حجنه مانع دکلدر حجه بنه یتشمشدر

مكر ركعتي طواف اوله آتي قضا ايدوب فالار حجتنه ضرر
كلمز اما قصدا ايدرسه آتمه اولور دمشلر اما بدايعده
ايدر اكر برعذر ايله ترك ايدرسه برشيء لازم كلمز
بغير عذر ايدرسه اوزرينه دم يعني قربان ايتمك لازم
اولور الله اعلم ودخي اختلاف اولان واجبلردن
بريسي اولدركه عرفاتدن دنيجك امامه متابعت ايتمك
يعني امامك اوكينه كچوب تقدم ايتميه وارديجه اولميه
مكر ازدحام ايچون اوله اول وقتده جايزدر ضرر
ويرمز وطواف زيارتي ايام نحرده ايتمك ورمي جمار
ايام نحرده ترانس اولمزدن مقدم ايتمك وترانسي حرمده
ايتمك وعرفاتده غروبدن صكره جزئي كيجه دن برمقدار
تاخير ايتمك بوذكر اولنان افعالدن ماعدا سي حجك
سنتلري وادبلريدر رعايت اولنمق كركدر امدي
بركمسنه حجك اوچ فرضلرندن بريني ترك ايتمش اولورسه
حج ايتمش اولمز فاسد اولور واجبلردن بريني ترك ايدرسه

اوزرينه دم لازم اولور زيرا نماز ده واجب ترك
ايدرسه سهو سجده ايدر بودخي آنك كبيدر قربان ايله
حجي تمام اولور لكن حج خصوصنده اكر قصدا
واكر سهوا ايتمك برابردر وسنتلردن بريسي ترك
اولورسه نوايده نقصان اولور حجنه ضرر كلمز لكن
صدقه ايتمك لازم اولور خاتونلرك حجي ايله ارلرك
حجي مابينده فرق اوزره بريسي خاتونلر
محرمسيز حج ايتمك جايز دكلدر نيكه ذكر اولندي ايكنجي
محرمك نفقه سنه قادر اولمقدر اوچنجي خاتونلر تلبيه يي
اخفا ايله ايتمكدر دردنجي خاتونلر ايچون دكلمش
نماز كيمك جايزدر بشنجي خاتونلر ايچون حجر الاسودي
اوپمك واستلام ايتمك يوقدر مكر رجالدن خالي
اولوب كمسنه بولنميه التنجي خاتونلر ايچون طوافده
رمل ايتمك يوقدر يعني رجال طائفه سي طوافك اوچنجي
شوطنده زياده سكردوب يلك سنتدر دردنجيده

نیت بدر ایکنجی حج فراندرکه هم حجه هم عمره ایتمکه
نیت ایتمکدر اوچنجی حج تمتع دیرلر حج ایچنده عمره یه
نیت ایتمکدر اما بالکز حجه نیت اولدرکه اللهم انی
ارید الحج فیسره لی وتقبله منی یعنی یا الله تحقیق
حج ایتمکه بن نیت ایتدم وقصد ومراد ایتدم یارب
بنه میسر ایدوب آسان ایله وبو حجی بندن قبول ایله
دیوب عقبنجه تلبیه ایده لبیک اللهم لبیک لا شریک
لک ان الحمد والنعمة لک والملک لا شریک لک بو تلبیه دن
زیاده ونقصان ایتمیه وصوت اعلا ایله هر نمازک اردنجه
وبولردن وبوکسک یرلره جقدقده وبر برلرینه ملاقی
اولدقده تلبیه ایده لر احرامدن جقنجه بو تلبیه التی
وقتده اولور احرامدن صکره بر یسی فرض نمازلرک
اردنجه ایکنجی سحر وقتنده اوچنجی عالی شریف یرلرده
ودیه لرده دردنجی وادیلره اندکلرنده بشنجی قافله
یرلرینی کوردکلرنده التنجی یوکلرینی یوکلدوب کندکلرنده

تلبیه ایتمک احرامک سنتلرندندر حجک انفاق اوزره
واجبلرنی اون یدیدر سنان مکی رحمه الله تبیین
محارمده ذکر ایتمشدر بر یسی احرامی میفاندن کرمک
وصفا ایله مروه سعی ایتمک وعرفه کوبی وقفه غروب
ایدنجه دورمق ودخی مزدلفه ده وقفه دورمق
وجمره اتمق وتراش اولمق یا خود قرقمق عند الاحلال
وطواف الوداع ایتمک مکه لی اولمین کمسنه لر ایچون
وطوافدن صکره ایکی رکعت نماز قلمق وطوافی ماشیا
ایتمک قادر اولان کمسنه یه بین الصفا والمروه سعی
دخی ماشیا ایتمک بو ریمکه قادر اولورسه وطوافی
طهارت اوزره ایتمک وصاغ جانبندن ایتمک وعورت
یری اورتمک اولمق وثوبی پاک اولمق وطواف الزیاره
وقتنده ایتمک وطوافی وراء حجردن بداء ایتمک وطواف
افاضه ی ایام نحرده ایتمک بو ذکر اولنان واجبلردن
بری ترک اولنسه سهوا یا عمدا اوزرینه دم لازم اولور

صكره ايكي ركعت نماز قيله صكره نيت ايدوب تلبيه ايده
غبري دكلمش لباس كيميه اورنو ترسه ياخود ايننه
آلوب بكلربي كيمزسه ضرر ويرمز مكر عذري اوله اول
وقت جمله سني بردن كيوب جنايه قربانى ايدر جايز در
صكره ماء توبه ايله نفسيكي غسل ايدوب وصابون
استغفار ايله پاك ايلبوب تلبيه ايده سن صكره كفن
صارنوب قبره كيرن كمسنه كبي لسانكي شرعه مخالف
كلامدن وكمسنه ايله جدال ايتمكدن والترك ايله كمسيه
ضرر دن وحيوانى حقارة ازيت وجفادن وجميع اعضا
ايله حرام ومكروه اولان شيلردن غايت حذر ايدوب
حفظ اوزره اولمقدر لكن اوزرنده اقجه حفظى
ايچون دكلمش كيسه يا كمر اولورسه ضرر ويرمز
همان غبري اولمسون مكر عذر اوله خسته اولمقدن
ويا بر مرضه ابتلادن خوف ايدر اولورسه اول ضرورتدر
لباسي كيوب قربان ايدر اما المحرم في امان الله مقتضاسي

اوزره يعني محرم اولان كمسنه الله تعالى نك حفظ امانده در
جوق خسته ومريض كمسنه لر احرامه كيروب خلاص اولمشلردر
نيت ايچون كيفيتى اولدركه حج ايتمك اوچ وجه اوزره در
حج دبو بيت الله كه الله ذو الجلالك بر بوزنده طيراق
جنسندن اول خلق ايتدكي مكان خاليه در زيرا رسول
عليه السلام حديث شريفنده بيوردي اول بقعة
وضعت في الارض موضع البيت ثم مدت منها
الارض واول عبادت ايچون بنا اولنان بيتدر الله
ذو الجلال كلام قديمنده وقرآن عظيمنده ان اول بيت
وضع للناس للذي ببكة مباركا بيوردي وحضرت
آدم عليه السلام مدت توبه سي قبول اولدوغي وحضرت
ابراهيم عليه السلام تعظيما وتشريفا بنا ايتدكي بيت
الله الحرامي زمان مخصوصده ذكر اولنان افعال مخصوصه
وآركان معلومه ايله زيارت ايتمكه ديرلر انك نيتي
اوچ وجه اوزره در بريسي حج مفرد دركه يالكز حجه

اول طرفدن کلنلر ایچون میقات قرن دیدکلری موضعدر که
برطاغك ادیدر عرفات اوزرنده مکه‌ء مشرفه‌دن ایکی
مرحله‌در دردنجی اهل یمن ایچون میقات یلملم
دیدکلری موضعدر که مکه‌ء مشرفه‌دن ایکی مرحله
اوزره‌در وتهامه طاغلرندن برطاغدر بشنجی اهل
خراسان وعراقدر واهل ماوراء النهردر که پادشاه
مکانیدر انلر ایچون میقات ذات العرق دیدکلری موضعدر
مکه‌ء معظمه‌دن فرق الی میل اوزره‌در ارض نجددر
یعنی شب دیدکلری شیی اندن حاصل اولور بو میقاتی
رسول الله علیه السلام تعیین ایتمشلردر برکمسنه
بو میقاتی تجاوز ایدوب احرام کیمیوب حج یا عمره ایتمش
اولسه آخر مکاندن احرام کیدوب ایچون اوزرینه بر قربان
ایتمك واجبدر اما کچوب صکره بنه کلوب احرام بیمش
اولورسه قربان لازم دکلدر اما برکمسنه حجه کلوب
لکن بو میقاتدن برینه اوغرامسه مقابله سنه کلجك

احرامه

احرامه کرسون دیمشلر ودخی اهل مکه‌نك میقاتی حرم
شریفده‌در عمره ایچون میقات تنعیم دیدکلری مکاندندر که
مکه‌ده حرم طرفنده مدینه وشام جهتندن اوچ میل
اوزرینه مکه‌دندر واما کیفیة الاحرام احرامه
کرمنك کیفیتی اولدر که محل میقاته یعنی حجك انری
ظهور ایده‌جك وقتنه میقات دیرلر اول مکانلر که
هر برفاضله ایچون بیان اولندی اول مکانه وارلدقده
مستحب اولان طرنقلرینی کسه وتراش اوله وبیقلرینی
قرقه وسایر ازاله سی لازم اولان قللرینی کیدره و
صقالنی برخوشجه خطمی ایله یوبه صکره صو بنوب
آبدست اله غسل ایتمك افضلدر حایض ونفسا خقنده
غسل واجبدر بو محلده تیمم مشروع دکلدر ویانده
خاتونی ویا جاریه‌سی بولنورسه جماع ایتمك واجبدر
صکره بکیجه یا بونمش ازاردور داحاضر لیوب برینی
بلنه بغلیه اما ایب ایله بغلیه برینی دخی اینه اله

زيرا بو فعل يهود ونصارى فعل اولمشدر انلر وجوبتنى
انكار ايتدكلرى اجلدن الله ذو الجلال قرآن عظيمنده
وكلام قديمنده ومن كفر يعنى انكر فان الله غنى عن
العالمين بيوردى امدى بر كمسنه ده عذر شرعيدن
حجتنه مانع برنسنى اولمدنجه ترك اولنمق يهود ونصارى
فعليدر امدى اصحاب عذر درتدر بريسى اولدركه
محمل ويا دابه اوزرنده دورمغه قادر اولميه ايكنجى
دورمغه قادر اما اينمكه وبنمكه قادر اولميه اوجنجى
مريض وضعيف اولوب سفر اينمكه وحركتنه قادر اولميه
بو اوچ نفر كمسنه صاحب عذردر انلر ايچون حج
اينمك اولماز بالاتفاق دردنجى اعمى اوله بو اختلاف
اوزره درتنكه ذكر اولندى حجتك اداسيچون شرطى
وفرضلرى اوچدر بريسى احرامدر يعنى هر طرفدن
كلنلر ايچون بر مكان واردر اكا ميقات ديرلر اول
ميقاتده نيت ايدوب موسمده احرامه كرمكدر ايكنجى

يوم عرفه ده عرفات داغنده وقفيه دور مقدر اوجنجى
طواف زيارتدر يعنى طواف افاضه دخى ديرلر عرفاتدن
كلوب منا ديدكلرى مكانه قنوب بيرام كونى اينوكلرى
طوافدر اما احرام ايچون مواقيت خمس يعنى بش
كمسنه ايچون بش مكاندر اكثر رجال واكثر نسا
آندن اوته احرامسز تجاوز ايده مزلر بريسى اهل شام
ايچون يعنى قافلهٔ شام ايچون جحفه ديدكلرى موضعدر كه
مكه ايله مدينه اورته سنده مدينه دن سكز مرحله
اوزرينه بر قريه در مكه دن بكا اول موضعده غسل
يا آبدست آلوب احرام كيرلر ايكنجى قافلهٔ اهل مدينه
ايچون ذو الحليفه ديدكلرى موضعدر اول موضعده
انلر محرم اولورلر بر صوبك ادى در مدينهٔ منوره دن
آلتى ميل يا يدى ميل اوزرينه در يعنى درت بيك
آدمدر اما مكهٔ مكرمه دن بوز ميل ايراقدر اوجنجى
اهل نجد يعنى يمن ايله تهامه بينندهٔ اول مكانك ادى در

ویرمك شرطدر انلردن اذن نسز کیمسه خصوصا اکا
محتاج اولانلر اذن المیوب کیدرسه مکروهدر دیمشلر
مکر صفالو اوله اول وقت اذن لازم اولماز زیرا
فرضدر ودخی شروطك برسی طریقده امن اولمق ایدی
یعنی حج شریف مراد ایدن کمسنه ظن ایده که یولنك
امین اولوب کمسنه قتل اولمز وما للرینه وعرضلرینه
ضرر اصابت ایتمز اکر ظن غالب اولمیه قتل ویا
عصیان اولنمق ظن اولورسه تاخیر اولنمق جایزدر
واقعات حسامیده وناطفیده ذکر اولنمشدر که حجاج
بعض کمسنه قتل اولنمق حجك ترکنه عذردر وابو
القاسم الصفار رحمه الله دیار بلخده ایدر خاتونلر
حقنده حجك سقوطنه بنم اصلا شکم یوقدر انجق
شك ایدیکم ارلر حقنده در دیمشلر وابو بکر الخصاص
رحمه الله دیار بغداده فتوا ویرمشدر رجالدن
دخی ساقط اولمشدر ووبری وترجمانی الصغیر دیار

خوارزمده وابو الفضل الکرمانی خراسانده رجال ایچون
سقوطنه فتوا ویرمشلر خطر چوق اولدوغیچون انلر بو قدر
سنه مقدم بویله فتوا ویرمیجك زمانمزده نیجه اولور
دینولورسه انلرك عصرنده زیاده عصیان اولوب
انلردن صکره پادشاه اسلام وصلحاء سلف وﷲ
علی الناس حج البیت آیه شریفه سبیله عمل رفع اولمق
لازم کلور دیو بر مقدار اصلاح طریق ایدوب سلامت
غالبدر حتی ابو اللیث رحمه الله امن طریق وسلامت
منتفقدر دیو فتوا ویرلمشدر رحمه الله فی زماننا
عمل بو نك ایله در زیرا رسول الله علیه السلام حدیث
شریفنده بیورمشلر من ملك زادا وراحلة یبلغه
الی بیت الله الحرام ولم یحج فلا علیه ان یموت یهودیا
او نصرانیا یعنی بر کمسنه کندوبی حجه کتوروب کلنجه
وسعت بولوب وادوب حج ایتمسه اول کمسنه قیرمك
یهودی یا خود نصرانی فعلینی اختیار ایدوب اولورسه

نفقه سبنی ایروب صکره دایه سنه وواروب کلنجه
زادینه کفایت مقداری بولنورسه فرض اولمشدر
کتمك لازمدر مکر ذکر اولنان شرطلر بولنمیه اوجنجی
اهل صنعتدر اول کمسنه سرمایه ایرمق اولمز زیرا
سرمایه محتاج دکلدر انجق کندینك زادینه
وراحله سنه وعیالینك نفقه سنه کفایت ایتمکدر
اول مقدار ایله اوزرینه فرضدر ذکر اولنان شروط
بولنورسه اما خاتونلر ایچون شرطدر که زوجی یاخود
محرمدن اوغلی یا قرنداشی یا سودا اوغلی بونلر کبی
نکاحله وارمق جایز اولمیه اکر بونلردن بری
بولنمزسه خاتونلره فرض اولماز مکر مکه یقین اولن
اوج قونقدن ازا اولورسه اول وقت محرمسز وزوجسز
جایز اولور لکن محرم دخی عاقل وبالغ اولمقدر
مراهق دخی بالغ حکمندر ودخی فاسق اولمیوب
امین اولمقدر ودخی خاتون عدت صاحبی اولمیه

عدتدن خالیه اولمق شرطدر وتحفة الملوك تاجم
کتابنده ذکر اولندی ذمی وکندینك قولی بوایکیسی
یاتین اولورلرسه انلر حر مسلم کبیدر جایز اولور
ومحرمك دخی واروب کلنجه نفقه سی خاتون اوزرینه
لازم اولور وخاتونلر دکلی شیدره ایرندن اذن
لازمدر الا فرایضده لازم اولماز حتی برخاتون
نافله صایم اولمق مراد ایتسه ایرندن اذن لازمدر
المدفجه صایم اولمسون مکر آخر مکانده اوله
یاننده اولمیه پس امدی برخاتونك شروط بولنوب
اوزرینه حج فرض اولدقده زوجی اذن ویرمسه مانع
اولماز ینه حجه کیدر مکر حج نافله اوله اذن شرطدر
ارینك رضاسی اولمسه کیدره مز اول خاتون تازه وکنج
اولسون کرك اختیار وعجوزه اولسون اما برتازه
صبیح الوجه بوزی کوزل برامرد اوغلان کعبه یه
فرضیت اوزره کتمك مراد ایتسه آکا آناسی ویاباسی اذن

شرطي ايكي نوعدر بريسي وجوبنك شرطيدر كه قنغي
كمسنه اوزرينه فرضدر ايكنجي ادا سنك شرطيدر كه
توجهله ادا اولور اما وجوبنك شرطي طقوزدر
بريسي اسلامدر ايكنجي عقلدر اوچنجي بلوغدر
دردنجي حريتدر بشنجي صحتدر بدنده الطنجي استطا
عتدر يعني زاد وراحله يه قادر اولمقدر يدنجي
امن طريقدر يعني يولك امين اولمقدر سكزنجي بصير
اولوب اعمى اولمامقدر طقوزنجي خاتونلر ايچون
محرمي يعني نكاحي كندويه حرام اولان كمسنه سي
ياخود زوجي اولمقدر بولنمزسه خاتونلره فرض
اولماز ودخي الي نفر كمسنه يه حج فرض اولماز
غني دخي اولور لرسه صبي ومجنون وآزاد سز
كمسنه ودابه اوزرنده دورمغه قادر اولميان
خسته ودائم مريض اولان كمسنه سلس البول
وكونورم كبي ودخي اعمى اوزرينه فرض دكلدر

ابو حنيفه قتنده يدنجي كمسنه بولنورسه ده املك
استطاعتدن يعني نمقدار مال ايله حج فرض اولور انك
مرتبه سي امام دندويسي روضة العلما سنده
ذكر ايتديكي اوزره ناس اوچ وجه اوزره در بريسي
اهل تجارتدر يعني تجارت ايله تعيش ايدر اول
كمسنه حجاج مسلمين كتمكه قافله يغلنوب حاضر
اولر قلري موسمده مالندن كندويه لابد اولان
حوايج اصليه سني وتجارت ايده جك سرمايه سني
آيروب صكره كندي بنكنه يا ايجاره سنه وواردق
كلنجه كندينك زادينه واهل عيالنك نفقه لرينه
كفايت مقداري مال بولنورسه اول كمسنه اوزرينه
حج ايتمك فرضدر مكر ذكر اولنان شروط بولنميه
ايكنجي اهل زراعتدر انك دخي حكمي اهل تجارت
كبيدر اولرخي الات زراعتي وكفايت مقداري تخمني
آيردقدن صكره جفتنده وعيالنده اولنلرك

قربانك اتيني ذكر اولنان كمسنه لر بيمك جائز اولماز
زيرا حق قفرادر مسئله زيد خسته سي اولان كمسنه
ايچون الله تبارك وتعالى شفا ويروب ايو اولورسه
بر قربان ايده ين ديسه اول كمسنه باذن الله تعالى
صحت بولوب زيد دخي قربان ايديجك مزبور قربان
نذر اولوب اكلي زيده حرام اولورمي الجواب اولماز
مسئله زيد بلميوب نذر ايتديكي قربانك اتين يوب
وكندي اوزرينه نفقه سي لازم اولان كمسنه لره
قربان حصه سني ويروب انلر دخي يمش اولسه تكرارا
قربانني اعاده ايتمك لازم اولورمي الجواب اولماز
فيمتن قفرايه تصدق ايتمك لازمدر مرحوم ابو السعود
افندينك فتاواسنده مسطوردر المقالة السادسة
في الحج التنبيه مقاله حجك فرضلرني وواجبلرني
وسننلرني بيان ايدر معلوم اولسونكه اساس اسلامك
بر بيسي دخي غنيلر ايچون عمرنده بر كره حج ايتمكدر فرض

عيندر قرآنله وحديث رسول الله ايله واجماع امت
ايله فرضيتي ثابت اولمشدر انكاري كفردر قال الله
تعالى ولله على الناس حج البيت من استطاع اليه
سبيلا ومن كفر فان الله غني عن العالمين وقال النبي
صلى الله عليه وسلم يا ايها الناس قد فرض عليكم
الحج فحجوا واجماع امت اولدركه رسول الله عليه
السلامك عصرندن زمانمزدن بوكونه كلنجه علماء
رحمهم الله تعالى اتفاق ايدوب فرضيتي اوزرينه
اجماع اتفاقلري ثابت ومنعقد اولمشدر وبركسه
انكار ايتمش دكلدر فتاوايي نفقه ايدركه حج
ايكي نوعدر بريسي حج اكبردر اولكه حجة الاسلام
ديرلر غنيلر اوزرينه فرضدر شروط بولنورسه
ايكنجي حج اصغردر اولكه عمرة ايتمكدر سننددر
مكر نذر ايتمش اوله واجب اولور اللهم يسر
بفضلك وكرمك آمين بس اقدي حجة الاسلامك

وصوف وقل وكمك وقوشلرك قناديي ودهوه نك
يوكي بوغزلنمسوب اولمش اولورسه ده بونلر ايله
انتفاع ايتمك جائزدر اما برحيوانكه بوغزلنمش
اوله انك اتي پاكدر وجميع شيء طاهر اولور اتي
يمزسه ده ودريلري دباغت ايله پاك اولور انسان
ايله خنزير دن غيري ودخي هر كشيه لازمدركه
ذكر اولنان قربانلردن حذر ايده وايدنلرك كفرنده
اختلاف ايتمشلردر واول قربانك اتني يمك حرامدر
زيرا مينه دير مينه ايسه يمزمردار در وبزم دياريمز
ده جهلا اولولري دفن ايتمكه قبره كتورركلرنده
مزار اوزرنده ايتدكلري قربان دخي حرامدر عبادتده
ثواب اولور ديرسه كافر اولور تجديد ايمان ونكاح
لازم اولور غايت حذر لازمدر اما قصاب دكانيده
بوغزليوب اتني قبر اوزرنده فقرايه ويرسه جائزدر
ديمشلر ودخي بركمسنه قربانه نذر ايدوب فلان

وقفره

وقفره فلان ايشم اولورسه بو قربان نذرم يا بو رجم
يا عهدم اولسون ديو نذر ايتمش اولورسه اول كمسنه
كندوسي واولادي وزوجه سي وجاريه وقولي
واتاسي وباباسي ونصابه مالك اولان غنيلر
واولادي اول قربانك اتندن يمك حرامدر اكر
بليوب يمش اولورسه بدوكي مقدارك انجه سني
فقرايه تصدق ايتمك واجبدر اتمزايسه حرام
يمش اولور امدي التي قربانك اتي يمز بويله در
هر قنغي سندن برسه بدوكنك بهاسني ويرر نذر
قرباني ايكنجي مكه مكرمه ده كفارة صيد ايچون
اولان قربان وكفارة حلق يعني مكه مكرمه ده
تراش اولدوغيچون احرام ايچنده ايكن انك كفاري
اولان قربان جماع ايتدكيچون احرامده ايكن كفاري
اولان قربان ومحرم اولان كمسنه دكلش لباس
كيدوكيچون وطيب قوقولر سورندوكيچون ايتدكي

يالانرنك احدان ايتدكلري مقامده يا اولر بنا ايدوب
دبرك دكدكده يا اوست اغاجي ايتدكلري وقتن بنا
ايجنه كيروب اوتورد قلري وقتن يزي جنلر انجنه سون
ديو يا برقيو قازوب صويي جقدوغي وقتن ويا بركوي
معمور ايدوب اوتو محلنده اولدي ديو قربان انسلر
بودكلي قربانلر معصيتدر الله تعالى ايچون دكلدر
بو قربانلرك جميعيسيله كفرلاندم كلور وانلري
دخي يمز مردار اولور ودخي بركمسه منصب
ايچون خلعت كيوب ايتدبكي قربان وتهنيت وقتنده
وپادشاه ويا بركمسنه يوزينه قرشو وبكه وپاشايه
قرشو وعسكر سفردن كلدي ديو يا حجاج كلدي
ديو ويا بركيمسه بناسنه بشليوب باشنه يا قيجي
اوزرنده اولان قربان وبركمسه سفردن كليجك
اوكنده ذبح اولنان قربان جميعيسي حرام ومردارديه
بسمله ايله ذبح اولنسه دخي انلري يمز وبوني

عبادتدر

عبادتدر ديو ايدنلرك كفرنده اختلاف ايتمشلردر ودخي
كفره طايفه سي بيرامله نده ايتدكلري قربان يمز زيرا
اسم مسيحي ذكر ايدوب ذبح ايتدكلري ايچون ودخي
اني يمين حيوان يكرمي بشدر دلكو وايو وفيل
وسرتلان وقوردوارسلان وقبلان وپارس وميمون
وكلب وخنزير وقاتر وحمار والا قرغه وكرلي
وقبلوبغه ودولنكج قوينى والهرة كدي وكسكن
ويلان وعقرب وبرا ايجنده اولان حيوانلر وكوشبد
وبرنجي حيوانلر ذي ناب اوله وقوشلردن مخلب
صاحبي يعني طرنق صاحبي اولان ودخي اني يمز
حيوانلرده وه وصغر وقيون وكجي واهو وطاوشن
واكن قرغه سي وصورت قوشي وبالق وجكركه وبالان
بالغي وآت اني بيمك جايزدر لكن مكروهدر
ابو حنيفه قتنده ودخي ميته اولمش حيوانك سكز
شيئ ايله انتفاع جايزدر بوينوز وسكر وطرنق

370

نفير بهاسن ويره مز انجق اول قيوني بتون ذبح ايتمدن
فقرايه تصدق ايدر زيرا اضحيه نك وقتي كجوب
ذبح ايتمدي ودخي معلوم اولسونكه قربان ايتمك
ايتمه قيندره درت وجه اوزره در بريسي واجبدركه
اضحيه ونذور وكفارات وهدي المتعة وهدي
القران وهدي الاحصار وجزاء الصيد كبي
محللنده ذكر اولنور انشاء الله تعالى ايكنجي مستحبدر
اول عقيقه قربانيدركه برينك دنيايه اوغلي
كلسه ايكي قيون وقزي كلسه برقيون ايتمكه قادر
ايسه ايدوب كمكلري قريبوب احبابسنه وفقرايه
واغنيايه اطعام ايدوب كمكلري بتونجه يره كومه
رسول الله عليه السلام ايتمشدر مسنون ومستحب
ديمشلردر اوجنجي نافله در لوجه الله ذبح اولنان
قربانلر اني دخي اغنيا وفقرا ايمك جائزدر اضحيه
كبي درديجي معصيتدركه نصب اوزرنده بوغزلنان

371

والله ذو الجلال لك غيري ايچون ذبح اولنان حيوانلردر
نصب بوطاشدركه كفره طائفه سي انك اوزرنده ذبح
ايدوب اني قربت عد ايدرلر يا خود برصنمدركه انك
اوكنده قربان ايتمكي عبادت صانورلر نتكه حق جل
وعلا قرآن عظيمنده بيان ايتمشدر قال الله تعالى
حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل
لغير الله به والمنخنقة والموقوذة والمتردية
والنطيحة وما اكل السبع الا ما ذكيتم وما ذبح
على النصب امدي هركشيه لازمدركه معصيت
اولان قربانلري وانى يتن حيوانلري بله معصيت
اولان قربانلري اكر بركيمسنه قيوني ويا برفوشي
بوندره فوشدن مراد خروس يا ناوق يا فاز يا
اوردك اولمقدر كندينك قرابتي مقبره سي يا بر
شهيد مقبره سي يا برمزار اوزرنده يا باشنده
يا برموضعده شهيد لري دوشمزده كوردك ديو

وسنت سز ودلسوز بو جمله نك ذبيحه لري سنور
ودخي اوچ نسنه ايله ذبح جايز اولماز برندن آيرلمش
طرنق ودينش وكمك بونلردن غيري كسوب قان
آقيدن دمور وتوج وكومش والتون وسرجه واغاج
وقامش وطاشن ايله ذبح جايزدر ودخي ذابح
ايچون مستحب اولان سكز شيدر اولا بجغني
برخوشنجه بلوب كسكن ايده صكره قيوني ياتوره
ويوزيني قبله يه ويره واوچ آيقلريني بغليه وذبح
وقتنده بسمله ايده صكره بوغزليه الله تعالينك
اسمندن غيري اسم ديميه اكر ديرسه حرام
اولور تكليم ذكر ايتدك ودخي بركمسنه عيوبدن
سالم برقيون آلوب اوينه كتوردكدن صكره
بر يرينه برعيب كلسه ياكوزي چقوب ياآياغي
قولسه ياخسته اولسه اكر صاحبي غني اولوب
اوزرينه اضحيه واجب ايسه آني تبديل ايدوب غيري

الوب قربان ايدر اكر اوزرينه واجب اولميان فقير
ايسه تبديل ايتمز آني بوغزلر اكر تبديل ايدرسه
ايكيسنى دخي بوغزلر زيرا امر حق ايله واجب اولميوب
كندويه اوزرينه واجب قلدي نذر كبي مسئله
قربان اضحيه نك وقتي يوم نحر كه بيرامك اولكي
كونيدر كونيلي اولوب بيرام نمازي قلنمين كويده
ايسه فجرك طلوعندن صكره ذبح ايدر شهرده
اولورسه بيرام نمازيني قلدقدن صكره ذبح ايدر
آخر وقتي بيرامك اوچنجي كونني كونش غروب ايدنجه
جايزدر غروبدن صكره ذبح جايز دكلدر آنجه سني
فقرايه ويرمك ايله خلاص اولور بهاسنى ويرسوب
يوز قيون قربان ايتسه جايز اولماز وبورجندن
قورتلمز تا آنجه سني فقرايه ويرمدنجه اما بر فقير
برقيون آلوب اضحيه ايتمك نيت ايدوب اوچنجي
كون غروبه وارنجه ذبح ايتميوب غروب ايتسه اول

بيان مطلق

ایکی طمری وحلقومده اولان علق وماء مجری سیبی
ما بین الذقن والصدر اول اوچ یری کسملك برده
اولورسه غایت ایودر ایکی کره واوچ کره ده کسملك
ضرر ویرمز لکن حیوانه عذاب ایتمش اولور بو
طریقله ذبح ایدوب صکره دغالریني اوقیه اول اوقیوب
صکره ذبح مکروهدر ذبحدن صکره کرکدر اللهم
هذا منك ولك ان صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي
لله رب العالمين اللهم تقبل مني دیه کندی نفسیچون
ذبح ایدرسه یاخود اللهم تقبل من فلان دیه آخر
کمسنه ایچون ایدرسه صکره ذبیحه کندی حالنه قویه
ساکن اولوب صو ویرمیه ودخی
لایق اولدرکه قربانینی کندوسی ذبح ایده یاخود بر
مسلمه ذبح ایتدوره ذمی یه ایتدرمك مکروهدر
اما یوزمك مکروه اولماز مسئله زید مسلم قربان
نیتنه ذبح ایدوب سلخ ایتمك ایچون عمرو ذمی یه

ویردیکی قربانی اول ذمی ذبح ایتمکله قربان برینه کچرمی
الجواب مکروهدر تمام صحت اوزرینه کچمز مسئله
ذبح ایدوب کافره سلخ ایتدرمك جایزدر مسئله زید
ذمی عمرو مسلمك قربانینی بسمله ایله بوغزلیوب سلخ
ایتمش اولسه قربان برینه کچرمی الجواب ایی حلالدر
اما قربان برینه کچمز بوایکی فتوای شریف ابو السعود
افندینك فتاوا سنده مسطوردر لکن بو فقیرك
فهمی اوزره قربان برینه کچمز دیمك اجر وثواب
اولماز دیمك اولور یوخسه تکرارا اعاده سی لازم
اولماز ودخی هر مسلم ومسلمه نك ذبیحه سی بنور
ارك وعورتك واذاد سز جاریه وغلامك وجمله
اهل کتاب اولان یهود ونصارانك ارلری وخاتونلری
بوغزلدوغی حلالدر بنور جنب اولسون حیضلی
ونفسا اولسون ذبیحه سی بنور کوجك اولسون
وبیوك اولسون صالح وفاجر وعالم وجاهل

صكره طوتوب بسمله سز بوغزلسه يمز مكر اونوتدم
ديه ياخود بسمله ايدوب يرينى دكشدروب آخر
بردة ذبح ايتسه تكرارا بسمله لازمدر ياخود بسمله
ديدكدن صكره برشى يوب ياصو ايچوب يا برسيله
دنيا كلامى ايتسه تكرارا بسمله لازمدر اول ديديكم
كافيدر ديرسه مردارديرمز ودخى بركيمسه بسمله
ايدوب اول بسمله ايله غيرى كيمسنه ذبح ايتسه اول ذبحى
مردارديرمز ودخى بسمله ايله بركيمسه نك اسمينى
اكمق يعنى بسم الله واسم فلان ديمك ايله اول
ذبيحه حرام اولور يمز الله ذو الجلال لك اسم شريفندن
غيرى اسم ذكر اولمز اول اجلدندركه كفره ايتدكلرى
قربان ايتى يمز زيرا آنلر مخصوص قربان اوزرينه اسم
مسيحى ذكر ايدرلر آنك ايچون مردارديرمز اما
قربانسز غيرى اوزرينه ذكر ايتمزلر اول اجلدن
ذبيحه لرى يمز زيرا آنلر صاحب ملة توحيددر

دعوى

دعوى بوندن انجق اعتقادلرى بوقدر مسلم كبى
هم دعوى وهم اعتقاد بوندن صاحب الملة والتوحيد
اولان مسلمدر الحمد لله الذى هدانا للاسلام وحفظنا
من زوال الايمان الى يوم القيام ودخى ذبحده و
بسمله ده شرط اولان ذبح اولنا جق حيوانك اوج
آياغى بغلنوب قيج آياغينك صاغى بونتن قنوب صول
ياغى اوزرينه قبله يه قرشو ياتوروب بسم الله ديوب
يا بسم الله الله اكبر ياخود بسم الله الرحمن الرحيم
ياخود بسم الله والله اكبر بعضيلر واو ايله مكروهدر
بعضيلر واو سز مكروهدر ديو بين العلما اختلاف
اولمغين علمادن على السغدى رحمه الله تعالى فتاوى
نسفده ديمشدر احسن اولان همان بسم الله ديمكدر
قهستانى مرحوم دخى بونى ذكر ايتمشدر افضل اولان
بونى اختيار ايتمكدر الله اعلم صكره حلقومدن
عقده اوزرندن كسكنجه بحق ايله شاه مظهر ديدكلرى

وملت اولميوب آتش پرست اولنلردر قيونده وصغرده
وقوشده وسائر اني يتن حيوانلردن هر قنغي سنى بوغزلر
يا آو وشكار ايدرسه يتمز وونني اولوب كتابلردن
بر كتابه افترا ايتميوب مطلقا بونه طين مشركلر
دخي مجوسي حكمنده اولمغين انلرك دخي اولري ذبيحه لري
يتمز ابكنجي مرتد اولنلرك ذبيحه سي يتمز هر قنغي
دينده اولورسه اولسون اوجنجي احرام ايچنده اولان
حجاجدن الله ذو الجلال آو وشكاري وقان دوكمكي
وكمسنه اذيتني كهله اولدرمكي يله منع ايتمش ايكن اول
حالده اولان ذبيحه لري يتمز امر حقه مخالفنده
بولندوغيچون قوله تعالى ولا تقتلوا الصيد وانتم
حرم الآية درد نجي قصدا بسمله ء ترك ايدن كمسنك
ذبيحه سي بسمله سز بوغزلدوغيچون يتمز اما اونوتوب
ترك ايتمش اولسه يا كدر يتور زيرا جميع ذبيحه لري
پاك ايدن بسمله در اونوتوب ترك ايتمكله مردار اولمز

زيرا

زيرا انتن ولحق ديمك حكمنده اولور نية المؤمن خير
من عمله بيورلمش اما قصدا ترك ايله نسيانا ترك
اولنان ذبيحه در قرقي اولدركه ذبيحه واو وشكار
ايتدكده بسمله نك وقتي ذبح وقتنده واوه ارسال
وقتنده واوقي آتركن ديمك لازمدر ذبحدن اول
يا ارسالدن ويا رميدن اول ويا صكره ديوب
عند الذبح وعند الارسال وعند الرمي دميسه اولكي
كفايت ايدر ديو ترك ايدرسه وقتنده ديمدبكيچون
مردار اولور يتمز اما اول يا صكره ديميوب اونوتدم
ديرسه پاكدر يتور ودنجي هر بر ذبيحه اوزرينه
فردا فردا بسمله لازم ايكن بر بسنه بسمله ايدوب
ايكنجي قيونه ديميوب بوغزلرسه اولكي قيونه
ايتدبكم كفايت ايدر ديرسه مردار در صكره كي يتمز
اكر اونوب ديمدم ديرسه پاكدر يتور ودنجي
بر قيون اوزرينه بسمله ايدوب النده قرار اتسه

360

تاسرار اسندره ایتی لذیذ اولور سه ایتی ایتمکدر امدی
قیون وکجیده افضل اولان ارکك وانثیسی اولمقدر
صغیرده افضل اولان اینك اولمقدر ده وه ده افضل
اولان دیشی اولمقدر ودخی افضل اولان اهل البادیه
ایچون ده وه واهل قری ایچون صغیر واهل امصار
یعنی شهرلرده اولانلر ایچون قیون ایتمکدر لکن
بدن جهتندن بیوك وسمز ویاشلو اولمق ایودر
ودخی ده وه وصغیرده بدی نفر کمسنه اشتراك
اوزره ایتمك جایزدر اما جمله سی قربانه نیت
ایده لر بر بیسی انجق انت مراد ایدوب قربان اولمسه
جمله سنك قربانی جایز اولماز ودخی قربان اولاجق
حیوان لایق اولدرکه اون ایکی عیبدن بری بولنمیه
بولنورسه جایز اولماز ایکی دوداقلری کسك اولیوب
بتون اوله ودخی ایکی کوزلری اعمی اولمیه ودخی
بر کوزلو اولمیه ودخی ایکی قولقلری برنده اوله ودخی

361

قولقلری کسك اولمیه اما اوچ بولکدن بری کیدوب
ایکیسی دورسه جایزدر ودخی قوبروغی برنده اوله
آنك دخی اوچ بولکده ایکیسی دورسه جایزدر ودخی
مریض اولمیه ودخی اویور اولمیه ودخی مجنون
اولمیه ودخی اوك ایقلری وارد ایقلری برنده اوله
ودخی طوبال اولمیه ودخی آرق یمز اولمیه کسینك
قربانی جمیع عبودن خالی وسالم اولمق کرکدر زیرا
رسول الله علیه الصلوة والسلام بیوردی استفرهوا
ضحایاکم فانه یوم القیمة مطایاکم علی الصراط
یعنی سزلر اضحیه کیزی غایت ایوجه وبورك ایدك
تحقیق قیامت کونده صراط اوزرنده بنکلر بکزدر
امدی مؤمنه لایق اولان آخرت ایچون ایوجه سن
حاضر ایده دنیاده برقمیه معلوم اولسونکه درت
کمسنه نك ذبیحه سی مینه دمه یمز بسمله ایله
بوغزلرسه ده یمز بر بیسی مجوسیدرکه اهل کتاب

يا بكرمي مثقال التونه مالك اوله يا خود برملك
مسكني اولوب ايجنده اوچ اوطه سيله براوطه سنك
بهاسي نصابه بالغ اولورسه اول كمسه غنيدر فطره
ويرر واضحيه ايدر وزكاة وفطره ونذور واسقاط
الحق اول كمسيه جايز اولمز وبو مقدار غنيلر اوزره
اقربا سندن فقير اولانلري كوزتمك وجانب شرعدن
اول فقيرلر ايچون حالنه كوره نفقه نقدير اولنمق
شرعا جايز اولور معلوم اولسونكه قربان اتمك لك
جايز اولان درت جنس حيواندر غير بدن ايشه
جايز دكلدر كما قال الله تعالى ثمانية ازواج
من الضان اثنين ومن المعز اثنين قل الذكرين حرم
ام الانثيين اما اشتملت عليه ارحام الانثيين
نبئوني بعلم ان كنتم صادقين ومن الابل اثنين
ومن البقر اثنين قل الذكرين حرم ام الانثيين
اما اشتملت عليه ارحام الانثيين بو آيه شريفه ده

ذكر

ذكر اولنان درت جنس حيواندر لكن دينيسي وارلكي
ايله سكز حيوان اولور ايتي يتن حيوانلرده بونلردن
غيري حيوان قربان ايتمك جايز اولماز بريسي قيوندركه
هر نيجه اولورسه دينيسي سندن وارلكندن جايزدر
لكن برسنه تمام ايدوب ايكي سنيه داخل اولمش
اوله نقصان اولورسه جايز دكلدر لكن برقيون
التي آيده بر يا شنده قيون مقدارى بيوك اوله
جايزدر ايكنجي كجيدر ارلكندن ودينيسي سندن
جايزدر آقك دخي حكمي قيون كبي ايكي سنيه كيرمش
اوله اوجنجي ده وه دندر هر قنغي جنس اولورسه
جايزدر لكن بش سنه تمام ايتمش اوله اكسك
اولورسه قربان اولماز دردنجي صغردر هر قنغي
جنس اولورسه جاموس دخي جايزدر لكن ايكي سنه
تمام ايتمش اوله نقصان اولورسه قربان اولماز اما
ده وه وصغر ارلكي ودينيسي دخي جايزدر افضل اولان

وديعتى زكاتده مكروه اولان كندى مكانده وجوارنده
فقير وار ايكن آخر ديارده ومكانده اولان فقرايه
كوندرمكدر مكر اقربا سنه يا خود آخر ديارده
اولان فقرا زياده محتاج اوله لر بويله اولورسه
كراهتسز جائز اولور اما فقها قولى اوزره زكاة
وفطره واضحيه وسائر صدقه واجبه ده لايق
اولان اولا اقربا سنه ويقين اولان جوارنده كى
قونشوسنه وآزادلولرينه ويرمكدر بونلرده فقير
ومحتاج وار ايكن آخره ويرسه بنه بورجندن خلاص
اولور لكن حق جل وعلا كمال قبول ايله قبول
ايتمزديور رسول الله صلى الله عليه وسلم خبر ويرمشدر
حديث شريف روايت اولنمشدر فهستانى مرحوم
مختصر شرحنده ذكر ايدر كه صدقات واجبه ده لايق
اولان فقرادن اولان قرنداشلرينه وعميلرينه وعمه
لرينه وخاله لرينه وخالته لرينه وجوارنده اولان

فقرايه

فقرايه وآزادلولرينه وبونلرك اولادلرينه ويرمك
كركدر بونلردن صكره طالب العلم اولانلره صكره
آخر محلده اولان فقرايه ويرلمك كركدر الله تعالى
اعلم

في بيان الاضحية وسائر النذور وحكمها

اضحيه قربانى ايتمك واجبدر شول كمسنه اوزرينه كه
مسلم اوله وحر اوله وغنى اوله ومقيم اوله
وعاقل وبالغ اوله وغنا ايله حوائج اصليه سى اولان
ملك اوندن وجاريه سندن وخدمتكار قولندن
واوجرقات كيه سوسندن واوينك بساطندن و
بنه كندن وسلاحندن واهل صنعت اولان كمسنه
كندويه لازم اولان آلاتندن واوينك برسنه
مقدارى زخيره سندن وكندوسنه واولادينه
اوقيجق مصحف شريفندن وكتابلرندن ما عدا
فضله بجق وقيه كومشه يا يكرمى مثقال النونه
قهايه يتشور برشيئ ياخود انجق بجق وقيه كومشه

بولنمش ایدی و رسول اکرم علیه السلام بونلری اسلامه
کتوروب محبت ایتدرمک ایچون و اسلامه قیدرمق
ایچون و یرردی انلره مؤلفه قلوب دیو لرهر غزا
مالندن انلرک رئیسلرینه و یرلکین انلردخی آیه
شریفه ده مصارفدن ذکر اولنمش ایدی رسول الله
علیه السلامک زمان عصرلرینه مخصوص ایدی رسول
علیه السلام سعادت ایله آخرته رحلت ایتدکلرنده
یرینه ابو بکر الصدیق خلیفه اولدقده کلوب ابو بکر
رضی الله عنه دن بزم حصه مز بیان اولنسون دیو
برنامه طلب ایدوب الدیلر بعده امیر المؤمنین عمر
رضی الله عنه حضرتینه واروب اول مکتوبی کوستروب
اشهاد ایچون اندن دخی امضا طلب ایتدکلرنده امیر
المؤمنین کاغدلرینی شق ایدوب ایتدی اسلام غریب
ایدی رسول الله علیه السلام اولاجلدن ویروب
بو خصوص انلرک عصر و زمانلرینه مخصوص ایدی

الحمد لله الیوم حضرت رب العزة اسلامی لطفندن
عزیز ایتدی بعد الیوم ارامزی قلیج ایرر سیزلره
یوقشیر و برلک بوقدر دیوب حالا بو آنه کلنجه
نسخ اولدی اول اجلدن یدی صنفه جایز دیوب
آنلردن رفع اولدی رضوان الله علیهم اجمعین
اول طایفه تکرار اخلیفه یه کلوب یا ابا بکر رضی الله
عنه امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه حضرتینه واروب
کتاب الله ده بزم ایچون اولان سهمزی طلب
کاغدیکزی کوردکده الوب شق ایتدی خلیفه
سنمیسن اومیدرسیدکلرنده اولدردیو جواب
ایدیجک اجماع انقاغلریله سهملرینک ابطالنه
و رفعنه حکم اولندی حق جل و علا یوم ینفخ
فی الصور و قیامنده دک اسلامی کرم فضلندن
عزیز و شریف و شریعت محمدی ابقا ایده ان الدین
عند الله الاسلام آمین بحرمة افضل الانبیاء و المرسلین

وطنده اولان ماله دخي الي يتشميوب ماله محتاج
اولاندر اكرچه وطنده نصابه ايرشوره مالي
اولورسه ده اول حين ده كندويه كفايت مقداري
صدقه المق جايزدر زياده المه ديمشلر اما قرض
آلورسه افضلدر ديمشلر علما دن بعضيلر ابن السبيل
اولدركه حجاجدن اولوب النده مالي قالميوب يولده
قالان كمسنه در ديمشلر آنك دخي حكمي بويله در آنلر
دخي المق جايزدر مسئله بر كمسنه نك مالي بر فقير
ومفلس كمسنه اوزرنده اولوب بر وجهله آنمق
ممكن اولمسه اول آقچه دن غيري نصابه يتشور مالي
قالميوب اولدخي فقير ومحتاج اولسه اول كمسنه
دخي زكاة المق وسائر نذور وصدقه واجبه المق
جايز اولور اول فقيرك ذمتنده اولان مال مانع
اولمز ديمشلر امدي الله ذو الجلال بويدي كمسه لري
تعيين ايدوب لكن آيت شريفه ده سكزدر والمؤلفة

قلوبهم

قلوبهم ايله ذكر اولنمشدر آنلردن مراد اولدركه
مفسرين بيان ايتمشلردر رسول كمسنه لردركه رسول الله
صلى الله عليه وسلك زمانن شريفلرنده عسكر اسلام
قلت اوزره اولمغله طائفه مشركين رسول اكرم
عليه السلامه بعض خصوصده شرت ايتمسون ديو
مال غنيمتك خمسيني رسول عليه السلامه ويريجك
اول خمسدن مال افراز ايدوب اول طائفه نك رئيسلرينه
بر مقدار مال ويرر لردي آنلر دخي اول وجهدن
اهل اسلام ايله الفت ايدوب شرتلريني ترك ايدوب
غزات مؤمنين ايچون بعض مرتبه اعانت ايدوب
بر دم ايدرلردي حتى بر سفرده عسكر اسلامه
اوچيوز ناقه كتوروب ويردكلرنده ابو بكر الصديق
رضي الله عنه اوتوز بيني آلوب ما عدايني يينه آنلره
ويرمش ايدي ونيجه سي دخي اهل اسلامك بو نظره
بويله معامله سندن اسلامه كرمكه قلبلري رقت

منصوصدر قال الله تعالى انما الصدقات للفقراء
والمساكين والعاملين عليها والمؤلفة قلوبهم وفي
الرقاب والغارمين وفي سبيل الله وابن السبيل
فريضة من الله والله عليم حكيم صنف اول شول
كمسنه دركه فقير اولوب حوايج اصليه سندن ماعدا
نصابه مالك اولميه كسب ايتمكه قادر اولور سه ده
فقير در ايكنجي صنف مسكين اولنلردركه انجق
بركونلك نفقه سي اولوب غيري برشيئه مالك اولميه
ياخود خسته وياكو ترم اوله كسبه قادر اولميه
اوجنجي صنف مديون اولوب مالك اولدوغي اشياي
انجق دينينه كفايت ايدوب غيري برشيئه مالك
اولميه اما ديني مباح ايجون ايتمش اوله فساد
ايتمك ايجون دين ايتمش اولميه واهل اسراف دخي اولميه
دردنجي صنف عامل الصدقه دركه سلطان امريله
صدقه تحصيلنه مامور اولان امين ياعشار اولندر

عني

غني دخي اولور سه مانع دكلدر لكن طايفه تجار
كومرك نامنه ويردكلري اقچه يه زكاة ايجون نيت
ايدوب ويرلمش اولسه علما رحمهم الله تعالى اختلاف
ايدوب ابو جعفر فقيه رحمه الله تعالى ايدر اول
كشيدن غيري زكاة ساقط اولوب بردخي ويرمز
دينمش اما في زماننا تكرارا ويرمك لازمدر زيرا آخر
علما فتنه زكاة برينه كجز دينمشلردر بشنجي صنف
آخر كمسنه نك بهايه كسلمش افندي سنه بورجلي اولان
مكاتبنه كندينك مكاتبنه ويرمك جايز دكلدر
زيرا كندي مالني ينه كندويه ويرمش اولور التنجي
صنف اولدركه في سبيل الله غزايه كيدن غازيلردر
نفقه وكسوه سنه وسلاح ودابه سنه اعانت ايتمك
ايجون اغنيادن دخي اولور لرسه انلره ويرلمك جايزدر
يدنجي صنف ابن السبيل ديو لر شول كمسنه دركه مباح
اولان سفره كيدوب مالندن النده برشيئي قالميوب

ومكاتبنه واتم ولدينه ودخي غيبنك صغير اولادينه
وقولنه وجاريه سنه ومدبرينه ومكاتبنه واتم
ولدينه ودخي اوغلينك وقزينك جاريه لري دخي
بوبلدر انلره دخي ويره من اما آزاد اولبجق جمله سنه
ويرمك جايزدر يدنجي بازاردن قول وجاريه
آلوب آزاد ايتمك زكاة وفطره انجه سيله جايزدر كلدر
اما كافرده اسير اولان مسلمانلري جقرمق جايزدر
سكزنجي وجوه خيراته صرف ايتمك جايزدر كلدر يعني
مسجد بنا ايتمك يا تعمير ايتمك ويا ايجنه حصير
ويا سجاده ويا موم الق ودخي كوبري وجشمه
ويا قالدرم بنا ايتمك وقرآن اوقنمق ووقف ايتمك
وكتاب ومصحف آلوب وقف ايتمك جايزدر كلدر
اما بركمسه زكاة وفطره انجه سيله كتابلر آلوب
بها سيله ملكيت اوزره فقرايه ويرمك جايزدر
وقف ايدوب ويرسه زكاة ويرمش اولمز ودخي زكاة

وفطره انجه سيله كفندر آلوب ميتنه صارمق وسائر
تجهيزي ايتمك وبورجني ويرمك زكاة يرينه كجمز مكر
بر فقيرك صغير ولدي فوت اولوب اول فقيره زكاة
نيتيله ويروب اول فقير ميتنه صرف ايتمك جايزدر
زيرا اول انجه فقيره ويرلمشدر آنك ملكي اولور
هر نيه صرف ايدرسه جايزدر زكاة ويرمكده
شرط فقيرك النه ويروب ملكي اولدوغي بلدر مكدر
حتى بركمسه زكاة انجه سيله طعام ايدوب فقرايه
اطعام ايدوب زكاتنه نيت ايتمك ايله بورجندن
خلاص اولمز تكرار ويرر زيرا الدرينه ويريلوب
ملكي اولدوغي بلمك شرطدر ودخي هر كشيه لازمدر كه
زكاة وفطره ونذور وسائر صدقات واجبه
فيني كمسنه لره ويرمك كركدر كه عند الله مقبول
اولوب اجر عظيمه نائل اوله ايدي كتب فقهاده
تعيين اولنان يدي صنفه ويرلمك قرآن عظيم الشانده

انتقال ایدوب غنی ایسه مالندن ویرر بابا یسی اوزرینه
واجب اولمز امّا بابا یسی کندی مالندن ویرسه ینه
جایز در اوچنجی خدمتنده اولان آزاد سز قوللری
وجاریه لری ایچون ویرمکدر صاعق ایچون اولورسه
فطره سنی ویرمز زکاتنی ویرر دردنجی مدبر جاریه
وقول ایچون ویرر بشنجی اولادلرینک آنا یسی اولوب
ام ولدی اولان جاریه سیچون ویرر بو ذکر اولنان
حواری وغلمان کافر دخی اولورسه ینه افندی یسی اوزرینه
فطره لرینی ویرمک واجبدر ودخی بو ذکر اولنان
بش نفردن غیری خاتونی وبالغ اولادلری وبالغ
اولمدق صغیر وغنی اولادی وکتابته کسلمش
قول وجاریه سی وتجارت ایچون اولان مملوکلری
وکندودن فرار ایتمش قول وجاریه سی ومشترک
یعنی برکمسنه ایله اورتق اولان قول وجاریه سی
ایچون فطره واجب دکلدر الله اعلم زکاة وفطره

فتوحی

فتحی کمسنه یه ویریلور وفتحی کمسنه یه ویرلمک جایز دکلدر
آیی بر ترلک هر کشیه لازمدر سکز کمسنه یه زکاة وفطره
ویرمک جایز دکلدر بر یسی اصلینه ویرمک یعنی اوز بابا سنه
وآنا سنه وآنلرک آنالرینه وبابالرینه اول قوله هر
نقدر کیدرسه ویرلمک جایز دکلدر ایکنجی فروعنه
یعنی صلبی اوغلنه وصلبیه قزینه وآنلرک اولادلرینه
واولاد اولادلرینه هر نقدر آشغه کیدرسه ده اول
جانبه ویرلمک جایز دکلدر مکر اوکی آنا سنه وبابا سنه
واوکی اوغلنه وقزینه ویره جایزدر اوچنجی نصابه
مالک اولان غنی یه جایز دکلدر دردنجی مجنونه
ویرمک جایز دکلدر بشنجی ذمی کافره ویرمک جایز
دکلدر امّا فطره ذمی یه جایزدر التنجی کندینک آزاد سز
قولنه وجاریه سنه ومدبرینه واُم ولدی اولان
جاریه سنه وکتابنه کسلمش قولنه وجاریه سنه
وآنا سنک وبابا سنک قولنه وجاریه سنه ومدبرینه

بلده سی لازمدر امدی فطره نك سببی بر کمسه مسلم
وحر ونصابه مالك غنی اولدوغی حالده ماه شوالك
ابتدا کیجه سی صاغ بولنسه طلوع فجرده اول کمسنه
اوزرینه صدقهٔ فطره واجب اولور ودخی صفتی
واجبدر غنیلره ودخی سنتدر فادر اولان فقرایه
شرطی اوجدر اسلام وحر وغنا رکنی درت شیدك
برندن ویرمك بر یسی بغدای ایکنجی اربه وبونلرك
اوبی اوچنجی خرما درد نجی قوری اوزم واجب
مقداری بغدای واونندن بشیوز یکرمی درهم
واربه دن واونندن بیك قرق درهم وخرمادن
واوزمدن دخی بیك قرق درهم اکر بونلرك
عینی ویرسه وزن ایدوب تمام ویره بر درهم
اکسك اولورسه ادا ایتمش اولماز اکر بهاسنی
ویرسه دخی جایزدر وجوبنك وقتی ماه شوالك
ابتدا کیجه سی فجر طلوعنده در مقدم ومؤخر دخی

ویرسه جایزدر اوچ سنه مقدم ویرسه جایزدر
آخر وقتی اولنجه اوزرندن ساقط اولماز ودخی حکمی
واجبك حکمی کبیدر هر قجن ویرسه بورجندن
خلاص اولور انکار ایدن اهل بدعت اولور بلا عذر
ترك ایدن آثم اولور ودخی ادا یسی هر فقیر مکاننده
بولنورسه اول مکاننده ویرمکدر ودخی فطره سنی
ویرمك اوزرینه واجب اولدن بشی نفر کمسنه در
بونفرلردن غیری بسیجون ویرسه جایزدر واجب دکلدر
جمیع خلق ایجون ویرسه دخی جایزدر جمله سی خلاص
اولورلر لکن اخبار واذن کرکدر سنك فطره کی
بن ویره یم دیو کندو سنه بلدرمك کرکدر مکر
خاتونی وبالغ اولادی اوله انلر ایجون اذن سز
وامرسز ویرمك جایز اولور دیمشلر بر یسی کندی
نفسیجون ویرمکدر ایکنجی بالغ اولمدق صغیر وفقیر
اولادی ایجون ویرمکدر لکن بر وجهله صغیر مال

قيمته طوتلوب بها سندن قيمتي مقداري حسابي اولنوب
ويريلور يا الكزارلك يا دينسي اولورسه ويرلمز ودخي
قترده وحمارده وآخورنده يم بين حيواننده وبو
سنه‌ي تمام ايتمين كوجك حيواننده وبوك ايجون
استعمال اولنان حيوانلرده واوزرينه زكاة واجب
اولدقدن صكره هلاك اولان حيوانلرده زكاة
اولمز ودخي تجارت ايجون اولمين جواهرده ايجوده
زكاة يوقدر وبر سنه‌ي تمام ايتمدن قوزيده
وطايده وبوزاغوده زكاة اولمز الله تعالى اعلم
ودخي ابو الليث رحمه الله تعالى خزانة الفقه
نام كتابنده تصريحا ذكر ايدر اون ايكي شيده
زكوة اولمز بريسي ايجوده ايكنجي الماسده اوجنجي
يافوندده درديجي جواهرده مكر تجارت ايجون اوله
بشنجي بيلك جوغني علف ايله اوده يين حيوانلر
التنجي يوك كتورمك ايجون استعمال اولنان حيوانلر

بدنجي ايكي نصاب ما بينده اولان حيوانلر سكزنجي
برسنه‌ي تمام ايتمين حيوانلر كه ده وه كوجكي طغوزنجي
طايي اوننجي براغي اون برنجي قوزي اون ايكنجي خدمت
ايجون اولان اداد سز قول وجاريه نه مقدار اولورسه
انلرده زكاة يوقدر مكر تجارت ايجون اوله ودخي
خاتونلر زوجي اوزرنده اولان نكاحلر ايجون زكاة
ويرمزلر وزوجك ذمتنده اولمغله زكاته دخي
مانع اولمز سائر ديون كبي دكلدر زكاتني ويرر
في بيان صدقة الفطر في مسائله ودخي واجبات
اسلاميه دن بريسي دخي صدقة فطره در هر كشيه
واجبدر كه مسائلندن اون بر مسئله‌ي بله اولا
سببني وصفتني وشرطني وركنني وندن ويره جكني
ومقدارني ووقتني وحكمني واداايده جك مكانني
وكمدن اوتورى ويره جكني وقتني كمسنه به ويرمك
جائزدر وقتني كمسنه به جائز دكلدر بو جمله علم حالدر

قرق التیه وارنجه بنت لبون یعنی اوچ یاشنه کرمش
برده وه قرق التیدن التمش بره وارنجه حقه یعنی
درت یاشنده برده وه التمش بردن یتمش التیه
وارنجه جذعه یعنی بش یاشنه کرمش برده وه
یتمش التیدن طقسان بره وارنجه ایکی دانه بنت لبون
ویرر طقسان بردن یوز یکرمی به وارنجه ایکی دانه
حقه ویریلور بوندن صکره دخی زیاده اولورسه
فرض بنه استینناف اولور یوز یکرمی بشن اولدقده ایکی
حقه وبر قیون ویریلور یوز اون توزده ایکی حقه وایکی
قیون یوز اون توز بشنده ایکی حقه ایله اوچ قیون یوز
قرقده ایکی حقه ایله درت قیون یوز قرق بشده ایکی
حقه وبر بنت مخاض یوز الکی اولدقده اوچ دانه
حقه ویریلور بوندن زیاده تفصیل کتب فقهیه ده
مسطور در مراجعت اولنه ودخی صغرده نصاب
اون توز در نقصانده زکاة واجب اولمز امدی اون توزدن

قرقه وارنجه بر یاشنی کچمش بر طننه ویریلور قرقدن
الکی به وارنجه بر یاشنده بر طانه ایله درت بولکده
بر بولک طانه ویریلور التمشنه وارنجه ایکی طانه
یتمشنه وارنجه ایکی یاشنده بر طانه ایله اوچ
یاشنه کرمش بر طانه ویریلور سکسنه وارنجه
اوجر یاشنه کرمش ایکی صغر طقسانه وارنجه اوچ
طانه بوزه وارنجه ایکی یشر بر طانه ایله اوجنه
کرمش بر صغر ویریلور جاموس دخی صغر کبیدر
قرقلری بوقدر ودخی قیونده نصاب قرقدر
نقصان اولورسه زکاة اولمز قرق قیونده بر قیون
ویریلور یوز یکرمی بره وارنجه ایکی قیون ایکیوز بره
وارنجه اوچ قیون درت یوزه وارنجه درت قیون
بوندن صکره هر یوزده بر قیون ویریلور کچی وقویرقلی
قیون دخی بویله در ودخی آتک نصابی ایکیدر
بر ارکک بری دیشی اولورسه بر آلتون ویریلور یاخود

جائز اولمز امّا مالندن اول مقدار انجه بی نیت ایله
ایرو ب فقیره ویروب اول دخی مالك اولدی غنی بلرکدن
صکره اول انجه بی دینینه محسوب ایدوب بنه دائنه
ویرمك کرکدر حتّی دینندن خلاص اولوب زکاة
برینه کچه زیرا وقت اداده یا مالندن ایردوغی
وقتده ماله نیت اولانق اولمق شرطدر بولنمسه
زکاة جائز اولماز مسئله زید بلا نیته عمرو فقیره
ویردیکی مالینی اوزرینه واجب اولان زکاتنه
ویردکدن صکره زکاتنه نیت ایتمش اولسه بوجندن
خلاص اولوب زکاتنه جائز اولورمی الجواب ویریلن
مال عمروك یدنده قایم ایکن اولورسه جائز اولور
دیمشلر اشباهده مسطوردر ودخی شول شیکه
آنك کومشی غالب اوله کومش حکم اولنور کومشی
غالب اولمیان شیی کومشه حکم اولنماز زیرا اعتبار
غالبه در امدی النون یا کومش که معشوقنی اولوب

ایجنه یا قرا یا غیری نسنه ایله قرشمش اولسه اکر
یا قرا ویا غیری نصفندن آز اولورسه کومش حکم
اولنور والنون حکم اولنور زکاتنی ویرر امّا
یا قرا زیاده یا مساوی ایسه آنك ایچون زکاة یوقدر
متأخرینك بعضیلری اوزرینه زکاة واجب اولمز
دیمشلر مضمراتده ذکر اولنمشدر غنیتی برابر اولنلرك
حکمی النون وکومش حساب اولنمز تجارته نیت
اولنمش ایسه بهایه طوتلوب قیمتیله ویریلور
ودخی ده وه ده نصاب بشدر اکسیك اولورسه
زکاة واجب اولمز امدی بش ده وه ده یرقیون
ویریلور اونه وارنجه اوندن اون بشه وارنجه
ایکی قیون اون بشدن یکرمیه وارنجه اوچ قیون
یکرمیدن یکرمی بشه وارنجه درت قیون ویریلور
یکرمی بشدن اوتوز آلتیه وارنجه بنت مخاض یعنی
ایکی یاشنه کرمش بر کوجك ده وه اوتوز آلتیدن

دیو ایکی اربه به دیرلر بو تقدیرجه انلرك قولی اوزره
مثقال برآربه ایله اون طقوز قیراطه دیرلر تکمیل
کتابنده مذکور در کومشدن نصاب ایکیوز
درهمدر نقصان اولورسه زکاة یوزج اولمز ایکیوز
درهمده بش درهم دخی زیاده اولدقده هر یوزده
ایکی بجق درهم ویرلمکدر درهم دیو اون درت
قیراط اغرلغینه دیرلر بو تقدیرجه بتمش اربه اغرینه
بر درهم دیرلر امدی التون وکومش مضروب اولوب
سکه اورلمش اولسون سو بکی اولسون ولکن رایرتق
کبی الآن آوان اولسون وقوشق والحاصل التوندن
نصاب یکرمی مثقال کومشدن ایکیوز درهم غیری
متاع دخی بوکه قیاس اولنور وحیوان سورسنده
دخی دنلسه کرکدر بو جمله ده زکاة یوزج اولمغه
التوندن وکومشدن وحیواندن غیر بره نیت تجارت
شرطدر صاغمق ایچون اولمیوب قولتمق ایچون دخی

اولمیان نسنه لرده واجاردده اولان اولر ودکانلر
کبی وزائد قول وجاریه کبی بونلرده زکاة اولمز
وجفتشدن کتورد یکی حاصل دخی بویله در صدر
الشریعه ده مسطور در ودخی بیابانده وشهرده
اولان آلم ایچون دخی لازمدر بورجلی غنی اولسون
فقیر اولسون اقراری ایسه یا اوزرینه شاهد
وارایسه لکن آلنمیجه زکاتنی ادا لازم اولمز
آلندقدن نصکره کچمش بیللرك زکاتی لازمدر ودخی
میراث طریقیله دکمش اقچه دخی اولورسه بویله در
ودخی زکاتك ادا ایسه نیت شرطدر مالندن زکاة
مقدارینی آیردوغی ماله نیت بولنمسه زکاة جائز
اولمز امدی خالص نیت ایله ویرلمك لازمدر برکیسه
فقیر اوزرنده اولان حقنی زکاتنه طوتمق مراد ایدوب
فقیره شو قدر اقچه نك زکاتنی بندن قبول ایله
دیوب فقیر دخی قبول ایتدم دیسه زکاة یرینه کچوب

وحوايج اصليه دن فضله اولورسه يعني مسكنندن
ودابه سندن وخدمت كارندن ولباسندن واونك
برسنه ادخارا اولنمش ذخيره سندن وتجارت ايچون
اولمين كتابلرندن ماعدا وغزا ايچون اشيالرندن
وصنعت ايچون اولان آلتلرندن غيري ودخي
ملك اختيار ايله مالك اولدقدن صكره تجارته
نيت ايدوب الدوغي وقتده خدمت ايچون آلنان
شيلر ايچون دخي بورج اولمز ملك اختيار ديديكز
ميراث طريقيله مالك اولمبوب آخر طريقيله مالك
اولمقدر پس امدي بركمسه خدمتلنمك ايچون
الدوغي قول وجاريه وآت وقاطر وغيري هرنه
ايسه آلنك ايچون زكاة اوزرينه بورج اولماز
صاتوب اوزرندن بيل تمام كچمينجه حتى
الدقدن صكره صاتمغه نيت دخي ايتمش اولسه
تجارت ايچون اولمز صاتمينجه ودخي تجارت ايچون

آلنان نسنه صاتمقدن كچوب خدمتلنمك مراد
ايتدكده آكا دخي بورج اولمز وميراث طريقيله مالك
اولدوغي متاعه تجارت نيت ايدرسه ده صاتمينجه
بورج اولمز قاضيخانده وصدر الشريعه ده مسطوردر
پس امدي النوندن نصاب يكرمي مثقالدر نقصان
اولورسه زكاة بورج اولمز يكرميده نصف فرقده
بر مثقال دخي زياده اولورسه بو منوال اوزره
ويريلور مثقال ديو يكرمي قيراطه ديرلر اربه نك
اوجلرنده اولان قيشرلري كسلدكدن صكره بنش
اربه آغرينه بر قيراط ديرلر بوز اربه آغرينه بر
مثقال ديرلر متأخرينك رأيلري واهل حجازك
وزنلري واكثر بلادك طاشلري بونك اوزرينه در
اما راي متقدمينك واهل سمرقندك وزنلري
اراسنده تفاوت درت اربه در زيرا آنلرك مثقالي
آلتي دانقدر ودانق ديو درت حبه ديرلر وحبه

وسنت بري غائب اولكه يا اردة ذكري كرمك
وبرينه يا بشوب ويا اويوب انزال اولمق وخاتونك
ويا برينك اچق برينه مباشرت ايدوب انزال اولمق
وفرجي اوورركن انزال اولمق وبرينك قرنينه ويا
اوبلوغنه انزال اولمق وبريني قوجقليوب انزال اولمق
وكندوي بخور كركن باشينه اورتوب بوغازينه
نتون قجرمق وعلاج ايله برمغين بوغازينه اورمق
قوصمق ويا طشره جقرميوب يوتمق ويا برحيوانه
وطي ايدوب انزال اولمق ويا خود بايلوب بيهوش
اولمق ويا دشلري اراسنده اخشامدن قالمش نخودن
زياده طعامي يوتمق ويا بالكليه عقلي كيدوب مجنون
اولمق ودخي دبشي قنابوب قاني يوتمق بو جمله سبي
صومي افساد ايدر الله تعالى اعلم المقالة الخامسة
في بيان الزكوة والفطرة ومصارفه زكوة فرضدر
شول كيمسنه اوزرينه كه اون شرط انده بولنه مسلم

اوله كافر اولميه وبالغ اوله صبي اولميه وحر اوله
قول وجاريه اولميه وحوايج اصليه سندن غيري
نصابه مالك اوله ونصاب دخي ملك تام ايله مالك
اوله كيمسه نك بر وجهله علاقه سي اولميه ودخي اول
نصاب اوزرينه برسنه كچسن اوله ودخي تمام اولوب
برسنه ايچندن النمغه محتاج اولميه ودخي نيت
بولنه يا ويركن يا مالندن ايردوغي وقتده ودخي
زكاة قيغي شيلردن ويريلور مقداريني وذاتيني بله
امدي زكاة بش شيدن واجبدر التوندن وكومشدن
وده وه دن وصغردن وقيوندن بونلر اكثر اوقاتي
اوتلاقده ايسه بونلردن غيريده زكاة اولمز مكر
تجارت ايچون اوله هر نيجه اشيا اولورسه اولسون
امدي هر مسلم وعاقل وبالغ وحر اوزرينه زكاة
فرض اولور بو ذكر اولنان شيلردن نصابه مالك
اولورسه ودينلردن خارج واوزرينه برسنه مرور

اگر اثمز ایسه اثم اولمز اما اساءت ایتمش اولور کبی
اذنه محتاج اولوب اذنسز صایم اولمیان کیمسنه کبی
بدیدر نکاحلی خاتونلر که زوجلری یانده اوله
زوجندن اذنسز نافله صایمه اولامزلر ایکنجی
آزادسز قول وجاریه مولاسندن اذنه محتاجلردر
اوچنجی ام ولد اولوب افندیسی یانده اولان اوطه
لقلردر دردنجی مدبر جاریه وقول بشنجی آزادسز
غلام التنجی اجاریه تونلش مستأجرلر اذنسز
نافله صایم ایده مزلر یدنجی ایکی کیمسنه شرکلر
اولوب بری برلرندن اذنسز نافله صایم اولمزلر
دیمشلر متابعه اسینی ایرمیوب طوتلان
صیام بدیدر برسی شهر رمضانك اداسیدر
قضاسی مخیردر دیلرسه متابعه دیلرسه متفرقا
صایم اولور ایکنجی شهر رمضان ایچون اولان کفارتدر
اوچنجی کفارت ظهاردر دردنجی کفارت یمیندر

بشنجی کفارت قتل بالخطادر التنجی متتابعا طوتمغه
نذر ایتدیکی صوم بدنجی صوم الاعتکاف بوذکر اولنان
یدی صومدن غیریده مخیردر دیلرسه متتابع ایدر
دیلرسه متفرقه صایم اولور دیمشلر ودخی فتاوای
نسفیده علی السغدی رحمة الله تعالی ذکر ایتدیکی
اوزره صیامك مفسدلری جمعا اون خصلتدر
کرچه جمله سی محللرنده تفصیل اوزره ذکر اولندی
لکن دخی زیاده ایضاح ایچون وضبطنه دخی
اسهل ایچون ذکر اولندی صایم اولان کیمسنه کفر
سویلمك العیاذ بالله تعالی ومضمضه ایدرکن قرنینه
صوکتمك ودخی کیجه صانوب فجردن صکره سحور
یمك وغروب ظن ایدوب غروبدن اول افطار ایتمك
وطیراق یا بالحق یمك ویراق وکیل ارمنی بیمك
واستنشاق ایدرکن بورنندن قرنینه صوکتمك وبورنینه
علاج ودوا آقیمق وحیض کورمك ونفسا اولمق

عاشورا ده ایکی کون یا اوچ کون صایم اولمقدر برکونی
یالکز عاشورا کونینی صایم اولمق مکروهدر زیرا طایفهٔ
یهود اول کونی یالکز صایم اولورلر انلره تشبه اولماسون
ایچون یالکز برکونی صایم اولمه ایکنجی یوم عرفه ده
صایم اولمقدر اوچنجی یوم النحره ده یعنی هر ایکی اون
اوچنجی واون درتنجی واون بشنجی کونلرینی صایم
اولمق حضرت آدم علیه السلامدن برو منروب برصومدر
انلر زمان سعادتلرنده بو اوسلوب اوزره صایم
اولمشلردر رسول اکرم علیه السلامدن مرویدر که
یوم عرفه ده صیام برسنه یه کفارتدر ویوم
عاشورا ده صوم ایکی سنه یه کفارتدر وایام
غره ده صوم بتون دهری صایم اولمق کبیدر دیو
بیورمشدر صلی الله تعالی علیه وسلم نهار رمضانده
صایم دکل ایکن عذر شرعی ایله بوزمش ایکن ینه
اوزرینه بقیهٔ یومنی امساک ایدن اون کمسنه در

برسبب شول مسافردر که یولده بیوب غروبدن مقدم
مقیم اولدی بقیهٔ یومنی امساک کرکدر ایکنجی شول
حایضه خاتوندر که غروبدن اول حیضدن کسلدی
اوچنجی شول نفسا خاتوندر که غروبدن اول کسلدی
درتنجی شول خسته درکه غروبدن اول صحت بولدی
بشنجی شول صبیدر که غروبدن اول بالغ اولدی التنجی
شول کافردر که غروبدن اول اسلامه کلدی یدنجی
شول دلوکه غروبدن اول عقلی کلوب افاقت بولدی
سکزنجی شول حامله خاتوندر که اول نهارده معصومندن
امین اولمیوب بیوب غروبدن اول افاقت بولدی
طقوزنجی شول امزکلی خاتوندر که حامله کبی اولدنجی
غروبدن اول امین اولدی اونجی شول کمسنه درکه
بو شبهه ایچون ایتدی یعنی فان کوروب حیض ظن
ایدوب افطار ایدوب غیری قطع اولدی بو ذکر
اولنان طایفه بقیهٔ یومنی بیمیوب امساک ایدرلر

اوچنجیسی صیام نافله در اولدرنجی ایکی وجه اوزره در
بریسی صوم ممنوعه در که جانب شرعدن منع اولنمشدر
ایکنجی صوم مندوبه در و مستحبه در امدی ممنوع
دخی اوچ وجه اوزرینه در بریسی صوم نفی ایکنجی
صوم نهی در اوچنجی صوم مکروهه در اما صوم
نفی دخی ایکیدر بریسی حایض اولان خاتونلرك
صوم ایکنجی نفسا اولان خاتونلرك صوم بو ایکیسنك
صیامی جانب شرعدن نفی اولنمشدر ذکری مرور
ایتدی صوم نهی دخی اوچدر بریسی یوم فطرده
فطره بیرامنك ایلکی کونی صایم اولمق ایکنجی حاجیلر
بیرامنك اوچ کونلرینی صایم اولمق لایق دکلدر
اوچنجی شعبان آیینك اوتوزنجی کونی جواده بولوت
اولوب یوم شك اولیجق صایم اولمق منهی ایله
عمل ایتمش اولور نیتینی یلین کیمسنه اول کونده صایم
اولمق لایق دکلدر اما صوم مکروه بش وجه اوزره در

بریسی

بریسی یوم تشریقده یعنی قربان بیرامنك درد نجی کونده
صیام مکروهدر ایکنجی خسته مریض کیمسنه نذر صوم
مکروهدر اوچنجی مسافر اولان کیمسنه مشقت اوزره
ایکن وجودینه زحمت ویروب صایم اولمق مکروهدر
دردنجی صوم الوصال یعنی برسنه هیچ افطار ایتمیوب
کیجه یه اولنشدورب یا خود بیرام کونلرنده بیله
افطار ایتمیوب صایم اولمق مکروهدر دیمشلر اما
صوم شك اولدرکه شعبان المعظمك اوتوزنجی کونی
سماده بولوت اولوب آیدك کورلمه سنده شبهه لو
اولدقلری ایچون اول کونی طایفه روافض البته
واجبدر دیو صایم اولورلر امدی اول کونی تطوعا
یعنی نافله نیت ایله صیام جایزدر اما نیتینی بلیوب
غیری نیت ایله صایم اولمق مکروهدر وهم اول
طایفه یه تشبهدر غایت ایله حذر کرکدر اما صوم
مندوب اولدرنجی اوچ وجه اوزره در بریسی یوم

دعوا ایسه اولمش ایسه ملاقی اولدقده صایتمم دیو ترک
ایده غوغا ایتمیه وکلمهٔ شهادتی ورسول اکرم
علیه السلامه جوق صلوات شریفهٔ وتسبیح
واستغفاری جوق ایده وقرآن عظیم الشانی استماع
ایدوب دخی اوقیه وزیارت قبور ایده خصوصا
صلحائی وانا سینی وبابا سینی صاغ ایسه کندولری
فوت اولمش ایسه قبرلرینی صفحه صفحه زیارت
ایده لر باخصوص هر لیلهٔ جمعه ده قبرلره وارمق
سنتدر وجوقجه الله ذو الجلالدن مغفرت
طلب ایدوب عذاب وعقابندن نجات واسباب
دخول جنات اولان اعمال صالحانه مداومت
طلب ایده وقادر اولدوغی مرتبه خیرات حسناته
وفقرایه صدقاته مواظبت واطعام طعامه
موانست واهل عیاله سائر کونلردن زیاده
نفقه لرینه همت ایده لر وخدا ملرینی اغرایسه

امر ایتمیه لر الله اعلم معلوم اولسونکه صیام اوچ
نوعدر بریسی فرضدر رمضان شریفک صیامیدر
اندن غیری فرض یوقدر ایکنجی واجبدر جمله
واجب اولان صیام طقوزدر بریسی صوم نذوردر
مطلقا اولسون مقید اولسون قوله تعالی ولیوفوا
نذورهم ایکنجی کفارت صوم شهر رمضاندر که ذکر
اولندی اوچنجی کفارت ظهاردر که ذکر اولندی
دردنجی صوم کفارت یمیندر بشنجی کفارت صوم
صیددر حجاج ایچون خاصدر التنجی حجاجک
صفا ایله مروهٔ سعی ایدوب ترک ایتدکلری تراش
ایچون کفارتدر یدنجی قتل خطا ایچون اولان
کفارتدر سکزنجی حج نمتعده قربان بولنمدوقجی
ایچون صیامدر طقوزنجی نذر ایله ایتدکلری اعتکاف
ایچون صیامدر وبو جمله سی ذکر اولنمشدر تکرارا
تفصیله حاجت یوقدر ودخی صیامدن نوعلرندن

اولورسه جائز اولماز انجق كفارت قتله مخصوصدر
حضرت قرآن عظيمده اويله منصوصدر قوله تعالى
ومن قتل مؤمنا خطاء فتحرير رقبة مؤمنة قتلك
غيري كفارتده قول نيجه اولورسه جائزدر قتل
كفارتنده مسلم اولمق شرطدر زيرا مؤمنه بدل اولمشدر
ودنجي صيامك مكرر دهلري نتفده ذكر اولندي
يكرميدر بريسي شهوت ايله بريي قوجمق ايكنجي شهوت
ايله آجق يره مباشرت ايتمك اوچنجي شهوت ايله برينه
ياپشمق دردنجي شهوت ايله بريني اوپمك بشنجي
برينك فرجنه بقمق التنجي حجامت ايتدرمك يدنجي
قان الدرمق سكزنجي نفسيني بركوج ايشه صوقمق
طقوزنجي حرارت ايچون اغزينه صو آلوب مضمضه
ايتمك اونجي وقت افطارده مضمضه ايدوب تكرمك
اون برنجي ياپلمش صافر جيغمك اون ايكنجي طعام
جيغمك اون اوچنجي طلوع فجرده شك ايله سحور

يمك اون دردنجي حرارت دفعي ايچون بر بزي اصلادوب
كندويي صوقمق اون بشنجي باشنه صووق صودوكمك
اون التنجي ذكرينه برنسنه آقمق اون يدنجي قوصقلغه
طلب ايتمك اون سكزنجي خاتونلر طعام طتمق مكراري
جبار اوله اون طقوزنجي دودا قلرينى صورمق يكرنجي
اغزينه وبورنينه حرارت ايچون صووق صو ايله مضمضه
واستنشاق ايتمك ودنجي لسانيني لغو ولطيفه وكذب
هذيان وغيبت ونميمه وبهتان سويلمكدن حفظ
ايتميوب صقنمامق وجماع لفظيله برينه شتم ايتمك
وكوزلريني حرام شيلره نظردن وقولقلريني غيبت
ومساوي واستماعي حرام نسنلردن صقنمامق
وصومني نجوم چقنجه افطار ايتميوب تاخير ايتمك
بوجمله سي كريهدر وسحوري تاخير ايتمك مندوبدر
ودنجي بركمسنه ايله خصومت ايتمه وبركمسنه ايله

ایکی آی متتابعاً صائم اولمقدر واول آی ایچنده رمضان
شریف اولمیه وبیرام کونی ویوم نحرکه قربان بیرامینك
اوتکی کونی اولمیه وایام تشریق یعنی حاجیلر بیرامینك
اوچ کونکه اول کونلرده تکبیر جائزدر صیام جائز
دکلدر اول کونلرده اولمیه وبو ایکی آی ایچنده که صائم
اولور مظاهر اولان کمسنه کیجه سنده وکوندوزنده
جماع ایتمك جائز اولماز حرامدر کرك ظهار ایتدیکنه
کرك غیریه جماع جائز دکلدر بر کمسنه صیامله ظهار
ایچون کفارت ایدرکن کیجه سنده قصداً یا کوندوزنده
اونودوب ناسیاً جماع ایتمش اولسه کفارتی بوزیلور
تکراراً بنه استیناف ایدوب ایتدا سندن صائم اولمق
اولمق لازمدر ودخی عذر شرعی یوغیکن بر کون افطار
ایدرسه بنه ایتدا سندن استیناف ایدر مکر حیض کوره
جانب حقدن عذر شرعیدر ضرر ویرمز اما رمضان
شریفك کفارتنده کیجه جماع ایدرسه جائزدر استیناف

ایتمز

ایتمز ودخی مظاهر اولان کمسنه صومه قادر اولمزسه
التمش مسکینی اطعام ایدر هر کون ایچون هر مسکینه
بشیوز یکرمی درهم بغدای یا بیك فرق درهم آرپه
ویا خرمادن ویرر دیلرسه عینینی ودیلرسه قیمتینی
ویرر یا خود اخشام وصباحده بر مسکینی التمش
کونه دك اطعام ایدر یا خود التمش مسکینی صباح
واخشام دفعه بر کره اطعام ایدر دیدکلری آز اولسون
چوق اولسون جائزدر اما التمش کونلك طعامی
بر کونده ویرسه همان بر کون ایچون جائز اولور
هر کون ایچون ویرملك لازمدر التمش کونه وارنجه
اکر اوزرنده ایکی کفارت اولورسه ایکی قول آزاد
ایدر ودرت آی صائم اولور وبوز یکرمی مسکینی اطعام
ایدر قوللری آزاد ایتدکده ایکیسنه برنیت ایتمش
اولسه جائزدر ایکی کفارت اولور اما قتل خطاده
آزاد اولنان قول مسلم اولمق لازمدر کافر یا مرتد

انجق فرقی بودر که مؤبد ظهار ده کفارت ایتمدین جماع
ودواعیسی اولان اوپمك وقوچمق ویا بشمق حرامدر
مادامکه کفارت ایتمیه امّا ظهار موقته وفیی تمام
اولوب سنه سی وآیی وکونی مرور ایدیجك جماعی ودا
واعیسی قبل الکفارة جایزدر بعده ینه کفارت ایدر
بر وجهله کفارت ساقط اولماز ترك ایدرسه حاکمه
اعلام ایدوب جبرًا حبس ایله ویا ضرب ایله ایتدرلمك
لازمدر پس امدی الفاظ ظهار فنا وای نسفده
بیان اولندوغی اوزره اون شیدر بریسی نفس و
شخص وبدن وجسد وجثه وراءس ووجه ورقبه
وفرج وروح ودخی نفسدن جز اولوب منشاع اولان
الفاظ ظهار نصف وثلث وربع وخمس وسدس
وسبع وثمن وتسع وعشر بوذکر اولنان الفاظك
جمله سیله ظهار اولور دیمشلر کفارت ظهار رمضان
شریفك قصدًا افطار ایدن کمسنه ایچون کفارت شرع

شریف تعیین ایتدیکی اوزره بر قول اذا ادا ایتمکدر مسلم
اولسون کافر اولسون دیندنی اولسون ارکك اولسون
صغیر اولسون کبیر اولسون قولاقسز وصاغر اولسون
ویرالی برجانیندن ویرآیاغی برجانیندن کسیك
اولسون جایزدر امّا مجنون واعمی وایکی الکری وایکی
ایفلری اولمیان وایکی الکرینك وایکی ایفلرینك برمقداری
اولمیان والحاصل برایشه نفعی اولمیان قول جایزدر کلدر
زیرا منفعتدن قالمشدر ودخی مدبری وام ولدی
وبهاسندن برمقدار ادا ایدن مکاتبی اعتاق ایتمك
جایزدر کلدر لکن شول مکاتب بهاسندن برآقچه
ادا ایتمش اولسه جایزدر ودخی شول کمسه آنا سینی
یا اوغلنی المش اولسه اذا اولور اکر کفارت ایچون
نیت ایدوب الدیسه کفارت برینه کلوب کفارتدن خلاص
اولور جایزدر دیمشلر اکر کفارت ایدیجی کمسنه قول
اذا ایتمکه قادر اولمیوب کوجی یتمیه آنك ایچون کفارت

تشبيه ايلبوب بالكه ظهار قلدي ديو صوت اعلا ايله
شكايت ايدوب بكا ايتدي رسول اكرم عليه السلام
مرحمت ايدوب حوله يه تسليت جوابلري سويلركن
جبرائيل عليه السلام نازل اولوب آيت ايندردي قال
الله تعالى قد سمع الله قول التي تجادلك في زوجها
وتشتكي الى الله والله يسمع تحاوركما ان الله سميع
بصير الى آخر الآية مسئله بر كمسنه بر مجلسده متفرقه
برنچ ظهار ايتسه يا خود برنچ مجلسده متفرقه
ظهار ايتمش اولسه يعني بر مجلسده بر دفعه ارقه
سنه وبر دفعه قرينه وبر دفعه فرجنه تشبيه
ايتسه ويا برنچ مجلسده بر مجلسده ارقه سنه
ومجلس آخرده قرينه وبر مجلسده فرجنه تشبيه
ايتسه ويا خود درت خاتوني اولان كمسنه بر دفعه
درت دينه ده بر دفعه ده ظهار ايتسه هر بر ظهار
ايچون بر بر كفارت ودرت خاتون ايچون دخي درت

كفارت

كفارت ايتمك اوزرينه لازمدر ديمشلر غايت ايله
حذر لازمدر فهستاني مرحوم نظم آدلو كتابدن
نقل ايدوب بر كمسنه نكاحلي خاتونينه ظهاره نيت
ايدوب خمره يا خنزيره يا فانه ويا ميته ويا زنايه
ويا رشوته ويا قتل مسلمه ويا غيبته ويا نميميه
تشبيه ايتسه ظهار درديمشلر وذكر في النظم
من انه اذا شبهها بالخمر او الخنزير او الدم او الميتة
او قتل المسلم او الغيبة او النميمة او الزنا او الرشوة
فانها ظهار اذا نوى فهستان في الظهار ودخي
ظهار ايكي نوعدر بر بسيط مؤبد يا مطلق اولور ذكر
اولنان كبي بر بسيط دخي موقت اولور مثالي سن بنم
اوزرمه حرامسن آنامك ارقه سي كبي برسنه يه دك
يا برايه دك ويا فلان كونه دك خاتوني آكا حرام
اولور اول تعيين ايتديكي وقت تمام ولنجه بعده
وطي حلال اولور اما بنه اوزرينه لازمدر كفارت ايدر

ودخي ذمي ومجنون وصبي ايجون ظهار اولمز ودخي
والده سينك كليسنى خاتونك كليسنه تشبيه ايدوب
سن بنم آنام كبيسن يا آنام سن ديسه نسنه لازم
اولمز ظهار دكلدر امّا سن بكا آنام مثللي سن ديسه
نيته راجعدر ظهاره نيت ايدرسه ظهار اولور كفارت
ايتمك حلال اولمز طلاقه نيت ايدرسه بوش اولور
نكاحي تجديد ايتمدين حلال اولمز اكر بر يسنه
نيت ايتمش دكل ايسه بر شي لازم كلمز بر شي دكلدر
بر كمسه نكاحنده اولان خاتونينه سن بنم آنامسن
يا قزمسن ويا قز قرنداشمسن ديسه ظهار دكلدر
دمشلر فهسنا نيده مبسوط نام كتابندن نقل
ايدوب ايدر • ولو قال رجل انت امي او اختي او بنتي
فانه ليس بظهار پس امدي بر كمسه خاتونينه سن
بكا آنامك ارقه سي كبيسن يا قرني كبيسن ويا اويلوغي
كبيسن ويا فرجي كبيسن يا خود آنامك ويا قز قرنداشمك

ويا خالتنه مك ويا عمتنه مك قرنينه ويا ذكر اولنان
عضولردن برينه بكزرسن ديسه يا خود سنك باشك
يا بوزك ويا فرجك ويا بوينك ويا نصفك ويا ثلثك
ويا ربعك آنامك يا قز قرنداشمك ويا خالاننه مك
ويا عمتنه مك ويا سود آنامك ويا سود قز قرنداشمك
ارقه سنه ويا قرنينه ويا ذكر اولنان عضولردن
برينه بكزرسن ديسه كفارت لازم اولور زمان
جاهليتده خاتونلريني بوسوزلر ايله تطليق ايدرلردي
بزم شريعتمزده نسخ اولوب كفارت ايله امر اولندي
سبب اولدركه اصحاب رسول عليه السلام دن اوس
ابن الصامت رضي الله عنه خاتونى خوله بنت
ثعلبيه ظهار ايدوب خوله رسول اكرم عليه السلامه
كلوب حضرت عايشه رضي الله عنها وعن ابيها
رسول عليه السلامك مباركباشنه يوردي ايندي
يا رسول الله زوجم اوس بني والده سنك ارقه سنه

شرطدر اما نیت ایتمیوب اون رمضانی بیمش اولسه هان
قضا ایدر کفارت ایتمز امام نخعی رحمه الله ایدر برکمسنه
رمضان شریفک برکونینی اول ای ایچنده بیوب
بعده قضا و کفارت ایتسه بورجندن خلاص اولور
لکن سائر کونلرده اول برکون ایچون بتون دنیا
یلاتریني صایم اولسه اول برکونک فضیلتنه ایرشمز
شهر مزبورک فضیلتی نیجه اولدوغی معلوم اولسون
کفارتک بشنجی کفارت ظهاردر ظهار دیدکلری
زمان جاهلیتده اولان طلاقه ظهار دیرلر خاتون
لرینی بو طریق ایله بوشرلردی اما بزوم شرعنده
ظهار اولورکه مسلم و عاقل و بالغ کمسنه کندینک
صلبیه والده سینک یاخود کندویه ابدی نکاحی
حرام اولوب قطعا نکاحله التمق جائز اولمیان
محرمندن قز قرنداشی و عمه سی و خاله سی و سود
انه سی و سود قز قرنداشی و سائر بونلرک کبی نکاحی

مؤبد حرام اولنلرک اعضالرندن نظری یعنی بقه سی
حرام اولان عضولرندن برینی کندینک نکاحلی
خاتوننک کلیسنه و یا جزئیسنه تشبیه ایدوب بو طریقله
سویلمکدر سوکمک و جهی اوزره اولمیوب تشبیه
طریقیله سویلمکدر اکه ظهار دیرلر کنابلوده مسطوردر
لکن خلق ارا سنده مستوردر بلفه سی غایت لازمدر
زیرا بو مسئله ده ناس غافللردر امدی برکمسه نکاحلی
خاتوننه سن بکا والده مک ارقه سی کبی سن یا قرنی
و یا اوبلوغی و یا فرجی و یا دبری کبی سن دیسه
اول خاتون اکا حرام اولور غیری آنده ایله مجامعت
و اوپمک و قوجمق و یا بشمق جائزدکلدر حتی
کفارت ایتمینجه نکاح ایتمک ایله حلال اولمز کفارت
ایتمدین وطی ایدرسه یا اوپوب و یا یاپشوب قوجرسه
حرام ارتکاب ایتمش اولور استغفار لازمدر مکر
نکاحسز جاریه سی اوله جاریه ایچون ظهار اولمز

یا خود اون فقیره عورت بری اوره تولجك لین لباس
کیدرمك بوایکیده مخیّردر قنغی سنی ایدرسه جایزدر
بونلردن برینه کوجی یتمزسه اوچ کون متوالیه صایم
اولمقدر اراسنده بر عذر ایله دخی یسه ینه ابتدا سندن
صایم اولور کفارتك ایکنجیسی کفارت صیدر یعنی
مکهٔ مکرمه ده حجاج مسلمین محرم اولوب احرام
ایچنده قتل ایتدکلری حیوان وایتدکلری آو ایچون کفارت
اولدرکه اول حیوانك قیمتنی فقرایه صدقه ایتمکدر
اکر قیمتی بشیوز بکرمی درهمه بغدایدن ایرتیورسه
هر بشیوز بکرمی درهم ایچون برکون صایم اولمق دخی
جایزدر بوندن نقصان اولورسه همان قیمتنی ویرر
صدقه جایزدر صیام اولمق تفصیلی حجده ذکر اولنور
کفارتك اوچنجیسی قتل خطانك کفارتیدر یعنی برکمسه
خطا ایله ایتدیکی قتلك کفارتیدرکه صورتی برکمسه
قیواشرکن یا برینا ایدرکن الندن خطا ایله برطاش

یا بر

یا برغیری نسنه دوشوب النده اولان آدمی هلاك
ایدوب قتل انسه یا خود برکمسنه یا نینده یا نورکن
اوزرینه دوشوب قتل انسه اول کمسنه اوزرینه
لازمدرکه مقتولك وارثنه حلال التشوب بوده بر
مسلم قول اذا ادایده یا خود التمش کون متوالیه صایم
اوله تفصیلی ذکر اولنور کفارتك درد نجیسی کفارت
شهر رمضاندر یعنی برکمسه نهار رمضانده وقتنده
نیت ایدوب انسانه غذا یا علاج ودوایه کیرر
شبلردن بر بسبله عذر شرعی یوغیکن قصداً برکونینی
یا خود برآیی بتون افطار ایدوب یسه اول کمسنه
اوزرینه کفارت وقضا لازمدر اما برکونینی یتوب
اول کون ایچون کفارت ایدوب بعده یته یسه تکرارا
ینه کفارت لازم اولور اما بتون شهری یتوب کفارت
اغسه برکفارت ایله خلاص اولور حتی بلا کفارت
بش رمضانی یسه برکفارت کافیدر لکن نیت اغمك

فجره عالمه ایکن کتم ایدوب دخی طلوع ایتمدی نه بیننه
زوجی جماع ایتمش اولسه انجق زوجه قضا لازمدر
امّا خاتونه هم قضا وهم کفارت لازم اولور دخی
برکیمسه نهار رمضاندره خمر ایچسه اول کیمسه اوزرینه
هم قضا وهم کفارت وهم تعزیر وهم استغفار لازمدر
نعوذ بالله تعالی معلوم اولسونکه جمیع کفارات
بشدر بریسی کفارت یمیندر یمین دخی اوچ درلودر
بریسی کچمش شیی ایچون کرچک ظن ایدوب کلام ارا سنده
والله شویله اولدی بالله وتالله فلان ایده وفلان
یلده وفلان کوندره وفلان محلده شویله اولدی دیو
یمین ایتمکدر بوکه یمین لغو دیرلر کذب دخی اولورسه
برشیی لازم کلمز افضل اولان ترک ایتمکدر ایکنجی
یمین غموس دیرلر انک صاحبی کناهه کیروب طالدوغیچون
اول یمین بودرکه برکیمسنه نک حقی اوزرکده ایکن
انکار ایدوب شاهدی دخی یوغیکن قصدا ویرمک

ایچون یمین ایتمکدر یو یمین حرامدر علاجی صاحبیله
حلالشوب صکره استغفار ایتمکدر اوچنجیسی یمین منعقد
دیرلر یعنی استقبال ایچون برشیئه بغلمقدر والله بن
فلان اوه کرمم یا فلان ایتمم ویا فلان لباسی کیمم
دیو بو مثللی یمین ایدوب وفا ایدرسه نسنه یوقدر
امّا وفا ایتمیوب بوزارسه آنک ایچون علاج کفارت
ایتمکدر امّا کفارت یمینی بوزدقدن صکره اولمقدر
مقدم کفارت ایدوب بعده بوزارسه تکرارا بردخی
کفارت لازم اولور امدی کفارت یمین برقول آزاد
ایتمکدر مسلم اولسون کافر اولسون صغیر اولسون
کبیر اولسون خادم اولسون صاغر اولسون برکوزلو
اولسون قولاقسز اولسون بهاسنی اوده ممیش مکاتب
برالی وبر آیقلی جایزدر اعمی مجنون ایکی آلی وایکی
آیاغی اولمیندر جایزدر کلدر اکر قول آزاد ینه قدرتی
بوغیسه صباح واخشامده اون فقیری اطعام ایده

برینه قصداً سنت بری غیب ایدنجه ادخال ایتسه
انزال اولسون کرک اولمسون صومی فاسد اولوب اوزرینه
هم قضا وهم کفارت لازم اولور العیاذ بالله تعالی
من ذلك رمضان شریفك صومندن غیری برصومده
وشهر رمضاندن غیری برآیده صومنی عذرسز
قصداً یمك ایله کفارت لازم اولمز انجق قضا سی لازم
اولور هر نیجه صوم اولورسه اولسون مسئله برکمسه
نهار رمضانده مسك یا زعفران ویا هلیله دیدکلری
هندستان اریکی یبسه ویا بغدای ویا اون ویا
طین ارمنی دیدکلری نسنه یبسه صومی فاسد اولور
قصداً ایمش ایسه هم قضا وهم کفارت لازم اولور
دیمشلر مسئله برکمسه نهار رمضانده خاتونینه
قصداً جماع ایتمش اولسه خاتون دخی اکا موافقت
ایدوب اولاً مطیع ومنقاد اولسه ایکیسنه دخی قضا
هم کفارت لازم اولور اما خاتونك اوزرینه اکراه

وابرام ایدوب اولاً انقیاد دی بوغبسه ارینك اوزرینه
کفارت خاتون اوزرینه انجق قضا یسی لازمدر مسئله
حامله خاتون قان کوروب حیض ظن ایدوب افطار
ایتسه علما کفارتنده اختلاف ایتمشلر ودخی برخاتونك
طهری اون بش کوندن نقصان ایکن قان کوروب یبسه
کفارتنده اختلاف ایتمشلر لایق اولان کفارت لازم
اولمامقدر ودخی برخاتونك نفاسی قرق کون تمام
اولوب ایکی اوج کوندن صکره ینه قان کوروب نفاس
ظن ایدوب افطار ایتمکله یا حیض ظن ایدوب افطار
ایتمکله کفارت لازم اولمز انجق قضا ایدر ودخی
برکمسه نهار رمضانده عذرسز قصداً افطار ایدوب
اوزرینه کفارت ایجاب ایتمشیکن اول کون غروبدن
مقدم برعذر شرعی واقع اولسه کفارت ساقط اولوب
انجق قضا ایله خلاص اولور دیمشلر ودخی برخاتونك
زوجی طلوع فجردن سؤال ایدوب اول خاتون طلوع

مقداري صحت وسلامت بولمقدر جونكه بولنمدي
اوزرلرينه دخي فرض اولمدي امّا بعد الاقامة
والصحت افطارلري مقداري وقت بولوب اهمالدن
نابنه قضا ايتميوب وفات ايتديلر ايسه اوزرلرينه
وصيت فرض اولدي صيام نجه فرض اولدي ايسه
امدي بعد الوصية لازمدركه ورثه آنك ثلث
مالندن هر بركون ايچون ذكر اولندوغي اوزره
فديه لري چقروب فقرايه ادا ايده لر اسقاط
ديركلري دخي بودر ويرمز لر ايسه ميت دينندن
خلاص اولور انجق ورثه بورجلي قالور اكر ميت
وصيت ايتميوب فوت اولمش ايسه ورثه كندي
مالندن ايدوب ميته اهدي ونيتع ايتسلر جايزدر
لكن ميت ايچون صايم اولمق ونماز قلمق جايز
دكلدر ودخي بر كمسه حيوندره ايكن اسقاط ايتمك
وصومنك وصلاتنك فديه سني ويرمك جايز اولمز

مكر پير واختيار وشيخ فاني اولوب بر وجهله
صيامه قادر اولميوب عاجز اوله نتكه ذكر اولندي
امّا شول كمسنه نهار رمضاندره بلا عذر عمدًا
افطار ايدوب آنك حكمني بيان ايده لم بس امدي
بر كمسه نهار رمضاندره صومه نيت ايدوب ذكر
اولنان عذرلردن بر سببي بولنميوب يعني مقيم
اولوب مسافر اولميه وبدني صحتده بولنوب خسته
ومريض اولميه وحيض نفاسدن عاري وطاهر اوله
وحامله ومرضعه اولميه وشاب اولوب شيخ فاني
اولميه ونسيان وخطا واكراهدن بري دخي
بولنميوب همان كنديسنك قصدي ومرادي اوزره
عادتا يتيلور وايچيلور انسانه غذا اولور ياخود
انسانك بدنه بر كيفيت ايله تاثيري اولوب
علاج ودوايه كيرشلردن بر سببله قصدًا ايتسه
وقصدًا ايچسه وقصدًا جماع ايتسه وقبلدن ودبردن

صيامه قادر اولورسه قضا ايدر فديه سنى ويرر دخى
ديو قضا يى اهمال ايتميه **امّا** اول حال اوزره قالوب
صومه قادر اولميوب فوت اولورسه فديه سنى ويرر شرر
ديننده خلاص اولدى وصيّت لازمه اولمز مكر
فديه سنى ويرمش اوله اول اجلدن ثلث مالندن وصيّت
لازمه در وصيّت ايتميوب ورثه اختيارلريله تصدق
ايدوب هبه وتبرع ايتسلر دخى جائزدر **امّا**
ميّت ايچون صائم اولمق ونماز قلمق جائز دكلدر
عذر شرعينك درد نجيسى شول حامله خاتوندركه
كندى نفسندن يا ولدندن اوتورى بر ضرر اصابت
ايدر ديو خوفندن افطار ايتمكدر **عذر شرعينك**
بشنجيسى شول مرضعه يعنى امزكلى خاتوندركه اولدخى
حامله كبى نفسندن يا معصومندن خوف ايدوب
افطار ايتمكدر مخصوص اول معصوم ايچون امزر
برطايه دخى اولورسه بنه افطاره مانع دكلدر طايه

واول امزكلى خاتون افطار ايدر لرسه جائزدر **عذر شرعينك**
اوننجيسى شول خاتوندركه حائضه اولمقدر **عذر شرعينك**
يدنجيسى شول خاتوندركه وضع حمل ايدوب يعنى طوغروب
نفسا اولمقدر بو ذكر اولنان يدى نفر كيمسنه اصحاب
اعذاردر جانب حقدن اصابت ايتمشدر بونلر جانب
شارعدن افطاره مأذونلردر حال عذرده افطار
ايدوب بعده قضا ايدرلر **طريق قضا بودركه** شهر
رمضانى صائم اولمين مسافر مقيم اولوب وخسته
صحت بولوب رمضان شريفده افطار ايتدكلرى كون
مقدارى وقت بولوب اول ايامى قضا ايتمشلر ايسه
فبها ونعمت والّا عمره وفا ايتميوب اول مقدار كونلرده
صحت واقامت بولنمامش ايسه اول حالده فوت
اولمجق قضا يه لازم كلمز زيرا اوزرلرينه صوم
فرض اولمدى انلره فرض اولمغه سبب مسافر يديكى
كون مقدارى اقامت وخسته دخى يديكى كونلر

اولور دیو خوف ایدره امدی مریض اولان کمسنه غربه
واجنهادیله ویا بر مسلم طبیب حاذق خبر ویرمسیله
اکر صائم اولورسك بو مرض سنده ارتریا اوذنور
ویا کوزك ویا شك اغریسی زیاده اولور ویا عقلك
خفت کلور ویا جراحتك منشد اولور ویا مرضك
عودت ایدر بنه کلور دخی اشد خسته اولورسن
دیه سیله افطار ایتمك جایزدر دیمشلر وبر کمسنه نك
ستمه سی اولوب نوبتی کونده حرارت منشد اولور
دیو خوفندن بیسه جایزدر نجم الائمه زاد الفقهاده
ایدر بر کمسنه نك مرضی منشد اولسه اول کمسه صائم
اولمق مکروهدر ودخی بر کمسه مرض حادث اولده یو
خوفندن بیسه جایزدر اختیاردده مسطورد مسئله
بر کمسه نهار رمضاندده صائم اولدوغنی بلوب عذر
شرعی بوغیکن قصدا افطار ایتدکدن اول کون قبل
الغروب اکا بر خسته لك حادث اولسه یا خود بر خاتون

عذری

عذری شرعی بوغیکن قصدا افطار ایتدکدن صکره حیض
کورسه ایکی صورتده بله کفارت ساقط اولور همان
قضایی لازم اولور دیمشلر مسئله بر جاریه نهار
رمضاندده مولاسینك خدمتی زیاده مشقت ویرسه
افطار ایتسه جایزدر عذر شرعینك اوچنجیسی شول
شیخ فانیدر که عمری الکی سنه یی متجاوز اولوب
بدننه قوت حامل اولمق ایله قوجه لقدن کوندن کونه
ضعفی زیاده اولمغله صیامدن عاجز اولوب قادر
اولمیه انك ایچون افطار جایزدر وشرعیدر اما هر کون
ایچون فقرایه فدیه سنی ویرر فدیه اولدر که صدقه
فطره کبی بغدایدن بشیوز بکرمی درهم وارپه دن
وخرمادن واوزمدن بیك قرق درهمك یا عینی ویا
قیمتی فقرایه ویرر یا خود اخشام وصباح فقرایه
اول مقداری اطعام یعنی یدرمك دخی جایزدر بوده
حق جل وعلا وجودینه صحت وبدننه قوت ویرون

غیری کونلرده قضاءً یا وجوباً یا نافلةً صومه
نیت ایدوب بعده عذر شرعی بوغیلکن قصداً افطار
ایتمش اولسه اکا دخی انجق قضا ایله لازم در کفارت
لازم اولمز حتی برکمسنه نافلةً یا وجوباً صومه
نیت ایتدکدن صکره برکمسنه ضیافت ایدوب دعوت
ایتسه افضل بودر که افطار ایده بعده قضا ایدر
لکن نصف نهاردن مقدم ایسه افطاری اولیدر
دیمشلر اکر نصف نهار کچمش ایسه افطار اتمسون
دیمشلر ودخی شول کمسنه رمضان شریفده عذری
شرعی ایله افطار ایتمش اولسه بنه قضا ایله لازم در
کفارت لازم اولمز زیرا اذن شرعی ایله افطار ایتمشدر
نهار رمضاندهٔ افطار جایز اولان عذر شرعی
بدیدر بریسی شول اهل سفردر که اوچ کون واوچ
کیجه لك مکانه سفر ایده هر نیجه سفر اولورسه اولسون
سفر معصیت دخی اولورسه افطار صوم وقصر صلاة

جایزدر

جایزدر سفر معصیت اولدرکه خاتونلر محرمسز
واذادسز قول وجاریه افندیسندن اذنسیز فاجور
سفره کتمکدر امدی اهل سفر ایچون نهار رمضانی
افطار رخصتدر وصائم اولمق عزیمتدر یعنی اصل صائم
اولمقدر لکن اهل سفر اولوب مشقت بولنمق ایله
رخصت ویرلمشدر واروب کلنجه ویا بر بلده ده
اون بش کون اقامته نیت ایدنجه اما افطار ایتمیوب
صائم اولمق افضل وخیرلوسیدر صلاة کبی دکلدرکه
قصر ایتمیوب تمام وکامل قلسه اثم اولور زیرا
صلاة هبه اولنمشدر البته قصری لازمه در اما
صوم بنه قضا اولندوغیچون سفرده بنه طوتمق خیرلو
در قرآن عظیمده وفرقان مبینده اویله کلدی وان
تصوموا خیر لکم الآیه عذرك ایکنجیسی شول
مریض وخسته کمسنه درکه نهار رمضانده صیامه
قادر اولمیوب عاجز اوله یا خود مرضیم ارتر زیاده

افطار ایتسه ویا مضمضه ایدرکن بوغازینه صو قچرسه
ویا صومه نیت ایتمیوب قصداً ییسه ویا نیتلنوب وقتی
کچوب نصف نهاردن صکره نیت ایدوب صایم اولسه
ویا اوندوب ییوب صوصوب برنده ایکن صوصم بوزلدی
دیو قصداً ییسه ویا اغزینه بخور یا قارکیدوب
طعمنی ولذتنی دویوب یوتسه ویا حقنه ایتدرسه
ویا بورنینه دوا وعلاج آقتسه ویا قولاغنه یاغ
آقتسه ویا برحیوانه ومیتنه وطی ایدوب انزال
اولسه ویا بر بنی شهوت ایله اوپوب انزال اولسه
ویا آجق وجیلق برینه شهوت ایله یاپشوب ویا
قوجقلیوب ویا بر انجه لباس کیمش خاتونه یاپشوب
بدننک حرارتنی دویوب انزال اولسه ویا بر بتک
قرنینه ویا اویلوغنه وطی ایدوب انزال اولسه ویا
بر مجنونه یه ویا بر اویور کیمسنه یه وطی ایدوب
لکن انزال اولمسه ده ویا صبح صادق طلوع ایتمیکن

دخی طلوع ایتمدی ظن ایدوب سحور ییسه ویا غروب
ایتمدین غروب ایتدی ظن ایدوب افطار ایتسه وکوکلی
دونوب برمق اورروب ویا بر علاج ایله اغزی طلوسی
قوصسه ویا علاجسز قوصوب طشره چقرمیوب
ینه یوتسه ویا بر بتک توکرکینی یوتسه ویا کندینک
توکرکینی اغزندن طشره چقروب بعده یوتسه ویا
اغزی طلوسی بلغم قوصسه ویا دبری طشره چقوب
یوبوب یاشنی قورغمدین دخی یاش ایکن ایچرویه
ادخال ایتسه ویا بر مغی یاش ایکن دبرینه یا فرجنه
صوقسه ویا دیشلری قنا یوب قانی توکرکدن زیاده
یا برابر اولدوغی حالده یوتسه ویا اوکنه بخور کلدکده
کندوسی اوکنه جکوب بخور النورکن تنوی بوغازینه
کتسه بو ذکر اولنان صورتلرک جمله سنده صومی
فاسد اولور واوزرینه قضا ایله لازم اولور بالاتفاق
کفارت لازم اولمز ودخی شول کیمسه شهر رمضاندن

برمق اورمدن اختیار ایله علاجسز قوصسه ویا
بوغازینه طتون ویا قار ویا بغدای ویا اریه ویا
سایر نوزلردن کتسه ویا سکلک کتسه ویا جحک
ویا برشی قوقسه ویا صووق صو ایله مضمضه
ایدوب توکروب بعده توکروغی صووق یوتسه
ویا قولاغنه صوکتسه ویا دماغندن سموکنی
جکوب یوتسه ویا کوزینک یاشندن اغزینه برباقی
طمله یاش کتسه ویا ترلیوب اول تردن برطمله
بوغازینه کتسه ویا دیشکری قنایوب توکریکی
چوق قانی آز اولدوغی حالده یوتسه ویا جنبله صباح
داخل اولسه ویا غیبت ایتسه ویا ذکرینه یاغ
آقتسه ویا قوری برمق دبرینه داخل اولسه ویا
بورنینه سمک کلوب جکوب یوتسه ویا برحیوانه
ویا برمیته ویا فرجدن غیری برینک فرجنه یا
اویلوغنه جماع ایدوب انزال اولسه ویا اوق

مزراق ایله اورلوب یا بچروبه تأثیر ایدوب برباننده
چقوب کتسه بو ذکر اولنان صورتلرک جمله سی صومی
فاسد ایتمز نسیان حکمنده اولور برشی لازم کلمز
صیامی برنده در لکن خزانة الفتاوی ده ایدر قیاسا
بو زلقدر استحسانا بوزلمز اولی وافضل اولان
اجتناب قضا ایتمکدر ایتمز ایسه بنه برشی لازم کلمز
زیرا ناسیا ایتمک ضیافه الله در دیمشلر اول شبکه
جانب حقدن اصابت ایتمشدر معفودر حتی برکمسه
نهار رمضانده ناسیا اکل ایدوب آخر کمسنه آبی
کورسه اکر ضعیف وبیر کمسنه ایسه قوبیسون
خبر ویرمسون اما تازه یکیت اولوب قوی وقوتلو
کمسنه ایسه خبر ویرمک مستحبدر دیمشلر الله
تعالی اعلم اما شول کمسنه صومی اونتمیوب خاطرنده
ایکن قصدی ومرادی افطار اولمیوب خطاء بیسه ویا
خود برکمسنه اوزرینه ایرام واقرام وتحویف ایتمک ایله

زيرا اول حال ايله صومني ادايه اهل دكلدر اوزرينه
فرض دخى لكن بعده قضا ايدر اما نمازي عفو اولنمشدر
برخاتون نماز ايچنده ايكن حيض برشسه همان
نمازيني بوزار اول حالده نماز حرامدر بلكه قصد
ايدرسه كافر اولور صيام دخى اول حالده حرامدر
بعده قضا ايدر الله تعالى اعلم صيامك مفسدلري
وغير مفسدلري ومكروهلري معلوم اولسونكه صائم
اولان كمسنه دن صادر اولان افعال مفطرات
اوچ نوع اوزره در بريسى ناسيا يمك وايچمك
ونسيان حكمنده اولان افعالدن برينى ايتمكدر
ايكنجيسى خطاء يا مكرها افطار واقع اولمقدر ياخود
خطا واكراه حكمنده اولان افعالك برينى ايشلمكدر
اوچنجيسى قصدا عادتا مأكول اولان شيلردن ويا
ادويه كبرن شيلرك برسيله افطار ايتمكدر بس
ايدى بركمسنه صائم ايكن كركدركه مفطرات دن

غايت

غايت حذر ايده حتى حال استنجاده مقعدينى
صقوب سائر كونلره قياس ايتمه اكر بوش قبوب
ايچرويه صو نشف ايدرسه صومى بوزيلور ديمشلر
بو مرتبه حفظ لازمدر امدى بركمسنه صائم اولدوغى
خاطرندن كيدوب ناسيا يسه يا ايچسه ويا ناسيا
جماع ايتسه ويا كوندوزين اويويوب احتلام اولسه
ويا برينك بوزينه يا فرجينه ويا سائر بر برينه
باقوب انزال اولسه ويا برينى شهوت ايله اوپسه
ويا آجوجبلق برينه يا بشسه اما انزال اولمسه
ويا مصافحه ويا معانقه ايتسه ويا سوزمه جكسه
ويا حجامت ايتسه ويا فان آلدرسه ويا فوقوسى
لطيف طيب يا برياغ سورنسه ويا دريايه طالسه
ويا چينه نشر صاقرجينسه ويا برشيدن طاتسه
ويا اخشامدن ديشلرى آراسنده قالمش نسنه دن
نخود مقدارندن آزنسنه يوتسه ويا كوكلى دونوب

بعده نمازه شروع ايدردي ودخي مصابيحده مسطور در كه
حديث قدسيده كلدي احب عبادي الي اعجلهم
فطرا يعني بنم قوللرمدن باكه زياده ايله سوكلسي
افطار ايدنده عجله ايدوب بعد الغروب تاخير ايتميوب
افطار ايدندر بو حديث شريف افطارده عجله سنت
اولدوغنه دالدر حكم سماده بولنت اوله ودخي
رسول عليه السلام بيوردي بنم امتم بنم سنتيمي
طوتوب عمل ايتمدن زائل اولمزلر مادامكه نجمك
ظهورينه دك افطارلريني تاخير ايتميه لر ودخي
رسول عليه السلام بيوردي اوچ نسنه الله ذو الجلاله
غايت ايله سوكليدر افطارده عجله وسحوري تاخير
ايتمك وبر مصلحت ايچون الترين نمازي ايچنده بر برينه
اورمق بو ذكر اولنان انبيا عليهم السلام خوبلريدر
الله ذو الجلال انلره تشبه ايدنلري سورر وراضي
اولور ودخي رسول عليه السلام بيوردي بو دين مبين

ثابت

ثابت وظاهر در زائل اولمز مادامكه افطارده عجله
ايدوب بهود يلره اويميوب نجمك طلوعنه دك افطاري
تاخير ايتميلر الله اعلم صومك دردنجي فرضي طلوع
فجردن غروب ايدنجه امساك ايتمكدر يعني صومه نيت
ايدوب غروب ايدنجه صيامي افساد ايدوب بوزان
شيلردن يعني اكلدن وشربدن وجماعدن وسائر
صومي بوزنجي نسنه لردن نفسيني منع ايتمكدر وصومك
ركنيدر وجمله مفسداتي بلمك فرض عينيدر ودخي
صومك اداسنه خاتونلر ايچون بر شرطي دخي حيض
ونفاسدن طاهر وپاك اولمقدر حيض ونفاس حالنده
صوم فرض اولور لكن اول حالده اداسي لازم اولمز
حتى كسلوب طاهر وپاك اولمدقجه امدي بر خاتون
صومه نيت ايدوب غروبدن مقدم حيض يا نفاسدن
بر يسي اصابت ايتسه افضل اولدركه همان اول ساعت
تاخير ايتميوب افطار ايتمكدر غروب يقين دخي اولوسه

مقارن اولمشدر کیجه دن نیت لازم اولمز ایدرسه افضلدر
امّا شول صومکه آنك ایچون وقت معین اولمیه یعنی
سنه سی وآیی وکونی تعیین اولمامش اوله قضا ونذر
مطلق وکفارات کبی قنغی سنه ده وقنغی آیده وقنغی
کونده دیلرسه صائم اولور بونلر ایچون نیت کیجه دن
لازمدر یعنی فجر صادق طلوعندن صکره نیت ایدرسه
قضا اولمز ونذر وکفارات بر بنه طورمز اول صیام
نافله اولور حتی برکمسنه طلوع فجردن صکره نیت
ایتدم دیو افطار ایدوب یمش اولسه اوزرینه قضا سی
لازم دکلدر لکن افضل اولان بوزمیوب اتمام
ایتمکدر امام زاهدی رحمه الله تصریح ایتمشدر قهستانی
مرحوم شرح کبیرده ذکر ایتمشدر صومك اوچنجی
فرضی صیامك وقتنی بلمکدر اول وقتی فجر صادق
طلوعیدر یعنی کوك یوزینك کنارندن بیاض ظهور ایدوب اطرافه طغلمقدر آخر وقتی قرص شمس

بالکلیه

بالکلیه غروب ایدوب غائب اولوب اثری دخی اولمیه
بعد الغروب صیامك وقتی چقرهمان افطار ایتمك سنتدر
نماز دن اوکدین افطار ایدوب بعده نمازی ادا ایده
تأخیر ایتمیه زیرا یلدز لر جفنجه تأخیر هم صلاتی
وهم صومی کریه ایدر طائفهٔ یهود نجم طلوع ایدنجه
تأخیر ایدوب بعده افطار ایدرلر انلره تشبه اولور
بو اجلدن رسول علیه السلام زمان سعادتلرنده
طفوز رمضان شریف صائم اولدیلر نماز دن مقدم
افطار ایدوب بعده نمازی ادا ایدرلردی نماز دن
صکره افطار ایتمك واقع اولمدی ودخی اصحاب رسول الله
رضوان الله علیهم اجمعین بویله ایدرلردی روایت
اولندی حضرت انس رضی الله عنه ایدر رسول اکرم
علیه السلام حضرتینه اون سنه خدمت ایتدم نماز
دن صکره افطار ایتدیکی کورمدم وافطار دن
مقدم نماز قلمزدی حتی برایجم صوایله افطار ایدوب

مذهبیدر رحمه الله اما آخر وقتی ضحوهٔ کبرایه
ایرنجه جایزدر یعنی شمسك جرمی کوك اورته سنه
ایرمدین جایزدر وصومی صحیح ودرست اولور اما
جرم شمس استوایه ایروب نصف نهاری کچمش اوله
نیت وقتی بولنمز جفمش اولور صومی صحیح ودرست
اولمز اول کونی قضا لازم اولور بالاتفاق اکر
صومی رمضان شریف یا نافله یا نذر معین اولورسه
ضحوهٔ کبرایه دك نیت اولور اما صیامی قضا یا
کفارت ویا نذر مطلق اولورسه انلر ایچون نیتك
اول وقتی بنه غروبدن صکره در آخر وقتی فجر
صادق طلوعنه دك جایزدر فجرك طلوعندن صکره
بو ذکر اولنان صوملر ایچون نیت ایتمش اولورسه
صیامی نافله اولور قضایی لازمدر زیرا وقت
جفمش اولور بونلره ایسه نیت کیجه دن فجردن
مقدم لازمدر بو اجلدن دینی اوده مز کفارت

برین بولنمز قضا لازم اولور دیمشلر الله تعالی اعلم
بو ذکر اولنان صیام نذر مطلق وکفارات تفصیل اولور
انشاء الله تعالی فتاوای نسف وغیریده ذکر
اولنمشدر که شول صومکه آنك وقتی معین اوله
شهر رمضان ونذر معین ونافله کبی انلر ایچون
نیتك آخر وقتی ضحوهٔ کبرایه دك یعنی نصف
نهاره وارنجه کوندزدن نیت جایزدر نصف
نهاردن صکره بالاتفاق جایز دکلدر بنکه ذکر
اولندی پس امدی نذر معین اولدرکه برکیسه صومنه
نذر ایدوب وقتینی دخی کندوسی تعیین ایتمش اولسه
یعنی نذرم اولسون بنیك طفسان طفوز سنه سنی
ابتداء اینها سنه دك صایم اولمق ویا نذرم اولسون
خمیس کونی ویا اثنین کونی ویا جمعه کونی صایم
اولمق دیمش اولسه ضحوهٔ کبرایه دك نیت جایزدر
زیرا سنه سنی وآیی وکونی تعیین ایتمك نیتنه

تاریخ کتاب ۱۰۹۹

بعده كهل يعني قوجه ديرلر الكي يرسنه يتشه ايرنجه
اندن صكره شايخ ديرلر عمري آخر اولنجه مسئله حامله
خاتون طوغروب اصلا ير بري حركت ايتميوب آواز دخي
ويرمسه اكه جنين وميت ديرلر حكمي بودر كه
يونمز وآد ويرلمز ونماز قلنمز همان دفن اولنور
دنيايه كلمامش اعتبار اولنور بركيسه وارث اولمز
ومالي دخي وارايسه اكه بركيسه وارث ومستحق
اولمز لكن اول خاتون نفسا اولور وعدت وار
ايسه منقضيه اولور سائر خاتونلر حكمنده اولور
ديمشلر اما صوت ايدوب يا النده وايا غنده ويا
براعضا سنده حركت اولنورسه يونور ونمازي
قلنور وآد ويريلور زيرا حي ديري حكمنده در
ومالي اولورسه وارثلري ميراث آلور وكندوسي
دخي آخره وارث اولور ديمشلر ودخي بالغ اولدق
كمسنه شهيد اولسه يونور بعده دفن اولنور زيرا

شهيد حكمنده در بالغ كبي دكلدر ديمشلر صومك اداسنه
شرط وفرض درندر بريسي اولدركه صومه اهل
اولان كمسنه نيت وفتنده صايم اولمغه نيت
ايتمكدر نيت اولدركه قلب ايله يا درين صايم اولمغه
قصد ومراد ايتمكدر لسان ايله سويلمك لازم دكلدر
سويلرسه ده باس يوقدر فتنة الفتاويده ايدر
بركمسنه نماز ايچنده صومه نيت ايتسه صيامي
جايزدر وصلاتي دخي برنده در فاسد اولمز ايدي
بركمسنه سحوره قالقوب صايم اولمق قصدي ايله
طعام يميك يا ايرنه صايم اولجغين بلمك ويا
صو ايچمك نيت اولور ديمشلر صومك ايكنجي فرضي
صومه نيتك معتبر اولان وقتني بلمكدر نيتك
اول وقتي شمسك جزمي بالكليه غروب ايتدكدن
صكره در قبل الغروب نيت ايدرسه جايزدكلدر
انجق امام زفر قولنده جايزدر بو قول امام مالك

غلام وجاريه اوزرينه امور شرعيه دن برشيني فرض
اولمز وبرنسنه حرام اولمز حتى بلوغه ايرشنجه ايماني
دخي حكميدر انا سنه وبابا سنه نايعدر حد اولمز
وقصاص اولنمز زيرا صبينك عمدي دخي خطادر لكن
معتاد اولمق ايچون يدي ياشيني مرور ايدنلري ايدست
المغه وغسل ايتمكه ورمضان شريفي تعظيم ايتدرمكه
وصومنه تقيد ايدوب ترك ايتدرميلر وقزجغزلر
ايله بريرده يانورميلر وتنها يالكز قومميلر واجنبيه
خاتونلر كورنمك جايزدر لكن في زماننا حذر ايدرلر
خاتونلر حمامنه قومسوب منع ايدرلر اما مراهق اذان
اوقومق جايزدر افضلى بالغ كمسنه اوقومقدر وامامتى
تراويحده جايز اولور امام محمد رواينى اوزره ودخي
معلوم اولسونكه دنيايه كلوب آناسى قرنده اولانه
جنين ديرلر دنيايه كلوب طوغدقده جانلى چقرسه آكا
صبي وفطيم ورضيع ديرلر همه امر يكيچون سوددن

كسلدكده

كسلدكده غلام ديرلر بلوغه ايرنجه حد رضاع معصوملري
امزرملر ايكي بچوق سنه يه دك جايزدر زياده ايتميه لر
امام ابو يوسف قولنده اوتوز ايدر امام زفر قولنده
اوچ سنه دركه بونده اقوال كثيره وارددر والحاصل فرق
سنه يه وارنجه قول واردر صحيح اولان حولين كاملين
نص شريفي ايله عمل اولنمقدر دخي زياده ايدرسه حرام
اولمز لكن ابو دكلدر اوتوز ايدن زياده ايتميه لر
زيرا مستحبدر حد بلوغ غلامده وقزده اون بش
سنه در اندن اول قزده طفوز وغلامده اون ايكي
سنه در علامتلري ظهور ايدرسه تصديق اولنور
غلامك بلوغنه علامت انزال واحتلام اولمقدر
وقزلرك بلوغنه علامت بو ايكيدن غيري حيض
كورمك وحامله اولمقدر بو علامتلر بولندقده
بلوغلرينه حكم اولنور بعد البلوغ اول كمسنه يه فتى
وشاب ديرلر يعني يكيت ديرلر فرق درت ياشنه ايرنجه

تصديق ايدوب اجر وثواب اميد ايدوب صائم اولسه
ما تقدم ايديكي كناه صغيرك جمله سني الله ذو الجلال
مغفرت ايدر بودخي رمضان شريفك فرضيتنه دلالت
ايدر ودخي اجماع امت ايله ثبوتي حضرت رسول اكرم
عليه السلام مكة مكرمه دن مدينة منوره يه هجرت
ايدوب اون سكزاي مرور ندن صكره شهر رمضان
شريفك صيامي فرض قلنوب ذكر اولنان آية شريفه نك
نزولندن صكره زمان سعادتلرندن بو زمانه
كلنجه شهر مزبورك صيامي قبول ايدوب فرضيتنه
اجماع واتفاق ايدوب بركمسنه دن خلافي ظهور
ايتميوب في زماننا قيامته دك فرض اولدوغنه ثابت
وقائم وصائم اولمشلردر بودخي فرض اولدوغنه
دلالت ايدر حجت قويه در فرض قطعي ومتفق عليه
اولمشدر حق جل وعلا خلافندن جمله مزي حفظ ايده
آمين بوندن صكره معلوم اولسون كه صيامك دخوسنه

شرط

شرط اوجدر بعضي شهر رمضانك صيامي اوچ شرط بولنان
كمسنه اوزرينه فرض اولور بوا وجك بريسي اولمبه
اول كمسنه اوزرينه فرض اولماز بريسي اسلامدر كافره
فرض دكلدر ايكنجي عقلدر دلويه فرض دكلدر شول
دلوكه شهر رمضان داخل اولوب آخر اولنجه عقلي كلميه
اما شهر مزبور تمام اولمدين ايام صومدن بركونده
زوالدن اول عقلي كلوب بر ساعت افاقت بولورسه
بونون شهري صكره قضا ايدر مكر نصف نهار كچوب نيت
وقتي بولنميوب افاقت بولمش اوله بو صورتده اوزرينه
فرض اولمز بنه دلو حكمنده در اوجنجي شرطي بلوغدر
بالغ اولمدقا اوغلان وقزلرين اوزرينه فرض دكلدر لكن
فقهاء رحمهم الله تعالى ايدر بدي باشنه كيروب
تحملي اولنلره بدرميلر ونماز قلدورلر وغسل ايتدورلر
حتى معتاد ايدوب عباداته رغبت ومحبت ايدوب
وشهر رمضانه تعظيم ايتدورلر پس ايدي بالغ اولمدق

فرض اولان علم حالنی وصیامك شرطلرنی و واجباتلرنی
وسننلرنی ومکروهلرنی ومفسدلرنی بیله حتی صوم کامل
وعلم حالنی عامل اولوب عند الله تعالی مأجور ومثاب
اوله معلوم اولسونکه رمضان شریفده صیامی هر عاقل
وبالغ ومسلم رجال ونسایه فرض عینده فرضیتی
قرآنله وحدیث شریف ایله واجماع امت ایله ثابتدر
وثبوتی قطعی ومتفق علیه در برکمسه نك اختلافی
بوقدر منکری کافر وتارکی بلا عذر اولیجق عامیدر
العیاذ بالله من ذلك قرآنله ثبوتی شهر رمضان
الذی انزل فیه القرآن هدی للناس وبینات من
الهدی والفرقان فمن شهد منکم الشهر فلیصمه
بس امدی الله تعالی بیوردی شهر رمضان نزول
ایدرکه قرآن عظیم الشان اول ایده محمد علیه السلام
ایندی وبر ایدرکه نزول قرآن انده واقع اولدی
اویله قرآندرکه ناسی طریق حقه هدایت ایدیجیدر

ودخی اویله قرآندرکه واضح آشکاره حقی وباطلی فرق
وبیان ایدیجی وحلال حرامی وحدود احکامی مبین
دلالاتی واضحاندر برکمسه اول شهره صحت وعافیت
واعذار شرعیه دن سلامت اوزره یتشوب حاضر اولسه
ابتدا سندن آخرینه اوتجه اول شهری بتون صائم اولسون
دیو امر اولندی امر ایسه وجوبه دلالت ایدر اول
وجوب اوزره اجماع واتفاق فرضیتنه دلالت ایدر
وحدیث رسول علیه السلام ایله ثبوتی احادیث کثیره
ایله ثابتدر جمله دن بری بودرکه کان رسول الله
صلی الله علیه وسلم یبشر اصحابه بقدوم شهر
رمضان وقال علیه السلام قد جاءکم شهر مبارك
وقال علیه السلام من صام رمضان ایمانا واحتسابا
غفر له ما تقدم منه بس امدی رسول کبریا علیه
السلام شهر مبارك کلدی دیو اصحابنه تبشیر ایدردی
ودخی بیوردی هر کمسه رمضان شریفی فرض اولدوغنی

وجانب آخرته راغب وذنوب معاصيي ذاهب ومغفرت
ايله تبشيره سبب واصحابي جوار رضوانه مقرب ايدنجي
جانب حقدن امانت ورسول اكرم عليه السلام مدن لايق
شفاعت برطاعتدر حضرت آدم عليه السلامه ايام
بيض فرض ايدي هر آيده اون اوچنجي كوني واون دردنجي
واون بشنجي كونلريني صايم اولوردي وبني اسرائيل
يوم عاشورادة صايم اولورلردي وحضرت داود
عليه السلام بركون افطار بركون صايم اولورلردي
حضرت عيسى عليه السلام بر روايتده شهر رمضاني صايم
اولوردي اصح بودركه هر آيده اوچ كون صايم اولورلردي
حتى ابتداء اسلامده رمضان شريف فرض اولمازدن مقدم
يوم دخي صوم بويله ايدي ويوم عاشورادخي فرض
ايدي شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن هدى
للناس وبينات من الهدى والفرقان فمن شهد منكم
الشهر فليصمه آيت شريفه سي نازل اولوب شهر فرزورك

صومنه

صومنه اجماع واتفاق اولندقدن صكره نسخ اولندي
الله ذو الجلال بو امتي جمله امتدن افضل وپيغمبر يمزي
حضرت محمد صلى الله عليه وسلم جميع انبيادن اشرف
وافضل وكتابمز حضرت قرآن جمله كتابلردن اعظم
واكرم اولدوغي ايچون جميع ايلرك اشرفي حضرت قرآن
عظيم الشان نازل اولدوغي شهر رمضان المبارك بو
امتي جليل القدره فرض ايدوب اداء وقضاسني فرض
قلدي وبو امته لطف واحسانني بذل ايدوب سائر
امتك صيامي وسائر عباداتي طاعاتي نقدر شديد
وكوچ ايسه سلطان انبيا وسرتاج اصفيا حضرت محمد
صلى الله عليه وسلم حرمتنه بو امته تخفيف واسان
واجر ثوابني انلردن زياده واحسان ايتدي حق جل
وعلا حضرتندن مرجودركه بود ولندن محروم اولمق
افعال قبايحدن حفظ ومصون ايده امين بس امدي
هر رجال ونسايه لازمدركه صيام حقنده اوزرينه

ولازماتِ دینیه وعلامات ایمانیه وارکان اسلامیه‌نك
برسی دخی صیامدر رسول اکرم علیه السلام بوردی
صیام ایمانك ربعی واسلامك ثمنیدر یعنی اسلام
سکز حصه‌در برسی صیامدر ودخی موهبهٔ رحمان
ونار جحیمه ستر وقلقاندر وجمیع عبادتلرك بابی
ومرغوبی وانبیاء اصفیانك محبوبی موجب جنان
وسبب غفراندر ونفسی حال مؤمومه‌دن حال محموده‌یه
تبدیل وقلوبی اخلاقی حسنه‌یه تحویل ایدیجیدر
اسرار الهیه‌دن برسرددر که باری تعالی حضرتینه
مخصوصدر طوایف ماضیه‌دن هر برطایفه برر
عبادت ایله اصنامه تعظیم وتقرب ایتمشلردر یعنی
اصنام ایچون بزی الله یقین ایدرلر دیوب زعم
باطله‌لریله اصنامه رکوع وسجده وقربان ایله
تعظیم ایتمشلردر اما برطایفه صیام ایله اصنامه عبادت
وتعظیم ایتمدیلر اول اجلدن الله تعالی یه مخصوص اولوب

شهر اوله رحمة واوسطه مغفرة واخره عتق من النيران

275

اخلاق

اخلاقی صمدیت ایله تخلق واکلی وشربی ترك ایتمکله
اکل وشرب جماعتدن عاری ومنزه اولان ذات بیچونه
وملکلرینه تشبه‌در حدیث نبویده کلمشدر که
من تشبه قوما فهو منهم مفهومی اوزره مرتبهٔ
بشریتدن مرتبهٔ ملکیته ترقیدر واخلاق حسنه‌یه
تشبث ایدنلری سوره وراضی اولور برکمسنه کندویه
اویانلری سوب وراضی اولدوغی کبی حق جل وعلا
حضرتینك صمدیت صفتیله اکتراو قاندره تخلق و
خویلنمق بولنه اول کمسنه‌دن راضی اولوب قلوب
صافی واجر نوابده وافی اولدوغی انما یوفی الصابرون
اجرهم بغیر حساب آیت شریفه‌سی دلالت قضایله
کافیدر ودخی صیام برعبادت قدیمهٔ اصلیه‌در که
انجق بو امته مخصوصه دکلدر بلکه امم سالفه‌دن
هر برسی صیامدن خالی اولمامشلردر زیرا قلوب
منور وشهواتی منکسر جسمك زکوتی ومؤمنك حیاتیدر

276

ودخي هر هفته ده بركره زيارت قبورايده لر ليلة
جمعه ده زيارت مستحبدر اما خاتونلر وارميلر
وقبره وارنجه ايده لر السلام عليكم يا اهل القبور
اللهم انس في القبور وحشتهم امن روعتهم لقن
حجتهم طيب تربتهم وزد رحمتهم وارفع نعمتهم
ودخي قرآن عظيمدن اوقورسه ميتك بوزينه قرشو
اونوره بعده اوقيه ودخي سيد علي شرعه شرحده
ايدر بر كمسنه قبره وارد قده بسم الله وبالله
وعلى ملة رسول الله ديوب قبر اوزرينه اوقرزكبي
انسه اول ميته فضل حق ايرسنوب فرق يللق عذابي
كنور يله في تلقين الميت ودخي جميع خلق طاغلوب
هان بر عالم وصالح ومتدين كمسنه قالوب ميتك
بوزي مقابله سنده ايق اوزره طوروب جمعيتي
خاطره ايليوب ميتك ادي ايله انا سينك ادي ذكر
ايدوب اوچ دفعه ايده يا امينه اوغلي موسي اذكر

العهد

العهد الذي خرجت عليه من الدنيا شهادة ان
لا اله الا الله وحده لا شريك له وان محمدا رسول الله
وان الجنة حق والنار حق والبعث حق وان
الساعة آتية لا ريب فيها وان الله يبعث من
في القبور وانك رضيت بالله ربا وبالاسلام دينا
وبمحمد صلى الله عليه وسلم رسولا ونبيا وبالقرآن
اماما وبالكعبة قبلة وبالمؤمنين اخوانا ربي الله
لا اله الا هو رب العرش العظيم بعده ايده قل لا اله
الا الله محمد رسول الله ربي الله وديني الاسلام
ونبيي محمد صلى الله عليه وسلم اندن صكره ايده
رب لا تذرني فردا وانت خير الوارثين اللهم سهل
المقالة الرابعة في فضائل الصيام واركانه
وشروطه درد نجي مقاله صيامك فضيلتني و
شرطلريني وركنلريني وسنتلريني ومكروهلريني
ومفسدلريني بيان ايدر معلوم اولسونكه امور شرعيه

الحروف ١٧

برادم بو بنجه اوله انلولكي بارمنجه اوله تمام قزلرنده
يري قبله دن طرفه ممكن اولورسه كوده صفه جق
قدر قازوب ميتي اندن قيوب بردينه كريج ديوار
بيالر يا قالك قمش دوشيه لر بوبله بردة تابوت
واغاج ايله اور [illegible] بر بومشق اولوب
قزلق ممكن اولميان بردة تابوتله دفن واغاج وكرمز
ايله اورتمك قبرمز حنفي امام محمد ابن الفضل كوكجكدر
ديرسر اجيده ده ومجمع شرحنده وغير بلرده دخي
مسطوردر اما تابوت ايله دفن اولنان ميتك
النده طبراق وقباغي ايجنه جوز ومتك ايكي
يانه كريج پاره بيه ايده لر تاكه قبره دونه دكنلر
ودخي ميت نمازندن صكره دعا ايتميلر بلكه همان
كتوره لر زيرا نمازي ارترمق كبي اولور غيري نمازده
ارترمق كريه اولدوغي كبي بو دخي كريه اولور خلاصه
وقنيه ده واردر ميتي دورت كمسه كتورمك وذكر

اولنمدوغي كبي صاغدن وصولدن واومورده كتورمك
سنتدر ونمازدن صكره ويسندن اذنسز دونيوب
دفنه ميله حاضر اولق دخي سنتدر حتى دفنه حاضر
اولمغه نمازي ثوابي قدر ثواب ويريلور ودخي بر ميت
بوغمه دن دفن اولنسه نمازي قلنميه ميتي قبره قويان
كمسنه بسم الله على ملة رسول الله ديه وقبلنه
قرشو يونلره ودخي عورت قبره انجك وقت كفنني
بوروبه لر وقبرك اوستني هور كوج كبي ايلكلر بوكسكلكي
برقارش يا دخي ارنجق اوله واوزرينه صوصجلر وباشنه
اوزره برطاش دكمك قبرمز اما ايجني كريج ايله
يابمق واوزرينه بنا ايتمك كريهدر وقبر اوستنه
اوتورمق وياش اوتلري وجمنلري بولق كريهدر
وخاتونلري قبر ايجنه تحريمي اندوره بولنمزسه بير
واخنيار اردن بر كمسنه يه اندرد لر اولدخي بولنمزسه
تازه يكنلردن بر صالح كمسنه اندوره خلاصه مسطوردر

اقلی اوج صف اولمق سنتدر حتی یدی کمسه
اولورسه بری امام اوله اوچی اردنده بر صف
اوله وایکیسی دخی بر صف اوله وبری دخی یالکز
بر صف اوله تاکه اوج صف بولنه وامامك و
میتك کوده سی ولباسی پاك اولمق شرطدر بویله
اولمسه جایز اولمز وعورت اورتلی اولمق دخی
شرطدر امدی امام بابوجی اوستنه باصه
اکر مردار بابوج آیقده اولسه مکانی پاك
اولمز اوستی پاك ایسه اکا بصه التنده کی مردار لق
مانع اولمز هر کمسه بویله ایتمك یکدر زیرا آیقده ایکن
کیوسی اعتبار اولنور چیقرسه مکان اعتبار اولنور
قالك نسنه نك طشره سنه نجس بولنسه ایچنه
کچمسه پاك طرفنده نماز قلمق جایزدر اما بر میتك
اغزندن قان کلسه یا غیری عذری اولوب منع
اولنمسه صاحب عذر کبی اول حالیله نماز جایزدر

ودخی امام میتك کوکسی برابرنده طورمه میت صبی اولسه
الده کتورمك اولیدر میت کتورمکده مستحب اولان
اول اوکندن صاغ طرفندن بشلیه صکره ینه صاغ
طرفنك اردینه کچه آندن صول طرفینه اوکندن
بشلیه صکره آیاغی طرفینه کله هر جانبدن اونر آدیم
کتوره زیرا حدیث شریفده وارد اولدی بر کمسه فرق
آدیم جنازه یی کتورسه فرق کبیره یه کفارت اولور
ودخی میتی آرقه ده کتورمك وداته اوزرینه قیوب
کتورمك وسرعت ایله یورومك کریهدر میتك
اردنده یورومك ونماز زنده اردنده کی صفده طورمق
افضلدر جنازه کچرکن آیق اوزره قالقمق بوقدر
ودخی جنازه اردنده کولمك ودنیا کلامینی سویلمك
ایودکلدر فکر ایله کیتمك مستحبدر وجنازه ایله خاتونلر
بیله کیتمك کریهدر رفع صوتیله ذکر ایتمك جنازه
اوکنجه کریهدر احوال قبر ودخی قبرك درکلکی

وصيتني اعتبار اولندوغندن اختلاف واردر زيرا
آنك نمازيني قلمق امامنك اوزرينه در مكر امامي
اذن ويرمش اوله برنيجه ميت بر يرده جمع اولنسه
جمله سنه بر نماز كفايت ايدر هر بريجون ايريجه
قلمق اولي در جمله يه بر قلمق مراد ايلسلر ار اولوسي
امامك اوكنه قونه ارديني اوغلانجقلر دخي
ارديني خنثي دخي ارديني عورت دخي ارديني
قزجغزلر قونه آندن نمازلري قلنه ودخي
ضرورتده بيجه ميت بر قبره دفن جايزدر اما
ارلري طبر اغله آيريله بر يرينه دكميه ودخي
انسانك اعضالرندن بعض اعضا بولنسه آنك
ايچون نماز قلنميه ويونميه همان دفن ايده لر
اما ياريدن آرتيجي بولنسه يا ياروسي بولنسه
باشي بيله اولسه يونه ونمازي قلنه اما ايكي
شق اولوب بر طرفي بولنسه يونه نماز قلنميه

ودخي

ودخي غيري يرده فوت اولوب مجلسه حاضر
اولمينه وحاضر مجلسده اولان ميتنه تكرارا
نماز قلمق جايز دكلدر مكر اوتلكي نماز جايز
اولميه بويله اولورسه قبري اوستنده يينه
قالالر وبر ميتك نمازي قلنمه دن دفن اولنسه
اوچ كونه دك بيلنورسه قبري اوستنده نمازي
قلنه وميت نمازينه جماعت شرط دكلدر بركمسه
دخي قلسه جايزدر ودخي خاتونلر جماعت اولوب
ميت نمازني قلسه لر كراهتسز جايزدر قنيه ده
وغيريده مسطوردر ميت مسجد ايچنده اولوب
نمازني قلمق كريهدر اما ميت امامله وبعض
جماعت ايله طشره ده اولسلر بعض جماعت
ايچروده قلسه انلره كريه ايدوكنده اختلاف
واردر حنفي انلره ثواب حاصل اولمز دينشلر هدايه
وخلاصه ده ذكر اولندي ودخي ميت نمازنده

يا ارحم الراحمين • قرنجغزلر ايسه هلري يده
ها اوقيلر اشارت اولنمشدر بو نمازك هر تكبيري
بر ركعت كبيدر بو سببدن امامه اول تكبيرده
يتشمين كمسنه قاج تكبير الكسك اولورسه ايامله
سلام ويرمسوب اول قالان تكبيرلري كندوسي تمام
ايده اندن سلام ويره دعاسن اوقميه ودخي
كلدوكي كبي باشلميه بلكه امام يده تكبير
ايدنجه تاخير ايده انكله تكبير ايدوب بشليه
باقي قالاني صكره ميت دخي يردن قالقمدين ايده
ودخي جنازه دعاسني بلمين ذكر اولنان ميت
دعاسنك تركي سني ديه مثلا يا رب رحمت
ايله بزم ديريموزه واولومزه وحاضر ومزه
وغايبموزه وكوجوكموزه وبيوكموزه وارك
كيموزه ودينيمزه يا رب بزم صاغ اولانمزي
اسلام اوزرينه ثابت ايله واولنومزي ايمانله

اولدر يا رب بو ميت رحمت ايلديسه رحمتين
ارتور يا رب امز ايسه صوجيني عفو ايله وجمله مزه
رحمت ايله ديه نمازده قرآن معناسن هر قنغي
ديله اوقورسه جايز اولدوغي كبي بوده جايزدر
ودخي امامتي دخي جايزدر ابو حنيفه قنده ميت
نمازنده امامته اولي بادشاهدر اول ايمزسه
يا حاضر اولمزسه بكدر اندن صكره قاضيسيدر
اولدخي حاضر اولمزسه امامي مدر اولدخي حاضر
اولمزسه ميتك عصبه سندن يقين اولاندر
بونلردن اذن اولورسه آخر كمسه امامتي قيرمز
بونلرك اذن ويرمدكي كمسه قلبو برمز اولسه
بونلر ديلرسه نمازي بنه دوندرلر اكر اول
بيله قلمديلر ايسه اما اولكي امامه اويوب بيله
قلديلرسه دوندوره مزلر بر كمسه وصيت ايدوب
ايدوب فلان كمسه نمازمي قلبو برسون ديسه

هیچ کمسه قلمسه اولدوکی اشیدنلرک جمله سی کنهکار
اولورلر امدی هر مسلمانک اوله نمازی قلنمق کرکدر
مکر بوله چفوب فساد اتمش حرامجا اوله صواشدره
اوله یا پادشاهه عاصی اولوب ایل و مملکت اورانی
طایفه اوله صواشدره اوله یا کیجه شهر ایچنده یر اغله
صواشوب اوله یا آناسن یا آتاسن خلاف شرع
اولدوره بو ذکر اولانلر یونه نمازلری قلنمیه امّا
صاغ طوتلوب اولدوریلن اولکی اوچ طایفه و کندو
نفسینی اولدورن کمسه یونلرک نمازی قلنمقده اختلاف
وارد در دردده نمازلری قلنه دیمش نیت جنازه
نمازینه نیت ایده ایده که نیت ایتدم الله ایچون
نمازه شو میت ایچون دعایه اویدم شو امامه
الله اکبر دیه سبحانک اوقیه ینه تکبیر ایده
آردنجه صلوات دعاسینی اوقیه نمازده کبی کبی
ینه تکبیر ایده آردنجه میت بالغ ایسه بو دعایی

اوقیه اللهم اغفر لحینا و میتنا و شاهدنا و غا
ئبنا و صغیرنا و کبیرنا و ذکرنا و انثینا اللهم
من احییته منا فاحیه علی الاسلام و من
توفیته منا فتوفه علی الایمان اللهم
ان کان محسنا فزد فی احسانه و ان کان مسیئا
فتجاوز عنه و اغفر لنا و لسائر المسلمین
اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین دیوب
آندن ینه تکبیر ایده دخی سلام ویره امّا اولکی
تکبیردن غیری سنده آل فالدرمیه و باشنی
فالدرمیه امّا میت خاتون ایسه دعاده کی هلری
ها اوقیلر و کان کلمه سنی کانت اوقیلر فرمزی
ایله اشارت اولندوغی کبی اکر میت بالغ
دکلسه اوجنجی تکبیردن بو دعایی اوقیه اللهم
اجعله لنا فرطا اللهم اجعله لنا اجرا
و ذخرا و اجعله لنا شافعا مشفعا برحمتک

وان کانت مسیئة
وان کانت محسنة

بر کیمسه میت یوبوب اجرت استسه آندن غیری
یوز کیمسه وارایسه و یوملک بیلور ترکی افضلدر
آندن غیری کیمسه بولنسه یومق آنک اوزرینه واجب
اولور اجرت جایز اولمز ودخی کفن هر نیدن اولور
مکر کیمه سی حرام اوله ارلره حریردن ودیبادن
جایز دکلدر زیرا حرامدر حتی حصیردن وکیجه دن
وسایر بونلر مثللی شیلردن جایز دکلدر اما سنت
اوزره کفن ارلره اوچ قاتدر بری کوملک اوموزندن
آیاغه دک وایکی چادر درکه باشیه وآیاغی اورته
عورتلره ایکی دخی زیاده اوله بری باشندن بوزندن
آشغه اورتجک جنبر ودخی جمله کفن اوستندن
ممه بی وقرنی یغلیجق بر بز کفایت ایدر یعنی
آراجغی اره ایکی چادر درعورته جنبر ایله اوله
ضرورت اوزره کفن بولنان قدردر افضلی کتاندن
اولمقدر عورتلره ایرشیم کفن وآل دخی اولورسه

فیرمز ودخی کفننک ایکی چادری بری اوستنه
دوشیوب آندن کوملکی دوشیلر اولا میته کوملکی
کیدوره لر دخی چادرلر ایله عادت اوزره بوریوب
باشیه وآیاغی اوجلرینی یغلیلر وایکی الری یانلرینه
قوینه کوکسنه قومق کفار فعلیدر ومیتی چادر ایله
بوریملو اولدقلرنده ایچ چادرک اول صولینی آندن
صاغینی دوره لر طشره سنده کی چادری دخی بویله
ایده لر عورتدک کوملکی اوستنه صاجی ایکی بلوک
اولوب دوشنه آندن باشیه اوزرینه جنبری قیوب
بوزینه آشغی اورته لر چادرلری دخی اوسته دوره لر
دخی ممه اوستندن بر بز ایله یغلیه لر اکر کفن
آچلور خوفی اولورسه آندن تابوت ایچنده اورتوب
مصلی یه کتوره لر میت نمازی فرض کفایه در
یعنی بر سبب ایله فرض قلنمشدرکه اول سبب میتدر
امدی جمله یه فرضدر اما بر کیمسه جمله سی قورنلور

صحجه ویوزینه ودیرلرینه والینه والینه وآیاغینه
بولنورسه کافور صحجه ودخی برکیسه صوده اولنش
اولسه آنی دخی بومق لازمدر ودخی برکیسه اولی
طغرسه آنی دخی بویله لر امّا نمازی قلمیه لر امّا
اکر باردن آرنوغنی صاغ جیقوب یا قیسی
اولی طوغسه یا صاغ طوغوب آندن صکره اولسه
اکه آدویره لر ویویوب نمازنی دخی قلالر بربالغ
اولمادق قول یا جاریه اولسه دار الحربدن آنادن
آنادن برسیله جیقوب یا الکز یا شفه جیقدیسه
یا ایکیسندن برسیله جیقوب بعده یا اوغلان
یا آناسی یا باباسی مسلمان اولدقدن صکره اولسه
نمازی قلنه بویله اولمسه غیری کافر اولوسی کبی
یویوب برنره صاروب برجفوره کومه لر نماز
قلمیلر ودخی ارلری ارلر وعورتلری عورتلر بویه لر
غایت کوجك اولن معصومیلری هر قنغیسی بورسه جایز

اولور

اولور امّا اولسه بومنه هیچ بر ارر بولنمسه آنی
عورتی بویه جاریه سی وارم ولدی اولان جاریه سی
یونق جایز دکل امّا عورتی اولب بومغه خاتون
بولنمسه اری یومیه همان نماز ایچون اولان شیخم
کبی شیخم ایدیوره خصیسی اولورسه آجنبی اولورسه
الینه بر بز صاروب میتنه شیخم ایدیوره ودخی
ار بولنمیان یرده اولن اری عورتلر بویله شیخم
ایتدوره لر ودخی خنثی مشکلکه هم ارنسانی
وهم عورت نسانی اولوب ایکی حالی برابر اولاندر
اکا دخی بومنوال اوزره شیخم ایتدوره لر یا کیوسی
اوسندن بویه لر زیرا ارمیدر عورت میدر بللو
دکلدر امیدی ارلر وعورتلر آنی چیپلق بومق جایز
دکلدر میراثلرنده بیله مشکلدر بومسئله سراجیه ده
مسطوردر ودخی کمیده اولنی یویوب وکفنلیوب
ونمازینی قیلوب یره جقمق ایراغ ایسه دریایه یراغلر

260

ودنجي روحي جمعه آسان اولدوغيچون ودنجي
كلمهٔ شهادت تلقين ايده لر اما اوزرينه اقدام
ايدوب دي ديو ايرام ايتمكلر وبوق سوتلمه لر
زيرا كوكل طارتدر باكريه كوزر باديغرم ديو
ايماسنسز كوجرهان يانده دورب كاه كاه بكجه
بكجه شهادت كتوروب دوره تسليم روح ايدنجه
دفننه عجله ايده لر اولي بودر پس امدي ميتك
بونجق تخنيني وكفنني بخور وابوجه خوش قوقلي
نسنه ايله قوقده لر يعني اوج يا بش كره طولوب
تونوده لر اندن ميتي اوزرينه بنوره لر واوستنده
كيدوكي شيلري صويه لر عورت بريني اورته لر
اندن ميت بويان كمسنه الينه بر بز صارغو
ايدوب استنجا ايده ابو يوسف قولي اوزره
استنجا بوقدر اصلا اقوله ابدست ويره بوزندن
بشليه مضمضه واستنشاق ايتمه لكن الينه

257

بر بز

بر بز صارغوب بوزني ايجني وطوطقلري و
دينلري سيله وظاهر روايت اوزره باشنه
مسح ايده صحيح ولكن بوروايتده بعضيلر ايتمه
ديلر ودنجي ايقلري تاخير ايتموب همان بويه
اكر ميت صبي اولوب تماز قبل اتمكه قادر
اولمامش ايسه ابدست ويرمه بعده باشني وصقالني
خطمي ايله يويه اما طراق ايله طرامه بعده صول
يانني اوستنه يا توره صاغ طرفني بويه هيچ صو
اقمدن بري قلميه اندن صكره ميتي ارقه سندن
قالدوروب قرنينك يومشقلغنه صغيه جيقان
فضلاري بويه ميتي تكرار يومه وابدست الدرمه
زيرا ميتك بر وجهله ابدستي بوزلمز هرنه مقدار
شبي چقرسه ده اندن صكره بر پاك بز ايله ميتي
سلوب بعده كفنه قويه صاجن وصقالن طرامه
وطرنغن كسميه واوزرينه خوش وكوزل قوقلي نسنلر

258

اولمق وكوندز نمازينك ركوعي وسجودي جوق
اولمق افضلدر ودخي قراءتده كوندزين قلدوغنده
اخفا ايله اوقمق وكيجه ده جهر ايله اوقومقدر
ونافله نمازك قياما ركوعله وسجده ايله
قلنان نمازك ايكي قات اجري وفضيلتي ولردر
وروزجزاده فرضلرك برنده قصور اولسه نافله
ايله تكميل ايدرلر الله تعالى اعلم في صلاة الجنازه
ذكر اولنان نمازلرك اون بشنجيسي ميت نمازيدر
لكن اولا ميت ايچون لازم اولان خمسه ايچون
اولان حالتري بيان ايده لم بركمسه خمسه
اولوب ياتدقده اوزرينه لازم دركه وصيت ايده
اولدخي ايكي وجه اوزره در بريسي فرضدر
ايكنجي فضيلتدر فرض اولان وصيت دخي ايكي
وجه اوزره در بريسي اوزرنده اولان حقوق الله
ثلث مالندن وصيت ايده اسقاط صلوة وصوم

وزكوة كبي ايكنجي حقوق ناسدركه هركيمه دينى
وارايسه اصل مالندن وصيت ايتمكدر اكر
مالنده قلت ورثه ده كثرت اولورسه ودخي
ورثه فرادن اولورسه افضل اولان انلره
مرحمت ايدوب ثلث مالندن برشيئ وصيت
ايتمكدر ودخي اقربا سندن ميراثه داخل اولميان
كمسنه لر بولنورسه انلره دخي برمقدار نسنه جك
وصيت ايده ودخي الله ذو الجلاله طاعت وخيرى
طلب ايله ومعصيت ايتمكدن تخويف وترهيب
ايله وصيت ايده بويله وصيت الله تعالى
فولرينه وانبيا واوليا عباد الصالحين وصيتيدر
بومنوال اوزره وصيت ايده لر بوندن صكره كه
ميت محتضر اوله يعني موته يقين اوله صاغ
يانى اوستنه قبله يه قرشو يتورمق سنتدر
ارقه سي اوستنه آياغى قبله يه اولسه بوده جايزدر

اولوب اكنلك ايدر لرسه عشر بني ويرر لر ودخي
فطره بني ويرر لر وحلالدن لباس ايدوب اوزرينه
انجو دكسه لر كيمك جايزدر حرام دكلدر برضيعي
خاتونيله ويا جاريه سيله جماع ايدوب لكن
مني جفوب انزال اولمسه بنه غسل ايتدوره لر تا كه
اعتياد حاصل اوله الله تعالى اعلم في الفرق
بين صلاة الفرض وصلاة النافلة فرض غاز
ايله نافله قلمقده فرق نافله جماعت ايله قلنمه سي
مكروهدر تراويحدن غيري تراويح نمازيني رسول
اكرم صلى الله عليه وسلم قلمشدر وحضرت عمر
رضي الله عنه واصحاب رضوان الله عليهم اجمعين
جمله قلوب بوانه كلنجه تواريت اولدوغي ايچون
بلا كراهه جايز اولدي امدي صلاة رغائب
وبرات وقدر نافله در جماعتسز قلنسه جايزدر
لكن جماعت ايله على التداعي قلنمق مكروه اولدوغني

جمله

الجزء ١٢

جمله فقهادن نقل وروايت واردر اكرچه ضحاك
ابن مزاحم قولي اوزره فرايض وسننه قياس ايله
بلا كراهه قلنمغه جواز وار ايسه ده قول فقها
ايله عمل اولنور ودخي نافله عذرسز اوتوردوغي
يردن بلا كراهه جايزدر اكر عذري اولورسه
فرضده يله جايزدر ودخي سفرده فرض ايله
يردن ماعدا سيني آت اوزرنده اولدوغي حالده
جايزدر ودخي نافله نمازي قلارکن بوريلوب
برعصايه يا بر ديواره طيانوب قلمق جايزدر ودخي
نافله غازي ايكيشر ركعت قلمق افضلدر كوندوزين
كيجه نافله درت قلوب برسلام ويرمك وكيجه
اولدوغي نمازده سكزر ركعتده برسلام ويرمك
جايزدر زياده اتميه لكن افضلي كوندز
قلدوغني ايكيده برسلام وكيجه قلدوغني درتده
برسلام ايله قلمقدر وكيجه نمازينك قيامي اوزون

اولسه تکرار اینه اعاده ایتمک لازمدر زیرا مقدم
نافله قلدی صکره فرض اولدی بنیک رکعت نافله
بر رکعت فرضی اوده مثل رمضان شریفده بالغ
اولنلر یمش ایسه بعد البلوغ امساک ایدوب بیمه
امدی بر معصوم الکی یاشنه وارد قدره نماذه
امر اولنه اون یاشنه وارمیجق قلمزسه ضرب اولنور
اما اوریج اون یاشنده امر اولنه اون ایکی یاشنده
طوغرسه ضرب اولنه حتی اعتیاد حاصل اوله
بو خصوصده دقت اولنه ودخی بدی یاشندن
صکره اوغلانجقلری قزلردن ایروب خالی قومیه لر
حتی بدی یاشنده اوغلان همشیره سیله ووالده
سیله بیله یاتور میلر وقزجغزلری بابا سیله
یاتور میلر وانالر وبابالر بدی یاشنده معصوم
ومعصومه لر یانده حرام اولان موضعلری آچوب
اولادلرینه کوستر میلر وکندیلر دخی اولادلرینک

عورت

عورت یرینه نظر ایتمیلر مکر ضرورت اوله برکشنک
وبرخاتونک عورت یرینی آخر کیمسه کورمک نیجه
حرام ایسه اولادینه دخی حرامدر غایت حذر
ایتمکدر ودخی معصوملری حرامدن حفظ ایدمک
دیبا وحریر کیدرمیلر وخدمت دخی ایتدرمیلر
مکر ابوینک رضاسیله وسریقه ایتمکدن وشرب
خمردن حفظ ایده لر ودین اسلامی اوغلانجقلرینه
وقزجغزلرینه اوکرده لر وآبدستی وغسلی ونمازی
تعلیم ایدوب واعتقاد اهل سنت وجماعتی برخوجه
اعتقاد ایتدوره لر ویرامزلر واهل بدعت ایله
صحبت ایتدرمیلر حجه کتمک مراد ایتدکده ابوین
رضاسیله کیده رضاسز کوندرمیلر اکر صبح
الوجه اولوب حسن دار اولورسه صفالی چقمد قجه
بریره کوندرمیلر وصبی غنی اولوب مالی نصابه
بالغ اولورسه ده مالندن زکوة یوقدر اما ارضی

ادا ایتمش اولور تمرکاشیده مسطور در

في صلاة تحية المسجد ودخی مسجده داخل اولدقده ایکی
رکعت نماز قیله برکره برکیسه برنجی دفعه بر
مسجده کرسه برکره قیلدوغی برکونه کافیدر
دخول مکرر اولمغله نماز دخی مکرر اولمز **ودخی**
معلوم اولسونکه تحیة المسجد اول کیسه ایچون
تکلیف اولنورکه مسجده نماز قیلق ایچون کلمیه
آخر شیدن اوتوری کله **حتی** برکیسه نماز قیلق
ایچون مسجده کرسه واول نمازی قیلسه هر
قنغی نماز اولورسه اولسون تحیة المسجد برینه
قایم اولور بنه قیلور منع بوقدر الله تعالی اعلم

في صلاة الصبي ودخی صبینک قیلدوغی نماز جمله سی
نافله در زیرا انلر ایچون فرض وواجب وسنت
بوقدر بالغ اولمدنجه قبل البلوغ ایتدیکی عبادة
قیلدوغی نماز وصیام وحج وزکوة جمله سی نافله

اولور

اولور **حتی** قبل البلوغ حج ایتمش اولسه بعد البلوغ
حجه کتمکه قدرت حاصل ایدوب غنی اولیجق بنه
اوزرینه فرض اولور قبل البلوغ ایتدیکی ایله خلاص
اولمز **حد البلوغ** بلوغک حدی غلامده اون
بش یلدر نساده دخی بویله در لکن حد بلوغک
اقلی غلامده اون ایکی نساده طقوز سنه اکثری
ذکر اولنانده اون ایکی یاشندن اول غلامک طقوز
یاشندن اول فرزلرک بالغ اولدم دیدکلری قولنه
اعتبار اولنمز **ودخی** بلوغک غلامده علامتی
اوجدر بریسی اون بش سنه در ایکنجی جماع یا احتلام
ایله انزال اولوب منی چقمقدر نساده علامت
بشدر اوچی ذکر اولنانده در دنجی حیض کورمکدر
بشنجی حامله اولمقدر برصبی وصبیه وقت
ایچنده بالغ اولسه اول وقتی قیلق اوزرینه فرض
اولور وقتک اولنده قیلمش اولسه آخرنده بالغ

آبدست آلوب اوج كاغذه خيرًا يازه واوج كاغذه
دخي شرًا يازه باشني قودوغي بصدق النيه قويه
وآنك اوزرينه يانه اوبويه صباح اولوب فالقدره
الذي بصدق النيه صوقوب كاغذي آلوب اوجني
چقره اكر برنده يا ايكيسنده خيرًا چقرسه خيردر
اول عملي هرنه ايسه اشليه اكر شرًا چقرسه
اشلميوب ترك ايده لكن بركره ايله قناعت
ايتميوب بلكه بدي كره ايده الله سبحانه وتعالى
اول ايشي خير ايدر ديشكر بو استخاره دن غافل
اولميه الله اعلم في صلاة الحاجة ودخي بر مرادي
اولدقده حاجت نمازي ايكي ركعتدر بركسه نك
الله تعالى قيشنده يا ناس قيشنده اولاجق بر حاجتي
اولسه آبدست آلوب ايكي ركعت نماز قلوب الله
ذو الجلاله حمد وثنا ايدوب وحضرت رسول اكرمه
عليه السلام صلوات شريفه كتوروب اندن صكره

بو دعايي اوقيه لا اله الا الله الحليم الحكيم
سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين
اسئلك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك
والغنيمة من كل بر والسلامة من كل ذنب
ولا تدع لي ذنبا الا غفرته ولا همًا الا فرجته
لا حاجة هي لك رضى الا قضيتها يا ارحم
الراحمين ❊ في صلاة السفر بركمسه سفره كتمك
مراد ايتدكده ايكي ركعت نماز قله بعده يوله كيده
في صلاة القدوم سفردن كلدكده مسجدنده ايكي
ركعت نماز قله في صلاة شكر الوضوء ودخي آبدست
الدقدن صكره ايكي ركعت نماز قله مكروه وقت مكروهده
اوله اول وقتده قلميه مكروهدر امدي فجر
چقدقدن صكره دخي ايكندي نمازني قلدقدن
صكره مسجده كلن كمسه نافله قلمز همان تسبيح
وتهليل وصلوات شريفه ايدرسه مسجدك حقني

شريف ايدوب بعده بو دعاي اوقيه اللهم اني
استودعك ديني وايماني فاحفظهما علي في
حبوتي وعند وفاتي وبعد مماتي ٭ اخشام ايله
يتسونك اراسنده احيا ايتمك مرسلين وانبيانك
سنتيدر ودخي افعال مقربين اولمغله مداومت
اولنه الله تعالى اعلم في صلاة استخاره ايكي
ركعتدر حضرت جابر رضي الله عنه حضرتندن
روايت اولندركه حضرت رسول اكرم صلى الله
عليه وسلم بزه اوكردردي جميع امور بيزده
استخاره يي قرآن عظيم الشاندن برسوره نيجه
اوكردرايسه برمبارك نسنه در بركمسه عملدن
برعمل مراد ايتسه سفر كبي واقامت وتجارت
وزراعت وبيع وشرا ونكاح وطلاق كبي وهر
قنغي عمل اولورسه كه خير ميدر وشر ميدر ودنياده
واخرتده نافع ميدر دكل ميدر بلمسه صفتي

بودر كه

بودر كه اول كمسه ابدست الوب ايكي ركعت نماز قله
يا خود درت ركعت قله هر ركعتنده برفاتحه وآية
الكرسي وسورة الاخلاص بر كره اوقيه واون كره
بو دعاي اوقيه اللهم اني استخيرك بعلمك
واستقدرك بقدرتك واسئلك بفضلك فانك
تقدر ولا اقدر وانت تعلم ولا اعلم وانت علام
الغيوب اللهم ان كان هذا الامر في ديني خيرا لي
وفي معاشي خيرا لي في عاقبة امري فاقدره لي ويسره لي
ثم بارك لي فيه بفضلك وان كان هذا الامر
شرا لي في ديني ومعاشي وعاقبة امري فاصرفه
عني واصرفني عنه فاقدر لي الخير حيث كان
ثم ارضني به برحمتك يا ارحم الراحمين ٭ ثم
ينام على الوضوء ويسمي حاجته ثم يفعل
ما ينشرح له صدره وينبغي ان يكررها سبعا
وقال بعضهم يكتب في ثلث قراطيس بعضيلر دعنلر

يمش بش تسبيح ايدوب نماز تمام اولدقده تقطمندن
فالفميوب اون تسبيح دخي ايده جمله سي اوچيوز تسبيح
ايدر اكر برشيده سهو ايدوب اوزرينه سهو سجده
واجب اولورسه سجدتين اراسنده ايتميه ابن المبارك
حضرتندن سؤال اولندقده بوقدر ديو جواب
ويرمشلر امدي بو ذكر اولنان صلاة تسبيح حقنده
ابن عباس رضي الله عنهما حضرتندن روايت اولنديكه
ايدر اي عمي باكه اشيادن برشيي وعبادتلردن
برعبادت اوكردوب مبارك لسانكزدن اشيده وز
آنك ايله خلوص اوزره عمل ايدوب مغفرته لايق
اولهوز ديدكلرنده رسول اكرم صلى الله تعالى
عليه وسلم بوردقلر يا عبد الله بركمسه بو ذكر
اولنان تسبيح نمازيني قله حضرت رب العزة آنك
صغير وكبير اشكاره كزلوكناهلرينك جمله سي مغفرت
ايدوب كبيره سنه دخي توبه ميسر ايدوب رحمتنه

مستغرق ايدر ديو صلاة تسبيحي بيان بوردقلر فادر
اولان كمسنه كاه بي كاه قله باري عمرنده بر كره
اولسون اللهم يسر في صلاة التهجد ودخي تهجد
نمازي سكز ركعتدر درت سلام ايله بعضيلر
اون ايكي ركعتدر هر ايكيده بر سلام ايله ديمشلر
وقتي نصف الليل اولبحق نومي ترك ايدوب قلقدر
صلاة تهجدك فضايلي كثيره ايچون نماز اولنماز
وبو رساله نك تحملي اولمدوغي اجلدن بو مرتبه
اكتفا قلندي اللهم يسر في صلاة اوابين
اخشام نمازيله يتسون نمازينك اراسنده التي ركعتدر
اوچ سلامله واخشام نمازينك ايكي ركعت
سنتندن صكره بقاء ايمان ديلرلر ايكي ركعتدر
هر برنده فاتحه دن صكره بر كره آية الكرسي
وقل هو الله احد والمعوذتين اوقيه هر ركعتده
بر كره ودخي سلامدن صكره اون كره صلوات

زيادة اولة ديو امدي زكي وعاقل اول كمسنه دركه
نفيسني ايو وشريف وقت ومكاندة الله ذو الجلال لك
راضي اولدوغي اعمال صالحاندة قولكنه واول وقتلردة
ومكانلردة خالي بولنمية الله تعالى اعلم في صلاة
الضحى اقلي ايكي ركعتدر اوسطي سكز اكثري اون
ايكي ركعتدر وقتي ارتفاع شمسدن يعني كون
جقوب ربع نهاري كجنجه در يعني كونك درت
بولكدن بري كجنجه در في صلاة الاشراق ايكي
ركعتدر وقتي شمسك طلوعندن بركوندة مقداري
كجنجه در في صلاة التسبيح درت ركعتدر وقتي
كيجه ده وكوندزده بر كرة ويا هر جمعه ده ويا هر
آيده ويا خود هر يلده بر كرة ويا عمرنده بر كرة
قلنمقدر صفتي بودركه عبد الله بن مبارك روايتي
اوزره رحمه الله تكبير افتتاحي ايدوب سبحانك
اوقدقدن صكره اون بش كرة سبحان الله والحمد لله

ولا اله الا الله والله اكبر ديه تمام ايتدكدن صكره
اعوذ وبسمله ايدوب سورة فاتحه وضم سوره
ايدوب اون كرة بنه بو تسبيحي ايده آندن ركوعه
واروب سبحان ربي العظيم اوجكرة ديدكدن صكره
بنه اون كرة تسبيح ايده آندن باشني ركوعدن
قالدوروب سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد ديدكدن
صكره قومه ده ايكن اون كرة دخي ديه آندن الله
اكبر ديوب سجده ايده اوجكرة سبحان ربي
الاعلى ديدكدن صكره اون كرة بنه تسبيح ايده
بعده باشني قالدوروب جلسه ده اون كرة دخي ديه
آندن كنه ايكنجي سجده ايدوب سبحان ربي الاعلى
ديدكدن صكره اون كرة دخي ديه بعده ركعت
ثانيه قالقوب ركعت اولي ده نيجه تسبيح ايتدي سه
اول ركعتلرده اول مقدار ايده واوجنجيده ودرتنجي
ركعتلرك هر برنده ذكر اولندوغي اوزره هر ركعتده

واجب اولة اول سجده نماز ايجنده ادا اولور سه
واجبدن خلاص اولوب ساقط اولور اما نماز
ايجنده ايتمز سه غيري قضا اولمز بركمسه بر مجلسده
سجده آيتني برفاج دفعه اوقسه بر كره سجده ايتمك
كفايت ايدر اما مجلس تبديل اولسه يا آيت
اخري اوقسه سجده دخي مكرر اولور الله تعالى
اعلم في نوافل الصلوة في اليوم والليلة وفي
السنة ودخي مستحب اولان نمازدندر ايكندينك
درت ركعت فرضدن اول قلنان ايكي ركعت دخي
قلنمق جايزدر لكن بتسوغازينك دخي فرضدن
مقدم قلنان درت ركعت مستحب ايكي ركعت
قلندوغي روايت بوقدر انجق درت ركعت قلنور
لكن بو ايكي مستحبلردة قعدة اولي سنده وآخرنده
دعاء صلوات واوجنجي قيامنده سبحانك اوقنور
غفلت اولنميه ودخي مؤمنه لايق اولان نافله

عبادته

عبادتنه مداومت ايده كيجه وكوندز الله تعالينك
رضاسنه وقربنه سببدر وفرضلرك نقصانينه
محسوبدر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
اكثر والنوافل فانها جوابر نقصان الفرائض
وبر ركعت نافله نمازكه عبد آني قلور يوزكون
نافله اوركدن خير لودر قال عليه السلام ركعة
من التطوع يصليها العبد خير له من ان يصوم
مائة يوم وروايت اولندي الله سبحانه وتعالى
برقولنه محبت ايتسه آني فاضل كونلرده ووقتلرده
وشريف مكانلرده قوللنور فاضل وشريف عملرايله
دخي خيرات وصدقات ونافله عبادات خدمتنده
استعمال ايدر حتى ثواب عظيم اجر جزيل ارتق اولمق
ايچون ودخي برقولنه غضب ايتسه ايام فواضلده
مكان شريفلرنده سيء الاعمال ورامز عذابه باعث
سبب اولان عملرده قوللنور حتى عذاب وعقاب

سجده آیتنی آتلیوب اوقیوب آشغاسن اوقومق مکروهدر
امّا سجده آیتنی اوقیوب غیری اوقومسه کریه
دکلدر طوار اوستنده بی کمسه سجده آیتنی اوقسه
یا اشتسه ایما ایله سجده ایتمک جایزدر تکرار
اوقسه یا غیری آیت اوقسه اکا ویا نیجه کیدنه
اکر اشتدیسه تکرار لازمدر ودخی بیرام وجمعه
نمازنده واخفا ایله اوقنجق نمازده امام سجده
آیتنی اوقمق کریهدر سجده آیتنی اوقیان کمسنه
اوزرینه مستحب اولدرکه دکلین کمسنه حاضر
ایسه جهر ایله اوقیه دکلسه اخفا ایده ودخی
مستحبدر سجده آیتنی اشیدوب یا اوقیوب سجده
ایتمک مراد ایدن کمسنه آیق اوزره فالقوب الله
اکبر دیوب اللرین قالدرمقسزین همان سجده یه
اینه سجدت للرحمن وآمنت بالرحمن فاغفرلی
یا رحمن دیه بلور ایسه اکر بلزسه سبحان

ربی الاعلی دیه اوچ کره سجده دن باشن قالدر
دفعدن صکره ینه آیق اوزره فالقوب بعده اوتوره
لکن تلاوت سجده سبنی ایتمکه نیت شرطدر امّا
فلان آیتک یا فلان سوره نک سجده سی دیو تعیین
شرط دکلدر حتّی برکمسه نک اوزرنده اون
سجده واجب اولمش اولسه اول کمسه اول مقدار
سجده یی ایتسه جایزدر فلان آیتک سجده سی دیمک
لازم دکلدر برکمسه سجده آیتنی اشیدوب اوزرینه
علی الفور واجب دکلدر بلکه برسنه یا ایکسنه
ودخی زیاده مرور ایدن صکره ایتسه ینه ادا ایتمش
اولور قضا اولمز لکن تاخیر ایتمک ایله کریه
ایتمش اولور مکر عذری اولمش اوله برکمسه اویورکن
سجده آیتنی اوقسه اندن بری اشتسه سجده واجب
اولور امّا قوشلردن یا خود صدادن اشیدرسه
واجب اولمز ودخی هر سجده که نماز ایچنده اوزرینه

آندن صكره اول امامه اويسه اول ركعتده اويمش
ايسه امامله بله سجده ايده امام اول سجده يي ايتمدين
اكر ايتديسه بوكه لازم اولمز اكر اول ركعتده
اويماديسه صكره اويسه اول سجده نمازدن صكره
ايده بركمسه نماز ايچنده اوقنان سجده دن صكره
اكر يريا ايكي آيت اوقيوب غيري اوقسه نماز
سجده سي اكا يتر اكر اوچ آيت دخي اوقسه اكا
يتشمه سجده ايده يعني همان الله اكبر ديوب
سجده ايده بنه فالقه اوچ آيت دخي اوقيوب
ركوع ايده اكر اوراده ايتمسه سلامدن اول
آنك ايچون بر سجده ايده اما تحياتدن اول ايسه
وصكره ايسه ده بنه تحيات اوقيه زيرا بو سجده نك
اوكنجه اولان ركن بوزيلور خلاصده مسطوردر
مسئله بر سجده يي بر يرده تكرار اوقسه يا اشتشه
بر سجده يتر آيتدن صكره اوقورسه ده يا اشتدرسه ده

نمازدن طشره ده اوقدوغي سجده يي ايتمدين اوجلسه
طهوريني بنه اوقسه نماز ايچنده آنك ايچون سجده
ايتسه ايكسنه يتر بركمسه دن بر سجده آيتن بر كتبي
ايكي مكانده اشتسه يا اوقيان ايكي يرده اوقسه
يا غيري آيت اوقسه اولكي يرده اوقورسه ايكي سجده
كرك سجده يي اوقدقدن صكره طعام يسه يا بيع
شرا ايتسه يا بر مصاحبت ايتسه يا غيري مصلحتن
طوتسه اول آيتي بنه اوقسه ايكي كره سجده كرك
ايشيدن كمسه نك حالي دخي بويله در حائض
ونفسا عورتنه واوغلانه ودلويه سجده بورج
اولمز جنبه وخنثيه بورج اولور سجده آيتن
سجده كله سيله اوقسه اول آيتك ياريدن آرتوغني
وقوسنجه بورج اولمز وهجه ايله اوقسه واوازيني
كندوسي اشيتمجك قدر اخفا ايله اوقسه سجده
بورج اولمز وقرآن دخي اوقومش اولمز ودخي بركمسه

بونلر اتفاقیدر اختلافی دکلدر اما آخرجه ده اختلاف
واردر وسورهٔ فرقانده ونملده وتنزیل سجده ده
ودخی سورهٔ ص ده بونلر اختلافیدر ودخی حم
السجده ده والنجم ده واذا السماء انشقت ده واقرأ ده
اختلاف بوقدر سماع آیة السجود سجده آیتنی
ایشتمك درت وجه اوزره در خارج صلاتده اولان
سجده آیتنی هر کیمسه ایشتسه سجده ایدر اوقیان
کیمسنه مسلم اولسون کافر اولسون آزاد اولسون عورت
اولسون حر اولسون عبد اولسون صبی اولسون بالغ
اولسون ایکنجیسی نماز ایچنده اولان کیمسنه خارج صلاتده
اولان کیمسنه دن ایشتمکدر اول کیمسه نمازی قلدقدن
صکره سجده ایدر نماز ایچنده ایتمز زیرا نمازه بر
شی زیاده ایتمش اولور اوچنجیسی نماز قلمیان کیمسه
نماز قلان کیمسه دن ایشتمکدر همان اول کیمسنك
اوزرینه سجده ایتمك واجب اولور درنجیسی نماز

ایچنده

ایچنده اولان کیمسنه دن نماز قلان کیمسنه ایشتمکدر
بودخی درت وجه اوزره در جماعت امامندن
ایشیدرسه هم امام وهم جماعت ایدره لر اگر ایشیدسه ده
امام اونودب ایتمسه جماعت دخی ایتمیه لر ایکنجی
جماعتدن بر بسی اوقیوب بعضیسی ایشتسه سجده ایتمیه
امام دخی ایشتسه ایتمیه زیرا امامی دکله مك واجبدر
اوقومق منهیدر اول کیمسه منهی ارتکاب ایتدیکیچون
اوچنجی بودرکه نمازدن فارغ اولدقلرنده ایشلر
فتاوای نسفده قول واردر درنجی یا الکز باشنه
نماز قلان کیمسنه دن جماعت ایله یا خود آخر یا الکز
باشنه قلان کیمسنه لر ایشتسه نمازدن فارغ اولدقلرنده
صکره ایده لر مسئله سجده آیتی نماز ایچنده اوقنسه
نماز ایچنده ایتمك کرك نمازدن طشره ایسه جایز
دکلدر امام اوقسه جماعته دخی لازم اولور ایشیتمز لر
ایسه ده امام سجده آیتنی اوقودوغی بر کیمسه ایشتسه

ركعت دخي قلمق جائزدر قعدهٔ اولى ده تحيات دن صكره
صلوات دعاسنى اوقيوب بعده فالقوب سبحانك
اوقمق ايله سنت المغرب اون ايكنجيسى اخشام نمازينك
ايكي ركعت سنتيدر سنت العشاء اون اوچنجيسى
يتسو نمازندن صكره ايكي ركعت سنتيدر بو سنتلركه
ذكر اولندى اهل سفر اولان كمسنه سفرده صباح
نمازينك سنتيله اخشام نمازينك سنتلرندن ما
عداسنى قلمسه باس يوقدر بو ايكي سنتلرى ترك
ايتمية كرزيرا رسول الله صلى الله عليه وسلم سفرده
وحضرده بونلرى ترك ايتمدى وصلاة وترى دخى
ترك ايتمدى في سجدة التلاوة اون درديجيسى تلاوة
سجده سيدر بو دخى صلاتده مشابه در اوچ شيله
برسى آبدستدركه آنسيز سجده اولماز ايكنجى قبله
قرشو اولمق اوچنجى وقت طلوعده وغروبده واستواده
ايتممك ودخى سجدهٔ تلاوت فقها قتده واجبدر

عبريلر قتده سنتدر وعن علي ابن ابي طالب رضي الله
عنه عزايم السجود اربع سجدهٔ الم تنزيل وحم
السجدة والنجم واقرأ باسم ربك وآيات السجدة
في القرآن على ثلثة اوجه معلوم اولسونكه قرآن
ايچنده ذكر اولنان آيات سجده اوچ وجه اوزره در
برسى واجبدر آنك ايله سجده به امر وارد در ايكنجى
ترك ايدنلرا يچون ذم وتعنيف وارد در اوچنجى سجده
ايدنلرى مدح وارد در اهدى لايق اولان بودركه
قرآنده ذكر اولنان سجده قراءت اولندقده اوقويان
وايشيدن سجده ايده مكر ايشيدن سجده يه اهل
اولميه كافر وصبي وحائض ونفسا ومجنون كبي
بونلرا ايشيسه اوزرلرينه سجده واجبا اولمز زيرا
بونلر اهل دكلدر قرآن ايچنده آية سجده اون درت
مكاندة در سورهٔ اعراف ورعد ده ونحل ده وبني
اسرائيل ده وسورهٔ مريم ده وحج ده في وسط السورة

تلبیه ایده اکر فرض نمازلردن بر وقتی قلوب ایسه
محرم اولسه اول دخی جایزدر في صلاة الطواف مکه
مکة معظمه ده طوافدن صکره قلنان نمازدر
صلوة طواف دیرلر بدی شوط بر طوافدر هر بر
طوافدن صکره ایکی رکعت نمازدر واجبدر هر
قنده قلورسه جایزدر مسجد ایچنده لکن افضل
اولان مقام ابراهیم علیه السلام دن ارده قلمقدر
وهر طوافدن صکره قلمقدر ایکی اوچ طوافی بر یره
جمع ایدوب قلق دخی جایزدر لکن افضلی هر بر
طوافدن صکره در طلوع شمسده یا وقت غروبده
طوافدن فارغ اولان کمسنه صکره قله وقتی مکروهدر
قلمیه برارایه کلنجه ذکر اولنان نمازلر واجبدر
بلا عذر اوتورب قلمیه مکر عذری اوله في سنة
الفجر طقوز رنجیسی صباح نمازینک ایکی رکعت سنتیدر
سائر سنتلردن مؤکد وافوی ومفضلدر حتی

برکمسه جامعه کلوب امامی صباح نمازینده فرضنده
اولسه برخالی یرده سنتی قله بعده امامه اویه مکر
قلنجه جماعت فوتندن فورقه برکمسه صباح نمازینی
قضایه قلسه سنتی بله قضا ایدر مکر اویله دن صکره
قله یا خود اول کون کجوب آخر کونده قله زیرا جمیع
سنت وقتندن صکره نافله اولور قضا اولمز مکر
صباحک سنتی اویله دن اول ودخی اویله نک سنتی
ایکندودن اول قضا اولور ودخی صباح نمازینک
سنتنده اوچ سنت واردر بریسی اوده قلوب بعده
جامعه کیده ایکنجی سنت ایله فرض ارا سنده دنیا
کلامی سویلمیه اوچنجی رکعت اولی ده سورة الکافرون
رکعت ثانیه ده اخلاص اوقیه في سنت الظهر
اونجیسی اویله نمازینک سنتیدر درت رکعت در
ومؤکد اولان سنتدر في سنت الظهر بعدها اون
برنجیسی اویله نمازینک آخر ایکی رکعت سنتیدر درت

دور درنگ تکبیر ایله صلاة الکسوف بشنجیسی جان کون
طوتلسه خطیب ناسه ایکی رکعت نافله نماز قلیور
اذا نسیز واقا منسیز قرآنی اخفا ایده وغایتا اوزون
سوره اوقیه نماز دن صکره دعا ایده کون آجلنجه
اکر خطیب بولنمزسه هر کمسه بالکوز قیله اما آی
طوتلسه همان ایکی رکعت نماز قلینه جماعت اولمیه کر
فی بل استسه وزیاده قرنلوق اولسه یا یر یرده
دوشمن خوفی اولسه بونلرك جمله سنده توبه و
استغفار ایدوب ایکی رکعت نماز قلوب دعی ایجون
حقه تضرع اولنه بو جمله احوالده توبه واستغفار
اصلدر زیرا جمیع بلا ومصیبت معصیت سببله در
چاره سی حقدن قورقوب اخلاصله توبه ایتمکدر
الله اعلم فی صلاة التراویح اللنجیسی تراویح نمازیدر
یکرمی رکعتدر اره وعورته سنت مؤکده در وجماعتله
قلنمق دخی ارلره سنتدر اوده بالکوز قیلسه دخی

جایزدر

جایزدر وقتی یتسو نمازی قلندقدن صکره ووترده
اول وصکره جایزدر لکن یتسودن اول قلنمق
جایز دکلدر حتی برکمسه امامه تراویحده ایرشسه
اول یتسو نمازینك فرضینی وآخر سنتینی قلوب بعده
امامه اقتدا ایده اکر قلمیوب همان تراویحه اویاسه
جایز اولماز بعده وتری امامله قلوب صکره تراویحك
اکسیکن تمام ایده یا خود اول اکسیکن بنوره وتری
صکره یالکوز قیله اما قول اول یکدر جماعت نوابی
واردر لکن اکسیکن تسبیح اوقنورکن قلمیه تراویحده
اولی اولان ایکی رکعتده بر سلام ویره هر درت
رکعتده بر درت رکعت قلمق قدر تسبیحله یا ذکرله
یا قرآن ایله اوتوروب اکلنمه سنت اوزرینه قلنمش
بودر الله تعالی اعلم فی صلاة الاحرام برکمسه
مکه مکرمه یه کیدوب احرام کیدکده غسل ایدوب
جدید یا یونمش ثوب کیوب ایکی رکعت نماز قیله صکره

حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ليلة معراجده
مقام جبرائيل عليه السلامده يعنى سدرة المنتهيده
ملكلره امام اولوب بيت المعموريده جميع انبيايه
امام اولوب فضيلتى جمله يه ظاهر اولدى لكن
صلاة وتر اوچ ركعت اولمغه سبب بودركه وفاتكه
رسول عليه السلام بيت معموريده امام انبيا اولوب
نماز قلدقلرنده حضرت موسى عليه السلام رسول
اكرم عليه السلامه نياز ايدوب يا رسول الله
جناب شريفكز سدرة المنتهيده ملكلره امام
اولوب اول مقام عاليده نماز قلارسز بزى دخى
ياد بيوره سز ديو اصمرلدقده حضرت سرور انبيا
صلى الله عليه وسلم اول مقامه واروب بر ركعت
نماز قلوب ايكنجى ركعتى دخى ضم ايدوب بعده
جانب حقدن بلا واسطه الملك وحى اولوب اوچ
ركعت تمام اولمجق حق جل وعلا وتر نمازى ايندى

وفاتكه

وفاتكه اوچنجيه قالقوب قراءته مباشرت ايتدكده
حضرت رب العزة رحمت نوريله اور توب مبارك الترينى
بالا اختيار جوزيلوب قيو ويردى بعده كندوى جكوب
الله اكبر ديوب الترينى رفع ايتدى حالا وتر ده اولان
تكبيرا اولدى صلاة الاستسقاء درد نجيسى يعمور
طلبى ايچون قلينان نماز در يعمور يغمه سه هر كس
جمع اولوب كناهلرينه توبه واستغفار ايدوب تضرع
وبكا ايدوب دعا ايده لر وايكى ركعت نماز قلنه هر كس
باشنه ابو حنيفه قنده امّا امامين قنده خطيب
ناسله جماعت اولوب ايكى ركعت نماز قليوره قرآنى
جهره يله اوقيه بعده خطبه اوقيوب صكره قبله قرشو
دعا ايده اوچ كونه دك هر كون جيفه لر خشوعله
تضرعله وصبيان وبعض بهايم بيله جيفه وقول
وجاريه بيله جيفه امّا كنار جيفيه ونساء دخى جيفيه
وهر كون صدقه ويره لر همان بيرام نمازى كيدر

حضرت اسمعیل علیه السلامه قربان کلدکده حضرت
ابراهیم علیه السلام درت رکعت نماز قلدی حضرت
رب العزت بو امته آنی دخی فرض قلدی زیرا درت
نسنه دن خلاص بولدی غم ولد کتدی ودخی
قدا کلدی وولدی حضرت اسمعیلك صبری والله
ذو الجلالك رضاسی قدصدقت الرؤیا ایله ظاهر
واشکاره اولدی ودخی ایکندی نمازی اولا حضرت
عیسی علیه السلام قلدی زیرا درت نسنه دن
خلاص بولدی حضرت رب العزت خطاب ایدوب
اولو هیبت اندن رفیع اولدی ووالده سی حضرت
مریم علیهما السلام حقنده اولان افترا ظاهر
اولدی ودخی الله ذو الجلال فضلندن معصوم
ایکن سویلندی انی عبد الله آتانی الکتاب دیدی
ودخی الله سبحانه وتعالینك قولی اولدوغی بیان
اولدی اول اجلدن درت رکعت قلدی الله ذو الجلال

بو امته فرض قلدی ودخی اختشام نمازی حضرت
یونس علیه السلام قلدی زیرا ظلمات ثلاثه دن
خلاص بولدی ظلمه لیل کبجه قرنلوغی وصو قرنلوغی
قرنلوغی وبالق قرننك قرنلوغی بو اوچ ظلماتدن
خلاص اولدوغجون اوچ رکعت قلوب حضرت رب
العالمین بو امته فرض قلدی ودخی بتسو نمازی
حضرت موسی علیه السلام قلدی زیرا درت شیدن
خلاص بولدی فرعونك غمندن وبرادری هرونك
غمندنکه مدیندن چقوب بولی بولمدقلری جهتده
واولاد دینك غمی بودرن غملردن خلاص بولدوغجون
درت رکعت قلوب الله تبارك وتعالی بو امته
فرض قلدی الشیخ قوام الدین الکاکی حضرت هدایه
شرحنده ذکر ایتمشدر واما صلاة الوتر صلاة
وتری لیله معراجده حضرت رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم قلمشدر سبب بودرکه اول افضل الوجودات

مخصوصدر ساکه ایده‌در نشکرك ساکه شکر ایده‌در
ولا نکفرك نعمتارکی انکار ایتمزز ونخلع بزطرح ایده‌در
ونترك دخی بز ترك ایده‌رز من یفجرك سکا عاصی
اولانی وامر ایلکه مخالف اولنلری اللهم یا الله ایاك
انجق سکا نعبد بز عبادت ایده‌رز ولك سنك
ذات شریفکه نصلی مخصوص صلات ایده‌رز ونسجد
دخی سنك ذات شریفکه سجده ایده‌رز والیك
نسعی عباد تده انجق سکا سعی ایده‌رز ونحفد
دخی خدمتده ایوه‌رز نرجو رحمتك سنك رحمتنك
رجا ایدرجی اولدوغمز حالده ونخشی عذابك دخی
سنك عذابکدن قورقوجی اولدوغمز حالده ان
عذابك بالکفار ملحق تحقیق سنك عذابك
کافرلره لاحق اولجیدر مسئله بر کمسه بتسوغمازی
آبدست سز قلسه اولسه بلسه بعده وتری آبدستله
قلسه بعده خاطرینه کلسه بتسوبی آبدست سز قلدوغنی

بلسه

بلسه بتسوبی دوندوره اما وتری دوندرمیه زیرا
بویرابر ونماز در وفسنده طهارت ایله قلندی جایزدر
اما سنت بله دونمك لازمدر آبدست ایله قلدیسه ده
زیرا فرضه تابعدر ودخی وتری قضایه قویان
کمسنه صاحب ترتیب ایسه صباح نمازندن مقدم
قضا ایده آردنجه قضا ایدرسه صباح نمازی جایز
اولمز مکر اونتمش یا وقت طلوع اوله ودخی معلوم
اولسونکه صباح نمازینی اولا فلان حضرت آدم
علیه السلام قلدی بر یوز یتمش ایوب بعده اخشام
اولوب عالمی ظلمات بوربوب غایت خوف ایدوب
ارتسه فجر طلوع ایدوب خوفی شدیددن خلاص
اولیجق شکرا لله تعالی ایکی رکعت نماز قلدی
بری ظلماندن نجاتنه وبری تکی ارا ینه عالم مضیا
اولدوغیچون حق جل وعلا بو امتنه فرض قلدی
ودخی اویله نمازی زوال اولدقدن صکره اوغلی

حق جل وعلا اداسنی میسر ایده آمین فی صلوة الوتر
اوچنجیسی وتر نمازیدر اوچ رکعتدر رجال ومنسابه
واجبدر بعضیلر فتنده سنتدر وفرض عملیدر
فرض اعتقادی دکلدر اصلنده واجبدر لکن
وجوبنی سنت ایله ثابت اولدوغیچون سنت دخی
دینور قلنمه سی برسلام ایله واوچنجی رکعتک رکوعندن
اول الدرین قالدورب تکبیر ایدوب بعده قنوت
اوقنوق ایله ورمضان شریفده تراویحدن صکره
جماعت ایله قلنمقدر امام شافعی فتنده سنتدر
وایکی سلام ایله در دعاء قنوت اللهم انا
نستعینک ونستغفرک ونستهدیک ونؤمن بک
ونتوب الیک ونتوکل علیک ونثنی علیک
الخیر کله نشکرک ولا نکفرک ونخلع ونترک
من یفجرک اللهم ایاک نعبد ولک نصلی ونسجد
والیک نسعی ونحفد نرجو رحمتک ونخشی عذابک

ان عذابک بالکفار ملحق برحمتک یا ارحم
الراحمین بو دعانی اوچنجی رکعتک رکوعی اوکنجه
این قالدورب الله اکبر دیوب اندن صکره اوقیه
اللهم یا الله انا نستعینک عبادتک ایچون
کناه ترک ایتمک ایچون بزلر سندن بردم طلب
ایده رز ونستغفرک دخی سندن مغفرت استرز
یعنی کناهمزی اورتوب عفو استرز ونستهدیک
دخی سندن طوغری یوله هدایت طلب ایده رز
ونؤمن بک دخی سنک وحدانیتکی تصدیق ایده رز
ونتوب الیک ودخی توکلمزی ساکه ویروب جمله
شیئی سندن بلورز ونتوکل علیک دخی سنک
نعمتکه وفضلکه وکرمکه اوزرینه اولوب ساکه
اعتماد ایده رز ونثنی علیک الخیر بارب بزلر
سنی خیر یله ذکر ایدوب ثناء خیری انجق ساکه
ایده رز کله یعنی جمله خیر ثنا مدح ثنا ساکه

خوف ایدرسه امامله بیله رکوعه اینوب تسبیح
برینه تکبیر ایده ینه الترین قالدرمیه تکبیر تمام
اولدرین امام رکوعدن باشینی قالدرسه تکبیری تمام
ایتمیوب همان امامه متابعت ایده زیرا تکبیر آندن
ساقط اولور امام بر رکعت قلدقدن صکره بشنورسه
امام سلام ویردکدن صکره فالقه تکبیر ایدوب
بعده اوقیه دیلرسه اوقیه بعده تکبیر ایده
ایکیسی ده جایزدر اما برکمسه امامه یتشانده
ایرشنسه همان ینه امامه اویوب سلام ویردکدن
صکره فالقه امام ایله قلدوغی کبی کندی باشنه
تکبیرلری ایله معا بیرام نمازنی قیله بو قول
شافعیدر رحمه الله اما قول صحیح بودرکه فالقه
دیلرسه قوشلق نمازی کبی ایکی رکعت یا خود
درت رکعت نماز قیله ینه اجر ثواب نایل اولور
امام بیرام نمازینک تکبیرلرنده سهو ایدوب درت

باشی یادجی ارنوق ایدرسه جماعت دخی امامه
متابعت ایده لر زیرا قول ایکیدر بر قول عبد الله
ابن عباس رضی الله عنهما اختیار ایدرکه بیرامک
اون ایکی وبر زوایده اون اوچ زوایده تکبیری
واردر بنجی اولکی رکعتده افتتاح ایله رکوعک
تکبیرلری ایله بدی اولور درت زوایده وبر رکوع
تکبیرلری ایله ایکنجی رکعتده جمله سی اون ایکی اولور
بو قول صحابه اوزره اون ایکیه وارنجه امامه
متابعت ایدر دخی زیاده ایدرسه طوریب سکوت
ایدر آندن زیاده یی کتورمز زیرا قول ومذهب
بودر الله اعلم ودخی صلاتک ابتدایی رسول
اکرم علیه السلام مدینه منوره یه هجرت
ایدوب بکرمی آی مرور ایدن صکره رمضان شریفک
صومی فرض قلنوب وزکوة وفطر وصلات عید
ایکنجی سنه ده اضحیه دخی اندره بداء اولنمشدر

اردنجه تكبير تشريق واجبدر امره وعورته
مقيمه ومسافره بالكوز فلانه وجماعتي ايله
فلانه شهرده وكويده اما ابو حنيفه قتنده شهرده
ارلر ايله جماعت اولنوب قلنورسه واجب اولور
مسافره وكويلويه وعورته وجماعتسز فلانه
واجب اولمز لكن فتوي وعمل امامين قوليله در
تكبير الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله والله
اكبر الله اكبر ولله الحمد بوكره ديمك
واجبدر زياده ديرسه مستحبدر اكر اونودرسه
قبله دن يوزني دوغيوب وجامعدن چقدين
خاطرينه كلورسه اونوروب ايده امام اونودرسه
جماعت ديه جمعه نمازندن صكره دخي ديه زيرا
جمعه فرضدر اما وتردن صكره ديمه بيرام نمازندن
صكره دخي ديمه اما فهستانيده قول وارد بلخيون
ايدرلر ديمش بوكيسه تكبيري اونتسه مسجدن

جقش ايسه ياخود دنيا كلامني ديمش ايسه ياخود ابدستني
بوزمش ايسه قصدا بعده خاطرينه تكبير اتمدي يكي كلسه
اندن تكبير ساقط اولور بركيمسه ايام تشريقده
بر وقت نمازي قلسه اول بيل ايجنده قضا ايدرسه
ينه تكبير ايدر اول يلدن صكره ايدرسه ساقط اولور
اتمز ايام تشريقده محرم اولان كيمسنه اول تكبير
ايدوب صكره تلبيه ايدر زيرا ايكيسيده واجبدر ترك
اولنماز بركيمسه بيرام نمازني قلمغه سعي ايدوب
لكن مصلي يه وارنجه امام نمازي تمام ايتمش
اولسه اول كيمسنه اوزرينه نسنه لازم كلمز سعي
بولندو نيجون اما عذري وسعي اولميوب قصدا ترك
ايدرسه اساءت يعني برامز ايتمش اولور بركيمسه
امام نمازه طوردقدن صكره ايرشسه افتتاح
تكبيرني ايدوب همان اردنجه الذين قالدرميوب اوچ
بيرام تكبيرني دخي ايده اكر ركوعه ايرشمه دن

هر حالده بویله در انجق بوینده نماز دن اول یمیه
ویولده جهرله تکبیر ایتمك سنتدر بیرام نمازینك وقتی
کون برسکو بوجی فالقدقدن صکره کون اورته یی
کچنجك جائزدر اما جماعتله ایکی رکعت نماز قیله
افتتاح تکبیرندن صکره الین بغلیوب سبحانك اوقیه
اندن اوچ تکبیر دخی ایده الین قالدوره ار اسنده
ال بغلیه اندن فاتحه وسوره اوقیه اول رکعتی
قیله ایکنجی رکعتده اول قرآن اوقیه اندن اوچ
تکبیر ایده هر برنده الین قالدوره بر تکبیر دخی رکوع
ایچون ایده نماز تمام اولیجق خطبه اوقیه فطره یی
بیان ایده امام اعظم قتنده بیرام تکبیرنده الین
قالدورر امام ابی یوسف قالدرمیه دیمش فخر الاسلام
مبسوطنده وتحفة الفقهاده وارد فطره بیرامی
بر غذا ایله اول کون قلنمسه ایکنجی کون وقتنده
قلنه اما قربان بیرامی نمازی غذا سز ده اوچ کونه دك

قلنمق

الحروف
١٠

قلنمق جائزدر اما فطره بیرامی غذاسز ترك اولنسه
غیری قلنمز ساقط اولور بیرام نمازی صحراده
قلنمق سنتدر اکر مسجده صغلورسه ده اکر
خطیب مصلیده قلیور وب وخلیفه یه دخی شهر
ایچنده مسجده قلورسه بو جماعته جائزدر
بر ایکی یرده قلنمق جائزدر في صلاة الاضحية
قربان بیرامنده قلنان نمازك حکمی وشرائطی
دخی فطره بیرامنك حکمیدر انجق درت شیئله
فضیلتی زیاده در قربان ایله وتکبیر ایله واندن
اول قلنمق ایله وبوینده فجر جقدقدن صکره برشی
یمیوب قربانی بوغزلیوب جکرندن بر مقدار
یمك ایله تکبیرده قول بودرکه عرفه کونندن
صباح نمازندن صکره بیرام کوننك ایکندوسنه دك
امام ابو حنیفه قتنده اما امامین قتنده بیرامك
درد دخی کوننك ایکندوسنه دك هر فرض نمازی

وذكر الله مجلسنه وارمق وبرمقدار آلش ويرش
ايمك بو جمله سي مستحب وفضيلتدر تفسير كرده
ذكر اولنمشدر ودخي بركمسه جمعه نمازينه امام
طورديقدن صكره ايرتسسه هر قنغي ركننه يتشورسه
اقتدا ايله نيتاتده يله يتشورسه همان اويه بعده
يتشوب امامك سلامندن صكره قله تمام ايده
خر يتشمزسه اويله نمازي جماعتسيز قله بربولك
جماعت جمعه يه يتشمه سكز جماعت اولوب قلمه كر
هركس باشنه جماعتسيز قله مكر كويلرده جمعه
واجب اولميان يرلرده اوله كر بركمسه نك اوزرينه
جمعه واجب دكل ايكن قلمش اولسه آنك اوزرندن
اويله نمازي ساقط اولور الله تعالى اعلم في
صلاة السنن والفضائل على خمسة عشر وجها
بوندن صكره معلوم اولسونكه سنت ونافله اولان
نمازلر دخي اون بش وجه اوزره در فتاواي شف

ذكر ايتمشدر اولكيجي صلاة الفطر يعني فطر بيرامنده
قلنغان نمازدر دركه درت شرطي واردر بريسي امر
سلطاندر ايكنجي وقتدر اوچنجي جماعتدر دردنجي
شهر اولمقدر خطبه بيرام نمازنده سنتدر شرط
دكلدر حق خطبه سز كراهت ايله جائز اولور ودخي
نمازدن صكره اوقنمق آنك ايچوندر اما اولده
اوقنسه ينه جائزدر ودخي فطره بيرامنده اون
سنت واردر فجردن صكره يمك وايچمك ومسواك
قولانمق وغسل ايتمك وطيب وكوكجك قوقوايله
قولانمق وحلال وجديد وياپونمش كيسونك
ابوجه سي واراسه كيوب جامعه كتمك وجامعه
بياق كتمك وارجه فالقمق وفطره سني ويرمك
بعده جامعه كتمك وبولده كيدركن جايع قيوسنه
وارنجه اخفا ايله تكبير ايتمك جهردن يكدر بيرام
نمازندن اول نافله قلمق كريهدر قربان بيرامنده

دردی صکره در سنتده بو وقتک سنتنه نیت ایتدم
دیه تا که جمعه نک شروطی بولنمیوب جایز دکلسه
اویله نک سنتی اوله جمعه نک نیتنده جمعه غازینه
نیت ایتدم اویدم شو امامه دیه بو وقتک فرضنه
نیت ایتدم دیسه جایز دکلدر زیرا اول کونده
اصل فرضده اختلاف واردر امدی برکسه جمعه
نمازنی قلوقدن صکره فالقه اقامت ایدوب بعده
نیت ایتدم آخر اویله وقتنه یتشوب هنوز دخی
قالمدم دیوب درت رکعت نماز قله در دنده دخی
سوره فاتحه یی ضم سوره ایده لکن اولی اولان
سنتی قلوب بعده بو نیت ایله آخر ظهری قله
اکر جمله شروط برنده بولنوب جمعه صحیح اولمش
ایسه قضایه قالمش اویله نک قضاسی اولور
اکر جمعه جایز اولمدیسه اویله بی قلمش اولور
جمله سنده ضم سوره ایتمک ضرور برمش بولندن

صکره فالقوب درت رکعت جمعه نک سنتنه نیت
ایدوب قله اکر قلمش دکلسه بعده سنت وقتی
دیوب ایکی رکعت دخی قله ابراهیم الحلبیده مسطوردر
ودخی اویله وقتی کیمسه بحک طشره ده اوقنان اذاندن
صکره جمعه یه کتمک واجبدر ودخی بیع وشرا
یعنی آلی وصاتی حرام اولور جمعه واجب اولان
کیمسه لره نیکم قرآن عظیمنده بیورمشدر اذا
نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر
وذروا البیع امدی سعی واجبدر ودخی خطیب
خطبه جقدقده نافله نماز قلمق وناسدک کلامنی
سویلمک حرام اولور خطبه آخر اولنجه حتی سلام
المیه وسنت قلمیه بلکه همان خطبه دکلیه ایراق
اولوب اشتمزسه ده ودخی صلوات شریفه لازم ولیکن
سرا اخفا ایله ایده ودخی جمعه نمازندن صکره
خمسه کونی مکه وارمق وجنازه نمازنی قلمق وعلم

بعضی کوبلرنده جمعه قلمق مراد ایدرسه جائزدر کلمه
شرط بولنمدی غیجون زیرا جمعه شهرلرده قلمق شرطدر
امیدی جمعه قلنان کوبلرده لازمدر که جمعه قلدقدن صکره
اویله نمازنی غیری کونلرکبی خطیب جماعتله قلیوبره
نافله ایجون سنت مؤکده بی ترک ایتمیه لر آنک کبی
جمعه وضع اغکدن مراد کوی اهلی دخی شول ایکی
رکعت قلدقلری نافله سببیله امید درکه جمعه
ثوابنی بوله لر دیمکدر زیرا حدیث شریفده کلشدر
نیة المؤمن خیر من عمله ودخی من تشبه بقوم
فهو منهم امیدی اول قریه اهلی نیتلریله واهل
جمعه یه اوتکمه لریله وبوم جمعه یه تعظیملریله
امید درکه ثوابدن محروم اولمیه لر زیرا ثواب نیته
واخلاصه راجعدر اما شهردیو قنغی یره دیرلر
اختلاف جوقدر بریسی بودرکه آنک قومی ایجندن
شرائط جواز بولنوب جمعه اوزرینه واجب کمسه لر

اول شهرك ایجنده اولان مسجدك بیوکنه کلسالر
صغیمیه بوقدر اولمیجق جائز اولماز غیری تفسیر
اوزره دخی مشکلدر مسافرك واذادسیز قولك
وجمعه واجب اولمین خسته نك امامی جائزدر
عذری اولان کمسه لرك ومسافرك وحبسده اولان
محبوسلرك شهرده بودر جمعه ده اویله نمازنی جماعت
ایله قلمه لری مکروهدر جمعه قلندقدن صکره ایسه
والحاصل جمعه کون شهرلرده جمعه نمازندن غیری
اویله نمازنیه جماعت اولمق کریهدر کیمه کرکسه
ودخی خطبه اورو طوریب ایوا اوزره اوفمق وقرآنله
وتقوی وصیتیله وصلوات ایله اوفمق سنتدر
ترکی مکروهدر ودخی جمعه امامینی خطیب ایمك
اولیدر غیری کمسه ایسه ماذون ایسه جائزدر
جمعه نمازی ایکی رکعتدر فرض عینیدر اویله کبی
سکز دخی سنتی واردر دردی فرضدن اولدر

برانده آشکاره بوکه اجازت وارایسه جایزدر یوغیسه
اولمز زیرا قضا جمعه کبی وقتیلی دکلدر بونده ضرورت
یوقدر بو تفصیل هدایه نك وآنك شرحی نهایه نك
وشرح مجمعك وخلاصه نكدر وواقعاتك ادب قاضی
بابنده در اما منلا خسرو بونلره مخالفدر بو مسئله ده
صواب ایکمدوکی اهل اصوله ومطالعه سی اولنلره آشکاره
در حتی خلاصه ایدر خطیب خطبه دن اینجك دخی
غازه بشلمدین ایدیسی بوزلسه برینه غاز قلور مکه
برکمسه قوسه اکر اول کمسه خطبه دکلمش ایسه
وایدیسی وارایسه همان جمعه یی قلور ره اکر ایدیسی
یوغیسه اول کمسه دخی خطبه یی دکلمش برکمسه یی
امام ایده واکر خطیبك امام دکدوکی کمسه
خطبه دکلدیسه امامتی جایزدکلدر اما برینه بر
خطبه دکلمش کمسه امام ایتسه جایزدر واکر
خطیبك ایدیسی غازایجنده بوزلسه خطبه دکلمش

کمسنه یی امام دکسه جایزدر ودخی خطیبه موت
ایریسوب اولسه پادشاه برکمسه خطیب ایدوب کلنجه
بك یا قاضی یا اولمز کمسنه نك خلیفه سی خطابت وامامت
ایده لر یا بونلر برکمسیه امر ایده لر اول کمسه ایده بونلردن
بریسی وارایکن جماعت بونلرك امریسز برکمسه یی
خطیب اینمك جایزدکلدر بونلردن بری بولنمه ضرورت
ایچون جایزدر خطیب غایب اولسه کمسیه اصمز لمش
اولمسه مسئله بنه بویله در والحاصل جمعه نمازی
فوت اولمقدن ممکن اولدقجه غایت حذر ایده لر
وبرشرطی دخی هر کیم اولورسه بو جمعه ده نماز قله
دیو پادشاه اذن ویرمکدر بشقه برقومه اجازتله
جمله یه اذن اولمز وبرشرطی دخی شهرده قلنمقدر
کویلرده قلنمق جایزدکلدر اما شافعی قنده جایزدر
اذن پادشاه جوازه سبب اولمز زیرا اذن شهرده
جوازه سببدر حتی پادشاه سیره وسفره چقسه

اوله انلره واجب اولور وجمعه كون شهره وارلن
كويلي اول كون شهرده اوتورب اكلنورسه واجب
اولور اكلنمزسه اولماز وشهر لوكيتيي جمعه كون ايكندودن
اول سفر ايتسه اكا جمعه بورج اولماز قلمزسه عاصي
اولماز لكن قلمق يكركدر خلاصده مسطوردر
جمعه نمازي اوزرينه واجب اولميان كمسنه لر جمعه يي
قلسلر ينه فرض قلنش اولور لر اوزرلرندن ينه ساقط
اولور اما جواز ينك شرطلري جمعه نك وقتي اوله
نمازينك وقتيدر ودخي جماعت ايله قلنمقدر جماعت
امامدن غيري اوچ كمسنه دخي اولمقدر ودخي خطبه
اوقنمقدر خطبه نك آزي ابو حنيفه قتنده الحمد لله
يا سبحان الله ديمكدر بو قدر ايله جمعه وخطبه
جائز اولور امامين قتنده اولمز ودخي خطبه
نمازدن اول اولوب وقت ايچنده اوله بويله اولمسه
جمعه باطل اولور ودخي خطبه يي پادشاهك ويا

پاشانك ايتديكي كمسنه اوقومق كركدر زيرا خطبه
انلر كدر امدي بر مسجدده پادشاه حاضر اولسه
آنك امري يا اجازتي بوغيكن خطبه اوقنسه جائز
دكلدر ودخي خطيب وار ايكن آنك امري اولمدقجه
غيري كمسنه خطبه وافامت ايتمك جائز اولماز
اما امري ايله جائز اولور زيرا پادشاه خطبه اذن
ويرمل خطيب آخري خليفه ايتمكه بيله اذن ويرمكدر
برانده تصريحا يازلمش دكل ايسه ده زيرا جمعه
نمازي وقتندن صكره غيري قلنمز انسان ايسه
عذردن خالي اولمز اوله اوليجق دائم خطيب قلمسه
لازم اولسه عذر زمانده جمعه قلنمق لازم كلور
جمعه نك خود تركي جائز دكلدر پادشاه دخي بوني
بيلور بويله اوليجق خطبه اجازت خليفه سنه دخي
اجازته دلالت ايدر چونكه اجازتي اولدي عذري
اوله يي واولمه يي بردر اما قاضي برينه نائب دكمك

نماز قلسه اول خاتون مشتهات اولوب اراسنده برحائل
اولميوب ونمازلري بر وقت نمازاولوب وتحريمه ده
مشترك اولوب امام دخي عورتك نمازينه نيت ايتمش
اولورسه برابرنده واقع اولان ارلرك نمازي فاسد
اولور اما خاتونلر ميت نمازنده جماعت اولوب
قلسلر مكروه دكلدر وعجوزه اختيار خاتونلر
جماعته حاضر اولسلر صباح واخشام ويتسو
نمازنده مكروه دكلدر اما شابه لر بعضي اون
يش ياشندن بكرمي طقوز ياشنه وارنجه اولان
تازه خاتونلر يش وفنك برينه حاضر اولمق
مكروهدر اما قهستانيده ذكر اولنديغي زماننا
خاتونلر جماعته حاضر اولمه لر اوتور ياشندن
تجاوز ايله ايدرسه في صلاة الجمعة معلوم
اولسونكه جمعه نمازي فرض عينده شرطي بولندوغي
برده جمعه كونني عند الله تعالى اشرف وافضل كون

اولوب

اولوب عيد المؤمنين اولدوغي اجلدن درت ركعت اويله
نمازني خطبه ايله وجماعت ايله ايكي ركعت قلوب
درت ركعت برينه قائم اولور الله ذو الجلال يوم
جمعه نك فضيلت حرمتنه درت ركعت ثوابندن
زياده جمعه ثوابني ويرر تاريخي آخرنده بيوك
عفوبت چكر اللهم احفظنا جمعه نك شرطلري
ايكي درلودر بريسي وجوبنك شرطي ايكنجي جائز
اولماسنك شرطيدر امدي جمعه نمازي واجب
اولماسنك شرطي عاقل وبالغ وآزاد وصحيح وكوزي
كورر وآياغي يورر واذا دلو وشهر لرده مقيم
اولمش كمسنه اوزرينه واجب اولمقدر امدي دلويه
وبالغ اولمدق اوغلانه وعورته وخسته يه وقوله
ومسافره وآياغي يورمين كنورمه ويولني كورمين
اعمي يه وكوبلويه واجب اولماز مكر شهر ايله اول
كوبك اراسنده اونلق واكنلك اولميه غايت يقين

امینك امیه مؤمنك مؤمنه متقلك مفترضه و
مفترضك بنه مفترضه جایزدر اوچ کمسه نك
امامتی اوچ کمسیه جایزدر نیتمه لی کمسه نك
آبدستلی کمسنه یه ایقلرینه مسح ایدن کمسنه یوبان
کمسنه یه اوتوردوغی یرده قالان کمسنه اورو
دورب قالان کمسنه یه فتاوای نسفده ایدر بنش
کمسه نك امامتی جایزدکلدر مصحفدن اوقومغه
قادر اولان کمسنه اغزدن اوقومق بلن کمسنه یه
ایکنجی صبینك عاقل وبالغ کمسنه یه اوچنجی نافله
قالان فرض قالانه درد نجی عورتك ارلره بشنجی
خنثیٔ مشکل ارلره امامتی مکروه اولان کمسنه لر
آذادسیز قولك امامتی ودنجی قریه لرده ساکن
جاهل اعرابینك امامتی ودنجی اعمی کمسنه نك
امامتی ودنجی نسبی کمسه اولدوغی معلوم اولمیان
ولدزنانك امامتی ودنجی فسقی ظاهرا ایدوب کسردن

جیابی

حیابسی اولمیان فاسقك امامتی ودنجی اهل سنت
وجماعت مذهبنه اعتقادی مخالف اولان اهل
بدعتك امامتی کراهه تنزیهیه ایله مکروهدر
زیرا بونلر ناس قتنده مرتبه لرندن دوشمشلردر
وجهل وبخاستدن صقمه لری یوقدر وناس قتنده
الجقلمق اوزره اولدقلری ایچون ودنجی امام
اولان کمسنه صلاتی تطویل یعنی اوزاتمق مکروهدر
وخاتونلرك دنجی جماعت اولوب قبله لری مکروهدر
لکن جماعت اولدقلرنده ارلرکبی اوکه کچمیوب
امامدن اورنه لرنده دورمق کرکدر خاتونلر
ایچون اذان واقامت وجماعت اولمق مسنون
دکلدر وانلر ایچون مسواك دنجی مسنون دکلدر
بونلرك سنت اولمسی ارلره مخصوصدر ودنجی جماعتده
صف اولمق اولا رجال بعده صبیلر بعده خاتونلر
دورمق کرکدر خاتونلردن برسی ارایله برابر دورب

اجتناب ایدن اولیدر اندره دخی برابر اولسه لر یا شده
اولوسی اولیدر اندره دخی برابر اولسلر حسن خلق
صاحبی اولیدر اندره دخی برابر اولسلر کیجه ایله
چوق نماز قلان اولیدر قال رسول الله علیه السلام
من کثر صلوته باللیل حسن وجهه بالنهار
اکر بو ذکر اولنان شیلرک جمله سنده مساوی
اولسلر جماعت مخیردر یا خود قرعه آتوب
قنقیسنه دوشرسه آنی امام ایده لر زیرا بو بر منصب
درکه مقام نبی وخلیفه رسول الله صلی الله علیه
وسلم اولمشدر غایت پاکلر وصالحلر بر یدر
نیکم قرآن عظیم الشانده وارد اولدی انما یتقبل
الله من المتقین بر مسجدک امامی فاسق اولسه
وجماعت آنی منعندن عاجز اولسلر اول اجلدن
آخر مسجده کیدوب نماز قلسلر آنده اولرلر زیرا
فاسقک امامنی کراهت ایله جایزدر کراهتدن فرار

ایتمک ایله آنمدن خلاص اولور امامتی جایز اولمیان
بر یرلر بعضی سلس البول یعنی دائما سیدوکی آقوب
دورمین کمسنه نک پاک اولان کمسنه یه ایکنجی
مستحاضه یعنی دائم بورنندن وسائر بر یرندن
قان آقوب دورمین کمسنه طاهر وپاک کمسنه یه
اوجنجی قرآنه قادر اولمیوب اوقیلرک قراءت ایتمکه
قادر اولان کمسنه یه درد نجی جنابلاق عورت برینی
اورتمکه کیه سی بولمیوب عاری اولان کمسنه
لباس کیمش کمسنه یه بشنجی فرض نماز قلان کمسنه
نافله نماز قلان کمسنه یه التنجی بر وقتدک فرضنی
قلان امامه فرض آخری قلان کمسنه اقتدا جایز
دکلدر بدنجی ضعیف اولوب ایما ایله قلان کمسنه یه
صحیح اولان کمسنه اقتدا ایتسه جایز دکلدر اما کندی
مثلنه جمله سنک امامتی جایزدر یعنی سلس البولک
سلس البوله مستحاضه نک مستحاضه عاریک عاریه

اولور دیمشلر اوقومسه نماز فاسد اولور دیمشلر
فتاوای ظهریه ده وبحر رایقده واردر فی جواز
الامامة معلوم اولسون که دینک افضل مراتبی
امامتدر زیرا حضرت رسول اکرم صلی الله علیه
وسلم منصبیدر امامتی آنک خلیفه سیدر امدی
لایق اولان بوردر که اول مقامک حکمینی برینه کتوره
امام اولان کمسنه ناسک اصلحی واعلمی وعلم صلوتده
زیاده ایله افقهی اوله بکرک اولان اولدرکه مسایل
فقهیه یی بله بعده قرائتی کوزل ایده ودخی حرامدن
ومنهیاتدن اجتناب ایدوب ورع صاحبی اوله
وسن جهتندن یاشلو اوله ودخی بوزی عبوس
اولمیوب حسن خلق صاحبی اوله یعنی کولنج بوزلو
بشاشت صاحبی اوله ودخی نسب جهتندن شرف
نسلو اوله ودخی کوزل بوزلو اوله جرکین اولمیه
واحکام صلاتی حمکن اولدوغی قدر بیلوب مسلما انلرک

نمازنی افساد ومکروهدن اصلاحه قادر اولمنلردر
سایرندن اصلح اوله دینده واعتقادنده طعن
اولاجق نسنه لردن غایت حذر ایده زیرا رسول
علیه السلام بوردی بر کمسنه عالیمی تقی وورع
صاحبی کمسنه نک ارددنده نماز قلمق نبی ارددنده
قلمش کبی اولور زیرا اول عصردده زمان اولده
ناس قرائتی واحکام صلاتی بلوب واوکرنور لر ایدی
فی زماننا خلق علم حالارینی بلمکده واوکرنمکده
تکاسل اوزره درلر اول اجلدن صالح کمسنه
ارددنده قلنان اجر وثوابده زیاده در امدی هر
فاسق وفاجر کمسنه ارددنده قلمق جایزدر اما
صالحلر ارددنده قلمق اولی وافضلدر بر بده ایکی
کمسنه اولسه بریسی عالم وبریسی قرائتی کوزل اولسه
امامته عالم اولی در علمده برابر اولسلر قرائتی کوزل
اولیان اولیدر اندن دخی برابر اولسلر شبهاتدن

سجده ده وسهو سجده تحیاتینده سلام ویرمزدن
مقدم دخی ایرسه اویق کرکدر برکمسه امام
برر رکعت قلدقدن صکره یا ایکی رکعت قلدقدن صکره
اقتدا ایتمش اولسه امامله تحیات ودعا صلوات
اوقیوب سلامی ویرمیوب امام نمازدن فارغ
اولنجه تاخیر ایدوب سلام ویرمیوب بعده
فاتحه سبحانک اوقیوب بعده فاتحه سوره سن
بعده ضم سوره ایدوب ایکی رکعتی یا برر رکعتی
تمام ایدوب بنه کالاول تحیات وصلوات
اوقیوب سلام ویره اکر اول ایکی رکعتده
سهو ایدرسه سهو سجده دخی ایدوب تمام ایده
زیرا منفرد کبیدر اول ایکی رکعتلرده اما امام
اوجنی یا دردنی قلمش بولورسه بنه ذکر
اولندوغی اوزره امام سلام ویردکدن صکره
فالفه بنا ایده بعده برر رکعت قیله تحیات اوقیه

بعده فالفه نمازنی تمام ایده هر قنجی سنده ضم سوره
ایدرسه همان ایکی رکعتده ضم سوره بولنسه مقدم
اکر مؤخر جایز در اخشام نمازی دخی بویله در
لکن آنده برر رکعتده یتشمین کمسنه اوچ تحیات ایدر
امام ایله اوقونن تحیاته اعتبار اولنمز ودخی برکمسه
میت نمازینک برینا ایکی یا اوچ تکبیردن صکره اقتدا
ایتمش امام سلام ویردکدن صکره فالچ تکبیر فوت
اولمش ایسه جنازه فالقمزدن مقدم همان تکبیرلری
قضا ایدر دردنجی تکبیرده ایرن کمسنه دن جنازه
نمازی ساقط اولور فلمز میت نمازینک هر برتکبیری
برر رکعت مقامنده در ودخی برکمسه تحیاتده امامه
اقتدا ایتمش اولسه کرک اولکی وکرک صکره کی اخرینه
وارنجه اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا
عبده ورسوله یه وارنجه اوقویه فالقمش بولنورسه
بنه اوتوروب اوقیه زیرا امامه متابعت ایله فرض

بو زلزله اما امام نمازی تمام ایتمش ایسه اول
کمسه دن صلاتک مفسدلرندن برشیئی صادر
اولمش دکل ایسه نمازی بالا قراءة کندی باشنه
تمام ایده صلاتی محدثده ذکر اولندی اوچنجی
صنفی صلاتی مسبوقدر برکمسه امامینه
رکوعده یتشسه اولکی رکعتک رکوعی ایسه
اول کمسه مدرکدر جماعت نوابنه بی قصور
یتشمشدر کمسه نک اختلافی یوقدر اما
رکعت اولی قلنمش اولوب هر قنغی رکعتک
رکوعنده امام ایله ارقه سی برابر اوله بنه
اول رکعته ایرشدی لکن انکه مسبوق دیرلر
امام اندن مقدم سبقت ایدوب نمازی
برمقدار قلدوغی ایچون حکم مسبوق اولدرکه
برکمسه حالة رکوعده امامه یتشسه ایق
اوزره طوروب تکبیر افتتاحی ایده سبحانک

اوقیوب

اوقیوب بعده برتکبیر دخی رکوع ایچون ایده
رکوعه اینه ذیرا ثنا ایدرسه امام رکوعدن قالقار
اول اجلدن ترک ایده امدی برکمسه امام قران اوقورکن
یتشسه ثنا ایتمکده اوچ وجه واردر بریسی
امام جهریله اوقورسه قراءتینی ایشیدرسه ثنایی
ترک ایدوب قراءتی دنکلیه اکر قولاغنده بکلک
اولوب یاخود ایراق اولوب ایشتمزسه بنه ترک
ایدر قرآنی انصات واجبدر اما امام اخفا ایله
اوقورسه ثنا ایدر روضة العلماده مسطوردر
برکمسه امامه رکوعده ایرشسه اکر بتمامه
امامله رکوع ایدرسه یاخود امام دخی طوغرلدن
امامک ارقه سیله بونک ارقه سی برابر اولورسه
اول رکعتی قلمش اولور حسابنه قتر والا رکعت
برینه کچمز امدی برکشی امامه هر قنده یتشسه
متابعت ایتمک وبیله ایتمک اوزرینه واجبدر

اشارت ایله صو آره‌سی طقوز نجیسی آبدستنه کیدوب
کلنجه قرآن اوقومق اونجیسی آبدست المغه صویی
آقجه ایله صاتون المق اون برنجیسی آبدست
بوزلدقدن صکره بر رکن ادا اولنجق قدر
نماز ده طورمق اون ایکنجیسی آبدستی بوزلدی
ظن ایدوب آبدستنه کیدوب آبدستی بوزلدوغی
ظاهر واشکاره اولمق بو ذکر اولنان شیلردن
صکره بالاتفاق نمازی اسنیناف ایتمک یعنی
ابتدا سندن فرض دینا جایز اولماز بو صلاتی
محدث غایت عسیر وکوچ اولوب اجرا سنه
عجز اولمغله ابتدا سندن قلمق افضلدر شروطلری
برنده بیله اولورسه ده فی صلاة الجماعة
جماعت ایله نماز قلمق سنت مؤکده در اوچ
سنت دخی واردر اذان واقامت وجماعت
امامدن غیری برادم دخی اولورسه جماعتدر

تاسک جماعت نمازی اوچ صنف اوزره در
برسنه مدرک دیرلر نمازک اولندن آخرینه
واریجه امام ایله قلوب تمام ایتمشدر ایکنجیسی
لاحق درکه امامه ابتداء صلاتده اوبوب بعده
نماز تمام اولمدین آبدستی بوزیلوب کیدوب
آبدست آلوب امام تمام ایتمدین بنشمش اولورسه
همان اولا آکسکلرنی قرأتسیز قیله بعده امامه
اقتدا ایدوب امامله معا سلام ویره آکسکلرنده
زیاده ونقصان برشیئ ایدرسه ده ضرر ویرمز
تنکیم بو قاروده ذکر اولنمشدر بوکه صلاتی
لاحق دیرلر برکمسه تحیاتده اوبوبوب قالوب
امام ایکی رکعتی قلنجه اویانوب امامی ایکنجی
تحیاتده بولسه آنک دخی حکمی بویله در
همان قلقوب قرأتسیز ایکی رکعتی قلار وامام
ایله سلام ویرر زیرا بویله اوبومق ایله آبدست

قویه واکر تحیاتده ایسه ایکی الترینی اویلقاری
اوزرینه قویه واکر اوتلکی رکعتده ایسه بر
برمغیله ایکنجیده ایسه ایکی برمغیله اوچنجیده
ایسه اوچ برمغیله دورتنجی رکعتده ایسه
درت برمغیله اشارت ایده اکر امامك اوزرنده
تلاوت سجده سی وار ایسه برمغینی النه ودخی
لسانینی چیقاروب برمغینی لسانی اوزرینه
قویه النه قومق سجده یه ودلینه قومق
قراءته اشارت اوله واکر اوزرنده سهو
سجده وار ایسه برمغینی کوبکی اوزرینه قیوب
سهو سجده یه اشارت اوله بعده امام ابدسنه
کیدوب خلیفه جماعتك نمازینی تمام ایدیوره
اکر امام خلیفه ایتدیکی کمسنه مسبوق
دخی اولورسه امامتی صحیحدر جماعتك
نمازینی تمام ایدر بعده قالقوب کندی رکعتلرینی

تمام ایدر لکن سلام ویرمك ایچون اول دخی
نماز ده یتشمش برکمسه یی خلیفه ایدر اول کمسه
سلام ویرر اکر اول مسبوق نمازینی تمام
ایدوب امام قلمزدن مقدم صلاتی منافی
برشی ایدرسه امامك نمازی فاسد اولور
قومك دکل بنابی مانع اولان اون ایکی
شیدر برسی آبدستی قصداً کندی اختیاریله
بوزمق ایکنجیسی نمازی ایچنده بایلوب اوصی
کتمك ایله بوزلمق اوچنجیسی مجنون اولوب
بوزلمق دردنجیسی غسل ایجاب ایتمك بشنجیسی
قهقهه ایله نمازی ایچنده کولمك التنجیسی
اوزرینه درهم مقدارندن زیاده نجاست
اصابت ایدوب بومغه کتمك یدنجیسی آخردن
برکمسنه قصدی وصنعی ایله آبدستی بوزلمق
سکزنجیسی آبدست المغه کندکده صو بولنمیوب

قلنان ركعتلري قراءت سيز قله بقره امامه يتيمانده
اويوب معا سلام ويره اكر نماز نده زياده كه
نقصان ايدرسه دخي ضرر ويرمز اما بر امامك
آبدستي بوزلسه آنك حكمي بودركه همان اول
امام الني بورنينه قيوب بورني قنامش آدم
كبي محرابدن جكلوب امامته لايق اولان
بركمسه صفلر ايچنده بولوب هر قنغي صفده
بولورسه اكر صفلر متصل اولورسه حرمدن
بيله اولسه جايزدر اول كمسه نك همان توبندن
جكوب برينه محرابه ديكوب دنيا كلامني سويليوب
خليفه ديكه مكر يانده برادمدن غيري
اولميه اول وقت جكمكه حاجت اولمز امامته
متعين اول كمسه اولور امامته صلاحيتي اولسون
كرك اولمسون اكر امام برينه خلافنه صالح
بركمسنه آرركن جماعت بركمسه يي امام انسلر

باخود بركمسه كند وسندن محرابه دورو ويرسه
جايزدر اما امام برينه خليفه ديكميوب باخود
جماعت برينى اختيار ايتميوب يا برسي محرابه
دورمدين امام جامعدن طشره جقسه يا صحراده
امام اولمش اولسه صحراده دوران صفلري
كجوب كتسه امامك يري خالي قالسه جماعتك
نمازي فاسد اولور امامك دخي نمازينك
فسادنده اختلاف واردر لكن اول خليفه
اولان كمسنه عورت اولميه ومجنون وصبي
اولميه بونلر امامته صالح دكلدر اول خليفه
محرابه دورد قدن صكره اكر امام برايندن آز
اوقمش ايسه الني اغزينه قويه قراءت ايتمدوكنه
اشارت اولوب خليفه اوقيه اكر ركوعده
ايكن بوزلمش ايسه ايكي الترينى ديزلرينك
اوزرينه قويه واكر سجده ده ايسه الني النينه

ويا اغزي طولوسي قوصمق ايله خطاء ابدسنى بوزلسه
اول كمسه قلديغم ركعتلر ضايع اولمسون ديو
ابدست الوب نمازني قيوب كنديكي ركعتدن بنا
ايتمك يعني اول ركندن قلمق جايزدر لكن شرطلري
چوق اولوب هر كمسه برينه كتوروب قلمغه قادر
اولمدوغي اجلدن علما رحمهم الله تعالى استيناف
ايتمك يعني باشندن قلمق افضل و مستحبدر ديديلر
بنا اولدركه بالكز باشنه نماز قلارکن ابدستي
بوزلسه هر قنغي ركننده بوزيلورسه تاخير ايتميوب
في الحال جكلوب صوبي بولنجه كيدوب اوته
كتميه ابدست اله دنيا كلامندن يا نمازي
افساد ايدن شيلردن برنسنه ايتميوب همان
كلوب قودوغي ركن ايله بيله باقيسيني قله ديلرسه
ابدست الدوغي مكاندن قيله جايزدر مكر
امامه اوغيش اوله اول كمسه ابدست الينجه امامي

183

نمازي

نمازي تمام ايتمش اولورسه اول دخي هر قنده
ديلرسه نمازيني تمام ايدر يالكز قلارکن كبي
اكر امام دخي تمام ايتمدين كلورسه همان
امامه اويارلكن ابدسته واروب كلنجه قلنان
ركعتلري قراءتسز مقدم قلار زياده و نقصان
ايدرسه نمازينه ضرر ويرمز جايزدر صورت
مسئله بودركه بر كمسه امامك اردنده نماز
قلارکن ايكي ركعت نمازي امامله قلوب اوچنجي
ركعتك قيامنده ايكن ابدستي بوزلسه اول
كيشي بورنني طوتوب في الحال نمازي قيامده
قيوب كيدوب ابدست اله كلدكده امامي نمازي
بوزمش ايسه مخيردر باقيسيني هر قنده ديلرسه
قلار مسجدده يا اوندن يا ابدست الدوغي مكاندن
قلسون جايزدر اما امامي دخي بوزمسوب
تحيا تده بولورسه اول كمسنه اولا واروب كلنجه

184

نمازینه یا اوّل قضایه فلان اویله نمازینه یا
ایکندویه نیّت ایتدم دیه هر قنقیسنی قیلورسه
اردنجه لازم ینه اوّل اولور یا خود صکره قضایه
فلان صباح نمازینه و اویله نمازینه و غیر بسنه
دخی بویله نیّت ایده هر قضایه که قیلور اندن اوّل
اولان آخر اولور خلاصه ده و درر ده بویله
مسطور در برکمسه صحیح اولوب حال صحتنده جوق
نمازلری قضایه قالمش اولسه قضا ایتمدین اکا
زیاده خسته لك اولا شوب آبدسته و رکوعه
و سجوده قادر اولمیوب تیمّم ایدوب ایما ایله قیلمق
جایز اولسه بو وجهله دخی اوّل نمازلری قضایه
قیلسه جایز در صکره دوندرمیه خلاصه ده بازار

فی صلاة الناسیة برکمسه بش وقت نماز دن
بر وقتنی اونوتوب قیلمسه بعده فکر لنوب قنغی
نماز در وقتنی بلمسه اوّل کمسه ایچون درت

قول

قول وارد در امام اعظم رضی الله عنه ایدر برکون
بر یکیجه نك نمازینی اعاده ایده امام محمد رحمه
الله تعالی ایدر صباح و اویله و اخشام بو اوچ
وقتی اعاده ایده امام زفر رحمه الله ایدر
فکر لنوب هر قنغی جانبه میل ایدرسه صواب اولان
ایله عمل ایدوب قیله **اما** ابو عبد الله ایدر
قضایه نیّت ایدوب درت رکعت نماز قیله
ایکنجی رکعتده و اوچنجی رکعتده و دردنجی رکعتده
اوتوره بو وجه اوزره قیله هر قنغی نماز اولورسه
جایز در دیمش و الصواب عند الله تعالی فتاوای
نسفده در **فی صلاة المحدث** نماز ایچنده خطا
ایله ابدستی بوزیلان کمسنه نك صلاتی نوجهله
قیلنور برکمسه نماز قیلارکن کندینك قصدی
و اختیاری بوغیکن و آخرك صنعی و فعلی دخی
اولمیوب اردندن یا اوکندن برشی جفق ایله

قلوب بعده وقت نمازين قيله وقت نمازي
قضادن اول قلسه جائز اولماز حتى وتري
قضا ايتمدين صباح نمازي قلمق جائز اولماز
مكر اوچ نسنه دن بري ايله جائز اولور
بريسي اولدركه قضاسني اونوده وقت نمازي
تمام ايدوب قلنجه خاطرينه كلميه ايكنجيسي
اولدركه وقت طار اولوب قضا ايله اداسي
كفايت مقداري وقت اولميه بعض قضايه قائل
ايسه بعضيني قيله مثلا بركيمسه اويله وايكندي
نمازلري قضايه قوسه اخشامك وقتندن
انجق بري ركعت نماز قلنجق مقداري وقت
قالسه اويله بي قضا ايده بعده اخشامك
همان فرضني قيله اويله بي قلمدين اخشامي
قلسه جائز اولماز زيرا ترتيب فرضدر اوچنجيسي
الي وقت نماز قضاسي اوله بو ذكر اولنان

اوچ نسنه ايله ترتيب بوزيلور هر قنفسي
بولنورسه بولنسون وقت نمازي اوكوردي
قلمق جائز اولور ودخي قضالر اراسنده
ترتيب بوزيلور هر قنفسني اوكوردي قيلورسه جائزدر
قضالرك اسكيسي وبكيسي بردر جمع اولان قضا
الي وقت اولوب يادخي ارتق اولجق غيري
ترتيبي بوزار جمله سني قضا ايتمنجه ينه صاحب
ترتيب اولماز يعني آدابي وقضايي ترتيبله قلمق
لازم اولور نهايه ده ودرده مسطوردر لكن
بو ذكر اولنان صاحب ترتيب اولوب عمرنده الي
وقت نمازي قضايه قومين كمسنه ايجوندر
بركيمسه الي وقتي قضايه قومش اولسه هر نجه
قورسه قوسون صاحب ترتيب اولامز مكركه قضا
ايتمش اوله نتكم ذكر اولندي ودخي قضا نمازه
نيت اولي اولان بودركه اول قضايه قالان صباح

اولندن آخرینه وارنجه بر وقت کامله دیوب
منقطع اولدیسه آنك حالی اصحابکبی اولوب
ینه ابدست آلور تکرارا قلار مثلا برکمسه
اویله وقتنده ابدست آلوب کونش غروب ایدنجه
یاره سی دکسه اول کمسه اویله نمازینی اعاده
ایدر امّا بر وقت کامل بولنمیوب ایکندی
نمازینی قلدقدن صکره ینه آقرسه اول کمسه
اول ابدست ایله قلدوغی نمازینی ینه اعاده
ایدر مکر اول ابدستدن صکره ینه ابدست
آلمش اوله اول ابدست ایله قلدوغی نمازی
اعاده ایتمز زیرا وقتك خروجیله اول ابدست
بوزلدی صاحب عذرك ابدستی امام اعظم
قتنده وقتك خروجیله یعنی جفه سیله بوزیلور
وبعضیلر قتنده دخولیله یعنی وقت آخر
کرمسیله بوزیلور ثمرهٔ اختلاف شونده درکه

برکمسه کونش جقمزدن اول ابدست آلسه
کونش طوغدقده وقت جقدی لکن بر وقت
آخر کرمدی امام اعظم قتنده خروج بولندی
ابدست بوزلدی امّا غیریلر قتنده اویله دکل
وقتی دخول ایتمیه بوزلمز فی صلات الفائتة
قضایه قالمش نمازلر بنجه قلنور معلوم
اولسونکه بش وقت نماز اورته سنده
ودخی بش وقتیله وتر ارا سنده ترتیب
فرضدر اکر وقتنده قلنور واکر قضایه
قلنور یعنی اول صباحی بعده اویله یی آندن
ایکندویی آندن اخشامی آندن یتسویی
آندن وتری قلمق فرضدر بو نمازلر قضایه
دخی قالورسه ینه بو ترتیب اوزره قضا اولمق
کرکدر زیرا ترتیب فرضدر اکر برایکی
اوج وقت قضایه قالسه ینه قضالرین بویله

تیمم ایدوب ایما ایله قیلار خلاص اولوب قادر
اولدوغنده اعاده ایدر منیة المصلی ده یازار
في صلاة التیمم تیممی اولان کیمسه ابدستلی
کبیدر هر نیجه نماز استرسه قیلار جایزدر
في صلاة العاري برکیمسه جبلق اولوب عورت
یریني اورته جك برنسنه بولمسه اول کیمسه
مخیردر دیلرسه اوروطورب رکوعله سجده
ایله نماز قیلار دیلرسه اوتوروب ایما ایله قیلار
اما عورت یریني اورتمکه برشي بولورسه اوتلق
ایله بیله اولورسه نماز ایچنده ایسه ده اول
شیئله عورت یریني اورته ونمازي بنه باشندن
قیله قول فقها بودر لکن بنا یه دخي قول
وارد بعضیلر ایدر اوتوروب یا برقوم ایچنه
کوملوب قیلمق ایودر دیشلر في صلاة الامي
اوقومق بلمین آدم نمازي اوچ وجه اوزره در

برسي اولدرکه اوقور امام ارد نده اوبوب قیله
ایکنجیسي اوقور کیمسنه بولمقدن عاجز اولورسه
یالکز منفردا قیله بوصورتلرده نمازي جایزدر
اوچنجیسي اوقور کیمسنه بولوب اکا اقتدا ایتمیوب
کندي باشنه قیلارسه نمازي فاسد اولور لکن
امام محمد ایله امام زفر قتنده جایز اولور
دیمشلر فتاواي نسفده مسطوردر في صلاة
صاحب العذر الدایم برکیمسه نك دایم آقر
یاره سي اولسه آنك حالي درت وجه اوزره در
برسي آقرکن ابدست آلوب آقرکن نماز قیلار جایز
در ایکنجیسي آقمه سي کسلدکده ابدست آلوب بنه
دخي آقمه دن نمازني قیله جایزدر اوچنجیسي
کسلدکده ابدست آلوب آقرکن قیلسه بنه
جایزدر دردنجیسي آقرکن ابدست آلوب کسلدکده
نماز قیلسه اول نماز موقوفدر اکر وقتك

امام وجماعت قنغي جانبه اتفاق ايدرلر سه اول
جانبه توجه ايده لر اصابت دخي ايتمز لر سه جائزدر
اما امام برجانبي اختيار ايدوب جماعت برجانبي
اختيار ايتسه لر عند الفقها جائز اولماز امام
اوزاغي قبنده جواز بنه قول واردر الله اعلم
في صلاة الامة آزاد سز جاريه نمازي بنجه
قلور ذكر اولنور آزاد سز جاريه ومدبر
ومكاتب وام ولد نمازه طور دقده ارقه سي
وقرني وكوبكندن ديزي التنه وارنجه اورتك
اولسه نمازي جائزدر باشي وبالدرلري
وقوللري وكوكسي آچق اولمق نمازينه ضرر
ويرمز اما بوحال اوزره قالارکن آزاد اولسه
همان في الحال اورتوب بنه نمازيني بوزميوب
بنا ايدر متفق عليه بودر في صلاة المحبوس
والمقيد محبوس اولوب البنده واياغنده بوقاغوسي

اولنلر

الحرة
٨

اولنلر نمازيني بنجه قلور بركمسه نجاست
اولان بزده حبس اولنسه نماز قلجق پاك
بز بولمسه اول كمسه نجاست آز اولان بزده
نمازي قيله جقدر قدرن صكره اعاده ايتميه
اكر آبدست المق ايچون صويي بولمز سه
هواده اولان توز ايله تيمم ايدوب قيله
امام اوزاغي قولنده امام ابو يوسف ايله امام
محمد رحمهما الله قتلرنده نمازيني تأخير
ايدوب جقدر قدرن صكره اعاده ايدر بو ذكر
اولنان حبس شهرده اولورسه اكر صحراده
اولورسه بالاتفاق اعاده ايتمز اما بوقاغو
ايله بند اولان كمسنه هر بنجه قادر اولورسه
قلار اكر آبدست المغه صو بولمز سه اول دخي
تيمم ايدر نمازيني قلار دار الحربده اسير اولان
كمسنه آبدست آلوب نماز قلمقدن منع اولنسه

مشتد اولسه جماعت ایله نماز قلمق نیجه اولور
لکن رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتنك
اردنده نماز قلمغه حریص اولوب قلدقلری مقرردر
مشروعیتی انلرك زمان سعادتلرینه مخصوص
اولدوغیچون بیان وتفصیله شروع اولنمدی
في صلات المسايفة جنكده عدو ایله قلیج ایله
مقاتله ایدرکن نمازك وقتی ایرشسه نیجه
قلمق لازمدر انجی بیان ایدلمه بو نمازك ادینه
صلات مقاتله دیرلر امدی بر بولك عسکرك
درت جانبندن عدو قیلیوب قلیج ایله جنك
ایدرکن نمازك وقتی ایرشوب رکوعله وسجود
ایله نماز قلمقدن عاجز اولوب بر وجهله قادر
اولمسلر تاخیر ایدیجك نمازك وقتی جقمقلغه
یقین اولیجق نمازلرینی ایما ایله قیلالر بیاق
اولسونلر بیمش اولسونلر اکر ایمادن دخی عاجز

اولورلرسه

اولورلرسه همان هر رکعت ایچون بر تکبیر ایده لر
جایز در اکر ایدسه المقدرن عاجز اولورلرسه
تیمم ایدوب قیالالر تاخیر ایتمیالر زیرا مؤمن قادر
اولوب طاقتلری اولدوغی شیئله مکلفلردر امدی
بوکه قادرلردر بو یلجه ایده لر لا یکلف الله نفسا
الا وسعها في صلات التحري قبله بلمین وبلنمین
برده نماز نیجه قلنور قبله قنغی جانبنده اولدوغی
بلنمین مکاندره یالکز باشنه قالان کمسنه تحری
ایدوب یعنی فکر لنوب ظن غالبی اولان جانبه
قله نمازه طور دقدن صکره دخی هر قنغی جانبه
ظن غالب اولورسه دونسه نمازی بوزلمز اما
فکر لنمیوب یا خود یانده بر کمسه اولورسه اکه
صورمیوب یا خود ظن غالب اولدوغی جانبه
قلمیوب آخر جانبه قلارسه نمازی فاسد اولور
اصابت دخی ایدرسه اما جماعت ایله اولان برده

حالیله وطورمغه عاجز اولورسه یا نورکن قیله
خلاصه‌ده مذکوردر برکمسه نمازده قاچ رکعت
قلدی وقاچ سجده ایتدی بلز اولسه یا ننه یکلش
بلدرمك ایچون برکمسه قوسه بورجهله قلسه
جایزدر وتأخیر دخی جایزدر کندو قلدوغنی
بلنجه قنیده‌ده مسطوردر برکمسه باشنی ایله
ایمادن عاجز اولسه یاندوغی برده ایمایه
قادر اولنجه نمازی تأخیر اولنوب بعده قضاسی
لازم ایدوکنده اختلاف واردر خلاصه‌ده اختیار
اولنان لازم اولمز دیمشدر ومختار بودر
دیمش برخسته قبله‌یه دونمکه قادر اولمیوب
ویانده دوندورر کمسه دخی اولمسه هر نیجه
قادر ایسه اویله قیله ودخی برپاره‌نك جراحتی
یا قان یا نجس سلنوب پاك اولندقده بنه فی الحال
چیقوب بولاشورسه یومدین بونلر ایله نماز قیله

جایزدر ودخی برکمسه آبدستدن عاجز اولوب
یاننده آبدست آلیورر کمسه‌ده اولمسه اول کمسه
تیمم ایدوب نمازنی قیله ودخی برکمسه‌نك
قولری دیرسکلرندن ولیا قلری طبوقلرندن
کسلمش اولسه اول کمسه‌دن نماز ساقط اولور
فی صلاة المغمی علیه بایلوب اوصی کیرن آدم
نیجه نمازی قلور برکمسه برکون برکیجه دلی
اولوب یا خود بایلوب اوصی کنسه اول کمسه
اول کونك نمازنی قضا ایدر اما برکون برکیجه
دن ارتق دلی اولوب یا اوصی کنسه اول وقتلرك
قضاسی لازم اولماز اما برکون برکیجه دن کرك
ارتق کرك اکسك اولسون سرخوش لق ایله یا
بنکی لك ایله یا برغیری حالاجله عقلی کتمش اولسه
اول وقتلرك قضاسی واجبدر خلاصه‌ده ونتفه‌ده
مسطوردر فی صلاة الخوف عدو یوزنده خوف

ایکی کرة اکیله لکن رکوعله سجده‌یی فرق ایدوب
سجده‌ی رکوعدن اشغه ایده سجده ایتمك ایچون
یوزینه برنسنه قالدرمیه مکروه‌در ایق اوزره
طورمغه قادر اولوب اما رکوعه و سجده‌یه قادر
اولمسه بنه اوتورب ایما ایله قبله اکر قیامه و
سجده‌یه قادر اما رکوعه قادر اولمسه قیامی
و سجده‌ی ایدوب رکوعی ایق اوزره دورر کن قادر
اولدیغی دکلو اکیلوب ایما ایله ایده اکر اوتورمغه
قادر اولمسه ارقه‌سی اوسننه یاتوب باشینی یا
برسینق ایله یوکسه‌جك ایدوب آیاغی قبله‌یه
قرشو دیزن دیکه اوزادوب دیزین دکمیه همان
اوتورر کبی اوله بعده رکوعیچون یاسنقدن
باشینی برکره قالدوره بنه ایندوره ایکی کره دخی
سجده سیچون باشینی قالدوره بویلجه قبله یانی
اوسننه قلمقدن بویکدر اکر بوخسته مقدم

اولسون

اولسون کرك نمازایچنده واقع اولسون بنه بویله‌در
اما بومرتبه‌دن دخی عاجز اولان کمسنه فاشنی
یاکوزیله اشارت ایدوب قلمیه بلکه بویله ذکر
اولدوغی اوزره قادر اولنجه تأخیر ایده ودخی
برکمسنه خسته‌یه طبایبجق طورمغه قادر اولورسه
دیوارة یقین طوروب طیانه یاعصایه یابر
کمسنه‌یه طیانوب قبله اوتورمیه اکر برمقدار
طورمغه قادر اولسه عاجز اولنجه طوره اندن
صکره اوتوره هر رکعتده بویله ایده همان
تکبیر اوله قادر اولسه تکبیر اولی ایق اوزره
طورر کن ایدوب بعده اوتوره بویله ایتمسه
جایز اولماز اوتورر کن قلمق مسئله‌سی دخی
بویله‌در برکمسنه اوتورر کن قلوب برمقدار وجوده
خفت کلوب قیامه قادر اولسه همان قالقوب
قبله طیانوب اوتوره یاتوب قلمیه اکر بوجمله

غالب اولدرکه کوزی قرارو وب قیامدن عاجز اوله
امدی غالب واقع کیبدر انجق افضلی ترک ایتمش اولور
اونوردیغی حالده قلمق ایله اما نماز برنده در اما
شول برده که کیمی دریانك کنارنده بغلو اوله
اول حالده اونوردکن قلمق بالاتفاق جایز
دکلدر مکر تخفیفا باشی دونه اول وقت جایز
در دردده ذکر اولندی مسئله ایضا حده ذکر
اولندی برکیمی دریا کنارنده بغلو دورب دبی
براوزره قرار ویرمش ایسه انك ایچنده نماز قلمق
همان براوزرنده قلمق کیبدر اکر قرار بولمش
دکل ایسه وجقمق دخی ممکن اولور سه جایز اولمز
والحاصل دریا کنارنده بغلو اولان کیمی ایچنده
چوق سوز وارد رجقوب طشره ده قلمق افضلدر
مکر جقمق ممکن اولمیه ودخی کیمی ایچنده جماعت
اولمق اوج وجه اوزره در بریسی اولدرکه امام

وجماعت

وجماعت برکیمی ایچنده اولورسه بالاتفاق جایزدر
ایکنجی امام برکیمیده جماعت آخر کیمیده اولسه
بالاتفاق جایزدر کلدر مکر ایکی کیمی بر برینه یشمش
اوله جوازینه قول وارد ر اوچنجی امام کیمیده اولون
جماعت طشره ده اولسه لر عند الفقها جایز دکلدر
زیرا دریا امامتی قاطعدر لکن جوازینه قول
وارد رفتاوای نسفی اول قولی ذکر ایتمشدر
الله تعالی اعلم فی صلاة المریض خسته اولان
نمازی نیجه قلمق کرکدر خسته اولان یاباره سی
اولوب دشلوردیو خوفی اولان یاباشم دونر
نمازم بوزلمغه بقین اولوردیو اباغی اوزرنده
دورمغه قادر اولمین کمسنه فرض وواجب اولان
نمازلری اونوردیغی برده رکوعله وسجده ایله قیلا
رکوعه وسجوده قادر اولمسه اونوردیغی برده
رکوعیچون برمقدار اکیلوب وسجده سیچون دخی

نمازي تمام دورت قلار الله تعالى اعلم سفينه يعني
كيمي ايجنده قلنان نماز بيانيده در بونك اصلي
بودر كه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينه
مكة مكرمه ده نبوت ويريلوب بش سنه مرور ندن
صكره كفره مشركين اصحاب رسول الله عليه السلامه
جفا اوزره اولدقلري اجلدن رسول الله عليه السلام
اصحابه اذن ويروب ديار حبشه هجرت ايله امر
ايتدكده انلردن دخي اون بركيسنه ودرت
خاتون شهر حبيده بركيمي طوتوب حبشه توجه
ايتمشلر ايدي بعد زمان نماز فرض قلندقده
رسول الله صلى الله عليه وسلم انلره جعفر ابن
ابي طالب رضي الله عنه حضرتني كوندردكده
رسول الله عليه السلام امر ايتديكه كيمي ايجنده
نمازي ابق اوزره قلك مكر روزكارك شدتنده
خوف هلاك اوله ديو بيورد قلرنده هر نيجه قلمق

163

ممكن اولورسه قلك ديو امر ايتدي ودخي اصحاب
رسول الله دن سويد بن غفله رضي الله عنه ايدر
ابو بكر الصديق وعمر رضي الله عنهما دن سؤال
ايتدم كيمي ايجنده نمازك قلنماسندن انلر ايتديلر
اكر كيمي بورسه اوتورركن اكر دورسه
ابق اوزره قلك بيوردقلري ايدي امدي فقهاء
رحمهم الله تعالى يازدقلري جوقدر اما فتاواي
نسفده ايدر كيمي ايجنده اولانلر نماز قلمق مراد
ايتدكلرنده قبليه توجه ايدوب افتتاح تكبيري
ايدوب قادر اولورلرسه ابق اوزره قالالر قادر
اولمازلرسه اوتورركن اكه دخي قادر اولمازلرسه
يانينك اوزرينه دوروب قالالر لكن قبله جانبندن
غيري يره قلميه لر كيمي دوندكجه انلر دخي دوندن
نماز اخر اولنجه قبليه توجه ايده لر قيامه وركوعه
قادر اولان كيمسنه اوتورركن قلمق جايزدر زيرا

164

طورمز سه ده مقیمدر سفره جقنجه یل ولسه اوله
اولکه کشینك مسافری ایکی شیئله در بر یسی
سفره نیت ایتمك ایکنجی اول نیت ایله بلده سندن
یعنی شهردن یا کویندن چقمق حتی بر کمسه
جمیعی عالمی طواف ایتسه مدت سفره قصدی و نیتی
اولسه اول کمسه مسافر اولور نمازی سفری
ایده مز ودنجی اوچ مکانده اقامت جایز اولمز
نیت دخی ایدرسه ده بر یسی دریا اورته سنده
کمی ایچنده ایکنجی مهلکه اولان صحرا اورته
سنده اوچنجی دار الحربده ودنجی مدت اقامت
فقها قتنده اون بش کوندر ومسافر اولان
کمسنه درت شیئله مقیم اولور اون بش کونه
بر مکانده اوتورمغه نیت ایتمك نمازك اولنده
یا آخرنده نماز ایچنده نیت ایتسه جایزدر ایکنجی
تبعیت ایله قول مولا سنه خاتونلر زوجنه اجیرلر

مستأ

مستأجیرلرینه عسکر پادشاهه وبکلرینه وریشلرینه
تابعلردر انلرك اقامتی بونلره کافیدر حتی بر عسکر
بر منزله قنوب ریشلری اقامته نیت ایدوب اصحابك
خبری اولمیوب بنجه کونلر سفری قلمش اولسلر سفری
قلدقلری نمازلری جایزدر بلدکدن صکره انلردخی
مقیم اولوب تمام قلارلر اوچنجی وطنی اصلیسی
یا اولاد اهلی اولان شهره داخل اولمق ایله درد نجی
شهرینه کلمکه دونوب ارا سنده مدت سفر مقداری
بولنمیه ودنجی مسافر کمسنه اوچ شیئله نمازینی
تمام قلار وقتنا ایچنده مقیمه اویمق ونماز ایچنده
اقامته نیت ایتمك کرك اولنده وکرك آخرنده نمازدن
جقمزدن مقدم اولیجق درت قلار وشهرینه
کمینك وصولی ایله مثلا بر مسافر کمی ایله کلورکن
کمی ایچنده نمازه دورمش اولسه نمازدخی تمام
اولمزدن مقدم کمی شهرینه کلوب واصل اولسه اول

برشهرده اون بش كوندن اكسك طورمغه نيت
ايلسه يا بولدانش ايچون يا آخر سبب ايله برييل
اكلنوب اون بش كون طورمغه نيت ايتسه همان
كفك اوزره اولسه يا اون بش كون ايكي يرده
طورمغه نيت ايلسه مكه مكرمه ايله مناديد كلرى
مكان كبي بنه مسافر در دراولان فرضي بنه
ايكي قلار وايا غنده كي ادك اوزره اوج كون اوج
كيجه مسح ايده ودخي بورك طايفه سي بيلاغه كنسلر
منزل اوج كونلك يول اولسه يولده بعضي اونلي
يرده اون بش كوندن اكسك طورمغه نيت ايدوب
قونسلر بنه مسافر لردر اون بش كون تمامه
نيت ايدوب اونورسلر مقيملردر نوازلده مسطور
در ودخي صحراده اقامته بورك اولمين مسافرك
نيتي صحيح دكل مسافر مقيمه امام اولسه دردر
اولان فرضي ايكي قيلوب سلام ويره مقيملر سلام

ويرميوب فالقوب ايكي دخي قيله كرمقيم مسافره
امام اولسه مسافر دخي امامله دردي تمام قيله
سفرده قضايه فلان نماز صكره مقيم اولوب قلنسه
بنه دردي ايكيشر قيله مقيم ايكن قضايه فلان
سفرده قلنسه دردي تمام قيلار قضا قلمقده
مسافر مقيمه اوبمق جايزدر دكل اما مقيم مسافره
اوبمق جايزدر ودخي مسافر نماز ايچنده ايكن
اقامته نيت ايتسه مقيم اولور بشلدوغي نمازه
دردة بتورر مسافرك سفري شرعي اولمه مسبي
نمازاودج ومسح حقنده برابردر وبر وطنده
اقامته نيت ايدن اول وطندن سفر ايتسه
وطنلقدن جيقار اكا بنه كلسه بنه اقامته نيت
ايمنجه وطن اولمز مكر اصل وطني اوله يعني
اوي واملاكي اولدوغي يرا وله اندة كليجك
مسافر لكدن جيقور مقيم نمازين قيله هيچ اصلا

شريعده وارد اولدي يسح المسافر ثلاثة ايام
وليالي‌هن امدي مسافر اكادير لركه شهري يا كوبني
طشره جفدوغي جيندره اوج كوندره دوه ايله يا بياق
يوريك ايله وار بلجق دكلو منزله سفر قصد ايده
كونلر غايت قصه اعتبار اولوب ويولده نمازه
وطعام يمكه وكيجه صباحه دك دكلنمكه كجن
وقتلر سفره صايلوب باقي وقتي يوريك ايله
واره جق قدر اوله بوندن اكسكه سفر دنلمز بر
مكاندك ايكي يولي اولسه بري اوج كونلك وبري
اكسك اولسه ايراق يوله كيدرسه مسافردر يقينه
كيدرسه دكل ودخي دكيزدن كيده نه اوزنجه
اسريل ايله اوج كونده وار بلجق قدر يره قصد
ايدن مسافردر اكسكه قصد ايدن اولمز امدي
مسافر اوندن سفر قصد ايله شهرينك يا كوينك
جميع اولرين كجوب جفسه اندن صكره بنه مقامنه

كلنجه

كلنجه يا بر شهرده يا كويده اون بش كون طورمغه
نيت ايدنجه اويله وايكندو وبشسو نمازلرين
ايكي ركعت قبله غيري نمازلري بنه اولكي كبي
قبله اكر بو اول اوج وقتي دردر ركعت
قلسه كناه كبي اولور سلامي تاخير ايدوب الله
تعالينك صدقه سيني قبول ايتمده شبهه لي اولدو
غيچون صدر الشريعده واردر اما ايكي ركعتي
نافله اولور ايكنجي ركعتده تحياته اوتورمسه
يا اولكي شفعك بر ركعتنده قران اوقومسه
فرضي بوزيلور جمله سي نافله اولور سنت اولان
نمازلرك بعضيلر قيندره تركي جائزدر بعضيلر
قيندره صباح سنتي وقوناقده قلدوغي نمازك
سنتي ترك اولنميه دبمشلر يولده كيدركن قلان
كمسنه ترك ايتمك جائزدر خلاصده ودر غرره
وشرح مجمع ومحيط يازديلر مسافر اولان كمسنه

يعني قضايه قلنان نمازلر ونماز ايجنده ابدسنى
بوزيلان كمسنه نك نمازي وقرآن اوقوسغه
بلين امينك نمازي وصاحب عذر اولان
كمسنه لرك نمازي وجماعت ايله قلنان نماز
وبالكز باشنه قلنان نماز بو ذكر اولنان نمازلرك
هر بريسي بنجه قلنمق كركدر بيان اولنور امدي
صلاة مقيم بو فروده اركانيله واجبلري وسننلري
ومستحب وآدابلريله ومكروهات ومفسدلريله
ذكر وبيان اولندي في صلاة السفر سفرده
نماز قصرها قنده ايكي ركعتدر اكر درت
ركعت اولورسه اصلنده ايكي اولان ايكي واوج
اولان ينه اوجدر سفر اوج درلودر بريسي
سفر طاعت ايكنجيسي سفر معصيت اوچنجيسي سفر
رخصت بو اوج سفرده امام اعظم رحمه الله
قنده حكمي اولدركه نمازني قصر ايدر ورمضان

يتريفك اورجني بر بعده ينه طوتر اما امام شافعي
رحمه الله قنده معصيت سفرنده نمازني قصر ايده من
واورجني افطار ايده من اصلي بودركه افطار ده
رخصت الله تعالينك قولتريني اكرامدر عاصي
اولان كمسنه اكرامه لايق اولامز ديرلر اجلدن
سفر معصيتنده اختلاف اولندي سفر معصيت
اولدركه بولتر كسمكه كتمك وآنايه وبابايه عاق
اولوب انلرك رضالري اولمديغي حالده يوله كتمك
وقول افندينك فرار ايدوب كتمك وخاتونلر
محرمسيز يوله كتمك بو ذكر اولنان كمسنه لر شافعي
قنده نمازلريني قصر ايده مزلر واورجلريني
بوزه مزلر زيرا رخصت دكلدر اما امام اعظم
قنده رخصتدر ايدرلر درده ذكر اولندي
مدة السفر بركمسه اهل سفر اولمده اوج قول
واردر فقها قنده اوج قونق منزله ديرلر حديث

مثلا صباح نمازنده ايكي قلدي بر مي قلدي بلسه
كوكلي دخي بر طرفه ميل ايده مسه بر قلدم ديه
تحياته اوتوره قالقه بر دخي قله بنه اوتوره
تحيات اوقيوب سلام ويره وسهو سجده ايده بنه
تحيات اوقيوب سلام ويره غيري نمازده بويله
ايده خلاصه ودرده بويله در بركمسه نمازي
آخر اولدين آخر اولدي صانوب بوز نيتنه سلام
ويرسه بنه اوزرينه بتوره اكر نماز بوزه جق
ايش ايتمدبسه آخرنده سهو سجده ايده جمعه
وبيرام نمازلرنده سهو سجده اولمز ترك جائزدر
سهو سجده واجب تركيله اولور غيريله لازم
اولمز وسهو سجده واجبدر اكر جماعتله قلوب
واجب ترك اولورسه صاغ يانينه سلام ويروب
اكر يالكز نماز قلورسه ايكي يانينه سلام ويروب
اندن صكره ايكي سجده ايده بنه تحيات اوقيوب

وصلوات ودعا ايدوب غير نماز آخرنده كبي ايكي
طرفنه سلام ويره اولكي سلام تحياتنده تصليه
بيله اوقنسون اولي در درده ومجمعده بويله در
الله تعالى اعلم بوندن صكره معلوم اولسونكه
فرض نمازلر يكرمي نوع اوزره در فناواي شفده
ذكر اولندي بر يسي مقيمك صلاتيدر • وصلاتي
مسافر وكيمي ايجنده قلنان نماز • ومريضك
نمازي • ومغمى عليه اولانك نمازي • وخوف
اولان يرده قلنان نماز • وصلاتي مسايفه
يعني قليج ايله جنك ايدركن قلنان نماز •
وصلاتي التحري يعني قبله بلنميوب فكريله قلنان
نماز • وجاريه نك نمازي • ومجبوس كمسنه لرك
نمازي • والنده وآياغنده بقاغي اولان كمسنه لرك
نمازي • وتيمملي اولان كمسنه نك نمازي • وجبلاق
كمسنه نك نمازي • وجمعه نمازي • وصلاتي القضا

ایچنده اوقدوغی سجده اینینك سجده سی قضاسی
اولسه ایسه قضا ایتمك ایچون امام سجده ایتسه
همان بیله سجده یه اینه ایتمسه بشلدوغی
رکعتك سجده سیله نماز بوزیلور بو جمله
ذکر اولنان مسایل خلاصه ده مسطور در
برکمسه نمازك آخرنده سهواً قالقسه لکن
تحیات اوقونجق مقداری اوتوروب بعده
قالقسه سجده یه ایتمدین سهواً ایندیکنی
بیلورسه همان دونوب تحیاته اوتوره تحیاتی
اوقیوب سلام ویره بعده سهو سجده ایده
نیته کیم آخرنده اوتورمدین قالقسه ینه بویله
ایدردی امّا اکر سجده یه اندکدن صکره
خاطرینه کلورسه اکر نمازك آخرنده تحیات
اوقیوب اندن صکره یا کلوب قالقدیسه برکعت
دخی قیله اندن سلام ویره سهو سجده ایده

زیاده قلدوغی ایکی رکعت نافله اولور فرض
نمازدخی صحیح اولور امّا بو قلدوغی نافله سنت
برینه طورمز واکر نمازك آخرنده هیچ
اوتورمدین قالقسه سجده یه اندکدن صکره
خاطرینه کلدیسه اول نماز جمله نافله اولور
برر رکعت دخی قیلوب اندن سلام ویره وسهو
سجده ایده واول فرضی ینه قیله هدایه ده
وارد بر برکمسه فاج رکعت قلدوغنی بلمسه
اکر بو حال آنك عادتی دکلسه نمازنی بوزه
تکرارا ینه قیله اکر سنك دائماً عادتی
ایسه کوکلی قنغی طرفه ارتق شهادت ایدرسه
اکا کوره قیله هیچ برطرفه کوکلی حکم ایده مز
آز طرفنی قبول ایده امّا هر رکعتده اوتوره تحیات
اوقیه اوتورمسه احتمالدرکه آخرنده اوتورمیه
فرض ترك اولوب نماز باطل اولمه وسهو سجده ایده

ایده بویله ایتمسه نمازی فاسد اولور بو زیلور
سهو سجده ایتمکله ترک اولنان سجده یا رکوع
برینه کلمز انلری قضا ایتمسه نمازی بوزیلور
ودخی بر نمازده برابکی کره سهو سجده لازم
اولسه بر کره ایتمک یتر امامه سهو سجده لازم
اولسه جماعته ده لازم اولور حتی امام یا کلدقده
صکره اویانه ده لازم اولور جماعت یا کلسه
امامه وجماعته نسنه لازم اولماز امام سهو
سجده ایتمسه جماعت دخی ایتمیه ایدرسه بیله
ایده لر حتی اول رکعتدن صکره کلوب اویان
دخی امام ایله بیله ایده صکره یه قومیه اکر
اکسکن قلمغه فالفسه اول رکعتک سجده سن
ایتمدن امام سهو سجده ایدرسه همان اودخی
سجده یه بیله اینه سجده ایتمسه نمازک اخرنده
بالکوز سهو سجده ایده اولکی قول یکدر امام

سلام

سلام ویرجک وسلام ویرمیه فالقوب اکسکنی
بتوره اول فالدوغی وقت ایندکلرین اعتبار
ایتمیه اما بوکنبی سلام ویرمدین سهو سجده ایده
اکر امام سلام ویروب سهو سجده یه اینسه
بوده بیله سلام ویرسه اکر امامله نمازک
اول رکعتنه بنشمدوکن بیلورکن سلام ویردیسه
نمازی بوزیلور سهوله سلام ویرسه نماز بوزلمز
اما اکر امامدن صکره جه سلام ویردیسه
نماز اخر اولیجق ینه سهو سجده کرک مکر امامله
سهو سجده ایتمیه نماز اخرنده ایده اویله ایدرسه
امام سهوله کندی سهو بجون نماز اخرنده ایدبکی
یتر وصکره نماز اکسکن بتوره جک کمسه یه
اولجی اولان امام ایکی جانبنه سلام ویردکدن
صکره فالقمقدر برکمسه قضایی ایتمک ایجون
فالقوب امامک بر سجده قضایی اولسه یا نماز

اوقسه سهو سجده ایده امّا اول ترک اولنان
سجدهٔ سلامدن اول قضا ایده خلاصه ده مذکور
در بر کمسه ایکی رکعتدن صکره او نوره مدین
فالقسه اکر دخی ایکی دیزی یرده ایسه همان
او نوره سهو سجده لازم دکل بعضیلر دخی
دیزلری طوغرلسه او نوره دیز یرده کبی در
در لر عالملرک اکثری اولکی قوله ذاهب اولوب
قبول ایتدیلر در غرر ده ذکر اولندی صکره کی
قول یکدر اکر دیزلری یردن ایرلسه یا دیزی
طوغرلسه او نوره نماز آخرنده سهو سجده
ایده اکر نافله نماز ده ایسه طوغرلدیسه ده
البته دونوب او نوره زیرا آخر کیدر صکره سهو
سجده ایده اکر رکوعده یا رکوعدن فالقجق
فاتحه یا سوره ترک ایتدوکن خاطرینه کتورسه
فالقوب فاتحه و سوره او قیه و کینه رکوع ایده

ونمازك آخرنده سهو سجده ایده خلاصه ده بودر
نوازلده بو قولی بیان ایتدکدن صکره بعضیلر
قیندده دونوب فاتحه یا سوره او قمیه همان
سهو سجده یتر زیرا واجب ترک اولندی بودخی
حسندر اکر بر رکعتده اوری طورمغی یا
رکوعی یا ایکی سجدهٔ ترک ایلسه دخی نمازایچنده
ایکن یا سلام عقبنجه خاطره کلوب آکارسه بر
رکعت دخی قیله آنلرک قضا سیجون آندن سهو
سجده ایده زیرا فرضی ترک ایتمکله بر رکعت بولنمامش
اولور امّا ایکی سجده یی ایکی رکعتدن ترک ایلسه
یا آخر رکعتدن ترک ایلسه یا بر رکعتدن همان
بر سجده ترک ایلسه اول سجده لری نمازایچنده
قضا ایده فنغی رکنده ایکن ایتمدیسه اول رکنی
ینه دوندوره مثلا تحیاتده ایکن قضا ایتسه
ینه او نوره تحیات او قیه آندن صکره سهو سجده

اما سهوا ترك ايتمش اولورسه بنه اول نماز نقصان
اولور لكن سهو سجده ايتمك ايله نمازي تمام
اولور آنك ايچون اول سجده يه سهو سجده دير لر
سهوا اولان نقصاني تمام ايدر وكيچون امدي
بركيسه قرآن اوقومدين ركوع ايتسه يا فرض نمازده
ايكنجي ركعتده تحيات دن ارتو اللهم صل على محمد
ديمكي اونه يه كجسه يا ركوعي ايكي ايتسه يا جهرله
اوقيجق يرده برآيت مقدارني فتي اوقسه يا خود
امام اولان كيمسه جهرله اوقوجق يرده اخفا
ايله اوقسه يا ايكي ركعتده اوتورلمسه يا تحيات
اوقمغي اونوتسه كرك جمله سني كرك بعضيسني
كرك اولكي تحياتده وكرك آخر قعده ده بو جمله
ده سهو سجده ايدر ودخي وتر ده قنوتي ترك
ايتسه يا درت ركعت اولان فرضك ايكي اولكي
ركعتنده فاتحه وسوره يي معا ترك ايلبوب ايكي

آخر ركعتنده فاتحه يي وسوره يي قضا ايتسه بنه
سهو سجده ايدر ودخي هر قنغي نماز اولورسه ايكي
اولكي ركعتنده فاتحه يا سوره ترك ايلسه يا
فاتحه يي بر ركعتده بر بري ارد نجه ايكي كره اوقسه
يا سجده يي اوچ ايتسه بو صورتلرك جمله سنده
سهو سجده لازم اولور خلاصه ده وارد راما
فرضك ايكي آخركي ركعتنده يا فاتحه يي تكرار
اوقسه يا سوره قوشسه يا همان فاتحه سز
سوره اوقسه يا ايكي فاتحه بر ركعتده اوقسه
اما ايكيسنك ارا سنده سوره اوقسه يا ركوعده
يا سجده ده تحيات اوقسه بونلر ايله سهو
سجده لازم اولماز اكر فاتحه دن صكره قنغي
سوره اوقوسه ديو بر مقدار اكلنسه يا بر سجده
ترك ايلسه يا سوره فاتحه دن اول اوقسه
يا سوره نك بعضيسن يا بر حرفن فاتحه دن اول

اولسه جماعت ایله قضا ایتمك جایزدر ومریض
اولان کمسنه صحیح اولان کمسنه ایما ایله قیلی
ویرمك ودخی عورت ارکلره امامت ایتمك جایز
دکلدر الله اعلم امامتی مکروه اولان کمسنه لر
اون التی نفردر ازادسز قولك امامتی وسنت
اوزره ابدست المغه قادر اولمیان کمسنه نك
واعمی نك امامتی ودخی ارکان صلاتی بلمین
وولد الزنا وقرآنی حروفنی بیان ایدوب ترتیل
اوزره اوقومغه قادر اولمیان کمسنه وجوق جوق
تختج ایدوب اوکسورب بوغازینی ایتلین کمسنه
واوقورکن حرفلری تکرار ایدن کمسنه تاتا وفافا
وقوقو دیمك کبی ودخی انف ایله بوزر سندن
سویلین کمسنه نك امامتی وخلق ارآسنده
عریانا غسل ایدن وعورت یری آچوق ایکن
ابدست الان کمسنه وبرخصلت ایچون ناس

اندن اکراه ایتمش اوله بوذکر اولنان کمسنه لرك
امامتی مع الکراهة جایزدر الله اعلم معذور
لردن امامتی جایز اولان اوچ نفر کمسنه در
تیمملی کمسنه ابدستلی کمسنه یه ومسح ایدن
کمسنه ایقلری یومش کمسنیه واوتورکن نماز
قیلان کمسیه اوردوب قیلان کمسه بواوچ
نفر کمسه نك امامتلری جایز اولور سهو سجده
واجب اولان اون شیدر سهو سجده انجق واجب
ترك ایتمکله اولور غیر سبب ایله اولماز فرض
ترك اولسه اکثر قصدا اکثر سهوا اول نماز
فاسد اولور تکرارا قلمق لازمدر سننلردن
بریسی قصدا ترك ایدرسه اول مکروه اولور اما
واجبلردن بریسی قصدا ترك ایدرسه سهو سجده
واجب اولماز اثم اولور نماز ایچنده حرام ارتکاب
ایتمش اولور واول نماز نقصان اوزره قالور

اوزرينه بنشدرمك وقولنقلرني يانلرينه
بنشدرمك وجلسه ايچون دوغرلمق
وجلسه ده تسبيح مقداري دورمق وسجده ده
دكلوكبي دوشنمك وكلب كبي اوكجه لري اوزره
اونورمق واخلاق جبابره كبي نمازي تكبيرا
قلمق والله تعالى اعلم قعده ده مكروه
اولان شيلر اون طقوزدر ايقلرينك ياره
سني براوزرينه قومق وقبا انلري اوزرينه
اونورمق عورتلر كبي وصول اليه سي اوزره
اونورمق وعذرسز بغداش قوروب اونورمق
وكلب كبي اوكجه لري اوزره اونورمق وكوكسنه
بقممق وسلام ويرمزدن مقدم بوزينك
طوبراغني ودرينى سلمك وامام تشهدنصكره
جماعته نقلنك ويره جك مقداري دعاء كثير
اوقومق وبر ديواره يا بر ديره كه طيانوب اونورمق

برجانبنه سلام ويروب برجانبنه ويرممك
وسلام ويردكده اومونزلرينه بقممق واللرني
اويلقلري اوزرينه قومق وبرمقلرني بربرينه
بك بنشدرمك ياخود بوممق وباشني زياده
آشغي طوتمق وايقلرينك واللرينك برمقلرني
قبلبه قرشو اتممك واللرينك برمقلرني بايوب
طاغدمق وبرمقلرني ديزلرندن ايلرو كجورمك
والله تعالى اعلم امامتي جايز اولميان كمسنه لر
بدي نفردر ذكر اولنور سلس البول يعني سدوكني
طوتمغه قادر اولميوب دائم آقن كيشي پاك اولنه
ودخي ابجي اولوب اوقومغه قادر اولميان
اوقومغه قادر اولنه وعريان اولوب عورت
يري آچق اولان اورتوك اولان كمسنه يه ودخي
فرض قلان كمسنه نافله قلان كمسنه يه اوتمق
ودخي آخر فرض قلنه مگر ايكيسده بر وقتك فرضي

اوجردن آز ایتمك وكوزلرینی یومق وتسبیحی
قالقدقده تمام ایتمك سمع الله لمن حمده كلمه
سینك سینینه ركوعده بشلمق وربنا لك الحمد
كلمه سینك الحمد لفظینی یوقروده تمام ایتمك
الله اكبر كلمه سینك الله لفظنده اولان همزه یه
قومه ده شروع ایتمك واكبر لفظنك راسینی
سجده ده تمام ایتمك وانتقال تكبیرینی سجده ده
دیمك وتسبیحی ركوعی ترك ایتمك وایقلری اوزرینه
بقممق وقومه یی ترك ایتمك وقومه ده بر تسبیح
مقداری دورمق وفرض غازلرده سمع الله و
ربنا لك الحمد بوایكسینی ترك ایتمك وامام تسبیحلری
بشدن ارتق دیمك وباشنی امامدن اول قالدرمق
وامامدن اول سجده یه ایتمك ولباسنی آزجق عمل
ایله دیرندن یوقرو جلك الله تعالی اعلم سجده ده
مكروه اولان شیلر یكرمی بشدر ذكر اولنور تكبیری

ترك ایتمك وسجده ده براباغنی قالدرمق وفسادینه
دخی روایت وارددر والكرینی دیزلرینك برابرینه
قومق وكوزلرینی یومق وبورنینك اوجنه بقمغی
ترك ایتمك وبرمقلرینی زیاده ایله آجمق وحالی
اوزرینه قومیوب بر برینه صقمق والكرینك برمقلرینی
قبلیه یونلدرمك باشنی خروس كبی طق طق
یره اورمق وتسبیحلرینی ترك ایتمك وفرض غازده
امام بشدن ارتق تسبیح ایتمك وصاغنك اوزرینه
سجده ایتمك وانكی اوزرینه سجده ایتمك ومكان
عالی اوزرینه سجده ایتمك وتسبیحلری اوجدن
آز ایتمك وتسبیحلری جلسه ده ایتمك وسجده ده
شروع ایتمیوب قالقدقدن صكره الله اكبر
دیمك واكبرك راسینی جلسه ده تمام ایتمك
وتكبیر انتقالی جلسه ده ایتمك وجلسه ده ایقلرینك
برمقلرین قبلیه قرشو ایتمك وقرنینی اویلقلری

دیوارہ یا بردیرہ کہ طینمق ودخی عذرسز اوچ
آدم بوریمك هر بر رکنده بر آدم بورسه واوچ
آدمدن آز بوریمك والله تعالی اعلم قرآنده
مکروه اولان اون بش شیلردرکه ذکر اولنور
مصحفك آشغیسندن بو فرویه اوقمق یعنی اول
سورة اخلاص بعده سورة تبت اوقمق واوقورکن
عجله وسرعت ایله اوقمق تراویحده دکل وامام
قرائتی اوزادوب جوق اوقمق ودخی قصداً بر سوره
انلیوب اوقمق واوقدوغی آیتلری صایمق فرضلرده
ودخی قصداً فرضلرده سوره تعیین ایتمك وبر
رکعتده ایکی سورة بر بردن اوقیوب اراسندن
بر سوره ترك ایتمك ودخی فرح وحزندن اوتوری
آیتی تکرار ایتمك نافله ده دکل وکوندوزین قلدوغی
نافله نمازلرده جهرله اوقمق ودخی فاتحه دن
غیری اوقدوغی آیتلر اوجدن آز اولمق ودخی امام

نمازجایز اولاجق مقداری اوقدقدن صکره التنده که
آیت خاطرینه کلیوب جماعت فتح ایتسون دیو درب
بقمق ودخی فرضلرده بر سورة تکرار اوقمق بر
رکعتده وسبحانك اوقومغی ترك ایتمك واعوذ
وبسمله وآمین دیممك وبونلری جهرله دیمك
واوقورکن نغمه لر ایدوب قصداً موسیقی اجرا ایتمك
ترتیل ترك اولنجه ودخی ایکنجی رکعتده اولکه
رکعتده اوقدوغندن اوچ آیت مقداری آرتق
اوقمق وامام اویله وبایکندی نمازلرنده سجده
آیتی اوقمق مکرر آخر آیت اوله اقراء کبی وقرآنی
رکوعده بتورمك والله تعالی اعلم رکوعده
مکروه اولان شیلر اون درتدر تکبیری تکرار
دیمك والذی دیرینك اوسننه یا الننه قومق
وبر مقلری اجمق وباشنی یوقرویه یا آشغیه
اکمك وارقه سنی کوکسیله برابر ایتمك وتسبیحی

مقدم اول كمسه الله دیمكدن فراغت ایتمش اولسه
اول كیمسنه نمازه شروع ایتمش اولمز اول كمسه نك
اكبر قولی امامك اكبر دیمه سندن صكره واقع
اولورسه ده اما اول كمسه امامله برابر یا خود
صكره الله دیوب امام اكبر دیمزدن اول اول
كمسه اكبر سوزینی دیمش اولسه قول اصح بودركه
بنه شروعی جایز اولماز زیرا مقتدینك امامه شروعی
الله اكبر جمله سیله اولور بو خسه یا الكز الله
یا خود اكبر مقارنتیله اولماز امدی امامه اویان
كیمسه الله اكبر قولنی امام فارغ اولدقدن صكره
ایتمك ایودر اهتمام لازمدر ودخی بر كمسه
عجله ایدوب امامه یتشمك ایچون تكبیر تحریمی
ركوعه اكلورك دیسه اول نماز فاسد اولور
حین تكبیرده قیام فرضدر قیامه قادر اولنه
ودخی الله كلمه سینك همزه سنی مد ایتمك یعنی اوزنمق

واكبر كلمه سینك همزه سینی مد ایتمك ودخی اكبر
كلمه سینك باسنه الف ادخال ایدوب باء دیمك
سهوا دخی اولورسه بو جمله سی نمازی فاسد ایدر
اكر قصدا دیرسه كافر اولور العیاذ بالله تعالی
من ذلك قیامده اولان مكروهلر اون سكزدر
قیامده سجده ایده جك یره بقمق یعنی ترك ایتمك
ودخی قیام تمام اولنجه ایقلریني درت یرمق
مقداری آچق طوتمق ودخی الترین كوبك اوستنه
ویا اوست یاننه قومق ودخی صول الینی صاغ البندك
اوستنه قومق ودخی صاغنه وصولنه صالمق
ودخی كوزیله صاغنه وصولنه التفات ایتمك
وكاه كاه براياغی اوزرینه راحتلنمق ودخی اوجه
اوزره عذرسز طورمق ودخی ایقلریني بر بریندك
اوزرینه قومق ودخی الترینی قوشنه صوقمق وبوكرینه
قومق والترینی اردینه قومق ودخی فرض نماز لرده

اولمق مكروهدر مكرر امامك ايقلري مسجده وسجده
ايتدكده باشي محرابده اوله واوكنده كه صفده يرواز
ايكن اردنده كي صفده دورمق ودخي جماعت ايله
فرض قلدوغي مكاندن ايرليوب سنتي دخي اول
مكانده قلمق ودخي بر وقت فرض نمازي جماعت
ايله قلدقدن صكره تكرارا اول مكانده جماعت
اولوب بر دخي قلمق وقت واحده ده وبر مسجده
ياخود بر اوده ودخي ايكي مكانده ايكي جماعت
اولوب بر ينك صوبي ايله امامه تشويش ويرن
مكانده ودخي ميخانه ده وشرب خمر اولان مكانده
وانسانك بوزينه قرشو قلمق وغيبت اولان يرده
ودخي ذي روح صورتي اولان دوشنمش سجاده
وبساط اوزرنده وتصويرلو زرينه سجده ايتمك
ودخي باشي اوستنده يا اوكنه يا اردينه كلور ديواره
وغيري بوت ذي روح صورتي اولان يرده وغسل

الجزء ٦

مكانده بو ذكر اولنان برلرك جمله سنده قلمق
مكروهدر تكبير تحريمه ده اولان مكروه وافساد
اون طقوزدر تكبير ايتديكي وقتده ايق برمقلري
قبليه بوينلمك ودرت برمق مقداري ايقلري
ايرق اولمق وايا غنك برني آخر ايا غي اوزرينه
قومق وبر ايا غني ايلرو وبرينى كري قومق واللرني
بكلرندن جغرمق ودخي امام اولدقده تكبيري
جهرله ايتمك ودخي اللرين قالدرمق واللرين
قولقلرندن بوكسك ايتمك واللري اموزلرينه قالدرمق
خاتونلر دكل وبر مقلري بك اجمق وبر مقلري
بومق واوجلرينك ايه لري قبليه قرشو اولمق
ودخي افساد ايدنلر تكبير افتتاحي ايدوب كندوسي
ايشتمسه نماز فاسد اولور امام اولسون منفرد اولسون
جماعت اولسون قول اصح بودر ودخي بركمسه امامه
اوبوب تكبير افتتاحده الله ديوب امام الله ديمزدن

فرضده ایکن صفلرا راسنده قلمق مکروهدر مکر
صباح نمازینك سنتینی طشره ده برحالی مکاندة
قلوب بعده امامه اویمق کرکدر نماز قلمق اون
بش مکاندة مکروهدر برکیمسه النده حقی دکل
ایکن غصباً زور ایله آلنان براوزرنده نماز قلمق
مکروهدر ودخی دعوالی براوزرنده واذنسیز
کیمسه نك ملکنده ودخی شول مسجدکه ایچنده بر
خطا وقوعندن خوف اولنه ومسجدك سطحنده
یعنی اوستنده واوك سطحنده وبیت مکرمه نك
سطحنده وشول اوك اوستنده که النده نجاست
وفسقی اوله ودخی دوه وصغر وقیون وات
اولان مکاندة ودخی حمامده ومقابله سنده
بوت اولان برده ومقبرلر اوزرنده وطریق
عامده وبولر اورتاسنده ودخی بوت خانه ده
وکنیسه ده ومقابله سنده ذی روح صورت اولان

برده ودخی اوکنده آتش اولان برده اما موم وقنیل
اولسه ضرر ویرمز ودخی اوکنده سترة اولمیان
صحراده وسپرندلك اولان مکاندة وسلخانه ده
ودودك وسائر آلات ساز اولان خانه ده وشطرنج
اوینانور برده وراپحه کریهه اولان برده
ودیوارنده حیوان صورتی یازلش اولان خانه ده
وسجده مکابی نور نصیب مومسیز قرنلق اوده اکر
فرض نماز قلورسه وجامعه جماعته وارمغه عذر
شرعی یوغیکن وارسوب منفرداً اوندة قلمق مکروهدر
مکر یغمور وقرنلق وخوف عدو اوله کراهتی کیدر
ودخی امام بالکز مکان عالیده اولوب جمله جماعت
آشغیده اولمق اما جماعتدن بعضیسی امامله
مکان عالیده اولورسه مکروه اولمز ودخی امام
جماعتدن براز شون مقداری یا برآدمك بوی مقداری
یوکسك یا الجق طورمق ودخی امام محرابه ایچنده

صارغي دوررکن کیمیوب کلاه یا کله بوش ایله قلمق
یانیندہ ایکی قات توب وار ایکن کیمیوب انجق بر توب
ایله قلمق ویا نیندہ قفتان وار ایکن کیمیوب یشمال
صارنوب قلمق ودخی حریر قاوق ایله قلمق والتون
ایله دکلمش توب ایله قلمق ودخی التون ایله محلی
سلاح ایله قلمق وروم توبی وار ایکن رافضی توب
ایله قلمق ویا نبی اوسندہ توب وار ایکن قلمق
ودخی یکلری کیمیوب یاخود بر یکنی کیوب بر یی
کیمیوب قلمق ودخی انکلری بکندہ قلمق وحجام
توبیله وسرخوش توبیله وتارك الصلوة توبیله
ویوزینی عورتلر کبی اورتوب قلمق وقصاب توبیله
وطفل وصبی توبیله فیلاتره خدمت ایدن کمسنه
توبیله ودخی خدمتکار جاریه نک توبیله وصحرا
لرده قیون وصغر کودیجی جوبانلرك توبیله وکندوبی
نجاستدن حفظه قادر اولمیان اعمی لرك توبیله

وبجونلر توبیله بو جمله ذکر اولنان شیلر ایله نماز
قلمق مکروهدر نماز مکروه اولنان وقتلر اون
یدیدر صبح صادق جقدقدن صکره قضا ایله صباحك
سنتیندن غیری نافله قلمق مکروهدر وصباح
نمازینی قلدقدن صکره کون طلوع ایدوب جلاله نجه
نافله قلمق مکروهدر قضا نمازدکل ودخی نصف
نهاردہ وغروبدہ اول کونك ایکندوسندن غیری
نماز قلمق وایکندینك فرضینی قلدقدن صکره نافله
قلمق مکروهدر قضادکل ودخی کون متغیر اولوب
صررمغه وارنجه ایکندی نمازینی تأخیر ایتمك
ودخی غروبدن صکره اخشامی قلمزدن اول نافله
قلمق وخطیب خطبه ده ایکن ومنبره جقرکن ومؤذن
اذان اوقورکن ویبرام نمازینی قلمزدن اول ویبرام
خطبه لری اوقورکن وحال سکرده ومبتلا نمازندن
اول وامام محرابده فرضه دورودقدن صکره وجماعت

عليه السلام كوردكي طونوب ونصي ايتديكي شيلري
اتبعمك جميع احوالمزده وافعالمزده متابعت لازمدر
قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني آيه شريفه سي
متابعت رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرتينه
لازم اولدوغنه برهان قاطعدر بس امدي بلواكاه
اولكه نمازده اون اوچ مكانده اولان اوجبوز
اوتوز مكروه واردر اما فرض ايجنده اولان
مكروه نافله ده اولان مكروهدن اشددر غايت
حذر كركدر اون اوچ مكاندن بريسي لباسنده
اولان مكروهدر كه قرق لبنه مكروهدر قرمزي
وصاري لباسله وحرير ثوب ايله قلمق كراهت
تحريميه ايله مكروهدر ودخي شول ثوبكه اوزرنده
حيوان صورتي اوله ججك وبيرق صورتي ضرر
ويرمز ودخي آرينجي بنبه وارغجي حريرا ولسه رجاله
مكروهدر ودخي شول رقيق ايجه اولوب عورت

بري كوزكدك ممكن اوله مكروهدر كوريوورسه نمازي
فاسد اولور خاتونلره دخي واجبدر كه ثوب غليظ
ايله نمازه دورسه حتى حرام يرلرندن برموضعني
كورمك ممكن اولميه يا ايندره كمسه اولسون كرك
اولمسون بده ايندن برشيء كوريوورسه نمازي
فاسد اولور ودخي بركسه دن حقي اولمدوغي ثوبي
خلافي شرع الوب غصب ايتديكي ثوب ايله قلمق
واوغرلق ثوب ايله قلمق واماننت قوينش ثوب
ايله قلمق ويهود بنك كيدوكي ثوب ايله قلمق
ومجوسي وسائر كفره كيدوكي ثوب ايله قلمق
ودخي رجاله حرام اولان حرير ايله قلمق وجديد
يكي پاك ثوبي حاضر ايكن كيميوب اسكي يرتق ودلوك
ثوب ايله قلمق ويا ايندره كندوبي ستر ايدر ثوب
وار ايكن انجق عورت يرني اورتوب سائر بده بي
عريان قلمق ويا ايندره كلاه وار ايكن صارقمسز ياخود

قرآني بكلمش اولمق يا عذرسز قبله دن كوكنسي جونرمك
عذر له اولورسه جائزدر بو زمان ياخود بايلوب
اصبي كتمك ودخي عقلي كيدوب مجنون اولمق ياخود
نمازي بجنده اولان خاتون حيض كورمك ياصباح
نمازني قلارك كونش چقمق يا بر عورت ايله برابر
دورب جماعت اولدقلري حالده نماز قلمق اكر
امام عورتك امامتنه نيت ايتديسه ايتمسه همان
عورتك نمازي بوزيلور ياخود سجده ده ايكي ياغني
يريردن قالدرمق بو مذكورانك جمله سي نمازي
بوزار بشنجيسي نماز قلان كيشي قصد له آبدستني
بوزمقدر اما خطاءً يا سهواً بوزلسه نمازي بوزلمز
همان اول حين ده نمازني بوزلدوغي يرده قيوب
ونمازي بوزه حق برابنك ايتموب واروب آبدست
آلوب كلوب نمازني قدوغي يردن قلوب بنا ايدر
نمازي تمام اولور اما نمازي بجنده قصد له يللنسه

ياخود ايشه سه ياخود يريرنده ياره يي اولوب قصدلا
صقوب جراحت چقروب آبدستني كندي بوزسه بوذكر
اولنان شيلرك جمله سي نمازي بوزار بنا اتمك جائز
اولماز آبدست آلوب ابتدا سندن قلارك استيناف
ديرلر بنا ديمزلر في مكروهات الصلوة نمازك مكروه
لري فيني جوقدر مكروه اولدركه سنته مخالف
اوله آني قصداً عذرسز اشليلرك عتابه مستحق
اولورلر امري مصلي اوزرينه واجبدركه نمازك
فرضلرني وواجبلرني وسننلرني ومستحبلرني
ومندوبلرني بتمامها كما ليله اداايدوب نمازي
كامل اولوب نقصان اوزره اولميه زيرا يوم
قيامتده حضرت رسول اكرم صلى الله عليه
وسلم قلدوغي نمازكبي نمازاسترلر قرآن
عظيم الشانده بيورلدي وما آتاكم الرسول
فخذوه وما نهيكم عنه فانتهوا يعني رسول الله

وهم آبدستی بوزار بوفارودة ذکر اولندی فنجسی
نماز ایچنده عمل کثیر ایتمکدر یعنی نماز ایچنده
چوق ایش ایتمکدر قصد له اولسون سهو له واو یونق
ایله اولسون چوق ایش دیو بعضیلر فتنده ایکی کورن
کمسه نمازده دخل صانسه آکا دیرلر بعضیلر ایکی
ایله اشارسه چوقدر بر ایله اولورسه آزدر
دیرلر یا خود کندی کوزینه چوق کوزکسه آکا
چوق دیرلر آز کوزکسه آکا آز دیرلر امدی آز
ایش نمازی بوزمز بس امدی نماز ایچنده یمك
یمك یا صو ایچمك یا صاقز چینمك یا دشی ارسنده
برنسنه قالسه چقاروب یوتسه نحو دن زیاده
اولورسه نمازی بوزار ودخی باشنی یا صقالنی
طرمق یا بر برینی بر یری آردنجه اوچکره الن
قالدروب فتنمق یا خود بر دفعه ده اوچ آدم
بر یورمك یا بر صفدن بر صفه بر کره ده هیچ

دور میوب یورمك یا اوجفوریني بغلمق یا الباسني
کیمك یا اوج کهله یی بر یری آردنجه اولدرمك ویا
برجنقدن یاغ آلوب سورنمك ویا مصحفك یوزندن
اوقمق یا محرابده کی یاذویی اوقمق یا اوچکره
قلني قوبرمق بر ایله انسانه اورمق بر کره
یا قمچیله اورمق بر کره یا صارق صارغق یا
برمعصومه همه ویرمك سود کلنجه یا خود اوچکره
صورنجه دورمق یا مؤذنه اجابت ایتمك یومنده
کورانك جمله سی عمل کثیردر نمازی بوزار
درد نجیسی نمازك فرضلرندن عذرسز بری ترك
ایتمکدر اول فرضلر شرط اولسون کرك رکن
اولسون نمازی بوزار امدی نمازه طوران کسنه
عورت یرندن درت بولکندن بر بولکی آچق اولمق
یا آچلمق نمازی بوزار اکر بر رکن ادا ایده جك
قدر آچق دورسه ودخی معنا صغیر اولجق لین

آز اولسون جوق اولسون قصد له اولسون سهو له
اولسون اویا نقله اولسون اویورکن اولسون نمازده
دنیا کلامی جائز اولیوب حرام اولدوغنی بلسون
کرک بلمسون نمازنی بوزار بس امدی نمازایچنده
آه وواه اوف وتف واخ واوخ وایخ دیمك
واکله مك وقصد له انسانه سلام ویرمك والمق
قصد له اولسون سهوا اولسون اما آخر تحیات
صانوب سهوله سلام ویرمك بوزمز سهو سجده
ایدر نمازی تمام اولور ویا اوخه اوخه دیوب
ضرور نسیز بوغازنی آیرتلمق واجدن وسزیدن
اونوری آوازی ایشیدجك لین فتی فتی اغلمق
ویا خود برایو خبر ویره نه الحمد لله دیمك ویرامز
خبر ویره نه انا لله دیمك ویا لاحول ولا قوة
دیمك ودخی عجب خبر ویره نه سبحان الله
ویا خود لا اله الا الله ویا اللهم صل علی محمد

دیو جواب ویرمك بونلر نمازی بوزار اما کندینك
نمازده اولدوغنی اعلاما دیسه بوزمز ودخی
کندی امامنك غیریه قرآنی دیو ویرمك بوزار
کندی امامنه دیو ویرسه بوزمز ودخی ناسك
کلامنه وسوزینه مشابه اولان دعا اتمك ویا
دنیا حاجتنی استمك یا رب یا که برخاتون ویر
ویا دینمدن بنی خلاص ایت ویا برایو اولاد ویر
ویا دنیا دولتنی وعزتنی ویردیمك بو جمله سی
بوزار ایکنجیسی نمازده کولمکدر بالغدن اولسون
صبیدن اولسون اویانق اولسون اویورکن اولسون
آردن اولسون عورتدن اولسون بوزار کولمك
دیو کنیسی صوتنی ایشیده جك قدر کولمکدر
صوتنی ایشمه سه تبسم دیرلر نمازی بوزماز
لکن مکروهدر اما صوت حاصل اولوب غیر بسی
ایشیده جك قدر کولسه آکا قهقهه دیرلر هم نمازی

لا اله الا هو العزيز الحكيم • ان الدين عند الله الاسلام
اوقومق ودخي قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك
من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء
وتذل من تشاء بيدك الخير انك على كل شيء
قدير • تولج الليل في النهار وتولج النهار في الليل
وتخرج الحي من الميت وتخرج الميت من الحي وترزق
من تشاء بغير حساب • بويني اوقمق والله تعالى
اعلم بوندن صكره معلوم اولكه بركسه نمازك
شرطلرندن برينى ترك ايتسه اول كيشى نمازه طورمق
صحيح اولمز كرك قصدا كرك اونودوب سهوا
دخي ايدرسه ونمازك ركنلرندن برسينى ترك
ايلسه نماز ايجنده اولوب بنه نماز ايجنده قضاسى
ممكن اولورسه اني قضا ايده قرآن اوقمغى وسجده
ترك كبي اكر نماز ايجنده قضاسى ممكن اولميان
لردن ايسه نمازى فاسد اولور ودخي بركسه

نمازك واجبلرندن برينى ترك ايتمش اولسه اونودوب
سهو وله ايتمش ايسه سجده سهو ايمك واجب اولور
ايندكره نمازى تمام اولور اكر قصدا ترك ايتمش
ايسه برشيئ لازم اولماز نمازى نقصان اوزره
اولور سهو سجده يله ايدرسه اول نقصان اندن
كتمز اول كيمسه نماز ايجنده حرام ايش ايتمكيله
نفسنده اثم اولور ودخي بركيمسه نمازك سننلرندن
برينى ترك ايتمش اولسه كرك سهوا وكرك قصدا
اول كيشيه برشيئ واجب اولماز لكن اساءت ايتمش
اولور ودخي بركيمسه نمازك مستحب وادابلرندن
برينى ترك ايتمكيله اوزرينه برشيئ واجب اولماز
لكن تركندن عملى افضلدر عمل ايدنلره اجر و
ثواب واردر نمازك مفسدلرى جوقدر اما اصلى
بش شيدر اولكيسى نماز ايجنده اولان كيمسه
كندى ايشيده جك لبن دنيا كلامينى سويلمكدر

ایسه هر سلامنده امامه بیله نیت ایده فرضك ایکی
رکعتندن صکره یالکز فاتحه اوقومق سنتدر اوقوندی
سوره نوشسه ابو حنیفه و امام محمد قتنده سهو
سجده لازم اولماز فاضیخاندره بویله در ودخی
سنت غیر مؤکدك وغیری نافله نمازلرك اورته سی
آخری کبیدر آنك ایچون ایکی رکعتده یحیان اوقو
دقدن صکره تصلیه کرکدر فالقسه سبحانك واعوذ
اوقومق کرکدر زیرا ایکی نمازه بشلمق اولور حتی
درت رکعت نافله یه نیت ایتسه ایکی رکعت قلمق
لازم اولور اوچنجیه بشلمینجه ایکیسی دخی لازم
اولماز درده ذکر اولنمشدر اوروطورر کن سجده
برینه بقمق ودخی رکوعده آیاغی اوستنه بقمق
ودخی سجده ده بورنینه بقمق ودخی اوتورر کن ایکی
دیزی آراسنه بقمق وسلام ویردیکنده اومزلرینه
بقمق وقادر اولدوغنجه استمکی منع ایتمك ودخی

تکبیر

تکبیر وقتنده الری یکندن چقرمق ودخی کوجی
یتدیجه اوکسرمکی منع ایتمك ودخی اقامتده حی
علی الصلوة دینجك برندن فالقمق بو جمله سی
مستحبدر ودخی نمازك ادبلریدر تکبیرة الافتتاحده
الرینك ایچی قبلیه قرشو یونلمك وبر مقداری یومق
اولمبوب حالی اوزره دکلی اولمق وباشنی وبده نی
اوینتمق وبر سوره بتون اوقومق وسجده ده بر مقداری
طغق آجلی اولمق وقلبی نمازه ایچون حاضر اولمق
ووقت سلامده بوزینك بیاضی کورونجه صاغنه
وصولنه دوندرمك وسلامدن صکره بوزینی سلمك
ونمازدن فارغ اولدقدن صکره آیة الکرسی اوقومق
واوتوز اوچ کره سبحان الله واوتوز اوچ کره الحمد لله
واوتوز اوچ کره الله اکبر دیمك ورسول اکرمه
صلی الله علیه وسلم صلوات کتورمك وشهد الله
لا اله الا هو والملائکة واولوا العلم قائما بالقسط

الذي قولقاري برابرينه وبوزيني الذي اورته سينه
قومق ودخي برمقلرين صقمق وقولتوغن اچمق باشنه كي
كمسنه انجمميه واراسه قرنني اويلوغي اوستندن جكه
عورتن جكميه ودخي اياغي برمقلرن قبلميه يونلده
واوچكره سبحان ربي الاعلى ديه وتكبير ايدوب
قلقه اونوره اندن كنه سجده ايده اوچكره تسبيح
ايده اوچردن يمك آزه جقدر بشر ديمك وبدي
ديمك افضلدر واندن اكلنوب ايكنجي ركعتنه
قلقه هر ركعتده اولكي ركعتده ايندوكي كبي ايده هان
تكبيرده الن قالدرميه وسبحانك واعوذ اوقميه
ايكي ركعت غازاولبجق صول اياغني دوشيه واوستنه
اونوره صاغ اياغني ديكه عورتلر صاغ يانينه
ايكي اياغني چيقره يره اونوره بوجمله بيه سنندر
ودخي الذين اويلقاري اوستنه دوشيه دخي
تحيات اوقيه تحيات اوستنه نسنه زياده اتميه

غازك آخري دكلسه آخري ايسه تصليه ايتمك سنندر
تصليه بودر اللهم صل على محمد وعلى آل محمد وبارك
على محمد وعلى آل محمد وارحم محمدا وآل محمد كما
صليت وسلمت وباركت ورحمت وترحمت على
ابراهيم وعلى آل ابراهيم ربنا انك حميد مجيد
ودخي بودعايي اوقيه اللهم اني ظلمت نفسي
ظلما كثيرا فانه لا يغفر الذنوب الا انت فاغفر لي
مغفرة من عندك وارحمني انك انت الغفور الرحيم
ياخود بوكا يكزر دعا ايده بودخي سنندر اندن
صكره ايكي جانبنه السلام عليكم ورحمة الله ديه
وبركاته ديميه محيطده مذكوردر ودخي يالكز
قالان كمسنه سلامده ايكي يانيده كي ملكلره نيت
ايده امام ايسه ودخي جماعته نيت هم ملكلره
ايده واكر جماعت ايسه هم ملكلره هم حاضرلره
واما مي قنغي طرفده ايسه اكا دخي نيت ايده اردنده

قضايه قلنان نمازلرده اذان واقامت ايده بربردن
بش وقت نمازي قضا ايتسه اولكنده اوقوديغي اذان
يترلكن هر برنده اقامت ايده يالكز نماز قلان
اهل قريه كوينده اذان اوقنمسه اكا اذانك تركي
مكروهدر شهر لرده يالكز قلان كمسنه يه اذان
واقامت مستحبدر خاتونلره مستحب دكل بو مسئله لر
معتبر اندر مسطوردر ومسطور اولمغله كتابلري
اكلمدي الله اعلم نمازك سنت داخليه سي
ومستحبلري بيان اولنور تكبيرة الاولى ده آل
قالدرمق ارلر باش برمغيله قولاغي يومشغنه
دكنجه خاتونلر اومولر لرينه برابر اولنجه ودخي
امام اول تكبيري جهرله ديمك ودخي آل بغلمق
صاغ اليندك باش برمغيله وصرجه برمغيله صول
بلكن طوته ودخي ارلر كوبكلري آلتنه وخاتونلر
همه لري اوستنه قويه ودخي اكر امام واكر

جماعتده

جماعتده واكر يالكز نماز قلاندر ثنا ايتمكدر
ثنا بودر سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك
وتعالى جدك ولا اله غيرك ودخي امام اولان
يا خود يالكز نماز قلان ويا خود امامله اول
ركعته يتشميوب سالامدن صكره يتشمد وكن
قلغه قالقن اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ديه
وبسم الله الرحمن الرحيم ديه اما بسمله هر
ركعتده فاتحه اولنده ديه سوره اولنده ديميه
ودخي فاتحه آخرنده هر نماز قلان كمسه آمين
ديه لكن بودر دي يا بجه جق اوقيه لر ودخي
نمازك ارسنده كي تكبيرلر سنتدر ودخي ركوعده
اوچكره سبحان ربي العظيم ديمك وباشيني قالدورنجه
سمع الله لمن حمده ديمك امام ايسه وربنا لك الحمد
ديمك جماعت ايسه وايكيسي بيله ديمك يالكز قلان
ايسه ودخي سجده يه اينجك اول ديزلريني اندن صكره

ودخی بر فرضدن بر فرضه تأخیر ایتمیوب انتقال ایتمك
ودخی جهر ایله قیلنی اوقنجق بر رده قیلنی اوقمق امام
اولورسه واخفا ایله اوقنجق بر رده اخفا ایتمك مطلقا
ودخی وتر ده قنوت اوقمق بلمزسه بر ده لن اوقمق
بر ده لی اوچکره اللهم اغفرلی دیمك اوچکره یا رب
دیمکده جایزدر دیمشلر وسوره فاتحه بر کره
اوقمق وامامه اویان کیمسه امامنی دکله مك
وامامه متابعت ایدوب بولدوغی حالده اویمق
وهر فرضنی مکانیده کتورمك وهر واجبی مکانیده
کتورمك ودخی سننلرك ووترك جمیع رکعتلرنده
فاتحه اوقمق وفرض نمازلرك ایکی اخرکی رکعتلرنده
فاتحه اوقمق بعضیلر قیلنده سننده اصح اولان
دخی بودر دیمشلر وسلام لفظیله نمازدن چقمق
وبیرام تکبیرلری وسهو سجده ایتمك نمازك سننده
جوقدر لکن بر مقدار بیان ایده لم سنت

خارجیه

خارجیه فی الاذان والاقامه بش وقت نمازایچون
اذان واقامت سننده وقیلنده اولسون مکروه اولسون
اما وقیلندن اول نماز قلمق واذان واقامت جایز
اولماز ودخی اذانی واقامتی قبلیه قرشو اوقومق
وبر مقلرین قولاغنه قومق وحی علی الصلوة دیوجك
صاغنه وحی علی الفلاح دیوجك صولنه یوزین
دوندرمك کوکسینی دکل وبو ایکسینی ایسنیدن مؤذنین
دیدوکی کبی دیوب وحی علی الصلوة وحی علی الفلاح
لاحول ولا قوة الا بالله دیمك بو جمله یه سننده
سنت اوزره اذان اولنده درت تکبیردر وزیاده
حرف ایتمیوب وآیاغن یرندن کیدرمیوب ولحن دخی
ایتمکدر شهادتین اخفا ایدوب مکروه اوادین یوجلتمك
کریهدر واذانی طشره ده اوقیه کر اقامتده اذان
کیبدر ایکی کره قد قامت الصلوة دن غیری واذانده
کسه کسه اوقمق واقامتده اولنشدوره اوقمق کرکدر

صكره كي ركعتلرك فتغيسنده خاطرينه كلورسه همان
اول سجده يي ايدوب قلدوغي ركعتلري اعاده ايتمز
سهو سجده ايله نمازي تمام اولور زيرا ركن واحد
دكلدر يدنجي خروج بصنعه در يعني كتي نمازدن
كندي اختيار يله چققدن ابو حنيفه قوليدر امامين
قتلرنده فرض دكلدر صورة مسئله بر كمسه نمازك
آخرنده تحيات مقداري اوتورديقدن صكره خطا ايله
آبدستي بوزلسه نمازي بوزار براينشر ايتمدين كيدوب
آبدست آلوب كلوب اوتوروب سلام ويرمك ايله
نمازي تمام اولور ابو حنيفه قتنده اما امامين
قتنده آبدست آلمق وسلام ويرمك لازم دكلدر
نمازي درستدر اما نمازم تمام اولدي ديو قصدا
اختيار يله بوزارسه بالاتفاق نمازي تمامدر
برشيئ لازم اولمز الله اعلم نمازك واجبلري
يكرمي بشدر بر بسي فاتحه شريفه اوقومق

ودخي سوره قوشمقدر فرض نمازك ايكي اولكي ركعتلرنده
وتركده ونافله لرك هر ركعتلرنده وفاتحه شريفه
سوره اوزرينه تقديم ايتمك ودخي ترتيبي رعايت
ايتمك يعني اوقومق ركوعدن اول اوله وايكي سجده
بر بري ارديجه اوله اما قيام ركوعدن اول اولوب
وسجده دن ركوع اول اولمق ترتيبي فرضدر بو ترتيب
بولنمسه نماز فاسد اولور بو فرودده ذكر اولندي
ودخي ايكي ركعتده تحياته اوتورمق ودخي اول
اوتورمقده ونمازك آخرنده اوتورمقده تحيات
اوقومق ودخي نمازك آخرنده سلام ويرمك وبيرام
نمازلرنده هر ركعتده غيري نمازدن ارتق اوجر
تكبير ايتمك وفرض نمازك ايكي اولكي ركعتني قرآن
اوقومغه تعيين ايتمك ودخي تعديل اركان ايتمك
بوندن مراد ركوعده وسجده ده بر تسبيح قدر
اكلنمك وركوعدن وسجده دن قالقوب طوغرلمقدر

هر ركعتده بر كره ركوع ايتمكدر قيامدن صكره قيام
دوبدر اولنجه باشني وبلني اكمكدر درديجي
سجده در هر ركعتده ايكيسنر سجده ايتمكدر سجده ده
ايكي ركن واردر بريسي آلن وبورن يره اينوب
طوقنمقدر ايكنجي ايكي آيقلري دكمكدر آلنده
بارة ويا غيري عذر بوغيكن باشقه بورنيله
سجده جايز دكلدر ودولبندي كوزيندن اوزرينه
يا انكيندن اوزرينه يا بر بومشق نسنه اوزرينه
سجده انسه آلني يرك قبي سني دويارسه كراهت
ايله جايزدر يالكز بورن قبي يره دكمك ايله
ابو حنيفه قتنده كراهت ايله جايز اولدوغي كبي
اوجي دكمك ايله جايز اولمز اما آيقلرينك بريني
ديكوب بريني دكمسه مكروهدر ايكيسني بله يردن
قالدرسه نماز فاسد اولور بشنجي قعدهٔ اخيره در
يعني هر نمازك آخرنده تحيات اوقيجق مقداري

اونور مقدر دعاء تحيات التحيات لله والصلوات
والطيبات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله
وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين
اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله
بوني اوقمق واجبدر ذكر اولنور التنجي ترتيبدر
ركن واحد اولان يرده يعني اولا قيام وقرأت
صكره ركوع صكره سجده ايتمكدر بو ترتيب فرضدر
زيرا هر بريسي بر ركندر اما ركن نكرلر اولانده
واجبدر فرض دكلدر سجدتين كبي صورة مسئله
بر كمسنه نمازنده سهوا قيام وقرأتي اتميوب
ركوعه اينمش اولسه اول كمسنه دونوب قيام
وقرأتي نكرار ايدوب بعده بنه ركوعي اعاده ايدر
بعده سهو سجده ايله نمازي تمام اولور زيرا
ركن واحددر انده ترتيب فرضدر اما ايكي سجده نك
بريني اونودوب سهوا ترك اينمش اولسه قلدوغي يا خود

اولمز اما اول وقت بو نوب حاضر اولنسه وآية سجده
اول وقت اوقنسه كراهت ايله جائزدر ونافله نماز
بو اوچ وقتده كراهت ايله جائزدر بدي وقتده
نماز قلمق مكروهدر كرك نافله خطيب جمعه كوني
خطبه ده ايكن وبيرام خطبه لري واستسقا خطبه
لري ومكه ء مكرمه ده اوچ موسمده اوقنان خطبه
لرده اوچ وقتده قضا جائز نافله دكلدر فجر
جفوب صباحك وقتي كردكدن صكره سنتدن
غيري نافله قلمق وايكندو نمازني قلدقدن صكره
كون طولنجه وصباح نمازني قلدقدن صكره كون
جلا بولنجه وبيرام نمازندن اول دخي مكروهدر
ونافله نمازي اوچ قلمق مكروهدر بدنجي شرطي
تكبيرة الافتتاحدر يعني نمازه بشلمق ايچون
كندي اشيده جك قدر جهر يله الله اكبر ديكدر
كندي اشتمسه جائز دكلدر معناسي جميع ماسواسندن

اولو الله ذو الجلالدر بو تكبيرة فرضدر اما بيزم
عالمنلر يمز قتنده شرط شافعي قتنده ركندر
نمازك ركنلري ايجنده اولان فرضلردر كه بديدر
اولكيسي قيامدر يعني هر كشيه لازمدر كه فرض
نمازلري ووتري اوروطوروب قلمقدر مكر قادر
اولميوب عذري اوله اول وقتده بنه قادر ايسه
قلسه جائزدر عذرسز بو نمازلري اوتورركن قلمق
جائز دكلدر اما نافله نمازلرده قيام فرض دكلدر
عذرسز اوتورركن قلمق جائزدر قيامده فرض
اولان مقدار الله اكبر ديوب برآيت اوقيجق
قدر طورمقدر فتاواي نسفده ذكر اولنمشدر تكبيرة
الافتتاحي اكيلوركن دبرسه نماز فاسد اولور
ايكنجي قراءتدر يعني تصحيح حروف ايدوب قراءتدن
برآيت اوقمقدر فرض نمازلرك ايكي ركعتنده
نافله نك جميع ركعتلرنده اوچنجي ركوعدر يعني

وقتي كون كوك اورته سندن كچوب هر مقيمك كولكه‌نچه
ايكي كندو دكلو اولنجه در فجر ذوالدن غيري يعني
كون اورته ده اولدوغي زمانك كولكه سندن غيري
ابو حنيفه قتنده كون كوك اورته سنه كچدوغني بلمك
غايت دوزيرده بر طوغري چوب ديكوب نظر اولنه
مادام اول چوبك كولكه سي اكسلمه كون بوجه يكسك
قرار ايتسه اورتاده در بنه كولكه اوز اسه اورتادن
كچمشدر اول وقتيدر واول ديكلن اغاجك ايكي
كندو قدر كولكه سي اولسه كون اورتده ايكن اولان
كولكه دن غيري ايكنديك اول وقتيدر اويله نك
وقتي اول وقت جقر كون طولنسه ايكنديك وقتي
جقر اخشامك اول وقتي كيرور كون طولندوغي
طرفدن كوك كنارينك قزرمسي كتسه اخشامك
وقتي جقر بتسونك اول وقتي كيرور امام اعظم
قتنده قزلقدن صكره كوك كنارينك اغرمسي كتمنجه

يتسونك وقتي اولماز بو قول احوطدر اخر وقتي صبح
صادق جقنجه در غيري وقتي جقر يازكونلرنده اويله
نمازني اورته وقتنده قلق قيش كونلرنده اول وقتنده
قلق وايكنديي بولتسز كونده كون متغير اولمغه
يقين قلق بولتلو كونده ادجه قلق واخشامي دائما
اول وقتنده قلق وبتسوبي بولتسز كونده كيجه نك
اوج بولكنده بر بولكي اخرينه دك اكلنمك بونلر
مستحبدر ودخي وترك وقتي يتسو وقتيدر دونله
فالقمغه معتادي وكندويه اعتمادي اولنلره
اخرنده قلق مستحبدر غاز جايزاولميان وقتلر
اوجدر بريسي كون طوغركن سوكي بويي فالقنجه
ايكنجي كون متغير اولوب طولونجه مكر اول كونك
ايكندي نمازي اوله اوجنجي كون اورتاده ايكن
اسدي قضا واول اوقتش سجده نمازي قلق
وبو وقتلردن اول بوقتش ميت نمازيني قلق جايز

نمازده طورمق ایستین کبی کوده بینی نجاست حکمیه دن
یعنی جنابتدن وحیضدن ونفاسدن وابدستیسی لقدن
پاك ایتمکدر اوچنجی قبلیه قرشو طورمقدر بلورسه
یا یانیزده بلورکمسه وارایسه بونلر اولمسه فکر
ایدوب ظن ایتدیکی طرفه طورمقدر دردنجی قبغی
نمازك فلاحق ایسه کوکلیله اول نمازده قصد ونیت
ایتمکدر دلیله دخی ایدرسه بکرکدر بشنجی عورت
یرین اورتمکدر وعورت دیو ارك کوبکندن دیزینه
وارنجه وعورتك جمیع کوده سنه دیرلر بوزینه
والینه وطوبقدن آشغه آیاغی تمام اولنجه عورت
دینلمز باقیسی عورتدر واذا اولمدق جاریه نك
همه بدیکی یردن دیزینه وارنجه عورتدر باقیسی
عورت دکلدر اردن وعورتدن عورت دیدیکمز
اعضانك بریسنك درت بولکدن بریولکی اجلسه
نمازی جایز اولمز اورتمسی فرضدر وعورت اولان

عضوه

عضوه بقمق حرامدر آنا آنا وقرداشده اولورسه
حرامدر همان ارنکاحلو خاتونینه یا ملك جاریه سنه
وخاتون ارینه وجاریه افندیسنه جمیع اعضالرینه
بقمق جایزدر غیر بلوره عورت اولان عضوه بقمق
حرامدر بقرسه ملعون اولور اما خاتونلرك بریرینه
بقمه سی حرام اولان اعضالرکو بکندن دیزینه وارنجه
در دیزدنجی عورتدر باقیسنه نظرلری جایزدر
حین ضرورتده طبیب خسته نك مرضنه بقمق واغلان
طوغمقده زحمت چکن خاتونه یاردم ایدن خاتونلر
بقمق جایزدر التنجی شرطی هر نمازی وقتنده قلمقدر
یعنی هر نمازك وقتنك دخولیدر وقتندن اول
قلنمز جایز دکلدر امدی صباحك وقتی صبح
صادق طوغدقدن صکره کون طوغنجه در صبح صادق
دیو کون طوغه جق یردن کوك بوزی آننه آغرمغه
دیرلر معتبر اولان اورته وقتیدر اوبله نك اول

صفت وارد انلری تحصیل ایدوب قلبه دولدرمق
کرکدر وکندی نفسکه هر نه صنورسک غیری
مسلمانلره دخی انی صنمق کرک تاکه ایچک پاک اوله
حق جل وعلا عملارغزی دوستلرینک عملری کبی
قبول ایده وجمیع کناهلره توبه ایدوب اب استغفار ایله
کناه جبه ایه بویه لم زیرا کناه جرکنی توبه
بوزینم قرنداشلرم بوسوزلری بنم صانوب انکار
ایتمیه سن بلکه محبت ایدوب طهارت کامله
ایتمکه جد وسعی ایده سن تاکه مقبول حضرت رب
العالمین اولاسن زیرا بو کلام لطیف مشایخ کبارک
سوزلریدر المقالة الثالثة في بيان الصلوة
وشروطها معلوم اولسونکه صلوة بش وجه
اوزره در بریسی فرضدر کتاب ایله وسنت ایله
واجماع اتفاق امت ایله فرضیتی ثابت اولمشدر
اول بش وقت نمازدر صباح نمازی واویله نمازی

وایکندی نمازی واخشام نمازی وینه یتسی نمازی فرض
لردن بریسنی انکار ایدن کافر اولور وعذرسز ترک
الله ذو الجلاله عاصی اولور وقضایی لازمدر عذر
ایله ترک ایتمش اولدیسه صلوة دیو فقها قتنده ارکان
مخصوصه واذکار معلومه یه دیرلر نمازک شرطلری
ورکنلری واردر انلردن بریسی بولنمسه نماز جایز
اولماز تکرار قلنمق لازمدر ودخی واجبلری واردر
وسننلری واردر انلردن بریسی اکسک اولورسه نماز
دخی اکسک اولور شرط ورکن دیدوکمز فرضدر
ایدی شرط اولدرکه نمازک خارجنده فرض اولاندر
یدیدر اوتکی نماز قلمق مراد ایدن کیشی کوده سینی
ولباسینی ونماز ده الینی وایقلری مکانینی نجاست
حقیقیه دن یعنی مردار دن پاک ایدوب ازمقدر
نقدر نجاست ایله نماز جایز اولمز وغنی بو فاروده
ذکر ایتدک اول محلده مقداری بیان اولمشدر ایکنجی

آبدست سز کیشی حکمنده در ظرفنه یاپشمق جائزدر دیمشلر
صدر الشریعه ده وارد در اما صو وارایکن تیمم ایدوب
مصحفه یاپشمق و مسجده کرمک نقایه شرحنده محیط دن
نقل ایدوب جائزدر دیمش اما آبدست سز شریعت
کتابلرینه تفسیر دن غیر بسنه یکله یا برز
ایله یاپشمق قیرمز دیمشلر هدایه ده دخی بویله
در و قرآن یازلمش نسنه لر مصحف کبیدر آبدست سز
یا تیمم سز یاپشمق جائزدر کلدر خصوصا یازیلمش
اوستنه یاپشمقدن غایت ایله حذر و صقنمق کرکدر
امدی ظاهرینی پاک ایتمین کیشی بویله اولیجق باطنی
پاک اولمین کیشیدن منع جو قدر جمیع عبادتلرک قبولی
طهارت باطن ایله اولور انما یتقبل الله من المتقین
حق جل و علا جمیع طاعتلرک قبولنه قلبک پاکلکنه
اعتبار ایتدی زیرا الله ذو الجلال طیبدر طیبی قبول
ایدر قال النبی صلی الله علیه و سلم ان الله طیب

یحب الطیب امدی کوکل بحسبی اولدرکه ریا و عجب
ایدوب ایچدیکی عبادتی غیره بلدرمک و کوسترمک
و کندین کورمکدر و بخیل اولمق و کوبجی اولمق و کین
طوتمق و برنی قاقیوب خاطر یقمق و بیوکلنمک و آخره
حسد ایتمک و بونک کبی کوکلده اولان برامز لقدن
حذر ایتمک بونلری دکشمک واجبدر و بونسنه لردن
توبه ایتمک دائما بونک کبی برامز صفتلردن الله
ذو الجلاله صغنمق دائما الله سبحانه و تعالی
ذکر ایتمک و علم حالینی بلمکلکه و عبادات صحیحه یه
چالشمق و اخلاق ذمیمه یعنی برامز خویلری دکشوب
برینه ایو شرعه موافق عمل ایله دولدرمق ریا
برینه اخلاص و عجب برینه تقوی یعنی الله دن
قورقمق بخیلک برینه سخا و جومردلک و قهرلنمق
برینه حلم یا و انتلق و اولولنمق برینه مسکنت
کلمک ایله اولور و هر برامز خویک قرشوسنده برایو

یازلش نسنه یه یاپشمق بونلر جمله سی حرامدر حایض
ونفسا عورت دخی بویله در وتوریت وزبور وانجیل
کتابلرینی دخی اوقمق بویله در انلره دخی تعظیم
اولنور اما قرآندن اوقومقده اختلاف وار در برایت
اولسون دخی اکسیك اولسون درست دکلدر بعضیلر
قتنده برآیتدن اکسیك اولیجق اوقمق جایزدر دیمشلر
اما برکتنی برآیتی دعا نیتنه اوقمق یاذکردن
اوتری اوقمق بسم الله الرحمن الرحیم دیمك
یا الحمد لله رب العالمین دیمك کبی یا ربنا آتنا
فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب
النار دعاسی کبی وهر ابو ومشروع مصلحتلرك
اولنده بسمله ایتمك کبی بونلر جایزدر ورسول
اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتنه صلوات شریفه
کتورمك جایزدر جنبلك وحیض ونفاس بونلره
ضرر ویرمز مانع دکلدر وآبدستی اولمیان کمسنه

دخی مصحفه یاپشمق جایز دکلدر مکر کیسه شدن
یاپشمش اوله کما قال الله تعالی لا یمسه الا المطهرون
اما حایض ونفسا عورت معلمه یعنی خواجه اولسه
هر کلمه کسه کسه اوقیده ایکی کلمه بر یردن
اوقمیه اما آبدست سز کمسنه مصحفه یاپشمق
حرامدر اوقومق حرام دکلدر صحیح قولده یکیله
یاپشمق کریهدر الیله جلدینه یاپشمق بنه مصحفه
یاپسه مقدر صاحب هدایه قتنده صحیح اولان
بودر بعضیلر قتنده جلدینه یاپشسه مصحفه
یاپشمق دنلمز حتی درر غرر ده منلا خسرو رحمه
الله صحیح بودر دیمشدر بو قول ایله آبدست سز
جلدینه یاپشمق جایز اولور اما جلد اوستنده
برظرف اولسه اکلو وانك کبی نسنه یه یاپشمق
بالاتفاق جایزدر حرام دکلدر حایض ونفسا
عورت وجنب کتنی مصحفه یاپشمق جایز اولمسی

برآیاغی اصلنمق طبوغه دك اصلنورسه صنور ودخی
مسحك مدتی تمام اولمق دخی مسحی صیر بونلردن
غیری عضوك آبدستی طورر کن انجق همان آیاغینی یومق
کافیدر یتر مسئله برآیاغك طوپقدن آشغه ده بنجه
برده اوفق دلوك اولسه بر بره جمع اولیجق اوچ یومق
صغسه مسحه مانعدر آنك اوزرینه مسح جایز اولمز
مسئله برادکده ایق برمقارینك اوچ کوجك برمغی
کوریجك دکلو دلوك اولسه اوچ برمق صغسه اما
بو دیجك اوچ برمق کورنمسه اغزی آچلسه آکا
مسح جایز اولور بو قدر دلوك ایکی ایقده اولسه
بنه جایزدر ودخی طوپقدن آشغه ده آقریاره
اولسه ادك اوزرینه مسح جایز اولمز انجق کیدوکی
وقت ایچنده جایزدر مسئله برکیسه نك بر بری
اوفنسه اوستنی برآغج ایله صارسه یا بر یاره
اولوب اوستنی بز ایله یا مرهم ایله صارمش اولسه

الجزء ٤

اکر بو مقدن ضرر سببیله عاجز اولورسه وچیلق
مسح ایتمکدن دخی عاجز اولورسه صارغو اوستنه
مسح ایدر اکر صارغو آبدست ایله صارلمش دکل
ایسه ده جایزدر صارغو آلتنده قلان صاغ بری
یومق لازم دکلدر اما یومغه یا چیلقله مسحه
قادر اولسه صاغ بری بویه ویاره اوزرینه مسح
ایده مسئله آلده وآیاقده اولان یاروغه زفت
آقمش اولسه اوستنی یومق کافیدر اکرچه کناره
آزجق صاغ بر بیله اولورسه ده جایزدر صدر الشریعه
ومنیه ده واردر فی طهارة الباطن معلوم اولسونکه
بو آرایه کلنجه ذکر اولنان ظاهر بدن طهارتیدر
برکیسه نك ظاهری پاك اولمسه نماز قلمق جایز
اولمز وجنب اولان کمسنه لره حرامدر رکه مسجده
کرمیه ومکه مطهره یی طواف ایتمیه وقرآن عظیم الشان
اوقمیه ودخی مصحفه یا بشمق وکنورمك یا بر آیت

برآیاغی اصلنمق طبوغه دك اصلنورسه صنور ودخی
مسحك مدتی تمام اولمق دخی مسحی صیر بونلردن
غیری عضوك آبدستی طورر کن انجق همان آیاغی یومق
کافیدر یتر مسئله برآیاغك طوبقدن آشغه ده بنجه
برده اوفق دلوك اولسه بر یره جمع اولیجق اوج یرمق
صغسه مسحه مانعدر آنك اوزرینه مسح جایز اولمز
مسئله برادکده ایق برمقلرینك اوج کوجك برمغی
کورینجك دکلو دلوك اولسه اوج برمق صغسه اما
بودرینجك اوج برمق کورنسه اغزی آچلسه آکا
مسح جایز اولور بوقدر دلوك ایکی آیقده اولسه
بنه جایزدر ودخی طوبقدن آشغه ده آقریاره یه
اولسه ادك اوزرینه مسح جایز اولمز انجق کیدوکی
وقت ایجنده جایزدر مسئله برکمسه نك بر یری
اوفنسه اوستنی برآغج ایله صارسه یا بر یاره یه
اولوب اوستنی بز ایله یا مرهم ایله صارمش اولسه

اکر بو مقدن ضرر سببیله عاجز اولورسه وچیلق
مسح ایتمکدن دخی عاجز اولورسه صارغو اوستنه
مسح ایدر اکر صارغو آبدست ایله صارلمش دکل
ایسه ده جایزدر صارغو النده قلان صاغ یری
یومق لازم دکلدر اما یومغه یا چیلقله مسحه
قادر اولسه صاغ یری یویه ویاره اوزرینه مسح
ایده مسئله الده وآیاقده اولان یاروغه زفت
آقمش اولسه اوستنی یومق کافیدر اکرچه کنارنده
آزجق صاغ یر بیله اولورسه ده جایزدر صدر الشریعه
وقنیه ده واردر فی طهارة الباطن معلوم اولسونکه
بو آرایه کلنجه ذکر اولنان ظاهر بدن طهارتیدر
برکمسه نك ظاهری پاك اولمسه نماز قلمق جایز
اولمز وجنب اولان کمسنه لره حرامدر رکه مسجده
کرمیه ومکه مطهره یی طواف ایتمیه وقرآن عظیم الشان
اوقمیه ودخی مصحفه یاپشمق وکنورمك یا برآیت

بر بز بغلسه آنك درت بولكدن بر بولكي قدر نجاست
خفيفه ايله نماز جايزدر اكر دخي زياده اولسه
جايز اولمز لكن اولكي قول احوطدر ودخي اكنه
اوجي كبي صجرين سدك معفودر فايرسن جوقره
طاغلورسه اما ايري اولوب درهم مقداريندن
زياده اولسه جمع اوليجق آنك ايله نماز قلمق جايز
اولماز ودخي بر بره نجاست بولنسه بري بلنمسه
همان بر بردن بومق ايله پاك اولور نجاست اول يونن
بر ده اولسون كرك اولمسون في بيان المسح على الخفين
ادك اوزرينه مسح ايتمك جايزدر مسافره اوچ كون
اوچ كيجه مقيم اولانه بر كون بر كيجه مسح مدتنك
اولي ابدست صندوغي وقتيدر ادوكني كيدوكي وقتدن
دكلدر مسحك جوازي ادوكي كامل ابدست ايله
كيسه اول وقتدر مقداري آل بر مقلرينك اوجي
مقداري قومق فرضدر انجكه وارنجه جكمك

سنندر

سنندر مسحك حدي آياغينك بر مقلري اوجندن
آللرينك بر مقلرينى آجوب مسحه بشلمقدر اما بر مقلرينى
آياغي اوستنه دوشيوب آندن انجكه وارنجه جكه
آلتنه ويانينه مسح جايزدكلدر اما اوستندن اينه
ولوزونينه مسح جايزدر ايج ادك اوستنه طننره
ادوكي كيسه اكا مسح جايزدر اما ايج ادوكي كيدوكي
ابدست ايله كيرسه وادك پاك ايسه جايزدر دكل
ايسه جايز اولماز وقالن وصيق جورب اوزرينه وكيه
نكدن وكيجه دن اولان ادك اوستينه مسح جايزدر
بغلدين طبوق كموكي اوزرلورسه بويله اولماز سه
جايز اولمز مسحي بوزان شيلر ابدست بوزلدقده
مسح دخي بوزيلور هر ابدست بوزيلوب آلندقده
بنه مسح لازمدر ودخي بر ايقدن ادك جفق مسحي
صيز كرك آياغك جمله سي جفسون كرك آياغك جوغي
انجك برينه وارنجه جفغله اولسون صنور ودخي

اما امامین قیندره خفیفیه در امدی نجاست غلیظه دن
برکمسه نك لباسنه یا بدننه یا نماز مکانینه بولشمش
اولسه در همدن زیاده اولیجق آنی صو ایله یا سرکه
ایله یا کول صویی ویمش صویی ایله ویا ماء مستعمل
ایله کیدیجه یوسه اما رنکی کتمسه کتمکده صابونه
یا بونك کبی یه محتاج اولسه رنکی کتمدین پاك اولور
اما کورنمك مرتبه سنه دك یومق لازمدر تاکه
رنکندن غیری نسنه قالمیه اما شول نجاستکه کورنمیه
اوچکره یویوب هر کره ده کندی قوتیله صقه
اوچنجیده محکم صقه اکر قابل اولمسه اوچکره
یویوب هر کره ده طمله سی کسلنجه کویوب یعنی
قتلنوب بومنوال اوزره ایده پاك اولور اغج جنق
وتکنه وبقر جنق ودستی وکوب وبونك کبی نسنلر
جمله اوچکره یویوب هر کره ده طمله سی کسلنجه
کویسه غیری پاك اولور اکر کلب یا لاشه دخی

بویله در

بویله در اما ادوکه یعنی ایغنه کیدوکی خفه مردار
بولنسه مردار جمور ونجس کبی یاش اولسون قوری
اولسون پاك یره محکم سورسه یومزسه ده پاك اولور
دیمشلر فتوی بونکله در قوی اولمیان نجاست اوچکره
یومق لازمدر اما بحق وقلج وخنجر بونلره نجاست
بولنسه سلمکله پاك اولور اما بو نجاست غلیظه
درهم مقداری برمثقال مقدارندن ازاولمقدر برمثقال
آغرینه درهمدن زیاده دیرلر قوی اولمیوب صولی
اولان نجاست شدك یا سبجی کبی برفلوری مقداری
بولنمغه دیرلر ازاله سی لازمدر اما نجاست
خفیفه آت سدوکی وآنی یتن حیوانلر سدوکی
واوچار قوشلر نجسی آنی یتمزسه ده ودوه وقیون
نجسی کبی بونلر اینه اوزونینه برقرش مقداری
بولنمش اولسه آنکله نماز قلمق جایزدر ارتق
اولورسه جایز دکلدر اما بر روایتده کوبکدن دیره دك

جائز دكلدر زيرا قوت اولورسه اويله نمازي آنك
برينه قايمدر آنى قلار تيمم اتمك اون بش نسنه
ايله جائز اولور اوّلكي خالص پاك طپراق ايله در
ايكنجي قوري بالجقدر اوچنجي قوم ايله در دنجي
كرج ايله بشنجي نوره تك طاشيله التنجي آتش
ديدكلري قزل بويه طپراغيله يدنجي سورمه طاشيله
سكزنجي شب ديدكلري نسنه ايله طقوزنجي طاش ايله
اونجي مرد سنك طاشيله اون برنجي ذرنيخ ديدكلري
بويه طاشيله اون ايكنجي غبار يعني توز ايله اون
اوچنجي كوكورن ديدكلري كبريت طاشيله اون
دردنجي زاج ديدكلري بويه طاشيله اون بشنجي
هر نسنه كه طپراقدن دوزلمش نوغله وكبرمت وكون
وبرداق كبي بو جمله ايله تيمم اتمك جائز اولور
بوندن صكره نجاست عينيه بيان ايده لم نجاست
ايكي درلودر بريسي نجاست غليظه ايكنجي نجاست

خفيفه در نجاست غليظه اولدركه نماز قلان كشينك
بده نده ياكيد بكي لباسنده يا نماز قلاجغي نسنه
اوزرنده يا مكانده كورينوب نجاستدن درهم
مقدارندن زياده بولنسه اول كيشي آنى كيدرمنجه
نمازه طوره مز طورمش اولسه بعده كورسه اول نمازي
تكرارا قلمق لازمدر اما درهمدن آز اولوب يا درهم
مقداري اولبجق نماز جائز اولور لكن افضل اولان
بنه كيدروب قلمقدر نجاست غليظه انسان ترسي
وسدوكي كركسه معصوم اولسون وقاز وايرين
وقوصندي آغز طلوسي اولورسه وخمر وخنزيرك
جميع اجزاسي وآتي يغمز حيواننك آتي اما بسمله ايله
بوغزلنمش اولسه يا كدر آنك ايله نماز جائز اولور
وبول الحمار وتاوق وقاز واوردك نجاستي وانسانك
واخرك منيسي واق صو وصاري صوكبي اما آت وقاتر
ودوه وحمار وقيون وصغر ترسي ابو حنيفه قتنده

واوج برمغیله آوجیله اول برمق اوجندن دیر سکینه
دك مسیح ایده بعده دیر سكك ایجنه باش برمغین
وشهادت برمغی ایله آوجلیوب برمقلری اوجنه دك
مسیح ایده صاغ الیله صول قولن دنجی بویله ایده
ویوزوکی وارایسه جیقره اندن ایده واکر برمقلری
آرآسی الینی یره اورنجق توز اولمیه الن یره بردنجی
اوره ایکی الینك برمقلرین برینك آرآسنه سوره
تیمم اغمك اون یرده جایزدر اولکی آبدستك
یاغسلك فرضلرینه کفایت مقداری صویی بولمامقدر
ایکنجی اصلا صویی بولمامقدر اوچنجی صودن درت
بیك آرشون ایراق اولمقدر دردنجی صویی اولوب
لکن قوللنمغه قادر اولمامقدر ضعیف وخسته
اولدوغی حسبیله بشنجی صویی اولوب لکن مرضم
آرتر یاخود صو وقدن اولورم دیو قورقمقدر
التنجی صویی اولوب قوللنورسم نفسم یاخود اینم

صوسز قالورم دیو قورقمقدر یدنجی صو ایله صکندی
آراسنده برنجی حیوان یا قطاع طریق اولمقدر سکزنجی
صویی بولوب لکن جقرمغه قاپ یا ایپ وسایر
آلات بولمامقدر طقوزنجی بوکنده صویی اولدوغنی
اونوتمقدر اونجی صو برمکاندہ اولوب وارنجه
نمازك وقتی کچمکدر بو اصل برلرده عذردر تیمم
ایتمك جایزدر ودنجی ایکی نماز ایچون صو بولندوغی
حالده تیمم ایدوب اول نمازلری قلمق جایزدر
آبدست آلوب کلنجه تأخیر اولنمیوب قلارلرسه
بریسی میت نمازیدر آبدستی اولمیان کمسنه تیمم
ایدوب قلسه جایزدر مکر میتك صاحبی اوله
زیرا تأخیر ایتدرمکه قادردر ایکنجی ایکی بیرامك
نمازلرنده آبدستی بوزیلان کمسنه آبدست آلوب کلنجه
نمازی قلارلر دیو تیمم ایدوب قلمق جایزدر زیرا
تأخیر اولنمز فوت اولمق لازم کلور اما جمعه نمازیچون

كون فان كسلسه كسلدم ظن ايدوب غسل ايدوب اوروج
طونسه بعده مدت ايجنده فان كلسه اول اودوجي بنه
قضا ايتمك كركدر كسلدكده بنه تكرار غسل لازمدر
مسئله اوج كوندن صكره عادتندن اول حيضدن
كسلن خاتون غسل ايدوب نمازني قيلالكن اديله
مجامعت ايتميه عادت كوني كجمنجه نفاس دخي بويله در
اما عادتنده كسلميوب اون كونده يا دخي اكسكده
كسلسه جمله سي حيضدر اكر اون كون تمام اولدقده
كسلميوب افسه عادتندن زياده سي حيض اولماز اول
كونلرك نمازني قضا ايدر نفاسك قرقي دخي حيضك
اون كوني كبيدر احوال التيمم پس امدي ابدست سز
وجنب وحيض ونفاسي تمام اولان خاتون ابدست
ايجون يا غسل ايجون تيمم ايدوب نمازني قيلمق جائز
ولازمدر لكن تيممك دخي ركنلري وشرطلري
واجبلري وسننلري واردر تيممك ركني ايكيدر

يعني ايكي كره الترينى يره اورمق بريسني يوزينه سورمك
ايجون بوكره دخي الترينك بلكلريله بيله سورمك ايجون
الترين پاك يره ضرب اغلكدر يعني اورمقدر تنكيم
رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حديث شريفنده
بيوردي التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة
للذراعين تيممك شرطي درتدر بريسي النية نيت
ايتمكدر يعني نيت ايتدم وقصد ايتدم طهارت ايتمكه
ديمكدر ايكنجيسي طيراق پاك اولمقدر اوجنجيسي
ضربه اولاجي يوزينه سورمكدر دردنجيسي ضربه
ثانيه يي ديرسكلريله معا قولترينه سورمكدر تيممك
اكاديرلركه طهارته نيت ايدوب غايت پاك يره
ياخود پاك طاش اوزرنده توز بوغيسه ده ياخود
برجنسندن اولان نسنيه بركره اليني اوروب بعده
الكريله يوزينك جميعسن مسح ايده بر دخي الترين
يره اوره صاغ قولينك ارقه سنه صول اليننك آياسي

وقتی بتون پاك كچمنجه والحاصل وقت اولده پاكله
بر فرض ادا ایچون ممكن اولاجق وقت بولورسه صاحب عذر
اولماز اما صكره كلي وقتده عذري آز اولوب كاه آقوب
كاه دكسه بنه صاحب عذر در پس امدي بر وقت
ایچنده بوري قناسه آخر وقتنه دك دكمسه ابدست
آله وقتك آخرنده نمازي فان آقركن قلا بونك ارديجه
كان وقتده فرضي پاكله قلمق ممكن اولميوب دكمرسه
صاحب عذر در قلدوغي نماز دورست اكر برمقدار
دكرسه اول نمازي بنه قلا زيرا بتون وقت عذر ايله
كچمدي صاحب عذر دخي اولمدي مسئله كبه خاتون
قان كورسه اودخي استحاضه در بر حيض كوردكدن
صكره اون بش كونه دك بر حيض دخي واقع اولماز
اندن صكره كورسه حيض اولور زيرا طهرك وقتي
اون بش كوندر اندن صكره كورسه حيض دينور
اون كوندن ارتق قان كورن خاتوندك عادت معروفه سي

وارايسه اول عادتدن ارتغي استحاضه در اول كونلرك
نمازي قلار اما عادت معروفه سي كچوب اون كون
تمامنده كسلسه اوني دخي حيض اولور زيرا اكثري
اون كوندر اقلي اوچ كون اوچ كيجه در نفاسك
اقلنه حد يوقدر اكثري فرق كوندر امدي
بر خاتون قان كوريب اوچ كوندن اكسكده كسلسه حيض
صانوب نمازي قلمديسه قضا ايده غسل لازم دكل
اما اوچ كوندن ارتقده ياخود اوچ كون تمامنده كسلورسه
غسل لازمدر اما اون كون تمام اولدقده كسلسه
وكسلمسه غسل ايدوب نمازي قلا نفاسده فرق كون
اولميجق غسل ايده نمازين قلا كسلمزسه اما اقلي هر
قچن كسلورسه غسل ايدوب نمازين قلا مسئله حيض
ونفاس كونلرنده هر نه در لو قان كلورسه صابغي قان
حكمنده در صاري واولسون بولانق اولسون مسئله بر خاتون
حيضك اون كوني ايچنده ويا نفاسك قرقي ايچنده بر ايكي

بيان اولندي اوچنجي حيضدر كه بيان اولنور معلوم
اولسونكه خاتونلره واقع اولان قان اوچ درلودر
بريسي حيضدر وبريسي نفاسدر وبريسي دم استحاضه در
حيض ايله نفاس زمانيده خاتونه جماع حرامدر
واورج ونماز دخي جائز اولماز بونلردن شرع شريف
منع ايتمشدر لكن سكره اورجي قضا ايتمك فرضدر
نماز قضا اولمز دم استحاضه جماعي واورجي ونمازي
منع ايتمز اولحالده نمازيني قلار واورجيني طوتر
حيضك حدي طقوز ياشندن التمش ياشنه ايرنجه
اولور اكسكده وارنقده اولورسه اول قان حيض
دكلدر حيضك ازي اوچ كون واقع اولوب جوغي
اون كون اولور اوچ كون اوچ كيجه دن اكسك اولورسه
يا اون كون اون كيجه دن ارتق اولورسه حيض اولمز
آكا استحاضه دير لر حكمي بورني قاني دكمز وسدوكي
طورمز وياره يي آقوب دكمز آدمك حكمي كبي هر وقت

دخولنده يكي ابدست آلوب اول ابدستله اول وقت
جقنجه هر نيجه نماز قلورسه جائزدر نيتكه ذكر اولندي
بو آقنلر اول ابدستي بوزمز زيرا صاحب عذر اولور
صحيح كشينك ابدستني بوزانلر نه ايسه آنلر دخي
ابدست آلدوغي وقت جقه سي بوزار بو حالده نمازي
قلمبوب قضايه قوسه عظيم عذابه لايق اولور البته
قلوب قضايه قومه بويله جريان ايدوب آقركن قلمق
جائزدر صاحب عذر اولمنك شرطي بو ذكر اولنان
حالك بريسي بر نماز وقتيني جمله احاطه ايدوب اولكي
وسكره يكي وقتلرده بر مقدار بولنمقدر يعني بر نماز
وقتنك اولندن قان آقه دكرسده ابدست آلوب فرضي
تمام قلمزدن مقدم دورميوب بنه آقرسه اول كمسنه
صاحب عذر اولور بوندن سكره يكي وقتلرده بر مقدار
آقوب بنه دكسه آرسنده نمازي پاك قلمق ممكن اولورسه
دخي اول كمسنه صاحب عذر اولمقدن چقمز بر نماز

وقفيه دورمق ايچون ومزدلفه ده وقفيه دورمق
ايچون وبوم اضحى نك اوتكى كونى وايكنجى كونى
واوچنجى كونى ودردنجى كونى ومكة مطهره ده دخول
ايچون وزيارت طوافنى اتمك ايچون ومدينة منوره ده
دخول ايچون ومنى بومق ايچون غسل ايدوب بعده
بومق جماع ايدوب غسلدن مقدم تكرار جماع مراد
ايدن كمسنه غسل ايدوب بعده جماع اتمك مجنون
اولوب بالكليه عقلى كيدن كمسنه بعد الافاقه
عقلى كلمجك غسل اتمك ومنادى بدكارى موضعه
داخل اولمق مراد ايتدكده غسل اتمك مستحب در
لكن فى زماننا ناس بوذكر اولنان غسللردن
غافللردر غسلك سنتلرى اون بشدر برسى
غسله نيت ايتمكدر واولا ايكى الترى بومق
وبعده استنجا اتمك واوزرنده نجاسى كيدرمك اكر
وار ايسه وبعده ابدست المق تكنه ايچنده اولوب

ايقلرى ماء مستعمل ايچنده اولورسه بعد الغسل
اولبوب آقمش ايسه عقبنجه بومق ودخى صوبى اولا
باشى اوزرينه بعده سائر بدننه دوكمك بشنجى
قوشنمبوب عورت يرى آچق ايسه بونى قبله يه
ويرمك اما اورتنك اولبخى باس يوقدر ودخى
صوبى اسراف اتمك ومسنون مقدارندن آز اتمك
ودخى مترة اولبده اعضالرينى اومق وبركمسنه
كورمبوب برخالى مكاندن غسل ايتمك ودخى برمق
لرينى خلا الملق وغسل تمام اولنجه اثناسنده دنيا
كلامى سويلمك ودخى معلوم اولسونكه نجاست
ايكى نوعدر برينه نجاست حكميه وبرينه دخى
نجاست عينيه ديرلر نجاست حكميه درت
شيدر برسى حدثدر يعنى ابدستسز لكدر ايكنجى
جنابتدر يعنى جنبلكدر اوچنجى حيض دردنجى نفاسدر
امدى نجاست حكميه دن حدث وجنابتك احوالى

اغزيني يومقدر بركره ايكنجي اسنسنا قدر يعني بورنني
يومقدر بركره اوجنجي غسل جميع البدن يعني جميع
بدنني يومقدر بركره غسلك واجبلري كوبكنه
صويي واصل ايتمك ارلرايچون قلارينك وصاچنك
آراسنه صويي يتشدرمك اما خاتونلر همان صاچلري
دبي اصلندوغي كافيدر اورلمش ايسه چوزميه
دمشلر ودخي نجاست يوغيسه ده استنجا ايتمك
ودخي معلوم اولسونكه غسلك انواعي ارتوردر
فرض اولان بشدر واجب اولان درتدر وسنت
اولان دخي درتدر ومستحب اولان يكرمي ايكيدر
اما فرض اولان خاتونلر حيضدن ونفاسدن ودخي
احتلامدن وغيوبة حشفه يعني سنت برينه دك
ذكرك ارد واوكدن برينه غايب اولمق وبعد الجماع
بونلرن بشسنه دن صكره غسل ايتمك فرضدر وواجب
اولانلر غسل الميت يعني ميتني يومق خاتون ايله برادم

برفرانك ايچنده يا توب اويا توب مني بولوب هر
بريسي احتلام اولدوغي بي انكار ايدبجك هر برينه
غسل واجب اولور احتياطا ودخي صبي احتلام
اولدقده ودخي بركمسه اوزرينه نجاست اصابت
ايدوب فنغي موضعه اصابت ايندوكني اونوتسه جميع
بدنني يومق واجب اولور دمشلر اما ستت اولان
جمعه غسلي بيرام غسللري وعرفه واحرام كيدكده
اولنان غسل بوذكر اولنان اون اوچ غسللرن غيري
مستحب اولان غسللر نكرمي ايكيدر بريسي جنب
اولميان كافر اسلامه دخول مراد ايتدكده غسل
ايتمك وكافره عورت دخي بوبله در وصبيلر اون
يش ياشنه دخول ايدوب غسل ايتمك يعني احتلام
ياغيري شيئله بالغ اولمبوب سنله بالغ اولدقلرنده
ايتدكلري غسللر ودخي حجامتدن صكره غسل ايتمك
وليلة برائتده وليلة قدرده وليلة عرفه ده وعرفه كونني

جمله سی بوزار اونجی بدندن چقوب وضوده و غسلده
یومه سی لازم اولان مکانه اصابت ایدن قان وایرین
وصاری صو وبیاض صو جمله سی بوزار درد نجی آغز
طلوسی قوصمق کرک طعام کرک صو کرک قان کرک
ایرین اما بلغم بوزمز دنجی شول قان توکرکده
توکریکه مساوی یاخود قان از توکرک غالب اولیجق
بوزمز لکن بنه احتیاطاً آبدست المق واردر
بشنجی اغمادر یعنی بایلوب اصی کتمک النجی جنوندر
یعنی دلو اولوب عقلی کتمک یدنجی یاتوب یا برنسنه
سوینکنوب اویومق شویله که اول سویلکدر برنسنه
النسه دوشر اولیجق شو مرتبه اویومق برنسنه سی
رکوعی یا سجده سی اولان نمازی قلورکن قهقهه
ایله کولمکدر طقوزنجی مباشرت فاحشدر یعنی
آرایله خاتون فرجلری آچق اولدوغی حالده عریانا
بربرلرینه متس ایدوب طوقشمقدر صو جقسون کرک

جقسون آبدستی بوزار اونجی خروج وقنیده
صاحب عذر اولانلره اصحاب اعذار عذر صاحبلری
شول کمسنه لردرکه بر بیمی مستحاضه اولان خاتوندرکه
آنک حیضی اون کونی تمام ایتدکدن صکره دورمیوب
بنه آقه یاخود نفاسی دوغوروب فرق کونی تمام
ایتدکدن صکره دورمیوب بنه آقه یاخود بر آقر
جرحی اولوب دکمیه یاخود سلس البوله مبتلی اولوب
بولی دائم آقه دورمیه یاخود یوره کی سوروب دائم
دورمیه یا یوره کندن دائم ریح چقوب طوتمغه
قادر اولمیه یاخود دائم بوزنی قنایوب دکمیه
یاخود کوزی آغریوب دائم آقه یاخود برنسنه
چقوب اول سببدن آقه بو ذکر اولنان نسناره مبتلی
اولان کمسنه لر صاحب عذر اولوب هر وقتک
خروجنده آبدستلری بوزیلور آبدسته محتاج اولورلر
غسلک فرضلری اوجدر اولکیسی مضمضه در یعنی

الجزء ٧

دیرلرکه آنی اشلمکدن شرع شریف منع ایتمش اوله
ومکروه اکا دیرلرکه سننک مخالفی اوله مکروه دخی
ایکی نوعدر بریسی کراهه تحریمیدرکه آنی ترک ایتمک
واجبدر اشلین کمسنه عتابه یعنی آزاره مستحق
اولور ودخی حرمان شفاعتدر ایکنجی کراهه
تنزیهیدر آنک ترکی فعلندن اولی اولور ابدست
المغه آخردن یردم طلب ایتمک بلا عذر اعضالرینی
اوجردن ارتق یومق اعضالرین حدیثی کجدک قوللرینی
قولتقلرینه وایقلرینی دیزلرینه وارنجه یومق و
صویی یوزینه بک اورمق ویوزنی یورکن اوجی
ایجنده کی صویه اوفرمک وکوزینک قپاقلرینی وطو
دقلرینی بک یومق وکوندره النمش صوبیله ابدست
المق ومضمضه یی واستنشاقی بلا عذر ترک ایتمک
وصاغ الیله سومکرمک وصول الیله مضمضه
ویا استنشاق ایتمک ومسواکی ترک ایتمک وباشنه

تکرار

تکرار صو آلوب اوچکره مسح ایتمک اثناء وضوده دنیا
کلامی سویلمک وبقر ونوح ایریقدن ابدست المق
واعضالرینی اوجردن اکسیک یومق وبریرده سویکنوب
مسواک استعمال ایتمک وطوغان قوشینک ویلان
وعقرب وکلر وکدی وفاره ارنقلری ایله ابدست
المق وبورنینده نجاست اولمیان تاووق ارنغی ایله
المق وخلاده واستنجا ایندوکی مکانده ابدست المق
واستنجاده استعمال ایتدوکی بز ایله سلنمک ابدستی
نقض یعنی بوزان شیلر اوندر اولکی اوکدن
چقان بول وصاری صو وقویو صو وطاش واغج
وقان وایرین وقورت والحاصل رجدن غیری
هرنه چقارسه بوزار لکن رجده اختلاف واردر
اصح بوزلمامقدر ایکنجی آرتدن چقان نجاست
وقان وایرین وقورت ویلان وعقرب وطاش واغج
وریح والحاصل هرنه چقارسه اکر آز واکر چوق

بورنني وبعده يورينجي بعده قولترينى وسائر اعضالرنده
دخي ترتيب اوزره ايتمك وهر عضوني اوچ كره يومق
ومسحي بر كره ايتمك لكن صوغزيز اولان يرده
ياخود بر حاجت ايچون اولورسه يعني اوچ كره يومغي
ترك ايدوب بر كره فرض ايله اكتفا ايتمك حاجت عندنده
جائز نسنه لازم كلمز مثلا ابدسته شروع ايدجك
اقامت اولنسه جماعته يتشمك ايچون ترك اولنسه
جائز در ديمشلر والترينك وايقلرينك برمقلرني خلال الملق
اكر سيرك اولورسه اما صيق اولجق واجيدر واوچ
كره يوزيني يودقدن صكره صقالينك التندن
برمقلريله صقالني خلال الملق باشنك جمله سنه بر كره
مسح ايتمك وصاغ جانبندن باشلمق وبر عضوي ياش
ايكن بر عضوني دخي يومق موالات ايتمك وباشندن
ارتان صويله قولاغنه مسح ايتمك واوچ برمقك ارقه سيله
بوينينه مسح ايتمك ومسواك استعمال ايتمك ودنيا

كلاجي

كلاجي سويلمكدن ابدست المق وهر عضوني يومقدن ادعيه
ماثوره اوقمق بو ذكر اولنان سنتلردن برني قصدا
يا اهمالا ترك ايتمك مكروهدر مكر اونودب ايتميه
ابدستك مستحبلري وقبلدن اولكين ابدست الوب
حاضر اولمق ويوزيني قبله يه ويرمك اغزينه و
بورنينه صاغ اليله صو ويرمك وصول اليله سوكرمك
وخاتمني برمغندن تحريك ايتمك اكر بول ايسه
صيق اولورسه واجيدر ديمشلر وابدست صويني
كندوسي قيوب آخره امر ايتممك وسبابه برمقلرينك
اوجني قولقلرينه صوقمق ابدست آخر اولدقده ايق
اوزره طوروب صوينيدن ايچمك صايم دكل ايسه ايريغي
بعد الوضوء طولدرمق وصلوات شريفه كتورمك
ونفسنه خير دعا ايتمك وسوره انا انزلناي اوقمق
وتحية الوضوء ايكي ركعت قلمق وقت مكروهدكل
ايسه ابدستك منهيلري ومكروهلري منهيلي كا

لكن مكه مكرمه ده تعليم اولنوب جبرائيل عليه السلام
ليلة معراجده بلد وروب مدينه منوره يه هجرت ايدنجه
مندوب بعده يا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة
فاغسلوا وجوهكم وايديكم الى المرافق وامسحوا
برؤسكم وارجلكم الى الكعبين الله شريعتيله فرضيتي
ثابت اولمشدر الله اعلم كذا في المواهب ابدستك
فرضلري درتدر اولكي بو زيني بو مقدر بركره يوز
ديو صاچ بتدوكي يردن جكه آلتنه وارنجه در وايي
برقولاغك بو مشغندن برينه وارنجه در صقالي اولمنلره
اولا نلر ايچون يوزك ايي صقال بتدوكي يردندر اچفارلي
بو مق فرضدر صقال بتدكدن صكره بو مق ساقط اولور
مكر سيرك اولوب قلتري آز اوله اول وقتده بنه
فرضدر ايكنجي اللري درسكاريله معا بركره بو مقدر
اوچنجي باشنك درتده برينه مسح ايتمكدر بركره
دردنجي ايقلري طبوقلريله معا بركره بو مقدر بوردجي

معلوم اولسون كه بو مق ديو عضو بتدكده بر برينه اوزرينه
صويي آقمغه ديرلر شويله كه طاره قدر بر اوزرينه
آقمسه اول ابدست جائز دكلدر مسح ديو اصلنمش
اليني مسح ايده جك عضوك اوزرينه قبوب سورمكدر
لكن باشنه بتون مسح ايتمك سنتدر فاركي آتم يعني
كناه ايتمش اولور ديدلر وعمل ايدنلره اجر و ثواب حق
اولور ديمشلر غيري سنتلر كبي دكلدر غفلت اولنميه
امدي بو درت فرضلردن بري ترك اولنسه يا خود
آخر اسندن برجزئنه صو اصابت ايتميوب اصلنمسه نماز
جائز اولماز زيرا ابدست المش اولماز ابدستك سنتلري
اللري يلكلرينه دك بو مق ايله بداء ايتمكدر وبسمله
ايتمكدر اينلا واغزني بو مق وبورنني بو مق واغزنده
صويي تحريك ايتمك وبوايكي عضوده مبالغه ايتمك صايثم
دكل ايسه وبورننده بو مشغنه وارنجه صويي جكمك
وبتدا سنده نيت ايتمك واولا اللري بعده اغزني بعده

برطانس آلوب وصول ایلینه ذکرن آلوب دخی طاشنه
سوره طاشنی ذکرینه سورمیه یاخود ذکرینی دیوارة
سوره اما آخر کمسنه دیوارنه سورمیه ودخی حاجت
مقدارندن زیاده عورت برینی آچمیه وقبلیه بونی
وارقه سینی دونمیه اکر صحراده اولورسه آیه وکونه
وریحه قرشو اونورمیه ومیوه لر وکولکه لواغج آلتنه
اونورمیه وبولترکنارنه واورته سنه واکنلك
وبشل لك ایچنه ومسجدلر یانینه اونورمیه مکر اون
ارشوندن ایراق اوله وبرکمسه نك قبوسی اوکنه
ومقابراراسنه اونورمیه وایق اوزره بول ایتمیه
وخلاده سویلمیه استنجا ایدرکن یارب فرجمی حرامدن
حفظ ایله دیمه غیری سویلمیه ودخی استنجاده تفکره
آلنی دیوارة سوره راجه کیده وصایه اولان کمسنه
استنجا ایدرکن مقعدینی بوش قیو ویرمیه برمقدار
صقه تاکه صو ایجرویه نشف ایتمیوب صومنه ضرر ویرمیه

معلوم

معلوم اولسون که ابدست آلتی نوع فرض اون نوع سنت
اوتکی فرضدر ایکنجی واجبدر اوچنجی سنتدر فرض
اولان نماز قلمق ایچون هر قنغی نماز اولورسه اولسون
فرض نمازلر وواجب نمازلر وسنت ونافله نمازلر جنازه
نمازی وتلاوت سجده سی ومصحفه یاپشمق ایچون
ابدست آلمق فرضدر وواجبا اولان مکه مکرمه
شرفها الله تعالی بی طواف ایتمك ایچون ومسجده
دخول ایتمك ایچون آلنان ابدست واجبدر وسنت
اولان ابدست نماز قلدوغی ابدست ایله بر نماز دخی
قلمیوب آنك اوزرینه تکرارا ابدست دخی آلمق وهر
قچن ابدست بوزلدقده ابدستلی اونورمق ایچون ابدست
آلمق غیبت سویلدکدن صکره ابدست آلمق شعر آتمش
اولسه وقهقهه ایله نمازدن غیری یرده کولمش
اولسه ومیت یومق ایچون آلنان ابدستلر سنتدر
دیمشلر ابدستك وجوبنی وابنك نزولی هجرندن صکره در

نجاست حقیقیه یومق جایزدر اما آبدست المق
وغسل ایتمك جایز دکلدر معلوم اولسون که استنجا
نیش نوعدر فرض و واجب و سنت و فضیلت و بدعت
فالفریضه فرض اولان استنجا اولدرکه حال جنابتده
وحال حیضده و ایام نفساده نجاست اولسون
کرك اولسون فرضدر ودخی مقعدده درهم مقدارندن
زیاده نجاست اوله بنه فرضدر زیاده اولمیوب انجق
درهم مقداری اولورسه واجبدر درهم مقدارندن
آز اولورسه سنتدر تبول ایدوب انجق اوکنی یومق
مستحب تبول ونغوط ایتمیوب یلنمش اولسه استنجا
ایتمك بدعت مکر مقعدی یلنمش ایکن یلنورسه جایزدر
استنجاده سنت اولان طاش ایله ایتمکدر بعده صو ایله
ایتمك مستحبدر صورة استنجا سنت اولان بودرکه
ایام شتاده یعنی قیش کونلرنده خلایه دخول مراد
ایدن کمسنه الیله اوچ طاش آلوب بعد قضاء الحاجه

اول اوکندن بکا جکه بنه برطاش ایله دخی ارده بنه جکه
وبرطاش ایله دخی بنه اوکنه جکه پاك اولنجه اکر ایام
صیفده یعنی یازکونلرنده ایسه اول ارده بنه اندن اوکنه
وبنه ارده بنه جکه اما خاتونلر قیش ویازده اول ارده بنه
جکه اندن صکره صو ایله طهارت ایده ار اولسون عورت
اولسون بویله ایده استنجا ایتش نسنه ایله جایزدر
اولکی طاش ایکنجی کسك اوچنجی اوچ آوچ طیراق
دردنجی پنبق واغج بشنجی صو ایله لکن استنجاده
برمسنون عدد یوقدر تا پاك اولنجه رایحه سی کیدنجه
ایتمك کرکدر والتی نسنه ایله استنجا ایتمك مکروهدر
اولکی کمك ایکنجی کومر اوچنجی آت وقاتر وحمار
ودوه ترسیله دردنجی کیرج ایله بشنجی دسیتی
وجنق پارچه لریله التنجی صاغ ایله استنجا ایتمك
مکروهدر ودخی اونلق ایله وآخر کیسه نك شبیله
وقامش ایله سلنمیه ودخی تبول ایتدکدن صاغ الینه

غدر سنی ترك ایدنلر عاصی منكرلری كافر اولور بر
كمسنه نك اوزرینه فرض اولوب كتمسه رسول الله
علیه السلام بیوردی كرك یهودی كرك نصرانی
اولسون دیمشدر ولله علی الناس حج البیت
من استطاع الیه سبیلا ومن كفر فان الله
غنی عن العالمین بودرت اركانك دخی هر
برینك فرضلری وواجبلری وسننلری واردر
بابلرنده ومحللرنده ذكر اولنور المقالة الثانیة
فی الطهارة طهارت دیو لغتده نظافته
یعنی پاكلكه دیرلر شرعده اعضاء مخصوصه فی
صفة مخصوصه ایله یومغه دیرلر ایدی اولا
صولری بیان ایده لم معلوم اولسونكه صولر ایكی
نوعدر اولكیسی ماء مطلق ایكنجی ماء مقید در
ماء مطلق شول صودركه آنی كورن كمسنه هیچ
تفكر اتمیوب صودر دیو حكم ایده فلان صوبیدر

دیمیه سماءدن نازل اولان یغمور وقار وطلو صوی
كبی وارضدن چقان بیكارلر وایرمقلر وكوتكلو وقیولر
وچشمه لر ودریالر صوی كبی بوذكر اولنان صولرك
كلیسیله آبدست آلمق وغسل ایمك وآشیالر پومق
وایجمك وطعام پشورمك بالاتفاق جایزدر كرك
برنده وكرك برندن آبریلوب آخر شیئی ایجنده اولسون
مكر نجاست اصابت ایدوب لونی یا ریحی یا لذتی
بوزوب متغیر اتمش اوله اول وقت مردار اولور غیری
استعمالی جایز اولماز اما ماء مقید شول صودركه
صفلق وعلاج ایله چقمش اوله یاخود استعمال
اولنمش اوله جمجك وكول صوی واغجلردن چقن
صو واصمه لردن آقان صو ومیوه لردن وخیار
وقبق وقاوون وقربوز وپیتر صولری كبی وجمیع
شربتلر وشیره وسركه وذردجاو واوشنان
صولری كبی بوذكر اولنان صولرك هر بریسیله آبجق

هر بلده بر كره زكوة ويرمكدر زكوة اسلامك
كوپرسيدر نار جحيمي سبونودر روز جزاده حسابي
تخفيف ومنزاني تقبل ايدر وصراط اوزرنده نور
وذنوب معاصينك غاسلبدر كوره آيات كثيره ده
نمازه مقارن اقيموا الصلوة واتوا الزكوة ايله ذكر
اولندي ايكيسي معًا اولبجق نمازي كوكلره محلنه
رفع ايدر ويرمدكجه نماز محلنه ايرمز امدي عذرسز
ناري عاصي منكر كافر اولور العياذ بالله من ذلك
ويرمينلرك آخرتده قزدورب النده ويانده و
ارقه سنه اورديقلرينه بو آيه شريفه شاهد وبرهاندر
الذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في
سبيل الله فبشرهم بعذاب اليم يوم يحمى عليها
في نار جهنم فتكوى بها جباههم وجنوبهم و
ظهورهم هذا ما كنزتم لانفسكم فذوقوا ما كنتم
تكنزون درديجي بنا يسه شهر رمضانك صوميدر

مؤمنلره نور ومنافقلر آنكله مغمومدر الله
ذو الجلال لك عذابنه قلقان ونصف ايمان واجري
بغير حساب بدر بو شهر مبارك اولي رحمان واورته سي
غفران واخري عتق من النيران در عذرسز ناري
عاصي ومنكري كافردر نعوذ بالله تعالى امدي
نمازكي معصومدر اعتياد حاصل اولمق ايچون
طوغمه امر ايده لر شهر رمضان الذي انزل فيه
القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان
فمن شهد منكم الشهر فليصمه بشنجي بنا يسه غني
اولوب مكه مكرمه واروب كلمكه قدرتي اولنلر
حج اغكدر الله سبحانه وتعالى طيراق جنسندن
آك اول خلق ايدي بكي مكاندر يوم جزاده زيارت
ايدنلري شفاعت ايدجكدر وجميع كناهدن بدني
پاك ايدجكدر بر كمسه سنت اوزره حج مبرور
ايتسه آنا سندن طوغمش كبيدر جمله كناهي كيدر

يري ترك اولسه نارکي تکفير اولنور اما عملك ترکي
ايله عاصي اولور مکر انکار ايده وعذاب قبر
وسؤال منکر ونکير حق وشفاعت وحوض رسول الله
صلى الله عليه وسلم حق بيله في بيان الاسلام
معلوم اولسونکه ايمان باطنك نوري اسلام
ظاهرك نوريدر قال رسول الله صلى الله عليه
وسلم الاسلام علانية والايمان في القلب اسلام
ايمانه مستلزمدر واسلامك فرضلري وواجبلري
چوقدر فرضلردن برينى انکار ياشنك ايدن کافر
اولور وواجبلردن برينى انکار ايدن ياشنك ايدن
فاسق ومبتدع اولور اسلامك بنايى وركني
وقوي محکم اصلى بشدر اولکيسى شهادت کلمه سيدر
ايمانك صحتينه وقلبندركي تصديقه برهان وحجت
اولور زيرا لسانكده اقرار قلبده اولان تصديقه
ترجمان وعلامت نشاندر معناسى اشهد ان لا اله الا الله

بن شهادت ايدرين معبود بالحق عبادتنه لايق
ومستحق بوقدر انجق الله ذو الجلال واردر محمد
رسول الله ودخي شهادت ايدرين محمد عليه
السلام الله‌دك خاص قولي وحق رسولي وجمله مخلوق
قاتندن افضلي واشرفيدر وکتاب قرآندر جمله
کتابلردن افضليدر وامتي جميع امتلردن اکرمي
واشرفيدر وشريعتي جمله شريعتلردن اخفى واسهلدر
وحکمي قيامته دك باقيدر غير شريعت کلمز
حضرت عيسى عليه السلام کوکدن اينوب قرآندن مسئله
اجتهاد ايدوب انك ايله عمل ايلسه کرکدر ايکنجي
بنايى نماز در دينك ديرکي وکفر ايله ايمانك
فرقيسى اولمغله رسول عليه السلام عذرسز انکار
ايدوب ترك ايدنلره کافر ديو سوردي وبدي ياشنده
صغاره امر ايدك واون ياشنده ايکن قلمزلر ايسه
اوردك ديو سوردي اوچنجي بنايى نصابه مالك اولنلر

الكسوف يعني كونش طوتلسه جلا بولنجه ايكي ركعت
نماز قلنمقدر جماعت ايله اينجي اصحاب رسول الله
ذكر اولندقده نفيضه عرض ويرن شيلر ايله ياد
ايتمه دائما ايلكلر ايله مدح ايدوب رضوان الله
تعالى عليهم اجمعين ديه اوچنجي دين باينده
كمسه ايله جدال ايتمه يا بلمك اوزره يا بلدرمك
اوزره تكلم ايده درديجي ايمانده استثنا ايدوب
ان شاء الله تعالى مؤمنم ديميوب حقا مؤمنم
مسلمم ديه بشنجي اسلام پادشاهنه قليج
چكمه دائما خير دعا ايده هر نقدر فاسق دخي
اولورسه التنجي مسحي خف اوزرينه تجويز ايدوب
سنت بيله جيلق آيق اوزره تجويز ايتمه يدنجي اهل
قبلدن بريسي هر قدر كناه ايدرسه ده كافر
اولور ديمه بلكه عاصي اولور ديه ما دامكه كفر
ايتمه وسويلمه اول حين ده دخي تأويل ايدوب

اكر تأويل ممكن اولمزسه تجديد ايمان ايت ديوب
كافر اولدك ديمه مكر مصر اوله سكز نجي هر نقدر
فاسق وفاجر اولورسه بر كمسنه نك اردنده نماز جائز
دكلدر ديو جماعتي ترك ايتميوب امام ايدنوب نماز
قله طقوزنجي خير يده شر يده الله ذو الجلال لك
حكميله وتقديريله ديله اونجي قرآن عظيم الشان
حقنده مخلوقدر ديمه غيري مخلوقدر ديه بونده
غيري امام اعظم حضرتلري تقرير ساله سنده ذكر
ايتدي انبيادن صكره ناسك افضلي ابو بكر الصديق
ثم عمر ثم عثمان ثم علي المرتضى رضوان الله
تعالى عليهم اجمعين قال رسول الله صلى الله عليه
وسلم افضل الناس بعد الانبياء ابو بكر الصديق
ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضوان الله تعالى
عليهم اجمعين ايمان زيادة ونقصان قبول ايتمز
وايمان عملك غيريدر يعني عمل ايماندن دكل ايماندن

قيامتى كونى زمن ايله كوره مبعوث غايتا ايمانى حق ايله در
آنك ايچون كافر لرك حين موتده آخرت نمايان
وآشكاره اولدقده ايمانلرينه اعتبار يوقدر وما
ايمان شخص حال يأس بمقبول لفقد الامتثال
ايكنجى شرطى انجق غايبى الله تعالى بلور نبيده
وليده ملكده وجنده بر كمسه غايبى بلز مكر
الله سبحانه وتعالى بلدوره ديوب غيبى الله
تبارك وتعالى بلوب غير كمسه بلمدوكنه اقرار
وتصديق ايتمكدر اوچنجى شرطى الله تبارك وتعالى
حلال ايتدوكى نسنه لرى حلال اعتقاد ايتمكدر
دردنجى شرطى الله سبحانه وتعالينك حرام
قلدوغى نسنه لرى حرام اعتقاد ايتمكدر والحاصل
حلاله حلال حرامه حرام ديوب خلافنى ديمه دن
حذر ايتمكدر بشنجى شرطى الله سبحانه وتعالينك
عذاب وعقابندن ونار جحيمندن امين اولمامقدر

هر نقدر

الحروف

هر نقدر عابد كثير العباده اولورسه ده التنجى
شرطى الله تعالينك رحمتن ومغفرتندن اميز كسميه
هر ندكلو كناه ايدوب عاصى دخى اولورسه ده رحمة
الله دن نا اميز اولميه قال الله تعالى لا تقنطوا من
رحمة الله اعتقاد اهل سنت والجماعت رسول
اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتندن سؤال اولندى
بر كمسه اهل سنت وجماعت زمره سندن اولمق اول
طائفه جليله دن اولدوغنه نشان وعلامت ندر
رسول الله عليه السلام بوردى سؤال اوزن علامتكه
بكزه بولنه آنك اهل سنت اولدوغنه حكم
اولنه زيرا انلر ايچون علامتدر اولكى اولدركه جماعتى
انكار ايتميوب نمازى جماعتله قلا بودخى بلنكه
جماعت ايله قلنمق سنت اولاق شكر نمازدر بشنجى
وقت صلوة جمعه صلوة الميت صلوة العيدين
صلوة التراويح صلوة الوتر فى شهر رمضان صلوة

دنیاده جزیه وخراجدن ونسبنی واولادلریني
فیلدن واخرتده عذاب محلددن خلاص ایدوب اهل
اسلام ارا سنده اجرای احکام شرعیه اولوب بریرلرینه
سلام ویرمك وخسته اولدقده زیارتینه وارملق
واولدکده تجهیز وتکفین وغسل ونمازینه حاضر
اولمق ومسلمانلر قبرینه دفن اولنمق وقرآن اویوب
اجریني هبه ایتمك یاخود برصدقه ویروب ثوابني
هبه ایتمك جائزلوره ایمانك بفاسنه الذي شرط
واردر برکیشیده بولنورسه انده ایمان دوره بریسی
خلاف اولورسه انده ایمان دوره مزدیمشلر بریسی
غائبا الله تعالی یه اینانمقدر یعني حقنده دلیل
اولان غیبه کوزیمز ایله کورمشکبی حقا اینانمقدر
امیدی الله ذو الجلالی دنیاده کورمك انجق پیغمبرمز
حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضرتینه مخصوص
لیله معراجده کورمشدر اندن غیری انبیا واولیاده

برکسه کورمش دکلدر لکن برخلوقان دلالتیله
وقرآن عظیم الشان خبریله کوزومز ایله کورمشکبی
غائبا واز اولدوغیمه ووحی نبیتمه اقرار وتصدیق
ایتمکدر وملکلر دخی بویله در یعني اصول اصلیه
وخلقت نورانیه سیله برکیسه ملکلری کورمك
جائزدکلدر حضرت محمد علیه السلامدن غیری
مکر خلقت اصلیه سندن اشکال مختلفه تمثل
ایده حضرت جبرائیل علیه السلام رسول الله علیه
السلامه نازل اولدقده دحیة الکلبي دیرلر برعرب
پادشاهي وارایدي لقابي حسن اولمغله اول صورته
کیروب کلوردي بعض وقتده شکل آخره کیروب
رسول الله خبر ویروب اصحابه بلدردي قال الله
تعالی ولو جعلناه ملکا لجعلناه رجلا دلیل کافیدر
امیدی بزم ایمانمز مقبول اولدوغي ایمان بالغیب ایله
مامور اولوب الله ذو الجلالی وفرشته لریني واحوال

صلى الله عليه وسلم كافة انامه نعت اولمغله جمله دن
افضل وشريعتي قيامته دك باقي اولدوغنه اقرار وتصديق
ايتدم وباليوم الآخر ودخي ايتدم يوم قيامت
حق وجمله پيغمبر عليه السلام خبر ويردكي احوالنه
يعني جميع مخلوقات موتدن صكره قبرك صفاسنه
وعذابنه ومغفرتدن حسرتنه ايله فالقوب محشره واروب
حساب وميزاندن صكره صراط كوپرو سندن كچوب
خلقك كيمي جنته كيمي جهنمه وارمغه وعاصي
مؤمنلره كناهنجه معذب اولوب وصالحلرك شفاعتنه
وصالحلره فضل ايله جنت ويريلوب كافرلري عدل ايله
جهنمه قيوب ابدي قلجقلرينه وتوبه سز اولن
مؤمن فاسق الله تعالينك مشيتنه تنده اولوب كيمينك
موجن فضليله عفو وكيمينه شفاعت وكيمن
كناهي مقداري جهنمده عذاب ايدوب بعده يينه
جنته قومغلغنه وتوبه ايله اولنلري فضليله

جنته قيوب ابدي نعمه منعمه ايله اكل شرب ونسك
هرنه استرسه حاضر مهيا وجنات نعيمدن بلا بعد
ولا مسافه بلا كيف ولا كيفيه سماع وجهاندن
ومقابله مرورندن مبرا ومنزه اولدوغي حالده مشاهده
ديدار ايتملري حق وصدق اولدوغني اقرار وتصديق
ايتدم وبالقدر خيره وشره من الله تعالى ودخي
ايتدم الله ذو الجلال قضا وقدرينه يعني خير
وشر فايده وضرر حركات وسكنات بالجمله بو عالمده
جريان ايدن شيلرك كليسي الله تعالينك تقديريله
وحكميله ودبيله سيله درديلمدوكي نسنه وجوده
كلمز خيري سوز راضي اولور شري سوز راضي
اولماز بو جمله اقرار وتصديق ايتدم بو مرتبه ايماني
اولان كيمسه مرض جهالتدن نفسيني خلاص ايدوب اخرتده
عالي مرتبه يه نايل اولور بوكه ايماني نقصيله ديرلر
بلسيي هر كشيه لازم وواجبدر ايمانك حكملري

شريفني فيامنه دك باقيدر انما انبيا ايجنده اولو
العزم الذي نفردر حضرت آدم عليه السلام وحضرت
نوح عليه السلام وحضرت ابراهيم عليه السلام
وحضرت موسى عليه السلام وحضرت عيسى عليه السلام
وحضرت محمد صلى الله عليه وسلم ومرسل اوجبون
اون اوچ نفردر جمله سي حق وكلامي لرنده مصدقلردر
انجق قرآن ايجنده اسمي لري بله ذكر اولنانلر يكرمي
سكزدر اوچي نبوتده اختلافيدر امدي اسمي لري
ذكر اولنانلري تفصيلاً اولمينلري اجمالاً بيلمك لازمدر
حضرت آدم عليه السلام وحضرت ادريس عليه السلام
وحضرت نوح عليه السلام وحضرت هود عليه السلام
وحضرت صالح عليه السلام وحضرت ابراهيم عليه السلام
وحضرت اسمعيل عليه السلام وحضرت اسحاق عليه السلام
وحضرت يعقوب عليه السلام وحضرت يوسف عليه السلام
وحضرت لوط عليه السلام وحضرت موسى عليه السلام

وحضرت هرون عليه السلام وحضرت شعيب عليه السلام
وحضرت زكريا عليه السلام وحضرت يحيى عليه السلام
وحضرت عيسى عليه السلام وحضرت داود عليه السلام
وحضرت سليمان عليه السلام وحضرت الياس عليه السلام
وحضرت اليسع عليه السلام وحضرت ايوب عليه السلام
وحضرت ذا الكفل عليه السلام وحضرت يونس عليه السلام
وحضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلى
جميع الانبياء والمرسلين اما حضرت ذو القرنين
وحضرت عزير وحضرت لقمان بو اوچنك حقنده
اختلاف علما اولمشدر جميع پيغمبرلري حق جل وعلا
خلقه امرني ونهيني ووعد ووعيدني تبليغ ايچون
كوندرمشدر شريعتلري قرآنله منسوخ ايسه ده
كندي لري حياتده ايكن رتبهٔ نبوتده نيجه ايسه
اولدركدن صكره نبوت ورسالتلرندن معزول دكللردر
مرتبه ده جمله برابردر لكن بزم پيغمبرمز محمد

وقرآن ايتدم وكتبه ودخي الله ذو الجلال لك كتابلري
واردر لوح محفوظدن جبرائيل عليه السلام واسطه
سيله پيغمبرلرينه ايدرلشدر پيغمبردن غيريه كتاب
انمز وجبرائيل كلمز جمله سندن مشهوري توريت
كتابدر جمله سي الله سبحانه وتعالينك كلامي در
كلام الله غير مخلوقدر وما القرآن مخلوقا تعالى
كلام الرب عن جنس المقال يعني حضرت قرآن يازلمش
دكلدر غير مخلوقدر الله تعالينك كلامي يازلمش
دكلدر • حضرت آدم عليه السلامه اون صحف •
حضرت شيث عليه السلامه اللي صحف • حضرت ادريس
عليه السلامه اوتوز صحف • حضرت ابراهيم عليه
السلامه اون صحف • طقوز يوز يلدن صكره موسي
عليه السلامه توريت كتابي بشيوز يل مرورندن
صكره داود عليه السلامه زبور كتابي بيك ايكيوز
يلدن صكره دخي عيسي عليه السلامه انجيل كتابي

التيوز يكرمي يلدن صكره جمله سنك ناسخي حضرت
قرآن عظيم الشان حضرت محمد صلى الله عليه وسلم
حضرتينه ندر بجيله يكرمي اوچ يلده رمضان شريفده
يكرمي بشنجي كيجه سنده انيوب تمام اولمشدر قرآندن
غير سي ندر بجيله انميوب دفعة بر كره ده
انمشدر واكثري رمضان شريف ايندره انمشدر
شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن هدى للناس
وبينات من الهدى والفرقان • ورسله ودخي
اينا ندم الله تعالينك يريوزنده پيغامبرلري
وخاص قولري واردر انساندر ملك وجن
دكلدر اولي حضرت آدم واخري حضرت محمددر
صلى الله عليه وسلم بو ايكيسنك اراسنده پيغمبرلر
جوق كلمشدر حسابني الله ذو الجلال بلور جملسنك
سلطاني وخاتمي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم اولدي
زيرا الله تعالى جمله عالمه انسه وجنه پيغمبر كوندردي

عرش عظیمه واریجه هر بریسنه الله تعالی رزقلرینی
ویروب تدبیر ایدر جمله سی قدرة بنده ذره قدرتی
فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء والیه ترجعون
وملائکته ودخی اینانمق الله تعالینک ملکلری
وارلری نورندن یراد لمشدر انلرده ارکلک ولر ودیشلک
اولماز یمزلر وایچمزلر ویاغماز لر واویوماز لر عباد
مکرمون در طوغمقدن وطوغرمقدن وجماعدن بریلور
بشر مثالا اولدوغی آفات شهواندن طاهرلردر الله
ذو الجلال لک امریله عاملردر لا یعصون الله ما
امرهم ویفعلون ما یؤمرون اصلا انلردن گناه
صادر اولماز انلر دخی برجلین ایمان بالغیب ایله
مؤمنلردر الله تعالی دن خوف خشیتلری مقاملری
عالی اولانلرک خوفی اشددر الله ذو الجلال هر بریسی
برخدمته امر ایتمشدر خدمتده ثابتلردر انلر دخی
اولورلر صکره الله تعالی ینه دیرکورز بو جمله یه تصدیق

معلوماتی برکزدن بلورز برین بلمک اول برین بلمکه مانع
دکلدر عرشدن یدی قات یرک آلتنده عن طماندن
ذره یه واریجه جمله معلوماتی برکزدن کورز بریسی کورمک
اول بریسی کورمکه مانع دکلدر باقی صفاتی بو منوال
اوزرینه در والله تعالینک ذات پاکی دنیاده کورمکدن
منزهدر حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم
لیلة معراجده کورمشدر انبیا واولیاده اندن غیری
برکمسه کورمدی وصفات عظیمه سنک هر بریسنه
نهایت اولمدوغی کبی ذات پاکک عظیم لکینه دخی
نهایت یوقدر یدی قات یرلر ویدی قات کوکلر
ویرده اولان دریالر وطاغلر وانس وجنلر وارواح
وسائر مخلوقات وجهنم واندهاولان ملکلر وکوکلرده
اولان آی وکنش ویلدزلر وفرشتهلر وجنت واندهاولان
حور غلمان وعرش عظیم ولوح وقلم وسدرة
المنتهی ومخلوقات بی نهایه وعالم برزخ ذره دن

والقدم والبقاء والوحدانية يعني وجودي وازلي لا زهر
اولي بوقدر واخري يوقدر وارلغي كندي يدندر غير بردن
دكلدر بردر فرد دراكا مثل ونظير يوقدر يعني
ابتداسز وانتهاسز تكريلقده بردر صفات ذاتيه
بودركه الله سبحانه وتعالينك ذات پاكي اولا وابدا
انكله متصف اولوب نفي اولنسه اول ذات پاكه نقيصه
لازم كلور اول صفات قديمه سكزدر حيوة وقدرت
وعلم وكلام وسمع وبصر وارادت وسكزنجي
تكوين در يعني ابتداسز وانتهاسز دريلك وابتداسز
وانتهاسز كوجلك وابتداسز وانتهاسز بيلك وابتداسز
وانتهاسز والتسز سويلك وابتداسز وانتهاسز
والتسز ايشتمك وابتداسز وانتهاسز مراد ايتمك
يعني اشلمك وابتداسز وانتهاسز يراغق بو صفتلر ايله
متصف اولمقدر وصفات افعاليه بودركه الله
ذو الجلالك ذات پاكي ازلا وابدا انكله متصف اولوب

اثري خلقده مخصوص اولمقدر وصايلق ممكنين
دكلدر نهايي بوقدر انجق مشهور اولانلري برقدر
ذكر ايده لم تخليق وانشا وابداع واحيا واماته
وترزيق يعني يراغق وبوقدن وارايلمك ومثالسز
بوقدن وارايلمك ودير لتمك واولدرمك ورزق
ويرمك والحاصل الله سبحانه وتعالي اسماسي
وصفاتي ايله ازلي وابديدر يعني ابتداسز وانتهاسز
ذات پاكي جمله حوادثدن وتغيراتدن ومخلوقلري
صفاتندن وسائر احوالندن منزهدر علمي خلقك
علمي كبي دكلدر وكلامي مخلوقك كلامي كبي دكلدر
واشتمه سي خلقك اشتمه سي كبي دكلدر وكورمه سي
خلقك كورمه سي كبي دكلدر وجمله صفات واسماسي
بو منوال اوزرينه در هر كيم صفاتندن يا اسماسندن
بريسني مخلوقك صفتنه يا اسمنه بكزه دريسه كافر
اولور ديمشلر علما رحمهم الله باطنده وظاهرده جمله

وتنزيه من الله تعالى بو آلتي شيلره تفصيل اوزره ايمانمق
واجبدر معناسي بن ايماندم اقرار وتصديق ايتدم كه
الله تعالى واردر بردر شريك ونظير دن منزهدر
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لكل شيء اساسا
واساس الدين معرفة الله تعالى رسول اكرم عليه
السلام بيوردي هر شيئك اصلي وتملي وكوكي واردر
دينك تملي معرفة الله يعني حق معرفت ايله الله ذو الجلالي
بلمكدر مراد ذات شريفه سني بلمك دكلدر بلكه
صفتلري ايله بلمكدر بو خسه ذاتني تفكر ايتمك بدعت
ومنهيدر زيرا آنك ذات پاكي كمسه نك خاطرينه
كره مز وفكرلره صغمز وخيالره دوشمز كل
ما بتصور فالله تعالى بخلافه انجق كندي تعريفيله
بلدرمسيله بلنور اولكه سورة الاخلاص در
قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم
يكن له كفوا احد الله ذو الجلالي بويلجه بلورم ديمك

كركدر يا خود شرح شريف بيان ايتمسيله بلنور اما
شرحي بيان اولنان صفات الله تعالى درت قسمدر
صفات سلبيه وصفات ثبوتيه وصفات ذاتيه وصفات
فعليه صفات سلبيه بودركه الله ذو الجلالدن ذاتي
پاكني لايق اولميان نسنه لردن تنزيه يعني تبعيد
واراق ايلمكدر واول نسنه لر بودركه تجزي قبول
ايتمين جوهر دكلدر اجزادن مركب اولوب قسمت
قبول ايدن جسم دكلدر اجزاء مخصوصه دن جمله
مركبه نك اسمي اولان كل دكلدر كل تركيب اولنان
بعض دكلدر الوان رنك اولان عرض دكلدر
جهتده دكل مكانده دكل وبر برده دكلدر زيرا بو جمله
بوقدن واراتمشدر جمله سي حادثدر بونلري يراتمزدن
اول نيجه ايسه اول ذات شريف بنه اويله در تغير قبول
ايتمز صفات ثبوتيه بودركه الله تعالينك ذات پاكنه
واجب ولازم اولان صفات عظيمه بودر وجوب الوجود

اولدوغي ايچون يونلره ركن وشرط دينلدي اما نبي
رسول اكرمدن صلى الله عليه وسلم خبر ويردي كي
نسنه لرك جميعسنه اقراري اولوب تصديقي بولنميان
منافقدر بالاتفاق اقراري دخي بولنميان كافردر
بالاتفاق تصديقي واقراري بولنوب عمل صالحي
بولنميان فاسقدر بالاتفاق هر مؤمنه لازمدركه
بو اوچ برامز لفدن حذر ايده لر اما شول كمسه نك
قلبنده معرفت بولنوب اقراري بولنمسه اول كشي
مؤمن اولامز زيرا اهل كتاب يعني يهود ونصارى
رسول اكرمدن صلى الله عليه وسلم معجزاني باهره سني
كوردوب پيغمبر اولدوغني قلبلرله بلوب لكن
رسالتني ونبوتني اقرار ايتمبوب كافه مخلوقاته
ارسال اولنمش ايكن تأويل ايدوب انجق غربه بعث
اولنمشدر ديو زعم ايتدكلري ايچون انلرك اقراري
خالص اولمامغله نفع ويرمدي اما بركيمسنه تلف نفسندن

خوف ايدوب قلبي مطمئن بالايمان اولدوغي حالده
اكراهدن ناشي اقراريني غيره تبديل ايتمش اولسه
ضرر ويرمز بنه مسلمدر زيرا اقراري قلبك ترجماني در
تصديقه دليل اولدوغيچون ركن لغيره اولوب حال
اكراهده واعذار شرعيه حصولنده سقوط جائز
اولور اما تصديق ركن لعينه در بر وجهله سقوطي
جائز اولماز بركيمسنك اوزرينه قتل ايتمك ايله اكراه
اولنوب نفسني ورطهٔ هلاكدن دفع وخلاص ايچون
قلبي مطمئن اولدوغي حالده اقراري غيره تبديل ايتدي
ضرر ويرمز اما اعتقادي بر وجهله تبديلي جائز كلمه
قال الله تعالى من كفر بالله من بعد ايمانه الا من
اكره وقلبه مطمئن بالايمان • صفة الايمان تفصيله
دير كه الايمان التفصيلي صفة ايمان التيدر وشرط
واصل التوحيد ومؤمن به دخي در بر لر آمنت بالله
وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر وبالقدر خيره

[1a]

الجزء
١

كتوروك فرض وكفر خرامدر مسلمانلق بوبني ديمك
ايله اولور ديوب كتورسه اسلامنه حكم اولنور
معنا سنه بلز ايسه ده ذيرا بو وجه اوزره ديمك اسلامنه
دليل اولور ما دامكه لسانندن كلمهٔ كفر ويا اعتقادندن
خطا اولميه اخر عمره دك مومن ومسلمادر معنا سي
لا اله الا الله ماسوا سندن مستغني جميع ماسوا كا
محتاج رزاق يوقدر انجق الله ذو الجلال واردر
محمد رسول الله حضرت محمد عليه السلام انك قوليدر
ورسوليدر ايمان واركان اولنك ركن ديو هر شيئك
اصلنه وقوي ومحكم اساسنه وتملنه ديرلر اول
شيئك انك جزئندن وماهيتندن اولوب انسز
طورمدر وعنجون مثلا بنالر غلسز طورمق ممكن
اولميوب تمله محتاج اولدوغي كبي اقرار وتصديق
دخي ايمانك قوي ومحكم اساسي وعملي اولوب بو ايكي
ركن مومنده معا بولنمق شرط اولوب انلرسز ايمان

kaydolunmaberzaman
kadi tutti
tuta mode
yaum Salesh
tuta Cahde
tutamadum here